

Centraal Planbureau

Budgettaire
maatregelen
beschreven

*Economische
effecten
doorgerekend*

Keuzes in Kaart
2018-2021

*Een analyse van elf
verkiezingsprogramma's*

Budgettaire
maatregelen
beschreven

*Economische
effecten
doorgerekend*

**Keuzes in Kaart
2018-2021**

*Een analyse van elf
verkiezingsprogramma's*

Inhoudsopgave

1	Voorwoord.....	9
1	Achtergronden en aanpak	10
2	De hoofdlijnen van de verkiezingsprogramma's	18
2.1	Overheidsbegroting.....	22
2.2	Zorg	31
2.3	Macro-economische effecten	35
2.4	Overheidssaldo en overheidsschuld.....	37
2.5	Koopkrachteffecten	40
2.6	Langetermijnbeleidseffecten op inkomens en inkomensverdeling.....	44
2.7	Structurele werkgelegenheidseffecten.....	46
2.8	Houdbaarheid overheidsfinanciën	51
3	VVD.....	55
3.1	Overheidsbegroting.....	56
3.2	Zorg	58
3.3	Macro-economische effecten	60
3.4	Overheidssaldo en overheidsschuld.....	61
3.5	Koopkrachteffecten	61
3.6	Langetermijnbeleidseffecten op inkomens en inkomensverdeling.....	65
3.7	Structurele werkgelegenheidseffecten.....	66
3.8	Houdbaarheid overheidsfinanciën	67
4	PvdA.....	69
4.1	Overheidsbegroting.....	70
4.2	Zorg	72
4.3	Macro-economische effecten	74
4.4	Overheidssaldo en overheidsschuld.....	75
4.5	Koopkrachteffecten	76
4.6	Langetermijnbeleidseffecten op inkomens en inkomensverdeling.....	80
4.7	Structurele werkgelegenheidseffecten.....	81
4.8	Houdbaarheid overheidsfinanciën	83
5	SP	85
5.1	Overheidsbegroting.....	86
5.2	Zorg	88
5.3	Macro-economische effecten	91
5.4	Overheidssaldo en overheidsschuld.....	92
5.5	Koopkrachteffecten	93
5.6	Langetermijnbeleidseffecten op inkomens en inkomensverdeling.....	97

5.7	Structurele werkgelegenheidseffecten.....	98
5.8	Houdbaarheid overheidsfinanciën	99
6	CDA.....	101
6.1	Overheidsbegroting.....	102
6.2	Zorg	104
6.3	Macro-economische effecten	106
6.4	Overheidssaldo en overheidsschuld.....	107
6.5	Koopkrachteffecten	107
6.6	Langetermijnbeleidseffecten op inkomens en inkomensverdeling.....	111
6.7	Structurele werkgelegenheidseffecten.....	112
6.8	Houdbaarheid overheidsfinanciën	113
7	D66	115
7.1	Overheidsbegroting.....	116
7.2	Zorg	118
7.3	Macro-economische effecten	120
7.4	Overheidssaldo en overheidsschuld.....	121
7.5	Koopkrachteffecten	122
7.6	Langetermijnbeleidseffecten op inkomens en inkomensverdeling.....	126
7.7	Structurele werkgelegenheidseffecten.....	127
7.8	Houdbaarheid overheidsfinanciën	129
8	ChristenUnie	131
8.1	Overheidsbegroting.....	132
8.2	Zorg	134
8.3	Macro-economische effecten	136
8.4	Overheidssaldo en overheidsschuld.....	137
8.5	Koopkrachteffecten	138
8.6	Langetermijnbeleidseffecten op inkomens en inkomensverdeling.....	142
8.7	Structurele werkgelegenheidseffecten.....	144
8.8	Houdbaarheid overheidsfinanciën	145
9	GroenLinks.....	147
9.1	Overheidsbegroting.....	148
9.2	Zorg	150
9.3	Macro-economische effecten	152
9.4	Overheidssaldo en overheidsschuld.....	153
9.5	Koopkrachteffecten	154
9.6	Langetermijnbeleidseffecten op inkomens en inkomensverdeling.....	159
9.7	Structurele werkgelegenheidseffecten.....	160
9.8	Houdbaarheid overheidsfinanciën	162

10	SGP	164
10.1	Overheidsbegroting	165
10.2	Zorg	167
10.3	Macro-economische effecten	169
10.4	Overheidssaldo en overheidsschuld	170
10.5	Koopkrachteffecten	170
10.6	Langetermijnbeleidseffecten op inkomens en inkomensverdeling	174
10.7	Structurele werkgelegenheidseffecten	175
10.8	Houdbaarheid overheidsfinanciën	176
11	DENK	178
11.1	Overheidsbegroting	179
11.2	Zorg	181
11.3	Macro-economische effecten	183
11.4	Overheidssaldo en overheidsschuld	184
11.5	Koopkrachteffecten	184
11.6	Langetermijnbeleidseffecten op inkomens en inkomensverdeling	188
11.7	Structurele werkgelegenheidseffecten	189
11.8	Houdbaarheid overheidsfinanciën	190
12	VNL	192
12.1	Overheidsbegroting	193
12.2	Zorg	195
12.3	Macro-economische effecten	197
12.4	Overheidssaldo en overheidsschuld	198
12.5	Koopkrachteffecten	199
12.6	Langetermijnbeleidseffecten op inkomens en inkomensverdeling	203
12.7	Structurele werkgelegenheidseffecten	204
12.8	Houdbaarheid overheidsfinanciën	205
13	Vrijzinnige Partij	207
13.1	Overheidsbegroting	208
13.2	Zorg	210
13.3	Macro-economische effecten	212
13.4	Overheidssaldo en overheidsschuld	213
13.5	Koopkrachteffecten	214
13.6	Langetermijnbeleidseffecten op inkomens en inkomensverdeling	218
13.7	Structurele werkgelegenheidseffecten	219
13.8	Houdbaarheid overheidsfinanciën	220

14	Bijlagen per partij.....	222
14.1	VVD.....	222
14.2	PvdA.....	230
14.3	SP.....	244
14.4	CDA.....	257
14.5	D66.....	266
14.6	ChristenUnie.....	280
14.7	GroenLinks.....	295
14.8	SGP.....	309
14.9	DENK.....	319
14.10	VNL.....	329
14.11	Vrijzinnige Partij.....	340
15	Bijlage over enkele specifieke onderwerpen.....	350
15.1	Het basispad van Keuzes in Kaart.....	350
15.2	Ex ante.....	350
15.3	Ingroeien van maatregelen.....	351
15.4	Ombuigingen op het overheidsapparaat.....	351
15.5	Publieke banen en maatschappelijke dienstplicht.....	352
15.6	Ambtenarensalarissen en lonen in de zorgsector.....	353
15.7	Budgettaire effecten van zorgmaatregelen.....	353
15.8	Bezettingnormen voor de verpleeghuiszorg.....	355
15.9	Subsidies.....	358
15.10	Energie en Klimaat.....	358
15.11	Belastingen.....	359
15.12	Zvw- premies.....	361
15.13	Aardgasproductie.....	362
15.14	Structureel EMU-saldo.....	362
15.15	Investeringsbank.....	362
15.16	Koopkracht op middellange termijn.....	363
15.17	Inkomensongelijkheid op lange termijn.....	363
15.18	Structurele werkgelegenheid.....	364
15.19	Houdbaarheid en pensioenen.....	366
16	Begrippen en afkortingen.....	367

Voorwoord

In 1986 benaderden drie partijen het Centraal Planbureau met het verzoek het eigen verkiezingsprogramma door te rekenen. Het was de start van een traditie, die in het buitenland zowel bewondering als verwondering opwekt. Nu, ruim dertig jaar later, ligt de negende editie van Keuzes in Kaart voor u. Aan deze editie doen elf partijen mee, het hoogste aantal deelnemers tot op heden.

De evaluatie van de vorige editie van Keuzes in Kaart heeft geleid tot enkele wijzigingen die nader worden toegelicht in hoofdstuk 1. Hoofdtthema van de evaluatie was de omvang van de exercitie en de uitdaging de doorrekening organisatorisch behapbaar en inhoudelijk verantwoord te laten blijven. Een in het oog springende wijziging is de andere vormgeving van de samenwerking met het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). Het zijn separate trajecten, waarbij door goede onderlinge samenwerking de consistentie van de doorrekeningen tussen beide rapporten is geborgd. Ook deze editie zal weer worden onderworpen aan een grondige evaluatie.

Met de ervaring van eerdere doorrekeningen is gekozen voor een verbetering van het instrumentarium, voor een deel al getest bij de doorrekening van enkele tegenbegrotingen. Het echte werk aan deze editie startte op 7 november 2016, met de aanlevering door partijen van hun sets maatregelen - en eindigde op 16 februari 2017, met de publicatie van Keuzes in Kaart 2018-2021. Een korte periode die enerzijds nodig is voor een ordentelijke uitvoering van de werkzaamheden, en die anderzijds de tijdschema's van politieke partijen voor het eigen interne proces en de verkiezingscampagnes respecteert. Bikkelen is dan ook onvermijdelijk gebleken, voor de medewerkers van het CPB en voor de participanten bij de politieke partijen. Bij het CPB zijn tientallen mensen in touw geweest om de 1165 gepubliceerde maatregelen door te rekenen. Gegeven de piekbelasting is een beperkt beroep gedaan op mensen van buiten. Hun werkzaamheden zijn onder de volle verantwoordelijkheid en aansturing van het CPB geschied. De projectleiding was in handen van Johannes Hers en Wim Suyker. Ik dank iedereen die aan deze Keuzes in Kaart heeft meegewerkt.

Politiek is niet voor bange mensen. Politiek is een kwestie van kiezen. De financieel-economische keuzes worden inzichtelijk gemaakt in dit boek. Het legt helder vast welke maatregelen partijen voor ogen staan, welke economische effecten ze daarmee hopen te bereiken en hoe ze zich van elkaar onderscheiden. Dat er wat te kiezen valt, blijkt ook in deze editie. Politiek gaat uiteraard niet alleen over feiten, maatregelen en economie. Daar zijn we ons als geen ander van bewust. Ik hoop niettemin dat het CPB met deze publicatie een nuttige bijdrage levert aan het maatschappelijke debat.

Laura van Geest
Directeur

1 Achtergronden en aanpak

Economische uitgangssituatie en beleidsvragen

Het Nederlandse bbp per hoofd bereikte in 2016 weer het niveau van 2008, de werkloosheid daalt maar ligt nog steeds boven het evenwichtsniveau. Onderzoek wijst uit dat financiële crises met een forse permanente schade gepaard gaan.¹ De financiële crisis van 2008 en de eurocrisis van 2012 hebben diepe voren getrokken. De Nederlandse economie bleek ook meer schokgevoelig dan die van onze buurlanden als gevolg van de lange balansen, met enerzijds een royaal kapitaalgedekt pensioenstelsel en anderzijds een omvangrijke hypotheekschuld.² Het heeft veel gekost om de ergste gevolgen van de crisis te boven te komen.

Tabel 1.1 Basispaden in Keuzes in Kaart (KiK)

	KiK 2008-2011	KiK 2011-2015	KiK 2013-2017	KiK 2018-2021
gemiddelde groei in %				
Bbp	1¼	1¼	1½	1,7
Koopkracht (mediaan)	¾	¼	0	0
eindjaar				
Werkloosheid (%) (a)	4	4 ¾	5 ¾	5,5
EMU-saldo (% bbp)	1	-2,9	-2,6	0,9
EMU-schuld (% bbp)	38	74	74	52,3
Houdbaarheid (% bbp)	-1,5	-4,5	-1,1	0,4
Inkomensverdeling (b)	nb	nb	nb	2,9
(a) Werkloosheidscijfers zijn weergegeven conform thans gebruikte ILO-definitie en EBB-statistiek.				
(b) Relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt in de structurele situatie als gevolg van beleid. Een toename betekent grotere inkomensongelijkheid Deze maatstaf is voor eerdere edities niet beschikbaar.				

De uitgangssituatie van nu is, afgezet tegen het recente verleden, niet ongunstig (zie tabel 1.1). Dit neemt niet weg dat de verwachte groei van de Nederlandse economie met gemiddeld 1,7% per jaar in een historisch perspectief relatief laag ligt. De groei is lang gestut door een groeiend aanbod van werkenden. Met de reeds sterk toegenomen arbeidsparticipatie van vrouwen en de vergrijzing van de beroepsbevolking droogt deze bron langzaam op. Over de al dan niet getemperde vooruitzichten voor de productiviteitsgroei woedt een internationaal debat. In het basispad voor de middellange termijn daalt de werkloosheid, maar neemt de koopkracht van het mediane huishouden niet toe. De overheidsfinanciën vertonen een degelijk profiel, zeker in vergelijking met het

¹ Luginbuhl, R. en A. Elbourne, 2016, Accounting for the Business Cycle Reduces the Estimated Losses from Systemic Banking Crises, CPB Discussion Paper 339 ([link](#)).

² Lukkezen, J. en A. Elbourne, 2015, De Nederlandse consumptie, goede tijden, slechte tijden, CPB Policy Brief 2015/03 ([link](#)).

recente verleden. Aan de vereisten van het Stabiliteits- en Groeipact wordt voldaan,³ de budgettaire arrangementen kunnen (meer dan) worden doorgegeven aan volgende generaties, zonder dat de staatsschuld explodeert. Deze raming kent een bijsluit met onzekerheden in vooral het internationale domein, onzekerheden waar Nederland als open economie gevoelig voor is.

In de afgelopen periode werden budgettaire keuzes bepaald door de geringe buffers in de begroting. De vrees voor ontsporende schuldniveaus op korte en lange termijn en de wens om aan de vereisten van het Stabiliteits- en Groeipact te voldoen leidden tot een sterk accent op ombuigingen en lastenverzwaringen. Hoewel economen graag pleiten voor een stabiliserende functie van het overheidsbudget, is de praktijk vaak weerbarstig. Dat geldt in tijden van tegenspoed (onder al dan niet gepercipieerde druk), maar zeker ook in tijden van voorspoed. Niets blijkt zo lastig als het aanleggen van het spreekwoordelijke appeltje voor de dorst⁴.

De verkiezingen in 2017 vinden plaats tegen een minder onheilspellende budgettaire en economische achtergrond dan die van 2012. Dat is ook zichtbaar in de budgettaire keuzes van partijen. Als een partij louter kijkt vanuit het perspectief van constante arrangementen, kan zij het houdbaarheidssaldo 0,4% bbp laten verslechteren, als een partij een EMU-saldo van feitelijk 0% bbp nastreeft, is er ruimte voor een (ex-post) verslechtering van 0,9% bbp en als een partij koerst op de Europese middellangetermijndoelstelling voor het structureel saldo (-0,5% bbp), bedraagt deze ruimte 1,1% bbp. In het licht van de middellangetermijnraming adviseert de Studiegroep Begrotingsruimte in haar 15^e rapport per saldo geen netto intensivering, maar ook geen netto bezuiniging door te voeren.⁵ Stabilisatie en bestuurlijke rust zijn daarvoor de belangrijkste argumenten.

Een betere uitgangspositie betekent niet dat er niets te kiezen valt. In de economie gaat het om afruilen, maatregelen hebben voor- en nadelen. Zo kan de economische groei worden gestimuleerd door hogere uitgaven, maar dit leidt tot een verslechtering van het EMU-saldo en de houdbaarheid. Andersom kan de houdbaarheid van de overheidsfinanciën worden versterkt door het verhogen van de arbeidsparticipatie. Meer werkgelegenheid leidt tot meer koopkracht en meer belastingontvangsten. Het gaat wel ten koste van 'vrije' tijd, tijd die anders besteed had kunnen worden aan hobby's, het verzorgen van kinderen, of mantelzorg.

Wat is nu echt belangrijk: de werkgelegenheid, de koopkracht of het overheidssaldo, meer publieke goederen en diensten of juist meer lastenverlichting? Ook binnen de categorieën overheidsuitgaven en lastenverlichting is er een baaierd aan opties. Wat ziet een partij als *het* probleem van deze tijd? De arbeidsmarkt, het belastingstelsel, het klimaat, het onderwijs, het pensioenstelsel, veiligheid, de woningmarkt, de zorg? Hoe weegt zij deze doelen onderling? Wat is de goede maatvoering? Dat zijn bij uitstek politieke vragen. De Studiegroep

³ De berekeningsmethoden voor de uitgavenregel is complex en vertoont een sterke correlatie met andere indicatoren. Daarom ziet het CPB in deze Keuzes in Kaart af van een rapportage per partij.

⁴ Suyker, W., 2016, Opties voor begrotingsbeleid, CPB Policy Brief 2016/02 ([link](#)).

⁵ Studiegroep Begrotingsruimte, 2016, Van Saldosturing naar stabilisatie ([link](#)).

Duurzame Groei,⁶ ingesteld op verzoek van de Tweede Kamer, bood in haar (eerste) rapport praktische inspiratie voor nadere beleidskeuzes. Inspiratie die partijen ook hebben benut voor deze Keuzes in Kaart.

Maatregelen leiden niet alleen tot uiteenlopende economische resultaten, deze resultaten kunnen ook veranderen over de tijd. Publieke banen en fiscale stimulansen kunnen beide leiden tot minder werkloosheid en een lager EMU-saldo. Een uitbreiding van publieke banen is op korte termijn effectief voor de werkloosheidsbestrijding. Een fiscale stimulans vertaalt zich op termijn in meer werkgelegenheid en verdient zich deels terug, maar kan op korte termijn leiden tot een minder grote daling van de werkloosheid omdat het tijd kost het extra arbeidsaanbod in de economie op te nemen. Tegen die achtergrond rapporteert Keuzes in Kaart niet alleen effecten op de middellange termijn, maar ook op de lange termijn.

Naast verschillen in typen maatregelen en hun in de tijd uiteenlopende effect op de economie speelt de factor tijd ook op een andere manier een rol in deze rapportage. In beginsel worden maatregelen ingezet om een gelijkmatige impuls op de economie te verzekeren. Sommige maatregelen zijn evenwel dusdanig ingrijpend dat ze om uitvoeringstechnische redenen pas in het laatste jaar van de kabinetsperiode kunnen worden doorgevoerd, dan wel een geleidelijk ingroeipad vergen dat doorloopt na de kabinetsperiode (zoals de vermindering van de hypotheekrenteaftrek of de beperking van de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting).⁷ Bij grote transities in de zorg wordt bovendien rekening gehouden met tijdelijke transitiekosten.⁸ Een speciaal geval zijn beleidsaanpassingen met gevolgen voor uitgaven en inkomsten die gevoelig zijn voor vergrijzing, zoals zorg en pensioenen; de consequenties van dit type maatregelen nemen toe over de tijd met de stijging van het aantal (zeer) oude mensen en sorteren dan ook extra effecten op de lange termijn (denk aan het verhogen van de AOW-uitkering of de introductie van een bezettingsnorm in de verpleeghuiszorg). In deze gevallen laten de volledige effecten zich pas later voelen. Juist in dat soort gevallen is het van belang niet alleen naar de gerapporteerde indicatoren op de middellange termijn te kijken, maar ook naar die op de lange termijn. Alleen zo kan het beleidspakket op zijn waarde worden geschat. Waar relevant, zal dit ook worden gesignaleerd.

Reikwijdte – constanten en veranderingen ten opzichte van de vorige edities

Keuzes in Kaart is dertig jaar geleden gestart op verzoek van drie partijen. Het is geen statisch geheel gebleken.⁹ Het aantal deelnemende partijen steeg over de tijd en de reikwijdte van de doorrekening evolueerde over de tijd.

Een constante is de ambitie om te laten zien hoe de uiteenlopende idealen en opvattingen van politieke partijen in de praktijk handen en voeten krijgen. Wat staat partijen nu precies voor ogen? Hoe zou Nederland er uitzien als de partij haar programma onverkort zou kunnen uitvoeren? Een soort beleidsexperiment op het droge.

⁶ Studiegroep Duurzame Groei, 2016, Kiezen voor duurzame groei ([link](#)).

⁷ Dit wordt expliciet gemeld in de bijlagen per partij.

⁸ Hoofdstuk 6 in Technische werkgroep Zorgkeuzes in Kaart, *Zorgkeuzes in Kaart*, 2015, Analyse van beleidsopties voor de zorg van tien politieke partijen ([link](#)).

⁹ Bolhuis, W., 2017, De rekenmeesters van de politiek, uitgeverij van Gennep.

Een andere constante is de primair economische invalshoek. Dit betekent niet dat het CPB denkt dat politiek een kwestie is van optimaal programmeren of dat alleen economie telt. Integendeel. Er is veel meer dan geld. De economische invalshoek past wel bij het kennisgebied van het CPB. Andere instellingen zoals het PBL en het SCP laten vanuit de eigen expertise hun licht schijnen over de verkiezingsprogramma's. Met het PBL heeft – voor zover partijen aan beide doorrekeningen deelnamen - afstemming plaatsgevonden om consistentie tussen de maatregelen en hun maatvoering in beide publicaties zeker te stellen. Ook daarmee is geen dekkend beeld ontstaan van alle thema's die de verkiezingsprogramma's bespreken. Voor sommige vragen van ethisch-filosofische aard is dat begrijpelijk. Op andere terreinen is dit wellicht onbevredigend. Wie zou nu niet willen weten wat de baten van extra geld voor defensie of gezondheidszorg in termen van veiligheid of gezonde levensjaren zouden kunnen zijn. Gezien de thematiek en benodigde expertise ligt vulling van deze leemte, al dan niet via aanvullend onderzoek, niet direct op het pad van het CPB. Wel signaleren we een mooi braakliggend terrein voor anderen. Andersom doet het feit dat er geen dekkende analyse over de volle breedte voorhanden is, niet af aan de waarde van een CPB-analyse.

Een vaste waarde in de doorrekening is het vrijwillige karakter van de exercitie. Een doorrekening is onzes inziens alleen mogelijk in een goede samenwerking met partijen. Alleen zo kan de doorrekening een juiste vertaling en concretisering bevatten van de politieke ambities van de partijen.

Deze versie van Keuzes in Kaart bouwt voort op de keuzes die in eerdere edities zijn gemaakt. De belangrijkste aanpassingen vinden hun basis in de evaluatie van Keuzes in Kaart 2013-2017 die eind 2013 is gepubliceerd.¹⁰ Hoofdthema van de evaluatie was de omvang van de onderneming. Daarnaast was er behoefte - bij partijen, maar ook bij het CPB - om meer ruimte te creëren voor het doorrekenen van meer onconventionele voorstellen en, meer in het algemeen, voor meer overleg. Tot slot bestond bij een aantal partijen de begrijpelijke wens op de lange termijn niet alleen inzicht te geven in de effecten op de overheidsfinanciën en werkgelegenheid, maar ook op de inkomensontwikkeling. Tegen deze achtergrond zijn de volgende aanpassingen doorgevoerd:

- Deelname is gereserveerd voor partijen met een vertegenwoordiging in de Tweede Kamer. Zoals deze editie laat zien, betekent dit niet dat er geen nieuwe partijen hebben deelgenomen. Door de vele afsplitsingen in de Tweede Kamer hadden in potentie zestien partijen zich op 14 oktober kunnen aanmelden. Drie partijen debuteren tegelijk bij de doorrekening en de verkiezingen.¹¹
- De werkzaamheden zijn meer in de tijd gespreid. Zo heeft het CPB samen met de ministeries van VWS en Financiën voor tien partijen uit de Tweede Kamer geanonimiseerd de voorstellen op het terrein van de zorg doorgerekend. Hierover is in

¹⁰ CPB, 2013, Vernieuwing doorrekening verkiezingsprogramma's, Evaluatie 'Keuzes in Kaart 2013-2017', CPB Notitie [\(link\)](#).

¹¹ Als de oude beslisregel zou zijn toegepast, was het aantal potentiële deelnemers niet groter geweest; deelname was toen ook opengesteld voor partijen die nu niet in de Tweede Kamer zaten, maar ten tijde van het uitschrijven van de verkiezingen minimaal één zetel hadden in de drie grote peilingen.

2015 gerapporteerd in *Zorgkeuzes in Kaart*.¹² Daarnaast zijn CPB, PBL en SCP de reeks Kansrijk Beleid gestart.¹³ Met deze reeks wordt op een serie beleidsvelden een staalkaart aan beleidsopties in beeld gebracht, met hun voor- en nadelen op diverse dimensies. Tot slot zijn partijen nadrukkelijk uitgenodigd in een vroeg stadium meer ingrijpende voorstellen vertrouwelijk te laten doorrekenen. Met deze drie veranderingen is beoogd de werkdruk tijdens het rekenproces zelf te verlichten, voor het CPB en voor politieke partijen. Ook is zo ruimte geschapen voor de opname van meer onconventionele beleidsopties, die nu eenmaal meer tijd vergen om door te rekenen. Tijd die in de korte Keuzes-in-Kaart-periode schaars is.

- De reikwijdte van de doorrekening is ingeperkt. Het CPB is gestopt met de rapportage van zogenoemde programmaeffecten in Keuzes in Kaart. Het PBL heeft zijn rekenwerk voortgezet, zodat in de praktijk het verlies beperkt is tot de effecten van maatregelen op het terrein van woningmarkt, onderwijs en innovatie. Deze programmaeffecten zijn overigens grotendeels te reconstrueren met behulp van de maatregelen in de desbetreffende Kansrijk-delen.
- De minimale omvang van een individuele maatregel is begrensd op 100 mln euro, dit is 0,012% van het bbp. Ondanks deze beperking is het aantal doorgerekende maatregelen omvangrijk gebleven.
- Er is meer tijd ingebouwd voor overleg tijdens het proces van doorrekening, in dit geval ook mede geholpen door een regulier – en dus beter planbaar – verkiezingsmoment.
- Er is een indicator voor de inkomensverdeling toegevoegd; de Gini-coëfficiënt. Bij sommige maatregelen worden, als gevolg van een geleidelijk ingroeitraject, inkomenseffecten pas op lange termijn zichtbaar. In de oude opzet kwam dat niet aan de oppervlakte. De nu toegevoegde Gini-coëfficiënt geeft inzicht in de inkomenseffecten op de lange termijn, voor zover voortvloeiend uit nieuw beleid

Werkwijze

Na vele tussentijdse verkiezingen is de ronde in maart 2017 er één volgens planning. Daarmee zijn de verkiezingsprogramma's en deze Keuzes in Kaart minder onder stoom en kokend water tot stand gekomen. In de periode tussen de achtste en negende editie is er geregeld contact geweest met partijen over de reikwijdte van de doorrekening, de gehanteerde methoden en modellen, het tijdschema en de opzet van deze publicatie. Constante daarbij is het streven naar transparantie en het voorkomen van verrassingen. Startend in de zomer van 2016 zijn er drie startnotities gepubliceerd over de wijze waarop specifieke beleidsvoorstellen zouden worden beoordeeld. Deze notities zijn ook gepubliceerd¹⁴ en vormen de bouwstenen van de bijlage in hoofdstuk 15 – enkele specifieke onderwerpen.

Op 3 oktober 2016 is alle partijen gevraagd uiterlijk 14 oktober 2016 aan te geven of zij wilden deelnemen aan de doorrekening. Op 7 november 2016 hebben partijen hun

¹² Technische werkgroep Zorgkeuzes in Kaart, *Zorgkeuzes in Kaart*, 2015, Analyse van beleidsopties voor de zorg van tien politieke partijen ([link](#)).

¹³ Zie hoofdstuk 3 in CPB, 2014, Werkplan 2015, CPB Memo ([link](#)).

¹⁴ CPB, 2016, Startnotitie Keuzes in Kaart 2018-2021: de budgettaire effecten, CPB Notitie, 10 augustus ([link](#)); CPB, 2016, Startnotitie Keuzes in Kaart 2018-2021: aanvullende informatie, 3 oktober ([link](#)); CPB, Startnoties Keuzes in Kaart 2018-2021: Energie- en klimaatmaatregelen, CPB Notitie, 19 oktober ([link](#)).

maatregelen aangeleverd. Om de vertrouwelijkheid van het proces te borgen, heeft elke deelnemende partij binnen het CPB een eigen contactpersoon. De beoordeling van maatregelen door experts bevordert een gelijke behandeling over de partijen. Partijen hebben op twee momenten hun voorstellen kunnen aanpassen, een keer tijdens de ex-ante beoordeling van de maatregelen en hun ex-ante budgettaire impact, en een keer na het beschikbaar komen van de ex-post resultaten. Daarnaast hebben partijen voorinzage gehad in het eigen partijhoofdstuk en de bijbehorende bullets ter controle van de feitelijk juiste weergave van hun intenties.

Het CPB baseert zich, conform traditie, op informatie van partijen. Het is niet aan het CPB consistentie van deze informatie met uitingen in woord of geschrift elders zeker te stellen. Wel is met het oog op transparantie in deze publicatie een uitgebreid overzicht opgenomen van alle maatregelen die zijn meegenomen in de analyse. De mogelijkheid tot verificatie is in het verleden enthousiast door anderen benut en disciplineert aldus het proces.

Net als bij vorige keren legt het CPB een beperkt aantal criteria aan, alvorens de maatregel mee te nemen in de doorrekening. Zo moet de maatregel eenzijdig door het Rijk kunnen worden doorgevoerd. Daarnaast moet de maatregel in de komende kabinetsperiode worden doorgevoerd dan wel een logisch ingroeipad hebben. Dit houdt de focus op de maatregelen die de komende regeerperiode worden genomen. Het regime voor het ingroeipad voorkomt dat maatregelen niet worden genomen, omdat de partij wel de politieke pijn van de vernieuwing moet nemen, maar niet de opbrengst op lange termijn kan incasseren. Andersom betekent dit dat met het terugdraaien van ingroeipaden de rationale om te anticiperen op toekomstige baten vervalst. Verder moet de maatregel juridisch houdbaar zijn en uitvoeringstechnisch haalbaar. De juridische toets heeft niet de zwaarte van een formele juridische analyse, maar er is wel gekeken of een maatregel past binnen de grondwettelijke en internationale wettelijke kaders. Ook de uitvoeringstoets is er één op hoofdlijnen.

Het CPB heeft de beleidsvoornemens zoals verwerkt in de Miljoenennota 2017 als uitgangspunt genomen bij de opstelling van het basispad. Daarop bestaan drie uitzonderingen, die alle terug te voeren zijn op bovenbeschreven toetsstenen. Zo wijkt het meerjarenbeeld voor de medeoverheden af, omdat de Miljoenennota een voortzetting van de opschalingskorting veronderstelt zonder enige wettelijke of bestuurlijke basis. Daarnaast wijkt de reeks voor de zorgtoeslag af, omdat het kabinet de voorgenomen bezuiniging via de normpercentages heeft uitgesteld tot 2018. Tot slot is de voorgestelde kostendelersnorm in de AOW niet verwerkt, nu het kabinet de implementatie van dit onderdeel in de wet wederom heeft uitgesteld, nu tot 2019. Volledigheidshalve zij vermeld dat het CPB, net als het PBL, bij de budgettaire effecten voor klimaat en energie (SDE+ en ODE) in het basispad na 2021 aansluit bij de NEV-raming.¹⁵

Partijen hebben veelvuldig gebruik gemaakt van *Zorgkeuzes in Kaart*, de Kansrijkreeks, de rapporten van de Studiegroep Duurzame Groei en de ombuigingslijst.¹⁶ Bij het grootste deel

¹⁵ PBL, 2016, Nationale Energieverkenning 2016 ([link](#)).

¹⁶ Ministerie van Financiën, 2016, Ombuigingslijst ([link](#)).

van deze exercities is het CPB betrokken; veelal zijn de cijfers dan ook toentertijd afgestemd. Van deze informatie is dankbaar gebruik gemaakt. De aldaar gepresenteerde cijfers zijn, waar nodig, wel herijkt op de stand 2021. Overigens leveren maatregelen soms in combinatie andere resultaten op dan de som der geraamde totalen, als gevolg van onderlinge interactie. Omdat bij de gepresenteerde getallen de volgorde van het doorvoeren van de individuele maatregelen een rol speelt, is bij de inkomstenbelasting waar mogelijk een vaste volgorde gehanteerd. Bij de energiebelasting is rekening gehouden met effecten van andere milieumaatregelen op de grondslag.

Bij de doorrekening hanteert het CPB de hypothese dat de partij de meerderheid heeft in het parlement en de maatregelen dus onverkort kan doorvoeren. Vervolgens wordt de doorwerking van de beleidsmaatregelen op de economie geanalyseerd. Het CPB maakt daarbij, zoals zoveel economen,¹⁷ gebruik van modellen. Voor het CPB zijn modellen een belangrijk hulpmiddel. Modellen zijn een versimpeling van de werkelijkheid en die vereenvoudiging maakt het mogelijk om te doorgronden hoe maatregelen uitwerken in de economie. De wiskunde in een model dwingt bovendien tot transparantie over de veronderstellingen en consistentie. Een empirisch geschat model geeft ook gevoel voor de omvang van de effecten. Net als verhalen zijn modellen een manier om verbanden uit te leggen en net als experimenten bieden modellen een manier om beleid te simuleren (ook de TomTom is een versimpeling van het wegennet, maar dat weerhoudt de routeplanner niet van een redelijke raming van reistijden). Voor zover de analyses een goede voorspelling van de werkelijkheid geven, is het niet zo gek dat partijen hun voorstellen bijstellen op grond van de analyses. De modellen helpen immers de causale verbanden bloot te leggen. Werkt beleid zo effectief als verwacht? Zijn er neveneffecten?

Niet alles kan in een (1) model gevat worden. Wil je goed kunnen kijken, dan moet je focus aanbrengen. Daarom hanteert het CPB bij deze Keuzes in Kaart niet een enkel model, maar een set van modellen, elk toegespitst op een specifiek doel. Het macro-econometrische model Saffier II staat centraal in de doorrekening op middellange termijn en verzekert een consistente, onderling vergelijkbare analyse van het pakket op variabelen als economische groei, inflatie, werkgelegenheid, werkloosheid en overheidsfinanciën. Saffier II wordt op diverse terreinen gevoed met analyses uit andere bron; het model MICSIM levert data op het terrein van het arbeidsaanbod; empirisch onderzoek is de bron voor schattingen op het terrein van arbeidsmarktbeleid en sociale zekerheid;¹⁸ het model MIMOSI produceert informatie over de wig en de vervangingsratio; het woningmarktmodel levert schattingen voor de woningmarkt. MICSIM en eerder genoemd empirisch werk leveren de effecten op de structurele werkgelegenheid op lange termijn. De koopkracht- en Gini-berekeningen geschieden met MIMOSI. De houdbaarheidsanalyse wordt uitgevoerd met het model Gamma.

Het rekenen met modellen is geen druk op de knop. Het vergt inzicht hoe de beleidsmaatregelen het best vertaald kunnen worden in modelinput. Het vergt ook gezond verstand om te bezien of de uitkomsten plausibel zijn. Op zich bestaat het risico dat partijen

¹⁷ Zie voor een niet-technische introductie in de wereld van modellen, hun beperkingen en mogelijkheden Rodrik, D, 2015, *Economics Rules*, Harvard University.

¹⁸ CPB, 2015, *Kansrijk Arbeidsmarktbeleid*, CPB Boek 16 ([link](#)).

zwakke plekken in het instrumentarium uitbuiten, door maatregelen in te brengen waarvan de kosten worden onderschat of de baten overschat. Daar zijn we alert op. Bij 'gratis' beleid is de eerste vraag een sceptische: waarom is het dan al niet doorgevoerd?

In een beperkt aantal gevallen hebben partijen zeer ingrijpende maatregelen voorgesteld. De resultaten van deze beleidssimulaties zijn met meer dan de gebruikelijke onzekerheden omringd. Waar passend wordt dit expliciet vermeld.

2 De hoofdlijnen van de verkiezingsprogramma's

Wat zijn in hoofdlijnen de plannen van de politieke partijen, wat zijn de gevolgen van die plannen? Tabel 2.1 geeft daarvan een globaal overzicht, dat in de rest van dit hoofdstuk wordt toegelicht.

Tabel 2.1 Samenvattend overzicht

	Basis- pad	VVD	PvdA	SP	CDA	D66	CU	GL	SGP	DENK	VNL	VP
t.o.v. basispad (behoudens laatste drie regels voor 2021)												
EMU-saldo (ex ante, mld euro)	7,5	-7,7	-12,8	-11,8	-10,4	-9,2	-4,8	-11,7	-6,4	2,8	-8,4	-25,2
EMU-saldo (ex ante, % bbp)		-1,0	-1,7	-1,5	-1,3	-1,2	-0,6	-1,5	-0,8	0,4	-1,1	-3,3
EMU-saldo (ex post, % bbp)	0,9	-0,7	-0,9	-0,3	-0,7	-0,8	-0,4	-0,2	-0,3	0,4	-0,8	-5,5
Overheidsschuld (% bbp)	52,3	1,8	1,9	-0,8	1,5	0,8	0,2	-0,8	-0,5	-1,1	1,6	3,6
Bbp-volume (% a)	1,7	0,3	0,3	0,2	0,3	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1	0,4	0,4
Werkloosheid (%-punt)	5,5	-0,4	-1,1	-1,8	-1,0	-0,4	-0,3	-1,1	-0,8	-0,4	-0,4	-1,1
Consumentenprijsindex (% a)	1,3	0,0	0,3	0,0	0,2	0,3	0,3	0,6	0,4	0,1	-0,2	0,4
Werkgelegenheid marktsector (a)	0,5	0,3	0,1	-0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0	-0,1	0,2	0,2
Werkgelegenheid overheid (a)	-0,1	0,0	1,8	0,5	0,9	0,9	-0,1	0,9	0,5	-0,5	0,0	-0,6
Werkgelegenheid zorg (a)	2,2	0,4	0,0	1,4	0,1	-0,3	-0,1	0,6	0,0	1,0	-0,2	0,3
Koopkracht (a)												
Werkenden	0,0	1,2	1,1	2,0	0,7	0,8	1,0	1,3	1,0	0,2	2,2	4,8
Uitkeringsgerechtigden	-0,2	-1,2	1,0	3,2	0,1	0,2	0,5	1,3	-0,1	-0,1	0,0	1,1
Gepensioneerden	-0,3	0,4	1,7	2,5	0,4	0,7	0,6	1,1	-0,2	0,0	0,3	0,5
Alle huishoudens	0,0	0,7	1,2	2,3	0,6	0,7	0,9	1,2	0,6	0,1	1,6	3,7
Koopkrachtverschillen (a)												
Laagste t.o.v. hoogste inkomens (b)	-0,3	-0,4	1,2	4,2	-0,7	0,1	-0,6	1,2	-0,9	0,5	-4,0	-1,0
Houdbaarheid (% bbp)	0,4	-0,1	-1,1	-3,1	-0,8	-0,3	-0,2	-0,3	-0,3	-0,2	-1,0	-6,3
Structurele werkgelegenheid (%)		3,5	0,1	-4,6	-0,3	0,7	-0,2	0,3	-1,4	0,0	0,9	-4,8
Inkomensverdeling (c)	2,9	2,1	-5,7	-14,4	0,4	-1,7	-1,1	-6,0	0,0	-0,5	12,6	-4,4
(a) Gemiddelde % per jaar, 2018-2021.												
(b) Laagste inkomens: minder dan 175% bruto minimumloon; hoogste inkomens: meer dan 500% bruto minimumloon.												
(c) Relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt in de structurele situatie als gevolg van beleid. Een toename betekent grotere inkomensongelijkheid.												

De uitkomsten op het gebied van de overheidsfinanciën, de economie en inkomensverdeling op middellange en lange termijn geven inzicht in de afruilen waar partijen voor staan bij het maken van hun keuzes. Pakketten die leiden tot een afname van het EMU-saldo op middellange termijn (eerste blok) vormen in de regel een stimulans voor de economie op middellange termijn (tweede blok). Keuzes van partijen ten aanzien van lastenverlichting en uitgavenverhogingen hebben effect op de werkgelegenheid op middellange termijn: komen extra banen vooral terecht in de marktsector, of bij de overheid of in de zorg (derde blok)? Keuzes van partijen ten aanzien van de omvang en samenstelling van uitgaven en lasten werken verschillend uit voor de koopkracht. Dat geldt ook voor het effect op de koopkracht van specifieke groepen zoals werkenden, uitkeringsgerechtigden en gepensioneerden, maar ook voor die van lage inkomens ten opzichte van hoge (vierde en vijfde blok). Een verkleining van inkomensverschillen op lange termijn gaat in de regel gepaard met een afname van de werkgelegenheid op langere termijn, omdat prikkels om (betaald) te werken afnemen. Een toename van de structurele werkgelegenheid gaat gepaard met een positief effect op de houdbaarheid van de overheidsfinanciën, maar dus veelal ook met een vergroting van de inkomensongelijkheid op lange termijn (zesde blok).

De meeste partijen laten het **ex-ante EMU-saldo** afnemen ten opzichte van het basispad. Hierbij is nog geen rekening gehouden met de macro-economische doorwerking van de beleidspakketten. Bij de Vrijzinnige Partij (25 mld euro, -3,3% bbp) is deze afname het grootst. De lastenverzwaring die de partij doorvoert is kleiner dan de verhoging van de uitgaven. De PvdA en SP kiezen voor een combinatie van hogere uitgaven, hogere lasten en een lagere gasproductie. GroenLinks houdt de collectieve lasten ongewijzigd, en verhoogt de uitgaven en verlaagt de gasproductie. CDA, D66, ChristenUnie en SGP verhogen de uitgaven en verlichten de lasten, waarbij D66 en de ChristenUnie ook de gasproductie verminderen. De VVD en VNL kiezen voor een lastenverlichting die groter is dan de ombuiging op uitgaven. Alleen bij DENK neemt het EMU-saldo in 2021 toe (3 mld euro, 0,4% bbp). De partij verhoogt de inkomsten voor de overheid door lastenverzwaring en verhoging van de gasproductie.

Bij de **ex-post effecten op het EMU-saldo** wordt wel met de macro-economische doorwerking rekening gehouden. Extra uitgaven en lastenverlichtingen stimuleren de economie op de middellange termijn. De toegenomen consumptie en overheidsbestedingen gaan gepaard met een hogere productie en veelal met meer werkgelegenheid en lagere werkloosheid. Door toegenomen looninkomen en consumptie nemen de inkomsten uit loonbelasting en btw toe en door de dalende werkloosheid nemen uitgaven aan uitkeringen af. Deze doorwerkingseffecten beperken zo de initiële afname van het (ex-ante) EMU-saldo, behalve bij de Vrijzinnige Partij. De omzetting van belaste uitkeringen in een onbelast basisinkomen zorgt voor lagere belastingopbrengsten en daarmee een verdere daling van het saldo. De verandering van het ex-post EMU-saldo varieert van een afname van 5,5% bbp voor de Vrijzinnige Partij tot een toename van 0,4% bbp voor DENK. Met uitzondering van de Vrijzinnige Partij komen alle partijen na de macro-economische doorwerking uit op begrotingsevenwicht, of op een positief EMU-saldo.

De effecten van de beleidspakketten op de **overheidsschuld** in % bbp zijn in eerste instantie afhankelijk van het effect op het EMU-saldo, maar ook het effect van het pakket op het

nominale bbp is van belang. Deze effecten kunnen tegen elkaar inwerken: een pakket dat de economie stimuleert door extra uitgaven en lastenverlichting, leidt tot een afnemend EMU-saldo en een oplopende staatsschuld ten opzichte van het basispad. De stimulans leidt tot een groter bbp-volume en in de meeste gevallen tot hogere bbp-prijzen; door dit noemereffect kan, ondanks het afgenomen EMU-saldo, de schuldquote per saldo dalen ten opzichte van het basispad. In de praktijk is dat het geval bij de SP, GroenLinks en de SGP. Bij DENK verbetert de schuldquote door de toename van het EMU-saldo. Bij de overige partijen neemt de schuldquote per saldo toe ten opzichte van het basispad omdat het directe effect van het afgenomen EMU-saldo overheerst. Daarnaast is er bij een aantal partijen een direct opwaarts effect op de schuld door kapitaalinjecties in een investeringsbank (PvdA, SP, CDA, D66, GroenLinks en DENK).

Alle beleidspakketten hebben een positief effect op de gemiddelde **bbp-groei** in de periode 2018-2021. De meeste partijen geven per saldo een bestedingsimpuls. De kleinste toename van de bbp-groei is terug te vinden bij de ChristenUnie en DENK (0,1% per jaar), en de grootste bij VNL en de Vrijzinnige partij (0,4% per jaar). De grotere groei van de economie gaat over het algemeen gepaard met extra **werkgelegenheid** in de periode 2018-2021. Daarbij loopt uiteen in welke sector deze gecreëerd wordt. In de marktsector varieert de groei van de werkgelegenheid van 0,3% per jaar bij de VVD, tot -0,2% per jaar bij de SP. De werkgelegenheid bij de overheid groeit het meest bij de PvdA door de publieke banen en daalt het meest bij de Vrijzinnige Partij door apparaatskortingen en bezuinigingen. In de zorg varieert het effect van de beleidspakketten van 1,4% per jaar bij de SP tot -0,3% per jaar bij D66. De effecten van de beleidspakketten op de **werkloosheid** worden gedreven door de werkgelegenheidsontwikkeling in combinatie met het effect op het arbeidsaanbod. Bij de SP verklaren vooral het lagere arbeidsaanbod en de grotere werkgelegenheid in de zorg de daling van de werkloosheid in 2021.

De **mediane koopkracht** in de periode 2018-2021 neemt voor alle partijen toe. De toename varieert van 0,1% per jaar voor DENK tot 3,7% per jaar door het basisinkomen van de Vrijzinnige Partij. Voor de overige partijen variëren de verschillen tussen de 0,6% en de 2,3%. Veel partijen voeren lastenverlichtingen door, en een aantal partijen beperkt het eigen risico in de zorg met positieve effecten voor het mediane huishouden. De macro-economische doorwerking van de pakketten op lonen en prijzen is mede bepalend voor de effecten op de koopkracht. Het effect hiervan op de reële contractlonen loopt uiteen van een daling van 0,5% (Vrijzinnige Partij) tot een toename met 0,7% (SP). Alle partijen verbeteren de koopkracht van **werkenden** ten opzichte van het basispad. Dat geldt niet voor **uitkeringsgerechtigden**, die er bij de VVD, SGP en DENK op achteruitgaan ten opzichte van het basispad. Bij de meeste partijen, en met name bij de Vrijzinnige Partij, de VVD en VNL gaan werkenden er meer op vooruit dan uitkeringsgerechtigden. Bij GroenLinks gaan beide groepen er evenveel op vooruit. Alleen bij de SP verbetert de koopkracht van uitkeringsgerechtigden sterker dan die van werkenden, onder andere door de verhoging van het minimumloon en de daaraan gekoppelde uitkeringen. Bij alle partijen met uitzondering van de SGP, verbetert de koopkracht van **gepensioneerden** ten opzichte van het basispad. De grootste toename vindt plaats bij de SP en de PvdA door een hogere ouderenkorting en AOW-uitkering.

Het effect van de beleidspakketten op de **inkomensverdeling op lange termijn** (gemeten als de procentuele verandering van de Gini-coëfficiënt) en het **verschil tussen de laagste en hoogste inkomens** in de periode 2018 – 2021 laten vooral bij de SP een afname en bij VNL een toename van de inkomensongelijkheid zien. De afname bij de SP is in belangrijke mate terug te voeren op de invoering van een inkomensafhankelijke zorgpremie en de verhoging van het wettelijk minimumloon. De beleidspakketten van GroenLinks en de PvdA laten ook een afname van de ongelijkheid zien. Zij verhogen onder andere de AOW- en de bijstandsuitkeringen, en verkorten de derde schijf. De toename van de inkomensongelijkheid bij VNL is een gevolg van de vlaktaks en een verlaging van de bijstand en verschillende toeslagen. Ook bij de VVD neemt de inkomensongelijkheid toe door verlaging van de tarieven van de tweede en derde schijf en een ombuiging op de zorg- en huurtoeslag.

Daarnaast zijn er effecten van beleid op het **inkomensniveau** op lange termijn. Het gaat om kosten voor gezinnen die samenhangen met milieumaatregelen op lange termijn. De genoemde lastenmutatie varieert van een verzwaring van 11,5 mld euro bij GroenLinks tot een lastenverlichting van 2,5 mld euro bij VNL.

De **structurele werkgelegenheid** is het aantal gewerkte uren op lange termijn, als mensen hun gedrag volledig hebben aangepast aan het nieuwe beleid (voor de meeste maatregelen binnen tien jaar). De verandering van de structurele werkgelegenheid loopt uiteen van een opwaarts effect van +3,5% bij de VVD tot een neerwaarts effect van -4,8% bij de Vrijzinnige Partij en -4,6% bij de SP. Het structurele werkgelegenheidseffect ligt bij de overige partijen tussen de -1,5% en +1%: opwaarts bij VNL, D66, GroenLinks en PvdA, nul bij DENK en neerwaarts bij SGP, CDA en ChristenUnie. De effecten worden gedreven door veranderingen in de sociale zekerheid, de fiscaliteit en de AOW. De grootste verandering in de **sociale zekerheid** doet zich voor bij de Vrijzinnige Partij door de introductie van het basisinkomen. Dit verkleint per saldo de prikkel om te werken en leidt tot een daling van de structurele werkgelegenheid. Aan de andere kant van het spectrum leiden maatregelen van de VVD ten aanzien van de WW (verkorting, premiedifferentiatie) en de arbeidsongeschiktheid (transitieperiode) tot een toename van de structurele werkgelegenheid. Veranderingen in de **fiscaliteit** waarbij de inkomstenbelasting wordt gebaseerd op huishoudinkomen, verklaren de daling van de structurele werkgelegenheid bij de SGP. Aan de andere kant dragen lastenverlichtingen via de arbeidskorting en de inkomensafhankelijke combinatiekorting door de VVD bij aan de grootste toename van de structurele werkgelegenheid. De verlaging van de **AOW-leeftijd** tot 65 jaar verklaart bij de SP een belangrijk deel van het negatieve structurele werkgelegenheidseffect. Aan de andere kant biedt een aantal partijen (VVD, D66, GroenLinks, SGP, en DENK) de mogelijkheid voor – actuariael neutrale - latere opname van de AOW, hetgeen leidt tot een toename van de structurele werkgelegenheid. De beleidspakketten van de meeste partijen beperken per saldo de kostenverschillen tussen **vaste en flexibele** werknemers en tussen **werknemers en zelfstandigen** door aanpassingen in de fiscaliteit en de sociale zekerheid. Alleen de SP en de Vrijzinnig Partij nemen weinig maatregelen op dit terrein.

De **houdbaarheid** van de overheidsfinanciën meet het verschil tussen de inkomsten en uitgaven van de overheid over een lange tijdshorizon. Bij ongewijzigd beleid is sprake van een positief houdbaarheidssaldo van 0,4% bbp. Dit betekent dat er voor dit bedrag aan financiële ruimte is voor lastenverlichting of uitgavenverhogingen, zonder de continuïteit van de huidige arrangementen in het geding te brengen. Alle partijen maken gebruik van deze ruimte waardoor het houdbaarheidssaldo daalt. Bij vijf partijen, de Vrijzinnige Partij, SP, PvdA, VNL en CDA resulteert een negatief houdbaarheidssaldo. Bij de Vrijzinnige Partij is deze daling het grootst (6,3% bbp), als gevolg van de daling van het EMU-saldo in de periode 2018-2021 door invoering van het basisinkomen. Bij de SP is de daling van 3,1% het gevolg van de intensiveringen in de zorg en van de verlaging van de AOW-leeftijd naar 65 jaar. Dit betekent dat op enig moment in de toekomst moet worden overgegaan tot lastenverhoging of uitgavenverlaging. Bij de overige partijen is de daling kleiner en resulteert een houdbaarheidssaldo dat groter of gelijk is aan nul.

2.1 Overheidsbegroting

Deze paragraaf vergelijkt op hoofdlijnen de budgettaire keuzes van partijen in 2021, waarbij de partijen zijn gesorteerd op effectgrootte. De partij die het meest omhoog dan wel intensiveert in een bepaalde categorie, zoals blijkt uit de tabellen 2.2 en 2.4, wordt als eerste genoemd in de tekst. Het gaat daarbij om ex-ante mutaties, dat wil zeggen dat de effecten van de maatregelen op de economie -en de doorwerking daarvan op het EMU-saldo- niet zijn meegenomen (zie daarvoor paragraaf 2.3). Veel partijen voeren ook maatregelen door waarvan de budgettaire effecten na 2021 nog verder oplopen, bijvoorbeeld vanwege een lang invoeringstraject. Indien maatregelen na 2021 meer (of minder) opleveren of kosten, wordt dit meegenomen in de berekening van de houdbaarheid van de overheidsfinanciën op lange termijn (zie paragraaf 2.7).

Tien van de elf partijen laten het ex-ante EMU-saldo afnemen ten opzichte van het basispad. Alleen DENK (2,8 mld euro) verbetert ex ante het EMU-saldo in 2021 ten opzichte van het basispad. De partij verhoogt de inkomsten voor de overheid door lastenverzwaring en verhoging van de gasproductie in Groningen. Deze hogere inkomsten wegen op tegen de hogere uitgaven. De Vrijzinnige Partij (25,2 mld euro) laat het EMU-saldo het meest afnemen. Deze partij verzwaart de lasten onvoldoende om de hogere uitgaven te dekken. De PvdA (12,8 mld euro) en de SP (11,8 mld euro) kiezen voor een combinatie van hogere uitgaven, hogere lasten en een lagere gasproductie. GroenLinks (11,7 mld euro) houdt de collectieve lasten ongewijzigd ten opzichte van het basispad, maar kiest wel voor hogere uitgaven en een lagere gasproductie. CDA (10,4 mld euro), D66 (9,2 mld euro), SGP (6,4 mld euro) en ChristenUnie (4,8 mld euro) verhogen de uitgaven en verlichten de lasten met als gevolg een lager EMU-saldo, waarbij D66 en de ChristenUnie ook de gasproductie verminderen. Tot slot kiezen VNL (8,4 mld euro) en VVD (7,7 mld euro) beide voor een lastenverlichting die groter is dan de ombuiging op uitgaven, waardoor het EMU-saldo daalt.

Een aantal partijen (Vrijzinnige Partij, VNL en GroenLinks) neemt maatregelen (respectievelijk basisinkomen, vlaktaks en een omvangrijke verschuiving van lasten op arbeid naar milieu) waarmee de economie op voor het CPB minder bekend terrein belandt, met als gevolg dat de geraamde budgettaire en economische effecten met meer dan de gebruikelijke onzekerheden zijn omringd.

Op VNL en de VVD na verhogen alle partijen in 2021 de **overheidsuitgaven** ten opzichte van het basispad. De Vrijzinnige Partij kent de grootste verhoging (83,7 mld euro). Het gaat hier voornamelijk om de invoering van een onvoorwaardelijk basisinkomen van tienduizend euro voor alle meerderjarigen, waar geen belasting over hoeft te worden betaald. Hierdoor stijgen de uitgaven aan sociale zekerheid van deze partij met ruim 80 mld euro. De PvdA kent de een-na-grootste verhoging (22,2 mld euro) van de overheidsuitgaven, door in alle bestedingscategorieën te intensiveren. Aan de andere kant van het spectrum buigt VNL voor 18,1 mld euro en de VVD voor 4,3 mld euro om op de overheidsuitgaven. Beide partijen bezuinigen voornamelijk op sociale zekerheid en ontwikkelingssamenwerking.

Tabel 2.2 Overheidsuitgaven

	VVD	PvdA	SP	CDA	D66	CU	GL	SGP	DENK	VNL	VP
effect in 2021 t.o.v. het basispad in mld euro											
Openbaar bestuur	-1,2	1,3	-0,2	-1,2	-1,2	-1,0	0,0	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2
Veiligheid	0,7	0,4	1,3	0,4	0,3	0,1	0,2	0,5	-0,4	1,0	-0,1
Defensie	1,0	0,4	-1,0	2,1	0,5	2,0	0,0	3,0	-1,7	5,0	-1,2
Bereikbaarheid	0,5	0,6	0,2	0,0	0,3	0,4	0,9	0,0	1,0	0,3	0,1
Milieu	0,0	1,0	1,0	0,5	0,6	0,8	2,4	0,3	0,0	0,7	0,2
Onderwijs	0,1	2,6	1,2	0,2	3,8	0,6	2,8	0,2	0,9	-4,1	-0,3
Zorg	-0,2	3,2	11,0	0,5	-0,6	0,0	4,7	0,2	6,3	-1,6	5,5
Sociale zekerheid	-2,7	5,7	2,6	0,2	-0,3	-3,4	-5,1	-1,2	0,5	-10,3	81,5
Overdrachten aan bedrijven	0,4	4,5	-1,0	0,3	0,9	0,4	1,1	0,0	-0,1	-2,5	-0,6
Internationale samenwerking	-2,7	2,0	0,5	0,2	1,1	1,0	2,1	0,2	2,1	-4,2	-0,2
Overig	-0,2	0,6	0,1	0,7	0,1	-0,2	0,8	-0,5	0,9	-1,1	-0,1
Totaal EMU-relevante uitgaven	-4,3	22,2	15,7	3,9	5,4	0,6	10,0	1,4	8,2	-18,1	83,7

Alleen de PvdA (1,3 mld euro) intensificeert op het **openbaar bestuur**. GroenLinks houdt de uitgaven ongewijzigd ten opzichte van het basispad. Alle andere partijen bezuinigen op deze uitgaven door een apparaatskorting bij het Rijk, zbo's en het lokaal bestuur. De intensivering van de PvdA is mede het gevolg van het voornemen om 40 duizend publieke banen te creëren in 2021. VVD, CDA, D66, SGP, DENK, VNL en de Vrijzinnige Partij kiezen voor de maximale apparaatsombuiging op het openbaar bestuur van 1,2 mld euro die het CPB de komende kabinetsperiode realistisch acht (zie paragraaf 15.4). De overige partijen (SP en ChristenUnie) blijven onder dit plafond, of voeren geen apparaatstaakstelling door (PvdA en GroenLinks).

Behalve DENK en de Vrijzinnige Partij willen alle partijen meer uitgeven aan **veiligheid**. De SP (1,3 mld euro) en VNL (1,0 mld euro) verhogen deze uitgaven het sterkst. DENK bezuinigt 0,4 mld euro en de Vrijzinnige Partij 0,1 mld euro op veiligheid.

De meeste partijen (VNL, SGP, CDA, ChristenUnie, VVD, D66, PvdA) verhogen de **defensie-uitgaven**. VNL (5,0 mld euro) en de SGP (3,0 mld euro) verhogen deze uitgaven het sterkst. GroenLinks houdt deze uitgaven ongewijzigd ten opzichte van het basispad. DENK (1,7 mld euro) en de Vrijzinnige Partij (1,2 mld euro) kiezen voor de grootste ombuiging.

Het CDA en de SGP houden de uitgaven aan **bereikbaarheid** ongewijzigd ten opzichte van het basispad. Alle andere partijen verhogen de uitgaven op het terrein van bereikbaarheid. DENK (1,0 mld euro) verhoogt deze uitgaven het meest, door de introductie van gratis openbaar vervoer voor ouderen met lage inkomens en voor bijstandsgerechtigden. Daarna zit de grootste intensivering bij GroenLinks (0,9 mld euro), vooral door extra geld voor aanleg en gebruik van openbaar vervoer.

Alleen de VVD en DENK houden de uitgaven op het gebied van **milieu** constant ten opzichte van het basispad. Alle andere partijen kiezen voor meer uitgaven. GroenLinks (2,4 mld euro), SP en PvdA (beiden 1,0 mld euro) verhogen deze uitgaven het meest.

Op VNL en de Vrijzinnige Partij na willen alle partijen meer geld uitgeven aan **onderwijs**. D66 (3,8 mld euro) en GroenLinks (2,8 mld euro) verhogen deze uitgaven het meest, vooral door het verhogen van de lumpsum van het primair, voortgezet en tertiair onderwijs. VNL geeft 4,1 mld euro minder uit aan onderwijs door het verlagen van de lumpsum van zowel het primair, voortgezet als hoger onderwijs.

De **zorguitgaven** worden door de meeste partijen verhoogd (SP, DENK, Vrijzinnige Partij, GroenLinks, PvdA, CDA en SGP). De SP (11,0 mld euro) en DENK (6,3 mld euro) kiezen voor de grootste intensivering. De overige partijen (VNL, D66 en VVD) geven minder geld uit aan zorg, of houden de uitgaven per saldo ongewijzigd (ChristenUnie). VNL (1,6 mld euro) en D66 (0,6 mld euro) verlagen deze uitgaven het meest. In paragraaf 2.2 wordt nader ingegaan op de keuzes van partijen op het gebied van zorg.

De meeste partijen (VNL, GroenLinks, ChristenUnie, VVD, SGP en D66) buigen om op de uitgaven aan **sociale zekerheid**. VNL (10,3 mld euro) en GroenLinks (5,1 mld euro) verlagen deze uitgaven het meest. De overige partijen (Vrijzinnige Partij, PvdA, SP, DENK en CDA) verhogen deze uitgaven. De Vrijzinnige Partij (81,5 mld euro) en de PvdA (5,7 mld euro) kiezen voor de grootste intensivering. De hogere uitgaven van de Vrijzinnige Partij worden veroorzaakt door het eerder genoemde basisinkomen. De intensivering van de PvdA komt onder meer door een verhoging van de kinderopvangtoeslag en de AOW-uitkeringen. Ook de SP, het CDA en GroenLinks kiezen voor hogere AOW-uitkeringen. De VVD aan de andere kant verlaagt alle sociale zekerheidsuitkeringen op de AOW na. VNL verlaagt alleen de bijstand. Verder wordt de ombuiging op de uitgaven aan sociale zekerheid bij VNL onder meer veroorzaakt door het afschaffen van de zorgtoeslag. Ook de SP en GroenLinks schaffen de zorgtoeslag af en verlagen tegelijkertijd de nominale zorgpremie (GroenLinks), of maken

deze inkomensafhankelijk (SP). De ChristenUnie en de PvdA nemen een soortgelijke maatregel door de huurtoeslag te laten verrekenen met de huren door woningcorporaties (ChristenUnie) of door de huurtoeslag te vervangen door een nieuw systeem van inkomensafhankelijke huren (PvdA).

De meeste partijen willen op de een of andere manier een flexibele AOW invoeren, waardoor mensen hun AOW zowel eerder als later (PvdA, D66) of later (VVD, GroenLinks, SGP, DENK) kunnen laten ingaan. De SP brengt de AOW-leeftijd weer terug naar 65 jaar en DENK vertraagt de ingroei naar 67 jaar. Ook kiezen verschillende partijen (PvdA, ChristenUnie, GroenLinks en DENK) voor een vorm van een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zzp'ers, en willen VVD, PvdA, D66, ChristenUnie, GroenLinks, SGP en DENK een vorm van een collectieve verzekering voor het tweede jaar loondoorbetaling bij ziekte voor kleine bedrijven introduceren. D66, ChristenUnie en GroenLinks scheiden wonen en zorg in de Wlz, waarbij cliënten die hun woon- en verblijfslasten niet zelf kunnen dragen, worden gecompenseerd.

Op het gebied van werkloosheidsuitkeringen beperkt de VVD onder andere de duur van de WW-uitkering en verlagen de ChristenUnie (in de eerste twee maanden) en de SGP (in het tweede jaar) de WW-uitkering. Verder maken PvdA, D66, GroenLinks en VNL werkgevers verantwoordelijk voor het eerste half jaar WW. Tot slot schaffen PvdA, SP en GroenLinks het jeugdminimumloon af vanaf 18 jaar.

De meeste partijen (PvdA, GroenLinks, D66, ChristenUnie, VVD en CDA) verhogen de **overdrachten aan bedrijven**. De PvdA (4,5 mld euro) en GroenLinks (1,1 mld euro) trekken hier het meeste extra geld voor uit, door te intensiveren in loonkostensubsidies voor werkgevers. De SGP houdt deze uitgaven ongewijzigd ten opzichte van het basispad. De overige partijen (VNL, SP, Vrijzinnige Partij en DENK) verlagen deze uitgaven. VNL (2,5 mld euro) en de SP (1,0 mld euro) verlagen deze uitgaven het meest. Beide partijen schaffen bovengenoemde loonkostensubsidie af voor werkgevers die werknemers met lage inkomens in dienst hebben. VNL schaft daarnaast ook de WBSO af, een afdrachtsvermindering voor bedrijven die investeren in innovatie.

Op VNL, de VVD en de Vrijzinnige Partij na intensiveren alle partijen op **internationale samenwerking**. GroenLinks en DENK (beiden 2,1 mld euro) verhogen deze uitgaven het meest. VNL (4,2 mld euro) en de VVD (2,7 mld euro) kiezen voor de grootste ombuiging op ontwikkelingssamenwerking.

De meeste partijen (DENK, GroenLinks, CDA, PvdA, SP en D66) intensiveren in **overige uitgaven**. De andere partijen verlagen deze uitgaven. De grootste verhoging zit bij DENK (0,9 mld euro) en GroenLinks (0,8 mld euro). DENK verhoogt vooral de uitgaven voor schadecompensatie in verband met de verhoogde gaswinning in Groningen. GroenLinks verhoogt onder andere de uitgaven aan asielopvang en inburgering in Nederland. Het CDA introduceert een algemeen maatschappelijke dienstplicht. De SGP, VNL en VVD buigen om op de overige uitgaven door onder meer de overheidsbijdrage aan de publieke omroep te verlagen.

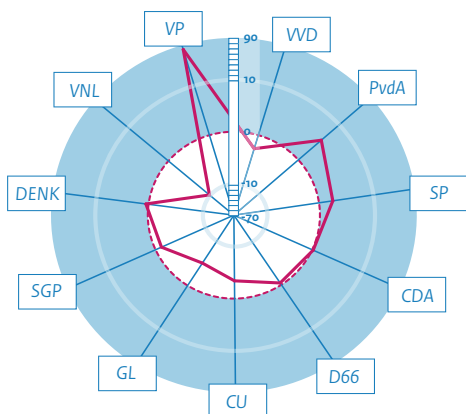
Tabel 2.3 Werkgelegenheid bij overheid en zorg

	Basispad 2018-2021	VVD	PvdA	SP	CDA	D66	CU	GL	SGP	DENK	VNL	VP
	% per jaar	effect op jaarlijkse mutatie in %-punten per jaar										
Overheid	-0,1	0,0	1,8	0,5	0,9	0,9	-0,1	0,9	0,5	-0,5	0,0	-0,6
Zorg	2,2	0,4	0,0	1,4	0,1	-0,3	-0,1	0,6	0,0	1,0	-0,2	0,3
Totaal	1,1	0,2	0,9	1,0	0,5	0,3	-0,1	0,7	0,3	0,3	-0,1	-0,1

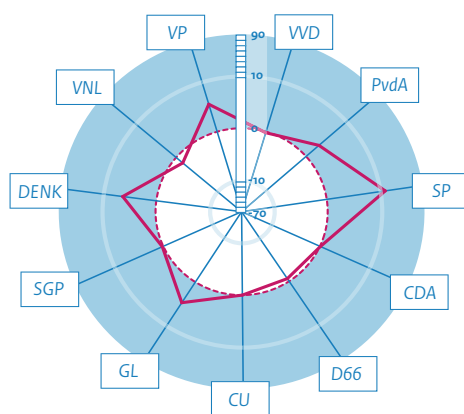
Budgettaire keuzes 2021

netto uitgaven- en lastenmutaties (mld euro in prijzen 2017) t.o.v. basispad

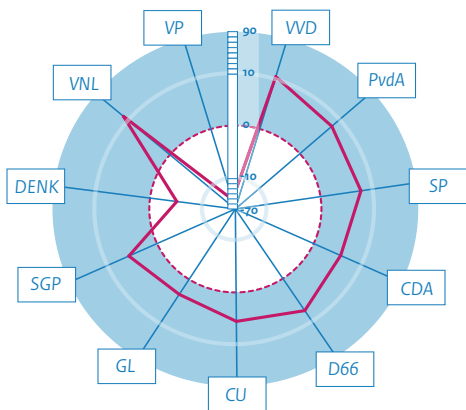
Sociale zekerheid

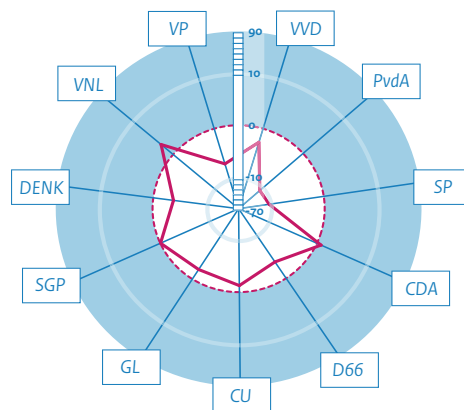
Zorg

Lastenverlichting gezinnen

Lastenverlichting bedrijven

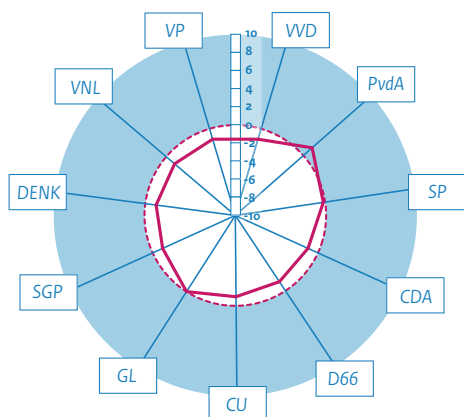

 Kent een categorie een positief getal, dus in de blauwe cirkel? Dan kost dat de staat geld.
Kent een categorie een negatief getal, dus in de witte cirkel? Dan levert dat de staat geld op.

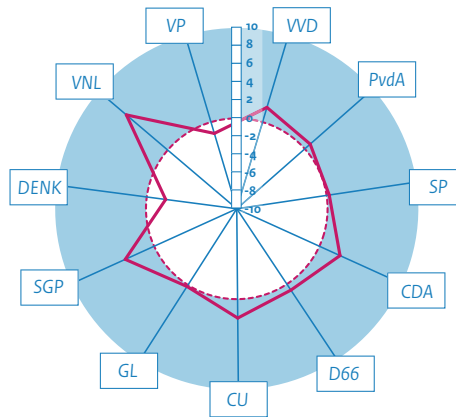
Budgettaire keuzes 2021

netto uitgaven- en lastenmutaties (mld euro in prijzen 2017) t.o.v. basispad

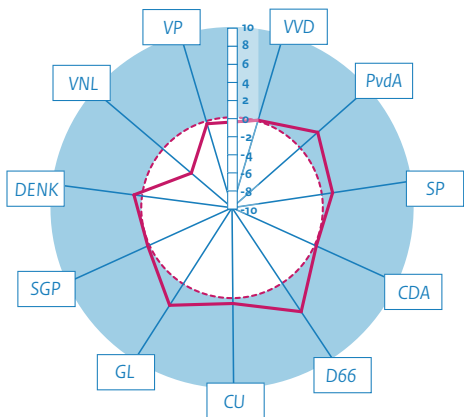
Openbaar bestuur

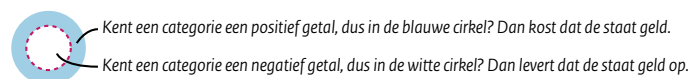
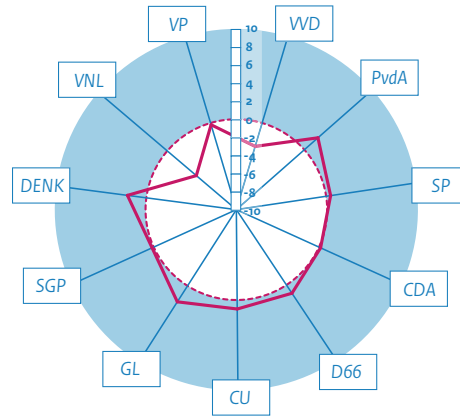
Veiligheid en defensie

Onderwijs

Internationale samenwerking

De werkgelegenheid bij de overheid neemt in het basispad licht af onder invloed van de beperkte volumegroei van de uitgaven. De meeste partijen (PvdA, CDA, D66, GroenLinks, SP en SGP) verhogen de **werkgelegenheid in de sector overheid** in 2021 ten opzichte van dit basispad. Bij de VVD en VNL blijft de werkgelegenheid onveranderd en bij de overige partijen (Vrijzinnige Partij, DENK, ChristenUnie) daalt de werkgelegenheid in deze sector. De grootste stijging zit bij de PvdA, vooral door de introductie van publieke banen. De grootste daling zit bij de Vrijzinnige Partij, vooral door een apparaatskorting. De werkgelegenheid in de sector overheid daalt bij deze partij met 0,6% per jaar ten opzichte van het basispad.

In de zorg is sprake van een duidelijke toename van de werkgelegenheid in het basispad onder invloed van de volumegroei van de uitgaven. Met uitzondering van D66, VNL en ChristenUnie verhogen alle partijen de werkgelegenheid in de zorg, of houden deze constant ten opzichte van dit basispad. De meeste partijen verhogen per saldo de **werkgelegenheid in de sector overheid en zorg** in 2021. Bij de ChristenUnie, VNL en de Vrijzinnige Partij daalt de werkgelegenheid in deze sector.

Tabel 2.4 Lastenontwikkeling

	VVD	PvdA	SP	CDA	D66	CU	GL	SGP	DENK	VNL	VP
mld euro											
Inkomen en arbeid	-14,2	-1,0	-8,2	-6,1	-10,8	-13,6	-26,4	-15,9	2,9	-20,6	48,6
Vermogen en winst	2,4	5,3	8,8	-0,6	4,1	2,3	6,5	1,6	3,8	-4,7	3,1
Milieu	-0,2	5,0	8,5	-0,5	2,8	4,9	18,0	5,3	2,0	3,4	2,0
Overig	0,0	0,7	-3,5	0,7	0,5	2,5	1,9	3,9	0,7	-4,7	4,6
Totaal beleidsmatige lasten	-12,0	10,0	5,6	-6,5	-3,4	-3,8	0,0	-5,1	9,3	-26,5	58,4
w.v. gezinnen	-14,7	-7,9	-7,6	-5,7	-7,4	-5,6	-3,9	-5,8	5,0	-23,5	51,4
bedrijven	2,7	17,4	12,6	-0,8	3,8	1,2	2,6	0,0	3,8	-3,0	7,0
buitenland	0,0	0,5	0,6	0,0	0,2	0,5	1,3	0,7	0,5	0,0	0,0
Gasbaten	0,0	-0,7	-1,7	0,0	-0,4	-0,4	-1,7	0,0	1,7	0,0	0,0

De meeste partijen (VNL, VVD, CDA, SGP, ChristenUnie en D66) verlagen per saldo de **collectieve lasten** in 2021 ten opzichte van het basispad. VNL (26,5 mld euro) en VVD (12,0 mld euro) verlagen de lasten het meest, vooral door lagere lasten op inkomen en arbeid. De overige partijen (Vrijzinnige Partij, PvdA, DENK en SP) verhogen de collectieve lasten, waarvan de Vrijzinnige Partij (58,4 mld euro) en de PvdA (10,0 mld euro) kiezen voor de grootste lastenverzwaring. De Vrijzinnige Partij verzwart vooral de lasten op inkomen en arbeid, samenhangend met de introductie van een basisinkomen. De PvdA verzwart vooral de lasten op milieu, vermogen en winst. GroenLinks houdt de collectieve lasten per saldo ongewijzigd. Wel kiest deze partij voor een omvangrijke verschuiving van lasten van inkomen en arbeid naar vermogen en winst en vooral milieu. Ook PvdA, SP, D66, ChristenUnie en SGP kiezen voor een dergelijke lastenschuif, zij het van minder grote omvang.

Op DENK en de Vrijzinnige Partij na verlichten alle partijen de **lasten voor gezinnen**, waarbij VNL (23,5 mld euro) en de VVD (14,7 mld euro) kiezen voor de grootste lastenverlichting. Alleen VNL (3,0 mld euro) en het CDA (0,8 mld euro) verlichten de **lasten voor bedrijven**. De SGP houdt de lasten voor bedrijven ongewijzigd ten opzichte van het basispad. De overige partijen verzwaren de lasten voor bedrijven, waarbij de PvdA (17,4 mld euro) en de SP (12,6 mld euro) kiezen voor de grootste lastenverzwaring. Op het CDA, DENK, VNL en de Vrijzinnige Partij na kiezen alle partijen voor een verschuiving van lasten van gezinnen naar bedrijven, waarbij vooral de lastenschuif van de PvdA omvangrijk is. Het CDA en VNL verlichten zowel de lasten voor gezinnen als voor bedrijven, terwijl DENK en de Vrijzinnige Partij zowel de lasten voor gezinnen als voor bedrijven verzwaren.

Behalve de Vrijzinnige Partij en DENK verlagen alle partijen de **lasten op inkomen en arbeid**. GroenLinks (26,4 mld euro) en VNL (20,6 mld euro) kiezen voor de grootste lastenverlichting. De lastenverlichting van GroenLinks komt onder meer door een lagere nominale zorgpremie en het samenvoegen (en verlagen) van de werkgeverspremies arbeidsongeschiktheid, WW en Zvw tot een 'werkgeversheffing collectieve voorzieningen'. De lagere lasten bij VNL komen vooral door de introductie van een vlaktaks in de inkomstenbelasting van 27% voor alle inkomens en alle leeftijdsgroepen. De lastenverzwaring bij de Vrijzinnige Partij (48,6 mld euro) komt door het afschaffen van heffingskortingen en door hogere belastingtarieven. De lastenverzwaring op inkomen en arbeid bij DENK (2,9 mld euro) komt onder meer door het verkorten van de derde schijf in de inkomstenbelasting.

Ook andere partijen voeren stelselwijzigingen door op het gebied van lasten op inkomen en arbeid. Zo vervangt de PvdA de arbeidskorting en de zelfstandigenaftrek door een werknemersvoordeel en een zelfstandigenvoordeel. Daarbij verhoogt de partij het werknemersvoordeel en verzwart men de werkgeverslasten. Ook D66 voert een werknemersvoordeel in, dat geldt voor alle werkenden zonder zelfstandigenaftrek. De SP maakt de zorgpremie inkomensafhankelijk en de SGP vervangt de algemene heffingskorting door een draagkrachtkorting die afhankelijk is van de samenstelling van het huishouden. Ook introduceert de SGP een splitsingsstelsel, waarin de inkomstenbelasting wordt bepaald op basis van huishoudinkomen in plaats van individueel inkomen. CDA, ChristenUnie en SGP voeren een tweeschijvenstelsel in de inkomstenbelasting in, met één lange schijf met een laag tarief en een daaropvolgende schijf met een hoog tarief voor hoge inkomens.

Veel partijen nemen maatregelen op het gebied van de fiscale behandeling van pensioenen. De grens voor verplichte pensioenopbouw wordt verlaagd door de PvdA (naar twee keer modaal) en D66 (naar maximumdagloon). Tot de huidige aftoppingsgrens van ruim 100.000 euro kan vrijwillig fiscaal gefaciliteerd worden opgebouwd. De aftoppingsgrens voor de aftrekbaarheid van pensioenpremies wordt verlaagd door GroenLinks (naar twee keer modaal), ChristenUnie en SGP (beiden naar anderhalf keer modaal). De SP introduceert een aftopping op het belastingtarief voor premieaftrek, terwijl VNL de fiscale aftrekbaarheid van pensioenpremies volledig afschaft. DENK vergroot de fiscale jaarruimte voor alle werkenden. De PvdA verplicht werknemers en zelfstandigen tot pensioenopbouw tot het niveau van de socialepremiengrens, terwijl het CDA pensioenopbouw als voorwaarde stelt voor behoud van de volledige zelfstandigenaftrek voor zelfstandigen met een inkomen boven 20.000 euro. Andere aanpassingen in het pensioenstelsel zijn het mogelijk maken van vervroegde opname van pensioenaanspraken (D66 en SGP), afschaffing van de doorsneesystematiek (D66, ChristenUnie, SGP en de Vrijzinnige Partij) en invoering van een vaste rekenrente van 3% (Vrijzinnige Partij).

Op VNL en het CDA na verhogen alle partijen de **lasten op vermogen en winst**. De SP (8,8 mld euro) en GroenLinks (6,5 mld euro) verzwaren deze lasten het meest. VNL verlicht deze lasten met 4,7 mld euro en het CDA met 0,6 mld euro. De lasten op vermogen en winst bestaan uit een groot aantal verschillende belastingen met een effect op verschillende

groepen zoals de box 3 belasting, de erf- en schenkbelasting, de onroerendezaakbelasting (ozb), de vennootschapsbelasting, de bankenbelasting en de verhuurderheffing.

De PvdA, SP, GroenLinks, DENK en de Vrijzinnige Partij vervangen de huidige box 3 belasting door een vorm van een vermogensaanwasbelasting die gepaard gaat met een lastenverzwaring. D66, ChristenUnie en VNL kiezen voor een vorm van een vermogensaanwasbelasting die leidt tot een lastenverlichting. De VVD, CDA en SGP verlagen de belasting in box 3 door een verhoging van het heffingsvrije vermogen. D66, ChristenUnie en de SGP verzwaren de lasten op vermogen en winst door de introductie van een gebruikersdeel in de onroerendezaakbelasting als verruiming van het belastinggebied voor gemeenten, wat gepaard gaat met een verlaging van de inkomstenbelasting.

Op D66 na wijzigen alle partijen de statutaire tarieven in de vennootschapsbelasting. VVD, CDA, ChristenUnie, SGP en VNL verlagen de tarieven en PvdA, SP, GroenLinks, DENK en de Vrijzinnige Partij verhogen de tarieven. Ook beperken alle partijen de renteaftrek door bedrijven. Op VVD en CDA na scherpen alle partijen de maatregel uit de ATAD-richtlijn aan door de drempel te verlagen van 3 mln euro naar 1 mln euro en geen groepsvrijstelling in te voeren. Alleen de SP beperkt de renteaftrek verder tot maximaal 20% van de winst voor rente, belastingen, afschrijvingen en amortisatie (EBITDA). Alle andere partijen beperken de rentaftrek tot maximaal 30%, waarbij D66 en de Vrijzinnige Partij tevens een generieke renteaftrekbeperking invoeren, waardoor slechts 75% van de netto rente aftrekbaar is. PvdA, D66, ChristenUnie, GroenLinks, VNL en de Vrijzinnige Partij voeren een bronbelasting in op uitgaande rente en royalty's naar landen met een vpb-tarief lager dan 10%, om zo belastingontwijking via Nederland te beperken. De meeste partijen beperken de verhuurderheffing (PvdA, CDA, GroenLinks, VNL), of schaffen deze helemaal af (SP, ChristenUnie, DENK, Vrijzinnige Partij). Alleen de VVD kiest voor een verhoging van de verhuurderheffing.

Veel partijen verhogen belastingen gericht op banken, door het verhogen van de bankenbelasting (PvdA, SP, GroenLinks, DENK), het afschaffen van de aftrek van coco's (PvdA, SP, D66, ChristenUnie, GroenLinks, SGP en Vrijzinnige Partij), het afschaffen van de aftrek van bijdragen van banken aan het Depositogarantiestelsel en Single Resolution Fund (PvdA) en/of het invoeren van een generieke minimumkapitaalregeling (ChristenUnie, GroenLinks, SGP en Vrijzinnige Partij). Tot slot voeren de SP, DENK en de Vrijzinnige Partij unilateraal een financiële transactiebelasting in op transacties in aandelen, schuld papier en derivaten.

De **belastingen op milieu** dalen alleen bij het CDA en de VVD. Bij alle andere partijen gaan ze omhoog. GroenLinks (18,0 mld euro) en de SP (8,5 mld euro) verhogen deze belastingen het meest. GroenLinks kiest voor meerdere lastenverzwaringen, zoals de invoering van een minimumprijs voor CO₂-uitstoot en de introductie van kilometerbeprijzing voor zowel personenauto's als vracht- en bestelauto's in combinatie met een verhoging van de bpm. Ook PvdA, SP, D66, ChristenUnie, SGP en de Vrijzinnige Partij voeren een vorm van wegbeprijzing in, maar deze partijen kiezen voor varianten die een minder grote lastenverzwaring of lastenneutraal zijn. GroenLinks schaft de belastingvrije reiskostenvergoeding auto voor

woon-werkverkeer af. De lastenverzwaring bij VNL bestaat voornamelijk uit het afschaffen van de belastingvrije reiskostenvergoeding voor zowel zakelijk als woon-werkverkeer en voor zowel ov- als autokilometers. Naast GroenLinks voeren ook de PvdA, D66, ChristenUnie en SGP een vorm van een minimumprijs voor CO₂-uitstoot in.

De lastenverzwaring op milieu bij de SP wordt voornamelijk veroorzaakt door het invoeren van een CO₂-belasting en een verpakkingenbelasting. Het CDA verlaagt de belastingen op milieu met 0,5 mld euro en de VVD met 0,2 mld euro. Zo verlaagt het CDA de verhuurderheffing onder voorwaarde van energiezuiniger bouwen door woningcorporaties en kiest de VVD voor lagere autobelastingen. Alleen het CDA verlaagt de tarieven in de energiebelasting. De meeste partijen (PvdA, SP, D66, ChristenUnie, GroenLinks, DENK, Vrijzinnige Partij) verhogen de tarieven in de energiebelasting. VVD en VNL wijzigen deze tarieven niet. Tot slot voeren PvdA, GroenLinks, SGP en DENK een belasting op vliegtickets in.

De **overige belastingen** blijven bij de VVD ongewijzigd. Bij VNL en de SP gaan ze omlaag en bij de andere partijen omhoog. De wijzigingen in overige belastingen hangen vooral samen met maatregelen in de btw. De Vrijzinnige Partij (4,6 mld euro) en de SGP (3,9 mld euro) verhogen deze belastingen het meest. De Vrijzinnige Partij verhoogt zowel het lage als het hoge btw-tarief en de SGP beperkt het lage btw-tarief door verschillende categorieën zoals voedingsmiddelen horeca onder het hoge btw-tarief te brengen. VNL verlaagt de overige belastingen met 4,7 mld euro en de SP met 3,5 mld euro. VNL harmoniseert de btw-tarieven op 15% en de SP verlaagt het hoge btw-tarief met 2%-punt tot 19%.

De SP, GroenLinks, PvdA, D66 en de ChristenUnie verlagen de **gaswinning** in Groningen. SP en GroenLinks kiezen voor de grootste verlaging met 12 mld Nm³. Dat leidt tot een daling van de aardgasbaten van 1,7 mld euro. Structureel is er geen effect op de overheidsbegroting. Alleen DENK verhoogt de gaswinning. De partij kiest voor een verhoging met 12 mld Nm³. Dit verhoogt tijdelijk de opbrengsten voor de overheid met 1,7 mld euro.

2.2 Zorg

Bij de zorg beperkt de analyse zich noodgedwongen tot de budgettaire effecten van de voorgenomen maatregelen, dat wil zeggen: de kosten. De baten van zorg, dus de effecten van de maatregelen op gezondheid en kwaliteit van leven, blijven geheel buiten beeld. Dergelijke effecten liggen buiten het expertiseveld van het CPB en zijn bovendien heel moeilijk, zo niet onmogelijk, op een verantwoorde manier te kwantificeren.

Voor generieke ombuigingen geldt de kanttekening dat lagere zorguitgaven leiden tot minder zorg en/of lagere kwaliteit van zorg. Voor generieke intensiveringen geldt het tegenovergestelde. In welke mate zo'n verandering in uitgaven leidt tot een verandering in gezondheid is zoals gezegd niet kwantificeerbaar. Een hoofdlijnenakkoord zonder

aanvullende maatregelen die de doelmatigheid van de zorg verbeteren is een voorbeeld van een generieke ombuiging.

In de **curatieve zorg** kiezen alle partijen behalve de SP ervoor om door te gaan met het stelsel van gereguleerde concurrentie.¹⁹ De SP wil het huidige stelsel omvormen tot een publiek stelsel met centrale aansturing en regionale uitvoerders. Curatieve zorg wordt daarbij een voorziening in plaats van een recht. Deze stelselwijziging maakt het op termijn mogelijk om alternatieve werkwijzen, zoals het buurtzorgconcept, in de curatieve zorg te ontplooiën. GroenLinks voert een stelselwijziging in de geestelijke gezondheidszorg (ggz) door en brengt deze als een voorziening onder in een aparte wet.

Alle partijen, behalve DENK en de Vrijzinnige Partij, hebben de intentie om via hoofdlijnenakkoorden de volumegroei in de ziekenhuiszorg en de ggz met 1% te beperken. Het macrobeheersinstrument fungeert daarbij als stok achter de deur.

Ten aanzien van de wijkverpleging hebben vijf partijen (VVD, SP, ChristenUnie, SGP en VNL) de intentie om via een hoofdlijnenakkoord de volumegroei met 1% te beperken. D66 heeft wel de intentie om een hoofdlijnenakkoord af te sluiten, maar beperkt de ombuiging. GroenLinks zondert de wijkverpleging uit van een hoofdlijnenakkoord, terwijl PvdA en CDA ervoor kiezen om in de wijkverpleging te intensiveren.

Een aantal partijen voert wijzigingen door in de beloning en/of arbeidsverhoudingen van medisch specialisten. Zo verplichten vier partijen, SP, D66, ChristenUnie en GroenLinks, medisch specialisten in loondienst te gaan. Deze partijen brengen medisch specialisten tevens onder de Wet normering topinkomens. De PvdA en SGP passen de Wet normering topinkomens toe op medisch specialisten in loondienst, maar leggen geen verplichting op om in loondienst te gaan.

Partijen kijken verschillend aan tegen de wenselijkheid van **eigen betalingen in de zorgverzekeringswet**. De PvdA, SP, GroenLinks, DENK en de Vrijzinnige Partij schaffen het verplicht eigen risico af. Enkele andere partijen, CDA, ChristenUnie, SGP en VNL verlagen het verplicht eigen risico met respectievelijk 105, 100, 100 en 50 euro. De VVD en D66 passen het eigen risico niet aan. De SP en GroenLinks schaffen naast het verplicht eigen risico ook de mogelijkheid om voor een vrijwillig eigen risico te kiezen af. Tot slot voeren de ChristenUnie en VNL eigen betalingen in voor paramedische zorg en dieetadvisering.

Alle partijen behalve de Vrijzinnige Partij willen de collectieve uitgaven aan geneesmiddelen beperken. Deze partijen kiezen onder andere voor het herberekenen van het geneesmiddelenvergoedingssysteem, waardoor de eigen betalingen stijgen.

Met betrekking tot het **basispakket** voor verzekerde zorg maken partijen verschillende keuzes. De SP verruimt de aanspraken voor mondzorg, fysiotherapie en ggz. Zo komt mondzorg voor volwassenen in het basispakket en wordt fysiotherapie na verwijzing door

¹⁹ Voor wijzigingen in de financiering van het zorgstelsel zie paragrafen 2.1 en 2.5 en hoofdstuk 14.

de huisarts volledig vergoed. De Vrijzinnige Partij kiest voor een verruiming van de aanspraken op alternatieve zorg.

De VVD, ChristenUnie en VNL kiezen er juist voor om het basispakket te beperken. Zo beperkt de VVD de aanspraken op basis van het ziektelastcriterium, beperkt de ChristenUnie de aanspraken op het gebied van hulpmiddelen en beperkt VNL de aanspraken op het gebied van genees- en hulpmiddelen.

In de **langdurige zorg** leggen alle partijen behalve SGP en de Vrijzinnige Partij aan zorgkantoren de verplichting op om met zorgaanbieders meerjarige contracten af te sluiten. Dit wordt gecombineerd met de invoering van een (deels) meerjarige contracteerruimte en meerjarige concessies voor zorgkantoren. De VVD en ChristenUnie voeren ook een objectief verdeelmodel in dat de regionale contracteerruimte van de zorgkantoren bepaalt op basis van objectieve criteria. Via dit objectief verdeelmodel korten de VVD en ChristenUnie vanaf 2021 het macrobudget op basis van de afwijking tussen de huidige en door het nieuwe model toegestane uitgaven voor de 25% (VVD) of 50% (ChristenUnie) slechtst presterende regio's.

Drie partijen - D66, ChristenUnie en GroenLinks - scheiden de financiering van wonen en zorg in de Wlz. Instellingen krijgen voortaan alleen de afgenomen zorg vergoed uit de algemene middelen, terwijl de cliënt het wonen en verblijf zelf betaalt. Voor cliënten die hun woon- en verblijfskosten niet kunnen dragen, is er compensatie. De SGP intensificeert door als enige partij persoonsvolgende bekostiging in te voeren. Als gevolg hiervan mogen zorgkantoren geen productieafspraken meer maken met zorgaanbieders en vergoeden ze landelijk uniforme tarieven per geïndiceerde zorgzwaarte.

De SP intensificeert door de zorgaanbieders verantwoordelijk te maken voor de indicatiestelling. Daarnaast maakt de SP de verzorgingshuiszorg opnieuw beschikbaar voor ouderen met een lichte zorgindicatie (zorgzwaartepakket 1 tot 3) die graag intramurale zorg in natura willen gebruiken.

Met betrekking tot een bezettingsnorm voor de verpleeghuiszorg maken partijen verschillende keuzes. DENK kiest voor een bezettingsnorm in de verpleeghuiszorg van twee zorgmedewerkers per groep van acht bewoners. De SP kiest voor een bezettingsnorm van twee zorg- en welzijnsmedewerkers per groep van acht bewoners. Verder kiezen drie partijen voor een taakstellende intensivering ten behoeve van een nader uit te werken bezettingsnorm die lager ligt dan twee medewerkers per groep van acht bewoners. Hiermee krijgen zorgaanbieders de verplichting en het budget om de huidige bezetting per groep van acht bewoners te verhogen. In volgorde van de omvang van de intensivering (hoog naar laag) gaat het om VVD, GroenLinks en CDA.

Ten slotte kiezen vier partijen, PvdA, D66, ChristenUnie en VNL, voor een algemene intensivering in de ouderenzorg zonder daar een expliciete norm aan te verbinden.

Ook de SGP kiest voor een intensivering zonder een expliciete norm, maar dan voor de hele langdurige zorg, inclusief gehandicaptenzorg.

Tabel 2.5 Belangrijkste indicatoren zorg

	Basis	VVD	PvdA	SP	CDA	D66	CU	GL	SGP	DENK	VNL	VP
effect in 2021 t.o.v. het basispad in mld euro												
Curatieve zorg (Zvw)												
Collectieve uitgaven (netto)	46,5	-2,0	2,9	7,8	-0,2	-1,1	-0,7	3,0	-0,5	4,1	-1,9	5,1
a.g.v. (budget-)maatregelen		-1,2	-0,8	-1,2	-1,0	-1,1	-1,2	-1,0	-1,1	0,0	-1,2	0,0
eigen betalingen		-0,3	4,0	4,1	0,9	-0,3	0,7	4,1	0,8	4,2	0,1	4,5
aanpassing basispakket		-0,3	0,0	4,0	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,0	0,0	-0,5	0,7
overig		-0,2	-0,4	0,8	-0,1	0,3	-0,1	-0,1	-0,2	-0,1	-0,3	0,0
Eigen betalingen (euro p.p., a)	270	0	-260	-260	-60	10	-50	-260	-50	-260	-20	-270
Langdurige zorg (Wlz)												
Collectieve uitgaven (netto)	20,6	1,8	0,2	2,0	0,3	0,3	0,4	1,8	0,5	1,6	0,3	0,0
a.g.v. (budget-)maatregelen		-0,1	0,4	-0,1	-0,1	0,3	0,5	0,3	0,2	0,0	0,5	0,0
eigen betalingen		0,2	0,0	-0,3	0,0	0,2	0,0	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
overig		1,7	-0,2	2,4	0,4	-0,1	-0,1	1,6	0,3	1,6	-0,2	0,0
Overig (o.a. Wmo/jeugd)	9,1	0,0	0,2	1,2	0,5	0,2	0,3	0,0	0,2	0,5	0,0	0,4
Collectieve uitgaven (netto)	76,2	-0,2	3,2	11,0	0,5	-0,6	0,0	4,7	0,2	6,3	-1,6	5,5
(a) Dit betreft zowel de eigen betalingen onder het eigen risico als eigen bijdragen voor verzekerde curatieve zorg. In het basispad is het eigen risico 430 euro per persoon in 2021 (in prijzen 2017); in lopende prijzen is dit 450 euro. Merk daarbij op dat niet iedereen het eigen risico vol maakt.												

Vier partijen wijzigen de **eigen betalingen in de langdurige zorg**. De VVD en D66 verlagen de eigen betalingen door de vermogensinkomensbijtelling af te schaffen. De SP en GroenLinks verhogen daarentegen de eigen betalingen in de langdurige zorg. De SP doet dat door het vermogen van de eigen woning mee te tellen in de vermogensinkomensbijtelling, terwijl GroenLinks ervoor kiest het box 3 vermogen volledig mee te tellen in de vermogensinkomensbijtelling.

Bij de **overige zorg** is de SP de enige partij die een knelpuntenfonds voor gemeenten invoert. Dit knelpuntenfonds compenseert gemeenten, indien nodig, bij het uitvoeren van uniforme, landelijke regels rondom de indicatiestelling en inkoop van maatschappelijke ondersteuning en jeugdzorg.

Met betrekking tot de Wmo/jeugd zijn er tussen partijen beperkte verschillen. Zo kiezen de PvdA, SP, CDA, D66, ChristenUnie, SGP en de Vrijzinnige Partij in verschillende mate voor een verhoging van de Rijksbijdrage.

Tot slot richten twee partijen een gezamenlijk door gemeenten en verzekeraars te beheren preventiefonds op. In volgorde van de omvang van de intensivering (hoog naar laag) gaat het om DENK en ChristenUnie.

2.3 Macro-economische effecten

Alle partijen verhogen de bbp-groei over de periode 2018-2021 en verlagen de werkloosheid in 2021 ten opzichte van het basispad. Tabel 2.6 toont deze effecten voor de economische groei (bbp) en verschillende bestedingscategorieën, de arbeidsmarkt en voor de contractlonen en de inflatie. De eerste kolom beschrijft het basispad. De daarop volgende kolommen geven per partij de effecten weer van het beleidspakket op de gemiddelde jaarlijkse groeivoet over de periode 2018-2021 ten opzichte van het basispad. Voor werkloze beroepsbevolking en AIQ wordt het niveauverschil in 2021 weergegeven. Een deel van de economische effecten van de pakketten wordt pas zichtbaar na de periode 2018-2021, zie indicatoren voor de lange termijn.

Alle pakketten hebben een licht positief effect op de bbp-groei. De meeste pakketten geven een impuls aan de economie waardoor het EMU-saldo initieel (ex ante) daalt, alleen bij DENK neemt het saldo in eerste instantie toe. Veel partijen verlichten de lasten voor gezinnen, waardoor zij meer gaan consumeren. Met name bij VNL en VVD is dit zichtbaar. Ondanks de lastenverzwaring voor gezinnen gaat de consumptie ook bij de Vrijzinnige Partij omhoog, omdat het beschikbaar inkomen toeneemt door de invoering van het basisinkomen. Bij DENK daalt de consumptie ten opzichte van het basispad als gevolg van lastenverzwaring voor huishoudens.

Bij alle partijen zijn de overheidsbestedingen gelijk of groter aan die in het basispad. Onder overheidsbestedingen vallen uitgaven aan bijvoorbeeld onderwijs, zorg en openbaar bestuur, uitgaven aan inkomensoverdrachten (zoals uitkeringen, toeslagen, internationale samenwerking) vallen hier niet onder. Hierdoor verschillen de overheidsbestedingen van de overheidsuitgaven, weergegeven in paragraaf 2.1.

De werkgelegenheid in de marktsector kan worden gestimuleerd door meer consumptie van huishoudens, zoals door het VVD-pakket, of worden afgeremd door hogere arbeidskosten, zoals door het SP-pakket. In de zorg en bij de overheid hebben intensiveringen en ombuigingen direct effect op de werkgelegenheid. Zo zorgt de PvdA voor extra banen bij de overheid, door de introductie van publieke banen, terwijl de Vrijzinnige Partij, DENK, en de ChristenUnie het aantal ambtenaren juist verminderen. De werkgelegenheid in de zorg neemt het meest toe bij de SP en DENK.

Alle beleidspakketten zorgen voor een werkloosheid lager dan die in het basispad. De verschillen tussen partijen komen door andere effecten op de werkgelegenheid en het arbeidsaanbod. Aanpassingen op de arbeidsmarkt kosten tijd, waardoor de structurele effecten beschreven in paragraaf 2.7 kunnen afwijken van de effecten op de middellange

termijn. Bij een aantal partijen neemt het arbeidsaanbod af (SP, SGP, DENK, Vrijzinnige Partij), dit drukt de werkloosheid. De andere partijen houden het arbeidsaanbod gelijk of verhogen het juist. De grootste toename zit bij de VVD en GroenLinks, door lastenverlichting voor werkenden en in het geval van de VVD door het ontkoppelen van uitkeringen.

Tabel 2.6 Macro-economische effecten

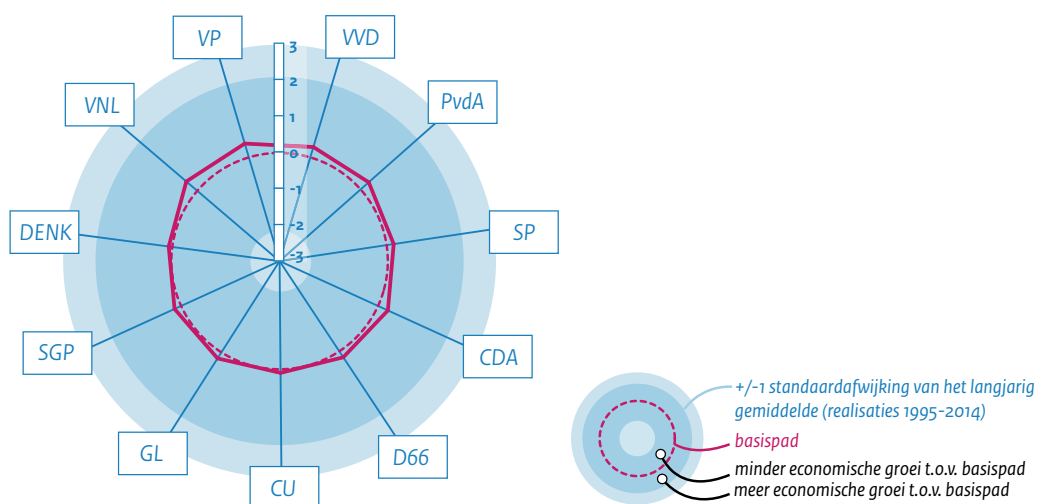
	Basis	VVD	PvdA	SP	CDA	D66	CU	GL	SGP	DENK	VNL	VP
effect op jaarlijkse groei in %-punt												
Volume bestedingen en productie												
Bruto binnenlands product	1,7	0,3	0,3	0,2	0,3	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1	0,4	0,4
Consumptie huishoudens	1,1	0,7	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,6	-0,4	1,1	1,4
Overheidsbestedingen	1,3	0,1	1,2	1,6	0,3	0,5	0,2	1,3	0,3	0,7	0,0	0,4
Lonen en prijzen												
Contractloon marktsector	1,6	-0,4	0,1	0,8	0,3	0,2	0,2	0,8	0,4	0,1	-0,3	-0,1
Consumentenprijsindex	1,3	0,0	0,3	0,0	0,2	0,3	0,3	0,6	0,4	0,1	-0,2	0,4
Arbeidsmarkt												
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,7	0,3	0,3	0,1	0,2	0,1	0,1	0,3	0,1	0,0	0,1	0,1
w.v. marktsector	0,5	0,3	0,1	-0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0	-0,1	0,2	0,2
effect op niveau 2021 in %-punten												
Werkloze beroepsbevolking	5,5	-0,4	-1,1	-1,8	-1,0	-0,4	-0,3	-1,1	-0,8	-0,4	-0,4	-1,1
Arbeidsinkomensquote marktsector	77,9	-0,6	0,5	0,6	0,4	0,0	0,1	-0,4	0,6	0,1	-0,7	-1,0

De contractlonen in de marktsector stijgen bij de meeste partijen ten opzichte van het basispad, terwijl ze dalen bij de VVD, VNL en de Vrijzinnige Partij. Bij alle partijen zorgt de lagere werkloosheid voor opwaartse druk op de lonen. Ook hogere prijzen zorgen bij veel partijen voor een hoger contractloon. Bij alle partijen nemen de lasten voor de gemiddelde werknemer af, dit heeft een drukkend effect op de lonen. Dit effect is het grootst bij VVD en PvdA. Een groter of kleiner verschil tussen het beschikbaar inkomen van uitkeringsgerechtigden en werkenden (vervangingsratio) heeft ook invloed op de lonen. Bij de SP neemt het verschil af, wat zorgt voor hogere lonen. Bij de andere partijen neemt het verschil toe, wat de contractloonstijging remt.

De inflatie neemt bij de meeste partijen toe. Dit komt door hogere arbeidskosten, toenemende indirecte belastingen en/of stijgende huren. De meeste partijen verhogen de indirecte belastingen, het betreft hier voornamelijk milieumaatregelen. De SP en VNL verlagen de btw, wat de inflatie afremt. De arbeidsinkomensquote neemt het meest toe bij de SP en de SGP door hogere arbeidskosten, terwijl hij bij de Vrijzinnige Partij juist met 1,0%-punt daalt door hogere productiviteit.

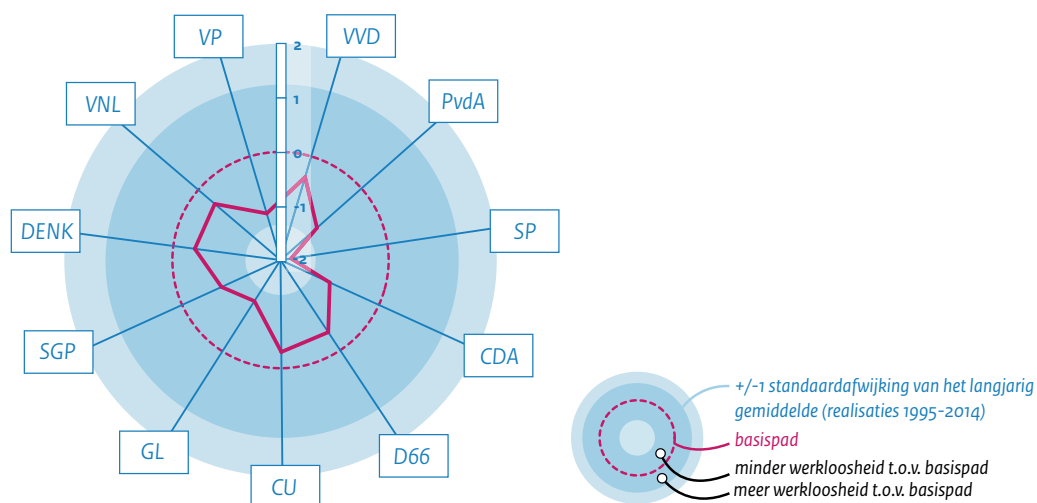
Bbp-volume

Effecten t.o.v. het basispad 2018-2021, gemiddeld % per jaar

Werkloosheid

Effecten t.o.v. het basispad 2021, %-punt

2.4 Overheidssaldo en overheidsschuld

Alle partijen hebben in 2021 een EMU-saldo van nul of hoger, behalve de Vrijzinnige Partij. In het basispad heeft het EMU-saldo in 2021 een overschot van 0,9% bbp. Alle partijen behalve DENK verlagen met hun pakketten – de ex-ante bedragen uit paragraaf 2.1– dit saldo. Deze pakketten met per saldo lastenverlichting en/of intensivering van de overheidsuitgaven beïnvloeden vervolgens de economie. Dit macro-economische doorwerkingseffect zorgt samen met de initiële impuls voor de uiteindelijke verandering van

het EMU-saldo. Voor alle partijen behalve DENK betekent dit een verlaging van het EMU-saldo ten opzichte van het basispad.

De doorwerkingseffecten verschillen per maatregel en tussen de partijen zijn de verschillen in de effecten van macro-economische doorwerking groot. De variatie hangt voor een groot deel samen met het soort maatregelen in een pakket met verschillende effecten op consumptie, werkgelegenheid, lonen en werkloosheid.

Intensiveringen in de zorg of het ambtenarenapparaat hebben een relatief groot doorwerkingseffect dat de afname van het EMU-saldo verkleint. Door een hogere werkgelegenheid lopen de opbrengsten van de inkomensheffing op, dalen de kosten voor werkloosheidsuitkeringen en neemt de consumptie van huishoudens toe, waardoor de btw-opbrengsten stijgen.

Een lastenverlaging voor huishoudens heeft kleinere doorwerkingseffecten. Bij lagere belastingen hebben huishoudens meer te besteden, wat zorgt voor meer consumptie. Meer bestedingen leiden tot een hogere economische groei. Hierdoor nemen de belasting- en premie-inkomsten toe en de uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen af, waardoor de initiële daling van het EMU-saldo deels teniet wordt gedaan. Omdat huishoudens een gedeelte van hun lagere lasten sparen in plaats van consumeren, en het tijd kost voor de hogere vraag zich heeft vertaald in extra banen, is de korte-termijndoorkwerking op de economie kleiner dan bij intensiveringen in de zorg of bij de overheid.

De effecten door macro-economische doorwerking kunnen behoorlijk variëren in de tijd. Uitgaven hebben vooral op de korte termijn grote doorwerkingseffecten; hogere uitgaven vertalen zich direct in een hoger bbp en dus meer werkgelegenheid. Na verloop van tijd zwakken deze effecten af. Bij lasten is het effect van de doorwerking in de eerste jaren relatief klein, maar dit effect loopt op wanneer de arbeidsmarkt zich aanpast. Pakketten die het arbeidsaanbod afremmen (met name SP, SGP en Vrijzinnige Partij), zorgen op de korte termijn voor een lagere werkloosheid en verhogen daarmee het EMU-saldo. De effecten op de werkloosheid zijn vaak tijdelijk van aard, omdat de lage werkloosheid zorgt voor hogere lonen, waardoor de arbeidsvraag geleidelijk afneemt. Blijvende effecten van een lager arbeidsaanbod via een structureel lagere werkgelegenheid op de overheidsfinanciën worden meegenomen in de houdbaarheidsanalyse.

Het doorwerkingseffect is positief voor alle partijen behalve voor de Vrijzinnige Partij. Bij de SP en GroenLinks is dit effect relatief groot ten opzichte van de initiële impuls, zij verdienen meer dan 1% bbp terug door gunstige economische ontwikkelingen. De SP intensificeert met name in werkgelegenheid in de zorg, terwijl GroenLinks schuift van belasting op inkomen en arbeid naar indirecte belastingen. De PvdA, CDA en SGP verdienen tussen 0,5% en 1% bbp terug, mede door extra inkomsten van de inkomensheffing en minder uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen. De doorwerkingseffecten van D66, VVD, VNL, ChristenUnie zijn beperkt tot maximaal 0,5% bbp. Bij DENK verbetert het saldo na de initiële impuls verder met 0,1% bbp. Bij de Vrijzinnige Partij zorgt de omzetting van belaste uitkeringen in een onbelast basisinkomen voor een verdere afname van het saldo.

Het structurele EMU-saldo in 2021 voldoet bij de meeste partijen aan de middellangetermijndoelstelling (MTO) van -0,5% bbp, alleen bij de Vrijzinnige Partij ligt deze hier ruim onder. Voor de meeste partijen ligt de verandering van het structurele saldo in de buurt van de verandering van het EMU-saldo. Alleen bij GroenLinks en de Vrijzinnige Partij is de afwijking groter dan 0,2% bbp. Dit komt door de timing van hun maatregelen met omvangrijke wijzigingen (verlagen van de gasproductie, respectievelijk invoering basisinkomen) in 2021. Ook ligt het feitelijke EMU-saldo voor geen van de partijen, behalve de Vrijzinnige Partij, in 2021 onder de -3% bbp.

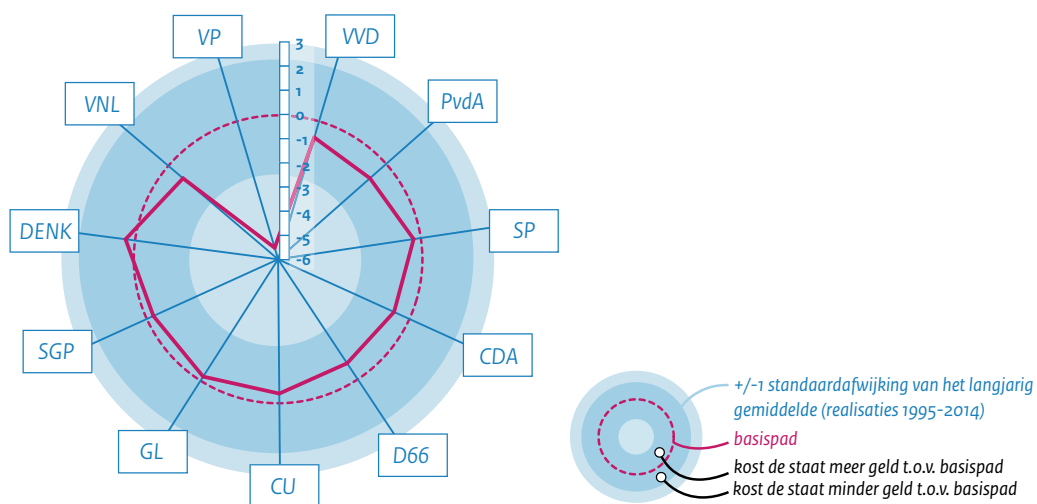
Tabel 2.7 Overheidstekort en overheidsschuld in 2021

	VVD	PvdA	SP	CDA	D66	CU	GL	SGP	DENK	VNL	VP
EMU-saldo (% bbp, basispad)	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
Initieel effect pakket (% bbp)	-1,0	-1,7	-1,5	-1,3	-1,2	-0,6	-1,5	-0,8	0,4	-1,1	-3,3
Doorwerkingseffect pakket (% bbp)	0,3	0,7	1,2	0,7	0,4	0,2	1,3	0,5	0,1	0,3	-2,2
EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	0,2	0,0	0,6	0,2	0,1	0,5	0,7	0,6	1,3	0,1	-4,6
Structureel EMU-saldo (% bbp, basispad)	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Effect pakket	-0,6	-0,8	-0,3	-0,7	-0,7	-0,5	0,2	-0,5	0,4	-0,9	-5,8
Structureel EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	0,0	-0,2	0,3	-0,1	-0,1	0,2	0,8	0,1	1,0	-0,3	-5,2
EMU-schuld (% bbp, basispad)	52,3	52,3	52,3	52,3	52,3	52,3	52,3	52,3	52,3	52,3	52,3
Effect pakket	1,8	1,9	-0,8	1,5	0,8	0,2	-0,8	-0,5	-1,1	1,6	3,6
EMU-schuld inclusief effect pakket (% bbp)	54,0	54,2	51,4	53,8	53,1	52,5	51,4	51,8	51,2	53,8	55,9

De schuldquote als % bbp daalt per saldo bij vier partijen ten opzichte van het basispad (SP, GroenLinks, SGP en DENK). Bij de andere partijen neemt de schuldquote toe, maar blijft voor alle partijen in 2021 onder de 60%. Bij de meeste partijen stijgt de overheidsschuld door verslechtering van het overheidssaldo ten opzichte van het basispad, behalve bij DENK. Een aantal partijen geeft kapitaalinjecties voor een investeringsbank: PvdA voor 11 mld euro, CDA voor 4 mld euro en D66, DENK, GroenLinks en SP voor minder dan 1 mld euro. De middelen hiervoor komen direct ten laste van de overheidsschuld en worden niet meegenomen in de berekening van het EMU-saldo. Aan de andere kant zorgt de toename van het nominale bbp (de noemer van de schuldquote) bij alle partijen voor een drukkend effect op de quote. Het nominale bbp kan zowel toenemen door grotere economische groei, als door hogere bbp-prijzen.

Begrotingssaldo

Effecten t.o.v. het basispad 2021, % bbp

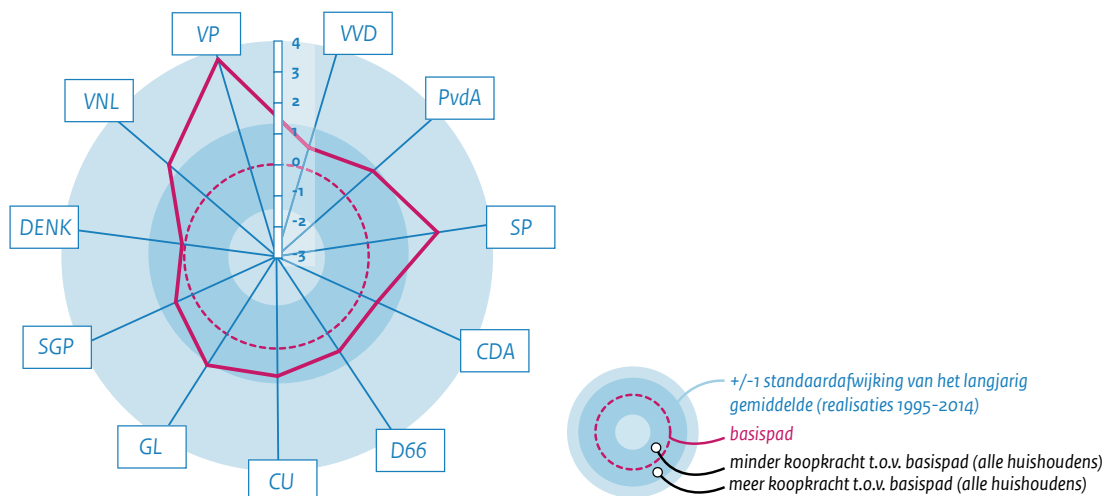

2.5 Koopkrachteffecten

Koopkracht betreft de *verandering* van het besteedbaar huishoudinkomen van jaar op jaar. In het basispad wordt de verandering teweegebracht door economische omstandigheden en door reeds besloten beleid. Het effect van een partij betreft de verandering in koopkracht van huishoudens ten opzichte van het basispad. Deze verandering wordt teweegebracht door een direct effect van de maatregelen van een partij én door een indirect effect dat deze maatregelen hebben op de nominale contractlonen en consumptieprijzen (inflatie).

Mediane koopkracht

Effecten t.o.v. het basispad 2018-2021, gemiddeld % per jaar

Tabel 2.8 Mediane koopkrachteffecten van beleidspakketten, gemiddeld per jaar over 2018-2021

	Omvang (a)	Basis (b) Effect beleidspakket (c)											
		VVD	PvdA	SP	CDA	D66	CU	GL	SGP	DENK	VNL	VP	
	% totaal	% per jaar											
Inkomensniveau (d)													
<175% wml	36	-0,1	0,2	1,6	2,7	0,2	0,6	0,4	1,3	-0,1	0,0	-0,2	1,7
175-350% wml	38	-0,1	1,1	1,1	2,5	0,7	0,8	1,1	1,6	0,8	0,3	1,9	4,6
350-500% wml	15	0,1	1,1	1,0	1,0	0,9	0,8	1,2	0,9	0,8	0,0	2,6	4,3
>500% wml	11	0,2	0,6	0,4	-1,5	0,9	0,5	1,0	0,1	0,8	-0,5	3,8	2,7
Inkomensbron (e)													
Werkenden (f)	63	0,0	1,2	1,1	2,0	0,7	0,8	1,0	1,3	1,0	0,2	2,2	4,8
Uitkeringsgerechtigden	9	-0,2	-1,2	1,0	3,2	0,1	0,2	0,5	1,3	-0,1	-0,1	0,0	1,1
Gepensioneerden	26	-0,3	0,4	1,7	2,5	0,4	0,7	0,6	1,1	-0,2	0,0	0,3	0,5
Huishoudtype													
Tweeverdieners	52	0,0	0,9	1,2	2,4	0,7	0,8	1,0	1,4	0,5	0,2	2,0	4,2
Alleenstaanden	43	0,0	0,6	1,2	2,2	0,4	0,6	0,6	1,1	0,6	0,0	0,7	2,0
Alleenverdieners	5	-0,3	0,4	0,8	2,2	0,9	0,4	1,3	1,0	2,8	0,0	1,8	7,9
Gezinssamenstelling (g)													
Met kinderen	26	0,0	1,1	1,5	2,0	0,7	0,7	0,9	1,1	0,7	0,6	1,8	4,0
Zonder kinderen	49	0,0	0,9	1,0	2,3	0,7	0,7	1,0	1,3	0,9	0,1	2,3	4,9
Alle huishoudens	100	0,0	0,7	1,2	2,3	0,6	0,7	0,9	1,2	0,6	0,1	1,6	3,7

(a) Percentage van totaal aantal huishoudens in 2018.

(b) Mediane statische koopkrachtmutaties exclusief incidentele inkomensmutaties. Het betreft het gemiddelde van de koopkrachtmutaties in 2018, 2019, 2020 en 2021.

(c) Effect beleidspakket als mediaan van de koopkrachtveranderingen op individueel niveau. Deze kan afwijken van het verschil van de medianen omdat die niet bij elkaar opgeteld mogen worden.

(d) Bruto inkomen uit arbeid of uitkering op huishoudniveau; bruto minimumloon (wml) is in 2018 ongeveer 20.500 euro.

(e) De indeling naar inkomensbron is op basis van de hoogste inkomensbron op huishoudniveau, waarbij een huishouden waarvan hoofd of partner winstinkomen heeft, bij werkenden wordt ingedeeld. Huishoudens met vroegpensioen of studiefinanciering als hoogste inkomensbron zijn uitgezonderd.

(f) Bij de koopkrachtmutatie van werkenden wordt geen rekening gehouden met incidentele mutaties van het loon, zoals het ontvangen of wegvallen van bonussen.

(g) De indeling naar gezinssamenstelling is op basis van aanwezigheid van kinderen tot 18 jaar en is exclusief huishoudens van gepensioneerden.

Veel fiscale, sociale zekerheids- en Zvw-maatregelen worden in de koopkracht meegenomen, maar daarnaast wordt een aantal maatregelen alleen via inflatie meegenomen terwijl andere maatregelen in het geheel niet kunnen worden meegenomen (zie toelichting aan het einde van de paragraaf). Maatregelen die direct meegenomen worden, betreffen tarieven, premies, kortingen, toeslagen en aftrekposten (box 1), vermogen (box 3), uitkeringshoogte, Zvw-maatregelen zoals premies, verplicht eigen risico en omvang van het basispakket, en kindregelingen. Bepaalde maatregelen kunnen niet aan specifieke huishoudens toegewezen worden en komen alleen tot uiting in de inflatie. Voorbeelden betreffen huren, belastingen zoals op energie en vliegreizen en accijnzen zoals op alcohol en tabak.

Het effect van partijen op de **koopkracht van het mediane huishouden** varieert van 0,1% per jaar voor DENK tot 3,7% per jaar voor de Vrijzinnige Partij. De **reële contractlonen** hebben direct invloed op de koopkracht van werkenden. Het effect van de voorgestelde beleidspakketten op de reële contractlonen in de marktsector heeft voor veel partijen een effect van -0,2% tot 0,2% op de koopkracht. Uitzonderingen betreffen de SP met een stijging van 0,7% en de VVD en de Vrijzinnige Partij met een daling van respectievelijk 0,4% en 0,5% (zie de paragraaf over macro-economische effecten voor een bespreking van de nominale contractlonen en de inflatie).

Veel partijen voeren lastenverlichtingen door waarvan veel huishoudens voordeel hebben. Voorbeelden betreffen een verhoging van de algemene heffingskorting (VVD, PvdA, SP, D66, ChristenUnie, GroenLinks), een draagkrachtkorting (SGP), een nieuwe belastingvrije voet (VNL, Vrijzinnige Partij), een verlaging van het tarief eerste schijf (SP, D66 en ChristenUnie) en een vlaktaks van 27% (VNL). De Vrijzinnige Partij voert een basisinkomen in en dat leidt tot een verbetering van de koopkracht. Bij een aantal partijen ondervindt het mediane huishouden ook voordeel van wijzigingen in de zorgregelingen. De SP en GroenLinks schaffen het verplicht eigen risico en de zorgtoeslag af en verlagen de Zvw-premie. Ook PvdA, DENK en de Vrijzinnige Partij schaffen het verplicht eigen risico af. Bij de laatste twee partijen ondervindt een deel van de huishoudens minder voordeel daarvan omdat ze minder zorgtoeslag gaan ontvangen, terwijl de PvdA dit effect meer dan tegengaat door de zorgtoeslag te verhogen.

Over alle inkomenscategorieën bezien is het **verschil tussen laagste en hoogste inkomens** het grootst bij de SP ten gunste van de laagste inkomens en bij VNL ten gunste van de hoogste inkomens. Het herverdelende effect bij de SP komt mede door de invoering van een inkomensafhankelijke Zvw-premie en de verhoging van het wettelijk minimumloon. Ook bij PvdA, GroenLinks en D66 gaan de laagste inkomens er meer op vooruit dan de hoogste inkomens. Deze partijen voeren lastenverlichtingen door gericht op de onderkant, terwijl de lengte van de derde schijf wordt ingekort en PvdA en GroenLinks ook de tarieven aan de bovenkant verhogen. Ook verhogen deze twee partijen de bijstand. Vooral bij VNL, maar daarnaast ook bij de Vrijzinnige Partij, SGP, CDA, ChristenUnie en VVD gaan de laagste inkomens er minder op vooruit dan de hoogste inkomens. Bij VNL is dat een gevolg van de vlaktaks en bij CDA, ChristenUnie en SGP speelt de invoering van een tweeschijvenstelsel een rol. De VVD en VNL verlagen daarnaast de bijstand en verschillende toeslagen.

De meeste partijen verbeteren de mediane koopkracht van **werkenden ten opzichte van uitkeringsgerechtigden**. Vooral bij de Vrijzinnige Partij, de VVD en VNL gaan werkenden er meer op vooruit dan uitkeringsgerechtigden. Bij de Vrijzinnige Partij is het basisinkomen vooral voordelig voor werkenden. Het beleidspakket van de VVD is gunstig voor werkenden, terwijl de koopkracht van uitkeringsgerechtigden erop achteruitgaat door een verlaging van de bijstand en een bevriezing van alle uitkeringen (behalve de AOW). Bij VNL gaan zowel werkenden als de uitkeringsgerechtigden erop vooruit door de vlaktaks, maar bij uitkeringsgerechtigden wordt dit effect gedrukt door het afschaffen van de zorgtoeslag, de ombuigingen in de huurtoeslag en de verlaging van de bijstand. Bij de PvdA verbetert de koopkracht van uitkeringsgerechtigden bijna net zo sterk als de koopkracht van werkenden

en bij GroenLinks gaan beide groepen er evenveel op vooruit. Alleen bij de SP verbetert de koopkracht van uitkeringsgerechtigden sterker dan voor werkenden, door de verhoging van het minimumloon en de daaraan gekoppelde uitkeringen.

Slechts enkele partijen verbeteren de mediane koopkracht van **gepensioneerden ten opzichte van werkenden**. Alleen bij de SP en PvdA gaan gepensioneerden erop vooruit ten opzichte van werkenden door een hogere ouderenkorting en een hogere AOW. Bij de Vrijzinnige Partij, VNL en SGP gaan werkenden er relatief sterk op vooruit ten opzichte van de gepensioneerden. Bij de Vrijzinnige Partij is het basisinkomen voor werkenden voordeliger dan voor gepensioneerden. VNL en SGP fiscaliseren de AOW-premie waarbij het effect op de koopkracht van gepensioneerden bij VNL deels wordt gecompenseerd door de vlaktaks.

Bij de meeste partijen blijft het **verschil tussen tweeverdieners, alleenstaanden en alleenverdieners** minder dan 0,5%. Uitzonderingen betreffen Vrijzinnige Partij, VNL en SGP. Bij de Vrijzinnige Partij en de SGP gaan alleenverdieners er relatief sterk op vooruit, wat een gevolg is van het basisinkomen, respectievelijk het splitsingsstelsel. Ook bij de ChristenUnie en het CDA verbetert de koopkracht van alleenverdieners meer dan voor andere groepen, en dat komt voor een belangrijk deel door een uitbreiding van de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting. De koopkrachtontwikkeling van alleenstaanden blijft bij alle partijen behalve bij PvdA en SGP iets achter bij die van tweeverdieners.

Ook tussen **gezinnen met en zonder kinderen** zijn de verschillen voor de meeste partijen minder dan 0,5%. Bij PvdA en DENK is de koopkrachtontwikkeling gunstiger voor gezinnen met kinderen, bij VNL en de Vrijzinnige Partij voor gezinnen zonder kinderen. Deze verschillen worden deels verklaard door maatregelen zoals kinderbijslag en kinderopvang, waarop veel partijen beleid voeren. Maar deels spelen ook samenstellingseffecten een belangrijke rol; zo zijn huishoudens met kinderen relatief vaak tweeverdieners en huishoudens zonder kinderen zijn relatief vaak alleenstaanden.

Maatregelen die in het geheel niet meegenomen kunnen worden, betreffen veranderingen in de persoonlijke inkomenssituatie en specifieke groepen. Bij een verandering in de persoonlijke inkomenssituatie is niet bekend welke personen in een bepaalde situatie terecht gaan komen (zie begrippenlijst voor een bespreking van het statische koopkrachtbegrip). Een voorbeeld betreft de introductie van een ziekte- of arbeidsongeschiktheidsregeling voor zelfstandigen, omdat niet bekend is wie van de zelfstandigen ziek of arbeidsongeschikt worden en dus onder de regeling zullen vallen. Een ander voorbeeld betreft het verlagen van de AOW-leeftijd. Weliswaar is duidelijk dat personen van een bepaalde leeftijd dan AOW zullen ontvangen, maar het is niet duidelijk of ze daarnaast blijven werken en hoeveel ze dan verdienen. Nog meer voorbeelden betreffen lagere WW-uitkeringen voor nieuwe gevallen en lagere pensioenen voor toekomstige gepensioneerden door aftopping, in beide situaties is het niet mogelijk om oude en nieuwe situaties te onderscheiden. Bij specifieke groepen treedt het probleem op dat ze niet te onderscheiden zijn in de gegevensbestanden waarop de koopkrachtberekeningen zijn

gebaseerd. Voorbeelden betreffen beleid met betrekking tot de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) en de Wet langdurige zorg (Wlz), omdat niet bekend is wie welke ondersteuning nodig heeft en wie tot de kwetsbare ouderen, mensen met een handicap en mensen met een psychische aandoening horen. Een ander voorbeeld betreft het afschaffen van de kinderopvangtoeslag voor doelgroepouders omdat niet geobserveerd is welke huishoudens tot deze groep horen.

2.6 Langetermijnbeleideffecten op inkomens en inkomensverdeling

Om de langetermijneffecten van maatregelen evenwichtig in kaart te brengen, wordt naast de effecten op werkgelegenheid en overheidsfinanciën ook naar de effecten op de inkomensverdeling op de lange termijn gekeken. Als maatstaf wordt de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt als gevolg van beleid gehanteerd. De Gini-coëfficiënt is een veel gebruikte indicator voor inkomensongelijkheid, waarmee de mate van ongelijkheid wordt uitgedrukt in een getal tussen nul (volledig gelijke verdeling) en één (volledig ongelijke verdeling).

Tabel 2.9 Langetermijneffecten van beleid op de inkomensverdeling

+ = grotere inkomensongelijkheid	Basis Effect beleidspakket (b)											
	(a)	VVD	PvdA	SP	CDA	D66	CU	GL	SGP	DENK	VNL	VP
	%											
Relatieve mutatie in de Gini-coëfficiënt	2,9	2,1	-5,7	-14,4	0,4	-1,7	-1,1	-6,0	0,0	-0,5	12,6	-4,4

(a) Basispad geeft de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt waarbij doorlopend beleid is afgekapt in 2060.
 (b) Effect beleidspakket geeft de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt door het beleidspakket in de structurele situatie waarbij doorlopend beleid is afgekapt in 2060.
 (c) In formule: (verandering in de Gini-coëfficiënt) / (Gini-coëfficiënt in het basispad).

In het basispad neemt de Gini-coëfficiënt toe met 2,9% na 2021, vooral door lagere belastingtarieven in de tweede, derde en vierde schijf, beperking van de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting, en verlaging van de bijstand.

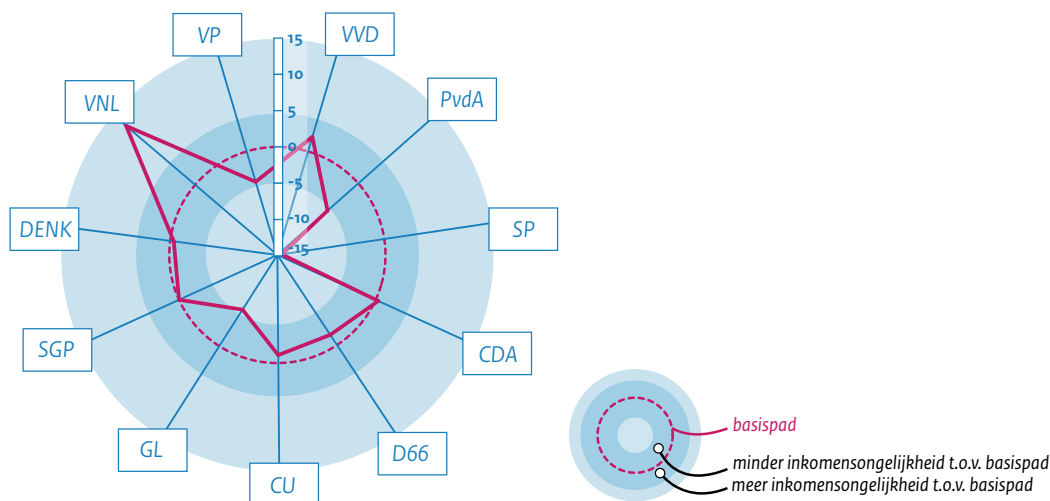
Het effect van partijen betreft de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt door het beleidspakket ten opzichte van het langetermijnbasispad. Het effect van partijen op de inkomensongelijkheid varieert van -14,4% bij de SP tot +12,6% bij VNL. De afname bij de SP komt onder andere door het sterke herverdelende effect van de inkomensafhankelijke zorgpremie, het verkorten van de derde schijf, en het verhogen van het minimumloon. Ook bij GroenLinks, de PvdA, en de Vrijzinnige Partij is de afname van de Gini-coëfficiënt groter dan de toename in het basispad. GroenLinks en de PvdA verhogen onder andere de AOW en de bijstand, verkorten de derde schijf en verhogen de algemene heffingskorting. De Vrijzinnige Partij introduceert een basisinkomen en verhoogt daarbij de ouderenkorting voor lagere inkomens. Bij D66, de ChristenUnie en DENK is eveneens sprake van een afname

van de Gini-coëfficiënt, maar is de afname kleiner dan de toename in het basispad. Bij de SGP blijft de Gini-coëfficiënt ten opzichte van het basispad gelijk.

Bij VNL, de VVD en het CDA is sprake van een toename van de Gini-coëfficiënt ten opzichte van het basispad. VNL introduceert onder andere een vlaktaks, schaft de (inkomensafhankelijke) algemene heffingskorting en de zorgtoeslag af, en verlaagt de huurtoeslag. De VVD verlaagt de tarieven van de tweede en derde schijf, en buigt om op de zorg- en huurtoeslag. Bij het CDA wordt de toename onder andere veroorzaakt door de introductie van een tweeschijvenstelsel, via verlaging van het tweede, derde en vierde schijftarief in het huidige stelsel.

Inkomensongelijkheid

Effecten t.o.v. het basispad, relatieve mutatie Gini-coëfficiënt in %

Veel fiscale, sociale zekerheids- en Zvw-maatregelen worden bij de berekening van de Gini-coëfficiënt wel meegenomen, maar voor een aantal maatregelen geldt dat niet. Het betreft maatregelen die tot veranderingen in de persoonlijke inkomenssituatie leiden en maatregelen voor specifieke groepen (zie paragraaf koopkracht voor een aantal voorbeelden). De berekening van de Gini-coëfficiënt wijkt daarnaast op een tweetal onderdelen af van de berekening van de koopkracht. Ten eerste betreft de berekening van de Gini-coëfficiënt de lange termijn en maatregelen die na de periode 2018-2021 doorwerken, worden vanzelfsprekend wel meegenomen. Dit betreft onder andere de verandering van de tarieven in box 1 en de afbouw van de hypotheekrenteaftrek. Ten tweede worden bij de Gini-coëfficiënt maatregelen die alleen gelden voor nieuwe gevallen, wel meegenomen, omdat op de lange termijn iedereen daaronder valt. Dus lagere WW-uitkeringen voor nieuwe gevallen en lagere pensioenen voor toekomstige gepensioneerden door aftopping worden wel meegenomen.

Naast effecten van beleid op de langetermijninkomensverdeling zijn er effecten van beleid op het *inkomensniveau* bijvoorbeeld als gevolg van milieumaatregelen die niet elders zichtbaar worden. Het gaat hierbij om de verhoging van de ODE-heffing ter financiering van de SDE+-uitgaven en om niet-EMU-relevante lastenverzwaringen (bijvoorbeeld verplichting tot

energiezuiniger maken van woningen). Deze lastenverzwaringen zijn verondersteld relevant te zijn voor gezinnen, omdat deze op de lange termijn op hen zullen worden afgewenteld. De genoemde lastenverzwaring na 2021 is het grootst voor GroenLinks (11,5 mld euro) en D66 (5,5 mld euro). Ook de ChristenUnie en de SP verhogen de lasten (beiden 5 mld euro). VNL verlicht de lasten als gevolg van genoemde milieumaatregelen na de kabinetsperiode met 2,5 mld euro, terwijl er bij de andere partijen (VVD, PvdA, CDA, SGP, DENK, Vrijzinnige Partij) geen of slechts kleine mutaties zijn.

2.7 Structurele werkgelegenheidseffecten

De structurele werkgelegenheid is het aantal gewerkte uren op de lange termijn, wanneer mensen hun gedrag volledig hebben aangepast aan het nieuwe beleid. Daarbij wordt een conjunctureel neutrale economie verondersteld. Deze structurele werkgelegenheid is een belangrijke bepalende factor van de toekomstige economische groei en van het houdbaarheidssaldo: als er meer uren worden gewerkt in de economie, dan zorgt dit voor meer economische groei en hogere belastinginkomsten.

De gevolgen van de partijvoorstellen op de structurele werkgelegenheid verschillen van de arbeidsmarkteffecten binnen de kabinetsperiode. Op korte termijn wordt de werkgelegenheid vooral bepaald door de arbeidsvraag. Een bestedingsimpuls veroorzaakt een hogere arbeidsvraag en daarmee een hogere werkgelegenheid. Op de lange termijn wordt het aantal gewerkte uren echter vooral beïnvloed door het aantal uren dat mensen (betaald) willen werken, verminderd met de evenwichtswerkloosheid.²⁰ Maatregelen die het inkomensverschil tussen werken en niet-werken (of tussen meer en minder uren werken) vergroten, leiden daarom op lange termijn tot een hogere structurele werkgelegenheid. Een hogere arbeidskorting zorgt bijvoorbeeld voor een hogere structurele werkgelegenheid, net als lagere uitkeringen en minder (inkomensafhankelijke) toeslagen, terwijl deze laatste maatregelen op korte termijn de werkgelegenheid niet stimuleren.

Tabel 2.10 Procentuele toe- of afname van de structurele werkgelegenheid in uren ten opzichte van het basispad

	VVD	PvdA	SP	CDA	D66	CU	GL	SGP	DENK	VNL	VP
Werkgelegenheid (a,b)	3,5	0,1	-4,6	-0,3	0,7	-0,2	0,3	-1,4	0,0	0,9	-4,8
w.v. fiscaal	1,4	0,4	-1,3	-0,1	0,3	-0,1	0,2	-1,9	-0,2	0,4	-0,6
sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid	1,8	0,0	-1,2	-0,2	0,2	-0,1	-0,3	0,0	-0,2	0,5	-4,2
AOW-leeftijd	0,4	-0,4	-2,2	0,0	0,2	0,0	0,4	0,4	0,4	0,0	0,0
(a) Procentuele verandering ten opzichte van het basispad. Door afronding kan het totaal afwijken van de som van de onderdelen.											
(b) 0,1% staat ongeveer gelijk aan 7000 fulltime banen.											

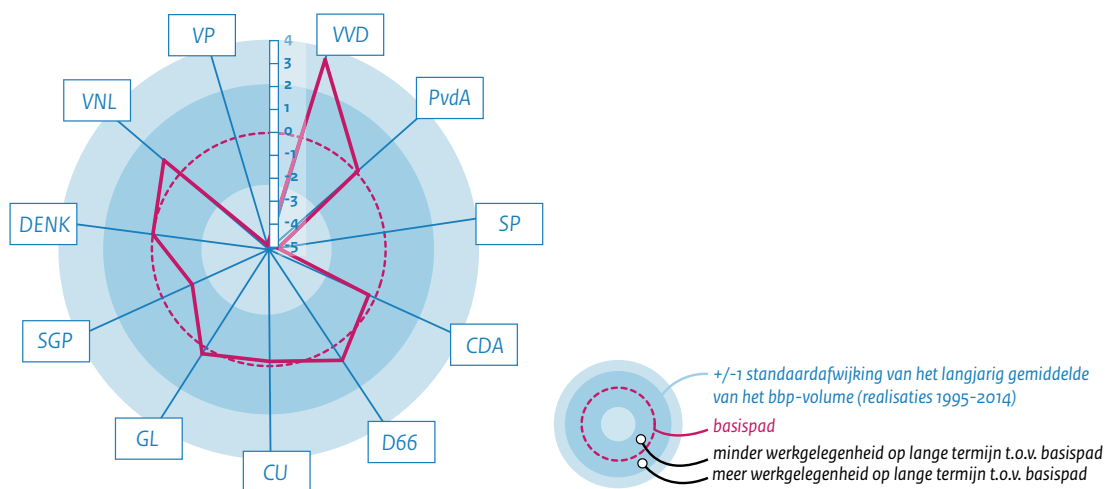
²⁰ Op lange termijn ontstaat er werkgelegenheid zolang bedrijven winst kunnen maken door het beschikbare arbeidsaanbod in dienst te nemen, of wanneer mensen als zelfstandige een eigen bedrijf starten. Alleen voor mensen met een verdien capaciteit onder het minimumloon ontstaat deze werkgelegenheid niet vanzelf en kan vraaggericht beleid op de lange termijn werkgelegenheid creëren, via bijvoorbeeld beschutte werkplaatsen of loonkostensubsidies (zie ook *Kansrijk Arbeidsmarktbeleid*).

De toe- of afname van de structurele werkgelegenheid loopt uiteen van een opwaarts effect van +3,5% bij de VVD tot een neerwaarts effect van -4,8% bij de Vrijzinnige Partij en -4,6% bij de SP. Het structurele werkgelegenheidseffect ligt bij de meeste partijen tussen de -0,5% en +1%: opwaarts bij PvdA, D66, GroenLinks en VNL, nul bij DENK en neerwaarts bij CDA en ChristenUnie. De SGP kent een daling van 1,4%.

Bij vrijwel alle partijen blijft de stijging van de **AOW-leeftijd** op lange termijn onveranderd ten opzichte van het basispad. Alleen de SP brengt in 2020 de AOW-gerechtigde leeftijd terug tot 65 jaar en laat die in de jaren daarna niet meestijgen met de levensverwachting. Dit verlaagt de structurele werkgelegenheid. Veel andere partijen bieden mensen, via een **flexibele AOW-leeftijd**, de keuze voor eerdere of latere opname van de AOW. Dit doen zij, met uitzondering van de PvdA, actuarieel neutraal. Daardoor is de uitkering lager als mensen de AOW eerder laten ingaan en hoger als ze hem later laten ingaan. Bij de VVD, GroenLinks, SGP en DENK kunnen mensen alleen kiezen voor (maximaal drie jaar) latere opname, wat leidt tot een toename van de structurele werkgelegenheid. Bij de PvdA en D66 is zowel eerdere als latere ingang van de AOW mogelijk. Bij de PvdA is dit drie jaar eerder of later. Doordat meer mensen kiezen voor eerdere opname, verlaagt dit de structurele werkgelegenheid. Bij D66 is de keuze tussen maximaal een jaar eerder of vijf jaar later. Ook hier zullen meer mensen kiezen voor eerdere opname, maar het totaal aantal gewerkte uren neemt toe vanwege de asymmetrie.

Structurele werkgelegenheid

Effecten t.o.v. het basispad, % in gewerkte uren

De grootste verandering in de **sociale zekerheid** doet zich voor bij de Vrijzinnige Partij, die een onvoorwaardelijk **basisinkomen** introduceert ter vervanging van de meeste andere uitkeringen. Iedere Nederlander van 18 jaar en ouder ontvangt jaarlijks tienduizend euro, waarover geen belasting afgedragen hoeft te worden. Dit bedrag ontvangen mensen ongeacht of ze betaald werk verrichten of niet, wat de prikkel om te (blijven of gaan) werken verkleint. De resulterende daling van de structurele werkgelegenheid wordt deels

gecompenseerd doordat een basisinkomen de armoedeval verkleint; mensen hoeven immers geen uitkering meer in te leveren als ze werk vinden.

Andere partijen treffen in de sociale zekerheid maatregelen op het gebied van de bijstand, WW, arbeidsongeschiktheid en loondoorbetaling bij ziekte. VVD en VNL verlagen de **bijstand**; PvdA, SP (via koppeling aan de minimumloonverhoging) en GroenLinks verhogen hem juist. Meerdere partijen versoberen de **WW** en verhogen daarmee de structurele werkgelegenheid: de VVD verkort de WW-uitkering; de SGP verlaagt de WW-uitkering in het tweede WW-jaar stapsgewijs, en bij beide bouwen mensen ook minder WW-rechten op. De ChristenUnie verlaagt het maximumdagloon en beperkt de uitkering in de eerste twee maanden. Met betrekking tot de WW-premies laten PvdA, D66, GroenLinks en VNL werkgevers betalen voor het eerste (half-)jaar WW-uitkering van hun werknemers; VVD, PvdA en D66 introduceren premiedifferentiatie in de WW. Deze maatregelen verhogen de structurele werkgelegenheid.

Meerdere partijen versoberen de **arbeidsongeschiktheidsverzekering** en verhogen daarmee de structurele werkgelegenheid. Dit geldt vooral voor de VVD die het loongerelateerde gedeelte in de WIA vervangt door een transitieperiode (die afhankelijk is van de benodigde re-integratie-inspanningen) en daarna de WIA-uitkering verlaagt naar 70% van het wettelijk minimumloon. Tevens scherpert de VVD net als CDA, ChristenUnie en VNL de claimbeoordeling aan en VVD en VNL schaffen de tegemoetkoming voor arbeidsongeschikten af. De ChristenUnie verlaagt het maximumdagloon. PvdA, ChristenUnie, GroenLinks en DENK introduceren een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen, wat de structurele werkgelegenheid verlaagt.

Veel partijen collectiviseren de **loondoorbetaling bij ziekte** in het tweede ziektejaar voor kleine bedrijven.²¹ Dit verlaagt de structurele werkgelegenheid licht, maar dat is voornamelijk een statistisch effect: zieke werknemers in hun tweede ziektejaar worden momenteel door het CBS gerekend tot de werkgelegenheid, en worden onder deze verandering geteld als niet-werkend. Het CDA en de ChristenUnie introduceren een verplichte verzekering tegen ziekte voor zelfstandigen, die de structurele werkgelegenheid ook enigszins drukt.

Met hun **arbeidsmarktbeleid** beïnvloeden de partijen vooral de werkgelegenheid aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Zo verhogen VVD, PvdA, SP, D66, ChristenUnie, GroenLinks en DENK de structurele werkgelegenheid via meer **beschutte werkplekken**.²² VVD, PvdA, D66, ChristenUnie en GroenLinks²³ combineren dit met het uitbreiden van **loonkostensubsidies** voor mensen met een verdien capaciteit onder het minimumloon. SP

²¹ PvdA, ChristenUnie, GroenLinks en DENK doen dit voor bedrijven tot tien werknemers, VVD en D66 tot 25 werknemers en SGP tot 50 werknemers.

²² De publieke banen die de PvdA creëert en de extra banen in de zorg bij de SP hebben alleen op de korte tot middellange termijn gevolgen voor de werkgelegenheid. Deze banen hebben een loonniveau boven het wml en worden dus vervuld door mensen die op lange termijn elders in de economie een baan zouden vinden. Op lange termijn hebben deze banen dus geen werkgelegenheidseffecten.

²³ GroenLinks verandert de grondslag voor de WW-premies door het maximumdagloon als premiegrens te laten vervallen en simultaan een franchise in te bouwen, waardoor het onderste deel van het inkomen grotendeels premievrij wordt. Dit is een impliciete loonkostensubsidie aan de onderkant van de arbeidsmarkt.

en VNL schaffen deze loonkostensubsidies juist af. Verhoging van het **wettelijk minimumloon** met 10% (SP) verkleint de werkgelegenheid aan de onderkant, net als de afschaffing van het wettelijk minimumjeugdloon vanaf 18 jaar (PvdA, SP en GroenLinks). De VVD bevriest het wettelijk minimumloon juist door het los te koppelen van de stijging in de contractlonen. Bij CDA, VNL en de Vrijzinnige Partij heeft de afschaffing of beperking van **re-integratie** door gemeenten en/of UWV een neerwaarts effect op de structurele werkgelegenheid. VVD, PvdA, D66, GroenLinks en DENK verhogen de structurele werkgelegenheid door meer face-to-face begeleiding bij het UWV.

Veel partijen breiden de mogelijkheden voor **verlof** uit. Het gaat om verlenging van zwangerschapsverlof (ChristenUnie en Vrijzinnige Partij), het geboorteverlof (alle partijen met uitzondering van VVD, SGP en VNL) en het zorgverlof (DENK en ChristenUnie). Dergelijke verlofmaatregelen verlagen het aantal uren dat gewerkt wordt in de economie.

Alle partijen nemen maatregelen in de sfeer van **belastingen en inkomensafhankelijke regelingen** (zie rij 'fiscaal' in bovenstaande tabel), die via een verandering van de gemiddelde en marginale druk op arbeid effect hebben op de werkgelegenheid. De omvang van de structurele werkgelegenheidseffecten is afhankelijk van de vormgeving van de belastingverhoging of -verlaging. Generieke belastingverlagingen hebben relatief weinig effect op de structurele werkgelegenheid. Het verlagen van de schijftarieven beïnvloedt bijvoorbeeld vooral de keuze voor het aantal uren per week dat gewerkt wordt, maar deze keuze is relatief ongevoelig voor financiële prikkels. Beleid dat gericht het inkomensverschil tussen werken en niet werken vergroot, zoals het verhogen van de arbeidskorting, de kinderopvangtoeslag voor werkende ouders of het verminderen van inkomensafhankelijke regelingen, is effectiever in het bevorderen van de arbeidsparticipatie.²⁴ Fiscale prikkels gericht op tweede verdieners en alleenstaande ouders hebben ook meer effect dan generieke maatregelen, omdat deze groep relatief gevoelig is voor financiële prikkels.

Generieke veranderingen van de **tarieven en schijven van box 1** hebben alleen effect op structurele werkgelegenheid als zij substantieel zijn, zoals in het geval van VNL (verlaging naar vlaktaks van 27%) en Vrijzinnige Partij (verhoging in vijf schijvenstelsel). Kleinere veranderingen in de schijven of tarieven (alle andere partijen), of aanpassingen van de **algemene heffingskorting** (VVD, PvdA, SP, D66, ChristenUnie en GroenLinks) hebben kleine effecten op de structurele werkgelegenheid. Het neerwaartse effect van de introductie van de belastingvrije voet bij VNL is groter, omdat dit om een groter bedrag gaat. Maatregelen die de **tweede verdienster** raken, hebben een relatief grote invloed op de structurele werkgelegenheid bij eenzelfde budgettaire impuls. Het splitsingsstelsel (SGP) en de herinvoering van de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting voor gezinnen met jonge kinderen (CDA en ChristenUnie) verlagen daardoor bijvoorbeeld de structurele werkgelegenheid. Verhoging van de **arbeidskorting** (VVD, PvdA, SP, D66, GroenLinks en DENK) vergroot het inkomensverschil tussen werken en niet-werken en vergroot daarmee de structurele werkgelegenheid. Verlaging van de arbeidskorting (VNL en Vrijzinnige Partij)

²⁴ Zie *Kansrijk Arbeidsmarktbeleid* deel 1.

verkleint de structurele werkgelegenheid. De PvdA vervangt de arbeidskorting door een (hoger) werknemersvoordeel, wat de structurele werkgelegenheid vergroot.

Inkomensafhankelijke regelingen beïnvloeden het inkomensverschil tussen meer en minder werken sterker dan generieke maatregelen. Dit geldt bijvoorbeeld voor de **zorg- en huurtoeslag**. Partijen die de huurtoeslag verlagen (VVD, PvdA en VNL) of de zorgtoeslag afschaffen (GroenLinks en VNL), verhogen daarmee de structurele werkgelegenheid.²⁵ De zorgtoeslag vervangen door nog sterkere inkomensafhankelijke zorgpremies (SP) verlaagt de structurele werkgelegenheid juist. Het inkomensafhankelijk maken van de kinderbijslag (SP, D66 en DENK), het verschuiven van budget van de (niet-inkomensafhankelijke) kinderbijslag naar het (inkomensafhankelijke) **kindgebonden budget** (GroenLinks en VNL), of alleen verhoging van het kindgebonden budget (CDA en ChristenUnie) verkleint de structurele werkgelegenheid. De **inkomensafhankelijke combinatiekorting** stimuleert de arbeidsparticipatie van de tweede verdiener en alleenstaande ouders met jonge kinderen. Verhoging hiervan (VVD, PvdA, D66, GroenLinks en DENK) vergroot de structurele werkgelegenheid, terwijl afschaffing (Vrijzinnige Partij) juist een neerwaarts effect heeft.

Niet alleen het niveau van de structurele werkgelegenheid, maar ook de samenstelling over **vaste en flexibele werknemers** wordt beïnvloed door de voorgestelde beleidsmaatregelen. Werkgevers kunnen onder de huidige regelgeving kosten besparen door mensen in te huren als zzp'er of in een flexibel dienstverband.²⁶ De SP, CDA en de Vrijzinnige Partij nemen geen maatregelen die deze prikkel voor werkgevers om werknemers aan te nemen op een flexibel in plaats van een vast dienstverband, beïnvloeden. Abstraherend van maatregelen op het gebied van ontslagbescherming,²⁷ verandert deze prikkel bij andere partijen vooral door werkgevers te laten betalen voor het eerste (half-)jaar WW (PvdA, D66, GroenLinks en VNL) en, afhankelijk van de precieze vormgeving, door de introductie van naar bedrijf gedifferentieerde WW-premies (VVD, PvdA en D66). Bedrijven die meer werknemers de WW laten instromen, moeten dan meer betalen. Ook collectivisering van loondoorbetaling bij ziekte voor kleine bedrijven (alle partijen behalve SP, CDA, VNL en Vrijzinnige Partij) vermindert de kostenverschillen tussen vaste en flexibele werknemers.

Ook het verschil tussen **werknemers en zelfstandigen** verandert door de partijvoorstellen. Alleen de SP en de Vrijzinnige partij nemen vrijwel geen maatregelen om deze verschillen te verkleinen. De meeste andere partijen verkleinen de **fiscale verschillen**. PvdA en D66 doen dit door naast de zelfstandigenaftrek/-voordeel een werknemersvoordeel te introduceren; andere partijen doen dit door de zelfstandigenaftrek af te schaffen (VNL), te beperken (ChristenUnie, SGP en Vrijzinnige Partij) of te koppelen aan de pensioenopbouw (CDA), of door de mkb-winstvrijstelling af te schaffen (GroenLinks en VNL) of te verlagen (PvdA en SGP). **Verschillen in (kosten voor) sociale zekerheid** worden verkleind door de inperking van de werknemersverzekeringen (VVD, SGP en VNL), verlaging van de WW- en Aof-premies

²⁵ GroenLinks schaft ook het eigen risico af en de nominale premie wordt verlaagd, wat de structurele werkgelegenheid verlaagt, per saldo resulteert een licht opwaarts effect.

²⁶ Zie Euwals, R., M. de Graaf-Zijl en D. van Vuuren, 2016, Flexibiliteit op de arbeidsmarkt, CPB Policy Brief 2016/14.

²⁷ Maatregelen op het gebied van ontslagbescherming zijn in deze doorrekeningen buiten beschouwing gelaten (zie bijlage 15.18). Ze zijn echter wel van invloed op de kostenverschillen tussen vaste en flexibele werknemers en zelfstandigen.

(D66, ChristenUnie, GroenLinks en SGP), het aftoppen van pensioenopbouw of het beperken van verplichte pensioenopbouw (PvdA, SP, D66, ChristenUnie, GroenLinks, SGP en VNL), of juist door het introduceren van een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering (PvdA, ChristenUnie, GroenLinks en DENK), verplichte pensioenopbouw (PvdA) of loonverzekering bij ziekte (CDA en ChristenUnie) voor zelfstandigen. Daartegenin werkt in dit opzicht de verplichting voor werkgevers om het eerste (half-)jaar WW te betalen (D66, GroenLinks en VNL), de verhoging van werkgeverspremies (PvdA), de verhoging van het minimumloon (SP) of de verhoging van de MKB-winstvrijstelling (DENK).

2.8 Houdbaarheid overheidsfinanciën

Door vergrijzing van de bevolking, wegvallende gasbaten en de effecten van beleid kan de situatie van de overheidsfinanciën op lange termijn verschillen van die op korte termijn of binnen de kabinetsperiode. De analyse van de houdbaarheid van de overheidsfinanciën meet het verschil tussen de inkomsten en uitgaven van de overheid over een lange tijdshorizon. Bij ongewijzigd beleid is sprake van een positief houdbaarheidssaldo van 3 mld euro (zie bovenste deel van tabel 2.11, eerste regel). Dit betekent dat er voor dit bedrag aan financiële ruimte is voor lastenverlichting of uitgavenverhogingen, zonder de continuïteit van de arrangementen in het geding te brengen.

Tabel 2.11 Houdbaarheid overheidsfinanciën

	VVD	PvdA	SP	CDA	D66	CU	GL	SGP	DENK	VNL	VP
	mld euro										
Houdbaarheid basispad	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Effect beleidspakket	-1	-8	-24	-6	-3	-2	-2	-2	-2	-7	-48
idem in % bbp	-0,1	-1,1	-3,1	-0,8	-0,3	-0,2	-0,3	-0,3	-0,2	-1,0	-6,3
Houdbaarheid inclusief beleidspakket	2	-5	-21	-3	0	1	0	0	1	-5	-45
idem in % bbp	0,2	-0,7	-2,8	-0,4	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	-0,6	-5,9
Effect op houdbaarheid, binnen de kabinetsperiode en daarna											
Effect op EMU-saldo in 2021	-5	-7	-3	-5	-6	-3	-2	-3	3	-6	-42
Effecten na 2021	4	-1	-21	-1	3	1	0	1	-5	-1	-6
Effect op houdbaarheid, selectie van beleidsdossiers (a)											
AOW en pensioenen	0	-3	-12	-1	-1	1	1	2	1	10	-2
Wonen	2	0	-1	0	4	2	2	2	-2	10	0
Zorg	0	-5	-14	0	2	2	-11	0	-9	9	-2
Overig	-3	0	3	-5	-7	-6	6	-7	8	-36	-43

(a) Onder AOW en pensioen vallen maatregelen betreffende AOW-premie, AOW-uitkering, pensioenpremie, pensioenuitkering en ouderenkorting. Onder Wonen vallen maatregelen betreffende huurtoeslag, hypotheekrenteaftrek, eigenwoningforfait, overdrachtsbelasting, verhuurderheffing en ozb voor gebruikers. Onder Zorg vallen maatregelen betreffende zorguitgaven, zorgpremies, eigen bijdragen en zorgtoeslag. We onderscheiden deze maatregelen vanwege de gevoeligheid voor vergrijzing en de mate van doorwerking na de kabinetsperiode.

Alle partijen maken gebruik van deze ruimte (zie het bovenste deel van de tabel, tweede regel). Bij vijf partijen, de Vrijzinnige Partij, SP, PvdA, VNL en CDA, resulteert een negatief houdbaarheidssaldo (zie laatste regel van bovenste deel). Dit betekent dat op enig moment in de toekomst moet worden overgegaan tot lastenverhoging of uitgavenverlaging. De Vrijzinnige Partij gaat hierin het verst: bij deze partij bedraagt het houdbaarheidssaldo 45 mld euro, ofwel 5,9% bbp, negatief.

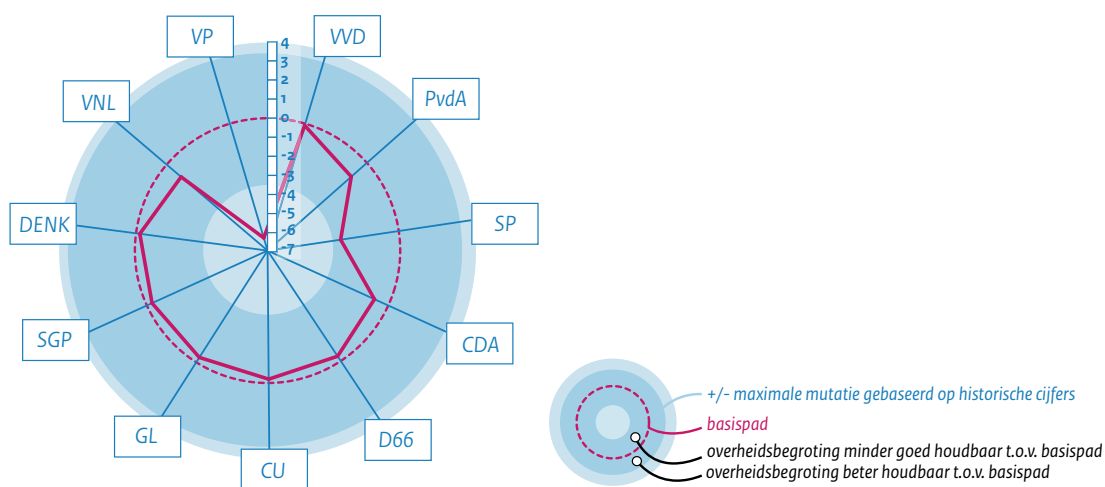
Bij een aantal partijen (VVD, D66, de ChristenUnie en de SGP) heeft het beleidspakket binnen de kabinetsperiode een neerwaarts effect op het EMU-saldo, maar volgt er daarna herstel naar houdbare overheidsfinanciën (zie het middelste deel van de tabel). Bij de VVD leiden de belastingverlagingen en versoeringen in de sociale zekerheid in de kabinetsperiode per saldo tot een negatief effect op het EMU-saldo in 2021, maar dit wordt later gecompenseerd door de vertraagde doorwerking ervan op de werkgelegenheid en de sociale zekerheidsuitgaven. Ook bij D66, de ChristenUnie en de SGP is het lagere EMU-saldo in 2021 voor een belangrijk deel het gevolg van lastenverlichting. De oorzaak van het herstel erna verschilt. Bij D66 en de ChristenUnie is dit door de doorwerking van ombuigingen in de zorg en bij de SGP wordt het verschil in lastenverlichting met het basispad na de kabinetsperiode kleiner. Bij GroenLinks is het lagere houdbaarheidssaldo een gevolg van de hogere uitgaven in de periode 2018-2021 en is er daarna geen verandering meer.

De PvdA, SP, het CDA, VNL en de Vrijzinnig Partij behalen, in verschillende mate, zowel binnen de kabinetsperiode als erna, een negatief effect op de houdbaarheid. Bij deze partijen is het resulterende houdbaarheidssaldo negatief.

DENK behaalt een positief effect op het EMU-saldo in 2021. Deze partij houdt ook een positief houdbaarheidssaldo ondanks een negatief effect op de houdbaarheid na de volgende kabinetsperiode, vooral door oplopende zorguitgaven.

Effect op houdbaarheid

Effecten t.o.v. het basispad, % bbp

De verschillen tussen de partijen op het gebied van de zorg zijn groot (zie regel zorg in de tabel). De houdbaarheidsbijdrage in de zorg varieert van -14 mld euro bij de SP tot +9 mld euro bij VNL. Hierin zijn zowel de maatregelen meegenomen die de zorguitgaven, als de financiering van de zorg betreffen. De PvdA, SP, GroenLinks, DENK en de Vrijzinnige Partij schaffen het eigen risico in de Zvw af; het CDA, de ChristenUnie, de SGP en VNL verlagen het. Dit belast de houdbaarheid, omdat niet is voorzien in een compenserende premiestijging. Enkele partijen breiden het basispakket in de Zvw uit (SP) of intensiveren in de intramurale zorg (SP, GroenLinks, DENK). Bij GroenLinks is daarnaast per saldo sprake van een verlaging van de zorglasten, met name door een lagere nominale zorgpremie. VNL realiseert vooral een positieve houdbaarheidsbijdrage door afschaffing van de zorgtoeslag. Afsluiting van een Hoofdlijnenakkoord in combinatie met het macrobeheersinstrument en enkele kleinere ombuigingen resulteren bij D66 en de ChristenUnie in een positief effect op de houdbaarheid.

Op het beleidsdossier van de AOW en de pensioenen (zie regel AOW en pensioenen in de tabel) zijn de verschillen eveneens groot. De SP verhoogt de AOW-uitkering en brengt bovendien de AOW-leeftijd terug tot 65 jaar en handhaaft deze leeftijd in latere jaren, en bereikt daarmee een negatief houdbaarheidseffect van 12 mld euro. De pensioenrichtleeftijd blijft gekoppeld aan de levensverwachting, dus de opbouw van aanvullend pensioen wordt niet verruimd. Kleinere negatieve houdbaarheidseffecten worden bereikt door de PvdA die de AOW-uitkering verhoogt en de mogelijkheid van vervroegde opname van de AOW biedt (waardoor de werkgelegenheid en de belastinginkomsten dalen), en door de Vrijzinnige Partij door verhoging van de ouderenkorting. VNL schaft de aftrekbaarheid van pensioenpremies volledig af en dat geeft een positief houdbaarheidseffect van 10 mld euro. Bij een aantal partijen zijn er relatief kleine positieve houdbaarheidseffecten door beperking van de fiscale facilitering van het pensioensparen (ChristenUnie, GroenLinks en SGP) en het bieden van de mogelijkheid van latere opname van de AOW (GroenLinks, SGP, en DENK) wat tot extra werkgelegenheid en belastinginkomsten leidt.

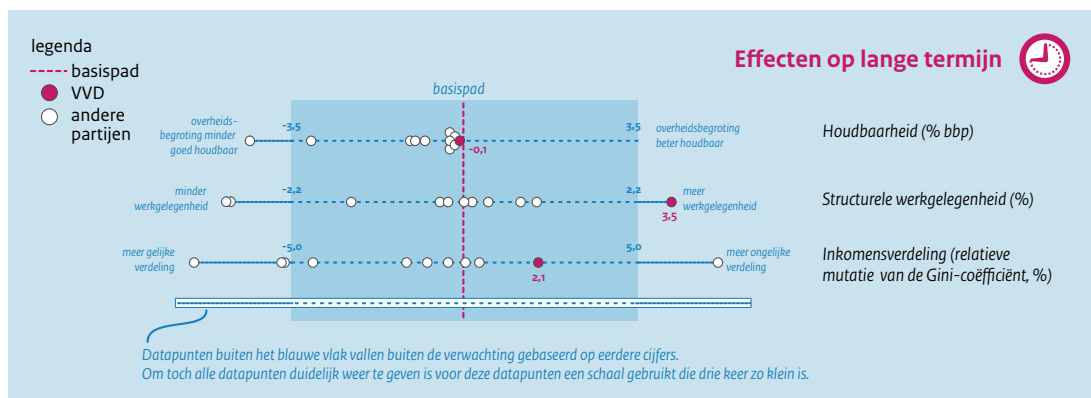
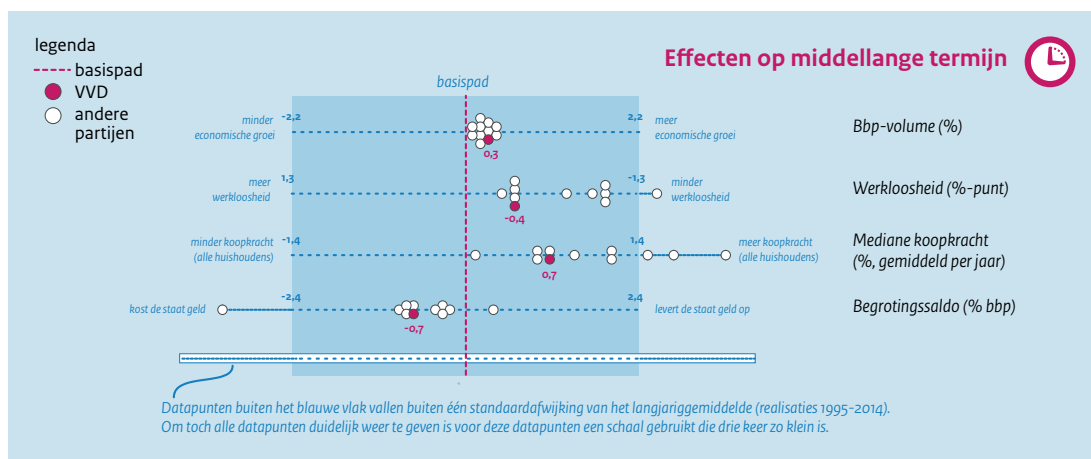
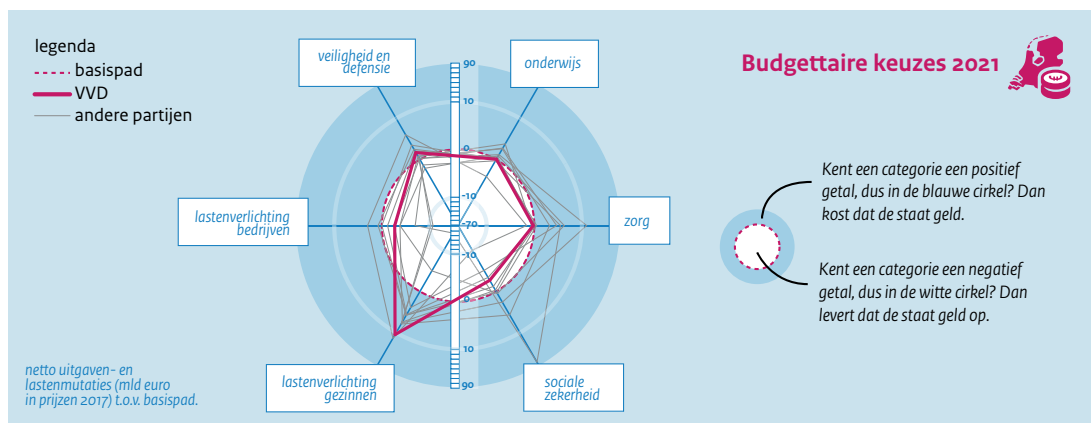
Bij het beleidsdossier wonen (zie regel wonen in de tabel) zijn de verschillen wat kleiner. Positieve houdbaarheidseffecten worden bereikt door VNL die de aftrekbaarheid van hypotheekrente geheel afschaft en D66 dat de hypotheekrentefafteftrek beperkt en tevens een ozb voor gebruikers invoert. Ook de ChristenUnie en de SGP behalen een positief houdbaarheidseffect door invoering van een ozb voor gebruikers, en de VVD door vooral verhoging van de verhuurderheffing. Bij GroenLinks wordt de eigen woning gedefiscaliseerd waardoor de huidige fiscale subsidie door de hypotheekrenteaftrek vervalt. Het, zonder compensatie, afschaffen van de verhuurderheffing door DENK en de SP heeft een negatief effect op de houdbaarheid.

De grootste houdbaarheidseffecten worden buiten de hierboven besproken beleidsdossiers gerealiseerd (regel overig in de tabel). Ook de verschillen tussen de partijen zijn hier het grootst en dit betreft vooral maatregelen op het gebied van de belastingheffing. Een positieve houdbaarheidsbijdrage wordt behaald door de SP, GroenLinks en DENK. Dit komt vooral door hogere lasten in box 3 van de inkomstenbelasting, een verhoging van de belastingdruk van vennootschappen en hogere milieuheffingen, zoals de kilometerheffing en

energiebelastingen. De overige partijen, met uitzondering van de Vrijzinnige Partij, verlagen juist de lasten in box 1 van de inkomstenbelasting. Bij VNL is de belastingverlaging het grootst, met name door de invoering van een vlaktaks. Het negatieve houdbaarheidseffect van de Vrijzinnige Partij is nagenoeg volledig toe te rekenen aan de invoering van een onvoorwaardelijk basisinkomen.

De partijen verschillen ook in het effect van hun beleidspakket op de werkgelegenheid. Ook dit heeft invloed op de houdbaarheid omdat hierdoor de omvang van de belastingbasis en de belastingopbrengsten veranderen. Deze invloed is meegenomen in bovenstaande uitkomsten. Positief is de invloed bij de VVD met een effect op de houdbaarheid van 8 mld euro (1,0% bbp), VNL en D66 met 2 mld euro (0,2% bbp) en GroenLinks met 1 mld euro (0,1% bbp). Bij de PvdA en DENK is de invloed te verwaarlozen. Negatief is het effect bij de Vrijzinnige Partij met -10 mld euro (-1,3% bbp), de SP met -9 mld euro (-1,2% bbp), de SGP met -3 mld euro (-0,4% bbp) en het CDA en de ChristenUnie met -1 mld euro (-0,1% bbp).

3 VVD

Het basispad

Het basispad is de economische ontwikkeling die het CPB verwacht als er geen aanvullende maatregelen worden genomen. De waarden van alle basispaden staan in tabel 2.1. Een voorbeeld: voor de houdbaarheid van de overheidsbegroting is het basispad 0,4. Is het effect van het beleidspakket -0,7, dan betekent dat dus een houdbaarheidscijfer van -0,3.

3.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van de VVD verlaagt de overheidsuitgaven met 4,3 mld euro in 2021 en vermindert de collectieve lastendruk met 12,0 mld euro. Het beleidspakket van de VVD verslechtert het **EMU-saldo** in 2021 per saldo met 7,7 mld euro ten opzichte van het basispad.²⁸ Dit is de ex-ante mutatie, dat wil zeggen ongerekend de macro-economische doorwerking.

In 2021 verlaagt de VVD de **overheidsuitgaven** per saldo met 4,3 mld euro. Per saldo wordt het meest omgebogen bij sociale zekerheid en internationale samenwerking. De netto intensiveringen betreffen met name defensie en veiligheid. In de periode 2018-2021 stijgen de overheidsuitgaven in het pad inclusief het beleidspakket met 1,0% per jaar.

De VVD buigt 1,2 mld euro om op **openbaar bestuur**. Dit is vooral het gevolg van een beperking van de uitgaven bij het Rijk, zbo's en het lokaal bestuur via een apparaatskorting. De VVD wil per saldo 0,7 mld euro meer uitgeven aan **veiligheid**. Dit gebeurt door verhoging van het politiebudget. De VVD verhoogt de **defensie-uitgaven** met 1,0 mld euro. Op het terrein van **bereikbaarheid** komt de VVD tot een netto intensivering van 0,5 mld euro, vooral door het uittrekken van extra middelen voor wegen. De **milieu-uitgaven** blijven onveranderd. **Op onderwijs wordt voor 0,1 mld euro geïntensiveerd in 2021**. In de **zorg** buigt de VVD per saldo 0,2 mld euro om. Zie paragraaf 3.2.

De VVD buigt per saldo 2,7 mld euro om in de **sociale zekerheid**. Dit gebeurt onder andere door een tijdelijke ontkoppeling van de sociale zekerheidsuitkeringen, met uitzondering van de AOW, en door om te buigen op de huurtoeslag. Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2021 per saldo 0,4 mld euro meer besteed, door verhoging van het lage-inkomensvoordeel (LIV). De VVD buigt 2,7 mld euro om op **internationale samenwerking**. Op de **overige uitgaven** buigt de VVD netto 0,2 mld euro om. In het bijzonder door het takenpakket van de publieke omroep te verkleinen.

De **werkgelegenheidsontwikkeling in de sector overheid** ondervindt door het voorgestelde maatregelenpakket van de VVD in de kabinetsperiode geen wijzigingen ten opzichte van het basispad. De apparaatskorting verkleint het aantal banen bij de sector overheid, maar hier staat een vergroting van de werkgelegenheid bij politie en defensie tegenover. Als gevolg van het beleidspakket vindt in de **zorgsector** een stijging van de werkgelegenheid plaats van 0,4% per jaar.

²⁸ Alle in deze paragraaf genoemde getallen zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven.

Tabel 3.1 Effecten op de overheidsuitgaven van beleidspakket VVD

	2017	Basispad 2021	Netto inten- siveringen	Basispad inclusief pakket	Basispad	Basispad inclusief pakket
	mld euro			% per jaar		
Openbaar bestuur	62,0	64,2	-1,2	63,0	0,9	0,4
Veiligheid	11,1	12,1	0,7	12,8	2,3	3,7
Defensie	7,8	8,0	1,0	9,0	0,6	3,7
Bereikbaarheid	9,6	10,1	0,5	10,6	1,3	2,5
Milieu			0,0	0,0		
Onderwijs	37,6	38,1	0,1	38,2	0,3	0,3
Zorg	67,3	76,2	-0,2	76,0	3,2	3,1
Sociale zekerheid	88,9	91,0	-2,7	88,3	0,6	-0,2
Overdrachten aan bedrijven	9,9	10,4	0,4	10,8	1,3	2,1
Internationale samenwerking	12,1	13,0	-2,7	10,3	1,7	-4,1
Overig			-0,2	-0,2		
Totaal EMU-relevante uitgaven	306,3	323,1	-4,3	318,9	1,3	1,0
In het basispad van de MEV/MLT zijn de functies milieu en overig niet gespecificeerd.						

Tabel 3.2 Werkgelegenheidseffecten bij de overheid en zorg van beleidspakket VVD

	Basispad	Effect pakket	Basispad inclusief pakket	Basispad	Effect pakket	Basispad inclusief pakket
	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021
	miljoenen gewerkte uren			% per jaar		
Sector overheid	-5	0	-5	-0,1	0,0	-0,1
Zorg	145	25	165	2,2	0,4	2,5
Overheid en zorg	135	25	165	1,1	0,2	1,3
De optelling van de cijfers kan door afronding afwijken van de gerapporteerde totalen.						

De VVD verlicht de **collectieve lasten** in 2021 per saldo met 12,0 mld euro. Gezinnen betalen 14,7 mld euro minder belastingen en premies. Voor bedrijven stijgen de collectieve lasten met 2,7 mld euro, vooral ten gevolge van een hogere verhuurderheffing bij woningcorporaties.

De **lasten op inkomen en arbeid** worden netto met 14,2 mld euro teruggebracht. De arbeidskorting en de inkomensafhankelijke combinatiekorting wordt verhoogd en de tarieven van de tweede en derde schijf van box 1 gaan omlaag. De **lasten op vermogen en winst** worden verzwaaard (2,4 mld euro). De verhoging van de verhuurderheffing leidt tot hogere lasten, terwijl de verruiming van de vrijstelling in box 3 tot lagere lasten leidt. De

belastingen op milieu worden door de VVD verlicht (0,2 mld euro). Dit gebeurt door verlaging van de bpm en mrb. De **overige belastingen** blijven ongewijzigd.

Tabel 3.3 Effecten op belastingen en sociale premies van beleidspakket VVD

	Basispad	Netto lastenverzwaring	Basispad inclusief pakket
mld euro			
Inkomen en arbeid	5,6	-14,2	-8,6
Vermogen en winst	0,0	2,4	2,4
Milieu	2,3	-0,2	2,1
Overig	-0,8	0,0	-0,8
Totaal beleidsmatige lasten	7,1	-12,0	-4,8
w.v. gezinnen	3,7	-14,7	-11,0
bedrijven	3,4	2,7	6,1
buitenland	0,0	0,0	0,0

3.2 Zorg

De VVD verlaagt de collectieve zorguitgaven per saldo met in totaal 0,2 mld euro in 2021. Dit is opgebouwd uit een verlaging van de collectieve Zvw-uitgaven met 2,0 mld euro, een verhoging van de collectieve Wlz-uitgaven met 1,8 mld euro en gelijkblijvende overige zorguitgaven.

In de curatieve zorg voert de VVD binnen het huidige stelsel van gereguleerde concurrentie een aantal wijzigingen door. Zo heeft de VVD de intentie om via hoofdlijnenakkoorden de volumegroei in de ziekenhuiszorg, de geestelijke gezondheidszorg (ggz) en de wijkverpleging te beperken. Het macrobeheersinstrument fungeert daarbij als stok achter de deur. Dit betekent een ombuiging van 1,2 mld euro in 2021.

De VVD voert geen aanpassingen door in het **eigen risico**. Wel neemt de VVD twee andere maatregelen die de eigen betalingen binnen het pakket veranderen, namelijk het herberekenen van het geneesmiddelenvergoedingssysteem en verkleining van het **verzekerde pakket** op basis van lage ziektelast. Het netto-effect van deze maatregelen op de eigen betalingen is echter nul. Beide maatregelen leiden tot een ombuiging van 0,3 mld euro in 2021.

Tot slot neemt de VVD een aantal maatregelen gericht op het stelsel van de curatieve zorg die tezamen een ombuiging van 0,2 mld euro opleveren.

In de intramurale **langdurige zorg** voert de VVD een aantal wijzigingen door in de organisatie van de Wlz. Per saldo leiden deze maatregelen tot een intensivering van 1,7 mld

euro in 2021. Zo voert de VVD een nog nader uit te werken bezettingsnorm voor de verpleeghuiszorg in, waarvoor de partij taakstellend 1,9 mld euro beschikbaar stelt.

Verder introduceert de VVD een objectief verdeelmodel in de Wlz dat de regionale contracteerruimte van de zorgkantoren vaststelt. Tevens verplicht de VVD zorgkantoren om met zorgaanbieders meerjarige contracten met budgetafspraken af te sluiten. Dit wordt gecombineerd met de invoering van een (deels) meerjarige contracteerruimte en meerjarige concessies voor zorgkantoren. Omdat de VVD tegelijkertijd ook een objectief verdeelmodel invoert, kan deze maatregel pas in 2021 ingaan.

De VVD verlaagt de **eigen betalingen** in de Wlz door het afschaffen van de vermogensinkomensbijtelling. Dit betekent een intensivering van 0,2 mld euro in 2021.

Tot slot introduceert de VVD een ziekteverzuimnorm voor zorgaanbieders in de langdurige zorg. Deze maatregel leidt tot een ombuiging van 0,1 mld euro in 2021.

Bij de **overige zorg** bevordert de VVD integrale dementiezorg via een subsidieregeling. Dit leidt tot een beperkte besparing.

Tabel 3.4 Effecten op belangrijkste indicatoren zorg van beleidspakket VVD

	Basis	Effect in 2021 t.o.v. het basispad	Basispad inclusief pakket
	mld euro		
Curatieve zorg (Zvw)			
Collectieve uitgaven (netto)	46,5	-2,0	44,5
a.g.v. (budget-)maatregelen		-1,2	
eigen betalingen		-0,3	
aanpassing basispakket		-0,3	
overig		-0,2	
Eigen betalingen (euro p.p., a)	270	0	270
Langdurige zorg (Wlz)			
Collectieve uitgaven (netto)	20,6	1,8	22,4
a.g.v. (budget-)maatregelen		-0,1	
eigen betalingen		0,2	
overig		1,7	
Overig (o.a. Wmo/jeugd)	9,1	0,0	9,1
Collectieve uitgaven (netto)	76,2	-0,2	76,0
(a) Dit betreft zowel de eigen betalingen onder het eigen risico als eigen bijdragen voor verzekerde curatieve zorg. In het basispad is het eigen risico 430 euro per persoon in 2021 (in prijzen 2017); in lopende prijzen is dit 450 euro. Merk daarbij op dat niet iedereen het eigen risico vol maakt.			

3.3 Macro-economische effecten

De bbp-groei ligt gemiddeld 0,3%-punt per jaar boven het basispad door het VVD-pakket. De VVD verlicht de lasten voor huishoudens met 14,7 mld euro, waardoor zij gemiddeld 0,7%-punt per jaar meer gaan consumeren dan in het basispad. Door de toenemende vraag produceren bedrijven meer en trekken de investeringen aan.

De werkloosheid komt in 2021 0,4%-punt lager uit dan in het basispad. Het arbeidsaanbod neemt toe door de lagere lasten voor werkenden en de verkorte looptijd van de WW-uitkeringen. De werkgelegenheid neemt meer toe, met name door hogere productie in de marktsector. Intensiveringen in de verpleeghuiszorg zorgen voor meer banen in de zorg.

De contractlonen in de marktsector dalen gemiddeld met 0,4%-punt per jaar ten opzichte van het basispad. De druk op de lonen neemt af door de lastenverlichting voor werkenden en het grotere verschil tussen het beschikbaar inkomen van uitkeringsgerechtigden en werkenden (vervangingsratio). De inflatie verandert niet, tegenover de lagere arbeidskosten staat een stijging van de huurprijzen door hogere bestedingen. De daling van de arbeidsinkomensquote is vooral het gevolg van lagere reële arbeidskosten en een licht toenemende productiviteit.

Tabel 3.5 Macro-economische effecten van beleidspakket VVD

	Basis	Effect pakket	Basispad incl. pakket
% per jaar			
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,7	0,3	2,0
Consumptie huishoudens	1,1	0,7	1,8
Overheidsbestedingen	1,3	0,1	1,4
Investeringen bedrijven	2,3	0,4	2,7
Uitvoer goederen en diensten	4,0	0,0	4,0
Lonen en prijzen			
Contractloon marktsector	1,6	-0,4	1,2
Consumentenprijsindex	1,3	0,0	1,3
Reële arbeidskosten marktsector	-0,9	-0,2	-1,1
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,7	0,3	0,9
w.v. marktsector	0,5	0,3	0,8
effect op niveau 2021 in %-punten			
Werkloze beroepsbevolking	5,5	-0,4	5,1
Arbeidsinkomensquote marktsector	77,9	-0,6	77,3

3.4 Overheidssaldo en overheidsschuld

Het EMU-saldo in 2021 bedraagt 0,2% bbp door het VVD-pakket. Dat is 0,7% bbp lager dan in het basispad. Door de maatregelen verslechtert het saldo initieel met 1,0% bbp. De macro-economische doorwerking zorgt voor een toename van het saldo met 0,3% bbp. Door een toename van de consumptie nemen de btw-opbrengsten toe. De lagere contractlonen remmen echter de opbrengsten van de inkomensheffing. Door de afname van het EMU-saldo neemt de schuldquote toe ten opzichte van het basispad.

Tabel 3.6 Effecten op overheidstekort en overheidsschuld van beleidspakket VVD

	2018	2019	2020	2021
EMU-saldo (% bbp, basispad)	-0,3	0,4	0,7	0,9
Initieel effect pakket (% bbp)	-0,5	-0,6	-0,9	-1,0
Doorwerkingseffect pakket (% bbp)	0,0	0,1	0,2	0,3
EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-0,7	-0,1	0,1	0,2
Structureel EMU-saldo (% bbp, basispad)	-0,5	0,1	0,5	0,6
Effect pakket	-0,4	-0,4	-0,5	-0,6
Structureel EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-0,9	-0,2	-0,1	0,0
EMU-schuld (% bbp, basispad)	59,9	57,5	55,1	52,3
Effect pakket	0,4	0,7	1,2	1,8
EMU-schuld inclusief effect pakket (% bbp)	60,3	58,2	56,3	54,0

3.5 Koopkrachteffecten

De volgende maatregelen zijn gunstig voor de koopkracht:

- Verhogen van de arbeidskorting (met verhogen afbouwpunt)
- Verhogen van de inkomensafhankelijke combinatiekorting
- Verhogen van de algemene heffingskorting
- Verhogen van de ouderenkorting voor lagere inkomens
- Verlagen van de tarieven tweede en derde schijf in box 1
- Verhogen van het heffingsvrije vermogen in box 3
- Verhogen van de kinderopvangtoeslag.

De volgende maatregelen zijn nadelig voor de koopkracht:

- Ombuigingen in de huurtoeslag
- Verlagen van de zorgtoeslag
- Tijdelijk bevriezen van het minimumloon en de daaraan gekoppelde uitkeringen, met uitzondering van de AOW
- Verlagen van de bijstand

- Afschaffen van de aftrek specifieke zorgkosten
- Afschaffen van de tegemoetkoming voor arbeidsongeschikten
- Kinderbijslag en kindgebonden budget beperken tot maximaal twee kinderen.

Door het beleidspakket van de VVD nemen de reële contractlonen in de marktsector 0,4% per jaar minder toe dan in het basispad (zie paragraaf macro-economische effecten voor een meer gedetailleerde bespreking).

Als gevolg van het beleidspakket van de VVD verbetert de totale mediane koopkracht van alle huishoudens gemiddeld met 0,7% per jaar ten opzichte van het basispad. Huishoudens ondervinden voordeel van de verhoging van de algemene heffingskorting en de verlaging van de tarieven van de tweede en derde schijf in box 1.

Het beleidspakket van de VVD leidt vooral tot een betere koopkracht voor huishoudens met een inkomen van 175 tot 500% wml en in mindere mate voor huishoudens met een inkomen boven 500% wml. Dit is een gevolg van de verhoging van het maximale bedrag en verhoging van het afbouwpunt in de arbeidskorting. Ook het verlagen van het tweede en derde schijftarief is gunstig voor deze groepen. Voor huishoudens met een inkomen beneden 175% wml worden deze effecten deels teniet gedaan door de verlaging van een aantal toeslagen. De verhoging van de ouderenkorting heeft een positief effect op de koopkracht van lagere inkomens, maar dit wordt deels teniet gedaan door het tijdelijk bevriezen van de uitkeringen (met uitzondering van de AOW).

Werkenden zien hun koopkracht toenemen. Dit is een gevolg van de verhoging van de arbeidskorting en de inkomensafhankelijke combinatiekorting en de verlaging van de tarieven in de tweede en derde schijf. Uitkeringsgerechtigden zien hun koopkracht afnemen. Het bevriezen van de uitkeringen, het verlagen van de bijstand, het verlagen van de zorgtoeslag en de ombuigingen in de huurtoeslag verslechteren de koopkracht van deze groep. De koopkracht van gepensioneerden verbetert door de hogere ouderenkorting voor lagere inkomens, waarbij deze verbetering beperkt wordt door de verlaging van de zorgtoeslag en de ombuigingen in de huurtoeslag.

Tweeverdieners ondervinden voordeel van de verhoging van de arbeidskorting en van de inkomensafhankelijke combinatiekorting. Alleenstaanden hebben naast de verhoging van de arbeidskorting ook voordeel van de verhoging van de ouderenkorting voor lage inkomens. De koopkrachtverbetering voor alleenstaanden wordt echter beperkt door de verlaging van de zorgtoeslag, de ombuigingen in de huurtoeslag en het bevriezen van de uitkeringen. Alleenverdieners zien hun koopkracht per saldo ook stijgen door de intensivering van de arbeidskorting, echter raakt het bevriezen van de uitkeringen en de beperking van de kinderbijslag en het kindgebonden budget tot maximaal twee kinderen hen negatief in de koopkracht.

De verhoging van de inkomensafhankelijke combinatiekorting heeft een positief effect op de koopkracht van gezinnen met kinderen, maar dit wordt deels teniet gedaan door de beperking van de kinderbijslag en het kindgebonden budget tot maximaal twee kinderen.

Tabel 3.7 Mediane koopkrachteffecten van beleidspakket VVD, gemiddeld per jaar over 2018-2021

	Omvang (a)	Basispad inclusief beleidspakket (b)	Effect beleidspakket (c)
	% totaal	% per jaar	
Inkomensniveau (d)			
<175% wml	36	0,0	0,2
175-350% wml	38	1,0	1,1
350-500% wml	15	1,2	1,1
>500% wml	11	0,8	0,6
Inkomensbron (e)			
Werkenden (f)	63	1,2	1,2
Uitkeringsgerechtigden	9	-1,4	-1,2
Gepensioneerden	26	0,0	0,4
Huishoudtype			
Tweeverdieners	52	0,9	0,9
Alleenstaanden	43	0,4	0,6
Alleenverdieners	5	0,1	0,4
Gezinssamenstelling (g)			
Met kinderen	26	1,2	1,1
Zonder kinderen	49	0,9	0,9
Alle huishoudens	100	0,6	0,7

(a) Percentage van totaal aantal huishoudens in 2018.

(b) Mediane statische koopkrachtmutaties exclusief incidentele inkomensmutaties. Het betreft het gemiddelde van de koopkrachtmutaties in 2018, 2019, 2020 en 2021.

(c) Effect beleidspakket als mediaan van de koopkrachtveranderingen op individueel niveau. Deze kan afwijken van het verschil van de medianen omdat medianen niet bij elkaar opgeteld of afgetrokken mogen worden. In deze tabel ontbreekt het basispad om verwarring op dit punt te voorkomen.

(d) Bruto inkomen uit arbeid of uitkering op huishoudniveau; bruto minimumloon (wml) is in 2018 ongeveer 20.500 euro.

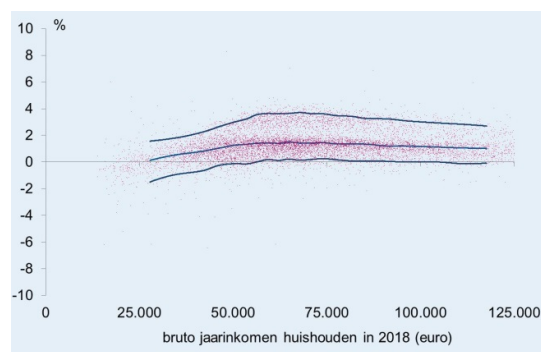
(e) De indeling naar inkomensbron is op basis van de hoogste inkomensbron op huishoudniveau, waarbij een huishouden waarvan hoofd of partner winstinkomen heeft, bij werkenden wordt ingedeeld. Huishoudens met vroegpensioen of studiefinanciering als hoogste inkomensbron zijn uitgezonderd.

(f) Bij de koopkrachtmutatie van werkenden wordt geen rekening gehouden met incidentele mutaties van het loon, zoals het ontvangen of wegvallen van bonussen.

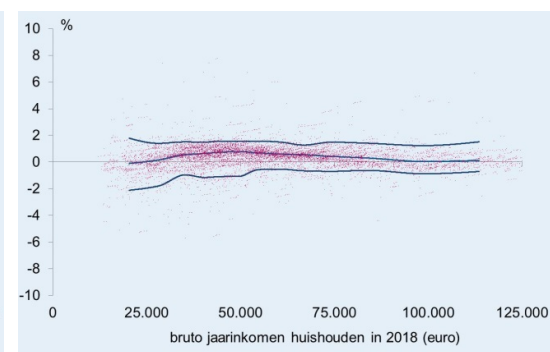
(g) De indeling naar gezinssamenstelling is op basis van aanwezigheid van kinderen tot 18 jaar en is exclusief huishoudens van gepensioneerden.

Figuur 3.1 Spreiding koopkracht basispad inclusief beleidspakket VVD, gemiddeld per jaar over 2018-2021²⁹

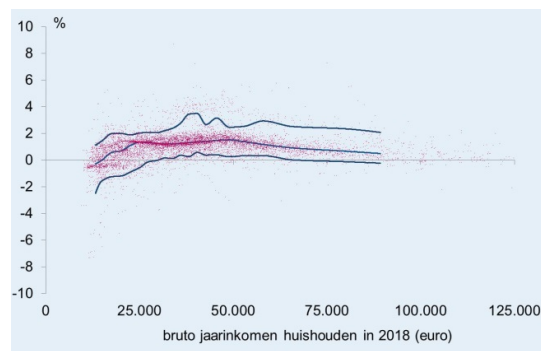
Werkende tweeverdiener

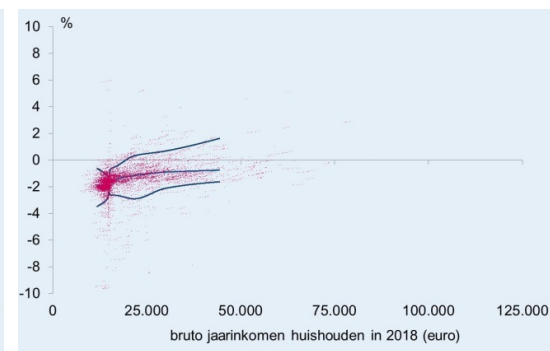
Werkende alleenverdiener

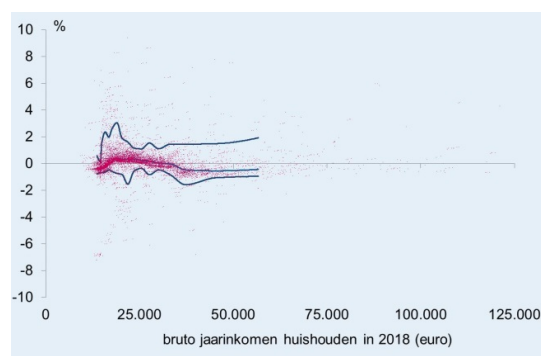
Werkende alleenstaande

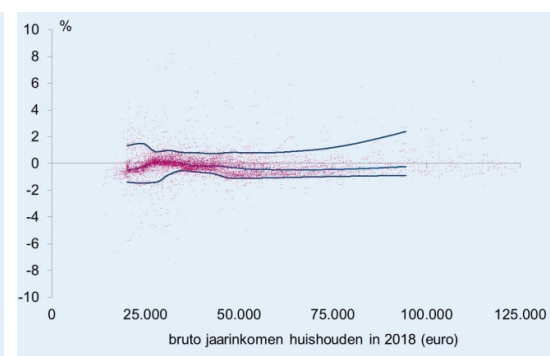
Uitkeringsgerechtigde alleenstaande

Gepensioneerde alleenstaande

Gepensioneerde tweeverdiener

²⁹ Koopkracht naar huishoudtype, inkomensbron en huishoudinkomen, mutaties in %, gemiddeld per jaar. Per inkomensniveau ligt de koopkrachtontwikkeling van 90% van de huishoudens tussen de bovenste en onderste lijn. De middelste lijn geeft de mediaan weer.

3.6 Langetermijnbeleideffecten op inkomens en inkomensverdeling

Het beleidspakket leidt per saldo tot een hogere inkomensongelijkheid op de lange termijn. Ten opzichte van het basispad ligt de Gini-coëfficiënt 2,1% hoger.

Maatregelen met een Gini-verhogend effect:

- Tijdelijk bevriezen van het minimumloon en de daaraan gekoppelde uitkeringen, met uitzondering van de AOW
- Verlagen van de bijstand
- Ombuigingen in de huurtoeslag
- Verhogen van de arbeidskorting (met verhogen afbouwpunt)
- Verlagen van de tarieven tweede en derde schijf in box 1
- Afschaffen van de aftrek specifieke zorgkosten
- Verlagen van de zorgtoeslag
- Verhogen van de inkomensafhankelijke combinatiekorting
- Kinderbijslag en kindgebonden budget beperken tot maximaal twee kinderen
- Afschaffen van de tegemoetkoming voor arbeidsongeschikten.

Maatregelen met een Gini-verlagend effect:

- Verhogen van de algemene heffingskorting
- Verhogen van de ouderenkorting voor lagere inkomens
- Verhogen van het heffingsvrije vermogen in box 3
- Verhogen van de kinderopvangtoeslag.

Belangrijke maatregelen die de Gini-coëfficiënt verhogen, zijn het verlagen van het tarief van de tweede en derde schijf, de ombuigingen in de huurtoeslag, het verlagen van de bijstand en de aanpassingen van de arbeidskorting. Daartegenover zorgt onder andere het verhogen van de ouderenkorting voor lagere inkomens voor een afname van de Gini-coëfficiënt.

Tabel 3.8 Langetermijneffecten op de inkomensverdeling van beleidspakket VVD

+ = grotere inkomensongelijkheid	Basispad	Basispad inclusief pakket (a)	Effect pakket (b)
	%		
Relatieve mutatie in de Gini-coëfficiënt (c)	2,9	5,1	2,1
(a) Basispad en basispad inclusief pakket geven de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt waarbij doorlopend beleid is afgekap in 2060.			
(b) Effect pakket geeft de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt door het beleidspakket in de structurele situatie waarbij doorlopend beleid is afgekap in 2060.			
(c) In formule: (verandering in de Gini-coëfficiënt) / (Gini-coëfficiënt in het basispad).			

Maatregelen die niet meelopen in de berekening van de Gini-coëfficiënt, zijn onder andere de invoering van de WIA als transitie-uitkering (zie voor meer toelichting paragraaf 2.6).

3.7 Structurele werkgelegenheidseffecten

Tabel 3.9 Effecten van beleidspakket VVD op de structurele werkgelegenheid in uren

	Effect pakket
Werkgelegenheid (a,b)	3,5
w.v. fiscaal	1,4
sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid	1,8
AOW-leeftijd	0,4
(a) Procentuele verandering ten opzichte van het basispad. Door afronding kan het totaal afwijken van de som van de onderdelen. (b) 0,1% staat ongeveer gelijk aan 7000 fulltime banen.	

De maatregelen van de VVD verhogen in totaal de structurele werkgelegenheid in uren met 3,5%. Zowel fiscale maatregelen als maatregelen op het terrein van het sociale zekerheids- en arbeidsmarktbeleid en van de AOW-leeftijd leiden tot een stijging van de werkgelegenheid. Dit laatste is het gevolg van de introductie van de mogelijkheid om, actueel neutraal, de AOW maximaal drie jaar later te laten ingaan. Eerdere opname van de AOW is niet mogelijk.

Op fiscaal gebied zorgen vooral maatregelen met betrekking tot de arbeidskorting en de inkomensafhankelijke combinatiekorting voor een hogere structurele werkgelegenheid. Ook de verlaging van de belastingtarieven in de tweede en derde schijf van box 1 en de ombuiging van de huurtoeslag leiden tot een toename van de structurele werkgelegenheid. De structurele werkgelegenheid stijgt tevens door kindgerelateerde maatregelen, zoals het verhogen van de kinderopvangtoeslag. Ook de lagere belastingen voor bedrijven (afgezien van de lastenverzwaring voor woningcorporaties) dragen licht bij aan de hogere structurele werkgelegenheid.

De helft van de stijging van de structurele werkgelegenheid op het terrein van sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid wordt veroorzaakt door de maatregelen omtrent arbeidsongeschiktheid. Voor nieuwe ziektegevallen wordt het loongerelateerde gedeelte in de WIA vervangen door een transitieperiode die afhankelijk is van de benodigde re-integratie-inspanningen. Na de transitieperiode daalt de WIA-uitkering naar 70% van het wettelijk minimumloon. Verder wordt de AO-tegemoetkoming afgeschaft en de claimbeoordeling aangescherpt. De introductie van een collectieve verzekering voor het tweede jaar voor bedrijven tot 25 werknemers werkt hier licht tegenin.³⁰

³⁰ De invloed van de beperking van de loondoorbetalingsplicht is grotendeels een statistisch effect, doordat zieke werknemers onder de huidige regelgeving in de CBS-cijfers meetellen als werkenden en onder de voorgestelde regelgeving als niet-werkenden. De rest is het gevolg van het feit dat re-integratie van zieke medewerkers effectiever is op het moment dat zij onder de verantwoordelijkheid vallen van een werkgever. De instroom in de WIA wordt daardoor hoger wanneer de loondoorbetalingsplicht deels wordt gecollectiviseerd.

Ook maatregelen op het gebied van de WW en de bijstand dragen bij aan de hogere structurele werkgelegenheid. Duurverkortingen en anti-cumulatie van de WW, meer face-to-face gesprekken van het UWV en de introductie van premiedifferentiatie in de WW verhogen de structurele werkgelegenheid. Bij de bijstand leiden de afschaffing van de vakantietoelage en de invoering van een langdurigheidskorting tot een stijging van de structurele werkgelegenheid. De beperking van de ANW draagt hier verder aan bij.

De structurele werkgelegenheid wordt verder gestimuleerd door de ontkoppeling van de minimumlonen (en de daaraan gekoppelde uitkeringen, met uitzondering van de AOW). Ook door de uitbreiding van beschutte werkplekken en loonkostensubsidies neemt de structurele werkgelegenheid aan de onderkant van de arbeidsmarkt toe.

De VVD verkleint de kostenverschillen tussen vaste en flexibele werknemers voor werkgevers mogelijk door de introductie van een naar bedrijf gedifferentieerde WW-premie. Of dit zo uitpakt is afhankelijk van de precieze vormgeving. Als bedrijven die meer werknemers de WW laten instromen meer premie moeten betalen, dan worden flexibele contracten duurder ten opzichte van vaste contracten. Ook de introductie van een collectieve verzekering voor het tweede jaar voor kleine werkgevers verkleint het kostenverschil tussen vast en flexibele werknemers enigszins. De kostenverschillen tussen het in dienst nemen van werknemers en het inhuren van zelfstandigen worden kleiner door de inperking van de werknemersverzekeringen.

3.8 Houdbaarheid overheidsfinanciën

Het beleidspakket van de VVD resulteert in een positief houdbaarheidssaldo van 0,2% bbp. Het houdbaarheidseffect ten opzichte van het basispad is negatief: -0,1% bbp. De partij verlaagt de uitgaven op lange termijn met 2,1% bbp door bezuinigingen op sociale zekerheid (verlaging van uitkeringen), zorg en ontwikkelingssamenwerking. Hier tegenover staan iets grotere belastingverlagingen (vooral verhoging van de arbeidskorting) en hogere uitgaven aan veiligheid, defensie en bereikbaarheid.

Het beleidspakket heeft een negatief effect op het EMU-saldo in 2021, maar een positief effect op de houdbaarheid na de kabinetsperiode. De versoering van de sociale zekerheid en de belastingverlagingen binnen de kabinetsperiode genereren met vertraging lagere sociale zekerheidsuitgaven en, door positieve werkgelegenheidseffecten, hogere belastingopbrengsten. Ook de mogelijkheid van latere opname van de AOW draagt hieraan bij.

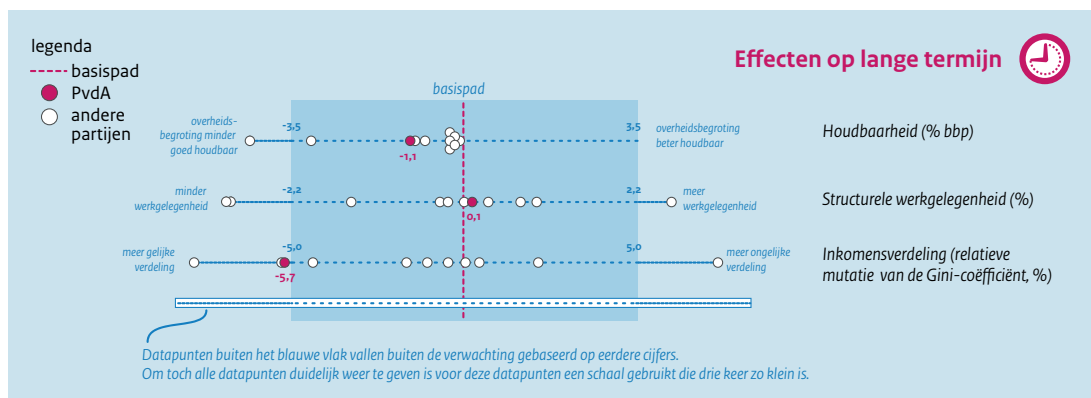
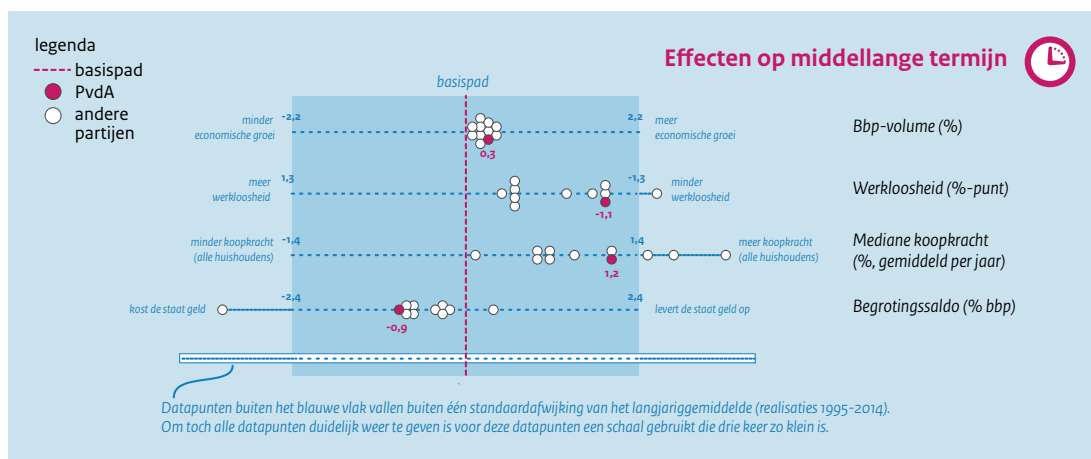
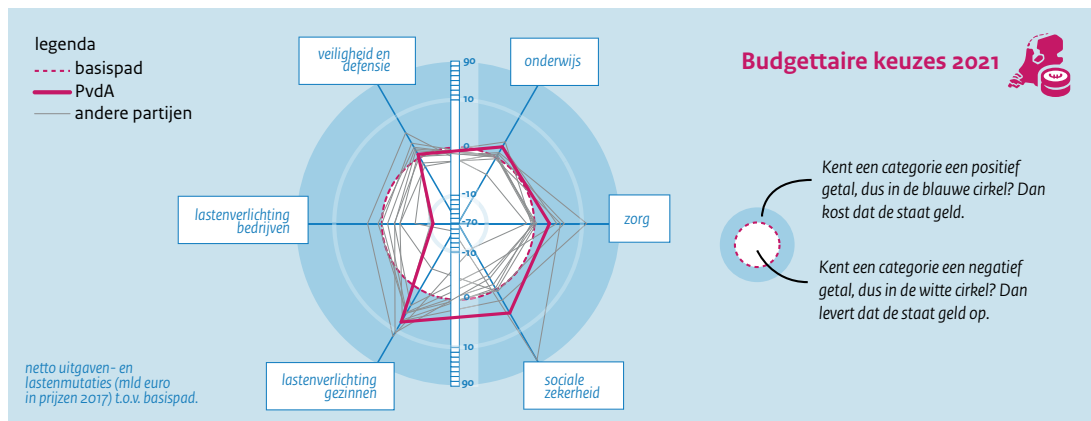
Positieve houdbaarheidseffecten worden bereikt op het beleidsterrein van wonen (verhoging verhuurderheffing en ombuiging huurtoeslag) en in mindere mate de zorg (voortzetting Hoofdlijnenakkoord en aanpassing basispakket, deels beperkt door een intensivering bij de verpleeghuiszorg). Buiten deze gebieden is echter sprake van iets grotere negatieve houdbaarheidseffecten, vooral door belastingverlagingen.

Het programma van de VVD verhoogt de werkgelegenheid structureel met ruim 3,5%, vooral als gevolg van de verhoging van de arbeidskorting en de versobering van de sociale zekerheid. Dit heeft een gunstige invloed op het houdbaarheidssaldo van 1,0% bbp.

Tabel 3.10 Effecten op houdbaarheid overheidsfinanciën van beleidspakket VVD

	% bbp	mld euro
Houdbaarheid basispad	0,4	3
Effect beleidspakket	-0,1	-1
Houdbaarheid inclusief beleidspakket	0,2	2
Effect op houdbaarheid, binnen de kabinetsperiode en daarna		
Effect op EMU-saldo in 2021	-0,7	-5
Effecten na 2021	0,6	4
Effect op houdbaarheid, selectie van beleidsdossiers (a)		
AOW en pensioenen	0,0	0
Wonen	0,3	2
Zorg	0,1	0
Overig	-0,5	-3
(a) Onder AOW en pensioen vallen maatregelen betreffende AOW-premie, AOW-uitkering, pensioenpremie, pensioenuitkering en ouderenkorting. Onder Wonen vallen maatregelen betreffende huurtoeslag, hypotheekrenteaftrek, eigenwoningforfait, overdrachtsbelasting, verhuurderheffing en ozb voor gebruikers. Onder Zorg vallen maatregelen betreffende zorguitgaven, zorgpremies, eigen bijdragen en zorgtoeslag. We onderscheiden deze maatregelen vanwege de gevoeligheid voor vergrijzing en de mate van doorwerking na de kabinetsperiode.		

4 PvdA

Het basispad

Het basispad is de economische ontwikkeling die het CPB verwacht als er geen aanvullende maatregelen worden genomen. De waarden van alle basispaden staan in tabel 2.1. Een voorbeeld: voor de houdbaarheid van de overheidsbegroting is het basispad 0,4. Is het effect van het beleidspakket -0,7, dan betekent dat dus een houdbaarheidscijfer van -0,3.

4.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van de PvdA verhoogt de overheidsuitgaven met 22,2 mld euro in 2021, verzwaaert de collectieve lasten met 10,0 mld euro in 2021 en verlaagt de aardgasbaten met 0,7 mld euro in 2021. Ten gevolge hiervan verslechtert het **EMU-saldo** in 2021 per saldo met 12,8 mld euro ten opzichte van het basispad.³¹ Dit is de ex-ante mutatie, dat wil zeggen ongerekend de macro-economische doorwerking.

In 2021 verhoogt de PvdA de **overheidsuitgaven** per saldo met 22,2 mld euro. De netto intensiveringen betreffen met name sociale zekerheid en overdrachten aan bedrijven. In de periode 2018-2021 stijgen de overheidsuitgaven in het pad inclusief het beleidspakket met 3,0% per jaar.

De PvdA intensificeert 1,3 mld euro op **openbaar bestuur**. Deze intensivering is vooral het gevolg van het feit dat de PvdA in 2021 40 duizend extra publieke banen creëert, waarvan 20 duizend in openbaar bestuur. De PvdA wil per saldo 0,4 mld euro meer uitgeven aan **veiligheid**. Deze verhoging wordt gedreven door extra uitgaven aan de politie. De PvdA verhoogt de **defensie-uitgaven** met 0,4 mld euro.

Op het terrein van **bereikbaarheid** komt de PvdA tot een netto intensivering van 0,6 mld euro. De partij stelt onder andere geld beschikbaar voor verbetering van het openbaar vervoer. De PvdA wil in 2021 1,0 mld euro op **milieu** intensiveren. De partij richt onder andere een investeringsfonds voor duurzame energie op.

Op **onderwijs** wordt voor 2,6 mld euro geïntensiveerd in 2021. De PvdA creëert publieke banen in het onderwijs. Verder stelt de partij geld beschikbaar om de salarissen van leraren te verhogen. In de **zorg** intensificeert de PvdA per saldo 3,2 mld euro. Zie paragraaf 4.2. De PvdA intensificeert per saldo 5,7 mld euro in de **sociale zekerheid**. Deze intensivering is onder meer het gevolg van een verhoging van de kinderopvangtoeslag en het verhogen van de AOW-uitkering. Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2021 per saldo 4,5 mld euro meer besteed. De partij verhoogt het budget voor het lage-inkomensvoordeel (LIV) en het loonkostenvoordeel (LKV) voor werkgevers die oudere werknemers in dienst nemen.

De PvdA intensificeert 2,0 mld euro op **internationale samenwerking** door de verhoging van de uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking naar 0,7% van het bni. Op de **overige uitgaven** intensificeert de PvdA netto 0,6 mld euro. De partij stelt middelen beschikbaar voor een investeringsfonds voor de provincie Groningen.

Het beleidspakket van de PvdA leidt tot een stijging van de **werkgelegenheid in de sector overheid** van 1,8% per jaar. De voorgestelde maatregelen van de PvdA hebben in de kabinetsperiode geen invloed op de **werkgelegenheidsontwikkeling in de zorgsector**.

³¹ Alle in deze paragraaf genoemde getallen zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven.

Tabel 4.1 Effecten op de overheidsuitgaven van beleidspakket PvdA

	2017	Basispad 2021	Netto inten- siveringen	Basispad inclusief pakket	Basispad	Basispad inclusief pakket
	mld euro			% per jaar		
Openbaar bestuur	62,0	64,2	1,3	65,5	0,9	1,4
Veiligheid	11,1	12,1	0,4	12,5	2,3	3,1
Defensie	7,8	8,0	0,4	8,3	0,6	1,8
Bereikbaarheid	9,6	10,1	0,6	10,8	1,3	2,8
Milieu			1,0	1,0		
Onderwijs	37,6	38,1	2,6	40,7	0,3	2,0
Zorg	67,3	76,2	3,2	79,4	3,2	4,2
Sociale zekerheid	88,9	91,0	5,7	96,7	0,6	2,1
Overdrachten aan bedrijven	9,9	10,4	4,5	15,0	1,3	10,8
Internationale samenwerking	12,1	13,0	2,0	14,9	1,7	5,3
Overig			0,6	0,6		
Totaal EMU-relevante uitgaven	306,3	323,1	22,2	345,3	1,3	3,0
In het basispad van de MEV/MLT zijn de functies milieu en overig niet gespecificeerd.						

Tabel 4.2 Werkgelegenheidseffecten bij de overheid en zorg van beleidspakket PvdA

	Basispad	Effect pakket	Basispad inclusief pakket	Basispad	Effect pakket	Basispad inclusief pakket
	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021
	miljoenen gewerkte uren			% per jaar		
Sector overheid	-5	115	110	-0,1	1,8	1,8
Zorg	145	0	145	2,2	0,0	2,2
Overheid en zorg	135	115	250	1,1	0,9	2,0
De optelling van de cijfers kan door afronding afwijken van de gerapporteerde totalen.						

De PvdA verzwaart de **collectieve lasten** in 2021 per saldo met 10,0 mld euro. Gezinnen betalen 7,9 mld euro minder belastingen en premies. Voor bedrijven stijgen de collectieve lasten met 17,4 mld euro. De collectieve lasten voor het buitenland worden met 0,5 mld euro verhoogd.

De **lasten op inkomen en arbeid** worden netto met 1,0 mld euro teruggebracht. De PvdA vervangt de arbeidskorting door een werknemersvoordeel met dezelfde vormgeving. Vervolgens verhoogt de partij het maximale bedrag in het werknemersvoordeel waardoor de lasten voor gezinnen per saldo omlaag gaan. Daarnaast intensificeert de partij in de inkomensafhankelijke combinatiekorting. Verder verhoogt de PvdA de WW-premie voor werkgevers.

De **lasten op vermogen en winst** worden verzwaaard (5,3 mld euro). De partij beperkt de aftrekbaarheid van rente voor bedrijven en verhoogt het hoge tarief in de vennootschapsbelasting (vpb) met 2%-punt.

De **belastingen op milieu** worden door de PvdA verzwaaard (5,0 mld euro). De partij introduceert een kilometerheffing voor vrachtwagens. Verder voert de partij een kilometerheffing voor bestel- en personenauto's in, waar een verlaging van de motorrijtuigenbelasting (mrb) tegenover staat.

De PvdA verhoogt per saldo de **overige belastingen** met 0,7 mld euro. De belastingopbrengsten nemen toe door een formatieve uitbreiding bij de Belastingdienst en de PvdA reguleert het telen, verkopen en gebruiken van softdrugs.

De PvdA verlaagt de **gaswinning** in Groningen met 5 mld Nm³. Dit verlaagt de aardgasbaten met 0,7 mld euro.

Tabel 4.3 Effecten op belastingen, sociale premies en gasbaten van beleidspakket PvdA

	Basispad	Netto lastenverzwaring	Basispad inclusief pakket
mld euro			
Inkomen en arbeid	5,6	-1,0	4,6
Vermogen en winst	0,0	5,3	5,3
Milieu	2,3	5,0	7,3
Overig	-0,8	0,7	-0,1
Totaal beleidsmatige lasten	7,1	10,0	17,1
w.v. gezinnen	3,7	-7,9	-4,2
bedrijven	3,4	17,4	20,8
buitenland	0,0	0,5	0,5
Gasbaten		-0,7	

4.2 Zorg

De PvdA verhoogt de collectieve zorguitgaven per saldo met 3,2 mld euro in 2021. Dit is opgebouwd uit een verhoging van de collectieve Zvw-uitgaven met 2,9 mld euro en een verhoging van de collectieve Wlz- en overige zorguitgaven met beide 0,2 mld euro.

In de **curatieve zorg** voert de PvdA binnen het huidige stelsel van gereguleerde concurrentie een aantal wijzigingen door. Zo heeft de PvdA de intentie om via hoofdlijnenakkoorden de volumegroei in de ziekenhuiszorg en de geestelijke gezondheidszorg (ggz) te beperken. Het macrobeheersinstrument fungeert daarbij als stok achter de deur. Daarentegen intensificeert de PvdA in de wijkverpleging. Per saldo resulteert over alle sectoren tezamen een ombuiging van 0,8 mld euro in 2021.

Verder schaft de PvdA het verplicht **eigen risico** af. Omdat door het herberekenen van het geneesmiddelenvergoedingssysteem de eigen betalingen binnen het pakket toenemen, is er per saldo sprake van een intensivering van 4,0 mld euro. De gemiddelde eigen betalingen in de Zvw nemen hierdoor af met 260 euro per persoon. De PvdA brengt geen wijzigingen aan in het **verzekerde pakket**.

Tot slot brengt de PvdA medisch specialisten in loondienst onder de Wet normering topinkomens. Tezamen met een aantal andere maatregelen gericht op het stelsel van de curatieve zorg levert dit een ombuiging op van 0,4 mld euro in 2021.

In de intramurale **langdurige zorg** verplicht de PvdA zorgkantoren om meerjarige contracten met budgetafspraken af te sluiten met zorgaanbieders. Dit wordt gecombineerd met de invoering van (deels) meerjarige contracteerruimte en meerjarige concessies voor zorgkantoren. Dit leidt tot een ombuiging van 0,2 mld euro in 2021.

Tabel 4.4 Effecten op belangrijkste indicatoren zorg van beleidspakket PvdA

	Basis	Effect in 2021 t.o.v. het basispad	Basispad inclusief pakket
	mld euro		
Curatieve zorg (Zvw)			
Collectieve uitgaven (netto)	46,5	2,9	49,4
a.g.v. (budget-)maatregelen		-0,8	
eigen betalingen		4,0	
aanpassing basispakket		0,0	
overig		-0,4	
Eigen betalingen (euro p.p., a)	270	-260	10
Langdurige zorg (Wlz)			
Collectieve uitgaven (netto)	20,6	0,2	20,8
a.g.v. (budget-)maatregelen		0,4	
eigen betalingen		0,0	
overig		-0,2	
Overig (o.a. Wmo/jeugd)	9,1	0,2	9,3
Collectieve uitgaven (netto)	76,2	3,2	79,4
(a) Dit betreft zowel de eigen betalingen onder het eigen risico als eigen bijdragen voor verzekerde curatieve zorg. In het basispad is het eigen risico 430 euro per persoon in 2021 (in prijzen 2017); in lopende prijzen is dit 450 euro. Merk daarbij op dat niet iedereen het eigen risico vol maakt.			

De PvdA brengt geen wijzigingen aan in de **eigen betalingen** in de Wlz. Wel intensificeert de partij voor 0,5 mld euro in 2021 in de verpleeghuiszorg. Omdat de PvdA tevens een ziekteverzuimnorm voor zorgaanbieders in de langdurige zorg introduceert, betekent dit per saldo een intensivering van 0,4 mld euro in 2021.

Bij de **overige zorg** verhoogt de PvdA de Rijksbijdrage aan gemeenten. Daarnaast intensificeert de PvdA in sporten en bewegen. In totaal betekent dit een intensivering van 0,2 mld euro in 2021.

4.3 Macro-economische effecten

De bbp-groei ligt gemiddeld 0,3%-punt boven het basispad door het PvdA-pakket. De bestedingen door huishoudens en de overheid nemen toe, bij huishoudens vooral vanwege de lastenverlichting; bij de overheid mede door het afschaffen van het eigen risico en door invoering van publieke banen. Bedrijven gaan meer investeren door toenemende bestedingen en hogere arbeidskosten. Door de verhoging van de belastingen voor bedrijven nemen de productiekosten toe en groeit de uitvoer minder sterk dan in het basispad.

De werkloosheid komt in 2021 1,1%-punt lager uit, vooral door een toename van de werkgelegenheid. De extra werkgelegenheid komt grotendeels op het conto van meer banen bij de overheid, zowel door de introductie van publieke banen als door intensiveringen in het onderwijs. De oplopende bestedingen stimuleren de werkgelegenheid in de marktsector.

Tabel 4.5 Macro-economische effecten van beleidspakket PvdA

	Basis	Effect pakket	Basispad incl. pakket
	% per jaar		
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,7	0,3	2,0
Consumptie huishoudens	1,1	0,4	1,5
Overheidsbestedingen	1,3	1,2	2,6
Investerings bedrijven	2,3	0,2	2,5
Uitvoer goederen en diensten	4,0	-0,2	3,8
Lonen en prijzen			
Contractloon marktsector	1,6	0,1	1,7
Consumentenprijsindex	1,3	0,3	1,6
Reële arbeidskosten marktsector	-0,9	0,4	-0,5
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,7	0,3	1,0
w.v. marktsector	0,5	0,1	0,6
	effect op niveau 2021 in %-punten		
Werkloze beroepsbevolking	5,5	-1,1	4,4
Arbeidsinkomensquote marktsector	77,9	0,5	78,4

De contractlonen in de marktsector stijgen met gemiddeld 0,1%-punt per jaar ten opzichte van het basispad. De dalende werkloosheid heeft een opwaarts effect op de lonen maar dat wordt geremd door lagere druk op de lonen vanuit lagere werknemerslasten. De verschuiving van werknemerslasten naar werkgeverslasten, is dermate groot dat de effecten op lonen met meer dan de gebruikelijke onzekerheid zijn omgeven. De inflatie komt 0,3%-punt hoger uit dan in het basispad, met name door hogere arbeidskosten. De arbeidskosten stijgen door de premieverhoging bij bedrijven, waarbij een drukkend effect optreedt door verhoging van diverse loonkostensubsidies. Door de hogere reële arbeidskosten neemt ook de arbeidsinkomensquote per saldo toe.

4.4 Overheidssaldo en overheidsschuld

Het EMU-saldo in 2021 bedraagt 0,0% bbp door het PvdA-pakket. Dat is 0,9% bbp lager dan in het basispad. Door de maatregelen neemt het saldo initieel af met 1,7% bbp. De macro-economische doorwerking zorgt voor een toename van het saldo met 0,7% bbp. Door een toename van de werkgelegenheid en hogere contractlonen nemen de opbrengsten van de inkomensheffing toe. De btw-opbrengsten nemen toe door hogere consumptie, terwijl de uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen afnemen door een daling van de werkloosheid.

De schuldquote stijgt in 2021 ten opzichte van het basispad door de afname van het EMU-saldo en het oprichten van een nationale investeringsbank, wat in verhouding groter is dan de toename van het nominale bbp (de noemer van de schuldquote). De toename van het nominale bbp wordt veroorzaakt door zowel grotere economische groei als hogere bbp-prijzen.

Tabel 4.6 Effecten op overheidstekort en overheidsschuld van beleidspakket PvdA

	2018	2019	2020	2021
EMU-saldo (% bbp, basispad)	-0,3	0,4	0,7	0,9
Initieel effect pakket (% bbp)	-0,5	-0,7	-1,3	-1,7
Doorwerkingseffect pakket (% bbp)	0,1	0,4	0,6	0,7
EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-0,7	0,0	-0,1	0,0
Structureel EMU-saldo (% bbp, basispad)	-0,5	0,1	0,5	0,6
Effect pakket	-0,4	-0,3	-0,7	-0,8
Structureel EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-0,8	-0,2	-0,2	-0,2
EMU-schuld (% bbp, basispad)	59,9	57,5	55,1	52,3
Effect pakket	0,5	0,5	1,1	1,9
EMU-schuld inclusief effect pakket (% bbp)	60,4	58,0	56,3	54,2

4.5 Koopkrachteffecten

De volgende maatregelen zijn gunstig voor de koopkracht:

- Vervangen van de arbeidskorting voor werknemers door een werknemersvoordeel en dat verhogen
- Invoeren van een zelfstandigenvoordeel
- Verhogen van de algemene heffingskorting
- Verhogen van de inkomensafhankelijke combinatiekorting
- Verhogen van de ouderenkorting voor lagere inkomens
- Afschaffen van het verplicht eigen risico in de Zvw
- Verhogen van de zorgtoeslag
- Invoeren van een inkomensafhankelijke inkomensondersteuning AOW
- Verhogen van de AOW-uitkering
- Verhogen van de bijstand
- Verhogen van de kinderbijslag
- Verhogen van de kinderopvangtoeslag
- Geleidelijk invoeren van een woonquote, ter vervanging van de huurtoeslag (in 2021 is de maatregel voor 10% ingevoerd).

De volgende maatregelen zijn nadelig voor de koopkracht:

- Verhogen van alle tarieven in box 1
- Verkorten van de derde schijf in box 1
- Invoeren van een toptarief in box 1
- Premies volksverzekeringen ook heffen over inkomen uit box 2 en box 3
- Geleidelijk afschaffen aftrek wegens geen of geringe eigenwoningschuld ('wet Hillen')
- Afschaffen van de zelfstandigenaftrek en de arbeidskorting voor zelfstandigen
- Aftoppen van de mkb-winstaftrek
- Aftoppen van de hypotheekrenteaftrek op een eigenwoningschuld van 500.000 euro
- Afbouw algemene heffingskorting ook over inkomen uit box 2 en box 3
- Geleidelijk afschaffen van de huurtoeslag (in 2021 is de maatregel voor 10% ingevoerd).

De volgende maatregelen pakken verschillend uit voor verschillende groepen:

- Invoeren van een vermogensaanwasbelasting met progressief tarief in box 3.

Door het beleidspakket van de PvdA nemen de reële contractlonen in de marktsector 0,2% per jaar minder toe dan in het basispad (zie paragraaf macro-economische effecten voor een meer gedetailleerde bespreking).

Als gevolg van het beleidspakket van de PvdA verbetert de totale mediane koopkracht van alle huishoudens gemiddeld met 1,2% per jaar ten opzichte van het basispad. De PvdA schaft het eigen risico af en verhoogt de zorgtoeslag. De partij vervangt de arbeidskorting door een werknemersvoordeel, welke de partij fors verhoogt. Daarentegen verhoogt de partij alle tarieven in box 1, hetgeen ongunstig is voor de koopkracht.

Het beleidspakket van de PvdA verbetert vooral de koopkracht van huishoudens met een inkomen tot 500% wml. Huishoudens met een inkomen tot 175% wml hebben meer voordeel van de verhoging van de algemene heffingskorting en van de zorgtoeslag dan huishoudens met een hoger inkomen. Huishoudens met een inkomen vanaf 175% wml hebben relatief meer voordeel van de intensivering in het werknemersvoordeel. Vooral huishoudens met een inkomen boven 500% wml hebben nadeel van het verhogen van de tarieven en het verkorten van de derde schijf in box 1.

Werkenden en uitkeringsgerechtigden hebben het meeste voordeel van het afschaffen van het eigen risico in de Zvw in combinatie met de hogere zorgtoeslag. Werkenden hebben ook voordeel bij de verhoging van het werknemersvoordeel. De verhoging van de tarieven heeft een sterker negatief effect op de koopkracht van werkenden dan op de koopkracht van uitkeringsgerechtigden en gepensioneerden. Gepensioneerden zien hun koopkracht toenemen door de verhoging van de ouderenkorting.

Alle huishoudtypen (tweeverdieners, alleenstaanden en alleenverdieners) zien een positief effect van de verhoging van het werknemersvoordeel, de algemene heffingskorting, het afschaffen van het eigen risico en de verhoging van de zorgtoeslag op de koopkracht. Alleenverdieners zien wel een minder sterke toename van de koopkracht door de kortere derde schijf en het hogere tarief in de vierde schijf in box 1 omdat zij daar vaker mee te maken hebben. Gezinnen met kinderen zien hun koopkracht meer verbeteren ten opzichte van gezinnen zonder kinderen vanwege de verhoging van de inkomensafhankelijke combinatiekorting, de kinderbijslag en de kinderopvangtoeslag.

Tabel 4.7 Mediane koopkrachteffecten van beleidspakket PvdA, gemiddeld per jaar over 2018-2021

	Omvang (a)	Basispad inclusief beleidspakket (b)	Effect beleidspakket (c)
	% totaal	% per jaar	
Inkomensniveau (d)			
<175% wml	36	1,4	1,6
175-350% wml	38	1,0	1,1
350-500% wml	15	1,0	1,0
>500% wml	11	0,6	0,4
Inkomensbron (e)			
Werkenden (f)	63	1,2	1,1
Uitkeringsgerechtigden	9	0,8	1,0
Gepensioneerden	26	1,3	1,7
Huishoudtype			
Tweeverdieners	52	1,2	1,2
Alleenstaanden	43	1,1	1,2
Alleenverdieners	5	0,5	0,8
Gezinssamenstelling (g)			
Met kinderen	26	1,5	1,5
Zonder kinderen	49	1,0	1,0
Alle huishoudens	100	1,1	1,2

(a) Percentage van totaal aantal huishoudens in 2018.

(b) Mediane statische koopkrachtmutaties exclusief incidentele inkomensmutaties. Het betreft het gemiddelde van de koopkrachtmutaties in 2018, 2019, 2020 en 2021.

(c) Effect beleidspakket als mediaan van de koopkrachtveranderingen op individueel niveau. Deze kan afwijken van het verschil van de medianen omdat medianen niet bij elkaar opgeteld of afgetrokken mogen worden. In deze tabel ontbreekt het basispad om verwarring op dit punt te voorkomen.

(d) Bruto inkomen uit arbeid of uitkering op huishoudniveau; bruto minimumloon (wml) is in 2018 ongeveer 20.500 euro.

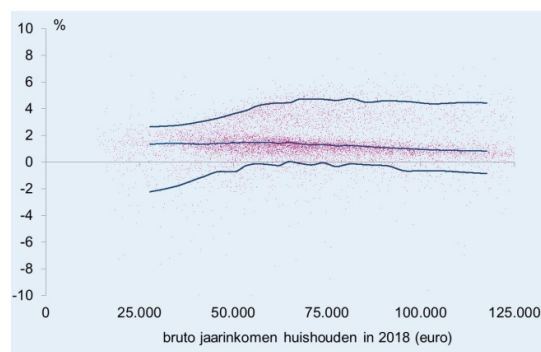
(e) De indeling naar inkomensbron is op basis van de hoogste inkomensbron op huishoudniveau, waarbij een huishouden waarvan hoofd of partner winstinkomen heeft, bij werkenden wordt ingedeeld. Huishoudens met vroegpensioen of studiefinanciering als hoogste inkomensbron zijn uitgezonderd.

(f) Bij de koopkrachtmutatie van werkenden wordt geen rekening gehouden met incidentele mutaties van het loon, zoals het ontvangen of wegvallen van bonussen.

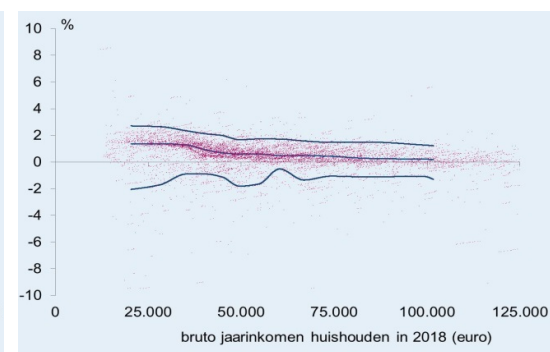
(g) De indeling naar gezinssamenstelling is op basis van aanwezigheid van kinderen tot 18 jaar en is exclusief huishoudens van gepensioneerden.

Figuur 4.1 Spreiding koopkracht basispad inclusief beleidspakket PvdA, gemiddeld per jaar over 2018-2021³²

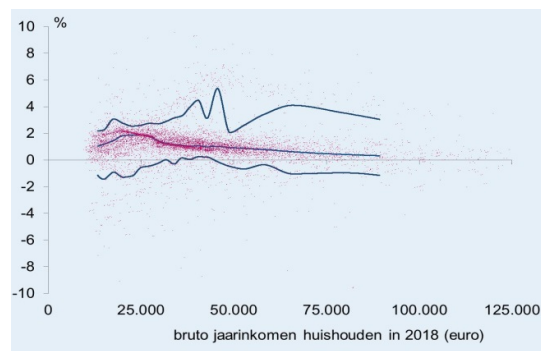
Werkende tweeverdiener

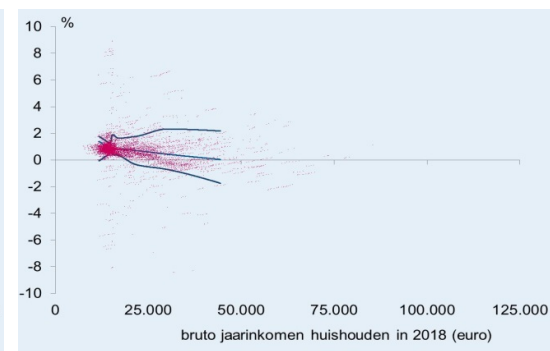
Werkende alleenverdiener

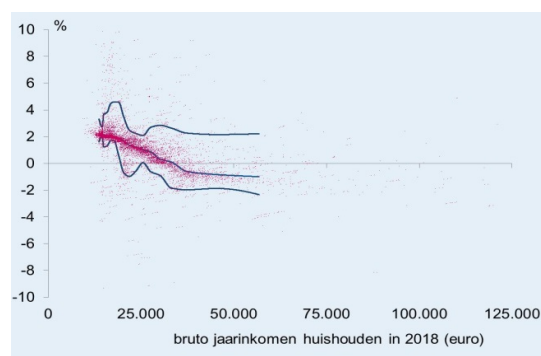
Werkende alleenstaande

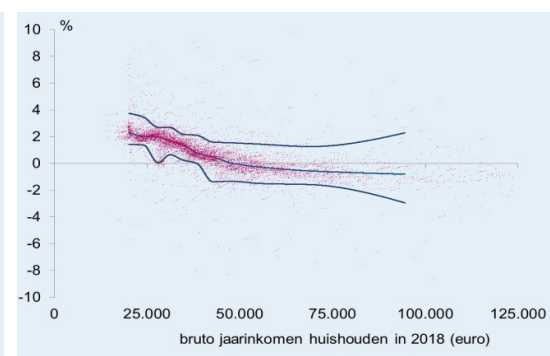
Uitkeringsgerechtigde alleenstaande

Gepensioneerde alleenstaande

Gepensioneerde tweeverdiener

³² Koopkracht naar huishoudtype, inkomensbron en huishoudinkomen, mutaties in %, gemiddeld per jaar. Per inkomensniveau ligt de koopkrachtontwikkeling van 90% van de huishoudens tussen de bovenste en onderste lijn. De middelste lijn geeft de mediaan weer.

4.6 Langetermijnbeleidseffecten op inkomens en inkomensverdeling

Het beleidspakket leidt per saldo tot een lagere inkomensongelijkheid op de lange termijn. Ten opzichte van het basispad ligt de Gini-coëfficiënt 5,7% lager.

Belangrijkste maatregelen met een Gini-verhogend effect:

- Vervangen van de arbeidskorting voor werknemers door een werknemersvoordeel en dat verhogen
- Verhogen van het tarief eerste schijf in box 1
- Afschaffen van de zelfstandigenaftrek en de arbeidskorting voor zelfstandigen
- Verhogen van de kinderopvangtoeslag
- Verhogen van de inkomensafhankelijke combinatiekorting
- Premies volksverzekeringen ook heffen over inkomen uit box 2 en box 3
- Afbouw algemene heffingskorting ook over inkomen in box 2 en box 3
- Geleidelijk afschaffen van de huurtoeslag (in de structurele situatie is de maatregel volledig ingevoerd)
- Geleidelijk afschaffen aftrek wegens geen of geringe eigenwoningschuld ('wet Hillen')
- Lagere pensioenuitkeringen door het beperken van verplichte opbouw.

Belangrijkste maatregelen met een Gini-verlagend effect:

- Invoeren van een zelfstandigenvoordeel
- Verkorten van de derde schijf in box 1
- Verhogen van de tarieven tweede, derde en vierde schijf in box 1
- Invoeren van een toptarief in box 1
- Verhogen van de algemene heffingskorting
- Verhogen van de AOW-uitkering
- Geleidelijk invoeren van een woonquote, ter vervanging van de huurtoeslag (in de structurele situatie is de maatregel volledig ingevoerd)
- Afschaffen van het eigen verplicht risico in de Zvw
- Verhogen van de zorgtoeslag
- Verhogen van de ouderenkorting voor lagere inkomens
- Verhogen van de kinderbijslag
- Verhogen van de bijstand
- Aftoppen van de mkb-winstaftrek
- Invoeren van een inkomensafhankelijke inkomensondersteuning AOW
- Invoeren van een vermogensaanwasbelasting met progressief tarief in box 3
- Aftoppen van hypotheekrenteaftrek op een eigenwoningschuld van 500.000 euro.

Belangrijke maatregelen die de Gini-coëfficiënt verlagen, zijn onder andere het verkorten van de derde schijf, het verhogen van de AOW-uitkering, het verhogen van de algemene heffingskorting en de ouderenkorting voor lagere inkomens, het verhogen van de zorgtoeslag, de invoering van een toptarief en het verhogen van het tarief van de tweede, derde en vierde schijf. Daartegenover staat onder andere dat het verhogen van het werknemersvoordeel, de intensivering van de inkomensafhankelijke combinatiekorting en het verhogen van het tarief van de eerste schijf een verhoging van de Gini-coëfficiënt veroorzaken.

Tabel 4.8 Langetermijneffecten op de inkomensverdeling van beleidspakket PvdA

+ = grotere inkomensongelijkheid	Basispad	Basispad inclusief pakket (a)	Effect pakket (b)
	%		
Relatieve mutatie in de Gini-coëfficiënt (c)	2,9	-2,9	-5,7
(a) Basispad en basispad inclusief pakket geven de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt waarbij doorlopend beleid is afgekapt in 2060. (b) Effect pakket geeft de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt door het beleidspakket in de structurele situatie waarbij doorlopend beleid is afgekapt in 2060. (c) In formule: (verandering in de Gini-coëfficiënt) / (Gini-coëfficiënt in het basispad)			

Maatregelen die niet meelopen in de berekening van de Gini-coëfficiënt, zijn onder andere de invoering van pensioenopbouw voor zelfstandigen en werknemers zonder pensioenverplichting, en de arbeidsongeschiktheidsuitkering voor zelfstandigen (zie voor meer toelichting paragraaf 2.6).

4.7 Structurele werkgelegenheidseffecten

Tabel 4.9 Effecten van beleidspakket PvdA op de structurele werkgelegenheid in uren

	Effect pakket
Werkgelegenheid (a,b)	0,1
w.v. fiscaal	0,4
sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid	0,0
AOW-leeftijd	-0,4
(a) Procentuele verandering ten opzichte van het basispad. Door afronding kan het totaal afwijken van de som van de onderdelen. (b) 0,1% staat ongeveer gelijk aan 7000 fulltime banen.	

In totaal hebben de maatregelen van de PvdA nauwelijks gevolgen voor de structurele werkgelegenheid in uren. De stijging van 0,4% die het gevolg is van fiscale maatregelen wordt vrijwel volledig gecompenseerd door de flexibilisering van de AOW-leeftijd, en de neerwaartse effecten vanuit de sociale zekerheid worden gecompenseerd door opwaartse effecten vanuit het arbeidsmarktbeleid.

Het neerwaartse effect op de structurele werkgelegenheid vanuit de AOW-leeftijd is het gevolg van de introductie van de mogelijkheid om de AOW maximaal drie jaar eerder of later in te laten gaan. Doordat naar verwachting meer mensen gebruik zullen maken van de mogelijkheid tot vervroegde opname dan van de mogelijkheid tot latere opname, daalt hierdoor de structurele werkgelegenheid.

Het opwaartse effect vanuit de fiscaliteit is vooral het gevolg van kindgerelateerde fiscale maatregelen. De verhoging van de inkomensafhankelijke combinatiekorting en de verhoging van de kinderopvangtoeslag stimuleren partners in huishoudens met kinderen om (betaald) te gaan werken. Dit wordt deels tenietgedaan door de introductie van een kinderopvangtoeslag voor niet-werkende ouders, die het inkomensverschil tussen werken en niet-werken verkleint. De uitbreiding van het betaald geboorteverlof is een niet-fiscale maatregel die het aantal uren dat gewerkt wordt door jonge ouders, verlaagt.

Ook ingrepen in de arbeidskorting stimuleren de structurele werkgelegenheid. De PvdA vervangt de arbeidskorting door een hoger werknemersvoordeel. Dit vergroot het verschil in inkomen tussen het wel en niet (betaald) werk en stimuleert daarom de structurele werkgelegenheid. Aanpassingen in de tarieven en schijven in box 1, verhoging van de algemene heffingskorting, hogere WW-premies en belastingen voor bedrijven, en het afschaffen van het eigen risico in de zorg –in combinatie met een verhoging van de zorgtoeslag– werken hier deels tegenin.

De socialezekerheidsmaatregelen verlagen de structurele werkgelegenheid door de introductie van een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen ter hoogte van het minimumloon, het collectiviseren van de loondoorbetalingsverplichting bij ziekte voor bedrijven tot tien werknemers,³³ de structurele IOW voor oudere werklozen en de verhoging van de bijstand met 1%. De introductie van premiedifferentiatie in de WW compenseert dit deels.

De arbeidsmarktmaatregelen verhogen de structurele werkgelegenheid. De PvdA stimuleert de werkgelegenheid aan de onderkant van de arbeidsmarkt, door de uitbreiding van beschutte werkplekken en verhoging van de loonkostensubsidies. Deze maatregelen zorgen ervoor dat mensen met een verdien capaciteit onder het minimumloon betaald werk kunnen verrichten. Publieke banen hebben alleen effecten op de middellange termijn (zie paragraaf 4.3) en niet structureel. Omdat deze banen boven het minimumloon liggen, worden deze op lange termijn ingevuld met mensen met een verdien capaciteit boven het minimumloon. Deze mensen zouden anders in de marktsector werken. De afschaffing van het jeugdminimumloon vanaf 18 jaar verlaagt de structurele werkgelegenheid licht.

³³ De invloed van de beperking van de loondoorbetalingsplicht is grotendeels een statistisch effect, doordat zieke werknemers onder de huidige regelgeving in de CBS-cijfers meetellen als werkenden en onder de voorgestelde regelgeving als niet-werkenden. De rest is het gevolg van het feit dat re-integratie van zieke medewerkers effectiever is op het moment dat zij onder de verantwoordelijkheid vallen van een werkgever. De instroom in de WIA wordt daardoor hoger wanneer de loondoorbetalingsplicht deels wordt gecollectiviseerd.

De PvdA neemt veel maatregelen die de verschillen tussen werknemers en zelfstandigen verkleinen. Ze verkleint de fiscale verschillen door de introductie van een werknemersvoordeel, het aftoppen van de mkb-winstvrijstelling, en het vervangen van de startersaftrek door een aannamebonus. Tevens introduceert zij een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen.

De PvdA verkleint ook de kostenverschillen voor werkgevers tussen vaste en flexibele arbeidskrachten. De introductie van naar bedrijf gedifferentieerde WW-premies kan, afhankelijk van de precieze vormgeving, flexibele contracten duurder maken ten opzichte van vaste contracten. Als het ertoe leidt dat bedrijven die meer werknemers de WW laten instromen meer premie betalen, dan verkleint dit de kostenverschillen. Hetzelfde geldt voor de plicht voor werkgevers om het eerste half jaar WW te betalen. Ook het collectiviseren van loondoorbetaling bij ziekte voor bedrijven tot tien werknemers vermindert de kostenverschillen tussen vaste en flexibele werknemers enigszins.

4.8 Houdbaarheid overheidsfinanciën

Het beleidspakket van de PvdA resulteert in een negatief houdbaarheidssaldo van 0,7% bbp. Het houdbaarheidseffect ten opzichte van het basispad is ook negatief: -1,1% bbp. Het negatieve houdbaarheidssaldo indiceert dat er op enig moment in de toekomst uitgavenverlagingen dan wel inkomstenverhogingen nodig zijn. De uitgaven stijgen op lange termijn met 1,7% van het bbp. Dit komt voor ruim 1% van het bbp door hogere uitgaven aan openbaar bestuur (vooral meer publieke banen), ontwikkelingssamenwerking, onderwijs en sociale zekerheid (vooral verhoging van de AOW-uitkering en de kinderopvangtoeslag) en zorg (hoofdzakelijk door afschaffing van het eigen risico). De inkomsten stijgen minder, met 0,7% bbp. Dit komt vooral door verhoging van de indirecte belastingen van bedrijven (verhoging van de energibelasting, invoering kilometerheffing en verpakkingenbelasting).

Het negatieve houdbaarheidseffect wordt vooral bereikt door de budgettaire ontwikkelingen binnen de volgende kabinetsperiode.

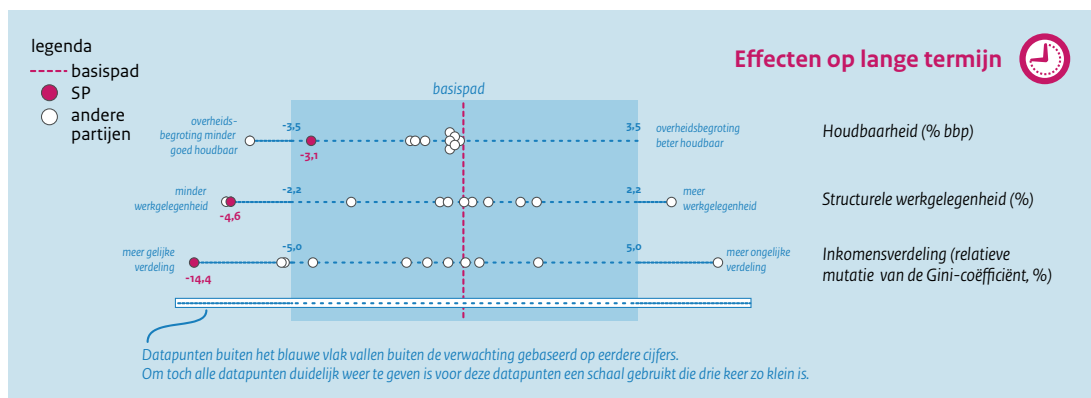
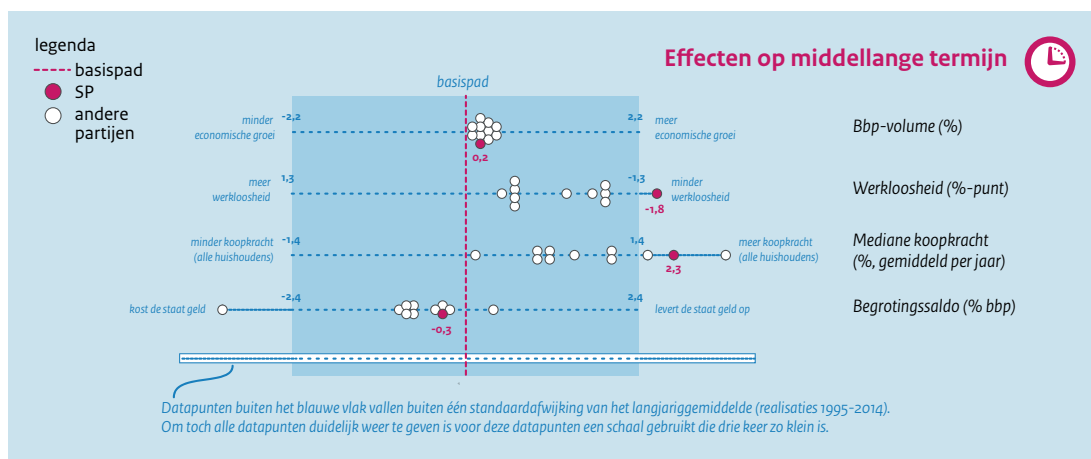
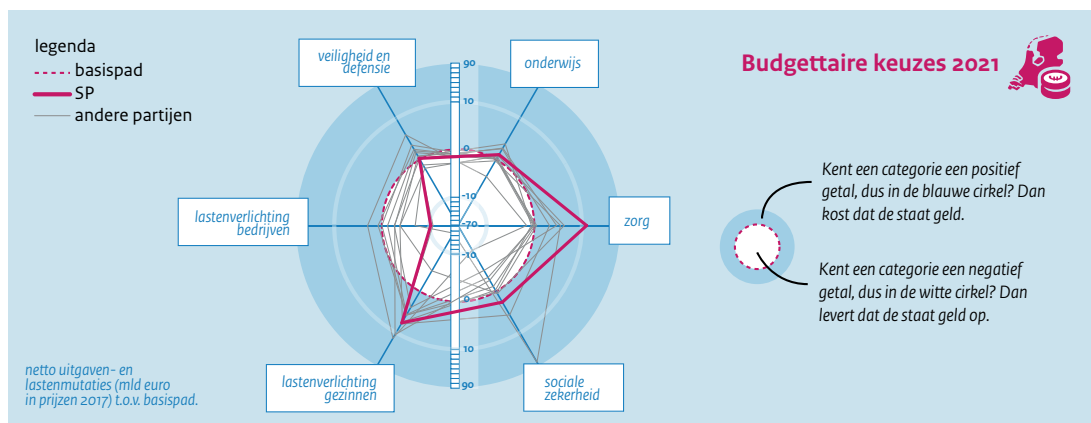
De verlaging van het houdbaarheidssaldo wordt veroorzaakt door maatregelen op de gebieden van de AOW en pensioenen (vooral door verhoging van de AOW en de flexibilisering van de AOW-opname) en de zorg (vooral door afschaffing van het eigen risico en intensivering bij de ouderenzorg). Het beleid op het gebied van wonen heeft per saldo geen invloed op de houdbaarheid. Dit is ook het geval bij de overige dossiers: hogere belastingen en hogere uitgaven aan openbaar bestuur, onderwijs en ontwikkelingshulp compenseren elkaar.

De structurele werkgelegenheid blijft op lange termijn ruwweg gelijk. Deze variabele heeft daarom nauwelijks effect op de houdbaarheid.

Tabel 4.10 Effecten op houdbaarheid overheidsfinanciën van beleidspakket PvdA

	% bbp	mld euro
Houdbaarheid basispad	0,4	3
Effect beleidspakket	-1,1	-8
Houdbaarheid inclusief beleidspakket	-0,7	-5
Effect op houdbaarheid, binnen de kabinetsperiode en daarna		
Effect op EMU-saldo in 2021	-0,9	-7
Effecten na 2021	-0,2	-1
Effect op houdbaarheid, selectie van beleidsdossiers (a)		
AOW en pensioenen	-0,4	-3
Wonen	0,0	0
Zorg	-0,7	-5
Overig	0,0	0
(a) Onder AOW en pensioen vallen maatregelen betreffende AOW-premie, AOW-uitkering, pensioenpremie, pensioenuitkering en ouderenkorting. Onder Wonen vallen maatregelen betreffende huurtoeslag, hypotheekrenteaftrek, eigenwoningforfait, overdrachtsbelasting, verhuurderheffing en ozb voor gebruikers. Onder Zorg vallen maatregelen betreffende zorguitgaven, zorgpremies, eigen bijdragen en zorgtoeslag. We onderscheiden deze maatregelen vanwege de gevoeligheid voor vergrijzing en de mate van doorwerking na de kabinetsperiode.		

5 SP

Het basispad

Het basispad is de economische ontwikkeling die het CPB verwacht als er geen aanvullende maatregelen worden genomen. De waarden van alle basispaden staan in tabel 2.1. Een voorbeeld: voor de houdbaarheid van de overheidsbegroting is het basispad 0,4. Is het effect van het beleidspakket -0,7, dan betekent dat dus een houdbaarheidscijfer van -0,3.

5.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van de SP verhoogt de overheidsuitgaven in 2021 met 15,7 mld euro, verhoogt de collectieve lasten in 2021 met 5,6 mld euro en verlaagt de gasbaten met 1,7 mld euro. Het beleidspakket van de SP verslechtert het **EMU-saldo** in 2021 per saldo met 11,8 mld euro ten opzichte van het basispad.³⁴ Dit is de ex-ante mutatie, dat wil zeggen ongerekend de macro-economische doorwerking.

In 2021 verhoogt de SP de **overheidsuitgaven** per saldo met 15,7 mld euro. De netto intensiveringen betreffen met name zorg en sociale zekerheid. Per saldo wordt het meest omgebogen bij defensie en overdrachten aan bedrijven. In de periode 2018-2021 stijgen de overheidsuitgaven in het pad inclusief het beleidspakket met 2,6% per jaar.

De SP buigt 0,2 mld euro om op **openbaar bestuur**. Dit is vooral het gevolg van een beperking van de uitgaven via een apparaatskorting. De SP wil per saldo 1,3 mld euro meer uitgeven aan **veiligheid**. Dat is voornamelijk bestemd voor een verhoging van het aantal wijkagenten, scholing van politiepersoneel, versterking van het gevangeniswezen en de reclassering en het versterken van justitie. De SP verlaagt de **defensie-uitgaven** met 1,0 mld euro.

Op het terrein van **bereikbaarheid** komt de SP tot een netto intensivering van 0,2 mld euro. De SP wil in 2021 1,0 mld euro op **milieu** intensiveren. Dit wordt vooral veroorzaakt door extra uitgaven om twee kolencentrales te kunnen sluiten in de komende kabinetsperiode en om de gaswinning in Groningen te kunnen verlagen.

Op **onderwijs** wordt per saldo voor 1,2 mld euro geïntensiveerd in 2021. Belangrijkste intensivering van de SP is het verhogen van de lumpsum voor het primair onderwijs. Tegenover de intensiveringen staat een besparing op de lumpsum voor het hoger onderwijs. In de **zorg** intensiveert de SP per saldo 11,0 mld euro. Zie paragraaf 5.2. De SP intensiveert per saldo 2,6 mld euro in de **sociale zekerheid**. De uitgaven stijgen door een verhoging van het minimumloon met 10% en het terugbrengen van de AOW-gerechtigde leeftijd naar 65 jaar. De besparing door het afschaffen van de zorgtoeslag zet de SP in voor het omzetten van de nominale zorgpremie in een inkomensafhankelijke zorgpremie.

Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2021 per saldo 1,0 mld euro minder besteed. De SP schaft zowel het lage-inkomensvoordeel (LIV) als het loonkostenvoordeel (LKV) voor werkgevers af. De SP intensiveert 0,5 mld euro op **internationale samenwerking**. Op de **overige uitgaven** intensiveert de SP netto 0,1 mld euro. Dit bedrag is bestemd voor een verhoging van het budget voor cultuur.

³⁴ Alle in deze paragraaf genoemde getallen zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven.

Het beleidspakket van de SP leidt tot een stijging van de **werkgelegenheid in de sector overheid** van 0,5% per jaar. Als gevolg van het beleidspakket vindt in de **zorgsector** een stijging van de werkgelegenheid plaats van 1,4% per jaar.

Tabel 5.1 Effecten op de overheidsuitgaven van beleidspakket SP

	2017	Basispad 2021	Netto intensivering	Basispad inclusief pakket	Basispad	Basispad inclusief pakket
	mld euro			% per jaar		
Openbaar bestuur	62,0	64,2	-0,2	64,0	0,9	0,8
Veiligheid	11,1	12,1	1,3	13,4	2,3	4,9
Defensie	7,8	8,0	-1,0	6,9	0,6	-2,8
Bereikbaarheid	9,6	10,1	0,2	10,4	1,3	1,8
Milieu			1,0	1,0		
Onderwijs	37,6	38,1	1,2	39,3	0,3	1,1
Zorg	67,3	76,2	11,0	87,1	3,2	6,7
Sociale zekerheid	88,9	91,0	2,6	93,6	0,6	1,3
Overdrachten aan bedrijven	9,9	10,4	-1,0	9,5	1,3	-1,2
Internationale samenwerking	12,1	13,0	0,5	13,5	1,7	2,6
Overig			0,1	0,1		
Totaal EMU-relevante uitgaven	306,3	323,1	15,7	338,8	1,3	2,6
In het basispad van de MEV/MLT zijn de functies milieu en overig niet gespecificeerd.						

Tabel 5.2 Werkgelegenheidseffecten bij de overheid en zorg van beleidspakket SP

	Basispad	Effect pakket	Basispad inclusief pakket	Basispad	Effect pakket	Basispad inclusief pakket
	2018-2021			2018-2021		
	miljoenen gewerkte uren			% per jaar		
Sector overheid	-5	30	25	-0,1	0,5	0,4
Zorg	145	100	245	2,2	1,4	3,6
Overheid en zorg	135	130	270	1,1	1,0	2,1
De optelling van de cijfers kan door afronding afwijken van de gerapporteerde totalen.						

De SP verzwakt de **collectieve lasten** in 2021 per saldo met 5,6 mld euro. Gezinnen betalen 7,6 mld euro minder belastingen en premies. Voor bedrijven stijgen de collectieve lasten met 12,6 mld euro. De collectieve lasten voor het buitenland worden met 0,6 mld euro verhoogd.

De **lasten op inkomen en arbeid** worden netto met 8,2 mld euro teruggebracht. Door onder meer het tarief van de eerste schijf te verlagen, de nominale zorgpremie om te zetten in een inkomensafhankelijke zorgpremie en de arbeidskorting te verhogen verlaagt de SP de lasten voor gezinnen. De lastenverlichtingen worden gedeeltelijk teniet gedaan door een aantal

lastenverzwaringen, waaronder het verkorten van de lengte van de derde schijf in box 1 en het aftoppen van de pensioenpremieaftrek.

De **lasten op vermogen en winst** worden verzwwaard (8,8 mld euro). De SP verzwwaard de lasten door onder meer het verhogen van de vennootschapsbelasting en de introductie van een vermogensaanwasbelasting.

De **belastingen op milieu** worden door de SP verzwwaard (8,5 mld euro). De partij verhoogt de lasten door onder andere het invoeren van een CO₂-belasting voor bedrijven en een verpakkingenbelasting. De lastenverzwaring van het invoeren van een kilometerheffing op personen- en bestelauto's, wordt door de SP volledig gecompenseerd met een lastenverlichting door het afschaffen van de motorrijtuigenbelasting (mrb). Daarnaast voert de SP een kilometerheffing in voor vrachtwagens (Maut).

De SP verlaagt per saldo de **overige belastingen** met 3,5 mld euro. Dit is met name het gevolg van het verlagen van het algemene btw-tarief met 2%punt.

De SP verlaagt de **gaswinning** in Groningen met 12 mld Nm³. Dit verlaagt de aardgasbaten met 1,7 mld euro.

Tabel 5.3 Effecten op belastingen, sociale premies en gasbaten van beleidspakket SP

	Basispad	Netto lastenverzwaring	Basispad inclusief pakket
	mld euro		
Inkomen en arbeid	5,6	-8,2	-2,6
Vermogen en winst	0,0	8,8	8,8
Milieu	2,3	8,5	10,8
Overig	-0,8	-3,5	-4,3
Totaal beleidsmatige lasten	7,1	5,6	12,7
w.v. gezinnen	3,7	-7,6	-3,9
bedrijven	3,4	12,6	16,0
buitenland	0,0	0,6	0,6
Gasbaten		-1,7	

5.2 Zorg

De SP verhoogt de collectieve zorguitgaven per saldo met 11,0 mld euro in 2021. Dit is opgebouwd uit verhogingen van de collectieve Zvw-uitgaven, Wlz-uitgaven en overige zorguitgaven met respectievelijk 7,8, 2,0 en 1,2 mld euro.

In de **curatieve zorg** voert de SP een publiek stelsel in met centrale aansturing en regionale uitvoerders. Curatieve zorg wordt een voorziening in plaats van een recht. De implementatie

duurt minstens zes, en mogelijk acht tot tien jaar. Het kost minimaal drie jaar om de private ziektekostenverzekeraars om te vormen tot publieke ziekenfondsen die regionaal opereren. Nog voor 2021 wordt er aangevangen met de vorming van één landelijke publieke uitvoerder. Verder wordt er een aanvang gemaakt met de invoering van regionale budgettering die op termijn de onderhandelingen tussen ziekenfondsen en aanbieders moet gaan vervangen. De SP heeft de intentie om gedurende de transitiefase via hoofdlijnenakkoorden de volumegroei in de ziekenhuiszorg, de geestelijke gezondheidszorg (ggz) en de wijkverpleging te beperken. Het macrobeheersinstrument fungeert daarbij als stok achter de deur. Dit betekent een ombuiging van 1,2 mld euro.

De invoering van een landelijke uitvoerder in combinatie met regionale budgettering maakt het op termijn mogelijk om alternatieve werkwijzen, zoals het buurtzorgconcept, in de curatieve zorg te ontplooien. Ook wil de SP met het nieuwe stelsel bureaucratie tegengaan. Het CPB houdt voor een periode van acht jaar rekening met transitiekosten (zie ZiK_099). Voor de periode daarna is het uitgangspunt dat het nieuwe publieke zorgstelsel niet beter of slechter functioneert dan het huidige zorgstelsel.

De SP schaft zowel het verplicht **eigen risico** als de mogelijkheid om een vrijwillig eigen risico aan te bieden af. Omdat door het herberekenen van het geneesmiddelenvergoedingssysteem de eigen betalingen binnen het pakket toenemen, is er per saldo sprake van een intensivering van 4,1 mld euro. De gemiddelde eigen betalingen in de Zvw nemen hierdoor af met 260 euro per persoon.

De SP breidt het **verzekerde pakket** uit op het gebied van mondzorg, fysiotherapie en ggz. In totaal betekent dit een intensivering van 4,0 mld euro, terwijl de zorguitgaven buiten het basispakket afnemen.

Tot slot verplicht de SP medisch specialisten in loondienst te gaan en brengt hen onder de Wet normering topinkomens. De verplichting om in loondienst te gaan gaat gepaard met transitiekosten. Tezamen met enkele andere maatregelen, waaronder de transitiekosten die samenhangen met de overgang naar een publiek stelsel, betekent dit per saldo een intensivering van 0,8 mld euro in 2021. Structureel is er sprake van een ombuiging van 1,1 mld euro.

In de intramurale **langdurige zorg** voert de SP een aantal wijzigingen door in de organisatie van de Wlz, die gezamenlijk leiden tot een intensivering van 2,4 mld euro in 2021. Structureel gaat het om een intensivering van 3,2 mld euro. Zo voert de SP een bezettingnorm in van twee zorg- of welzijnsmedewerkers per groep van acht bewoners voor de verpleeghuiszorg.

Verder intensificeert de SP door de zorgaanbieders verantwoordelijk te maken voor de indicatiestelling. Zij stellen voortaan zelf de zorg- en ondersteuningsbehoefte van de cliënten vast. De onafhankelijke indicatiestelling door het Centrum Indicatiestelling Zorg (CIZ) komt daarmee te vervallen. Ook maakt de SP de verzorgingshuiszorg opnieuw beschikbaar voor ouderen met een lichte zorgindicatie (zorgzwaartepakket 1-3) die graag intramurale zorg

willen gebruiken. Mensen met lage zzp's kunnen deze Wlz-indicatie alleen in natura verzilveren. Daarnaast verplicht de SP zorgkantoren om met zorgaanbieders meerjarige contracten met budgetafspraken af te sluiten. Dit wordt gecombineerd met een (deels) meerjarige contracteerruimte en meerjarige concessies voor zorgkantoren.

De SP verhoogt de **eigen betalingen** in de intramurale zorg met 0,3 mld euro door het vermogen van de eigen woning mee te nemen in de vermogensinkomensbijtelling.

Tot slot voert de SP een ziekteverzuimnorm in voor zorgaanbieders in de Wlz. Dit leidt tot een ombuiging van 0,1 mld euro.

Bij de **overige zorg** uniformeert de SP indicatiestelling en inkoop door gemeenten in het sociale domein in combinatie met een knelpuntenfonds voor gemeenten. Daarnaast verhoogt de SP de Rijksbijdrage voor gemeenten met het oog op jeugdzorg. In totaal betekent dit een intensivering van 1,2 mld euro.

Tabel 5.4 Effecten op belangrijkste indicatoren zorg van beleidspakket SP

	Basis	Effect in 2021 t.o.v. het basispad	Basispad inclusief pakket
	mld euro		
Curatieve zorg (Zvw)			
Collectieve uitgaven (netto)	46,5	7,8	54,3
a.g.v. (budget-)maatregelen		-1,2	
eigen betalingen		4,1	
aanpassing basispakket		4,0	
overig		0,8	
Eigen betalingen (euro p.p., a)	270	-260	10
Langdurige zorg (Wlz)			
Collectieve uitgaven (netto)	20,6	2,0	22,6
a.g.v. (budget-)maatregelen		-0,1	
eigen betalingen		-0,3	
overig		2,4	
Overig (o.a. Wmo/jeugd)	9,1	1,2	10,2
Collectieve uitgaven (netto)	76,2	11,0	87,1
(a) Dit betreft zowel de eigen betalingen onder het eigen risico als de eigen bijdragen voor verzekerde curatieve zorg. In het basispad is het eigen risico 430 euro per persoon in 2021 (in prijzen 2017); in lopende prijzen is dit 450 euro. Merk daarbij op dat niet iedereen het eigen risico vol maakt.			

5.3 Macro-economische effecten

De bbp-groei ligt gemiddeld 0,2%-punt per jaar boven het basispad door het SP-pakket. Vooral de intensiveringen in de zorg zorgen ervoor dat de overheidsbestedingen gemiddeld 1,6%-punt per jaar harder groeien. De consumptie neemt toe als gevolg van de lastenverlichting voor huishoudens en de hogere contractlonen. De uitvoer van goederen en diensten daalt doordat de prijsconcurrentiepositie verslechtert vanwege hogere loonkosten en indirecte belastingen.

De werkloosheid komt in 2021 1,8%-punt lager uit dan in het basispad door een afname van het arbeidsaanbod en een toename van de werkgelegenheid in de zorg. Deze aanpassingen zijn van een zodanige omvang dat het effect op de werkloosheid met meer onzekerheid omgeven is dan gebruikelijk. Het arbeidsaanbod neemt vooral af door het verlagen van de AOW-leeftijd en het invoeren van de inkomensafhankelijke zorgpremie. In de zorg komen er extra banen bij, terwijl de werkgelegenheid in de marktsector afneemt door hogere arbeidskosten. De inkomensafhankelijke zorgpremie zorgt er, samen met het verkorten van de derde schijf, ook voor dat mensen minder uren gaan werken. Hierdoor neemt het aantal werkzame personen meer toe dan de werkgelegenheid in uren.

Tabel 5.5 Macro-economische effecten van beleidspakket SP

	Basis	Effect pakket	Basispad incl. pakket
	% per jaar		
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,7	0,2	1,9
Consumptie huishoudens	1,1	0,5	1,6
Overheidsbestedingen	1,3	1,6	2,9
Investerings bedrijven	2,3	0,1	2,3
Uitvoer goederen en diensten	4,0	-0,4	3,6
Lonen en prijzen			
Contractloon marktsector	1,6	0,8	2,4
Consumentenprijsindex	1,3	0,0	1,4
Reële arbeidskosten marktsector	-0,9	0,5	-0,5
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,7	0,1	0,8
w.v. marktsector	0,5	-0,2	0,3
	effect op niveau 2021 in %-punten		
Werkloze beroepsbevolking	5,5	-1,8	3,7
Arbeidsinkomensquote marktsector	77,9	0,6	78,6

De contractlonen nemen gemiddeld 0,8%-punt harder toe dan in het basispad. Dat is het gevolg van de lagere werkloosheid, de verhoging van het minimumloon en het afschaffen van het jeugdminimumloon. De inflatie blijft gelijk, omdat de hogere arbeidskosten en milieuheffingen wegvallen tegen het drukkende effect van de btw-verlaging. De arbeidsinkomensquote neemt af door een stijging van de productiviteit, maar neemt per saldo toe door hogere reële arbeidskosten.

5.4 Overheidssaldo en overheidsschuld

Het EMU-saldo in 2021 bedraagt 0,6% bbp door het SP-pakket. Dat is 0,3% bbp lager dan in het basispad. Door de maatregelen neemt het saldo initieel af met 1,5% bbp. De macro-economische doorwerking zorgt voor een toename van het saldo met 1,2% bbp. De opbrengsten van de inkomensheffing nemen toe door hogere lonen. De btw-opbrengsten nemen, ondanks de verlaging van de btw-tarieven, toe door hogere consumptie, terwijl de uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen afnemen door een daling van de werkloosheid.

Het doorwerkingseffect is relatief groot ten opzichte van de initiële impuls. Het pakket bestaat uit een combinatie van lastenverzwaring bij bedrijven en lastenverlichting bij huishoudens en intensiveringen van de uitgaven. De lastenverzwaring bij bedrijven heeft een vertraagde doorwerking op het looninkomen en de consumptie en daarmee op de belastingopbrengsten. Binnen de periode 2018-2021 is de doorwerking beperkt en leidt de lastenverzwaring tot een relatief sterke verbetering van het EMU-saldo. Daarentegen zorgen de lastenverlichting en intensiveringen al in de periode 2018-2021 voor gunstige effecten op looninkomen en werkloosheid. Via de effecten op werkloosheidsuitkeringen en op de opbrengsten van de inkomensheffing zorgt dit voor een relatief kleine afname van het EMU-saldo.

Tabel 5.6 Effecten op overheidstekort en overheidsschuld van beleidspakket SP

	2018	2019	2020	2021
EMU-saldo (% bbp, basispad)	-0,3	0,4	0,7	0,9
Initieel effect pakket (% bbp)	-0,1	-0,7	-1,5	-1,5
Doorwerkingseffect pakket (% bbp)	0,1	0,5	1,0	1,2
EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-0,3	0,2	0,2	0,6
Structureel EMU-saldo (% bbp, basispad)	-0,5	0,1	0,5	0,6
Effect pakket	0,0	-0,2	-0,5	-0,3
Structureel EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-0,4	-0,1	-0,1	0,3
EMU-schuld (% bbp, basispad)	59,9	57,5	55,1	52,3
Effect pakket	-0,1	-0,5	-0,7	-0,8
EMU-schuld inclusief effect pakket (% bbp)	59,8	57,0	54,4	51,4

De schuldquote daalt ten opzichte van het basispad, doordat de toename van het nominale bbp (de noemer van de schuldquote) in verhouding groter is dan de verslechtering van het EMU-saldo. De toename van het nominale bbp wordt veroorzaakt door zowel grotere economische groei als hogere bbp-prijzen.

5.5 Koopkrachteffecten

De volgende maatregelen zijn gunstig voor de koopkracht:

- Afschaffen van het verplicht eigen risico in de Zvw
- Verhogen van de arbeidskorting
- Verhogen van het minimumloon en de daaraan gekoppelde uitkeringen met 10%
- Verhogen van de algemene heffingskorting
- Verhogen van de ouderenkorting voor lagere inkomens
- Eerste twee dagen gratis kinderopvang voor kinderen van twee tot vier jaar
- Verlagen van het tarief eerste schijf in box 1.

De volgende maatregelen zijn nadelig voor de koopkracht:

- Afschaffen van de zorgtoeslag
- Verkorten van de derde schijf in box 1
- Verhogen van het tarief vierde schijf in box 1
- Invoeren van een toptarief van 65% in box 1
- Versnellen van de afbouw van de hypotheekrenteaftrek
- Aftoppen van de hypotheekrenteaftrek op een eigenwoningschuld van 350.000 euro
- Invoeren van een vermogensaanwasbelasting in box 3 met een lagere heffingsvrije voet en een hoger tarief
- Invoeren van een vermogensbelasting met progressief tarief in box 3 voor vermogens boven 1 miljoen euro
- Beperken van de belastingvrije pensioeninleg (incl. werkgeversdeel)
- Invoeren van een inkomensafhankelijke kinderbijslag
- Afschaffen van aftrek wegens geen of geringe eigenwoningschuld ('wet Hillen').

De volgende maatregelen pakken verschillend uit voor verschillende groepen:

- Verlagen van de Zvw-premie en deze inkomensafhankelijk maken.

Door het beleidspakket van de SP nemen de reële contractlonen in de marktsector 0,7% per jaar meer toe dan in het basispad (zie paragraaf macro-economische effecten voor een meer gedetailleerde bespreking).

Als gevolg van het beleidspakket van de SP verbetert de mediane koopkracht van alle huishoudens gemiddeld met 2,3% per jaar ten opzichte van het basispad. De partij schaft de

zorgtoeslag af en introduceert daarvoor een inkomensafhankelijke premie voor de Zvw, wat per saldo een koopkrachtverbetering is voor lagere inkomens en een koopkrachtverslechtering voor de hoogste inkomens. Voor de meeste huishoudens betekent dit een verbetering van de koopkracht. Alle huishoudens ondervinden voordeel van de verlaging van het tarief in de eerste schijf, de meeste ook van de verhoging van de algemene heffingskorting en het afschaffen van het verplicht eigen risico in de Zvw.

De SP verbetert de koopkracht van de huishoudens met een inkomen tot 350% wml, en verslechtert de koopkracht van huishoudens met een inkomen boven 500% wml. Dit is vooral het gevolg van de inkomensafhankelijke zorgpremie. Ook de inkorting van de derde schijf en het beperken van de belastingvrije pensioeninleg zijn nadelig voor huishoudens met inkomen boven 350% wml, terwijl de verhoging van de algemene heffingskorting met name gunstig is voor huishoudens met een inkomen onder 350% wml. De verhoging van de tarieven in de (huidige) vierde schijf en het inkomensafhankelijk maken van de kinderbijslag treft vooral de hoogste inkomensgroep. Het afschaffen van de zorgtoeslag raakt vooral huishoudens in de laagste inkomensgroep, maar die profiteren tegelijkertijd van het afschaffen van het verplicht eigen risico in de Zvw, de inkomensafhankelijke zorgpremie en de verhoging van het minimumloon.

Werkenden hebben het grootste voordeel van de hogere arbeidskorting, maar uitkeringsgerechtigden en gepensioneerden hebben (meer) voordeel van de verhoging van het minimumloon omdat hun uitkeringen daaraan zijn gekoppeld. Ook het effect van de inkomensafhankelijke zorgpremie is gunstiger voor gepensioneerden en uitkeringsgerechtigden dan voor werkenden, maar dat voordeel valt grotendeels weg tegen het nadeel van de afschaffing van de zorgtoeslag. Het inkorten van de derde schijf pakt voor werkenden nadeliger uit dan voor uitkeringsgerechtigden en gepensioneerden. Gepensioneerden hebben baat bij de hogere ouderenkorting, maar daar staat de afschaffing van de 'wet Hillen' tegenover.

Het effect van het beleidspakket van de SP op de koopkracht verschilt nauwelijks tussen tweeverdieners, alleenstaanden en alleenverdieners. De inkomensafhankelijke premie is relatief gunstig voor alleenverdieners, maar de inkorting van de derde schijf, de vermogensaanwasbelasting en de beperking van de belastingvrije pensioeninleg is voor hen juist relatief nadelig. Alleenstaanden ondervinden het meeste voordeel van het hogere minimumloon, en tweeverdieners ondervinden het minste nadeel van afschaffing van de zorgtoeslag.

Ook het verschil in effect op de koopkracht van gezinnen met kinderen en gezinnen zonder kinderen is relatief beperkt. Het inkomensafhankelijk maken van de kinderbijslag is in doorsnee ongunstig voor gezinnen met kinderen, maar de inkomensafhankelijke zorgpremie juist iets gunstiger. Gezinnen zonder kinderen hebben vaker profijt van de verhoging van het minimumloon. Daarnaast pakt voor hen de inkorting van de derde schijf en het afschaffen van de zorgtoeslag wat minder ongunstig uit.

Tabel 5.7 Mediane koopkrachteffecten van beleidspakket SP, gemiddeld per jaar over 2018-2021

	Omvang (a)	Basispad inclusief beleidspakket (b)	Effect beleidspakket (c)
	% totaal	% per jaar	
Inkomensniveau (d)			
<175% wml	36	2,6	2,7
175-350% wml	38	2,4	2,5
350-500% wml	15	1,0	1,0
>500% wml	11	-1,2	-1,5
Inkomensbron (e)			
Werkenden (f)	63	2,0	2,0
Uitkeringsgerechtigden	9	2,9	3,2
Gepensioneerden	26	2,3	2,5
Huishoudtype			
Tweeverdieners	52	2,3	2,4
Alleenstaanden	43	2,2	2,2
Alleenverdieners	5	1,8	2,2
Gezinssamenstelling (g)			
Met kinderen	26	1,9	2,0
Zonder kinderen	49	2,2	2,3
Alle huishoudens	100	2,2	2,3

(a) Percentage van totaal aantal huishoudens in 2018.

(b) Mediane statische koopkrachtmutaties exclusief incidentele inkomensmutaties. Het betreft het gemiddelde van de koopkrachtmutaties in 2018, 2019, 2020 en 2021.

(c) Effect beleidspakket als mediaan van de koopkrachtveranderingen op individueel niveau. Deze kan afwijken van het verschil van de medianen omdat medianen niet bij elkaar opgeteld of afgetrokken mogen worden. In deze tabel ontbreekt het basispad om verwarring op dit punt te voorkomen.

(d) Bruto inkomen uit arbeid of uitkering op huishoudniveau; bruto minimumloon (wml) is in 2018 ongeveer 20.500 euro.

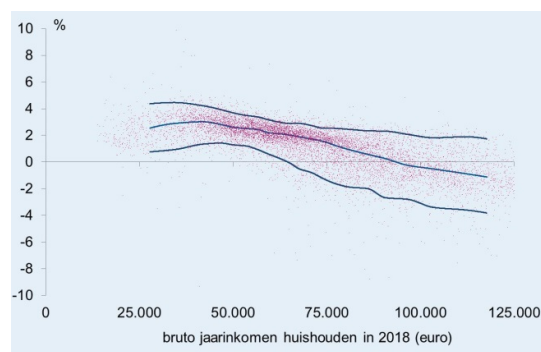
(e) De indeling naar inkomensbron is op basis van de hoogste inkomensbron op huishoudniveau, waarbij een huishouden waarvan hoofd of partner winstinkomen heeft, bij werkenden wordt ingedeeld. Huishoudens met vroegpensioen of studiefinanciering als hoogste inkomensbron zijn uitgezonderd.

(f) Bij de koopkrachtmutatie van werkenden wordt geen rekening gehouden met incidentele mutaties van het loon, zoals het ontvangen of wegvallen van bonussen.

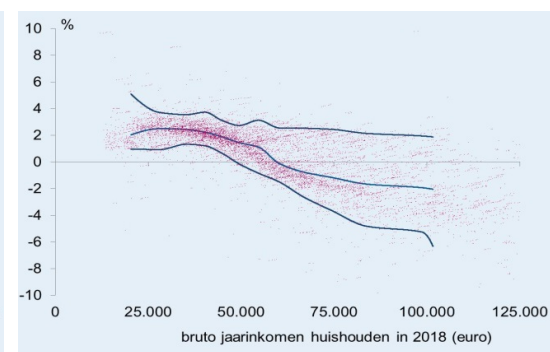
(g) De indeling naar gezinssamenstelling is op basis van aanwezigheid van kinderen tot 18 jaar en is exclusief huishoudens van gepensioneerden.

Figuur 5.1 Spreiding koopkracht basispad inclusief beleidspakket SP, gemiddeld per jaar over 2018-2021³⁵

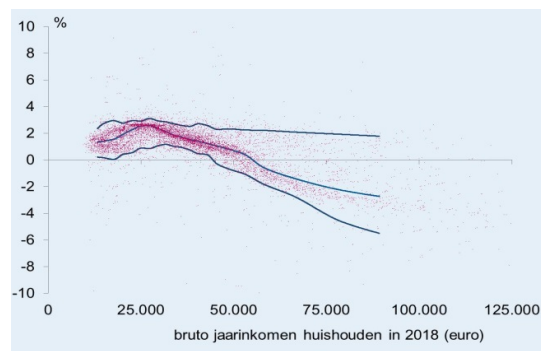
Werkende tweeverdiener

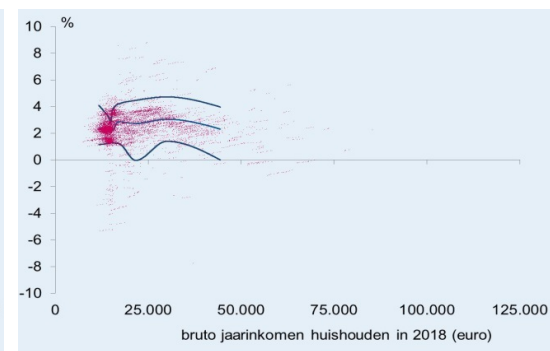
Werkende alleenverdiener

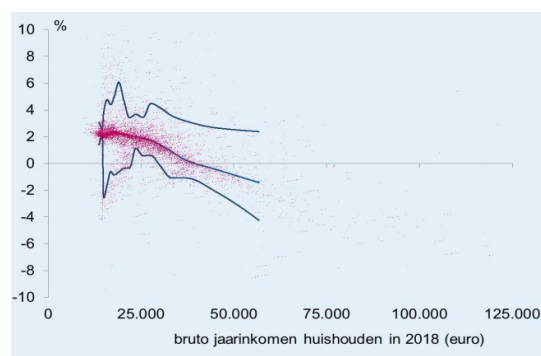
Werkende alleenstaande

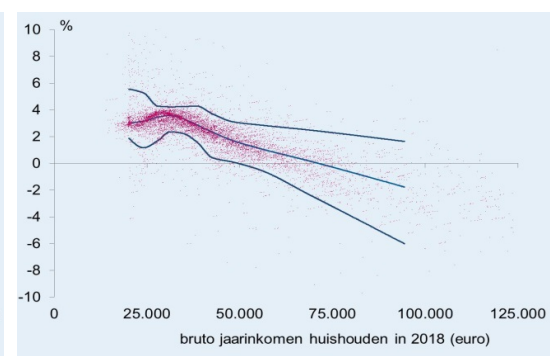
Uitkeringsgerechtigde alleenstaande

Gepensioneerde alleenstaande

Gepensioneerde tweeverdiener

³⁵ Koopkracht naar huishoudtype, inkomensbron en huishoudinkomen, mutaties in %, gemiddeld per jaar. Per inkomensniveau ligt de koopkrachtontwikkeling van 90% van de huishoudens tussen de bovenste en onderste lijn. De middelste lijn geeft de mediaan weer.

5.6 Langetermijnbeleidseffecten op inkomens en inkomensverdeling

Het beleidspakket leidt per saldo tot een lagere inkomensongelijkheid op de lange termijn. Ten opzichte van het basispad ligt de Gini-coëfficiënt 14,4% lager.

Maatregelen met een Gini-verhogend effect:

- Afschaffen van de zorgtoeslag
- Verhogen van de arbeidskorting
- Eerste twee dagen gratis kinderopvang voor kinderen van twee tot vier jaar
- Afschaffen aftrek wegens geen of geringe eigenwoningschuld ('wet Hillen')
- Lagere pensioenuitkeringen door het aftoppen van het belastingtarief voor premieaftrek.

Maatregelen met een Gini-verlagend effect:

- Verlagen van de Zvw-premie en deze inkomensafhankelijk maken
- Verhogen van het minimumloon met 10%
- Verkorten van de derde schijf in box 1
- Verhogen van het tarief vierde schijf in box 1
- Invoeren van een toptarief van 65% in box 1
- Verhogen van de algemene heffingskorting
- Verhogen van de ouderenkorting voor lage inkomens
- Afschaffen van het verplicht eigen risico in de Zvw
- Aftoppen van de hypotheekrenteaftrek op een eigenwoningschuld van 350.000 euro
- Invoeren van een inkomensafhankelijke kinderbijslag
- Verlagen van het tarief eerste schijf in box 1
- Beperken van de belastingvrije pensioeninleg (incl. werkgeversdeel)
- Invoeren van een vermogensaanwasbelasting in box 3 met een lagere heffingsvrije voet en een hoger tarief
- Invoeren van een vermogensbelasting met progressief tarief in box 3 voor vermogens boven 1 miljoen euro.

Belangrijke maatregelen die de Gini-coëfficiënt verlagen, zijn onder andere het invoeren van een inkomensafhankelijke zorgpremie in de Zvw, de verlaging van de nominale premie in de Zvw, het verhogen van het minimumloon (en de daaraan gekoppelde uitkeringen), het invoeren van een toptarief, het verhogen van het tarief van de vierde schijf en het verkorten van de derde schijf. Daartegenover staat onder andere dat het afschaffen van de zorgtoeslag en het verhogen van de arbeidskorting een toename van de Gini-coëfficiënt veroorzaken.

Tabel 5.8 Langetermijneffecten op de inkomensverdeling van beleidspakket SP

+ = grotere inkomensongelijkheid	Basispad	Basispad inclusief pakket (a)	Effect pakket (b)
	%		
Relatieve mutatie in de Gini-coëfficiënt (c)	2,9	-12,0	-14,4
(a) Basispad en basispad inclusief pakket geven de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt waarbij doorlopend beleid is afgekapt in 2060.			
(b) Effect pakket geeft de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt door het beleidspakket in de structurele situatie waarbij doorlopend beleid is afgekapt in 2060.			
(c) In formule: (verandering in de Gini-coëfficiënt) / (Gini-coëfficiënt in het basispad)			

Een maatregel die niet meeloopt in de berekening van de Gini-coëfficiënt, is onder andere de verlaging van de AOW-leeftijd (zie voor meer toelichting paragraaf 2.6).

Naast effecten van beleid op de langetermijninkomensverdeling zijn er effecten op het inkomensniveau als gevolg van milieumaatregelen die niet elders zichtbaar worden. Het gaat hierbij om de verhoging van de ODE-heffing ter financiering van de SDE+-uitgaven en om niet-EMU-relevante lastenverzwaringen (bijvoorbeeld de verplichting tot het energiezuiniger maken van woningen). Deze lastenverzwaringen worden verondersteld relevant te zijn voor gezinnen, omdat deze op de lange termijn op hen zullen worden afgewenteld.³⁶ De lastenverzwaring bij de SP zal na 2021 oplopen met 5 mld euro. De lastenverzwaring komt vooral door intensivering in SDE+, waardoor de ODE-heffing oploopt en door een maatregel gericht op isolatie van huurwoningen.

5.7 Structurele werkgelegenheidseffecten

Tabel 5.9 Effecten van beleidspakket SP op de structurele werkgelegenheid in uren

	Effect pakket
Werkgelegenheid (a,b)	-4,6
w.v. fiscaal	-1,3
sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid	-1,2
AOW-leeftijd	-2,2
(a) Procentuele verandering ten opzichte van het basispad. Door afronding kan het totaal afwijken van de som van de onderdelen.	
(b) 0,1% staat ongeveer gelijk aan 7000 fulltime banen.	

³⁶ De bedragen zijn berekend voor het jaar 2030 en in prijzen van het jaar 2017. De bedragen zijn niet incidenteel maar structureel en zijn berekend ten opzicht van de lastenmutaties in het basispad (NEV 2016). De cijfers betreffen de lastenverzwaring als gevolg van de SDE+/ODE en de niet-EMU-relevante lastenverzwaringen (milieu).

Tezamen verlagen de maatregelen van de SP de structurele werkgelegenheid in uren met 4,6%. Bijna de helft van deze daling wordt veroorzaakt door het terugbrengen van de AOW-leeftijd naar 65 jaar. Ook fiscale maatregelen en veranderingen in de sociale zekerheid en het arbeidsmarktbeleid verlagen de structurele werkgelegenheid.

Op het terrein van sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid is de daling van de structurele werkgelegenheid vooral het gevolg van de verhoging van het minimumloon met 10%, en daaraan gekoppeld de bijstand. De afschaffing van het wettelijk minimumjeugdloon vanaf 18 jaar zorgt additioneel voor een beperkte extra daling. De uitbreiding van beschutte werkplekken verhoogt de werkgelegenheid aan de onderkant van de arbeidsmarkt licht, maar het afschaffen van de loonkostensubsidies werkt daar, net als het hogere minimumloon, tegenin. Banen in de zorg hebben alleen effecten op de middellange termijn (zie paragraaf 5.3) en niet structureel. Omdat deze banen boven het minimumloon liggen, worden deze op lange termijn ingevuld met mensen met een verdien capaciteit boven het minimumloon. Deze mensen zouden anders in de marktsector werken.

Fiscale maatregelen die de structurele werkgelegenheid verlagen, liggen op het gebied van de zorg, kindgerelateerde maatregelen en belastingschijven in box 1. Ruim de helft van het totale effect komt van fiscale maatregelen in de zorg: de SP schaft het eigen risico af, vervangt de zorgtoeslag door een inkomensafhankelijke zorgpremie en vergroot het pakket. Een kwart is het gevolg van kindgerelateerde maatregelen, zoals de uitbreiding van het betaald geboorteverlof, het inkomensafhankelijk maken van de kinderbijslag en gratis kinderopvang voor huishoudens met kinderen van twee tot vier jaar. Eveneens een kwart van het fiscale werkgelegenheidseffect is het gevolg van de andere fiscale maatregelen: het verkorten van de derde schijf, het verlagen van het tarief van de eerste schijf, het verhogen van de algemene heffingskorting en het verhogen van de belasting van bedrijven. De verhoging van de arbeidskorting werkt daartegenin.

De SP verkleint de verschillen in kosten voor werkgevers tussen vaste en flexibele werknemers niet. Ook neemt zij geen maatregelen die de verschillen in kosten tussen het in dienst nemen van werknemers en het inhuren van zelfstandigen verkleinen, behoudens de aftopping van pensioenen. Het hogere minimumloon vergroot de kostenverschillen tussen zelfstandigen en werknemers.

5.8 Houdbaarheid overheidsfinanciën

Het beleidspakket van de SP resulteert in een negatief houdbaarheidssaldo van 2,8% bbp. Het houdbaarheidseffect ten opzichte van het basispad is ook negatief: -3,1% bbp. Het negatieve houdbaarheidssaldo indiceert dat er op enig moment in de toekomst uitgavenverlagingen dan wel inkomstenverhogingen nodig zijn. Zowel uitgaven als inkomsten stijgen. De uitgaven stijgen op lange termijn met 4,8% bbp. Dit betreft met name de zorg (vooral afschaffing van het eigen risico, uitbreiding van het basispakket en het zelf indiceren door aanbieders in de langdurige zorg) en de AOW (verlagen van de AOW-leeftijd

tot 65 jaar en hogere AOW-uitkeringen door stijging van het minimumloon). De inkomsten stijgen op lange termijn met 1,2% bbp. Dit is vooral een gevolg van een stijging van de vennootschapsbelasting (door tariefverhoging en grondslagverbreding), de belasting op particulier vermogen, de erf- en schenkbelasting en de indirecte belasting van bedrijven (onder andere invoering kilometerheffing).

Het houdbaarheidsverlies van 3,1% bbp is grotendeels het gevolg van budgettaire ontwikkelingen na de volgende kabinetsperiode. Dit heeft hoofdzakelijk te maken met de vergrijzingsgevoeligheid van de uitgavenverhogingen bij de zorg en het in de tijd oplopende effect van het terugdraaien van de verhoging van de AOW-leeftijd. De negatieve effecten op de werkgelegenheid (zie hieronder) versterken dit.

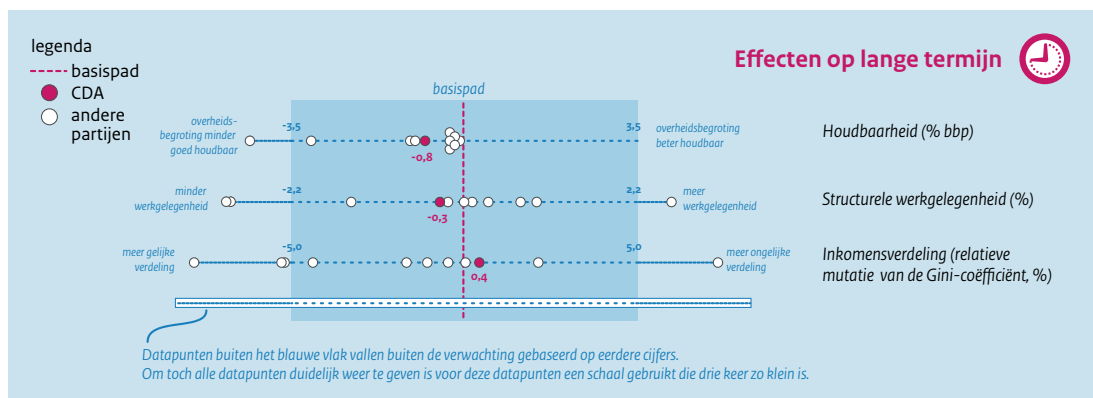
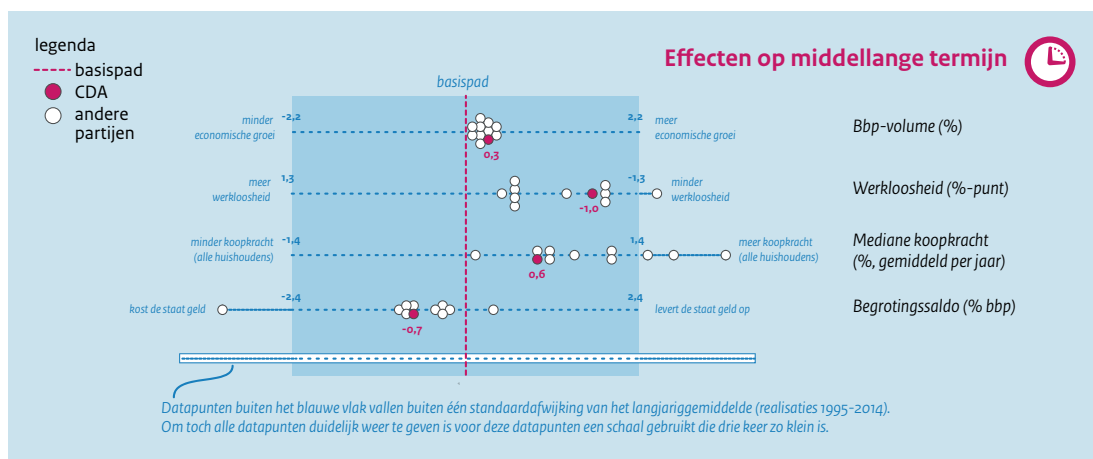
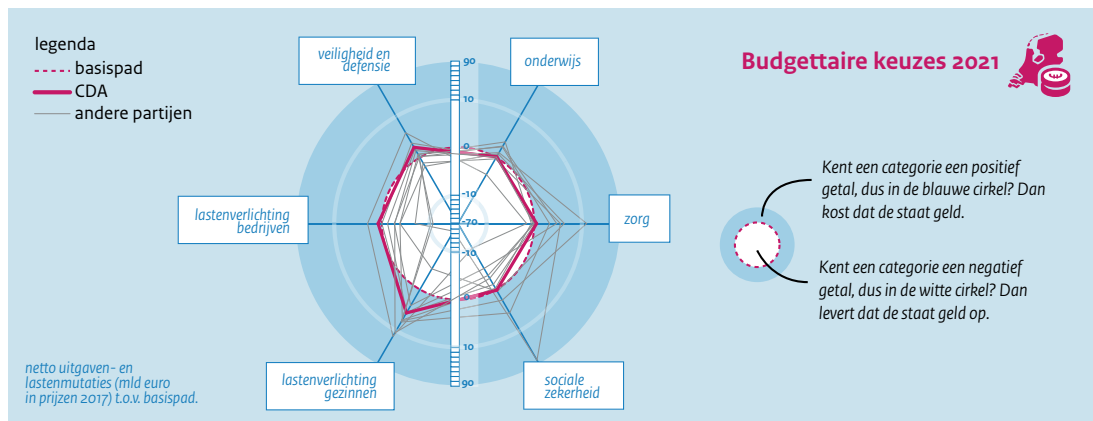
Het beleid op het gebied van zorg heeft een negatief effect op de houdbaarheid van 1,9% bbp, het beleid omtrent AOW en pensioenen een negatief effect van 1,6%. De effecten op het terrein van wonen (versoering hypotheekrenteaftrek en afschaffing verhuurderheffing) vallen per saldo bijna neutraal uit voor de houdbaarheid. Het beleid op andere gebieden, vooral hogere belastingen (zie hierboven) biedt een tegenwicht van 0,4% bbp.

De werkgelegenheid daalt op lange termijn door het SP-programma met 4,6%, vooral door het vastzetten van de AOW-leeftijd op 65 jaar, de verhoging van het minimumloon, de uitkeringen, en de invoering van de inkomensafhankelijke zorgpremie. De werkgelegenheidsdaling heeft als zodanig een negatief houdbaarheidseffect van 1,2% bbp.

Tabel 5.10 Effecten op houdbaarheid overheidsfinanciën van beleidspakket SP

	% bbp	mld euro
Houdbaarheid basispad	0,4	3
Effect beleidspakket	-3,1	-24
Houdbaarheid inclusief beleidspakket	-2,8	-21
Effect op houdbaarheid, binnen de kabinetsperiode en daarna		
Effect op EMU-saldo in 2021	-0,3	-3
Effecten na 2021	-2,8	-21
Effect op houdbaarheid, selectie van beleidsdossiers (a)		
AOW en pensioenen	-1,6	-12
Wonen	-0,1	-1
Zorg	-1,9	-14
Overig	0,4	3
(a) Onder AOW en pensioen vallen maatregelen betreffende AOW-premie, AOW-uitkering, pensioenpremie, pensioenuitkering en ouderenkorting. Onder Wonen vallen maatregelen betreffende huurtoeslag, hypotheekrenteaftrek, eigenwoningforfait, overdrachtsbelasting, verhuurderheffing en ozb voor gebruikers. Onder Zorg vallen maatregelen betreffende zorguitgaven, zorgpremies, eigen bijdragen en zorgtoeslag. We onderscheiden deze maatregelen vanwege de gevoeligheid voor vergrijzing en de mate van doorwerking na de kabinetsperiode.		

6 CDA

Het basispad

Het basispad is de economische ontwikkeling die het CPB verwacht als er geen aanvullende maatregelen worden genomen. De waarden van alle basispaden staan in tabel 2.1. Een voorbeeld: voor de houdbaarheid van de overheidsbegroting is het basispad 0,4. Is het effect van het beleidspakket -0,7, dan betekent dat dus een houdbaarheidscijfer van -0,3.

6.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van het CDA verhoogt de overheidsuitgaven met 3,9 mld euro en vermindert de collectieve lasten met 6,5 mld euro in 2021. Het beleidspakket van het CDA verslechtert het **EMU-saldo** in 2021 per saldo met 10,4 mld euro ten opzichte van het basispad.³⁷ Dit is de ex-ante mutatie, dat wil zeggen ongerekend de macro-economische doorwerking.

In 2021 verhoogt het CDA de **overheidsuitgaven** per saldo met 3,9 mld euro. De netto intensiveringen betreffen met name defensie en overige uitgaven. Per saldo wordt het meest omgebogen bij openbaar bestuur. In de periode 2018-2021 stijgen de overheidsuitgaven in het basispad inclusief het beleidspakket met 1,6% per jaar.

Het CDA buigt 1,2 mld euro om op **openbaar bestuur** als gevolg van een beperking van de uitgaven bij het Rijk, zbo's en het lokaal bestuur via een apparaatskorting. Het CDA wil per saldo 0,4 mld euro meer uitgeven aan **veiligheid** ten behoeve van de politie. Het CDA verhoogt de **defensie-uitgaven** met 2,1 mld euro. De voorstellen van het CDA laten de uitgaven aan **bereikbaarheid** per saldo ongewijzigd. Het CDA wil in 2021 0,5 mld euro op **milieu** intensiveren. Dit betreft vooral een subsidiering van CO₂-reducerende maatregelen. Op **onderwijs** wordt voor 0,2 mld euro geïntensiveerd in 2021. De intensivering vindt vooral plaats door de lumpsum in het mbo te verhogen en ten behoeve van fundamenteel onderzoek.

In de **zorg** intensiveert het CDA per saldo 0,5 mld euro. Zie paragraaf 6.2. Het CDA intensiveert per saldo 0,2 mld euro in de **sociale zekerheid**. Tegenover besparingen op de zorgtoeslag staan extra uitgaven aan AOW-toeslag en geboorteverlof.

Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2021 per saldo 0,3 mld euro meer besteed vooral ten behoeve van innovatie. Het CDA intensiveert 0,2 mld euro op **internationale samenwerking**. Op de **overige uitgaven** intensiveert het CDA 0,7 mld euro, vooral ten behoeve van de invoering van een maatschappelijke dienstplicht.

Het beleidspakket van het CDA leidt tot een stijging van de **werkgelegenheid in de sector overheid** van 0,9% per jaar. Als gevolg van het beleidspakket vindt in de **zorgsector** een stijging van de werkgelegenheid plaats van 0,1% per jaar.

³⁷ Alle in deze paragraaf genoemde getallen zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven.

Tabel 6.1 Effecten op de overheidsuitgaven van beleidspakket CDA

	2017	Basispad 2021	Netto inten- siveringen	Basispad inclusief pakket	Basispad	Basispad inclusief pakket
	mld euro			% per jaar		
Openbaar bestuur	62,0	64,2	-1,2	63,0	0,9	0,4
Veiligheid	11,1	12,1	0,4	12,5	2,3	3,1
Defensie	7,8	8,0	2,1	10,1	0,6	6,7
Bereikbaarheid	9,6	10,1	0,0	10,2	1,3	1,4
Milieu			0,5	0,5		
Onderwijs	37,6	38,1	0,2	38,3	0,3	0,5
Zorg	67,3	76,2	0,5	76,7	3,2	3,3
Sociale zekerheid	88,9	91,0	0,2	91,2	0,6	0,6
Overdrachten aan bedrijven	9,9	10,4	0,3	10,7	1,3	1,9
Internationale samenwerking	12,1	13,0	0,2	13,2	1,7	2,1
Overig			0,7	0,7		
Totaal EMU-relevante uitgaven	306,3	323,1	3,9	327,0	1,3	1,6
In het basispad van de MEV/MLT zijn de functies milieu en overig niet gespecificeerd.						

Tabel 6.2 Werkgelegenheidseffecten bij de overheid en zorg van beleidspakket CDA

	Basispad	Effect pakket	Basispad inclusief pakket	Basispad	Effect pakket	Basispad inclusief pakket
	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021
	miljoenen gewerkte uren			% per jaar		
Sector overheid	-5	60	55	-0,1	0,9	0,9
Zorg	145	10	150	2,2	0,1	2,3
Overheid en zorg	135	65	205	1,1	0,5	1,6
De optelling van de cijfers kan door afronding afwijken van de gerapporteerde totalen.						

Het CDA verlicht de **collectieve lasten** in 2021 per saldo met 6,5 mld euro. Gezinnen betalen 5,7 mld euro minder belastingen en premies. Voor bedrijven dalen de collectieve lasten met 0,8 mld euro.

De **lasten op inkomen en arbeid** worden netto met 6,1 mld euro teruggebracht, vooral als gevolg van het verlagen van de tarieven in de tweede, derde en vierde schijf van de inkomstenbelasting. Daar staat tegenover dat diverse posten nog slechts mogen worden afgetrokken tegen het tarief van de eerste schijf.

De **lasten op vermogen en winst** worden verlicht (0,6 mld euro), voornamelijk ten gevolge van het verlengen en verlagen van het tarief in de eerste schijf in de vennootschapsbelasting.

De **belastingen op milieu** worden door het CDA verlicht (0,5 mld euro), vooral als gevolg van een verlaging van de verhuurderheffing bij energiezuinig bouwen.

Het CDA verhoogt per saldo de **overige belastingen** met 0,7 mld euro. Dit betreft grotendeels een verhoging van de tabaksaccijns.

Tabel 6.3 Effecten op belastingen en sociale premies van beleidspakket CDA

	Basispad	Netto lastenverzwaring	Basispad inclusief pakket
	mld euro		
Inkomen en arbeid	5,6	-6,1	-0,5
Vermogen en winst	0,0	-0,6	-0,6
Milieu	2,3	-0,5	1,8
Overig	-0,8	0,7	-0,1
Totaal beleidsmatige lasten	7,1	-6,5	0,6
w.v. gezinnen	3,7	-5,7	-2,0
bedrijven	3,4	-0,8	2,6
buitenland	0,0	0,0	0,0

6.2 Zorg

Het CDA verhoogt de collectieve zorguitgaven per saldo met 0,5 mld euro in 2021. Dit is opgebouwd uit een verlaging van de collectieve Zvw-uitgaven met 0,2 mld euro en een verhoging van de collectieve Wlz-uitgaven en de overige zorguitgaven met respectievelijk 0,3 en 0,5 mld euro.

In de **curatieve zorg** voert het CDA binnen het huidige stelsel van gereguleerde concurrentie een aantal wijzigingen door. Zo heeft het CDA de intentie om via hoofdlijnenakkoorden de volumegroei in de ziekenhuiszorg en de geestelijke gezondheidszorg (ggz) te beperken. Het macrobeheersinstrument fungeert daarbij als stok achter de deur. Daarentegen intensificeert het CDA in de wijkverpleging. Per saldo resulteert over alle sectoren een ombuiging van 1,0 mld euro in 2021.

Verder verlaagt het CDA in de curatieve zorg het **eigen risico** met 105 euro. Omdat door het herberekenen van het geneesmiddelenvergoedingssysteem de eigen betalingen binnen het pakket toenemen, is er per saldo sprake van een intensivering van 0,9 mld euro. De gemiddelde eigen betalingen per persoon in de Zvw nemen hierdoor af met 60 euro per persoon.

Het CDA brengt geen wijzigingen aan in het **verzekerde pakket**.

Tot slot neemt het CDA een aantal maatregelen gericht op het stelsel van de curatieve zorg die tezamen een ombuiging van 0,1 mld euro opleveren.

In de intramurale **langdurige zorg** voert het CDA een aantal wijzigingen door in de organisatie van de Wlz, die per saldo leiden tot een intensivering van 0,4 mld euro in 2021. Zo voert het CDA een nog nader uit te werken bezettingsnorm in voor de verpleeghuiszorg, waarvoor de partij taakstellend 0,6 mld euro beschikbaar stelt.

Verder verplicht het CDA zorgkantoren om meerjarige contracten met budgetafspraken af te sluiten met zorgaanbieders. Dit wordt gecombineerd met de invoering van een (deels) meerjarige contracteerruimte en meerjarige concessies voor zorgkantoren.

Het CDA brengt geen veranderingen aan in de **eigen betalingen** binnen de Wet langdurige zorg (Wlz). Het CDA voert wel een ziekteverzuimnorm in voor zorgaanbieders in de langdurige zorg. Dit leidt tot een ombuiging van 0,1 mld euro.

Bij de **overige zorg** verhoogt het CDA de Rijksbijdrage aan gemeenten en intensificeert het CDA in sporten en bewegen. Samen gaat het om 0,5 mld euro.

Tabel 6.4 Effecten op belangrijkste indicatoren zorg van beleidspakket CDA

	Basis	Effect in 2021 t.o.v. het basispad	Basispad inclusief pakket
	mld euro		
Curatieve zorg (Zvw)			
Collectieve uitgaven (netto)	46,5	-0,2	46,2
a.g.v. (budget-)maatregelen		-1,0	
eigen betalingen		0,9	
aanpassing basispakket		0,0	
overig		-0,1	
Eigen betalingen (euro p.p., a)	270	-60	210
Langdurige zorg (Wlz)			
Collectieve uitgaven (netto)	20,6	0,3	20,9
a.g.v. (budget-)maatregelen		-0,1	
eigen betalingen		0,0	
overig		0,4	
Overig (o.a. Wmo/jeugd)	9,1	0,5	9,6
Collectieve uitgaven (netto)	76,2	0,5	76,7
(a) Dit betreft zowel de eigen betalingen onder het eigen risico als eigen bijdragen voor verzekerde curatieve zorg. In het basispad is het eigen risico 430 euro per persoon in 2021 (in prijzen 2017); in lopende prijzen is dit 450 euro. Merk daarbij op dat niet iedereen het eigen risico vol maakt.			

6.3 Macro-economische effecten

De bbp-groei neemt door het CDA-pakket met 0,3%-punt toe ten opzichte van het basispad. De lastenverlichting bij huishoudens resulteert in een toename van hun consumptie met gemiddeld 0,5%-punt per jaar. Bedrijven investeren meer, vooral door de aantrekkende vraag. De overheidsbestedingen nemen per saldo toe met name door intensiveringen bij defensie.

De werkloosheid daalt in 2021 met 1,0%-punt ten opzichte van het basispad. De werkgelegenheid groeit gemiddeld 0,2%-punt per jaar harder, zowel door extra werkgelegenheid in de marktsector door hogere productie, als bij de overheid door invoering van de maatschappelijke dienstplicht en extra uitgaven aan defensie.

De contractlonen in de marktsector nemen met gemiddeld 0,3%-punt per jaar meer toe dan in het basispad. De druk op lonen neemt toe door de lagere werkloosheid en oplopende prijzen. De inflatie neemt toe door hogere accijnzen en hogere arbeidskosten. De hogere arbeidskosten en een licht stijgende productiviteit zorgen voor een stijging van de arbeidsinkomensquote.

Tabel 6.5 Macro-economische effecten van beleidspakket CDA

	Basis	Effect pakket	Basispad incl. pakket
	% per jaar		
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,7	0,3	2,0
Consumptie huishoudens	1,1	0,5	1,6
Overheidsbestedingen	1,3	0,3	1,7
Investerings bedrijven	2,3	0,6	2,8
Uitvoer goederen en diensten	4,0	0,0	4,0
Lonen en prijzen			
Contractloon marktsector	1,6	0,3	1,9
Consumentenprijsindex	1,3	0,2	1,5
Reële arbeidskosten marktsector	-0,9	0,3	-0,6
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,7	0,2	0,9
w.v. marktsector	0,5	0,2	0,7
	effect op niveau 2021 in %-punten		
Werkloze beroepsbevolking	5,5	-1,0	4,5
Arbeidsinkomensquote marktsector	77,9	0,4	78,4

6.4 Overheidssaldo en overheidsschuld

Het EMU-saldo in 2021 bedraagt 0,2% bbp door het CDA-pakket. Dat is 0,7% bbp lager dan in het basispad. Door de maatregelen neemt het saldo initieel af met 1,3% bbp. De macro-economische doorwerking zorgt voor een toename van het saldo met 0,7% bbp. Door een toename van de consumptie (btw-opbrengsten) en een toename van de werkgelegenheid (inkomstenheffing) nemen de belasting- en premie-inkomsten toe. De uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen nemen af door een daling van de werkloosheid.

De schuldquote stijgt in 2012 ten opzichte van het basispad door de afname van het EMU-saldo en het oprichten van een nationale investeringsbank, wat in verhouding groter is dan de toename van het nominale bbp (de noemer van de schuldquote). De toename van het nominale bbp wordt veroorzaakt door zowel grotere economische groei als hogere bbp-prijzen.

Tabel 6.6 Effecten op overheidstekort en overheidsschuld van beleidspakket CDA

	2018	2019	2020	2021
EMU-saldo (% bbp, basispad)	-0,3	0,4	0,7	0,9
Initieel effect pakket (% bbp)	-0,3	-0,8	-1,0	-1,3
Doorwerkingseffect pakket (% bbp)	0,1	0,3	0,5	0,7
EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-0,6	-0,1	0,1	0,2
Structureel EMU-saldo (% bbp, basispad)	-0,5	0,1	0,5	0,6
Effect pakket	-0,3	-0,4	-0,5	-0,7
Structureel EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-0,7	-0,3	0,0	-0,1
EMU-schuld (% bbp, basispad)	59,9	57,5	55,1	52,3
Effect pakket	0,5	1,0	1,3	1,5
EMU-schuld inclusief effect pakket (% bbp)	60,4	58,5	56,4	53,8

6.5 Koopkrachteffecten

De volgende maatregelen zijn gunstig voor de koopkracht:

- Introductie van een tweeschijvenstelsel door verlaging van de tarieven tweede en derde schijf naar het tarief eerste schijf in box 1
- Verlagen van het tarief vierde schijf in box 1
- Verhogen van de kinderbijslag en het kindgebonden budget
- Verhogen van de AOW-uitkering
- Verhogen van het heffingsvrije vermogen in box 3
- Voor de helft overdraagbaar maken van de algemene heffingskorting voor gezinnen met kinderen
- Verhogen van de ouderenkorting voor lagere inkomens

- Verlagen van het verplicht eigen risico in de Zvw.

De volgende maatregelen zijn nadelig voor de koopkracht:

- Aftrekposten box 1 niet meetellen bij bepalen kinderopvangtoeslag en kindgebonden budget
- Verlagen van de zorgtoeslag voor alleenstaanden
- Sneller afbouwen van de algemene heffingskorting
- Beperken van aftrekposten in box 1 tot het tarief eerste schijf
- Beperken van de overdraagbaarheid van de inkomensafhankelijke combinatiekorting en arbeidskorting
- Verhogen van de bijtelling voor zuinige auto's
- Lagere zorgtoeslag door het verlagen van het verplicht eigen risico in de Zvw.

Door het beleidspakket van het CDA nemen de reële contractlonen in de marktsector 0,1% per jaar meer toe dan in het basispad (zie paragraaf macro-economische effecten voor een meer gedetailleerde bespreking).

Als gevolg van het beleidspakket van het CDA verbetert de totale mediane koopkracht van alle huishoudens gemiddeld met 0,6% per jaar ten opzichte van het basispad. De partij introduceert een tweeschijvenstelsel in box 1 door een verlaging van de tarieven in de tweede en derde schijf, hetgeen een positief effect heeft op de mediane koopkracht.

Het beleidspakket van het CDA verbetert vooral de koopkracht van inkomens boven 175% wml. Dit is een gevolg van de verlaging van de tarieven in de tweede en derde schijf. Huishoudens met een inkomen boven de 500% wml profiteren daarnaast van de verlaging van het tarief in de vierde schijf, maar ondervinden tevens het nadeel van de beperking van de aftrekposten.

Omdat werkenden het grootste voordeel hebben van de lagere belastingtarieven, zien zij hun koopkracht door het beleidspakket van het CDA meer toenemen dan uitkeringsgerechtigden en gepensioneerden. Gepensioneerden hebben daarnaast voordeel van de hogere AOW en hogere ouderenkorting. Uitkeringsgerechtigden hebben relatief veel voordeel van de hogere kinderbijslag.

Door het beleidspakket van het CDA gaan alleenverdieners er meer op vooruit dan tweeverdieners en alleenstaanden, vooral vanwege de verruimde overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting voor gezinnen met kinderen. Alleenstaanden ondervinden nadeel van de specifieke verlaging van de zorgtoeslag, en hebben minder vaak voordeel van de verlaging van het tarief in de derde schijf. De verhoging van de kinderbijslag en het kindgebonden budget is gunstig voor de koopkracht van gezinnen met kinderen, maar omdat bij de toekenning geen rekening meer wordt gehouden met hypotheekrenteaf trek is het effect in doorsnee beperkt.

Tabel 6.7 Mediane koopkrachteffecten van beleidspakket CDA, gemiddeld per jaar over 2018-2021

	Omvang (a)	Basispad inclusief beleidspakket (b)	Effect beleidspakket (c)
	% totaal	% per jaar	
Inkomensniveau (d)			
<175% wml	36	0,1	0,2
175-350% wml	38	0,6	0,7
350-500% wml	15	0,9	0,9
>500% wml	11	1,1	0,9
Inkomensbron (e)			
Werkenden (f)	63	0,7	0,7
Uitkeringsgerechtigden	9	0,0	0,1
Gepensioneerden	26	0,1	0,4
Huishoudtype			
Tweeverdieners	52	0,6	0,7
Alleenstaanden	43	0,3	0,4
Alleenverdieners	5	0,6	0,9
Gezinssamenstelling (g)			
Met kinderen	26	0,7	0,7
Zonder kinderen	49	0,6	0,7
Alle huishoudens	100	0,5	0,6

(a) Percentage van totaal aantal huishoudens in 2018.

(b) Mediane statische koopkrachtmutaties exclusief incidentele inkomensmutaties. Het betreft het gemiddelde van de koopkrachtmutaties in 2018, 2019, 2020 en 2021.

(c) Effect beleidspakket als mediaan van de koopkrachtveranderingen op individueel niveau. Deze kan afwijken van het verschil van de medianen omdat medianen niet bij elkaar opgeteld of afgetrokken mogen worden. In deze tabel ontbreekt het basispad om verwarring op dit punt te voorkomen.

(d) Bruto inkomen uit arbeid of uitkering op huishoudniveau; bruto minimumloon (wml) is in 2018 ongeveer 20.500 euro.

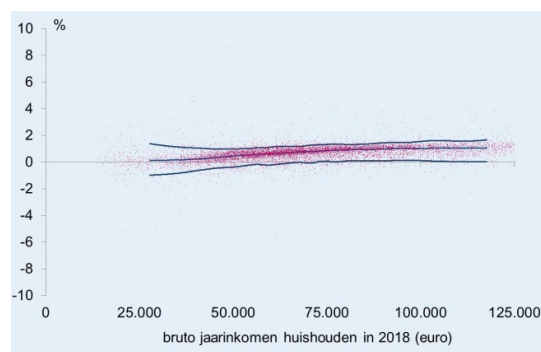
(e) De indeling naar inkomensbron is op basis van de hoogste inkomensbron op huishoudniveau, waarbij een huishouden waarvan hoofd of partner winstinkomen heeft, bij werkenden wordt ingedeeld. Huishoudens met vroegpensioen of studiefinanciering als hoogste inkomensbron zijn uitgezonderd.

(f) Bij de koopkrachtmutatie van werkenden wordt geen rekening gehouden met incidentele mutaties van het loon, zoals het ontvangen of wegvallen van bonussen.

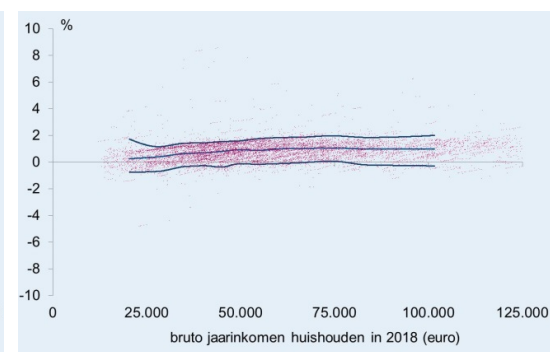
(g) De indeling naar gezinssamenstelling is op basis van aanwezigheid van kinderen tot 18 jaar en is exclusief huishoudens van gepensioneerden.

Figuur 6.1 Spreiding koopkracht basispad inclusief beleidspakket CDA, gemiddeld per jaar over 2018-2021³⁸

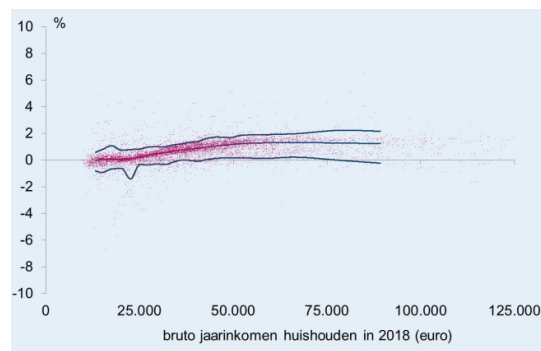
Werkende tweeverdiener

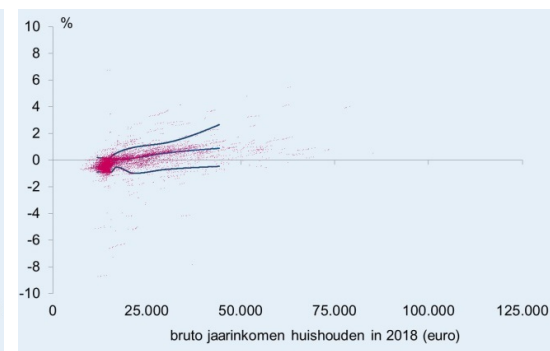
Werkende alleenverdiener

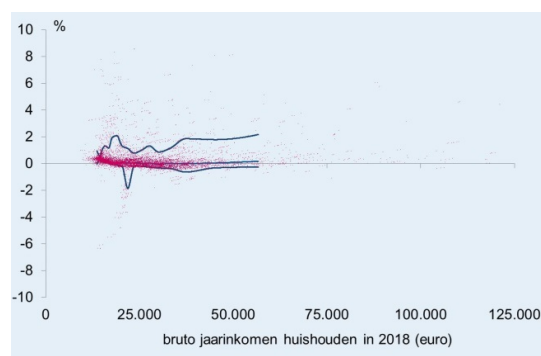
Werkende alleenstaande

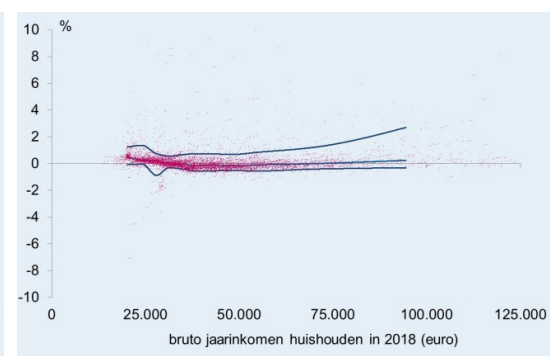
Uitkeringsgerechtigde alleenstaande

Gepensioneerde alleenstaande

Gepensioneerde tweeverdiener

³⁸ Koopkracht naar huishoudtype, inkomensbron en huishoudinkomen, mutaties in %, gemiddeld per jaar. Per inkomensniveau ligt de koopkrachtontwikkeling van 90% van de huishoudens tussen de bovenste en onderste lijn. De middelste lijn geeft de mediaan weer.

6.6 Langetermijnbeleidseffecten op inkomens en inkomensverdeling

Het beleidspakket leidt per saldo tot een hogere inkomensongelijkheid op de lange termijn. Ten opzichte van het basispad ligt de Gini-coëfficiënt 0,4% hoger.

Belangrijkste maatregelen met een Gini-verhogend effect:

- Introductie van een tweeschijvenstelsel door verlaging van de tarieven tweede en derde schijf naar het tarief eerste schijf in box 1
- Verlagen van het tarief vierde schijf in box 1
- Verlagen van de zorgtoeslag voor alleenstaanden
- Aftrekposten box 1 niet meetellen bij bepalen kinderopvangtoeslag en kindgebonden budget
- Lagere zorgtoeslag door verlagen van het eigen risico in de Zvw
- Beperken van de overdraagbaarheid van de arbeidskorting en inkomensafhankelijke combinatiekorting
- Sneller afbouwen van de algemene heffingskorting.

Belangrijkste maatregelen met een Gini-verlagend effect:

- Verhogen van de AOW-uitkering
- Verhogen van de ouderenkorting voor lagere inkomens
- Beperken van aftrekposten in box 1 tot het tarief eerste schijf
- Verhogen van de kinderbijslag en kindgebonden budget
- Verhogen van het heffingsvrije vermogen in box 3
- Verlagen van het verplicht eigen risico in de Zvw
- Verhogen van de bijtelling voor zuinige auto's
- Voor de helft overdraagbaar maken van de algemene heffingskorting voor gezinnen met kinderen.

Belangrijke maatregelen die de Gini-coëfficiënt verhogen, zijn onder andere het invoeren van het tweeschijvenstelsel (met verlagingen van de tweede, derde en vierde schijf) en het verlagen van de zorgtoeslag voor alleenstaanden. Daartegenover staat onder andere dat het verhogen van de ouderenkorting voor lagere inkomens en het verhogen van de AOW-uitkering een afname van de Gini-coëfficiënt veroorzaken.

Tabel 6.8 Langetermijneffecten op de inkomensverdeling van beleidspakket CDA

+ = grotere inkomensongelijkheid	Basispad	Basispad inclusief pakket (a)	Effect pakket (b)
	%		
Relatieve mutatie in de Gini-coëfficiënt (c)	2,9	3,3	0,4
(a) Basispad en basispad inclusief pakket geven de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt waarbij doorlopend beleid is afgekap in 2060.			
(b) Effect pakket geeft de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt door het beleidspakket in de structurele situatie waarbij doorlopend beleid is afgekap in 2060			
(c) In formule: (verandering in de Gini-coëfficiënt) / (Gini-coëfficiënt in het basispad)			

Maatregelen die niet meelopen in de berekening van de Gini-coëfficiënt, zijn onder andere de invoering van een ziekte-uitkering voor zelfstandigen (zie voor meer toelichting paragraaf 2.6).

6.7 Structurele werkgelegenheidseffecten

Tabel 6.9 Effecten van beleidspakket CDA op de structurele werkgelegenheid in uren

	Effect pakket
Werkgelegenheid (a,b)	-0,3
w.v. fiscaal	-0,1
sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid	-0,2
AOW-leeftijd	0,0
(a) Procentuele verandering ten opzichte van het basispad. Door afronding kan het totaal afwijken van de som van de onderdelen.	
(b) 0,1% staat ongeveer gelijk aan 7000 fulltime banen.	

In totaal verlagen de maatregelen van het CDA de structurele werkgelegenheid in uren met 0,3%. Dit is een combinatie van de effecten van fiscale maatregelen en maatregelen in het sociale zekerheids- en arbeidsmarktbeleid. Op het gebied van de AOW-leeftijd treft het CDA geen maatregelen die de structurele werkgelegenheid beïnvloeden.

In box 1 van de inkomstenbelasting introduceert het CDA een tweeschijvenstelsel en tegelijk worden deze tarieven verlaagd. Dit verhoogt, samen met de aanscherping van de claimbeoordeling bij arbeidsongeschiktheid, de structurele werkgelegenheid. Dit wordt echter meer dan tenietgedaan door aanpassingen in kindgerelateerde maatregelen en het arbeidsmarktbeleid. De arbeidsmarktmaatregelen van het CDA verlagen de structurele werkgelegenheid via de korting op het re-integratiebudget van gemeenten.

De daling van de structurele werkgelegenheid is vooral het gevolg van veranderingen in kindgerelateerde maatregelen, waardoor de werkgelegenheid van mensen met kinderen afneemt. Deze daling wordt grotendeels veroorzaakt doordat gezinnen met kinderen tot en met twaalf jaar de helft van de heffingskorting aan elkaar kunnen overdragen. Deze

maatregel – samen met de verhoging van het kindgebonden budget– maken (betaald) werken minder aantrekkelijk voor huishoudens met kinderen, vooral voor de tweede verdieners in een huishouden, die relatief gevoelig zijn voor fiscale prikkels. Ook de uitbreiding van het betaald geboorteverlof en de verplichte loonverzekering tegen ziekte voor zelfstandigen dragen bij aan de lagere structurele werkgelegenheid in uren.

Het CDA verkleint de prikkels voor bedrijven om mensen in te huren als zzp'er in plaats van in dienst te nemen als werknemer door de introductie van een verplichte loonverzekering bij ziekte voor zelfstandigen en door de zelfstandigenaftrek te koppelen aan de pensioenopbouw. De kostenverschillen voor bedrijven tussen vaste en flexibele werknemers worden door de maatregelen van het CDA niet beïnvloed.

6.8 Houdbaarheid overheidsfinanciën

Het beleidspakket van het CDA resulteert in een negatief houdbaarheidssaldo van 0,4 % bbp. Het houdbaarheidseffect ten opzichte van het basispad is ook negatief: -0,8% bbp. Het negatieve houdbaarheidssaldo indiceert dat er op enig moment in de toekomst uitgavenverlagingen dan wel inkomstenverhogingen nodig zijn. Het houdbaarheidseffect is negatief doordat de uitgaven op lange termijn 0,5% bbp hoger uitkomen, terwijl de inkomsten licht dalen. De uitgaven stijgen vooral door intensiveringen bij defensie, veiligheid en invoering van een maatschappelijke dienstplicht. De inkomstendaling is een gevolg van een verlaging van de tarieven van de inkomstenbelasting en kleinere stijgingen bij de indirecte belastingen daar tegenover.

Het lagere houdbaarheidssaldo wordt vooral bereikt door uitgavenstijging en lastenverlichting binnen de volgende kabinetsperiode.

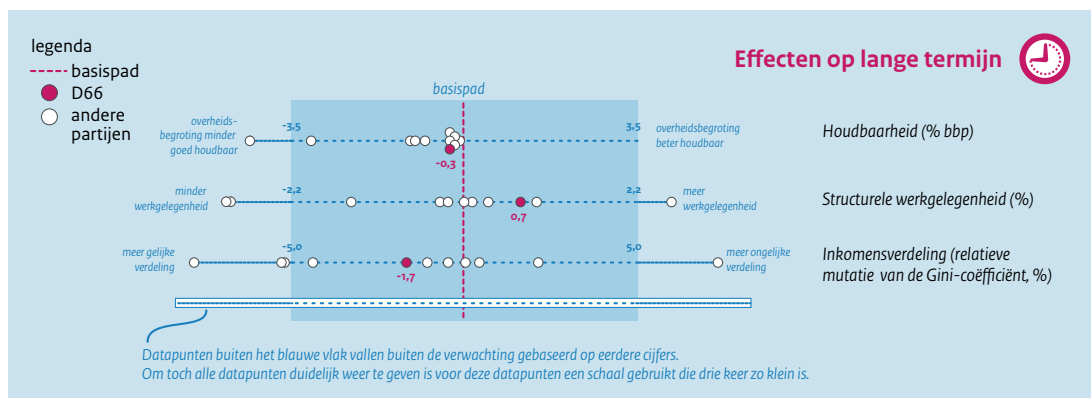
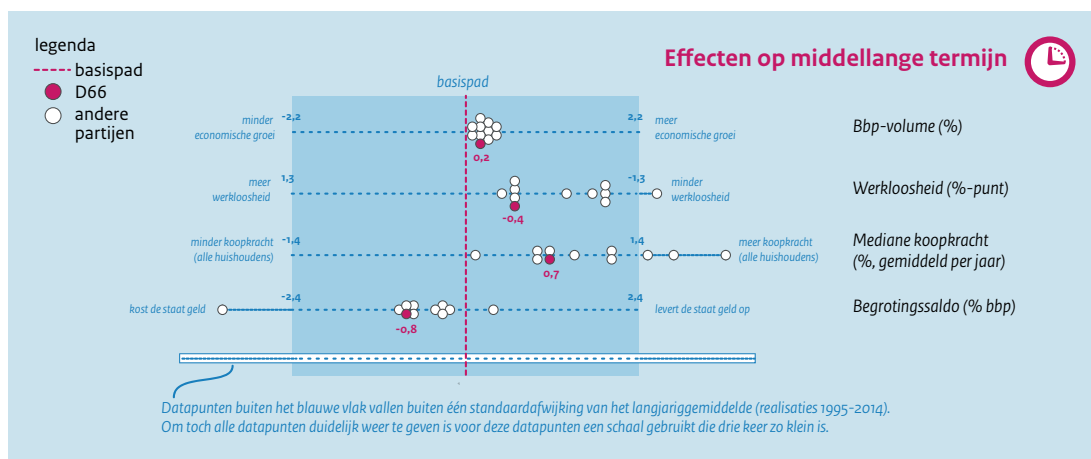
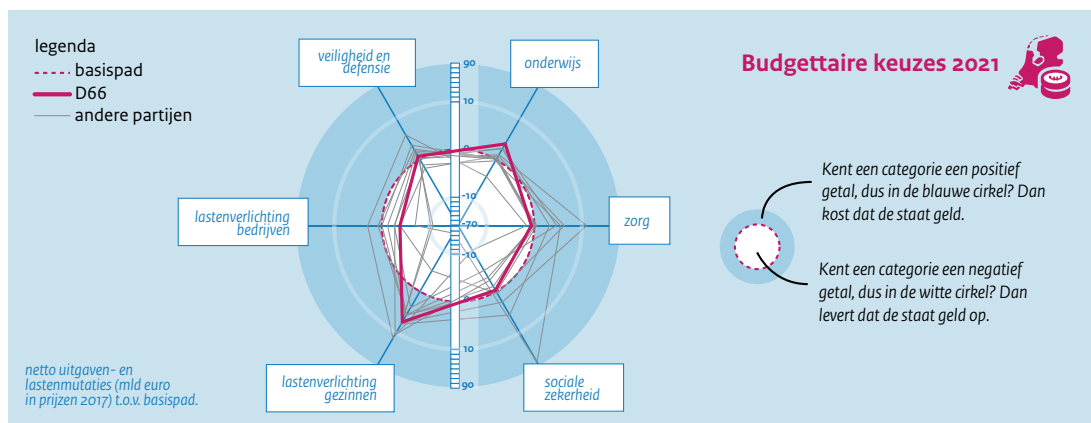
Het lagere houdbaarheidssaldo wordt bijna volledig geboekt buiten de beleidsdossiers van AOW en pensioenen, wonen en zorg. Bij de zorg vallen de effecten van voortzetting Hoofdlijnenakkoord, verlaging eigen risico en intensivering bij de verpleeghuiszorg tegen elkaar weg.

Ondanks de lastenverlaging daalt de werkgelegenheid bij het CDA-pakket met 0,3%, vooral als gevolg van veranderingen in kindgerelateerde regelingen. Dit heeft een negatief effect op de houdbaarheid van 0,1% bbp.

Tabel 6.10 Effecten op houdbaarheid overheidsfinanciën van beleidspakket CDA

	% bbp	mld euro
Houdbaarheid basispad	0,4	3
Effect beleidspakket	-0,8	-6
Houdbaarheid inclusief beleidspakket	-0,4	-3
Effect op houdbaarheid, binnen de kabinetsperiode en daarna		
Effect op EMU-saldo in 2021	-0,7	-5
Effecten na 2021	-0,1	-1
Effect op houdbaarheid, selectie van beleidsdossiers (a)		
AOW en pensioenen	-0,1	-1
Wonen	0,0	0
Zorg	0,0	0
Overig	-0,6	-5
(a) Onder AOW en pensioen vallen maatregelen betreffende AOW-premie, AOW-uitkering, pensioenpremie, pensioenuitkering en ouderenkorting. Onder Wonen vallen maatregelen betreffende huurtoeslag, hypotheekrenteaftrek, eigenwoningforfait, overdrachtsbelasting, verhuurderheffing en ozb voor gebruikers. Onder Zorg vallen maatregelen betreffende zorguitgaven, zorgpremies, eigen bijdragen en zorgtoeslag. We onderscheiden deze maatregelen vanwege de gevoeligheid voor vergrijzing en de mate van doorwerking na de kabinetsperiode.		

7 D66

Het basispad

Het basispad is de economische ontwikkeling die het CPB verwacht als er geen aanvullende maatregelen worden genomen. De waarden van alle basispaden staan in tabel 2.1. Een voorbeeld: voor de houdbaarheid van de overheidsbegroting is het basispad 0,4. Is het effect van het beleidspakket -0,7, dan betekent dat dus een houdbaarheidscijfer van -0,3.

7.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van D66 verhoogt de overheidsuitgaven met 5,4 mld euro, verlicht de collectieve lasten met 3,4 mld euro en verlaagt de aardgasbaten met 0,4 mld euro in 2021. Ten gevolge hiervan, verslechtert het **EMU-saldo** in 2021 per saldo met 9,2 mld euro ten opzichte van het basispad.³⁹ Dit is de ex-ante mutatie, dat wil zeggen ongerekend de macro-economische doorwerking.

In 2021 verhoogt D66 de **overheidsuitgaven** per saldo met 5,4 mld euro. De netto intensiveringen betreffen met name onderwijs en internationale samenwerking. Per saldo wordt het meest omgebogen bij openbaar bestuur en zorg. In de periode 2018-2021 stijgen de overheidsuitgaven in het pad inclusief het beleidspakket met 1,8% per jaar.

D66 buigt 1,2 mld euro om op **openbaar bestuur**. Dit is het gevolg van een beperking van de uitgaven bij het Rijk, zbo's en het lokaal bestuur via een apparaatskorting.

D66 wil per saldo 0,3 mld euro meer uitgeven aan **veiligheid**. Deze verhoging betreft onder meer een intensivering in de politie.

D66 verhoogt de **defensie-uitgaven** met 0,5 mld euro.

Op het terrein van **bereikbaarheid** komt D66 tot een netto intensivering van 0,3 mld euro. Deze verhoging van de uitgaven bestaat met name uit de exploitatiekosten van de invoering van een kilometer- en congestieheffing voor bestel- en personenauto's en een kilometerheffing voor vrachtwagens.

D66 wil in 2021 0,6 mld euro op **milieu** intensiveren. Deze intensivering komt onder meer tot stand doordat D66 de overheid rechten uit het emissiehandelssysteem laat opkopen.

Op **onderwijs** wordt voor 3,8 mld euro geïntensiveerd in 2021. Deze intensivering betreft met name een verhoging van de lumpsum van het primair en voortgezet onderwijs ten behoeve van een kleinere lestaak voor leraren in het primair en voortgezet onderwijs en kleinere klassen in het primair onderwijs.

In de **zorg** buigt D66 per saldo 0,6 mld euro om. Zie paragraaf 7.2.

D66 buigt per saldo 0,3 mld euro om in de **sociale zekerheid**. Deze ombuiging komt onder meer tot stand doordat D66 werkgevers verantwoordelijk maakt voor het eerste half jaar WW.

Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2021 per saldo 0,9 mld euro meer besteed. Deze hogere besteding bestaat met name uit een verhoging van het budget voor het lage-inkomensvoordeel (LIV) voor werkgevers die werknemers in dienst nemen met een salaris tot 120% minimumloon.

D66 intensificeert 1,1 mld euro op **internationale samenwerking**. Op de **overige uitgaven** intensificeert D66 netto 0,1 mld euro. Het gaat hierbij om een verhoging van de uitgaven aan cultuur.

³⁹ Alle in deze paragraaf genoemde getallen zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven.

Het beleidspakket van D66 leidt tot een stijging van de **werkgelegenheid in de sector overheid** van 0,9% per jaar. Als gevolg van het beleidspakket vindt in de **zorgsector** een daling van de werkgelegenheid plaats van 0,3% per jaar.

Tabel 7.1 Effecten op de overheidsuitgaven van beleidspakket D66

	2017	Basispad 2021	Netto intensivering	Basispad inclusief pakket	Basispad	Basispad inclusief pakket
	mld euro			% per jaar		
Openbaar bestuur	62,0	64,2	-1,2	63,0	0,9	0,4
Veiligheid	11,1	12,1	0,3	12,4	2,3	2,9
Defensie	7,8	8,0	0,5	8,4	0,6	2,1
Bereikbaarheid	9,6	10,1	0,3	10,4	1,3	1,9
Milieu			0,6	0,6		
Onderwijs	37,6	38,1	3,8	41,9	0,3	2,7
Zorg	67,3	76,2	-0,6	75,6	3,2	3,0
Sociale zekerheid	88,9	91,0	-0,3	90,7	0,6	0,5
Overdrachten aan bedrijven	9,9	10,4	0,9	11,3	1,3	3,3
Internationale samenwerking	12,1	13,0	1,1	14,0	1,7	3,7
Overig			0,1	0,1		
Totaal EMU-relevante uitgaven	306,3	323,1	5,4	328,5	1,3	1,8
In het basispad van de MEV/MLT zijn de functies milieu en overig niet gespecificeerd.						

Tabel 7.2 Werkgelegenheidseffecten bij de overheid en zorg van beleidspakket D66

	Basispad	Effect pakket	Basispad inclusief pakket	Basispad	Effect pakket	Basispad inclusief pakket
	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021
	miljoenen gewerkte uren			% per jaar		
Sector overheid	-5	55	50	-0,1	0,9	0,8
Zorg	145	-15	125	2,2	-0,3	1,9
Overheid en zorg	135	40	175	1,1	0,3	1,4
De optelling van de cijfers kan door afronding afwijken van de gerapporteerde totalen.						

D66 verlicht de **collectieve lasten** in 2021 per saldo met 3,4 mld euro. Gezinnen betalen 7,4 mld euro minder belastingen en premies. Voor bedrijven stijgen de collectieve lasten met 3,8 mld euro. De collectieve lasten voor het buitenland worden met 0,2 mld euro verhoogd.

De **lasten op inkomen en arbeid** worden netto met 10,8 mld euro teruggebracht. Deze lastenverlichting betreft onder meer een verlaging van de tarieven in de eerste en de tweede

schijf van de loon- en inkomstenbelasting. Ook voert D66 een extra werknemerskorting in van 500 euro voor alle werkenden zonder recht op zelfstandigenaftrek.

De **lasten op vermogen en winst** worden verzwaaard (4,1 mld euro). Dit is onder meer het gevolg van de introductie van de ozb voor gebruikers als extra belastinggebied voor gemeenten. Ter compensatie wordt de omvang van het Gemeentefonds met hetzelfde bedrag verkleind, zodat de lasten op inkomen en arbeid verlaagd kunnen worden.

De **belastingen op milieu** worden door D66 verzwaaard (2,8 mld euro). Deze verzwaring is voornamelijk het gevolg van een verhoging van de energiebelasting op gas. Verder wordt een kilometerheffing voor vrachtwagens en een kilometer- en congestieheffing voor personen- en bestelauto's ingevoerd, waar een afschaffing van de motorrijtuigenbelasting (mrb) voor personen- en bestelauto's tegenover staat. D66 verhoogt per saldo de **overige belastingen** met 0,5 mld euro. Dit is vooral het gevolg van een verhoging van de accijnzen op tabak.

D66 verlaagt de **gaswinning** in Groningen met 3 mld Nm³ en dit heeft een negatief effect op de gasbaten van 0,4 mld euro.

Tabel 7.3 Effecten op belastingen, sociale premies en gasbaten van beleidspakket D66

	Basispad	Netto lastenverzwaring	Basispad inclusief pakket
	mld euro		
Inkomen en arbeid	5,6	-10,8	-5,2
Vermogen en winst	0,0	4,1	4,1
Milieu	2,3	2,8	5,1
Overig	-0,8	0,5	-0,3
Totaal beleidsmatige lasten	7,1	-3,4	3,8
w.v. gezinnen	3,7	-7,4	-3,6
bedrijven	3,4	3,8	7,2
buitenland	0,0	0,2	0,2
Gasbaten		-0,4	

7.2 Zorg

D66 verlaagt de collectieve zorguitgaven per saldo met 0,6 mld euro in 2021. Dit is opgebouwd uit een verlaging van de collectieve Zvw-uitgaven met 1,1 mld euro, en een verhoging van de collectieve Wlz-uitgaven en overige zorguitgaven met respectievelijk 0,3 en 0,2 mld euro.

In de **curatieve zorg** voert D66 binnen het huidige stelsel van gereguleerde concurrentie een aantal wijzigingen door. Zo heeft D66 de intentie om via hoofdlijnenakkoorden de volumegroei in de ziekenhuiszorg, de geestelijke gezondheidszorg (ggz) en de wijkverpleging te beperken. Het macrobeheersinstrument fungeert daarbij als stok achter de

deur. Voor de wijkverpleging is de beperking van de volumegroei lager. Tezamen betekent dit een ombuiging van 1,1 mld euro in 2021.

D66 voert geen aanpassingen door in het **eigen risico**. Wel leidt het herberekenen van het geneesmiddelenvergoedingssysteem tot hogere eigen betalingen binnen het pakket. Deze maatregel betekent een ombuiging van 0,3 mld euro. De gemiddelde eigen betalingen in de Zvw nemen hierdoor toe met 10 euro per persoon. D66 brengt geen wijzigingen aan in het **verzekerde pakket**.

Verder verplicht D66 medisch specialisten in loondienst te gaan en brengt hen tevens onder de Wet normering topinkomens. De verplichting om in loondienst te gaan gaat gepaard met transitiekosten. Tezamen met een aantal andere maatregelen gericht op het stelsel van de curatieve zorg betekent dit een intensivering van 0,3 mld euro in 2021. Vooral als gevolg van de maatregel om medisch specialisten in loondienst te nemen is er structureel sprake van een ombuiging van 0,8 mld euro.

In de intramurale **langdurige zorg** voert D66 een aantal wijzigingen door in de organisatie van de Wlz. Per saldo leiden deze wijzigingen tot een ombuiging van 0,1 mld euro in 2021. Zo scheidt D66 de financiering van wonen en zorg in de Wlz. Instellingen krijgen voortaan alleen de afgenomen zorg vergoed uit de algemene middelen, terwijl de cliënt het wonen en verblijf zelf betaalt. Voor cliënten die hun woon- en verblijfskosten niet kunnen dragen is er compensatie. Deze stelselwijziging betekent op termijn een omvangrijke structurele verschuiving van de financiering. Zo nemen de Wlz-uitgaven met in totaal 2,3 mld euro af, terwijl de uitgaven aan sociale zekerheid met 2,2 mld euro stijgen.

Verder verplicht D66 zorgkantoren om met zorgaanbieders meerjarige contracten met budgetafspraken af te sluiten. Dit wordt gecombineerd met de invoering van een (deels) meerjarige contracteerruimte en meerjarige concessies voor zorgkantoren.

D66 verlaagt de **eigen betalingen** in de Wlz door het afschaffen van de vermogensinkomensbijtelling. Dit betekent een intensivering van 0,2 mld euro in 2021.

Tot slot intensificeert D66 taakstellend 0,3 mld euro in de verpleeghuiszorg.

Bij de **overige zorg** verhoogt D66 de Rijksbijdrage aan gemeenten met 0,2 mld euro.

Tabel 7.4 Effecten op belangrijkste indicatoren zorg van beleidspakket D66

	Basis	Effect in 2021 t.o.v. het basispad	Basispad inclusief pakket
mld euro			
Curatieve zorg (Zvw)			
Collectieve uitgaven (netto)	46,5	-1,1	45,4
a.g.v. (budget-)maatregelen		-1,1	
eigen betalingen		-0,3	
aanpassing basispakket		0,0	
overig		0,3	
Eigen betalingen (euro p.p., a)	270	10	270
Langdurige zorg (Wlz)			
Collectieve uitgaven (netto)	20,6	0,3	20,9
a.g.v. (budget-)maatregelen		0,3	
eigen betalingen		0,2	
overig		-0,1	
Overig (o.a. Wmo/jeugd)	9,1	0,2	9,3
Collectieve uitgaven (netto)	76,2	-0,6	75,6
(a) Dit betreft zowel de eigen betalingen onder het eigen risico als eigen bijdragen voor verzekerde curatieve zorg. In het basispad is het eigen risico 430 euro per persoon in 2021 (in prijzen 2017); in lopende prijzen is dit 450 euro. Merk daarbij op dat niet iedereen het eigen risico vol maakt.			

7.3 Macro-economische effecten

De bbp-groei ligt gemiddeld 0,2%-punt per jaar boven het basispad. D66 verlicht de lasten voor huishoudens, waardoor de consumptie van huishoudens toeneemt. Door intensiveringen, met name bij onderwijs, nemen de overheidsbestedingen toe. Door hogere productieprijzen verslechtert de concurrentiepositie en loopt de uitvoer licht terug.

De werkloosheid komt in 2021 0,4%-punt lager uit dan in het basispad. Het arbeidsaanbod neemt toe door lagere lasten voor werkenden. De werkgelegenheid groeit harder dan het arbeidsaanbod, zowel in de marktsector door hogere productie als bij de overheid door intensivering in onderwijs. Per saldo buigt D66 in de zorg om, waardoor het aantal banen in de zorg afneemt.

De contractlonen in de marktsector nemen met 0,2%-punt per jaar meer toe dan in het basispad. De inflatie neemt sterker toe door hogere arbeidskosten en hogere huurprijzen, die stijgen door hogere bestedingen. De hogere prijzen hebben net als de dalende werkloosheid een opwaarts effect op de contractlonen; dit effect wordt geremd door de lagere

werknemerslasten en een lagere vervangingsratio (de verhouding tussen de uitkering die de werknemer ontvangt als hij werkloos wordt en zijn loon).

Tabel 7.5 Macro-economische effecten van beleidspakket D66

	Basis	Effect pakket	Basispad incl. pakket
	% per jaar		
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,7	0,2	1,9
Consumptie huishoudens	1,1	0,5	1,5
Overheidsbestedingen	1,3	0,5	1,9
Investerings bedrijven	2,3	0,1	2,4
Uitvoer goederen en diensten	4,0	-0,1	3,9
Lonen en prijzen			
Contractloon marktsector	1,6	0,2	1,8
Consumentenprijsindex	1,3	0,3	1,6
Reële arbeidskosten marktsector	-0,9	0,1	-0,8
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,7	0,1	0,8
w.v. marktsector	0,5	0,1	0,6
effect op niveau 2021 in %-punten			
Werkloze beroepsbevolking	5,5	-0,4	5,1
Arbeidsinkomensquote marktsector	77,9	0,0	78,0

7.4 Overheidssaldo en overheidsschuld

Het EMU-saldo in 2021 bedraagt 0,1% bbp door het D66-pakket. Dat is 0,8% bbp lager dan in het basispad. Door de maatregelen neemt het saldo initieel af met 1,2% bbp. De macro-economische doorwerking zorgt voor een toename van het saldo met 0,4% bbp. Door een toename van de consumptie (hogere btw-opbrengsten) en een toename van de werkgelegenheid (meer inkomstenheffing) nemen de belasting- en premie-inkomsten toe. De uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen nemen af door een daling van de werkloosheid.

De schuldquote stijgt in 2021 ten opzichte van het basispad, doordat de afname van het EMU-saldo in verhouding groter is dan de toename van het nominale bbp (de noemer van de schuldquote). De toename van het nominale bbp wordt veroorzaakt door zowel grotere economische groei als hogere bbp-prijzen.

Tabel 7.6 Effecten op overheidstekort en overheidsschuld van beleidspakket D66

	2018	2019	2020	2021
EMU-saldo (% bbp, basispad)	-0,3	0,4	0,7	0,9
Initieel effect pakket (% bbp)	-0,5	-0,6	-0,9	-1,2
Doorwerkingseffect pakket (% bbp)	0,2	0,3	0,4	0,4
EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-0,6	0,1	0,3	0,1
Structureel EMU-saldo (% bbp, basispad)	-0,5	0,1	0,5	0,6
Effect pakket	-0,4	-0,3	-0,4	-0,7
Structureel EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-0,8	-0,1	0,1	-0,1
EMU-schuld (% bbp, basispad)	59,9	57,5	55,1	52,3
Effect pakket	0,1	0,1	0,3	0,8
EMU-schuld inclusief effect pakket (% bbp)	60,0	57,6	55,4	53,1

7.5 Koopkrachteffecten

De volgende maatregelen zijn gunstig voor de koopkracht:

- Invoeren van een werknemerskorting
- Verlagen van de tarieven in alle schijven in box 1
- Verhogen van de arbeidskorting
- Verhogen van de algemene heffingskorting
- Verhogen van de inkomensafhankelijke combinatiekorting
- Verlagen van het eigenwoningforfait
- Verhogen van de ouderenkorting voor hogere en lagere inkomens
- Invoeren hybride vermogensaanwasbelasting met hogere heffingsvrije voet in box 3
- Verzilverbaar maken van arbeidskorting en inkomensafhankelijke combinatiekorting
- Verhogen van de kinderopvangtoeslag
- Handhaven van de scholingsaftrek
- Verhogen van de huurtoeslag
- Verlagen van de nominale premie Zvw.

De volgende maatregelen zijn nadelig voor de koopkracht:

- Invoeren van een ozb-gebruikersdeel in de lokale belastingen
- Verkorten van de derde schijf in box 1
- Invoeren van een inkomensafhankelijke kinderbijslag
- Verlagen van de hypotheekrenteaftrek
- Geleidelijk afschaffen aftrek wegens geen of geringe eigenwoningschuld ('wet Hillen')
- Verlagen van het kindgebonden budget
- Lagere zorgtoeslag door lagere nominale premie Zvw.

Door het beleidspakket van D66 nemen de reële contractlonen in de marktsector 0,1% per jaar minder toe dan in het basispad (zie paragraaf macro-economische effecten voor een meer gedetailleerde bespreking).

Als gevolg van het beleidspakket van D66 verbetert de totale mediane koopkracht van alle huishoudens gemiddeld met 0,7% per jaar ten opzichte van het basispad. De partij voert een werknemerskorting in en verhoogt daarnaast de arbeidskorting. Alle huishoudens profiteren van de verlaging van de tarieven in box 1.

De huishoudens met inkomens van 175 tot 500% wml zien hun koopkracht door het beleidspakket van D66 het meest toenemen. Hun koopkracht verbetert relatief sterk door de verlaging van de schijftarieven en de hogere kortingen. Huishoudens met een inkomen boven 500% wml ondervinden nadeel van de kortere derde schijf. Huishoudens met een inkomen beneden 175% wml hebben het minst vaak voordeel van de werknemerskorting, omdat deze categorie voor een deel bestaat uit niet-werkenden op wie de werknemerskorting niet van toepassing is.

De koopkracht van werkenden stijgt door het beleidspakket van D66 vooral dankzij de verhoging van de arbeidskorting en de introductie van de werknemerskorting. Gepensioneerden hebben voordeel van de hogere ouderenkorting. Uitkeringsgerechtigden profiteren niet van deze maatregelen.

Huishoudens van tweeverdieners genieten in doorsnee de meeste voordelen in het beleidspakket van D66. Zij hebben meer voordeel van de werknemerskorting dan alleenstaanden, en minder nadeel van de ozb-gebruikersheffing dan alleenstaanden en alleenverdieners.

Tabel 7.7 Mediane koopkrachteffecten van beleidspakket D66, gemiddeld per jaar over 2018-2021

	Omvang (a)	Basispad inclusief beleidspakket (b)	Effect beleidspakket (c)
	% totaal	% per jaar	
Inkomensniveau (d)			
<175% wml	36	0,4	0,6
175-350% wml	38	0,7	0,8
350-500% wml	15	0,8	0,8
>500% wml	11	0,7	0,5
Inkomensbron (e)			
Werkenden (f)	63	0,8	0,8
Uitkeringsgerechtigden	9	0,0	0,2
Gepensioneerden	26	0,3	0,7
Huishoudtype			
Tweeverdieners	52	0,7	0,8
Alleenstaanden	43	0,6	0,6
Alleenverdieners	5	0,1	0,4
Gezinssamenstelling (g)			
Met kinderen	26	0,7	0,7
Zonder kinderen	49	0,7	0,7
Alle huishoudens	100	0,6	0,7

(a) Percentage van totaal aantal huishoudens in 2018.

(b) Mediane statische koopkrachtmutaties exclusief incidentele inkomensmutaties. Het betreft het gemiddelde van de koopkrachtmutaties in 2018, 2019, 2020 en 2021.

(c) Effect beleidspakket als mediaan van de koopkrachtveranderingen op individueel niveau. Deze kan afwijken van het verschil van de medianen omdat medianen niet bij elkaar opgeteld of afgetrokken mogen worden. In deze tabel ontbreekt het basispad om verwarring op dit punt te voorkomen.

(d) Bruto inkomen uit arbeid of uitkering op huishoudniveau; bruto minimumloon (wml) is in 2018 ongeveer 20.500 euro.

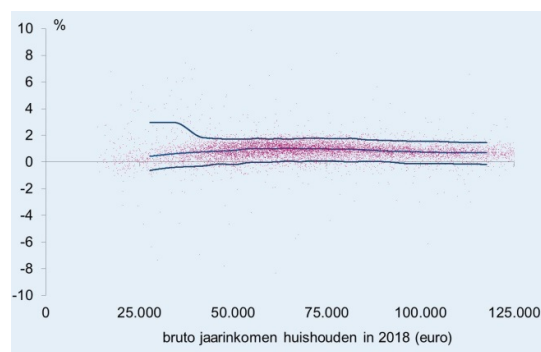
(e) De indeling naar inkomensbron is op basis van de hoogste inkomensbron op huishoudniveau, waarbij een huishouden waarvan hoofd of partner winstinkomen heeft, bij werkenden wordt ingedeeld. Huishoudens met vroegpensioen of studiefinanciering als hoogste inkomensbron zijn uitgezonderd.

(f) Bij de koopkrachtmutatie van werkenden wordt geen rekening gehouden met incidentele mutaties van het loon, zoals het ontvangen of wegvallen van bonussen.

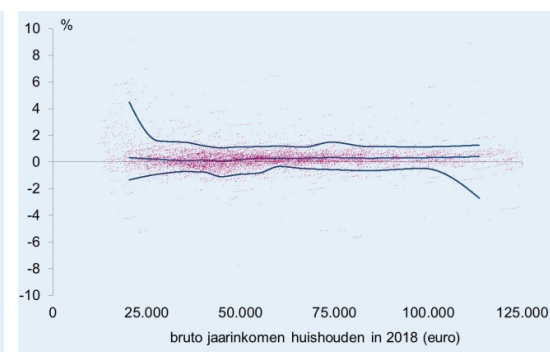
(g) De indeling naar gezinssamenstelling is op basis van aanwezigheid van kinderen tot 18 jaar en is exclusief huishoudens van gepensioneerden.

Figuur 7.1 Spreiding koopkracht basispad inclusief beleidspakket D66, gemiddeld per jaar over 2018-2021⁴⁰

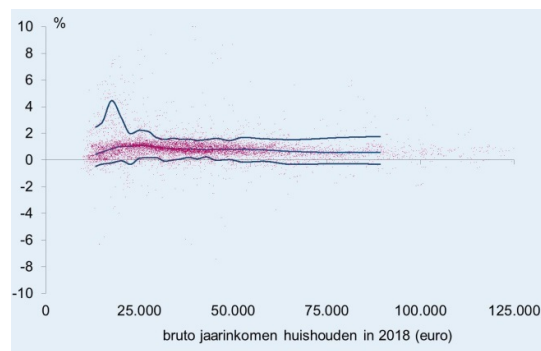
Werkende tweeverdiener

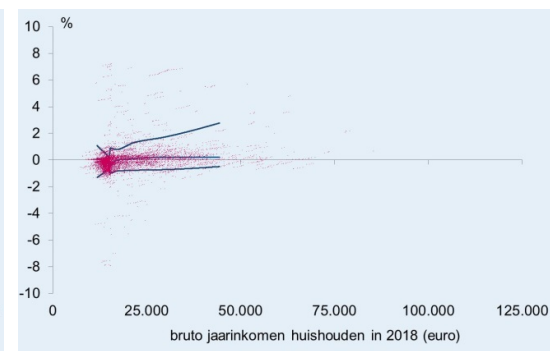
Werkende alleenverdiener

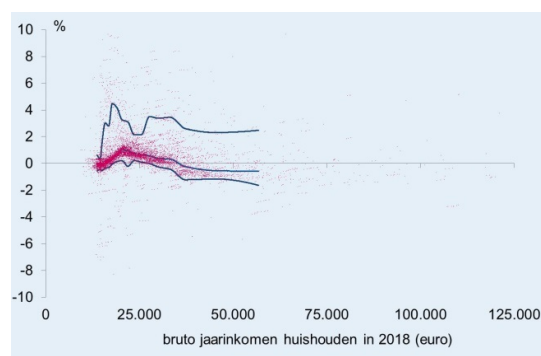
Werkende alleenstaande

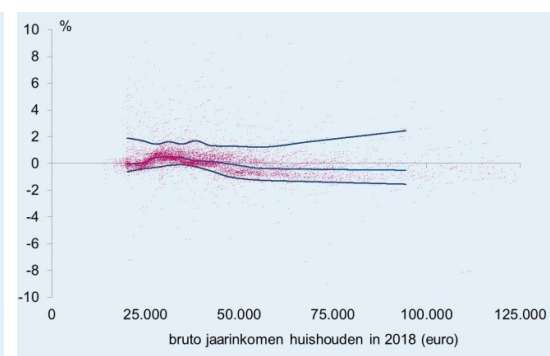
Uitkeringsgerechtigde alleenstaande

Gepensioneerde alleenstaande

Gepensioneerde tweeverdiener

⁴⁰ Koopkracht naar huishoudtype, inkomensbron en huishoudinkomen, mutaties in %, gemiddeld per jaar. Per inkomensniveau ligt de koopkrachtontwikkeling van 90% van de huishoudens tussen de bovenste en onderste lijn. De middelste lijn geeft de mediaan weer.

7.6 Langetermijnbeleideffecten op inkomens en inkomensverdeling

Het beleidspakket leidt per saldo tot een lagere inkomensongelijkheid op de lange termijn dan in het basispad. Ten opzichte van het basispad ligt de Gini-coëfficiënt 1,7% lager.

Maatregelen met een Gini-verhogend effect:

- Verlagen van het tarief tweede en derde schijf in box 1
- Verhogen van de ouderenkorting voor hogere inkomens
- Invoeren van een ozb-gebruikersdeel in de lokale belastingen
- Verhogen van de arbeidskorting (generiek)
- Invoeren van een werknemerskorting
- Verlagen van het kindgebonden budget
- Lagere zorgtoeslag door verlagen nominale premie Zvw
- Verhogen van de kinderopvangtoeslag
- Handhaven van de scholingsaftrek
- Verhogen van de inkomensafhankelijke combinatiekorting
- Geleidelijk afschaffen aftrek wegens geen of geringe eigenwoningschuld ('wet Hillen')
- Lagere pensioenuitkeringen door het beperken van verplichte opbouw en de mogelijkheid om pensioenaanspraken vervroegd op te nemen.

Maatregelen met een Gini-verlagend effect:

- Verhogen van de ouderenkorting voor lagere inkomens
- Verhogen van de algemene heffingskorting
- Invoeren van een inkomensafhankelijke kinderbijslag
- Verlagen van het tarief eerste schijf in box 1
- Verkorten van de derde schijf in box 1
- Verhogen van de arbeidskorting voor lagere inkomens
- Verzilverbaar maken van arbeidskorting en inkomensafhankelijke combinatiekorting
- Invoeren hybride vermogensaanwasbelasting met hogere heffingsvrije voet in box 3
- Verlagen van de nominale premie Zvw
- Verhogen van de huurtoeslag
- Verlagen van de hypotheekrenteaftrek
- Verlagen van het eigenwoningforfait.

Belangrijke maatregelen die de Gini-coëfficiënt verlagen, zijn onder andere het verhogen van de ouderenkorting voor lagere inkomens, het verlagen van het tarief van de eerste schijf, het verhogen van de algemene heffingskorting en het verkorten van de derde schijf.

Daartegenover staat onder andere dat het verlagen van het tarief van de tweede en derde schijf en het invoeren van een ozb-gebruikersdeel voor een toename van de Gini-coëfficiënt zorgen.

Tabel 7.8 Langetermijneffecten op de inkomensverdeling van beleidspakket D66

+ = grotere inkomensongelijkheid	Basispad	Basispad inclusief pakket (a)	Effect pakket (b)
	%		
Relatieve mutatie in de Gini-coëfficiënt (c)	2,9	1,2	-1,7
(a) Basispad en basispad inclusief pakket geven de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt waarbij doorlopend beleid is afgekap in 2060.			
(b) Effect pakket geeft de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt door het beleidspakket in de structurele situatie waarbij doorlopend beleid is afgekap in 2060.			
(c) In formule: (verandering in de Gini-coëfficiënt) / (Gini-coëfficiënt in het basispad)			

Naast effecten van beleid op de inkomensverdeling op lange termijn zijn er effecten op het inkomensniveau als gevolg van milieumaatregelen die niet elders zichtbaar worden. Het gaat hierbij om de verhoging van de ODE-heffing ter financiering van de SDE+-uitgaven en om niet-EMU-relevante lastenverzwaringen (bijvoorbeeld verplichting tot het energiezuiniger maken van woningen). Deze lastenverzwaringen worden verondersteld relevant te zijn voor gezinnen, omdat deze op de lange termijn op hen zullen worden afgewenteld.⁴¹ De lastenverzwaring bij D66 zal na 2021 oplopen met 5,5 mld euro. De lastenverzwaring komt vooral door intensivering in SDE+, waardoor de ODE-heffing oploopt en door maatregelen om een deel van de huurwoningen te verbeteren naar label B en een deel naar energieneutraal.

7.7 Structurele werkgelegenheidseffecten

Tabel 7.9 Effecten van beleidspakket D66 op de structurele werkgelegenheid in uren

	Effect pakket
Werkgelegenheid (a,b)	0,7
w.v. fiscaal	0,3
sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid	0,2
AOW-leeftijd	0,2
(a) Procentuele verandering ten opzichte van het basispad. Door afronding kan het totaal afwijken van de som van de onderdelen.	
(b) 0,1% staat ongeveer gelijk aan 7000 fulltime banen.	

In totaal verhogen de maatregelen van D66 de structurele werkgelegenheid in uren met 0,7%. Zowel fiscale maatregelen als maatregelen op het terrein van arbeidsmarktbeleid en de AOW-leeftijd dragen bij aan deze toename.

De mogelijkheid die D66 creëert om, actuarieel neutraal, de AOW één jaar eerder of maximaal vijf jaar later in te laten gaan, verhoogt de structurele werkgelegenheid met 0,2%.

⁴¹ De bedragen zijn berekend voor het jaar 2030 en in prijzen van het jaar 2017. De bedragen zijn niet incidenteel maar structureel en zijn berekend ten opzichte van de lastenmutaties in het basispad (NEV 2016). De cijfers betreffen de lastenverzwaring als gevolg van de SDE+/ODE en de niet-EMU-relevante lastenverzwaringen (milieu).

Meer mensen zullen naar verwachting gebruik maken van eerdere opname dan van latere opname. Maar degenen die de AOW later opnemen, werken in totaal zoveel extra jaren (en daarmee uren), dat de structurele werkgelegenheid bij deze asymmetrische flexibilisering toeneemt. Andere maatregelen op het gebied van pensioen hebben geen structurele werkgelegenheidseffecten.

Op fiscaal gebied zorgen vooral de introductie van de werknemerskorting, verhoging van de arbeidskorting en verhoging van de inkomensafhankelijke combinatiekorting voor een hogere structurele werkgelegenheid. Deze veranderingen verhogen de opbrengst van werk en stimuleren mensen daarmee om hun arbeid aan te bieden.

Het arbeidsmarktbeleid van D66 verhoogt de structurele werkgelegenheid, vooral aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Dit gebeurt via de uitbreiding van het aantal beschutte werkplekken en verhoging van het budget voor loonkostensubsidies. Ook meer face-to-face gesprekken bij het UWV heeft een licht opwaarts effect.

Maatregelen op het gebied van de sociale zekerheid hebben per saldo nauwelijks gevolgen voor de structurele werkgelegenheid. De maatregelen rond de WW stimuleren de structurele werkgelegenheid: D66 maakt werkgevers verantwoordelijk voor het eerste half jaar WW en introduceert een naar bedrijf gedifferentieerde WW-premie. De introductie van een collectieve verzekering voor het tweede jaar loondoorbetaling voor bedrijven tot 25 werknemers werkt hier echter tegenin.⁴²

Hoewel de uitbreiding van de inkomensafhankelijke combinatiekorting de structurele werkgelegenheid dus stimuleert, hebben kindgerelateerde maatregelen per saldo geen effect op de structurele werkgelegenheid. De verhoging van de IACK en veranderingen in de kinderbijslag en het kindgebonden budget verhogen de structurele werkgelegenheid. De introductie van kinderopvangtoeslag voor niet-werkende ouders, het inkomensafhankelijk maken van de kinderbijslag en de uitbreiding van het betaald geboorteverlof werken daar echter tegenin.

D66 verkleint de kostenverschillen voor bedrijven tussen vaste en flexibele arbeid. Door werkgevers te laten betalen voor het eerste half jaar WW en door de introductie van een naar bedrijf gedifferentieerde WW-premie kunnen –afhankelijk van de precieze vormgeving –flexibele contracten duurder worden ten opzichte van vaste contracten. Ook het collectiviseren van het tweede jaar loondoorbetaling bij ziekte voor bedrijven tot 25 werknemers draagt hieraan bij.

D66 verkleint eveneens de kostenverschillen voor bedrijven tussen het in dienst hebben van werknemers en het inhuren van zelfstandigen. Dit gebeurt door de introductie van een

⁴² De invloed van de beperking van de loondoorbetalingsplicht is grotendeels een statistisch effect, doordat zieke werknemers onder de huidige regelgeving in de CBS-cijfers meetellen als werkenden en onder de voorgestelde regelgeving als niet-werkenden. De rest is het gevolg van het feit dat re-integratie van zieke medewerkers effectiever is op het moment dat zij onder de verantwoordelijkheid vallen van een werkgever. De instroom in de WIA wordt daardoor hoger wanneer de loondoorbetalingsplicht deels wordt gecollectiviseerd.

werknemerskorting, verlaging van de WW-premies, het stimuleren van vrijwillige verzekering van zzp'ers tegen arbeidsongeschiktheid door vrijwillige ZW- en WIA-verzekering te combineren tot één verzekering en het beperken van verplichte pensioenopbouw voor werknemers. Door werkgevers te laten betalen voor het eerste half jaar WW worden de kostenverschillen tussen werknemers en ingehuurde zelfstandigen juist vergroot.

7.8 Houdbaarheid overheidsfinanciën

Het beleidspakket van D66 resulteert in een houdbaarheidssaldo van nul. Het houdbaarheidseffect ten opzichte van het basispad is negatief: -0,3% bbp. De uitgaven dalen op lange termijn met 0,1% bbp en de inkomsten met 0,4% bbp. De uitgavendaling is het saldo van bezuinigingen op openbaar bestuur, de zorguitgaven en in mindere mate de kinderbijslag enerzijds en intensiveringen bij onderwijs, defensie en ontwikkelingssamenwerking anderzijds. De inkomstendaling is vooral het resultaat van enerzijds verlagingen van de inkomstenbelasting (vooral door invoering van een werknemerskorting en tariefverlagingen) en anderzijds, per saldo kleinere, lastenverhogingen zoals de invoering van een gebruikersdeel van de ozb en een kilometerheffing voor vracht- en bestelauto's.

De effecten op de houdbaarheid binnen de volgende kabinetsperiode zijn negatief. De budgettaire ontwikkelingen erna compenseren deze effecten deels (o.a. door oplopende besparingen bij de zorg).

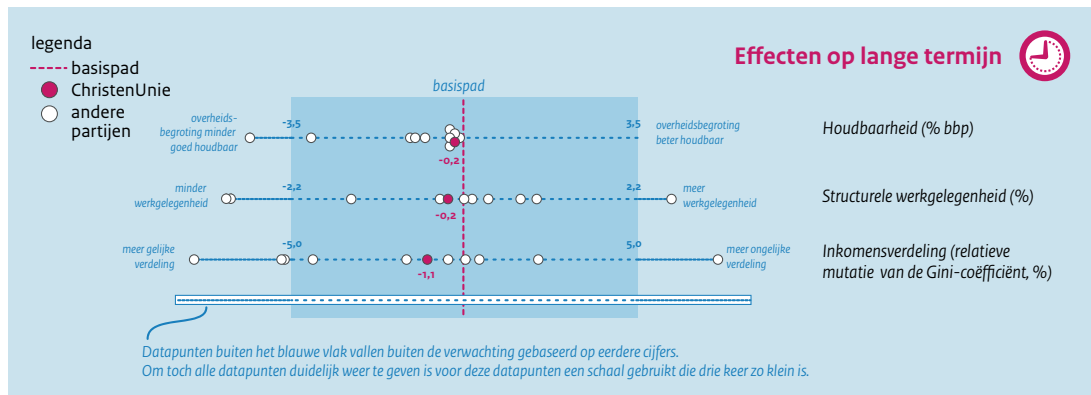
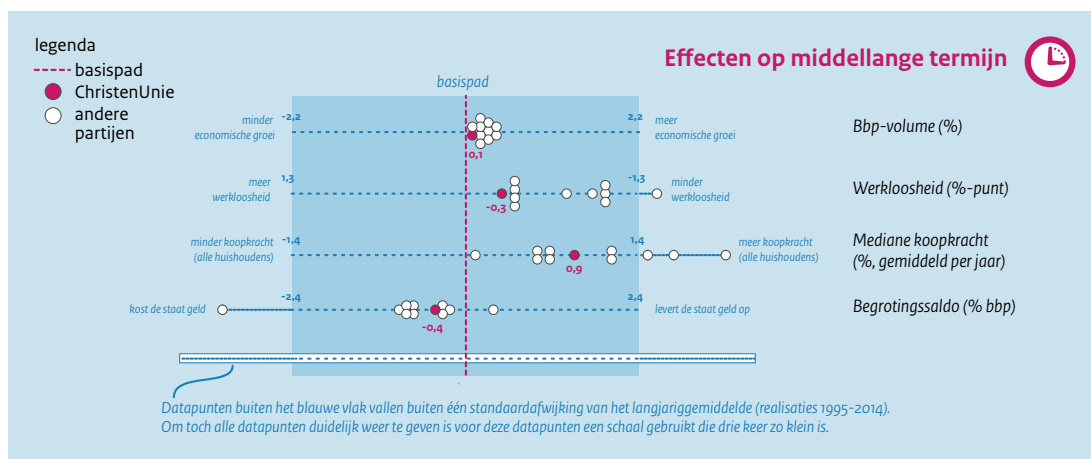
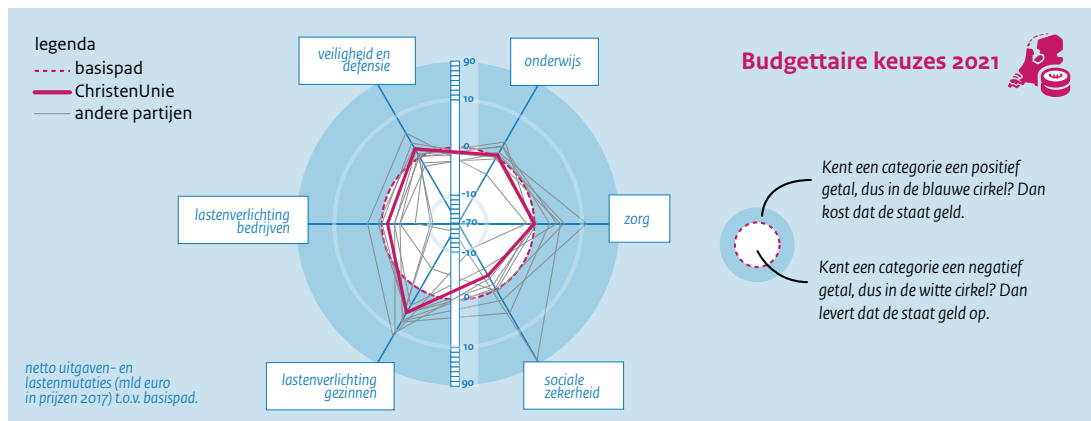
Positieve effecten op de houdbaarheid worden bereikt bij het beleid op het gebied van wonen (hoofdzakelijk door invoering van een gebruikersdeel van de ozb en verdere beperking van de hypotheekrenteaftrek) en de zorg (bezuinigingen). Deze worden echter teniet gedaan door de negatieve effecten op de overige beleidsterreinen, vooral de (per saldo) lagere belastingen.

Het werkgelegenheidseffect van het D66-pakket van 0,7%, dat een gevolg is van zowel fiscale maatregelen als maatregelen op het terrein van arbeidsmarktbeleid en de AOW-leeftijd, levert een positieve bijdrage aan de houdbaarheid van 0,2% bbp.

Tabel 7.10 Effecten op houdbaarheid overheidsfinanciën van beleidspakket D66

	% bbp	mld euro
Houdbaarheid basispad	0,4	3
Effect beleidspakket	-0,3	-3
Houdbaarheid inclusief beleidspakket	0,0	0
Effect op houdbaarheid, binnen de kabinetsperiode en daarna		
Effect op EMU-saldo in 2021	-0,8	-6
Effecten na 2021	0,5	3
Effect op houdbaarheid, selectie van beleidsdossiers (a)		
AOW en pensioenen	-0,1	-1
Wonen	0,5	4
Zorg	0,2	2
Overig	-0,9	-7
(a) Onder AOW en pensioen vallen maatregelen betreffende AOW-premie, AOW-uitkering, pensioenpremie, pensioenuitkering en ouderenkorting. Onder Wonen vallen maatregelen betreffende huurtoeslag, hypotheekrenteaftrek, eigenwoningforfait, overdrachtsbelasting, verhuurderheffing en ozb voor gebruikers. Onder Zorg vallen maatregelen betreffende zorguitgaven, zorgpremies, eigen bijdragen en zorgtoeslag. We onderscheiden deze maatregelen vanwege de gevoeligheid voor vergrijzing en de mate van doorwerking na de kabinetsperiode.		

8 ChristenUnie

Het basispad

Het basispad is de economische ontwikkeling die het CPB verwacht als er geen aanvullende maatregelen worden genomen. De waarden van alle basispaden staan in tabel 2.1. Een voorbeeld: voor de houdbaarheid van de overheidsbegroting is het basispad 0,4. Is het effect van het beleidspakket -0,7, dan betekent dat dus een houdbaarheidscijfer van -0,3.

8.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van de ChristenUnie verhoogt de overheidsuitgaven met 0,6 mld euro, verlicht de collectieve lasten met 3,8 mld euro en verlaagt de aardgasbaten met 0,4 mld euro in 2021. Ten gevolge hiervan, verslechtert het **EMU-saldo** in 2021 per saldo met 4,8 mld euro ten opzichte van het basispad.⁴³ Dit is de ex-ante mutatie, dat wil zeggen ongerekend de macro-economische doorwerking.

In 2021 verhoogt de ChristenUnie de **overheidsuitgaven** per saldo met 0,6 mld euro. De netto intensiveringen betreffen met name defensie en internationale samenwerking. Per saldo wordt het meest omgebogen bij sociale zekerheid en openbaar bestuur. In de periode 2018-2021 stijgen de overheidsuitgaven in het pad inclusief het beleidspakket met 1,4% per jaar.

De ChristenUnie buigt 1,0 mld euro om op **openbaar bestuur**. De uitgaven aan het Rijk, zbo's en lokale overheden worden taakstellend beperkt via een apparaatskorting. De ChristenUnie wil per saldo 0,1 mld euro meer uitgeven aan **veiligheid** en verhoogt de **defensie-uitgaven** met 2,0 mld euro. Op het terrein van **bereikbaarheid** komt de ChristenUnie tot een netto intensivering van 0,4 mld euro. Dit betreft per saldo een intensivering in infrastructuur en exploitatiekosten van de kilometerheffing voor vracht- en bestelauto's, congestie- en cordonheffing.

De ChristenUnie wil in 2021 0,8 mld euro op **milieu** intensiveren. De intensivering bestaat voornamelijk uit een tender voor CO₂-reductie door grootverbruikers en een verhoging van de SDE+-uitgaven. Op **onderwijs** wordt voor 0,6 mld euro geïntensiveerd in 2021. Dit bestaat onder andere uit een intensivering in scholingsvouchers voor laag- en middelbaar opgeleide werkenden.

De **zorguitgaven** blijven onveranderd. Zie paragraaf 8.2. De ChristenUnie buigt per saldo 3,4 mld euro om in de **sociale zekerheid**. De ombuiging ontstaat voornamelijk doordat de huurtoeslag voor huishoudens in een sociale huurwoning komt te vervallen en in plaats daarvan door de woningcorporaties wordt verrekend in de huren. Daarnaast wordt bezuinigd op de toeslagen. Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2021 per saldo 0,4 mld euro meer besteed. Deze toename komt voornamelijk tot stand doordat de partij woningcorporaties compenseert voor het uitvoeren van de huurtoeslag.

De ChristenUnie intensiveert 1,0 mld euro op **internationale samenwerking**. Op de **overige uitgaven** buigt de ChristenUnie netto 0,2 mld euro om via subsidietaakstellingen.

Het beleidspakket van de ChristenUnie leidt tot een daling van de **werkgelegenheid in de sector overheid** van 0,1% per jaar. Als gevolg van het beleidspakket vindt in de **zorgsector** een daling van de werkgelegenheid plaats van 0,1% per jaar.

⁴³ Alle in deze paragraaf genoemde getallen zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven.

Tabel 8.1 Effecten op de overheidsuitgaven van beleidspakket ChristenUnie

	2017	Basispad 2021	Netto inten- siveringen	Basispad inclusief pakket	Basispad	Basispad inclusief pakket
	mld euro			% per jaar		
Openbaar bestuur	62,0	64,2	-1,0	63,2	0,9	0,5
Veiligheid	11,1	12,1	0,1	12,2	2,3	2,5
Defensie	7,8	8,0	2,0	9,9	0,6	6,3
Bereikbaarheid	9,6	10,1	0,4	10,6	1,3	2,3
Milieu			0,8	0,8		
Onderwijs	37,6	38,1	0,6	38,7	0,3	0,7
Zorg	67,3	76,2	0,0	76,1	3,2	3,1
Sociale zekerheid	88,9	91,0	-3,4	87,7	0,6	-0,4
Overdrachten aan bedrijven	9,9	10,4	0,4	10,9	1,3	2,3
Internationale samenwerking	12,1	13,0	1,0	14,0	1,7	3,6
Overig			-0,2	-0,2		
Totaal EMU-relevante uitgaven	306,3	323,1	0,6	323,7	1,3	1,4

In het basispad van de MEV/MLT zijn de functies milieu en overig niet gespecificeerd.

Tabel 8.2 Werkgelegenheidseffecten bij de overheid en zorg van beleidspakket ChristenUnie

	Basispad	Effect pakket	Basispad inclusief pakket	Basispad	Effect pakket	Basispad inclusief pakket
	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021
	miljoenen gewerkte uren			% per jaar		
Sector overheid	-5	-10	-15	-0,1	-0,1	-0,2
Zorg	145	-5	140	2,2	-0,1	2,1
Overheid en zorg	135	-10	125	1,1	-0,1	1,0

De optelling van de cijfers kan door afronding afwijken van de gerapporteerde totalen.

De ChristenUnie verlicht de **collectieve lasten** in 2021 per saldo met 3,8 mld euro. Gezinnen betalen 5,6 mld euro minder belastingen en premies. Voor bedrijven stijgen de collectieve lasten met 1,2 mld euro. De collectieve lasten voor het buitenland worden met 0,5 mld euro verhoogd.

De **lasten op inkomen en arbeid** worden netto met 13,6 mld euro teruggebracht. Dit komt voornamelijk tot stand doordat de tarieven in box 1 worden verlaagd. De **lasten op vermogen en winst** worden verzwaaard (2,3 mld euro). Dit is onder meer het gevolg van de introductie van de ozb voor gebruikers als extra belastinggebied voor gemeenten. Ter compensatie wordt de omvang van het Gemeentefonds met hetzelfde bedrag verkleind, zodat de lasten op inkomen en arbeid verlaagd kunnen worden. De **belastingen op milieu**

worden door de ChristenUnie verzwaard (4,9 mld euro). Deze verzwaring bestaat onder meer uit het introduceren van een kilometerheffing voor vracht- en bestelauto's, hogere energiebelasting en de invoering van een minimumprijs voor CO₂.

De ChristenUnie verhoogt per saldo de **overige belastingen** met 2,5 mld euro. Deze netto-lastenverzwaring komt voornamelijk tot stand doordat de ChristenUnie de btw-tarieven harmoniseert tot een tarief van 19,5%, met uitzondering van voedingsmiddelen.

De ChristenUnie verlaagt de **gaswinning** in Groningen met 3 mld Nm³. Dit verlaagt de aardgasbaten met 0,4 mld euro.

Tabel 8.3 Effecten op belastingen, sociale premies en gasbaten van beleidspakket ChristenUnie

	Basispad	Netto lastenverzwaring	Basispad inclusief pakket
	mld euro		
Inkomen en arbeid	5,6	-13,6	-8,0
Vermogen en winst	0,0	2,3	2,3
Milieu	2,3	4,9	7,2
Overig	-0,8	2,5	1,8
Totaal beleidsmatige lasten	7,1	-3,8	3,4
w.v. gezinnen	3,7	-5,6	-1,8
bedrijven	3,4	1,2	4,6
buitenland	0,0	0,5	0,5
Gasbaten		-0,4	

8.2 Zorg

De ChristenUnie houdt de collectieve zorguitgaven tot 2021 constant. Dit is opgebouwd uit een verlaging van de collectieve Zvw-uitgaven met 0,7 mld euro, en verhogingen van de collectieve Wlz- en overige zorguitgaven met respectievelijk 0,4 en 0,3 mld euro.

In de **curatieve zorg** voert de ChristenUnie binnen het huidige stelsel van gereguleerde concurrentie een aantal wijzigingen door. Zo heeft de ChristenUnie de intentie om via hoofdlijnenakkoorden de volumegroei in de ziekenhuiszorg, de geestelijke gezondheidszorg (ggz) en de wijkverpleging te beperken. Het macrobeheersinstrument fungeert daarbij als stok achter de deur. In de onderhandelingen wil de ChristenUnie inzetten op substitutie van tweede- naar eerstelijnszorg. Dit betekent per saldo een ombuiging van 1,2 mld euro in 2021.

Verder verlaagt de ChristenUnie het **eigen risico** met 100 euro en voert eigen bijdragen in voor paramedische zorg en diëtadviesing voor volwassenen. Omdat door het herberekenen van het geneesmiddelenvergoedingssysteem de eigen betalingen binnen het

pakket toenemen, is er per saldo sprake van een intensivering van 0,7 mld euro. De gemiddelde eigen betalingen in de Zvw nemen hierdoor af met 50 euro per persoon.

Tevens beperkt de ChristenUnie het **verzekerde pakket** op het gebied van hulpmiddelen. Dit leidt tot een ombuiging van 0,1 mld euro in 2021.

Tot slot verplicht de ChristenUnie medisch specialisten in loondienst te gaan en brengt hen tevens onder de Wet normering topinkomens. De verplichting om in loondienst te gaan gaat gepaard met transitiekosten. Tezamen met een aantal andere maatregelen gericht op het stelsel van de curatieve zorg levert dit een ombuiging op van 0,1 mld euro in 2021. De ombuiging loopt vooral als gevolg van de maatregel om medisch specialisten in loondienst te nemen op tot 1,3 mld euro structureel.

In de intramurale **langdurige zorg** voert de ChristenUnie een aantal wijzigingen door in de organisatie van de Wlz. Per saldo leiden deze wijzigingen tot een ombuiging van 0,1 mld euro in 2021. Zo scheidt de ChristenUnie de financiering van wonen en zorg in de Wlz. Instellingen krijgen voortaan alleen de afgenomen zorg vergoed uit de algemene middelen, terwijl de cliënt het wonen en verblijf zelf betaalt. Voor cliënten die hun woon- en verblijfskosten niet kunnen dragen is er compensatie. Deze stelselwijziging gaat gepaard met een omvangrijke structurele verschuiving van de financiering. Zo nemen de collectieve Wlz-uitgaven met in totaal 2,3 mld euro af, terwijl de uitgaven aan sociale zekerheid met 2,2 mld euro stijgen.

Verder introduceert de ChristenUnie een objectief verdeelmodel in de Wlz dat de regionale contracteerruimte van de zorgkantoren vaststelt. Tevens verplicht de ChristenUnie zorgkantoren om met zorgaanbieders meerjarige contracten met budgetafspraken af te sluiten. Dit wordt gecombineerd met de invoering van een (deels) meerjarige contracteerruimte en meerjarige concessies voor zorgkantoren. Omdat de ChristenUnie tegelijkertijd ook een objectief verdeelmodel invoert, kan deze maatregel pas in 2021 ingaan.

De ChristenUnie brengt geen wijzigingen aan in de **eigen betalingen** in de Wlz. Tot slot intensiveert de ChristenUnie in 2021 voor 0,5 mld euro in de verpleeghuiszorg.

Bij de **overige zorg** verhoogt de ChristenUnie de Rijksbijdrage aan gemeenten en intensiveert de ChristenUnie in een preventiefonds. In totaal gaat het om een intensivering van 0,3 mld euro.

Tabel 8.4 Effecten op belangrijkste indicatoren zorg van beleidspakket ChristenUnie

	Basis	Effect in 2021 t.o.v. het basispad	Basispad inclusief pakket
mld euro			
Curatieve zorg (Zvw)			
Collectieve uitgaven (netto)	46,5	-0,7	45,7
a.g.v. (budget-)maatregelen		-1,2	
eigen betalingen		0,7	
aanpassing basispakket		-0,1	
overig		-0,1	
Eigen betalingen (euro p.p., a)	270	-50	220
Langdurige zorg (Wlz)			
Collectieve uitgaven (netto)	20,6	0,4	21,0
a.g.v. (budget-)maatregelen		0,5	
eigen betalingen		0,0	
overig		-0,1	
Overig (o.a. Wmo/jeugd)	9,1	0,3	9,4
Collectieve uitgaven (netto)	76,2	0,0	76,1
(a) Dit betreft zowel de eigen betalingen onder het eigen risico als eigen bijdragen voor verzekerde curatieve zorg. In het basispad is het eigen risico 430 euro per persoon in 2021 (in prijzen 2017); in lopende prijzen is dit 450 euro. Merk daarbij op dat niet iedereen het eigen risico vol maakt.			

8.3 Macro-economische effecten

De bbp-groei ligt gemiddeld 0,1%-punt per jaar boven het basispad als gevolg van het ChristenUnie-pakket. De particuliere consumptie groeit 0,5%-punt per jaar harder door lagere belastingen en premies voor huishoudens. De overheidsbestedingen nemen toe, vooral door intensivering bij defensie. De hogere binnenlandse bestedingen stimuleren bedrijven om te investeren. Door de hogere belastingen voor bedrijven stijgen de productiekosten, verslechtert de concurrentiepositie en groeit de uitvoer minder sterk.

De werkloosheid komt in 2021 met 0,3%-punt lager uit dan in het basispad, met name door meer banen in de marktsector door hogere productie. De werkgelegenheid bij de overheid en in de zorg neemt licht af door ombuigingen in die sectoren. De verhoogde overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting zorgt voor minder arbeidsaanbod.

De contractlonen nemen gemiddeld 0,2%-punt per jaar harder toe dan in het basispad, terwijl de inflatie met 0,3%-punt stijgt. Het vrijwel harmoniseren van de btw-tarieven zorgt voor hogere indirecte belastingen, die worden doorberekend in de prijzen. De werknemerslasten nemen af, net als de verhouding tussen het beschikbaar inkomen van

uitkeringsgerechtigden en werkenden (vervangingsratio). Dit verlaagt de druk op de contractlonen, waardoor deze minder toenemen dan de inflatie.

Tabel 8.5 Macro-economische effecten van beleidspakket ChristenUnie

	Basis	Effect pakket	Basispad incl. pakket
	% per jaar		
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,7	0,1	1,8
Consumptie huishoudens	1,1	0,5	1,6
Overheidsbestedingen	1,3	0,2	1,5
Investerings bedrijven	2,3	0,2	2,5
Uitvoer goederen en diensten	4,0	-0,1	3,9
Lonen en prijzen			
Contractloon marktsector	1,6	0,2	1,8
Consumentenprijsindex	1,3	0,3	1,6
Reële arbeidskosten marktsector	-0,9	0,1	-0,8
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,7	0,1	0,7
w.v. marktsector	0,5	0,1	0,6
effect op niveau 2021 in %-punten			
Werkloze beroepsbevolking	5,5	-0,3	5,2
Arbeidsinkomensquote marktsector	77,9	0,1	78,0

8.4 Overheidssaldo en overheidsschuld

Het EMU-saldo in 2021 bedraagt 0,5% bbp door het ChristenUnie-pakket. Dat is 0,4% bbp lager dan in het basispad. Door de maatregelen neemt het saldo initieel af met 0,6% bbp. De macro-economische doorwerking zorgt voor een toename van het saldo met 0,2% bbp. Door een toename van de consumptie (btw-opbrengsten) en een toename van de werkgelegenheid (inkomstenheffing) nemen de belasting- en premie-inkomsten toe. De uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen nemen af door een daling van de werkloosheid.

De schuldquote stijgt in 2021 ten opzichte van het basispad, doordat de afname van het EMU-saldo in verhouding groter is dan de toename van het nominale bbp (de noemer van de schuldquote). De toename van het nominale bbp wordt veroorzaakt door zowel grotere economische groei als hogere bbp-prijzen.

Tabel 8.6 Effecten op overheidstekort en overheidsschuld van beleidspakket ChristenUnie

	2018	2019	2020	2021
EMU-saldo (% bbp, basispad)	-0,3	0,4	0,7	0,9
Initieel effect pakket (% bbp)	-0,3	-0,3	-0,5	-0,6
Doorwerkingseffect pakket (% bbp)	0,0	0,2	0,3	0,2
EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-0,5	0,3	0,5	0,5
Structureel EMU-saldo (% bbp, basispad)	-0,5	0,1	0,5	0,6
Effect pakket	-0,3	-0,1	-0,2	-0,5
Structureel EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-0,7	0,0	0,2	0,2
EMU-schuld (% bbp, basispad)	59,9	57,5	55,1	52,3
Effect pakket	0,0	-0,1	0,1	0,2
EMU-schuld inclusief effect pakket (% bbp)	59,9	57,4	55,2	52,5

8.5 Koopkrachteffecten

De volgende maatregelen zijn gunstig voor de koopkracht:

- Verlagen van het tarief eerste schijf in box 1
- Introductie van een tweeschijvenstelsel door verlaging van de tarieven tweede en derde schijf naar het (verlaagd) tarief eerste schijf in box 1
- Verlagen van het hoge tarief in het tweeschijvenstelsel
- Verhogen van de algemene heffingskorting
- Verhogen van de ouderenkorting (met invoering geleidelijke afbouw)
- Herinvoeren overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting voor gezinnen met jonge kinderen
- Verhogen van kinderbijslag en kindgebonden budget
- Verhogen van de aftrek voor specifieke zorgkosten
- Verlagen van het verplicht eigen risico in de Zvw.

De volgende maatregelen zijn nadelig voor de koopkracht:

- Invoeren van een ozb-gebruikersdeel in de lokale belastingen
- Beperken van aftrekposten box 1 tot het (verlaagde) tarief eerste schijf
- Aftrekposten box 1 niet meetellen bij bepalen toeslagen
- Verkorten van de derde schijf in box 1
- Fiscaliseren van de AOW-premie
- Harmoniseren van de vermogenstoetsen in de toeslagen
- Verlagen van de kinderopvangtoeslag voor het eerste kind
- Beperken van de overdraagbaarheid van de arbeidskorting en de inkomensafhankelijke combinatiekorting
- Aftoppen van de hypotheekrenteaftrek op een eigenwoningschuld van 750.000 euro

- Afschaffen van de aftrekbaarheid eigen bijdrage werknemer voor leaseauto
- Lagere zorgtoeslag door verlagen verplicht eigen risico Zvw.

De volgende maatregelen pakken verschillend uit voor verschillende groepen:

- Huurtoeslag private sector zuiver inkomensafhankelijk maken (en onafhankelijk van de huur)
- Invoeren van een vermogensaanwasbelasting met een hogere heffingsvrije voet in box 3.

Door het beleidspakket van de ChristenUnie nemen de reële contractlonen in de marktsector 0,2% per jaar minder toe dan in het basispad (zie paragraaf macro-economische effecten voor een meer gedetailleerde bespreking).

Als gevolg van het beleidspakket van de ChristenUnie verbetert de totale mediane koopkracht van alle huishoudens gemiddeld met 0,9% per jaar ten opzichte van het basispad. De partij introduceert een tweeschijvenstelsel in box 1, waarbij het onderste tarief lager ligt dan het huidige tarief in de eerste schijf. Hiervan profiteren alle huishoudens.

Het beleidspakket van de ChristenUnie leidt vooral tot een verbetering van de koopkracht van huishoudens met een inkomen van 175 tot 500% wml. Deze huishoudens hebben relatief veel voordeel van de lagere tarieven in de huidige tweede en derde schijf. Huishoudens met een inkomen boven de 500% wml profiteren van het lagere tarief van de vierde schijf, maar ondervinden het nadeel van de beperking van de hypotheekrenteaftrek en de overige aftrekposten. De koopkracht van huishoudens met een inkomen beneden 175% wml neemt minder toe omdat de invoering van het ozb-gebruikersdeel relatief sterk neerslaat bij lagere inkomens.

Omdat werkenden het grootste voordeel hebben van de lagere belastingtarieven, zien zij hun koopkracht door het beleidspakket van de ChristenUnie meer toenemen dan uitkeringsgerechtigden en gepensioneerden. Gepensioneerden krijgen te maken met de fiscalisering van de AOW-premie, maar gepensioneerden met lagere inkomens worden daarvoor gecompenseerd. Gepensioneerden hebben voordeel van de hogere ouderenkorting, en uitkeringsgerechtigden van de hogere kinderbijslag.

Door het beleidspakket van de ChristenUnie gaan alleenverdieners er meer op vooruit in koopkracht dan tweeverdieners en alleenstaanden, vooral vanwege de verruimde overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting voor gezinnen met kinderen en de hogere kinderbijslag. Tweeverdieners hebben minder nadeel van de invoering van het ozb-gebruikersdeel. Alleenstaanden hebben minder vaak voordeel van de verlaging van het tarief in de derde schijf.

De verhoging van de kinderbijslag is gunstig voor de koopkracht van gezinnen met kinderen, maar de gezinnen zonder kinderen profiteren in doorsnee meer van de lagere schijftarieven in box 1. Daarnaast is de verlaging van de kinderopvangtoeslag nadelig voor de koopkracht van gezinnen met kinderen.

Tabel 8.7 Mediane koopkrachteffecten van beleidspakket ChristenUnie, gemiddeld per jaar over 2018-2021

	Omvang (a)	Basispad inclusief beleidspakket (b)	Effect beleidspakket (c)
	% totaal	% per jaar	
Inkomensniveau (d)			
<175% wml	36	0,2	0,4
175-350% wml	38	0,9	1,1
350-500% wml	15	1,2	1,2
>500% wml	11	1,1	1,0
Inkomensbron (e)			
Werkenden (f)	63	1,0	1,0
Uitkeringsgerechtigden	9	0,2	0,5
Gepensioneerden	26	0,2	0,6
Huishoudtype			
Tweeverdieners	52	0,9	1,0
Alleenstaanden	43	0,5	0,6
Alleenverdieners	5	1,1	1,3
Gezinssamenstelling (g)			
Met kinderen	26	1,0	0,9
Zonder kinderen	49	0,9	1,0
Alle huishoudens	100	0,7	0,9

(a) Percentage van totaal aantal huishoudens in 2018.

(b) Mediane statische koopkrachtmutaties exclusief incidentele inkomensmutaties. Het betreft het gemiddelde van de koopkrachtmutaties in 2018, 2019, 2020 en 2021.

(c) Effect beleidspakket als mediaan van de koopkrachtveranderingen op individueel niveau. Deze kan afwijken van het verschil van de medianen omdat medianen niet bij elkaar opgeteld of afgetrokken mogen worden. In deze tabel ontbreekt het basispad om verwarring op dit punt te voorkomen.

(d) Bruto inkomen uit arbeid of uitkering op huishoudniveau; bruto minimumloon (wml) is in 2018 ongeveer 20.500 euro.

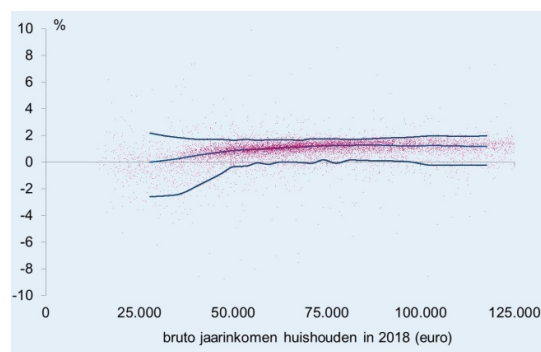
(e) De indeling naar inkomensbron is op basis van de hoogste inkomensbron op huishoudniveau, waarbij een huishouden waarvan hoofd of partner winstinkomen heeft, bij werkenden wordt ingedeeld. Huishoudens met vroegpensioen of studiefinanciering als hoogste inkomensbron zijn uitgezonderd.

(f) Bij de koopkrachtmutatie van werkenden wordt geen rekening gehouden met incidentele mutaties van het loon, zoals het ontvangen of wegvallen van bonussen.

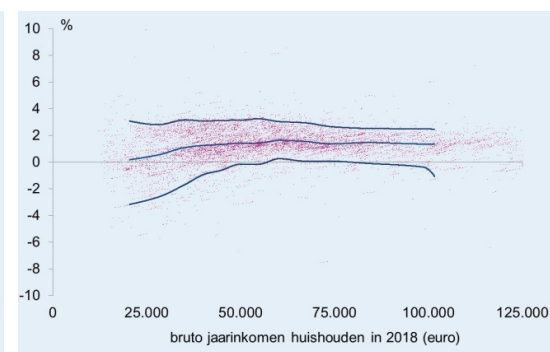
(g) De indeling naar gezinssamenstelling is op basis van aanwezigheid van kinderen tot 18 jaar en is exclusief huishoudens van gepensioneerden.

Figuur 8.1 Spreiding koopkracht basispad inclusief beleidspakket ChristenUnie, gemiddeld per jaar over 2018-2021⁴⁴

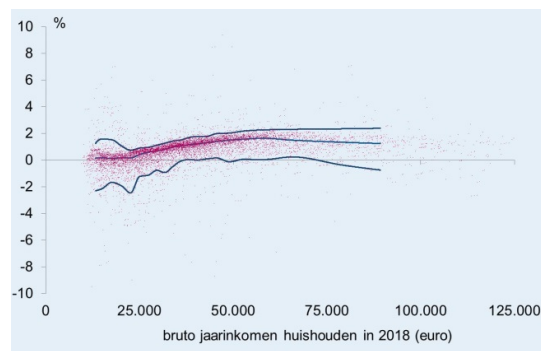
Werkende tweeverdiener

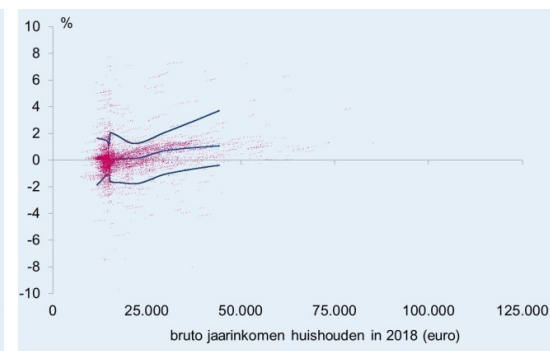
Werkende alleenverdiener

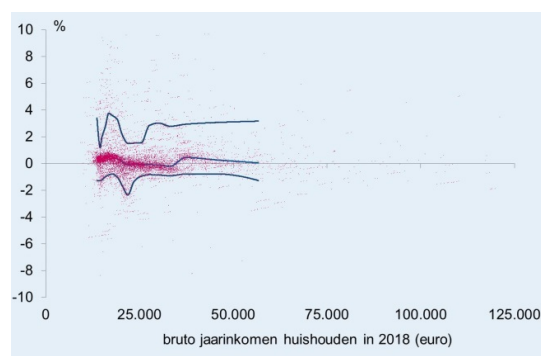
Werkende alleenstaande

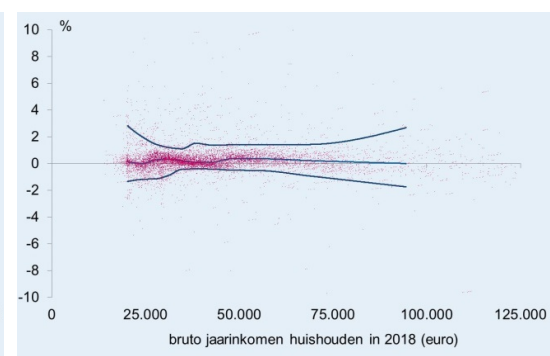
Uitkeringsgerechtigde alleenstaande

Gepensioneerde alleenstaande

Gepensioneerde tweeverdiener

⁴⁴ Koopkracht naar huishoudtype, inkomensbron en huishoudinkomen, mutaties in %, gemiddeld per jaar. Per inkomensniveau ligt de koopkrachtontwikkeling van 90% van de huishoudens tussen de bovenste en onderste lijn. De middelste lijn geeft de mediaan weer.

8.6 Langetermijnbeleidseffecten op inkomens en inkomensverdeling

Het beleidspakket leidt per saldo tot een lagere inkomensongelijkheid op de lange termijn dan in het basispad. Ten opzichte van het basispad ligt de Gini-coëfficiënt 1,1% lager.

Maatregelen met een Gini-verhogend effect:

- Introductie van een tweeschijvenstelsel door verlaging de tarieven tweede en derde schijf naar het (verlaagd) tarief eerste schijf in box 1
- Verlagen van het hoge tarief in het tweeschijvenstelsel
- Fiscaliseren van de AOW-premie
- Invoeren van een ozb-gebruikersdeel in de lokale belastingen
- Aftrekposten box 1 niet meetellen bij bepalen toeslagen
- Harmoniseren van vermogenstoetsen in de toeslagen
- Beperken van de overdraagbaarheid van de arbeidskorting en inkomensafhankelijke combinatiekorting
- Huurtoeslag private sector zuiver inkomensafhankelijk maken (en onafhankelijk van de huur)
- Lagere zorgtoeslag door lager eigen risico in de Zvw
- Lagere pensioenuitkeringen door het verlagen van de aftoppingsgrens voor de aftrekbaarheid van pensioenpremies.

Maatregelen met een Gini-verlagend effect:

- Verhogen van de ouderenkorting (met invoering geleidelijke afbouw)
- Verlagen van het tarief eerste schijf in box 1
- Verkorten van de derde schijf in box 1
- Verhogen van de algemene heffingskorting
- Verhogen van de kinderbijslag en kindgebonden budget
- Kinderbijslag leeftijdsonafhankelijk: bedragen naar middelste leeftijdscategorie
- Beperken van aftrekposten box 1 tot het (verlaagde) tarief eerste schijf
- Invoeren van een vermogensaanwasbelasting met een hogere heffingsvrije voet in box 3
- Herinvoering overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting voor gezinnen met jonge kinderen
- Afschaffen van de aftrekbaarheid eigen bijdrage werknemer voor leaseauto
- Verlagen van het verplicht eigen risico in de Zvw
- Verlagen van de kinderopvangtoeslag voor het eerste kind
- Verhogen van de aftrek specifieke zorgkosten
- Aftoppen van de hypotheekrenteaftrek op een eigenwoningschuld van 500.000 euro.

Belangrijke maatregelen die de Gini-coëfficiënt verlagen, zijn onder andere het verlagen van het tarief van de eerste schijf, de compensatie voor de fiscalisering AOW-premie via aanpassing van de ouderenkorting, het inkorten van de lengte van de derde schijf, het verhogen van de algemene heffingskorting en het verhogen van de kinderbijslag. Daartegenover staat onder andere dat het fiscaliseren van de AOW-premie, het verlagen van het tarief van de tweede en derde schijf (naar een tweeschijvenstelsel) en het invoeren van een ozb-gebruikersdeel voor een toename van de Gini-coëfficiënt zorgen.

Tabel 8.8 Langetermijneffecten op de inkomensverdeling van beleidspakket ChristenUnie

+ = grotere inkomensongelijkheid	Basispad	Basispad inclusief pakket (a)	Effect pakket (b)
	%		
Relatieve mutatie in de Gini-coëfficiënt (c)	2,9	1,8	-1,1
(a) Basispad en basispad inclusief pakket geven de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt waarbij doorlopend beleid is afgekapt in 2060.			
(b) Effect pakket geeft de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt door het beleidspakket in de structurele situatie waarbij doorlopend beleid is afgekapt in 2060.			
(c) In formule: (verandering in de Gini-coëfficiënt) / (Gini-coëfficiënt in het basispad)			

Maatregelen die niet meelopen in de berekening van de Gini-coëfficiënt, zijn onder andere de introductie van een arbeidsongeschiktheidsuitkering voor zelfstandigen, en het verlagen van het maximum dagloon in de ZW, WIA en WAZO (zie voor meer toelichting paragraaf 2.6).

Naast effecten van beleid op de langetermijninkomensverdeling zijn er effecten op het inkomensniveau als gevolg van milieumaatregelen die niet elders zichtbaar worden. Het gaat hierbij om de verhoging van de ODE-heffing ter financiering van de SDE+-uitgaven en om niet-EMU-relevante lastenverzwaringen (bijvoorbeeld verplichting tot het energiezuiniger maken van woningen). Deze lastenverzwaringen worden verondersteld relevant te zijn voor gezinnen, omdat deze op de lange termijn op hen zullen worden afgewenteld.⁴⁵ De lastenverzwaring bij de ChristenUnie zal na 2021 oplopen met 5 mld euro. De lastenverzwaring komt vooral door intensivering in SDE+, waardoor de ODE-heffing oploopt en door de maatregel die ten minste label C verplicht voor particuliere woningen.

⁴⁵ De bedragen zijn berekend voor het jaar 2030 en in prijzen van het jaar 2017. De bedragen zijn niet incidenteel maar structureel en zijn berekend ten opzicht van de lastenmutaties in het basispad (NEV 2016). De cijfers betreffen de lastenverzwaring als gevolg van de SDE+/ODE en de niet-EMU-relevante lastenverzwaringen (milieu).

8.7 Structurele werkgelegenheidseffecten

Tabel 8.9 Effecten van beleidspakket ChristenUnie op de structurele werkgelegenheid in uren

	Effect pakket
Werkgelegenheid (a,b)	-0,2
w.v. fiscaal	-0,1
sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid	-0,1
AOW-leeftijd	0,0
(a) Procentuele verandering ten opzichte van het basispad. Door afronding kan het totaal afwijken van de som van de onderdelen. (b) 0,1% staat ongeveer gelijk aan 7000 fulltime banen.	

Gezamenlijk verlagen maatregelen van de ChristenUnie de structurele werkgelegenheid met 0,2%. Op het gebied van de AOW-leeftijd treft de ChristenUnie geen maatregelen die de structurele werkgelegenheid beïnvloeden. Achter de beperkte verlaging binnen de fiscaliteit en het sociale zekerheids- en arbeidsmarktbeleid gaan verscheidene plussen en minnen schuil.

Het neerwaartse effect op de structurele werkgelegenheid komt met name vanuit de kindgerelateerde regelingen (zowel fiscaal als in de sociale zekerheid). Dit impliceert dat vooral de werkgelegenheid onder mensen met kinderen afneemt. De grootste daling komt door de herinvoering van de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting voor gezinnen met jonge kinderen, maar ook de ingrepen in de kinderbijslag, kindgebonden budget en kinderopvangtoeslag. Deze maatregelen verkleinen het verschil in inkomen tussen wel en niet (betaald) werken, waardoor mensen met kinderen er vaker voor zullen kiezen om niet of minder (betaald) te werken. Dit geldt in het bijzonder voor de tweede verdieners in een huishouden, die relatief gevoelig zijn voor fiscale prikkels. De uitbreiding van het zwangerschapsverlof en geboorteverlof zijn niet-fiscale maatregelen die het aantal uren dat gewerkt wordt door jonge ouders verder verlagen. Ook uitbreiding van het zorgverlof verlaagt de structurele werkgelegenheid in uren.

In de sociale zekerheid staan tegenover het neerwaartse effect van de kindgerelateerde (verlof-)regelingen, opwaartse effecten vanuit de maatregelen in de WW en arbeidsongeschiktheid. Dit opwaartse effect komt vooral door de verlaging van het maximumdagloon van de WW en de WIA, maar ook door het aanscherpen van de claimbeoordeling en het verlagen van de WW-uitkering in eerste twee maanden naar 70% van het laatstverdiende loon. De maatregelen op het gebied van loondoorbetaling bij ziekte⁴⁶ en beperken van premiedifferentiatie WGA werken hier echter tegenin, evenals de introductie van een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering en loonverzekering tegen ziekte voor zelfstandigen op minimumloonniveau.

⁴⁶ De invloed van de beperking van de loondoorbetalingsplicht is grotendeels een statistisch effect, doordat zieke werknemers onder de huidige regelgeving in de CBS-cijfers meetellen als werkenden en onder de voorgestelde regelgeving als niet-werkenden. De rest is het gevolg van het feit dat re-integratie van zieke medewerkers effectiever is op het moment dat zij onder de verantwoordelijkheid vallen van een werkgever. De instroom in de WIA wordt daardoor hoger wanneer de loondoorbetalingsplicht deels wordt gecollectiviseerd.

Ook in de fiscaliteit staan tegenover het neerwaartse effect van de kindgerelateerde regelingen opwaartse effecten. De aanpassingen in de schijven en tarieven in box 1 en lastenverlichting (belastingen en premies) voor bedrijven verhogen de structurele werkgelegenheid. Vooral het verlagen van het tarief in de derde schijf en het niet langer meetellen van aftrekposten in box 1 voor toeslagen zijn hiervoor verantwoordelijk. Het verlagen van het tarief van de eerste schijf en het zuiver inkomensafhankelijk maken van de huurtoeslag in de private sector verlagen de structurele werkgelegenheid licht.

De maatregelen van de ChristenUnie in het arbeidsmarktbeleid stimuleren de structurele werkgelegenheid aan de onderkant van de arbeidsmarkt via de uitbreiding van het aantal beschutte werkplekken en uitbreiding van loonkostensubsidies.

De ChristenUnie verkleint de kostenverschillen tussen vaste en flexibele werknemers licht door een collectieve verzekering voor het tweede jaar loondoorbetaling voor bedrijven tot tien werknemers. De ChristenUnie verkleint eveneens de kostenverschillen voor bedrijven tussen het in dienst hebben van werknemers of het inhuren van zelfstandigen. Dit gebeurt door het beperken van de zelfstandigenaftrek, de introductie van een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering en loonverzekering tegen ziekte voor zelfstandigen op minimumloonniveau, het verlagen van de aftoppingsgrens pensioenen en het verlagen van Aof- en WW-premies.

8.8 Houdbaarheid overheidsfinanciën

Het beleidspakket van de ChristenUnie resulteert in een positief houdbaarheidssaldo van 0,1% bbp. Het houdbaarheidseffect ten opzichte van het basispad is negatief: -0,2% bbp. De uitgaven dalen op lange termijn met 0,7% bbp en de inkomsten met 1,0% bbp. De uitgavendaling zit vooral bij de zorg (vooral door voortzetting Hoofdlijnenakkoord) en de sociale zekerheid. Deze worden deels gecompenseerd door een uitgavenstijging bij defensie. De inkomstendaling is vooral een gevolg van forse tariefverlagingen bij de inkomstenbelasting. Hier tegenover staan kleinere inkomstenstijgingen, vooral vanwege hogere energiebelastingen, harmonisatie btw-tarieven en hogere ozb en de invoering van een kilometerheffing voor vracht- en bestelauto's.

Binnen de komende kabinetsperiode is het houdbaarheidseffect negatief, vooral door de belastingverlagingen. Hierna wordt dit deels gecompenseerd, vooral door ombuigingen bij de zorg.

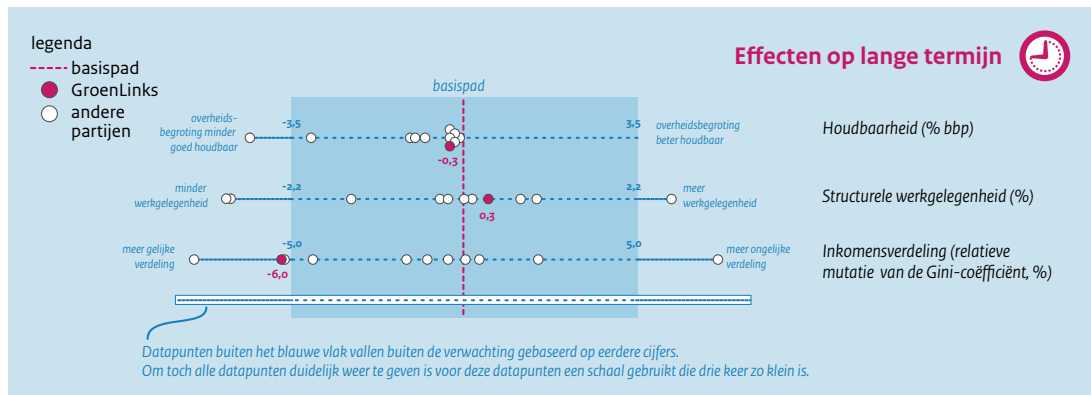
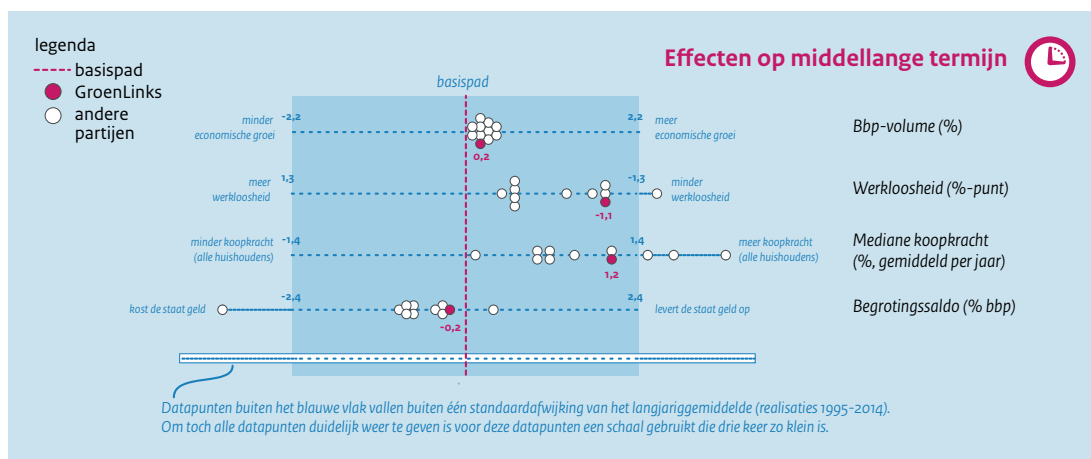
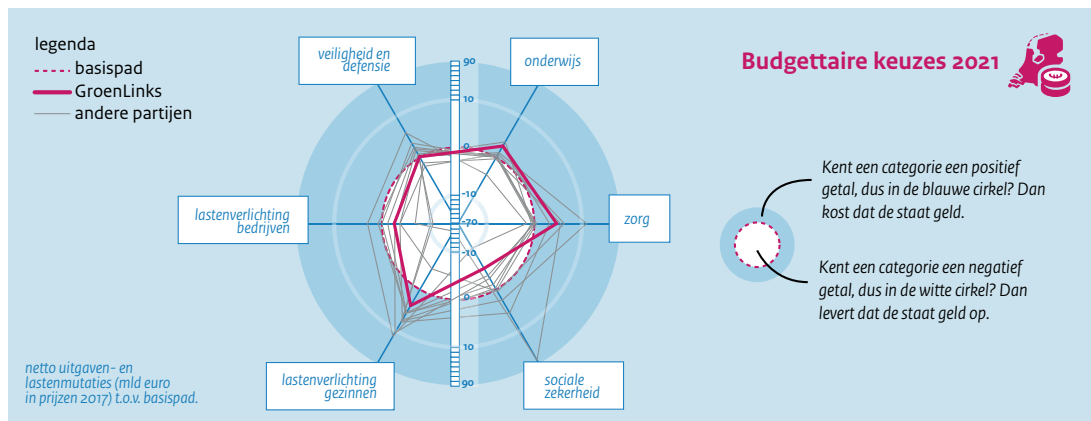
De maatregelen in de zorg (waaronder voortzetting Hoofdlijnenakkoord en medisch specialisten in loondienst) hebben een positief houdbaarheidseffect van 0,3% bbp. Het beleid op het gebied van wonen draagt hieraan met 0,2% bbp bij, hoofdzakelijk door de invoering van een gebruikersdeel bij de ozb en verdere beperking van de hypotheekrenteaftrek. Bij de AOW en pensioenen is de bijdrage met 0,1% bbp (vooral door fiscalisering AOW-premie) kleiner. Beleid op overige gebieden leidt per saldo tot een negatief effect van 0,8% bbp, vooral door lagere belastingen (zie hierboven).

Ondanks de lastenverlaging daalt de werkgelegenheid bij het ChristenUnie-pakket met 0,2%, vooral als gevolg van veranderingen in kindgerelateerde regelingen. Dit heeft een negatief effect op de houdbaarheid van 0,1% bbp.

Tabel 8.10 Effecten op houdbaarheid overheidsfinanciën van beleidspakket ChristenUnie

	% bbp	mld euro
Houdbaarheid basispad	0,4	3
Effect beleidspakket	-0,2	-2
Houdbaarheid inclusief beleidspakket	0,1	1
Effect op houdbaarheid, binnen de kabinetsperiode en daarna		
Effect op EMU-saldo in 2021	-0,4	-3
Effecten na 2021	0,2	1
Effect op houdbaarheid, selectie van beleidsdossiers (a)		
AOW en pensioenen	0,1	1
Wonen	0,2	2
Zorg	0,3	2
Overig	-0,8	-6
(a) Onder AOW en pensioen vallen maatregelen betreffende AOW-premie, AOW-uitkering, pensioenpremie, pensioenuitkering en ouderenkorting. Onder Wonen vallen maatregelen betreffende huurtoeslag, hypotheekrenteaftrek, eigenwoningforfait, overdrachtsbelasting, verhuurderheffing en ozb voor gebruikers. Onder Zorg vallen maatregelen betreffende zorguitgaven, zorgpremies, eigen bijdragen en zorgtoeslag. We onderscheiden deze maatregelen vanwege de gevoeligheid voor vergrijzing en de mate van doorwerking na de kabinetsperiode.		

9 GroenLinks

Het basispad

Het basispad is de economische ontwikkeling die het CPB verwacht als er geen aanvullende maatregelen worden genomen. De waarden van alle basispaden staan in tabel 2.1. Een voorbeeld: voor de houdbaarheid van de overheidsbegroting is het basispad 0,4. Is het effect van het beleidspakket -0,7, dan betekent dat dus een houdbaarheidscijfer van -0,3.

9.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van GroenLinks verhoogt de overheidsuitgaven met 10,0 mld euro, laat de collectieve lasten per saldo ongewijzigd, en verlaagt de aardgasbaten met 1,7 mld euro in 2021. Het pakket bevat een omvangrijke verschuiving van lasten van arbeid naar milieu. Deze ingrijpende wijziging heeft onzekerdere budgettaire en economische effecten dan gebruikelijk.

Het beleidspakket van GroenLinks verslechtert het **EMU-saldo** in 2021 per saldo met 11,7 mld euro ten opzichte van het basispad.⁴⁷ Dit is de ex-ante mutatie, dat wil zeggen ongerekend de macro-economische doorwerking.

In 2021 verhoogt GroenLinks de **overheidsuitgaven** per saldo met 10,0 mld euro. De netto intensiveringen betreffen met name zorg, onderwijs en milieu. Per saldo wordt omgebogen bij sociale zekerheid. In de periode 2018-2021 stijgen de overheidsuitgaven in het pad inclusief het beleidspakket met 2,1% per jaar.

Het beleidspakket van GroenLinks houdt de uitgaven aan **openbaar bestuur** ongewijzigd. GroenLinks wil per saldo 0,2 mld euro meer uitgeven aan **veiligheid**. Het meeste geld gaat naar extra wijkagenten. De **defensie-uitgaven** blijven per saldo onveranderd.

Op het terrein van **bereikbaarheid** komt GroenLinks tot een netto intensivering van 0,9 mld euro. Tegenover extra geld voor openbaar vervoer staat een (minder grote) ombuiging op wegvervoer. GroenLinks wil in 2021 2,4 mld euro op **milieu** intensiveren. De partij maakt onder meer geld vrij voor groene innovatie en energiebesparing.

Op **onderwijs** wordt voor 2,8 mld euro geïntensiveerd in 2021. Het primaire, secundaire en tertiaire onderwijs krijgen extra geld toebedeeld. In de **zorg** intensiveert GroenLinks per saldo 4,7 mld euro. Zie paragraaf 9.2.

GroenLinks buigt per saldo 5,1 mld euro om in de **sociale zekerheid**. De grootste ombuiging is het afschaffen van de zorgtoeslag. Deze maatregel gaat gepaard met het schrappen van het eigen risico en het verlagen van de nominale zorgpremie. Verder schaft GroenLinks de kinderbijslag af, wat gedeeltelijk wordt gecompenseerd door een verhoging van het kindgebonden budget (WKB).

Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2021 per saldo 1,1 mld euro meer besteed. Een loonkostensubsidie ten behoeve van de onderkant van de arbeidsmarkt is de omvangrijkste maatregel. GroenLinks intensiveert 2,1 mld euro op **internationale samenwerking**. De partij kiest voor extra geld voor ontwikkelingssamenwerking, bijvoorbeeld voor opvang in de regio. Op de **overige uitgaven** intensiveert GroenLinks netto 0,8 mld euro, bijvoorbeeld in kunst en cultuur, inburgering en sociale cohesie.

⁴⁷ Alle in deze paragraaf genoemde getallen zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven.

Het beleidspakket van GroenLinks leidt tot een stijging van de **werkgelegenheid in de sector overheid** van 0,9% per jaar. Als gevolg van het beleidspakket vindt in de **zorgsector** een stijging van de werkgelegenheid plaats van 0,6% per jaar.

Tabel 9.1 Effecten op de overheidsuitgaven van beleidspakket GroenLinks

	2017	Basispad 2021	Netto intensivering	Basispad inclusief pakket	Basispad	Basispad inclusief pakket
	mld euro			% per jaar		
Openbaar bestuur	62,0	64,2	0,0	64,2	0,9	0,9
Veiligheid	11,1	12,1	0,2	12,3	2,3	2,8
Defensie	7,8	8,0	0,0	8,0	0,6	0,6
Bereikbaarheid	9,6	10,1	0,9	11,1	1,3	3,5
Milieu			2,4	2,4		
Onderwijs	37,6	38,1	2,8	40,9	0,3	2,1
Zorg	67,3	76,2	4,7	80,9	3,2	4,7
Sociale zekerheid	88,9	91,0	-5,1	86,0	0,6	-0,8
Overdrachten aan bedrijven	9,9	10,4	1,1	11,6	1,3	3,9
Internationale samenwerking	12,1	13,0	2,1	15,1	1,7	5,6
Overig			0,8	0,8		
Totaal EMU-relevante uitgaven	306,3	323,1	10,0	333,1	1,3	2,1
In het basispad van de MEV/MLT zijn de functies milieu en overig niet gespecificeerd.						

Tabel 9.2 Werkgelegenheidseffecten bij de overheid en zorg van beleidspakket GroenLinks

	Basispad	Effect pakket	Basispad inclusief pakket	Basispad	Effect pakket	Basispad inclusief pakket
	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021
	miljoenen gewerkte uren			% per jaar		
Sector overheid	-5	50	45	-0,1	0,9	0,8
Zorg	145	40	180	2,2	0,6	2,7
Overheid en zorg	135	90	230	1,1	0,7	1,8
De optelling van de cijfers kan door afronding afwijken van de gerapporteerde totalen.						

GroenLinks laat de **collectieve lasten** in 2021 per saldo ongewijzigd. Gezinnen betalen 3,9 mld euro minder belastingen en premies. Voor bedrijven stijgen de collectieve lasten met 2,6 mld euro. De collectieve lasten voor het buitenland worden met 1,3 mld euro verhoogd.

De **lasten op inkomen en arbeid** worden netto met 26,4 mld euro teruggebracht. Hiervoor zijn twee in het oog springende redenen. Ten eerste voegt de partij de werkgeverspremies voor arbeidsongeschiktheid, WW en Zvw samen tot een 'werkgeversheffing collectieve

voorzieningen', waarbij werkgeverslasten verschuiven van lage naar hoge inkomens en per saldo dalen. Ten tweede verlaagt GroenLinks de zorgpremie.

De **lasten op vermogen en winst** worden verzwaaard (6,5 mld euro). De partij beperkt bijvoorbeeld de aftrekbaarheid van rente voor bedrijven. Ook worden de bankenbelasting en de vennootschapsbelasting verhoogd.

De **belastingen op milieu** worden door GroenLinks verzwaaard (18,0 mld euro). Dit is een gevolg van meerdere lastenverzwaringen, zoals de invoering van een verpakkingenbelasting, en een minimumprijs voor CO₂-uitstoot voor bedrijven. Ook voert GroenLinks een kilometerheffing in voor personenauto's, bestelwagens en vrachtwagens.

GroenLinks verhoogt per saldo de **overige belastingen** met 1,9 mld euro. De grootste verandering op dit gebied is dat vlees en vis onder het algemene btw-tarief gaan vallen.

GroenLinks verlaagt de **gaswinning** in Groningen met 12 mld Nm³, en dit verlaagt de aardgasbaten met 1,7 mld euro.

Tabel 9.3 Effecten op belastingen, sociale premies en gasbaten van beleidspakket GroenLinks

	Basispad	Netto lastenverzwaring	Basispad inclusief pakket
	mld euro		
Inkomen en arbeid	5,6	-26,4	-20,8
Vermogen en winst	0,0	6,5	6,5
Milieu	2,3	18,0	20,3
Overig	-0,8	1,9	1,1
Totaal beleidsmatige lasten	7,1	0,0	7,1
w.v. gezinnen	3,7	-3,9	-0,1
bedrijven	3,4	2,6	6,0
buitenland	0,0	1,3	1,3
Gasbaten		-1,7	

9.2 Zorg

GroenLinks verhoogt de collectieve zorguitgaven per saldo met 4,7 mld euro in 2021. Dit is opgebouwd uit een verhoging van de collectieve Zvw-uitgaven en de Wlz-uitgaven met respectievelijk 3,0 en 1,8 mld euro en gelijkblijvende overige zorguitgaven.

In de **curatieve zorg** brengt GroenLinks de geestelijke gezondheidszorg (ggz) – behalve de forensische ggz en de zorg door huisartsen en hun ondersteuners - onder in een aparte wet. Deze stelselherziening leidt ertoe dat de ggz een voorziening wordt en voortaan niet-risicodragend wordt uitgevoerd door zorgkantoren.

Verder voert de partij binnen het huidige stelsel van gereguleerde concurrentie een aantal wijzigingen door. Zo heeft GroenLinks de intentie om via hoofdlijnenakkoorden de volumegroei in de ziekenhuiszorg en de ggz te beperken. Het macrobeheersinstrument fungeert daarbij als stok achter de deur. In de onderhandelingen wil GroenLinks inzetten op substitutie van tweede- naar eerstelijnszorg, verdere specialisatie en prestatiebekostiging. Dit betekent een ombuiging van 1,0 mld euro in 2021.

GroenLinks schaft het verplicht **eigen risico** en de mogelijkheid om een vrijwillig eigen risico aan te bieden af. Omdat door het herberekenen van het geneesmiddelenvergoedingssysteem de eigen betalingen binnen het pakket toenemen, is er per saldo sprake van een intensivering van 4,1 mld euro. De gemiddelde eigen betalingen in de Zvw nemen hierdoor af met 260 euro per persoon. GroenLinks brengt geen wijzigingen aan in het **verzekerde pakket**.

Tot slot verplicht GroenLinks medisch specialisten in loondienst te gaan en brengt hen onder de Wet normering topinkomens. De verplichting om in loondienst te gaan gaat gepaard met transitiekosten. Tezamen met een aantal andere maatregelen gericht op het stelsel van de curatieve zorg levert dit een ombuiging op van 0,1 mld euro in 2021. De ombuiging loopt vooral als gevolg van de maatregel om medisch specialisten in loondienst te nemen op tot 1,3 mld euro structureel.

In de intramurale **langdurige zorg** voert GroenLinks een aantal wijzigingen door in de organisatie van de Wlz. Per saldo leiden deze wijzigingen tot een intensivering van 1,6 mld euro in 2021. Zo voert GroenLinks een nog nader uit te werken bezettingsnorm voor de verpleeghuiszorg in, waarvoor de partij taakstellend 1,7 mld euro beschikbaar stelt.

Verder scheidt GroenLinks de financiering van wonen en zorg in de Wlz. Instellingen krijgen voortaan alleen de afgenomen zorg vergoed uit de algemene middelen, terwijl de cliënt het wonen en verblijf zelf betaalt. Voor cliënten die hun woon- en verblijfskosten niet zelf kunnen dragen is er compensatie. Deze stelselwijziging gaat gepaard met een omvangrijke structurele verschuiving van de financiering. Zo nemen de Wlz uitgaven met in totaal 2,3 mld euro af, terwijl de uitgaven aan sociale zekerheid met 2,2 mld euro stijgen.

Tot slot verplicht GroenLinks zorgkantoren om meerjarige contracten met budgetafspraken af te sluiten met zorgaanbieders. Dit wordt gecombineerd met de invoering van (deels) meerjarige contracteerruimte en meerjarige concessies voor zorgkantoren.

Een verhoging van de contracteerruimte in de gehandicaptenzorg leidt samen met de invoering van een ziekteverzuimnorm voor zorgaanbieders in de langdurige zorg tot een intensivering van 0,3 mld euro in 2021

Verder introduceert GroenLinks in zowel de intramurale langdurige als de overige zorg een vermogenstoets. Door de hogere **eigen bijdragen** wordt 0,1 mld euro bespaard in 2021.

Bij de **overige zorg** bevordert GroenLinks integrale dementiezorg via een subsidieregeling. Dit leidt tot een beperkte besparing.

Tabel 9.4 Effecten op belangrijkste indicatoren zorg van beleidspakket GroenLinks

	Basis	Effect in 2021 t.o.v. het basispad	Basispad inclusief pakket
	mld euro		
Curatieve zorg (Zvw)			
Collectieve uitgaven (netto)	46,5	3,0	49,5
a.g.v. (budget-)maatregelen		-1,0	
eigen betalingen		4,1	
aanpassing basispakket		0,0	
overig		-0,1	
Eigen betalingen (euro p.p., a)	270	-260	10
Langdurige zorg (Wlz)			
Collectieve uitgaven (netto)	20,6	1,8	22,4
a.g.v. (budget-)maatregelen		0,3	
eigen betalingen		-0,1	
overig		1,6	
Overig (o.a. Wmo/jeugd)	9,1	0,0	9,1
Collectieve uitgaven (netto)	76,2	4,7	80,9
(a) Dit betreft zowel de eigen betalingen onder het eigen risico als eigen bijdragen voor verzekerde curatieve zorg. In het basispad is het eigen risico 430 euro per persoon in 2021 (in prijzen 2017); in lopende prijzen is dit 450 euro. Merk daarbij op dat niet iedereen het eigen risico vol maakt.			

9.3 Macro-economische effecten

De bbp-groei ligt gemiddeld 0,2%-punt per jaar boven het basispad als gevolg van het GroenLinks-pakket. De lastenverlichting voor huishoudens stimuleert de consumptie, waardoor deze ondanks de hogere inflatie met 0,4%-punt per jaar toeneemt. De overheidsbestedingen nemen toe door met name intensiveringen in het onderwijs en de zorg. Hogere milieuheffingen zorgen voor hogere afzetprijzen en verslechteren de concurrentiepositie. Dit leidt tot een lagere uitvoer.

De werkloosheid in 2021 ligt 1,1%-punt lager dan in het basispad. De werkgelegenheid in de marktsector neemt toe door hogere productie, ook zijn er extra banen bij de overheid en in de zorg.

De contractlonen nemen 0,8%-punt per jaar toe ten opzichte van het basispad. De lonen stijgen door hogere prijzen, een dalende werkloosheid en door het gedeeltelijk afschaffen van het jeugdminimumloon. Daarentegen zorgt de verlaging van werknemerslasten voor een

lagere loondruk. De verschuiving van directe belastingen op arbeid naar indirecte belastingen op milieu is dusdanig groot dat de effecten op lonen met meer dan de gebruikelijke onzekerheid zijn omgeven. De inflatie neemt toe door het verhogen van milieuheffingen en het gedeeltelijk afschaffen van het verlaagde btw-tarief. De stijging van de contractlonen gaat gepaard met lagere werkgeverpremies, waardoor de arbeidskosten dalen en dus niet bijdragen aan de hogere inflatie. Door de lagere arbeidskosten daalt ook de arbeidsinkomensquote.

Tabel 9.5 Macro-economische effecten van beleidspakket GroenLinks

	Basis	Effect pakket	Basispad incl. pakket
% per jaar			
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,7	0,2	1,9
Consumptie huishoudens	1,1	0,4	1,5
Overheidsbestedingen	1,3	1,3	2,6
Investerings bedrijven	2,3	0,0	2,3
Uitvoer goederen en diensten	4,0	-0,3	3,6
Lonen en prijzen			
Contractloon marktsector	1,6	0,8	2,4
Consumentenprijsindex	1,3	0,6	1,9
Reële arbeidskosten marktsector	-0,9	-0,2	-1,1
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,7	0,3	0,9
w.v. marktsector	0,5	0,1	0,6
effect op niveau 2021 in %-punten			
Werkloze beroepsbevolking	5,5	-1,1	4,4
Arbeidsinkomensquote marktsector	77,9	-0,4	77,6

9.4 Overheidssaldo en overheidsschuld

Het EMU-saldo bedraagt 0,7% bbp in 2021. Dat is 0,2% bbp lager dan in het basispad. Door de maatregelen neemt het saldo initieel af met 1,5% bbp. De macro-economische doorwerking zorgt voor een toename van het saldo met 1,3% bbp. De toename van de consumptie zorgt voor extra btw-opbrengsten. De hogere contractlonen en stijging van de werkgelegenheid genereren extra opbrengsten via de inkomensheffing. De daling van de werkloosheid leidt tot een vermindering van de werkloosheidsuitkeringen.

Het doorwerkingseffect is relatief groot ten opzichte van de initiële impuls. Dit komt doordat het pakket een combinatie van verhoging van de indirecte belastingen en een lastenverlichting op inkomen en arbeid bevat. De lastenverlichting, in de vorm van lagere premies voor werkgevers, is positief voor het EMU-saldo, omdat daardoor de loonkosten ook voor de overheid als werkgever omlaag gaan. Ook aan de verhoging van indirecte

belastingen (btw, milieuheffingen, accijnzen) betaalt de overheid mee, maar de omvang hiervan is kleiner dan bij de werkgeverpremies. Afgezien van dit verschil, is de macro-economische doorwerking van indirecte belastingen en directe belastingen van vergelijkbare omvang voor het EMU-saldo.

De schuldquote daalt ten opzichte van het basispad, doordat de toename van het nominale bbp (de noemer van de schuldquote) in verhouding groter is dan de verslechtering van het EMU-saldo. De toename van het nominale bbp wordt veroorzaakt door zowel grotere economische groei als hogere bbp-prijzen.

Tabel 9.6 Effecten op overheidstekort en overheidsschuld van beleidspakket GroenLinks

	2018	2019	2020	2021
EMU-saldo (% bbp, basispad)	-0,3	0,4	0,7	0,9
Initieel effect pakket (% bbp)	-0,4	-1,0	-1,3	-1,5
Doorwerkingseffect pakket (% bbp)	0,3	0,5	0,8	1,3
EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-0,3	-0,1	0,2	0,7
Structureel EMU-saldo (% bbp, basispad)	-0,5	0,1	0,5	0,6
Effect pakket	0,0	-0,3	-0,4	0,2
Structureel EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-0,5	-0,2	0,1	0,8
EMU-schuld (% bbp, basispad)	59,9	57,5	55,1	52,3
Effect pakket	0,0	-0,3	-0,5	-0,8
EMU-schuld inclusief effect pakket (% bbp)	59,9	57,2	54,6	51,4

9.5 Koopkrachteffecten

De volgende maatregelen zijn gunstig voor de koopkracht:

- Verlagen van de nominale premie Zvw
- Afschaffen van het verplicht eigen risico in de Zvw
- Verhogen van de algemene heffingskorting
- Verhogen van de arbeidskorting en de inkomensafhankelijke combinatiekorting
- Verzilverbaar maken van de arbeidskorting, de inkomensafhankelijke combinatiekorting en de ouderenkorting
- Verhogen van de alleenstaande ouderenkorting
- Verhogen van de AOW-uitkering
- Hervormen en intensiveren van het kindgebonden budget
- Verhogen van de bijstand
- Eerste drie dagen gratis kinderopvang voor kinderen van een half tot drie jaar.

De volgende maatregelen zijn nadelig voor de koopkracht:

- Afschaffen van de zorgtoeslag
- Verhogen van de tarieven derde en vierde schijf in box 1
- Verkorten van de derde schijf in box 1
- Fiscaliseren van de AOW-premie
- Afschaffen van de kinderbijslag
- Afschaffen van de mkb-winstvrijstelling
- Afschaffen van de belastingvrije reiskostenvergoeding auto (woon-werk)
- Defiscaliseren van de aftrek eigen woning
- Halveren van de ouderenkorting voor lagere inkomens
- Afschaffen van de ouderenkorting voor hogere inkomens
- Verhogen van de bijtelling van onzuinige auto's.

De volgende maatregelen pakken verschillend uit voor verschillende groepen:

- Invoeren van een vermogensaanwasbelasting met een progressief tarief in box 3

Door het beleidspakket van GroenLinks nemen de reële contractlonen 0,2% in de marktsector per jaar meer toe dan in het basispad (zie paragraaf macro-economische effecten voor een meer gedetailleerde bespreking).

Als gevolg van het beleidspakket van GroenLinks verbetert de totale mediane koopkracht van alle huishoudens gemiddeld met 1,2% per jaar ten opzichte van het basispad. De belangrijkste maatregel die bijdraagt aan dit positieve effect is de verlaging van de nominale Zvw-premie. GroenLinks schaft ook het eigen risico af. Daarnaast schaft GroenLinks ook de zorgtoeslag af, wat het positieve effect van deze maatregelen grotendeels teniet doet voor ontvangers van zorgtoeslag. Het verhogen van de arbeidskorting en de algemene heffingskorting hebben ook een positief effect op de mediane koopkracht. Het verkorten van de derde schijf heeft een negatief effect op de mediane koopkracht.

Het beleidspakket van GroenLinks verbetert vooral de koopkracht van huishoudens met een inkomen tot 350% wml. Huishoudens met een inkomen beneden 175% wml hebben voordeel van het verhogen van de algemene heffingskorting, de arbeidskorting en de alleenstaande ouderenkorting. Voor deze groep wordt het positieve effect van het verlagen van de nominale Zvw-premie en het afschaffen van het eigen risico grotendeels teniet gedaan door het afschaffen van de zorgtoeslag. Voor huishoudens met een inkomen vanaf 175% wml is dit niet het geval, omdat zij beperkt of geen zorgtoeslag ontvangen. Deze huishoudens hebben ook voordeel van het verhogen van de algemene heffingskorting en de arbeidskorting. De toename van de koopkracht van deze groepen wordt vooral beperkt door het verkorten van de derde schijf.

De mediane koopkrachttoename van werkenden, uitkeringsgerechtigden en gepensioneerden is vergelijkbaar. Werkenden hebben vooral voordeel van het verhogen van de arbeidskorting. De koopkracht van uitkeringsgerechtigden verbetert sterk door het verhogen van de bijstand. Gepensioneerden hebben voordeel van de alleenstaande ouderenkorting en van de verhoging van de AOW-uitkering. De mediane koopkracht van deze groep wordt gedrukt door het fiscaliseren van de AOW-premie.

Tweeverdieners gaan er in doorsnee meer op vooruit dan alleenstaanden en alleenverdieners. In vergelijking met tweeverdieners profiteren alleenstaanden en alleenverdieners minder van de verhoging van de arbeidskorting en hebben meer nadeel van het afschaffen van de zorgtoeslag.

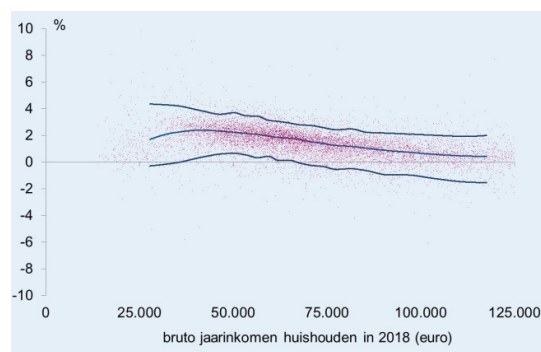
Gezinnen met kinderen gaan er in doorsnee iets minder op vooruit dan gezinnen zonder kinderen. Het afschaffen van de kinderbijslag en aanpassingen en intensiveringen in het kindgebonden budget hebben voor deze groep per saldo een negatief effect op de koopkracht.

Tabel 9.7 Mediane koopkrachteffecten van beleidspakket GroenLinks, gemiddeld per jaar over 2018-2021

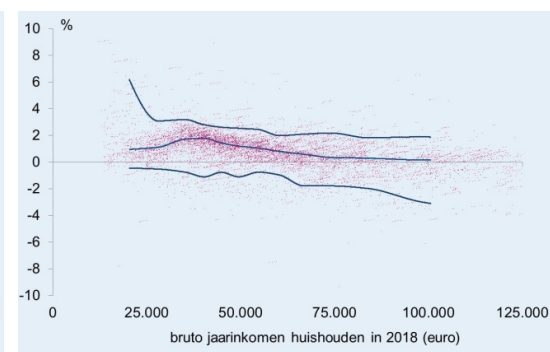
	Omvang (a)	Basispad inclusief beleidspakket (b)	Effect beleidspakket (c)
	% totaal	% per jaar	
Inkomensniveau (d)			
<175% wml	36	1,2	1,3
175-350% wml	38	1,4	1,6
350-500% wml	15	1,0	0,9
>500% wml	11	0,3	0,1
Inkomensbron (e)			
Werkenden (f)	63	1,3	1,3
Uitkeringsgerechtigden	9	1,0	1,3
Gepensioneerden	26	0,9	1,1
Huishoudtype			
Tweeverdieners	52	1,3	1,4
Alleenstaanden	43	1,0	1,1
Alleenverdieners	5	0,7	1,0
Gezinssamenstelling (g)			
Met kinderen	26	1,1	1,1
Zonder kinderen	49	1,3	1,3
Alle huishoudens	100	1,1	1,2
<p>(a) Percentage van totaal aantal huishoudens in 2018.</p> <p>(b) Mediane statische koopkrachtmutaties exclusief incidentele inkomensmutaties. Het betreft het gemiddelde van de koopkrachtmutaties in 2018, 2019, 2020 en 2021.</p> <p>(c) Effect beleidspakket als mediaan van de koopkrachtveranderingen op individueel niveau. Deze kan afwijken van het verschil van de medianen omdat medianen niet bij elkaar opgeteld of afgetrokken mogen worden. In deze tabel ontbreekt het basispad om verwarring op dit punt te voorkomen.</p> <p>(d) Bruto inkomen uit arbeid of uitkering op huishoudniveau; bruto minimumloon (wml) is in 2018 ongeveer 20.500 euro.</p> <p>(e) De indeling naar inkomensbron is op basis van de hoogste inkomensbron op huishoudniveau, waarbij een huishouden waarvan hoofd of partner winstinkomen heeft, bij werkenden wordt ingedeeld. Huishoudens met vroegpensioen of studiefinanciering als hoogste inkomensbron zijn uitgezonderd.</p> <p>(f) Bij de koopkrachtmutatie van werkenden wordt geen rekening gehouden met incidentele mutaties van het loon, zoals het ontvangen of wegvallen van bonussen.</p> <p>(g) De indeling naar gezinssamenstelling is op basis van aanwezigheid van kinderen tot 18 jaar en is exclusief huishoudens van gepensioneerden.</p>			

Figuur 9.1 Spreiding koopkracht basispad inclusief beleidspakket GroenLinks, gemiddeld per jaar over 2018-2021⁴⁸

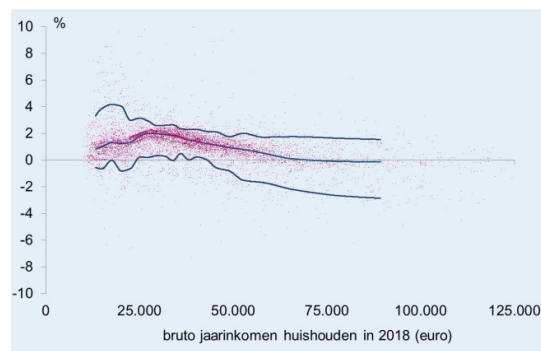
Werkende tweeverdiener

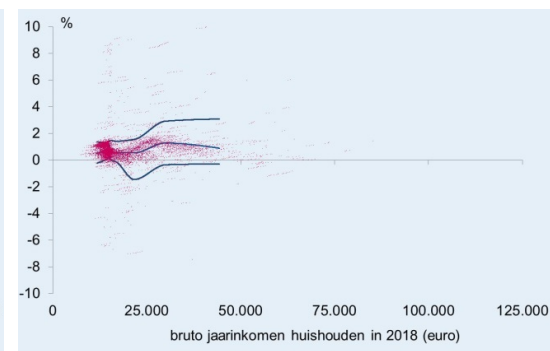
Werkende alleenverdiener

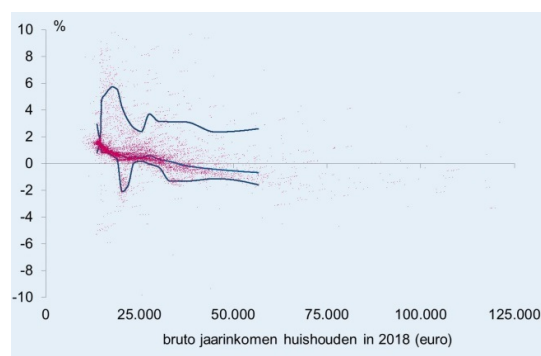
Werkende alleenstaande

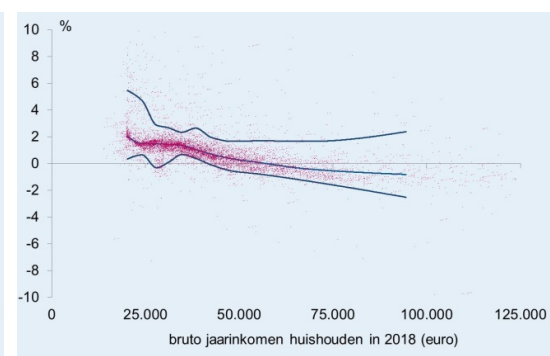
Uitkeringsgerechtigde alleenstaande

Gepensioneerde alleenstaande

Gepensioneerde tweeverdiener

⁴⁸ Koopkracht naar huishoudtype, inkomensbron en huishoudinkomen, mutaties in %, gemiddeld per jaar. Per inkomensniveau ligt de koopkrachtontwikkeling van 90% van de huishoudens tussen de bovenste en onderste lijn. De middelste lijn geeft de mediaan weer.

9.6 Langetermijnbeleideffecten op inkomens en inkomensverdeling

Het beleidspakket leidt per saldo tot een lagere inkomensongelijkheid op de lange termijn. Ten opzichte van het basispad ligt de Gini-coëfficiënt 6,0% lager.

Maatregelen met een Gini-verhogend effect:

- Fiscaliseren van de AOW-premie
- Halveren van de ouderenkorting voor lagere inkomens
- Afschaffen van de kinderbijslag
- Afschaffen van de zorgtoeslag
- Eerste drie dagen gratis kinderopvang voor kinderen van een half tot drie jaar
- Lagere pensioenuitkeringen door het verlagen van de aftoppingsgrens voor de aftrekbaarheid van pensioenpremies.

Maatregelen met een Gini-verlagend effect:

- Verlagen van de nominale premie in de Zvw
- Verhogen van de AOW-uitkering
- Verhogen van de algemene heffingskorting
- Verhogen van de tarieven derde en vierde schijf in box 1
- Verkorten van de derde schijf in box 1
- Afschaffen van de mkb-winstvrijstelling
- Verhogen van de bijstand
- Hervormen en intensiveren van het kindgebonden budget
- Afschaffen van de ouderenkorting voor hoge inkomens
- Verhogen van de alleenstaande ouderenkorting
- Afschaffen van het eigen verplicht risico in de Zvw
- Defiscaliseren van de aftrek eigen woning
- Invoeren van een vermogensaanwasbelasting met progressief tarief in box 3
- Verhogen van de inkomensafhankelijke combinatiekorting (met introductie afbouw)
- Arbeidskorting versneld afbouwen en intensiveren
- Afschaffen belastingvrije reiskostenvergoeding auto (woon-werk)
- Verzilverbaar maken van de arbeidskorting, de inkomensafhankelijke combinatiekorting en de ouderenkorting.
- Verhogen van de bijtelling van onzuinige auto's.

Belangrijke maatregelen die de Gini-coëfficiënt verlagen, zijn onder andere het verlagen van de nominale premie in de Zvw, het verhogen van de AOW-uitkering, het verkorten van de derde schijf, het verhogen van de bijstand, het verhogen van de algemene heffingskorting en alleenstaande ouderenkorting, en het verhogen van het tarief van de derde en vierde schijf. Daartegenover staat onder andere dat het fiscaliseren van de AOW-premie en het halveren

van de ouderenkorting voor lagere inkomens voor een toename van de Gini-coëfficiënt zorgen.

Tabel 9.8 Langetermijneffecten op de inkomensverdeling van beleidspakket GroenLinks

+ = grotere inkomensongelijkheid	Basispad	Basispad inclusief pakket (a)	Effect pakket (b)
	%		
Relatieve mutatie in de Gini-coëfficiënt (c)	2,9	-3,3	-6,0
(a) Basispad en basispad inclusief pakket geven de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt waarbij doorlopend beleid is afgekap in 2060. (b) Effect pakket geeft de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt door het beleidspakket in de structurele situatie waarbij doorlopend beleid is afgekap in 2060. (c) In formule: (verandering in de Gini-coëfficiënt) / (Gini-coëfficiënt in het basispad)			

Een maatregel die niet meeloopt in de berekening van de Gini-coëfficiënt is de arbeidsongeschiktheidsuitkering voor zelfstandigen (zie voor meer toelichting paragraaf 2.6).

Naast de effecten van beleid op de langetermijninkomensverdeling zijn er effecten op het inkomensniveau als gevolg van milieumaatregelen die niet elders zichtbaar worden. Het gaat hierbij om de verhoging van de ODE-heffing ter financiering van de SDE+-uitgaven en om niet-EMU-relevante lastenverzwaringen (bijvoorbeeld verplichting tot het energiezuiniger maken van woningen). Deze lastenverzwaringen worden verondersteld relevant te zijn voor gezinnen, omdat deze op de lange termijn op hen zullen worden afgewenteld.⁴⁹ De lastenverzwaring bij GroenLinks zal na 2021 oplopen met 11,5 mld euro. De lastenverzwaring komt vooral door intensivering in SDE+, waardoor de ODE-heffing oploopt en door de maatregel om kantoren te verbeteren naar label A of hoger en energieneutraal te bouwen.

9.7 Structurele werkgelegenheidseffecten

In totaal verhogen de maatregelen van GroenLinks de structurele werkgelegenheid in uren met 0,3%. Fiscale maatregelen en de flexibilisering van de AOW-leeftijd verhogen de structurele werkgelegenheid, terwijl de maatregelen in de sociale zekerheid hem juist verlagen. Achter het totale effect gaan de nodige plussen en minnen schuil.

De flexibilisering van de AOW-leeftijd verhoogt de structurele werkgelegenheid omdat de mogelijkheid wordt geïntroduceerd om, actuariael neutraal, de AOW maximaal drie jaar later te laten ingaan. Eerdere opname van de AOW is niet mogelijk.

⁴⁹ De bedragen zijn berekend voor het jaar 2030 en in prijzen van het jaar 2017. De bedragen zijn niet incidenteel maar structureel en zijn berekend ten opzicht van de lastenmutaties in het basispad (NEV 2016). De cijfers betreffen de lastenverzwaring als gevolg van de SDE+/ODE en de niet-EMU-relevante lastenverzwaringen (milieu).

Tabel 9.9 Effecten van beleidspakket GroenLinks op de structurele werkgelegenheid in uren

	Effect pakket
Werkgelegenheid (a,b)	0,3
w.v. fiscaal	0,2
sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid	-0,3
AOW-leeftijd	0,4
(a) Procentuele verandering ten opzichte van het basispad. Door afronding kan het totaal afwijken van de som van de onderdelen. (b) 0,1% staat ongeveer gelijk aan 7000 fulltime banen.	

Veranderingen in de premieheffing voor WW en WIA stimuleren de structurele werkgelegenheid. GroenLinks hanteert niet langer het maximumdagloon als premiegrens en voert een franchise in bij de heffing van deze premies, waardoor het gedeelte onder minimumloonniveau grotendeels premievrij wordt. Bovendien maakt GroenLinks werkgevers het eerste half jaar verantwoordelijk voor de WW, wat de structurele werkgelegenheid stimuleert.

Ook het arbeidsmarktbeleid van GroenLinks verhoogt de structurele werkgelegenheid licht, vooral aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Dit komt door de uitbreiding van het aantal beschutte werkplekken en meer geld voor loonkostensubsidies. Dit wordt deels tenietgedaan door het afschaffen van het wettelijk minimumjeugdloon vanaf 18 jaar.

Anderzijds daalt de structurele werkgelegenheid voornamelijk door de verhoging van de bijstand. Dit verkleint de inkomensverschillen tussen werken en niet-werken en vermindert dus de prikkel om te werken. Ook de introductie van een collectieve verzekering voor het tweede jaar loondoorbetaling voor bedrijven tot tien werknemers en de premievrije arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen op minimumloonniveau dragen bij aan de verlaging van de structurele werkgelegenheid.⁵⁰

Ook kindgerelateerde regelingen (in de fiscaliteit en sociale zekerheid) verlagen per saldo de structurele werkgelegenheid. Het opwaartse effect dat uitgaat van gratis kinderopvang voor werkende ouders en intensiveringen in de inkomensafhankelijke combinatiekorting, worden meer dan tenietgedaan door neerwaartse effecten van de uitbreiding van betaald geboorteverlof en de introductie van een nieuwe inkomensafhankelijke regeling die de kinderbijslag en het kindgebonden budget vervangt. Deze laatste maatregel maakt betaald werken minder lonend en drukt daarmee de structurele werkgelegenheid.

Fiscale maatregelen op het gebied van tarieven en schijven van box 1 en belastingen van bedrijven drukken eveneens per saldo de structurele werkgelegenheid. De hogere arbeidskorting vergroot de structurele werkgelegenheid weliswaar, maar dit wordt

⁵⁰ De invloed van de beperking van de loondoorbetalingsplicht is grotendeels een statistisch effect, doordat zieke werknemers onder de huidige regelgeving in de CBS-cijfers meetellen als werkenden en onder de voorgestelde regelgeving als niet-werkenden. De rest is het gevolg van het feit dat re-integratie van zieke medewerkers effectiever is op het moment dat zij onder de verantwoordelijkheid vallen van een werkgever. De instroom in de WIA wordt daardoor hoger wanneer de loondoorbetalingsplicht deels wordt gecollectiviseerd.

tenietgedaan door de verkorting van de derde schijf, de verhoging van de algemene heffingskorting en de hogere lasten voor bedrijven. Het afschaffen van het eigen risico, het verlagen van de nominale premie en het afschaffen van de zorgtoeslag hebben per saldo een licht opwaarts effect.

De maatregelen van GroenLinks verkleinen de kostenverschillen voor bedrijven tussen vaste en flexibele werknemers. Door werkgevers verantwoordelijk te maken voor het eerste half jaar WW kunnen –afhankelijk van de precieze vormgeving –flexibele contracten duurder worden ten opzichte van vaste contracten. Ook door de loondoorbetaling bij ziekte voor bedrijven met minder dan tien werknemers voor het tweede jaar te collectiviseren worden de kostenverschillen kleiner.

Ook de kostenverschillen tussen het in dienst hebben van werknemers en het inhuren van zelfstandigen worden per saldo verkleind. De afschaffing van de mkb-winstvrijstelling en de fiscale aftopping van pensioen verkleinen deze verschillen. De franchise in de werkgeverspremies maakt werknemers aan de onderkant van de arbeidsmarkt ook aantrekkelijker ten opzichte van het inhuren van zelfstandigen.⁵¹ Daarnaast maakt GroenLinks werkgevers verantwoordelijk voor het eerste half jaar WW en schaft de partij het wettelijk minimumjeugdloon vanaf 18 jaar af. Deze twee maatregelen doen de eerdergenoemde verkleiningen van de kostenverschillen deels teniet.

9.8 Houdbaarheid overheidsfinanciën

Het beleidspakket van GroenLinks resulteert in een positief houdbaarheidssaldo van 0,1% bbp. Het houdbaarheidseffect ten opzichte van het basispad is negatief: -0,3% bbp. De uitgaven stijgen op lange termijn met circa 0,7% bbp, de inkomsten met 0,5% bbp. Aan de uitgavenkant betreft het vooral een verhoging van de AOW-uitkering en intensiveringen bij de zorg, ontwikkelingssamenwerking, milieu en onderwijs, deels gemitigeerd door afschaffing van de kinderbijslag. De inkomsten stijgen door de fiscalisering van de AOW-premie, die bij AOW'ers met een aanvullend pensioen een belangrijk tegenwicht vormt voor bovengenoemde stijging van de AOW-uitkering. De inkomsten uit de vennootschapsbelasting nemen toe door grondslagverbreding en tariefverhoging en invoering van een bankbelasting. De indirecte belastingen nemen toe door invoering van een kilometerheffing, een congestieheffing en een minimumprijs voor CO₂. Ook de inkomstenbelasting neemt toe. Dit wordt, deels gemitigeerd door lastenverlichtingen bij huishoudens (vooral door verlagingen van de nominale premie Zvw) en werkgevers.

Het negatieve houdbaarheidseffect wordt vooral binnen de volgende kabinetsperiode bereikt.

⁵¹ De bijbehorende schuif van werkgeverspremies richting hogere inkomens zorgt echter voor het tegenovergestelde aan de bovenkant van de arbeidsmarkt. Daar waren zelfstandigen overigens al duurder (zie IBO zelfstandigen zonder personeel).

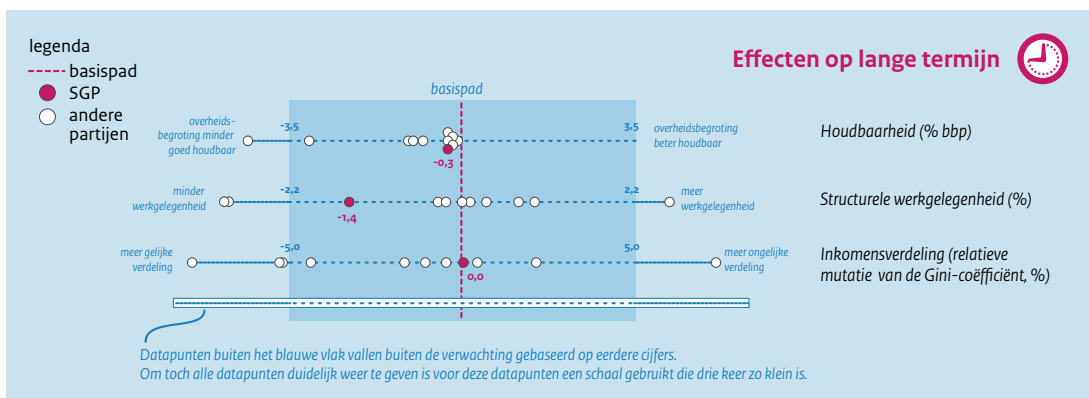
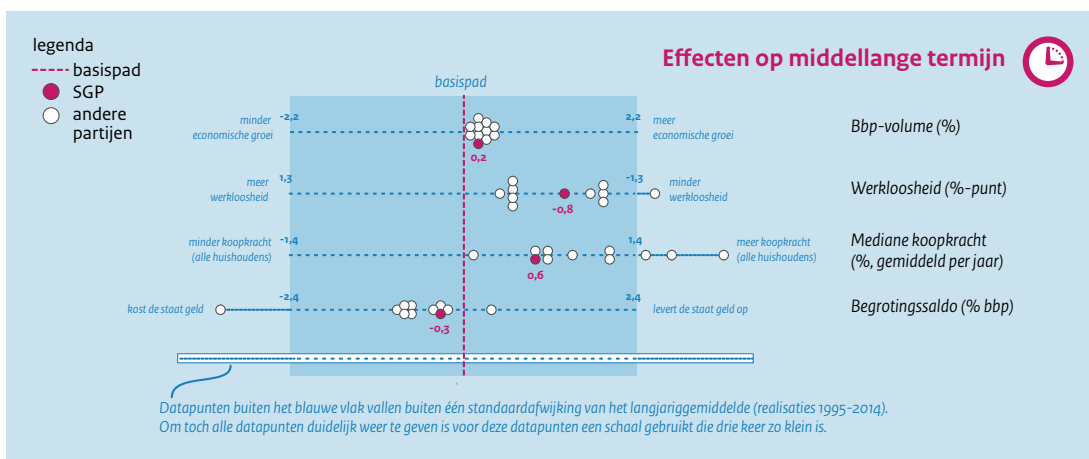
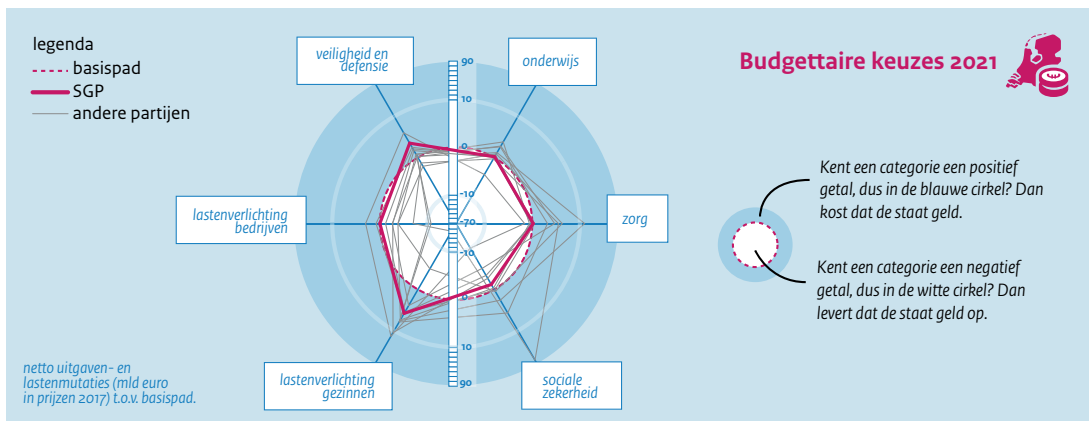
Het beleid op het gebied van de zorg heeft een negatief houdbaarheidseffect van 1,5% bbp (vooral door verlaging van de nominale Zvw-premie, afschaffing van het eigen risico en de intensivering van de verpleeghuiszorg). Het beleid op de andere gebieden compenseert dit grotendeels. Het gaat dan bij wonen om het defiscaliseren van de eigen woning, waardoor de huidige subsidie via de hypotheekrenteaftrek vervalt, en bij de overige beleidsterreinen vooral om lastenverhogingen (zie hierboven).

Het werkgelegenheidseffect van het GroenLinkspakket met 0,3%, dat een gevolg is van fiscale maatregelen en de flexibilisering van de AOW-leeftijd, levert een positieve bijdrage aan de houdbaarheid van 0,1% bbp.

Tabel 9.10 Effecten op houdbaarheid overheidsfinanciën van beleidspakket GroenLinks

	% bbp	mld euro
Houdbaarheid basispad	0,4	3
Effect beleidspakket	-0,3	-2
Houdbaarheid inclusief beleidspakket	0,1	0
Effect op houdbaarheid, binnen de kabinetsperiode en daarna		
Effect op EMU-saldo in 2021	-0,2	-2
Effecten na 2021	-0,1	0
Effect op houdbaarheid, selectie van beleidsdossiers (a)		
AOW en pensioenen	0,1	1
Wonen	0,3	2
Zorg	-1,5	-11
Overig	0,8	6
(a) Onder AOW en pensioen vallen maatregelen betreffende AOW-premie, AOW-uitkering, pensioenpremie, pensioenuitkering en ouderenkorting. Onder Wonen vallen maatregelen betreffende huurtoeslag, hypotheekrenteaftrek, eigenwoningforfait, overdrachtsbelasting, verhuurderheffing en ozb voor gebruikers. Onder Zorg vallen maatregelen betreffende zorguitgaven, zorgpremies, eigen bijdragen en zorgtoeslag. We onderscheiden deze maatregelen vanwege de gevoeligheid voor vergrijzing en de mate van doorwerking na de kabinetsperiode.		

10 SGP

Het basispad

Het basispad is de economische ontwikkeling die het CPB verwacht als er geen aanvullende maatregelen worden genomen. De waarden van alle basispaden staan in tabel 2.1. Een voorbeeld: voor de houdbaarheid van de overheidsbegroting is het basispad 0,4. Is het effect van het beleidspakket -0,7, dan betekent dat dus een houdbaarheidscijfer van -0,3.

10.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van de SGP verhoogt in 2021 de overheidsuitgaven met 1,4 mld euro en vermindert de collectieve lasten met 5,1 mld euro. Ten gevolge hiervan verslechtert het **EMU-saldo** in 2021 per saldo met 6,4 mld euro ten opzichte van het basispad.⁵² Dit is de ex-ante mutatie, dat wil zeggen ongerekend de macro-economische doorwerking.

In 2021 verhoogt de SGP de **overheidsuitgaven** per saldo met 1,4 mld euro. De netto intensiveringen betreffen met name defensie en veiligheid. Per saldo wordt het meest omgebogen bij sociale zekerheid en openbaar bestuur. In de periode 2018-2021 stijgen de overheidsuitgaven in het pad inclusief het beleidspakket met 1,5% per jaar.

De SGP buigt 1,2 mld euro om op **openbaar bestuur**. Dit is vooral het gevolg van een beperking van de uitgaven bij het Rijk, zbo's en het lokaal bestuur via een apparaatskorting. De SGP wil per saldo 0,5 mld euro meer uitgeven aan **veiligheid**. De intensivering wordt besteed aan de inzet van extra wijkagenten en de versterking van terrorismebestrijding, het OM, de rechtspraak en veiligheidsdiensten. De SGP verhoogt de **defensie-uitgaven** met 3,0 mld euro.

De voorstellen van de SGP laten per saldo de uitgaven aan **bereikbaarheid** ongewijzigd.

De SGP wil in 2021 0,3 mld euro op **milieu** intensiveren. Deze intensivering betreft uitsluitend de stimulering van energiebesparing en -innovatie.

Op onderwijs wordt voor 0,2 mld euro geïntensiveerd in 2021. De intensivering betreft een verhoging van de lumpsum van het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en mbo. Daarnaast wordt ook de lumpsum van het hoger onderwijs verhoogd met als doel onder andere het invoeren van tweejarige masters. In de **zorg** intensiveert de SGP per saldo 0,2 mld euro. Zie paragraaf 10.2. De SGP buigt per saldo 1,2 mld euro om in de **sociale zekerheid**. Deze besparing komt met name door het halveren van de alleenstaande-ouderkop in het kindgebonden budget en een ombuiging op de kinderopvangtoeslag. De **overdrachten aan bedrijven** blijven ongewijzigd. De SGP intensiveert 0,2 mld euro op **internationale samenwerking**. Dit is het netto-effect van een intensivering in ontwikkelingssamenwerking en een ombuiging op de vrijwillige bijdragen aan minder goed functionerende multilaterale instellingen en grote internationale organisaties. Op de **overige uitgaven** buigt de SGP netto 0,5 mld euro om. Dit is voornamelijk het resultaat van het verlagen van de subsidies aan de publieke omroep.

Het beleidspakket van de SGP leidt tot een stijging van de **werkgelegenheid in de sector overheid** van 0,5% per jaar. De voorgestelde maatregelen van de SGP hebben in de kabinetsperiode geen invloed op de **werkgelegenheidsontwikkeling in de zorgsector**.

⁵² Alle in deze paragraaf genoemde getallen zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven.

Tabel 10.1 Effecten op de overheidsuitgaven van beleidspakket SGP

	2017	Basispad 2021	Netto inten- siveringen	Basispad inclusief pakket	Basispad	Basispad inclusief pakket
	mld euro			% per jaar		
Openbaar bestuur	62,0	64,2	-1,2	63,0	0,9	0,4
Veiligheid	11,1	12,1	0,5	12,6	2,3	3,3
Defensie	7,8	8,0	3,0	10,9	0,6	8,9
Bereikbaarheid	9,6	10,1	0,0	10,1	1,3	1,3
Milieu			0,3	0,3		
Onderwijs	37,6	38,1	0,2	38,3	0,3	0,5
Zorg	67,3	76,2	0,2	76,4	3,2	3,2
Sociale zekerheid	88,9	91,0	-1,2	89,8	0,6	0,3
Overdrachten aan bedrijven	9,9	10,4	0,0	10,4	1,3	1,2
Internationale samenwerking	12,1	13,0	0,2	13,1	1,7	2,0
Overig			-0,5	-0,5		
Totaal EMU-relevante uitgaven	306,3	323,1	1,4	324,5	1,3	1,5
In het basispad van de MEV/MLT zijn de functies milieu en overig niet gespecificeerd.						

Tabel 10.2 Werkgelegenheidseffecten bij de overheid en zorg van beleidspakket SGP

	Basispad	Effect pakket	Basispad inclusief pakket	Basispad	Effect pakket	Basispad inclusief pakket
	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021
	miljoenen gewerkte uren			% per jaar		
Sector overheid	-5	35	30	-0,1	0,5	0,5
Zorg	145	0	140	2,2	0,0	2,2
Overheid en zorg	135	30	170	1,1	0,3	1,3
De optelling van de cijfers kan door afronding afwijken van de gerapporteerde totalen.						

De SGP verlicht de **collectieve lasten** in 2021 per saldo met 5,1 mld euro. Gezinnen betalen 5,8 mld euro minder belastingen en premies. De SGP laat de collectieve lasten voor bedrijven in 2021 per saldo ongewijzigd. De collectieve lasten voor het buitenland worden met 0,7 mld euro verhoogd.

De **lasten op inkomen en arbeid** worden netto met 15,9 mld euro teruggebracht. Een groot deel van deze lastenverlichting komt door de introductie van een tweeschijvenstelsel en een draagkrachtkorting.

De **lasten op vermogen en winst** worden verzwaard (1,6 mld euro). Dit is onder meer het gevolg van de introductie van de ozb voor gebruikers als extra belastinggebied voor

gemeenten. Ter compensatie wordt de omvang van het Gemeentefonds met hetzelfde bedrag verkleind, zodat de lasten op inkomen en arbeid verlaagd kunnen worden. Daarnaast worden ook de tarieven van de vennootschapsbelasting verlaagd.

De **belastingen op milieu** worden door de SGP verzwaaard (5,3 mld euro). Deze lastenverzwaring komt onder meer door de introductie van een tolvignet naar Duits model. De opbrengst van deze maatregel wordt voor gezinnen en bedrijven teruggesluisd via de motorrijtuigenbelasting. De lastenverzwaring voor het buitenland wordt niet teruggesluisd.

De SGP verhoogt per saldo de **overige belastingen** met 3,9 mld euro. Dit komt vooral door het gedeeltelijk afschaffen van het verlaagde btw-tarief.

Tabel 10.3 Effecten op belastingen en sociale premies van beleidspakket SGP

	Basispad	Netto lastenverzwaring	Basispad inclusief pakket
	mld euro		
Inkomen en arbeid	5,6	-15,9	-10,3
Vermogen en winst	0,0	1,6	1,6
Milieu	2,3	5,3	7,6
Overig	-0,8	3,9	3,1
Totaal beleidsmatige lasten	7,1	-5,1	2,1
w.v. gezinnen	3,7	-5,8	-2,0
bedrijven	3,4	0,0	3,4
buitenland	0,0	0,7	0,7

10.2 Zorg

De SGP verhoogt de collectieve zorguitgaven per saldo met 0,2 mld euro in 2021. Dit is opgebouwd uit een verlaging van de collectieve Zvw-uitgaven met 0,5 mld euro en een verhoging van de collectieve Wlz-uitgaven en de overige zorguitgaven met respectievelijk 0,5 en 0,2 mld euro.

In de **curatieve zorg** voert de SGP binnen het huidige stelsel van gereguleerde concurrentie een aantal wijzigingen door. Zo heeft de SGP de intentie om via hoofdlijnenakkoorden de volumegroei in de ziekenhuiszorg, de geestelijke gezondheidszorg (ggz) en de wijkverpleging te beperken. Het macrobeheersinstrument fungeert daarbij als stok achter de deur. Tevens intensificeert de SGP in onder meer palliatieve zorg. Per saldo betekent dit een ombuiging van 1,1 mld euro in 2021.

Daarnaast verlaagt de SGP het **eigen risico** met 100 euro. Omdat door het herberekenen van het geneesmiddelenvergoedingssysteem de eigen betalingen binnen het pakket toenemen, is er per saldo sprake van een intensivering van 0,8 mld euro. De gemiddelde eigen betalingen

in de Zvw nemen hierdoor af met 50 euro per persoon. De SGP brengt geen wijzigingen aan in het **verzekerde pakket**.

Tot slot brengt de SGP medisch specialisten in loondienst onder de Wet normering topinkomens. Tezamen met een aantal andere maatregelen gericht op het stelsel van de curatieve zorg levert dit een ombuiging op van 0,2 mld euro in 2021.

In de intramurale **langdurige zorg** voert de SGP in de Wlz meer persoonsvolgende bekostiging in zonder de mogelijkheid van bijbetalen voor extra kwaliteit. Dit betekent een intensivering van 0,3 mld euro in 2021. Als gevolg hiervan mogen zorgkantoren geen productieafspraken meer maken met zorgaanbieders en vergoeden ze landelijk uniforme tarieven per geïndiceerde zorgzwaarte, gelijk aan het gemiddelde van de huidige tarieven.

De SGP brengt geen veranderingen aan in de **eigen betalingen** binnen de Wet langdurige zorg (Wlz). Wel intensiveert de SGP 0,2 mld euro taakstellend in de Wlz.

Bij de **overige zorg** verhoogt de SGP de Rijksbijdrage aan gemeenten per saldo met 0,2 mld euro.

Tabel 10.4 Effecten op belangrijkste indicatoren zorg van beleidspakket SGP

	Basis	Effect in 2021 t.o.v. het basispad	Basispad inclusief pakket
	mld euro		
Curatieve zorg (Zvw)			
Collectieve uitgaven (netto)	46,5	-0,5	46,0
a.g.v. (budget-)maatregelen		-1,1	
eigen betalingen		0,8	
aanpassing basispakket		0,0	
overig		-0,2	
Eigen betalingen (euro p.p., a)	270	-50	220
Langdurige zorg (Wlz)			
Collectieve uitgaven (netto)	20,6	0,5	21,1
a.g.v. (budget-)maatregelen		0,2	
eigen betalingen		0,0	
overig		0,3	
Overig (o.a. Wmo/jeugd)	9,1	0,2	9,3
Collectieve uitgaven (netto)	76,2	0,2	76,4
(a) Dit betreft zowel de eigen betalingen onder het eigen risico als eigen bijdragen voor verzekerde curatieve zorg. In het basispad is het eigen risico 430 euro per persoon in 2021 (in prijzen 2017); in lopende prijzen is dit 450 euro. Merk daarbij op dat niet iedereen het eigen risico vol maakt.			

10.3 Macro-economische effecten

De bbp-groei ligt gemiddeld 0,2%-punt per jaar boven het basispad als gevolg van het SGP-pakket. Het pakket verlaagt de collectieve lasten, waar vooral huishoudens van profiteren. Zij zetten hun lastenverlichting om in een hogere consumptie, die gemiddeld 0,6%-punt per jaar harder groeit. Door hogere bestedingen nemen ook de investeringen toe. De uitvoer daalt ten opzichte van het basispad vanwege hogere prijzen.

De werkloosheid komt in 2021 0,8%-punt lager uit dan in het basispad, vooral door een lager arbeidsaanbod. Het arbeidsaanbod neemt af, met name door de introductie van het splitsingsstelsel (belastingheffing op huishoudinkomen) en het afschaffen van de algemene heffingskorting. De werkgelegenheidsgroei in de marktsector verandert niet, bij de overheid komen er meer banen bij defensie.

De contractlonen stijgen met gemiddeld 0,4%-punt per jaar harder dan in het basispad. Naast de prijsontwikkeling zorgt de werkloosheidsdaling voor hogere lonen, maar wordt de lastenverlichting voor werknemers afgewenteld via lagere lonen. Het gedeeltelijk afschaffen van het verlaagde btw-tarief en diverse milieumaatregelen verhogen de indirecte belastingen, die worden doorberekend in de prijzen. Samen met hogere arbeidskosten neemt hierdoor de inflatie toe. De toename van de arbeidsinkomensquote is vooral het gevolg van hogere reële arbeidskosten.

Tabel 10.5 Macro-economische effecten van beleidspakket SGP

	Basis	Effect pakket	Basispad incl. pakket
	% per jaar		
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,7	0,2	1,9
Consumptie huishoudens	1,1	0,6	1,7
Overheidsbestedingen	1,3	0,3	1,6
Investerings bedrijven	2,3	0,2	2,5
Uitvoer goederen en diensten	4,0	-0,1	3,9
Lonen en prijzen			
Contractloon marktsector	1,6	0,4	2,1
Consumentenprijsindex	1,3	0,4	1,8
Reële arbeidskosten marktsector	-0,9	0,2	-0,7
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,7	0,1	0,7
w.v. marktsector	0,5	0,0	0,5
	effect op niveau 2021 in %-punten		
Werkloze beroepsbevolking	5,5	-0,8	4,7
Arbeidsinkomensquote marktsector	77,9	0,6	78,5

10.4 Overheidssaldo en overheidsschuld

Het EMU-saldo in 2021 bedraagt 0,6% bbp door het SGP-pakket. Dat is 0,3% bbp lager dan in het basispad. Door de maatregelen neemt het saldo initieel af met 0,8% bbp. De macro-economische doorwerking zorgt voor een toename van het saldo met 0,5% bbp. Door een toename van de consumptie (btw-opbrengsten) en hogere contractlonen (inkomstenheffing) nemen de belasting- en premie-inkomsten toe. De uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen nemen af door een daling van de werkloosheid.

De schuldquote daalt in 2021 ten opzichte van het basispad, doordat de toename van het nominale bbp (de noemer van de schuldquote) in verhouding groter is dan de afname van het EMU-saldo. De toename van het nominale bbp wordt veroorzaakt door zowel grotere economische groei als hogere bbp-prijzen.

Tabel 10.6 Effecten op overheidstekort en overheidsschuld van beleidspakket SGP

	2018	2019	2020	2021
EMU-saldo (% bbp, basispad)	-0,3	0,4	0,7	0,9
Initieel effect pakket (% bbp)	-0,2	-0,4	-0,7	-0,8
Doorwerkingseffect pakket (% bbp)	0,1	0,2	0,4	0,5
EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-0,3	0,2	0,4	0,6
Structureel EMU-saldo (% bbp, basispad)	-0,5	0,1	0,5	0,6
Effect pakket	-0,1	-0,1	-0,3	-0,5
Structureel EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-0,5	0,0	0,2	0,1
EMU-schuld (% bbp, basispad)	59,9	57,5	55,1	52,3
Effect pakket	0,0	0,0	-0,4	-0,5
EMU-schuld inclusief effect pakket (% bbp)	59,8	57,5	54,8	51,8

10.5 Koopkrachteffecten

De volgende maatregelen zijn gunstig voor de koopkracht:

- Invoeren van een splitsingsstelsel
- Invoeren en intensiveren van een draagkrachtkorting.
- Invoeren van een tweeschijvenstelsel in box 1
- Verhogen van de kinderbijslag
- Verhogen van het heffingsvrije vermogen in box 3
- Verhogen van de ouderenkorting (met invoering geleidelijke afbouw)
- Verhogen van de startersaftrek
- Invoeren van een geboortepremie voor eerstgeborenen
- Verlagen van het verplicht eigen risico in de Zvw.

De volgende maatregelen zijn nadelig voor de koopkracht:

- Afschaffen van de algemene heffingskorting
- Fiscaliseren van de AOW-premie
- Halveren van de alleenstaandeouderkop in de Wet Kindgebonden Budget
- Invoeren van een ozb-gebruikersdeel in de lokale belastingen
- Verlagen van de kinderopvangtoeslag
- Verlagen van de zelfstandigenaftrek
- Verlagen van de mkb-winstaftrek
- Lagere zorgtoeslag door verlagen van het verplicht eigen risico in de Zvw.

De volgende maatregelen pakken verschillend uit voor verschillende groepen:

- Defiscalisering van de partneralimentatie.

Het beleidspakket van de SGP leidt tot ongeveer dezelfde reële contractloonontwikkeling in de marktsector als in het basispad. (zie paragraaf macro-economische effecten voor een meer gedetailleerde bespreking).

Als gevolg van het beleidspakket van de SGP verbetert de totale mediane koopkracht van alle huishoudens gemiddeld met 0,6% per jaar ten opzichte van het basispad. De partij introduceert een splitsingsstelsel waarin belastingheffing in een tweeschijvenstelsel plaatsvindt op basis van huishoudinkomen (en dus niet op basis van het inkomen per gezinslid). De partij verlicht de lasten door een draagkrachtkorting die wordt afgebouwd met huishoudinkomen. Daarvoor schaft de partij de algemene heffingskorting af.

Het beleidspakket van de SGP leidt vooral tot een hogere koopkracht voor huishoudens met een inkomen boven 175% wml. Deze inkomens worden in ongeveer gelijke mate beter van de lastenverlichting via de draagkrachtkorting en het tweeschijvenstelsel. De koopkracht van huishoudens met een inkomen beneden 175% wml verslechtert per saldo omdat de invoering van het ozb-gebruikersdeel, die harder neerslaat bij lagere inkomens, de compensatie via de draagkrachtkorting meer dan teniet doet. Ook het halveren van de alleenstaande ouderkop in de Wet Kindgebonden Budget en de fiscalisering van de AOW-premie verslechteren de koopkracht voor lage inkomens.

De koopkracht van werkenden verbetert vooral door het tweeschijvenstelsel en de draagkrachtkorting. Deze koopkrachtstijging wordt deels beperkt door de afschaffing van de algemene heffingskorting. Uitkeringsgerechtigden en gepensioneerden zien per saldo een koopkrachtdaling. Bij uitkeringsgerechtigden wordt dit veroorzaakt door de afschaffing van de algemene heffingskorting en de halvering van de alleenstaande ouderkop in de Wet Kindgebonden Budget. Gepensioneerden zien hun koopkracht dalen door de fiscalisering van de AOW-premie en het ozb-gebruikersdeel.

De invoering van het splitsingsstelsel en de draagkrachtkorting verbetert vooral de koopkracht voor alleenverdieners. De koopkracht van tweeverdieners en alleenstaanden

stijgt in mindere mate. Gezinnen zonder kinderen zien per saldo een sterkere toename van de koopkracht dan gezinnen met kinderen. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door de invoering van de draagkrachtkorting die positiever uitpakt voor lagere inkomens. Deze maatregel pakt minder positief uit voor tweeverdieners en hogere inkomens die sterker vertegenwoordigd zijn in de groep van gezinnen met kinderen. Daarnaast pakt de defiscaliseren van de partneralimentatie ongunstig uit voor gezinnen met kinderen.

Tabel 10.7 Mediane koopkrachteffecten van beleidspakket SGP, gemiddeld per jaar over 2018-2021

	Omvang (a)	Basispad inclusief beleidspakket (b)	Effect beleidspakket (c)
	% totaal	% per jaar	
Inkomensniveau (d)			
<175% wml	36	-0,4	-0,1
175-350% wml	38	0,8	0,8
350-500% wml	15	0,9	0,8
>500% wml	11	1,1	0,8
Inkomensbron (e)			
Werkenden (f)	63	1,1	1,0
Uitkeringsgerechtigden	9	-0,4	-0,1
Gepensioneerden	26	-0,6	-0,2
Huishoudtype			
Tweeverdieners	52	0,5	0,5
Alleenstaanden	43	0,4	0,6
Alleenverdieners	5	2,7	2,8
Gezinssamenstelling (g)			
Met kinderen	26	0,8	0,7
Zonder kinderen	49	1,0	0,9
Alle huishoudens	100	0,6	0,6

(a) Percentage van totaal aantal huishoudens in 2018.

(b) Mediane statische koopkrachtmutaties exclusief incidentele inkomensmutaties. Het betreft het gemiddelde van de koopkrachtmutaties in 2018, 2019, 2020 en 2021.

(c) Effect beleidspakket als mediaan van de koopkrachtveranderingen op individueel niveau. Deze kan afwijken van het verschil van de medianen omdat medianen niet bij elkaar opgeteld of afgetrokken mogen worden. In deze tabel ontbreekt het basispad om verwarring op dit punt te voorkomen.

(d) Bruto inkomen uit arbeid of uitkering op huishoudniveau; bruto minimumloon (wml) is in 2018 ongeveer 20.500 euro.

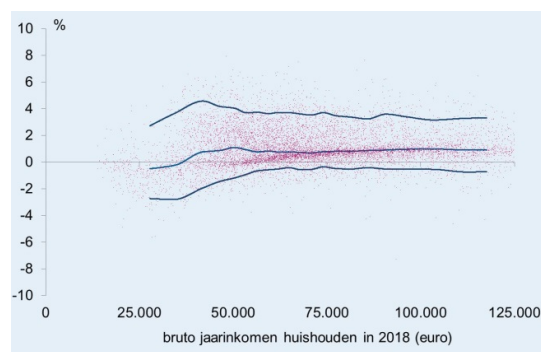
(e) De indeling naar inkomensbron is op basis van de hoogste inkomensbron op huishoudniveau, waarbij een huishouden waarvan hoofd of partner winstinkomen heeft, bij werkenden wordt ingedeeld. Huishoudens met vroegpensioen of studiefinanciering als hoogste inkomensbron zijn uitgezonderd.

(f) Bij de koopkrachtmutatie van werkenden wordt geen rekening gehouden met incidentele mutaties van het loon, zoals het ontvangen of wegvallen van bonussen.

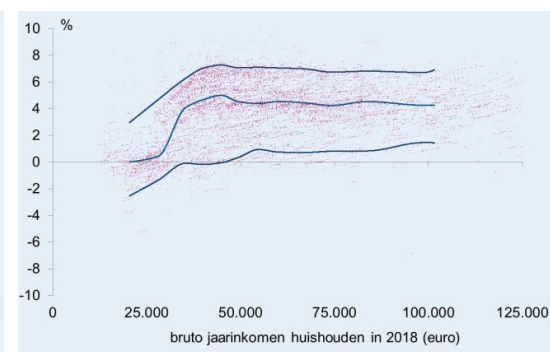
(g) De indeling naar gezinssamenstelling is op basis van aanwezigheid van kinderen tot 18 jaar en is exclusief huishoudens van gepensioneerden.

Figuur 10.1 Spreiding koopkracht basispad inclusief beleidspakket SGP, gemiddeld per jaar over 2018-2021⁵³

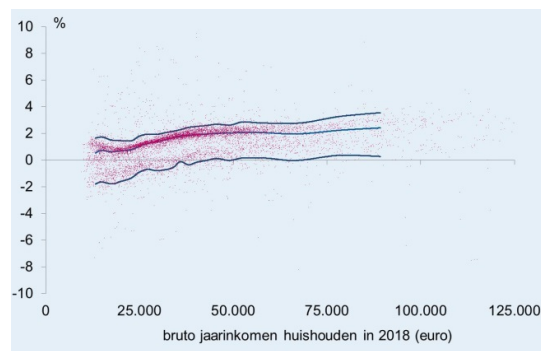
Werkende tweeverdiener

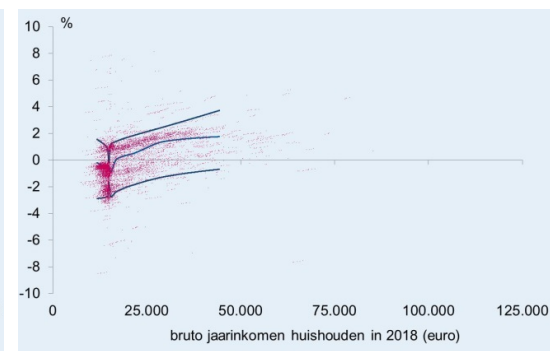
Werkende alleenverdiener

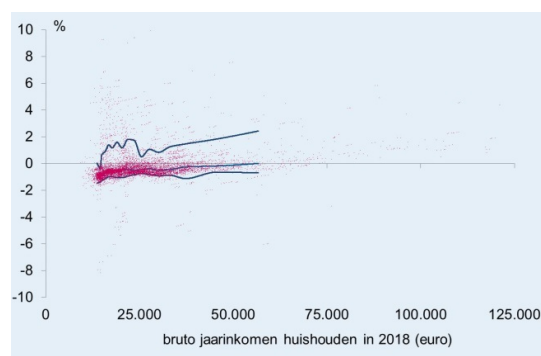
Werkende alleenstaande

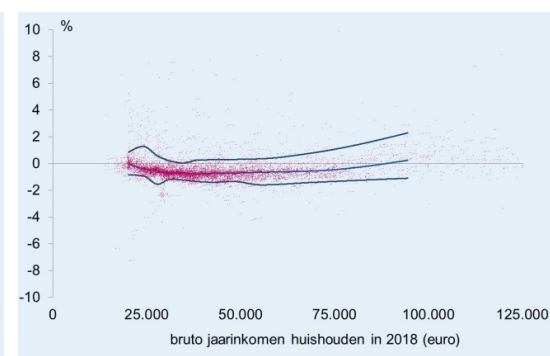
Uitkeringsgerechtigde alleenstaande

Gepensioneerde alleenstaande

Gepensioneerde tweeverdiener

⁵³ Koopkracht naar huishoudtype, inkomensbron en huishoudinkomen, mutaties in %, gemiddeld per jaar. Per inkomensniveau ligt de koopkrachtontwikkeling van 90% van de huishoudens tussen de bovenste en onderste lijn. De middelste lijn geeft de mediaan weer.

10.6 Langetermijnbeleidseffecten op inkomens en inkomensverdeling

Het beleidspakket leidt per saldo tot een gelijkblijvende inkomensongelijkheid op de lange termijn.

Belangrijkste maatregelen met een Gini-verhogend effect:

- Afschaffen van de algemene heffingskorting
- Fiscaliseren van de AOW-premie
- Invoeren van een tweeschijvenstelsel in box 1
- Halveren van de alleenstaandeouderkop in de Wet Kindgebonden Budget
- Invoeren van een ozb-gebruikersdeel in de lokale belastingen.
- Lagere zorgtoeslag door het verlagen van het eigen risico in de Zvw
- Invoeren van een splitsingsstelsel
- Lagere pensioenuitkeringen door het verlagen van de aftoppingsgrens voor de aftrekbaarheid van pensioenpremies en door de mogelijkheid om pensioenaanspraken vervroegd op te nemen.

Belangrijkste maatregelen met een Gini-verlagend effect:

- Invoeren en intensiveren van een draagkrachtkorting
- Verhogen van de ouderenkorting (met invoering geleidelijke afbouw)
- Verhogen van de kinderbijslag
- Invoering van een geboortepremie voor eerstgeborenen
- Verhogen van het heffingsvrije vermogen in box 3
- Verlaging van de mkb-winstaftrek
- Verlagen van de zelfstandigenaftrek
- Verhogen van de startersaftrek
- Defiscaliseren van partneralimentatie
- Verlagen van het verplicht eigen risico in de Zvw
- Verlagen van de kinderopvangtoeslag.

Belangrijke maatregelen die de Gini-coëfficiënt verhogen, zijn het fiscaliseren van de AOW-premie, het invoeren van een ozb-gebruikersdeel, het verlagen van de alleenstaande ouderkop in het kindgebonden budget en het afschaffen van de algemene heffingskorting. Daartegenover staat onder andere dat het invoeren van een draagkrachtkorting en de inkomensafhankelijke ouderenkorting een afname van de Gini-coëfficiënt veroorzaken.

Tabel 10.8 Langetermijneffecten op de inkomensverdeling van beleidspakket SGP

+ = grotere inkomensongelijkheid	Basispad	Basispad inclusief pakket (a)	Effect pakket (b)
	%		
Relatieve mutatie in de Gini-coëfficiënt (c)	2,9	2,9	0,0

(a) Basispad en basispad inclusief pakket geven de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt waarbij doorlopend beleid is afgekapt in 2060.
(b) Effect pakket geeft de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt door het beleidspakket in de structurele situatie waarbij doorlopend beleid is afgekapt in 2060.
(c) In formule: (verandering in de Gini-coëfficiënt) / (Gini-coëfficiënt in het basispad)

10.7 Structurele werkgelegenheidseffecten

Tabel 10.9 Effecten van beleidspakket SGP op de structurele werkgelegenheid in uren

	Effect pakket
Werkgelegenheid (a,b)	-1,4
w.v. fiscaal	-1,9
sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid	0,0
AOW-leeftijd	0,4

(a) Procentuele verandering ten opzichte van het basispad. Door afronding kan het totaal afwijken van de som van de onderdelen.
(b) 0,1% staat ongeveer gelijk aan 7000 fulltime banen.

Tezamen verlagen de maatregelen van de SGP de structurele werkgelegenheid in uren met 1,4%. Deze structurele werkgelegenheidsdaling is het gevolg van fiscale maatregelen. De maatregelen op het gebied van de AOW-leeftijd verhogen de structurele werkgelegenheid juist. Dit laatste is het gevolg van de introductie van de mogelijkheid om, actuariael neutraal, de AOW maximaal drie jaar later in te laten gaan. Eerdere opname van de AOW is niet mogelijk.

De lagere structurele werkgelegenheid is voornamelijk het gevolg van veranderingen in box 1. Door een tweeschijvenstelsel en splitsingsstelsel te introduceren verlaagt SGP de structurele werkgelegenheid. De uniforme tarieven in wat nu de eerste tot en met de derde schijf zijn, leiden op zichzelf weliswaar tot een toename van de structurele werkgelegenheid, maar de topheffing en vooral de heffing op basis van huishoudinkomen doen dit effect meer dan teniet. Belastingheffing op basis van huishoudinkomen verlaagt de arbeidsparticipatie van tweede verdieners in een huishouden. Deze tweede verdieners zijn gevoeliger voor fiscale prikkels dan hoofdkostwinners. De vervanging van de algemene heffingskorting door een (hogere) draagkrachtkorting verlaagt de werkgelegenheid verder.

Andere fiscale maatregelen die de structurele werkgelegenheid verlagen, liggen op het terrein van kindgerelateerde regelingen. Deze verlagen de structurele werkgelegenheid vooral door verlaging van de kinderopvangtoeslag en introductie van eigen bijdragen in de

kinderopvang. De lagere belastingen en premies voor bedrijven verhogen de structurele werkgelegenheid licht.

Per saldo hebben de maatregelen op het gebied van de sociale zekerheid geen effect op het niveau van de structurele werkgelegenheid. Door de stapsgewijze verlaging van de WW-uitkering in het tweede jaar tot het niveau van de bijstand en het in mindering brengen van eerder gebruikte WW-rechten, stijgt de structurele werkgelegenheid. Maar dit wordt volledig tenietgedaan door de introductie van een collectieve verzekering voor het tweede jaar loondoorbetaling bij ziekte voor bedrijven tot vijftig werknemers.⁵⁴ Met deze maatregel verkleint de SGP het verschil in loonkosten tussen vaste en flexibele werknemers wel enigszins.

Maatregelen op het gebied van zelfstandigen veranderen de structurele werkgelegenheid niet, maar verkleinen wel het verschil tussen werknemers en zelfstandigen. Door de zelfstandigenaftrek en de mkb-winstvrijstelling te verlagen, verkleint de SGP de structurele werkgelegenheid en vermindert zij tevens het verschil in fiscale behandeling tussen werknemers en zelfstandigen. Ook het verlagen van de Aof-premies, de versoering van de WW-rechten van werknemers, het verlagen van de aftoppingsgrens van pensioenen en de introductie van meer keuzevrijheid in pensioenen reduceren dit verschil. Daar staat tegenover dat de SGP de startersaftrek verhoogt met 2000 euro.

10.8 Houdbaarheid overheidsfinanciën

Het beleidspakket van de SGP resulteert in een houdbaarheidssaldo van nul. Het houdbaarheidseffect ten opzichte van het basispad is negatief: -0,3% bbp. De uitgaven blijven op lange termijn als aandeel van het bbp op nagenoeg hetzelfde niveau. Hogere uitgaven voor defensie en veiligheid en versoeringen bij onder andere de kinderopvangregelingen en subsidies voor publieke omroep compenseren elkaar. De inkomsten dalen met 0,4% bbp als gevolg van het saldo-effect van een lagere inkomstenbelasting (vooral door het tweeschijvenstelsel en de draagkrachtkorting) en vennootschapsbelasting en hogere indirecte belastingen. Dit betreft vooral de introductie van een ozb-gebruikersdeel, verhoging van de milieubelastingen en afschaffing van het verlaagd btw-tarief.

Het negatieve houdbaarheidseffect wordt vooral bereikt binnen de volgende kabinetsperiode, met name door lastenverlichting. Erna volgt enig herstel, vooral doordat het verschil in lastenverlichting met het basispad kleiner wordt.

Er zijn houdbaarheidswinsten bij de beleidsdossiers AOW en pensioenen (vooral door fiscalisering van de AOW-premie en verlaging van de aftoppingsgrens voor pensioensparen)

⁵⁴ De invloed van de beperking van de loondoorbetalingsplicht is grotendeels een statistisch effect, doordat zieke werknemers onder de huidige regelgeving in de CBS-cijfers meetellen als werkenden en onder de voorgestelde regelgeving als niet-werkenden. De rest is het gevolg van het feit dat re-integratie van zieke medewerkers effectiever is op het moment dat zij onder de verantwoordelijkheid vallen van een werkgever. De instroom in de WIA wordt daardoor hoger wanneer de loondoorbetalingsplicht deels wordt gecollectiviseerd.

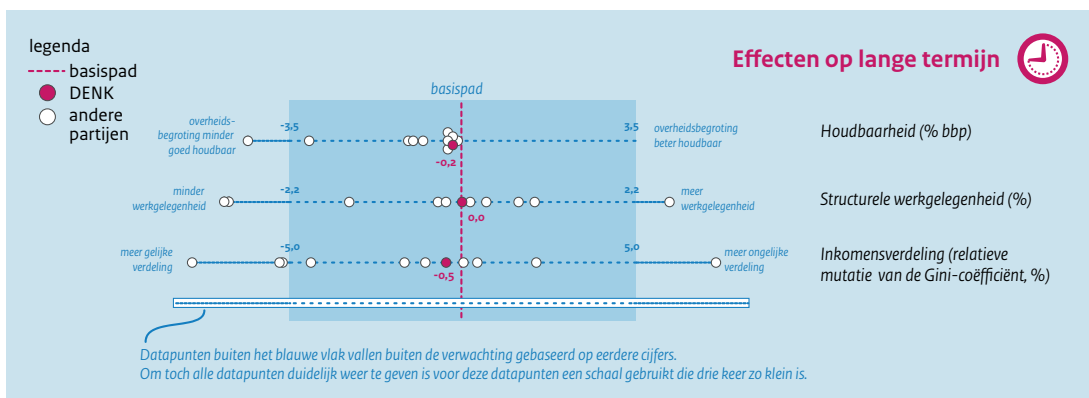
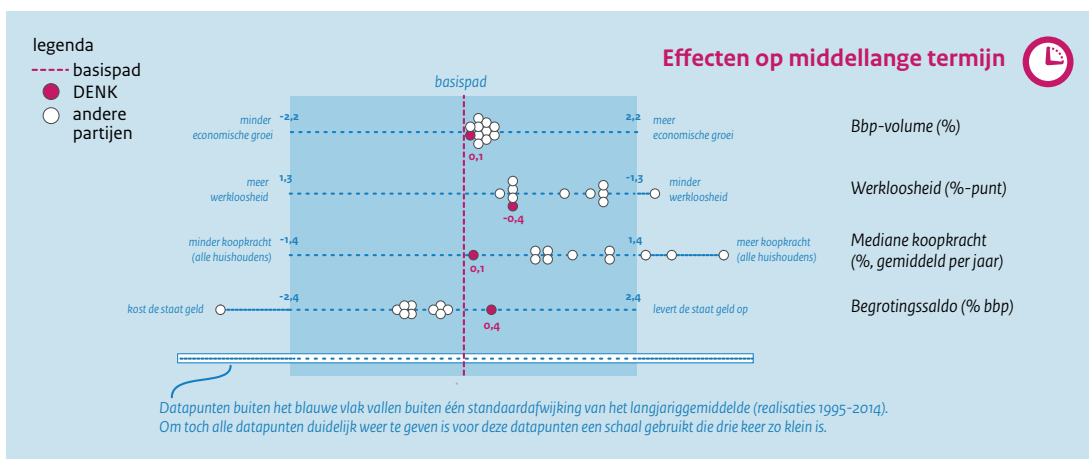
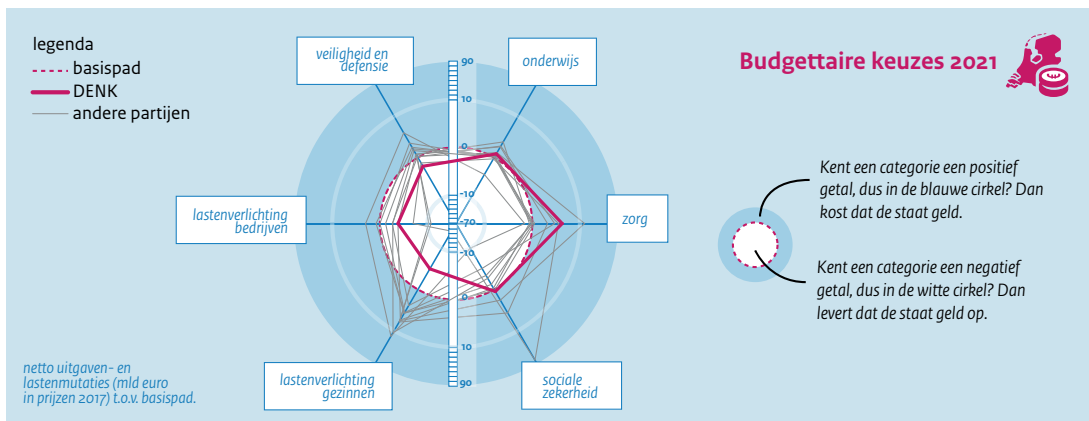
en wonen (invoering gebruikersdeel bij de ozb), maar deze worden meer dan teniet gedaan door ander beleid, met name bovengenoemde lagere belastingen.

De werkgelegenheid daalt door de invoering van het splitsingsstelsel. Het positieve effect van de lagere belastingen weegt hier niet tegenop. Structureel daalt de werkgelegenheid met 1,4%, wat een negatief effect op de houdbaarheid heeft van 0,4% bbp.

Tabel 10.10 Effecten op houdbaarheid overheidsfinanciën van beleidspakket SGP

	% bbp	mld euro
Houdbaarheid basispad	0,4	3
Effect beleidspakket	-0,3	-2
Houdbaarheid inclusief beleidspakket	0,0	0
Effect op houdbaarheid, binnen de kabinetsperiode en daarna		
Effect op EMU-saldo in 2021	-0,3	-3
Effecten na 2021	0,0	1
Effect op houdbaarheid, selectie van beleidsdossiers (a)		
AOW en pensioenen	0,3	2
Wonen	0,3	2
Zorg	0,0	0
Overig	-1,0	-7
(a) Onder AOW en pensioen vallen maatregelen betreffende AOW-premie, AOW-uitkering, pensioenpremie, pensioenuitkering en ouderenkorting. Onder Wonen vallen maatregelen betreffende huurtoeslag, hypotheekrenteaftrek, eigenwoningforfait, overdrachtsbelasting, verhuurderheffing en ozb voor gebruikers. Onder Zorg vallen maatregelen betreffende zorguitgaven, zorgpremies, eigen bijdragen en zorgtoeslag. We onderscheiden deze maatregelen vanwege de gevoeligheid voor vergrijzing en de mate van doorwerking na de kabinetsperiode.		

11 DENK

Het basispad

Het basispad is de economische ontwikkeling die het CPB verwacht als er geen aanvullende maatregelen worden genomen. De waarden van alle basispaden staan in tabel 2.1. Een voorbeeld: voor de houdbaarheid van de overheidsbegroting is het basispad 0,4. Is het effect van het beleidspakket -0,7, dan betekent dat dus een houdbaarheidscijfer van -0,3.

11.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van DENK verhoogt in 2021 de overheidsuitgaven met 8,2 mld euro, verzwaart de collectieve lasten met 9,3 mld euro en verhoogt de aardgasbaten met 1,7 mld euro. Ten gevolge hiervan verbetert het **EMU-saldo** in 2021 per saldo met 2,8 mld euro ten opzichte van het basispad.⁵⁵ Dit is de ex-ante mutatie, dat wil zeggen ongerekend de macro-economische doorwerking.

In 2021 verhoogt DENK de **overheidsuitgaven** per saldo met 8,2 mld euro. De netto intensiveringen betreffen met name zorg en internationale samenwerking. Per saldo wordt het meest omgebogen bij defensie en openbaar bestuur. In de periode 2018-2021 stijgen de overheidsuitgaven in het pad inclusief het beleidspakket met 2% per jaar.

DENK buigt 1,2 mld euro om op **openbaar bestuur**. Deze ombuiging is het gevolg van een apparaatskorting op de uitgaven bij het Rijk, zbo's en het lokaal bestuur. DENK wil per saldo 0,4 mld euro minder uitgeven aan **veiligheid**. In dit kader wordt bijvoorbeeld de recente intensivering van veiligheid en justitie deels teruggedraaid. DENK verlaagt de **defensie-uitgaven** met 1,7 mld euro.

Op het terrein van **bereikbaarheid** komt DENK tot een netto intensivering van 1 mld euro. Dit komt met name door de introductie van gratis openbaar vervoer voor AOW-gerechtigden met een inkomen van maximaal 120% van het minimumloon en voor iedereen met een bijstandsuitkering. De **milieu-uitgaven** blijven onveranderd.

Op **onderwijs** wordt voor 0,9 mld euro geïntensiveerd in 2021. De grootste intensivering betreft een verhoging van de lumpsum van het primair onderwijs met als doel het verlagen van de maximale klassenomvang naar 25 leerlingen. In de **zorg** intensiveert DENK per saldo 6,3 mld euro. Zie paragraaf 11.2. DENK intensiveert per saldo 0,5 mld euro in de **sociale zekerheid**. Het terugdraaien van de versnelde AOW-leeftijdsverhoging en de verhoging van de grens van de vermogenstoets in de AIO en de bijstand zijn daarbij de grootste intensiveringen. Een ombuiging die daar tegenover staat is de bespaarde zorgtoeslag door de afschaffing van het eigen risico.

Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2021 per saldo 0,1 mld euro minder besteed. DENK intensiveert 2,1 mld euro op **internationale samenwerking**. Op de **overige uitgaven** intensiveert DENK netto 0,9 mld euro. Daarbij gaat het voornamelijk om een compensatiefonds in verband met de verhoogde gaswinning in Groningen.

Het beleidspakket van DENK leidt tot een daling van de **werkgelegenheid in de sector overheid** van 0,5% per jaar. Als gevolg van het beleidspakket vindt in de **zorgsector** een stijging van de werkgelegenheid plaats van 1% per jaar.

⁵⁵ Alle in deze paragraaf genoemde getallen zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven.

Tabel 11.1 Effecten op de overheidsuitgaven van beleidspakket DENK

	2017	Basispad 2021	Netto inten- siveringen	Basispad inclusief pakket	Basispad	Basispad inclusief pakket
	mld euro			% per jaar		
Openbaar bestuur	62,0	64,2	-1,2	63,0	0,9	0,4
Veiligheid	11,1	12,1	-0,4	11,7	2,3	1,4
Defensie	7,8	8,0	-1,7	6,2	0,6	-5,4
Bereikbaarheid	9,6	10,1	1,0	11,2	1,3	3,7
Milieu			0,0	0,0		
Onderwijs	37,6	38,1	0,9	39,0	0,3	0,9
Zorg	67,3	76,2	6,3	82,4	3,2	5,2
Sociale zekerheid	88,9	91,0	0,5	91,5	0,6	0,7
Overdrachten aan bedrijven	9,9	10,4	-0,1	10,4	1,3	1,1
Internationale samenwerking	12,1	13,0	2,1	15,1	1,7	5,6
Overig			0,9	0,9		
Totaal EMU-relevante uitgaven	306,3	323,1	8,2	331,4	1,3	2,0
In het basispad van de MEV/MLT zijn de functies milieu en overig niet gespecificeerd.						

Tabel 11.2 Werkgelegenheidseffecten bij de overheid en zorg van beleidspakket DENK

	Basispad	Effect pakket	Basispad inclusief pakket	Basispad	Effect pakket	Basispad inclusief pakket
	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021
	miljoenen gewerkte uren			% per jaar		
Sector overheid	-5	-30	-35	-0,1	-0,5	-0,6
Zorg	145	70	210	2,2	1,0	3,2
Overheid en zorg	135	40	175	1,1	0,3	1,4
De optelling van de cijfers kan door afronding afwijken van de gerapporteerde totalen.						

DENK verzwaart de **collectieve lasten** in 2021 per saldo met 9,3 mld euro. Gezinnen betalen 5 mld euro meer belastingen en premies. Voor bedrijven stijgen de collectieve lasten met 3,8 mld euro. De collectieve lasten voor het buitenland worden met 0,5 mld euro verhoogd.

De **lasten op inkomen en arbeid** worden netto met 2,9 mld euro verhoogd. Het terugdraaien van de eerdere verlengingen van de derde schijf in de loon- en inkomstenbelasting en een verhoging van het tarief in de derde schijf zijn daarbij de grootste lastenverzwaringen.

De **lasten op vermogen en winst** worden verzwaard (3,8 mld euro). Dit is vooral het gevolg van de vervanging van vermogensrendementsheffing in box 3 door een

vermogensaanwasbelasting met een progressief tarief en het beperken van de renteaftrek voor bedrijven. Hiertegenover staan echter ook lastenverlichtingen, zoals de afschaffing van de verhuurderheffing.

De **belastingen op milieu** worden door DENK verzwaaard (2 mld euro). De grootste lastenverzwaring betreft de invoering van een belasting op vliegtickets. DENK verhoogt per saldo de **overige belastingen** met 0,7 mld euro. Het gaat daarbij onder meer om de opbrengst van het reguleren van het telen, verkopen en gebruiken van softdrugs.

DENK verhoogt de **gaswinning** in Groningen met 12 mld Nm³ en dit heeft een positief effect op de aardgasbaten van 1,7 mld euro.

Tabel 11.3 Effecten op belastingen, sociale premies en gasbaten van beleidspakket DENK

	Basispad	Netto lastenverzwaring	Basispad inclusief pakket
	mld euro		
Inkomen en arbeid	5,6	2,9	8,5
Vermogen en winst	0,0	3,8	3,8
Milieu	2,3	2,0	4,3
Overig	-0,8	0,7	-0,1
Totaal beleidsmatige lasten	7,1	9,3	16,4
w.v. gezinnen	3,7	5,0	8,8
bedrijven	3,4	3,8	7,2
buitenland	0,0	0,5	0,5
Gasbaten		1,7	

11.2 Zorg

DENK verhoogt de collectieve zorguitgaven per saldo met 6,3 mld euro in 2021. Dit is opgebouwd uit een verhoging van de collectieve Zvw-uitgaven met 4,1 mld euro en een verhoging van de collectieve Wlz-uitgaven en overige uitgaven met respectievelijk 1,6 mld euro en 0,5 mld euro.

In de **curatieve zorg** voert DENK binnen het huidige stelsel van gereguleerde concurrentie een aantal wijzigingen door. Zo schaft DENK het verplicht eigen risico af. Omdat door het herberekenen van het geneesmiddelenvergoedingssysteem de eigen betalingen binnen het pakket toenemen, is er per saldo sprake van een intensivering van 4,2 mld euro. De gemiddelde eigen betalingen in de Zvw nemen af met 260 euro per persoon. DENK brengt geen wijzigingen aan in het **verzekerde pakket**.

Tot slot levert de centrale inkoop van genees- en hulpmiddelen door de Rijksoverheid een ombuiging van 0,1 mld euro op.

In de intramurale **langdurige zorg** voert DENK een aantal wijzigingen door in de organisatie van de Wlz, die per saldo leiden tot een intensivering van 1,6 mld euro in 2021. Structureel gaat het om een intensivering van 3,0 mld euro. Zo voert DENK een bezettingsnorm in van twee zorgmedewerkers per groep van acht bewoners voor de verpleeghuiszorg.

Verder verplicht DENK zorgkantoren om meerjarige contracten met budgetafspraken af te sluiten met zorgaanbieders. Dit wordt gecombineerd met de invoering van een (deels) meerjarige contracteerruimte en meerjarige concessies voor zorgkantoren.

DENK brengt geen wijzigingen aan in de **eigen betalingen** in de Wlz.

Bij de **overige zorg** intensificeert DENK 0,5 mld euro in een preventiefonds.

Tabel 11.4 Effecten op belangrijkste indicatoren zorg van beleidspakket DENK

	Basis	Effect in 2021 t.o.v. het basispad	Basispad inclusief pakket
	mld euro		
Curatieve zorg (Zvw)			
Collectieve uitgaven (netto)	46,5	4,1	50,6
a.g.v. (budget-)maatregelen		0,0	
eigen betalingen		4,2	
aanpassing basispakket		0,0	
overig		-0,1	
Eigen betalingen (euro p.p., a)	270	-260	10
Langdurige zorg (Wlz)			
Collectieve uitgaven (netto)	20,6	1,6	22,2
a.g.v. (budget-)maatregelen		0,0	
eigen betalingen		0,0	
overig		1,6	
Overig (o.a. Wmo/jeugd)	9,1	0,5	9,6
Collectieve uitgaven (netto)	76,2	6,3	82,4
(a) Dit betreft zowel de eigen betalingen onder het eigen risico als eigen bijdragen voor verzekerde curatieve zorg. In het basispad is het eigen risico 430 euro per persoon in 2021 (in prijzen 2017); in lopende prijzen is dit 450 euro. Merk daarbij op dat niet iedereen het eigen risico vol maakt.			

11.3 Macro-economische effecten

Het bbp groeit door het pakket van DENK 0,1%-punt harder dan in het basispad. De overheidsbestedingen nemen toe door intensiveringen in de zorg, terwijl de lastenverzwaring bij gezinnen ervoor zorgt dat huishoudens minder gaan consumeren. De verhoging van de gasproductie stimuleert de uitvoer, maar de overige uitvoer wordt geremd door hogere prijzen.

De werkloosheid in 2021 ligt 0,4%-punt lager dan in het basispad, door meer banen in de zorg en een afname van het arbeidsaanbod. De werkgelegenheid bij de overheid neemt licht af door ombuigingen bij defensie. Ook in de marktsector is de werkgelegenheidsgroei lager. Het arbeidsaanbod neemt in de kabinetsperiode af, met name door het terugdraaien van de versnelde AOW-leeftijdsverhoging.

De contractlonen nemen met 0,1%-punt per jaar toe ten opzichte van het basispad. De werkloosheidsdaling zorgt voor hogere lonen, terwijl de lastenverlichting voor de gemiddelde werknemer de lonen drukt. De inflatie stijgt door het verhogen van accijnzen en milieuheffingen.

Tabel 11.5 Macro-economische effecten van beleidspakket DENK

	Basis	Effect pakket	Basispad incl. pakket
	% per jaar		
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,7	0,1	1,8
Consumptie huishoudens	1,1	-0,4	0,7
Overheidsbestedingen	1,3	0,7	2,1
Investerings bedrijven	2,3	0,2	2,5
Uitvoer goederen en diensten	4,0	0,0	4,0
Lonen en prijzen			
Contractloon marktsector	1,6	0,1	1,7
Consumentenprijsindex	1,3	0,1	1,4
Reële arbeidskosten marktsector	-0,9	0,1	-0,8
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,7	0,0	0,7
w.v. marktsector	0,5	-0,1	0,4
	effect op niveau 2021 in %-punten		
Werkloze beroepsbevolking	5,5	-0,4	5,1
Arbeidsinkomensquote marktsector	77,9	0,1	78,0

11.4 Overheidssaldo en overheidsschuld

Het EMU-saldo in 2021 bedraagt 1,3% bbp door het DENK-pakket. Dat is 0,4% bbp hoger dan in het basispad. Door de maatregelen neemt het saldo initieel toe met 0,4% bbp. De macro-economische doorwerking zorgt voor verdere toename met 0,1% bbp. Door hogere contractlonen nemen de opbrengsten van de inkomensheffing toe. De uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen nemen af door een daling van de werkloosheid. Door een afname van de consumptie komen de btw-opbrengsten lager uit. Het saldo neemt meer toe dan de initiële impuls omdat de doorwerkingseffecten van de lastenverzwaring kleiner zijn dan die van de intensiveringen, met name door extra gaswinning en bij zorg.

De schuldquote daalt in 2021 ten opzichte van het basispad, zowel door de toename van het EMU-saldo als door de toename van het nominale bbp (de noemer van de schuldquote). De toename van het nominale bbp wordt veroorzaakt door zowel grotere economische groei als hogere bbp-prijzen.

Tabel 11.6 Effecten op overheidstekort en overheidsschuld van beleidspakket DENK

	2018	2019	2020	2021
EMU-saldo (% bbp, basispad)	-0,3	0,4	0,7	0,9
Initieel effect pakket (% bbp)	0,0	0,0	0,1	0,4
Doorwerkingseffect pakket (% bbp)	0,0	0,1	0,1	0,1
EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-0,3	0,5	0,9	1,3
Structureel EMU-saldo (% bbp, basispad)	-0,5	0,1	0,5	0,6
Effect pakket	-0,1	0,1	0,2	0,4
Structureel EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-0,6	0,2	0,6	1,0
EMU-schuld (% bbp, basispad)	59,9	57,5	55,1	52,3
Effect pakket	-0,1	-0,2	-0,6	-1,1
EMU-schuld inclusief effect pakket (% bbp)	59,8	57,3	54,6	51,2

11.5 Koopkrachteffecten

De volgende maatregelen zijn gunstig voor de koopkracht:

- Verhogen van de arbeidskorting
- Afschaffen van het verplicht eigen risico in de Zvw
- Verhogen van de kinderbijslag
- Verhogen van de ouderenkorting voor lagere inkomens
- Verhogen van de kinderopvangtoeslag met gratis kinderopvang voor het eerste kind voor lagere inkomens
- Verhogen van de mkb-winstvrijstelling
- Verhogen van de inkomensafhankelijke combinatiekorting.

De volgende maatregelen zijn nadelig voor de koopkracht:

- Verkorten van de derde schijf in box 1
- Verhogen van het tarief derde schijf in box 1
- Invoeren van een inkomensafhankelijke kinderbijslag
- Versneld afbouwen van de hypotheekrenteaftrek
- Invoeren van een vermogensaanwasbelasting met een progressief tarief in box 3
- Aftoppen van de hypotheekrenteaftrek op eigenwoningschuld van 500.000 euro
- Afschaffen van de aftrekbaarheid eigen bijdrage werknemer voor leaseauto.
- Lagere zorgtoeslag door afschaffen van het verplicht eigen risico Zvw.

Het beleidspakket van DENK leidt tot ongeveer dezelfde reële contractloonontwikkeling in de marktsector als in het basispad (zie paragraaf macro-economische effecten voor een meer gedetailleerde bespreking).

Als gevolg van het beleidspakket van DENK verbetert de totale mediane koopkracht van alle huishoudens gemiddeld met 0,1% per jaar ten opzichte van het basispad. Alle huishoudens ondervinden voordeel van het afschaffen van het eigen risico in de Zvw, waarbij huishoudens met lager inkomen er minder op vooruit gaan omdat ze minder zorgtoeslag gaan ontvangen.

Huishoudens met een inkomen van 175 tot 350% wml profiteren het meest van de verhoging van de arbeidskorting, die inkomensafhankelijk is. Huishoudens met een inkomen beneden 175% wml gaan er per saldo niet op vooruit omdat ze naast de verhoging van de arbeidskorting nadeel ondervinden van een snellere afbouw van de algemene heffingskorting - wat een automatisch gevolg is van het verkorten van de lengte van de derde schijf. Huishoudens met inkomen boven 500% wml ondervinden nadeel van de maatregelen in de derde schijf en van het schrappen van de kinderbijslag voor de hoge inkomens. Werkenden zien hun koopkracht door het beleidspakket van DENK vooral toenemen door de hogere arbeidskorting. Uitkeringsgerechtigden zien een negatieve koopkrachtontwikkeling door de versnelde afbouw van de algemene heffingskorting als gevolg van het verkorten van de derde schijf in box 1. De koopkracht van gepensioneerden verandert per saldo nauwelijks. Het voordeel van de hogere ouderenkorting valt deels weg tegen een snellere afbouw van de algemene heffingskorting.

Door het beleidspakket van DENK gaan vooral tweeverdieners er in koopkracht op vooruit door de hogere arbeidskorting. Huishoudens met kinderen profiteren van de hogere kinderbijslag en de hogere inkomensafhankelijke combinatiekorting.

Tabel 11.7 Mediane koopkrachteffecten van beleidspakket DENK, gemiddeld per jaar over 2018-2021

	Omvang (a)	Basispad inclusief beleidspakket (b)	Effect beleidspakket (c)
	% totaal	% per jaar	
Inkomensniveau (d)			
<175% wml	36	0,0	0,0
175-350% wml	38	0,2	0,3
350-500% wml	15	0,0	0,0
>500% wml	11	-0,3	-0,5
Inkomensbron (e)			
Werkenden (f)	63	0,2	0,2
Uitkeringsgerechtigden	9	0,0	-0,1
Gepensioneerden	26	-0,2	0,0
Huishoudtype			
Tweeverdieners	52	0,1	0,2
Alleenstaanden	43	0,0	0,0
Alleenverdieners	5	-0,3	0,0
Gezinssamenstelling (g)			
Met kinderen	26	0,5	0,6
Zonder kinderen	49	0,1	0,1
Alle huishoudens	100	0,0	0,1

(a) Percentage van totaal aantal huishoudens in 2018.

(b) Mediane statische koopkrachtmutaties exclusief incidentele inkomensmutaties. Het betreft het gemiddelde van de koopkrachtmutaties in 2018, 2019, 2020 en 2021.

(c) Effect beleidspakket als mediaan van de koopkrachtveranderingen op individueel niveau. Deze kan afwijken van het verschil van de medianen omdat medianen niet bij elkaar opgeteld of afgetrokken mogen worden. In deze tabel ontbreekt het basispad om verwarring op dit punt te voorkomen.

(d) Bruto inkomen uit arbeid of uitkering op huishoudniveau; bruto minimumloon (wml) is in 2018 ongeveer 20.500 euro.

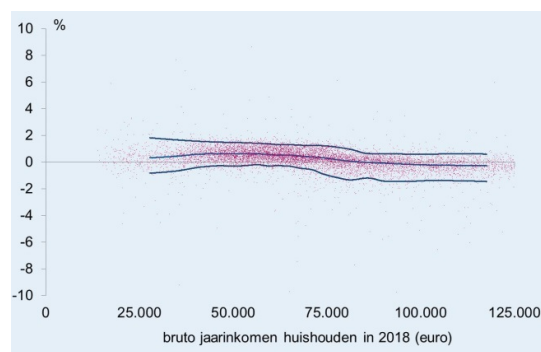
(e) De indeling naar inkomensbron is op basis van de hoogste inkomensbron op huishoudniveau, waarbij een huishouden waarvan hoofd of partner winstinkomen heeft, bij werkenden wordt ingedeeld. Huishoudens met vroegpensioen of studiefinanciering als hoogste inkomensbron zijn uitgezonderd.

(f) Bij de koopkrachtmutatie van werkenden wordt geen rekening gehouden met incidentele mutaties van het loon, zoals het ontvangen of wegvallen van bonussen.

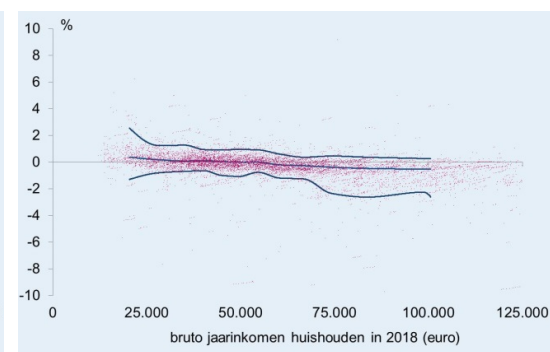
(g) De indeling naar gezinssamenstelling is op basis van aanwezigheid van kinderen tot 18 jaar en is exclusief huishoudens van gepensioneerden.

Figuur 11.1 Spreiding koopkracht basispad inclusief beleidspakket DENK, gemiddeld per jaar over 2018-2021⁵⁶

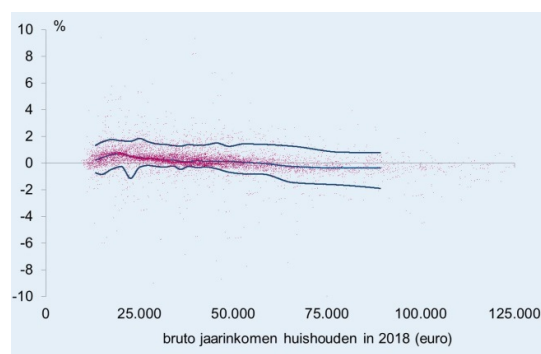
Werkende tweeverdiener

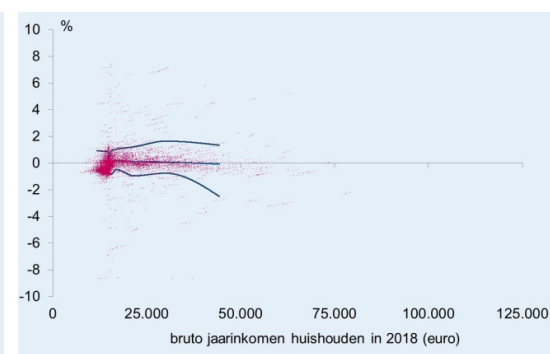
Werkende alleenverdiener

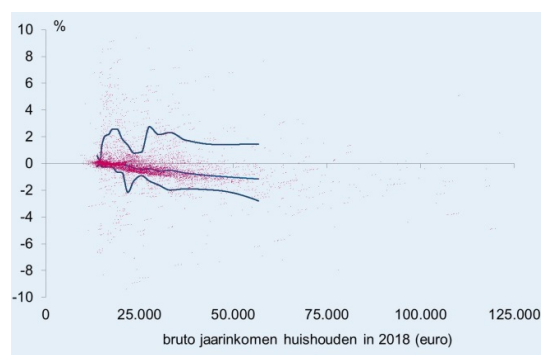
Werkende alleenstaande

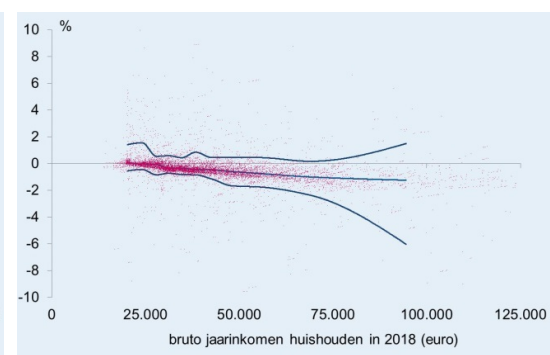
Uitkeringsgerechtigde alleenstaande

Gepensioneerde alleenstaande

Gepensioneerde tweeverdiener

⁵⁶ Koopkracht naar huishoudtype, inkomensbron en huishoudinkomen, mutaties in %, gemiddeld per jaar. Per inkomensniveau ligt de koopkrachtontwikkeling van 90% van de huishoudens tussen de bovenste en onderste lijn. De middelste lijn geeft de mediaan weer.

11.6 Langetermijnbeleideffecten op inkomens en inkomensverdeling

Het beleidspakket van DENK leidt per saldo tot een lagere inkomensongelijkheid op de lange termijn dan in het basispad. Ten opzichte van het basispad ligt de Gini-coëfficiënt 0,5% lager.

Maatregelen met een Gini-verhogend effect:

- Invoeren van een vermogenstoets in de AOW
- Verhogen van de mkb-winstvrijstelling
- Lagere zorgtoeslag door het afschaffen van het verplicht eigen risico in de Zvw
- Verhogen van het maximale tarief voor de hypotheekrenteaftrek op de lange termijn
- Verhogen van de inkomensafhankelijke combinatiekorting.

Maatregelen met een Gini-verlagend effect:

- Invoeren en verhogen van een inkomensafhankelijke kinderbijslag
- Verhogen van het tarief derde schijf in box 1
- Verkorten van de derde schijf in box 1
- Afschaffen van het verplicht eigen risico in de Zvw
- Invoeren van een vermogensaanwasbelasting met een progressief tarief in box 3
- Verhogen van de arbeidskorting
- Verhogen van de ouderenkorting voor lagere inkomens
- Afschaffen van de aftrekbaarheid eigen bijdrage werknemer voor een dure leaseauto
- Aftoppen van de hypotheekrenteaftrek op een eigenwoningschuld van 500.000 euro
- Verhogen van de kinderopvangtoeslag met gratis kinderopvang voor het eerste kind voor lagere inkomens
- Hogere pensioenuitkeringen door het vergroten van de fiscale jaarruimte.

De maatregelen van DENK leiden per saldo tot een verlaging van de Gini-coëfficiënt ten opzichte van het basispad. Belangrijke maatregelen hierbij zijn het verkorten van de derde schijf in box 1, het verhogen van het tarief van de derde schijf en het invoeren en verhogen van de inkomensafhankelijke kinderbijslag. Daartegenover staat onder andere dat het invoeren van een vermogenstoets in de AOW, waarbij de AOW komt te vervallen vanaf een vermogen van 80.000 euro, een toename van de Gini-coëfficiënt veroorzaakt. Deze toename van de coëfficiënt komt doordat bij personen met een AOW-uitkering de combinatie laag inkomen met een hoog vermogen relatief vaak voorkomt.

Tabel 11.8 Langetermijneffecten op de inkomensverdeling van beleidspakket DENK

+ = grotere inkomensongelijkheid	Basispad	Basispad inclusief pakket (a)	Effect pakket (b)
	%		
Relatieve mutatie in de Gini-coëfficiënt (c)	2,9	2,3	-0,5
(a) Basispad en basispad inclusief pakket geven de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt waarbij doorlopend beleid is afgekapt in 2060.			
(b) Effect pakket geeft de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt door het beleidspakket in de structurele situatie waarbij doorlopend beleid is afgekapt in 2060.			
(c) In formule: (verandering in de Gini-coëfficiënt) / (Gini-coëfficiënt in het basispad)			

Maatregelen die niet meelopen in de berekening van de Gini-coëfficiënt, zijn onder andere de verruiming van de vermogenstoetsen in de bijstand, de arbeidsongeschiktheidsuitkering voor zelfstandigen en de aanvullende inkomensvoorziening voor ouderen (zie voor meer toelichting paragraaf 2.6).

11.7 Structurele werkgelegenheidseffecten

Tabel 11.9 Effecten van beleidspakket DENK op de structurele werkgelegenheid in uren

	Effect pakket
Werkgelegenheid (a,b)	0,0
w.v. fiscaal	-0,2
sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid	-0,2
AOW-leeftijd	0,4
(a) Procentuele verandering ten opzichte van het basispad. Door afronding kan het totaal afwijken van de som van de onderdelen.	
(b) 0,1% staat ongeveer gelijk aan 7000 fulltime banen.	

Gezamenlijk hebben de maatregelen van DENK geen invloed op de structurele werkgelegenheid. De neerwaartse effecten die uitgaan van veranderingen in de fiscaliteit en de sociale zekerheid worden gecompenseerd door de flexibilisering van de AOW-leeftijd. DENK biedt de mogelijkheid om, actuarieel neutraal, de AOW maximaal drie jaar later te laten ingaan. Dit verhoogt de structurele werkgelegenheid met 0,4%. Eerdere opname van de AOW is niet mogelijk.

Binnen de sociale zekerheid zorgen de introductie van een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen ter hoogte van het wettelijk minimumloon en de uitbreiding van het zorgverlof voor een daling van de structurele werkgelegenheid. Ook het collectiviseren van het tweede jaar loondoorbetaling voor bedrijven tot tien werknemers heeft een licht drukkende werking.⁵⁷

⁵⁷ De invloed van de beperking van de loondoorbetalingsplicht is grotendeels een statistisch effect, doordat zieke werknemers onder de huidige regelgeving in de CBS-cijfers meetellen als werkenden en onder de voorgestelde regelgeving als niet-werkenden. De rest is het gevolg van het feit dat re-integratie van zieke medewerkers effectiever is op

Het arbeidsmarktbeleid van DENK verhoogt de structurele werkgelegenheid. Dit gebeurt vooral aan de onderkant van de arbeidsmarkt door de uitbreiding van het aantal beschutte werkplekken. Ook het beschikbaar stellen van een geoormerkt budget voor meer face-to-face gesprekken in de dienstverlening van het UWV heeft een licht opwaarts effect.

De daling van de structurele werkgelegenheid vanuit de fiscaliteit is voor de helft het gevolg van veranderingen in kindgerelateerde maatregelen en voor de helft het gevolg van de lastenverzwaring in de derde schijf van box 1. Wat betreft de kindgerelateerde maatregelen verhoogt DENK weliswaar de kinderopvangtoeslag en het maximale bedrag van de inkomensafhankelijke combinatiekorting – wat de structurele werkgelegenheid van ouders verhoogt – maar dit wordt meer dan gecompenseerd door het inkomensafhankelijk maken van de kinderbijslag en het verhogen daarvan. Dit verkleint het inkomensverschil tussen werken en niet-werken, wat (betaald) werken minder aantrekkelijk maakt en zo de structurele werkgelegenheid verlaagt. De verhoging van de arbeidskorting heeft een klein opwaarts werkgelegenheidseffect, evenals de afschaffing van het eigen risico (vanwege de evenredige verlaging van de zorgtoeslag).

Het verschil tussen vaste en flexibele werknemers wordt licht verkleind. Dit gebeurt via de collectivisering van de loondoorbetaling bij ziekte bij kleine bedrijven. De verschillen tussen zelfstandigen en werknemers worden enerzijds kleiner door de verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen. Extra geld voor start-up-vouchers en verhoging van de mkb-winstvrijstelling vergroten deze verschillen echter weer.

11.8 Houdbaarheid overheidsfinanciën

Het beleidspakket van DENK resulteert in een positief houdbaarheidssaldo van 0,1% bbp. Het houdbaarheidseffect ten opzichte van het basispad is negatief: -0,2% bbp. De uitgaven stijgen op lange termijn met 1,6% bbp, terwijl de inkomsten met 1,3% bbp toenemen. De uitgavenverhoging is met een stijging van 1,4% bbp vooral geconcentreerd in de zorg (hoofdzakelijk door afschaffing eigen risico bij de Zvw en de invoering van een bezettingsnorm in de verpleeghuiszorg). Ook de uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking en sociale zekerheid nemen toe. Hier tegenover staan bezuinigingen op het openbaar bestuur. De inkomstenstijging zit vooral bij de inkomstenbelasting, hoofdzakelijk door tariefmaatregelen in box 1 (terugdraaien verlenging derde schijf en verhoging arbeidskorting) en de introductie van een nieuw progressief belastingtarief in box 3, en bij lastenverzwaringen in de sfeer van de vennootschapsbelasting.

Binnen de kabinetsperiode zijn de budgettaire ontwikkelingen gunstig, deels door tijdelijke extra inkomsten uit de gaswinning in Groningen. De ontwikkelingen na de kabinetsperiode

het moment dat zij onder de verantwoordelijkheid vallen van een werkgever. De instroom in de WIA wordt daardoor hoger wanneer de loondoorbetalingsplicht deels wordt gecollectiviseerd.

zijn echter negatief, vooral als gevolg van het wegvallen van de extra gasinkomsten en de vergrijzingsgevoeligheid van de uitgavenverhogingen in de zorg.

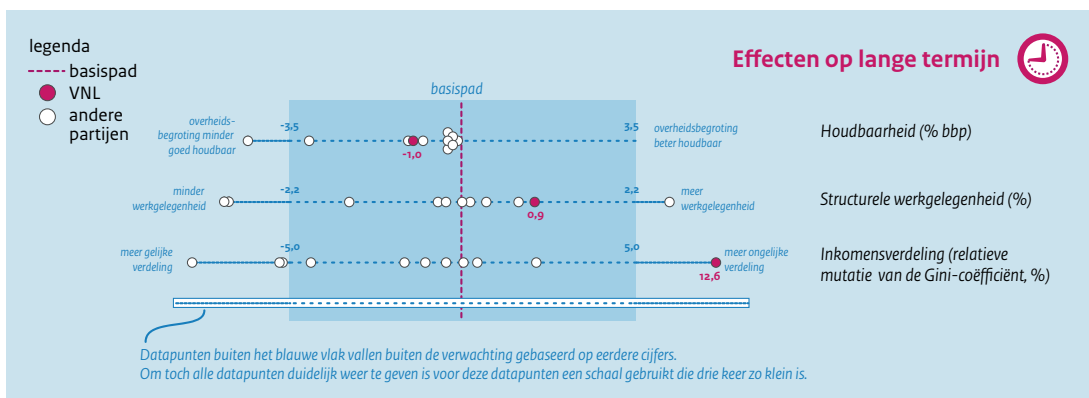
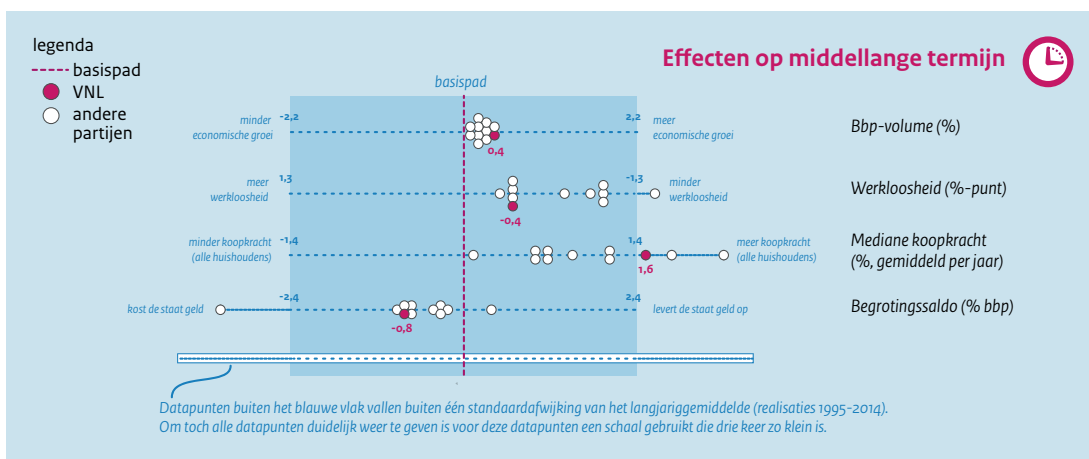
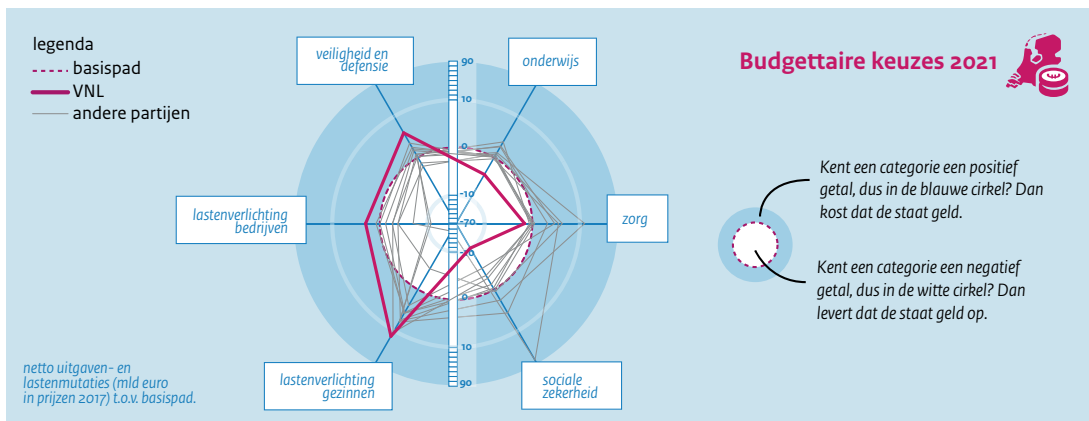
De maatregelen op het terrein van de zorg hebben een negatief houdbaarheidseffect van 1,2% bbp. De maatregelen op het terrein van wonen hebben een negatief effect van 0,3% bbp, vooral door afschaffing van de verhuurderheffing. Bovengenoemde belastingverhogingen en maatregelen op het terrein van de AOW en pensioenen (invoering van een vermogenstoets bij de AOW en de mogelijkheid van latere opname van de AOW) werken hier tegenin.

Het werkgelegenheidseffect van het DENK-pakket heeft een verwaarloosbare invloed op het houdbaarheidssaldo.

Tabel 11.10 Effecten op houdbaarheid overheidsfinanciën van beleidspakket DENK

	% bbp	mld euro
Houdbaarheid basispad	0,4	3
Effect beleidspakket	-0,2	-2
Houdbaarheid inclusief beleidspakket	0,1	1
Effect op houdbaarheid, binnen de kabinetsperiode en daarna		
Effect op EMU-saldo in 2021	0,4	3
Effecten na 2021	-0,6	-5
Effect op houdbaarheid, selectie van beleidsdossiers (a)		
AOW en pensioenen	0,2	1
Wonen	-0,3	-2
Zorg	-1,2	-9
Overig	1,1	8
(a) Onder AOW en pensioen vallen maatregelen betreffende AOW-premie, AOW-uitkering, pensioenpremie, pensioenuitkering en ouderenkorting. Onder Wonen vallen maatregelen betreffende huurtoeslag, hypotheekrenteaftrek, eigenwoningforfait, overdrachtsbelasting, verhuurderheffing en ozb voor gebruikers. Onder Zorg vallen maatregelen betreffende zorguitgaven, zorgpremies, eigen bijdragen en zorgtoeslag. We onderscheiden deze maatregelen vanwege de gevoeligheid voor vergrijzing en de mate van doorwerking na de kabinetsperiode.		

12 VNL

Het basispad

Het basispad is de economische ontwikkeling die het CPB verwacht als er geen aanvullende maatregelen worden genomen. De waarden van alle basispaden staan in tabel 2.1. Een voorbeeld: voor de houdbaarheid van de overheidsbegroting is het basispad 0,4. Is het effect van het beleidspakket -0,7, dan betekent dat dus een houdbaarheidscijfer van -0,3.

12.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van VNL verlaagt de overheidsuitgaven met 18,1 mld euro en vermindert de collectieve lasten met 26,5 mld euro in 2021. Het pakket bevat de invoering van een vlaktaks van 27% in combinatie met het afschaffen van een groot aantal heffingskortingen en aftrekposten. Dit is een ingrijpend pakket aan maatregelen: de budgettaire en economische effecten ervan zijn met meer dan de gebruikelijke onzekerheden omringd. Het beleidspakket van VNL verslechtert het **EMU-saldo** in 2021 per saldo met 8,4 mld euro ten opzichte van het basispad.⁵⁸ Dit is de ex-ante mutatie, dat wil zeggen ongerekend de macro-economische doorwerking.

In 2021 verlaagt VNL de **overheidsuitgaven** per saldo met 18,1 mld euro. Per saldo wordt het meest omgebogen bij sociale zekerheid, internationale samenwerking en onderwijs. De netto intensiveringen betreffen met name defensie. In de periode 2018-2021 dalen de overheidsuitgaven in het pad inclusief het beleidspakket met 0,1% per jaar.

VNL buigt 1,2 mld euro om op **openbaar bestuur**. Dit is vooral het gevolg van een beperking van de uitgaven bij het Rijk, zbo's en het lokaal bestuur via een apparaatskorting.

VNL wil per saldo 1,0 mld euro meer uitgeven aan **veiligheid**. Ook verhoogt VNL de **defensie-uitgaven** met 5,0 mld euro.

Op het terrein van **bereikbaarheid** komt VNL tot een netto intensivering van 0,3 mld euro. VNL investeert met name in infrastructuur en waterbeheer. Ook wil VNL in 2021 0,7 mld euro op **milieu** intensiveren. VNL introduceert een investeringsfonds voor innovatie en energietransitie om 15 jaar lang vernieuwing te stimuleren.

Op onderwijs wordt voor 4,1 mld euro omgebogen in 2021. De ombuiging treft zowel het primair-, voortgezet- als hoger onderwijs via de lumpsum. In de **zorg** buigt VNL per saldo 1,6 mld euro om. Een nadere toelichting op de zorgmaatregelen staat in paragraaf 12.2. VNL buigt per saldo 10,3 mld euro om in de **sociale zekerheid**. De ombuiging komt vooral door de afschaffing van de zorgtoeslag en de kinderbijslag.

Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2021 per saldo 2,5 mld euro minder besteed. Dit komt voornamelijk door het afschaffen van de WBSO, het loonkostenvoordeel en het lage-inkomensvoordeel. VNL buigt 4,2 mld euro om op **internationale samenwerking**. Op de **overige uitgaven** buigt VNL netto 1,1 mld euro om. De grootste post daarbij is de ombuiging op media en cultuur.

De **werkgelegenheidsontwikkeling in de sector overheid** ondervindt door het voorgestelde maatregelenpakket van VNL in de kabinetsperiode geen wijzigingen ten opzichte van het basispad. Als gevolg van het beleidspakket vindt in de **zorgsector** een daling van de werkgelegenheid plaats van 0,2% per jaar.

⁵⁸ Alle in deze paragraaf genoemde getallen zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven.

Tabel 12.1 Effecten op de overheidsuitgaven van beleidspakket VNL

	2017	Basispad 2021	Netto inten- siveringen	Basispad inclusief pakket	Basispad	Basispad inclusief pakket
	mld euro			% per jaar		
Openbaar bestuur	62,0	64,2	-1,2	63,0	0,9	0,4
Veiligheid	11,1	12,1	1,0	13,1	2,3	4,3
Defensie	7,8	8,0	5,0	12,9	0,6	13,6
Bereikbaarheid	9,6	10,1	0,3	10,4	1,3	2,0
Milieu			0,7	0,7		
Onderwijs	37,6	38,1	-4,1	34,0	0,3	-2,5
Zorg	67,3	76,2	-1,6	74,5	3,2	2,6
Sociale zekerheid	88,9	91,0	-10,3	80,8	0,6	-2,4
Overdrachten aan bedrijven	9,9	10,4	-2,5	8,0	1,3	-5,4
Internationale samenwerking	12,1	13,0	-4,2	8,7	1,7	-7,9
Overig			-1,1	-1,1		
Totaal EMU-relevante uitgaven	306,3	323,1	-18,1	305,0	1,3	-0,1
In het basispad van de MEV/MLT zijn de functies milieu en overig niet gespecificeerd.						

Tabel 12.2 Werkgelegenheidseffecten bij de overheid en zorg van beleidspakket VNL

	Basispad	Effect pakket	Basispad inclusief pakket	Basispad	Effect pakket	Basispad inclusief pakket
	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021
	miljoenen gewerkte uren			% per jaar		
Sector overheid	-5	0	-5	-0,1	0,0	-0,1
Zorg	145	-15	125	2,2	-0,2	1,9
Overheid en zorg	135	-15	120	1,1	-0,1	1,0
De optelling van de cijfers kan door afronding afwijken van de gerapporteerde totalen.						

VNL verlicht de **collectieve lasten** in 2021 per saldo met 26,5 mld euro. Gezinnen betalen 23,5 mld euro minder belastingen en premies. Voor bedrijven dalen de collectieve lasten met 3,0 mld euro.

De **lasten op inkomen en arbeid** worden netto met 20,6 mld euro teruggebracht. De invoering van een vlaktaks van 27% voor alle inkomens en alle leeftijdsgroepen en een nieuwe belastingvrije voet verlagen de lasten. De afschaffing van de algemene heffingskorting, de aftrekbaarheid van hypotheekrente en pensioenpremies daarentegen, verhogen de lasten evenals de verlaging van de arbeidskorting.

De **lasten op vermogen en winst** worden verlicht (4,7 mld euro). De grootste lastenverlichting voor bedrijven komt door de verlaging van beide tarieven van de vennootschapsbelasting naar 15%. Bij gezinnen is dit de afschaffing van de erf- en schenkbelasting.

De **belastingen op milieu** worden door VNL verzwaaard (3,4 mld euro). De grootste verzwaring komt door de afschaffing van de belastingvrije reiskostenvergoeding voor zowel zakelijk als woon-werkverkeer en voor zowel ov- als autokilometers.

VNL verlaagt per saldo de **overige belastingen** met 4,7 mld euro, voornamelijk als gevolg van de invoering van een uniform btw-tarief van 15%.

Tabel 12.3 Effecten op belastingen en sociale premies van beleidspakket VNL

	Basispad	Netto lastenverzwaring	Basispad inclusief pakket
	mld euro		
Inkomen en arbeid	5,6	-20,6	-15,0
Vermogen en winst	0,0	-4,7	-4,7
Milieu	2,3	3,4	5,7
Overig	-0,8	-4,7	-5,4
Totaal beleidsmatige lasten	7,1	-26,5	-19,4
w.v. gezinnen	3,7	-23,5	-19,8
bedrijven	3,4	-3,0	0,4
buitenland	0,0	0,0	0,0

12.2 Zorg

VNL verlaagt de collectieve zorguitgaven per saldo met 1,6 mld euro in 2021. Dit is opgebouwd uit een verlaging van de collectieve Zvw-uitgaven met 1,9 mld euro, een verhoging van de collectieve Wlz-uitgaven met 0,3 mld euro en gelijkblijvende overige zorguitgaven.

In de **curatieve zorg** voert VNL binnen het huidige stelsel van gereguleerde concurrentie een aantal wijzigingen door. Zo heeft VNL de intentie om via hoofdlijnenakkoorden de volumegroei in de ziekenhuiszorg, de geestelijke gezondheidszorg (ggz) en de wijkverpleging te beperken. Het macrobeheersinstrument fungeert daarbij als stok achter de deur. Dit betekent een ombuiging van 1,2 mld euro in 2021.

Verder verlaagt VNL het **eigen risico** met 50 euro. Aan de andere kant voert VNL eigen bijdragen in voor paramedische zorg en dieetadvisering voor alle leeftijden. Omdat door het herberekenen van het geneesmiddelenvergoedingssysteem de eigen betalingen binnen het pakket toenemen, is er per saldo sprake van een intensivering van 0,1 mld euro. De

gemiddelde eigen betalingen per persoon in de Zvw nemen hierdoor af met 20 euro per persoon.

Tevens beperkt VNL het **verzekerde pakket** op het gebied van geneesmiddelen en ouderdomsgerelateerde zorg. In totaal betekent dit een besparing van 0,5 mld euro.

Tot slot neemt VNL een aantal maatregelen gericht op het stelsel van de curatieve zorg die tezamen een ombuiging van 0,3 mld euro opleveren.

In de intramurale **langdurige zorg** voert VNL een aantal wijzigingen door in de organisatie van de Wlz, die gezamenlijk leiden tot een ombuiging van 0,2 mld euro in 2021. Zo verplicht VNL zorgkantoren om meerjarige contracten met budgetafspraken af te sluiten met zorgaanbieders. Dit wordt gecombineerd met de invoering van (deels) meerjarige contracteerruimte en meerjarige concessies voor zorgkantoren.

Tabel 12.4 Effecten op belangrijkste indicatoren zorg van beleidspakket VNL

	Basis	Effect in 2021 t.o.v. het basispad	Basispad inclusief pakket
	mld euro		
Curatieve zorg (Zvw)			
Collectieve uitgaven (netto)	46,5	-1,9	44,5
a.g.v. (budget-)maatregelen		-1,2	
eigen betalingen		0,1	
aanpassing basispakket		-0,5	
overig		-0,3	
Eigen betalingen (euro p.p., a)	270	-20	250
Langdurige zorg (Wlz)			
Collectieve uitgaven (netto)	20,6	0,3	20,9
a.g.v. (budget-)maatregelen		0,5	
eigen betalingen		0,0	
overig		-0,2	
Overig (o.a. Wmo/jeugd)	9,1	0,0	9,1
Collectieve uitgaven (netto)	76,2	-1,6	74,5
(a) Dit betreft zowel de eigen betalingen onder het eigen risico als eigen bijdragen voor verzekerde curatieve zorg. In het basispad is het eigen risico 430 euro per persoon in 2021 (in prijzen 2017); in lopende prijzen is dit 450 euro. Merk daarbij op dat niet iedereen het eigen risico vol maakt.			

Tot slot intensificeert VNL taakstellend 0,5 mld euro in de verpleeghuiszorg. VNL brengt geen veranderingen aan in de **eigen betalingen** binnen de Wet langdurige zorg (Wlz).

Bij de **overige zorg** beperkt VNL de aanspraak op huishoudelijke hulp in de Wmo in combinatie met een verlaging van de Rijksbijdrage aan gemeenten. Daartegenover wordt de

Rijksbijdrage aan gemeenten met het oog op de maatwerkvoorziening voor chronisch zieken en gehandicapten verhoogd. Dit is per saldo budgettair neutraal.

12.3 Macro-economische effecten

VNL introduceert in 2021 een vlaktaks van 27% met een belastingvrije voet van 10.000 euro. Deze vlaktaks wordt mede gefinancierd uit het beperken of afschaffen van bestaande heffingskortingen en vanuit het afschaffen van de aftrekbaarheid van hypotheekrente en pensioenpremies. De omvang van deze belastinghervorming is zodanig groot dat de economische effecten hiervan met meer dan de gebruikelijke onzekerheden zijn omringd. Een deel van de effecten wordt bovendien pas zichtbaar na de periode 2018-2021 (zie indicatoren voor de lange termijn).

De bbp-groei ligt gemiddeld 0,4%-punt boven het basispad als gevolg van het VNL-pakket. De consumptie wordt gestimuleerd door lastenverlichting voor huishoudens. De hogere consumptieve bestedingen vormen een stimulans voor de economie en daarmee ook voor de bedrijfsinvesteringen. De overheidsbestedingen nemen per saldo niet toe, met intensiveringen bij defensie en ombuigingen bij onderwijs en zorg.

Tabel 12.5 Macro-economische effecten van beleidspakket VNL

	Basis	Effect pakket	Basispad incl. pakket
% per jaar			
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,7	0,4	2,1
Consumptie huishoudens	1,1	1,1	2,2
Overheidsbestedingen	1,3	0,0	1,4
Investeringen bedrijven	2,3	0,8	3,1
Uitvoer goederen en diensten	4,0	0,0	4,0
Lonen en prijzen			
Contractloon marktsector	1,6	-0,3	1,3
Consumentenprijsindex	1,3	-0,2	1,1
Reële arbeidskosten marktsector	-0,9	-0,1	-1,0
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,7	0,1	0,8
w.v. marktsector	0,5	0,2	0,7
effect op niveau 2021 in %-punten			
Werkloze beroepsbevolking	5,5	-0,4	5,1
Arbeidsinkomensquote marktsector	77,9	-0,7	77,2

De werkloosheid daalt met 0,4%-punt in 2021 ten opzichte van het basispad. De werkgelegenheid in de marktsector neemt toe door hogere productie, terwijl het aantal banen in de zorg afneemt. Ondanks de grote lastenverschuiving verandert het arbeidsaanbod nauwelijks, het effect van de toename door het afschaffen van de zorgtoeslag valt weg tegen de afname door de lagere arbeidskorting.

De contractlonen dalen gemiddeld met 0,3%-punt per jaar ten opzichte van het basispad, terwijl de inflatie 0,2%-punt lager uitkomt. De consumentenprijs neemt vooral af door verlaging van het btw-tarief. De lonen dalen door lagere werknemerslasten en het grotere verschil tussen het beschikbaar inkomen van uitkeringsgerechtigden en werkenden (vervangingsratio). De daling van de werkloosheid heeft daarentegen een opdrijvend effect op de lonen. De arbeidsinkomensquote daalt door hogere productiviteit en lagere reële arbeidskosten.

12.4 Overheidssaldo en overheidsschuld

Het EMU-saldo in 2021 bedraagt 0,1% bbp door het VNL-pakket. Dat is 0,8% bbp lager dan in het basispad. Door de maatregelen neemt het saldo initieel af met 1,1% bbp. De macro-economische doorwerking zorgt voor een toename van het saldo met 0,3% bbp. De belastingopbrengsten nemen toe door extra consumptie, maar nemen af door de lagere inflatie en contractlonen. Door de afname van het EMU-saldo neemt de schuldquote toe ten opzichte van het basispad.

Tabel 12.6 Effecten op overheidstekort en overheidsschuld van beleidspakket VNL

	2018	2019	2020	2021
EMU-saldo (% bbp, basispad)	-0,3	0,4	0,7	0,9
Initieel effect pakket (% bbp)	-0,3	-0,6	-0,8	-1,1
Doorwerkingseffect pakket (% bbp)	0,0	0,2	0,3	0,3
EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-0,6	0,0	0,2	0,1
Structureel EMU-saldo (% bbp, basispad)	-0,5	0,1	0,5	0,6
Effect pakket	-0,3	-0,3	-0,3	-0,9
Structureel EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-0,7	-0,1	0,2	-0,3
EMU-schuld (% bbp, basispad)	59,9	57,5	55,1	52,3
Effect pakket	0,2	0,4	0,8	1,6
EMU-schuld inclusief effect pakket (% bbp)	60,1	58,0	55,9	53,8

12.5 Koopkrachteffecten

De volgende maatregelen zijn gunstig voor de koopkracht:

- Invoeren van een vlaktaks van 27% in box 1
- Invoeren van een nieuwe belastingvrije voet
- Verhogen van het kindgebonden budget
- Verlagen van het tarief in box 3 naar het vlaktakstarief
- Verhogen van de ouderenkorting voor lagere inkomens (met invoering geleidelijke afbouw)
- Verlagen van de nominale premie in de Zvw
- Verlagen van het verplicht eigen risico in de Zvw.

De volgende maatregelen zijn nadelig voor de koopkracht:

- Afschaffen van de heffingskortingen, uitgezonderd de arbeidskorting, de inkomensafhankelijke combinatiekorting en de ouderenkorting
- Verlagen van de arbeidskorting
- Afschaffen van de zorgtoeslag
- Fiscaliseren van de AOW-premie
- Afschaffen van de inkomensondersteuning AOW
- Afschaffen van verschillende aftrekposten
- Verhogen van het eigenwoningforfait (na afschaffen hypotheekrenteaftrek en 'wet Hillen')
- Afschaffen van de kinderbijslag
- Verlagen van de huurtoeslag
- Verlagen van de bijstand
- Afschaffen van de belastingvrije reiskostenvergoeding auto en OV.

De volgende maatregelen pakken verschillend uit voor verschillende groepen:

- Invoeren van een vermogensaanwasbelasting in box 3.

Het beleidspakket van VNL leidt tot ongeveer dezelfde reële contractloonontwikkeling in de marktsector als in het basispad. (zie paragraaf macro-economische effecten voor een meer gedetailleerde bespreking).

Als gevolg van het beleidspakket van VNL verbetert de totale mediane koopkracht van alle huishoudens gemiddeld met 1,6% per jaar ten opzichte van het basispad. Deze stijging is vooral te verklaren door de lastenverlichting die gepaard gaat met introductie van een vlaktaks voor alle inkomens en alle leeftijdsgroepen. Verder verlicht VNL de lasten door een (niet-overdraagbare) belastingvrije voet in te voeren. De belangrijkste maatregelen die een drukkend effect op de mediane koopkracht hebben zijn het afschaffen van de algemene

heffingskorting, het verlagen van de arbeidskorting, het afschaffen van aftrekposten en het afschaffen van de zorgtoeslag.

Voor huishoudens met een inkomen beneden 175% wml neemt de koopkracht met 0,2% af ten opzichte van het basispad, terwijl de koopkracht voor huishoudens met een inkomen boven 500% wml met 3,8% toeneemt. Dit is grotendeels het gevolg van het invoeren van de vlaktaks en het afschaffen van maatregelen die relatief voordelig zijn voor lage inkomens, zoals de algemene heffingskorting en de zorgtoeslag, en door het verlagen van de huurtoeslag en de bijstand.

De koopkracht van werkenden verbetert met 2,2% ten opzichte van het basispad. Voor deze groep geldt dat het positieve effect van de vlaktaks en belastingvrije voet deels gedrukt wordt door de verlaging van de arbeidskorting. De koopkracht van uitkeringsgerechtigden verbetert niet ten opzichte van het basispad. Dit komt doordat het positieve effect van de vlaktaks en de belastingvrije voet teniet gedaan wordt door het afschaffen van de algemene heffingskorting en de zorgtoeslag, en door de verlagingen van de huurtoeslag en de bijstand. De koopkracht van gepensioneerden verbetert met 0,3% ten opzichte van het basispad. Gepensioneerden hebben naast de vlaktaks en de belastingvrije voet ook voordeel van het verhogen van de ouderenkorting. Het fiscaliseren van de AOW-premie, het afschaffen van de algemene heffingskorting en de zorgtoeslag doen dit positieve effect deels teniet.

Gezinnen met kinderen hebben voordeel van de verhoging van het kindgebonden budget die het afschaffen van de kinderbijslag compenseert.

Tabel 12.7 Mediane koopkrachteffecten van beleidspakket VNL, gemiddeld per jaar over 2018-2021

	Omvang (a)	Basispad inclusief beleidspakket (b)	Effect beleidspakket (c)
	% totaal	% per jaar	
Inkomensniveau (d)			
<175% wml	36	-0,3	-0,2
175-350% wml	38	1,7	1,9
350-500% wml	15	2,6	2,6
>500% wml	11	4,1	3,8
Inkomensbron (e)			
Werkenden (f)	63	2,2	2,2
Uitkeringsgerechtigden	9	-0,2	0,0
Gepensioneerden	26	-0,1	0,3
Huishoudtype			
Tweeverdieners	52	1,9	2,0
Alleenstaanden	43	0,4	0,7
Alleenverdieners	5	1,5	1,8
Gezinssamenstelling (g)			
Met kinderen	26	1,8	1,8
Zonder kinderen	49	2,3	2,3
Alle huishoudens	100	1,4	1,6

(a) Percentage van totaal aantal huishoudens in 2018.

(b) Mediane statische koopkrachtmutaties exclusief incidentele inkomensmutaties. Het betreft het gemiddelde van de koopkrachtmutaties in 2018, 2019, 2020 en 2021.

(c) Effect beleidspakket als mediaan van de koopkrachtveranderingen op individueel niveau. Deze kan afwijken van het verschil van de medianen omdat medianen niet bij elkaar opgeteld of afgetrokken mogen worden. In deze tabel ontbreekt het basispad om verwarring op dit punt te voorkomen.

(d) Bruto inkomen uit arbeid of uitkering op huishoudniveau; bruto minimumloon (wml) is in 2018 ongeveer 20.500 euro.

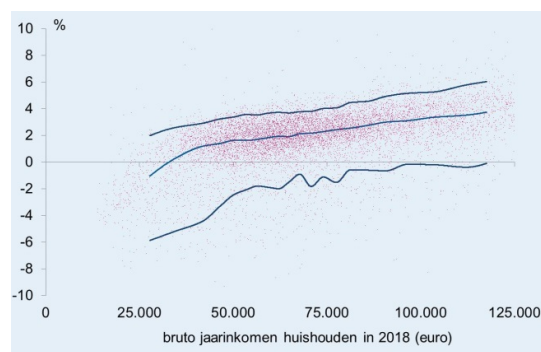
(e) De indeling naar inkomensbron is op basis van de hoogste inkomensbron op huishoudniveau, waarbij een huishouden waarvan hoofd of partner winstinkomen heeft, bij werkenden wordt ingedeeld. Huishoudens met vroegpensioen of studiefinanciering als hoogste inkomensbron zijn uitgezonderd.

(f) Bij de koopkrachtmutatie van werkenden wordt geen rekening gehouden met incidentele mutaties van het loon, zoals het ontvangen of wegvallen van bonussen.

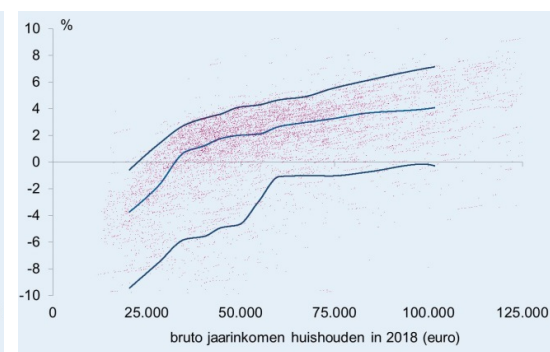
(g) De indeling naar gezinssamenstelling is op basis van aanwezigheid van kinderen tot 18 jaar en is exclusief huishoudens van gepensioneerden.

Figuur 12.1 Spreiding koopkracht basispad inclusief beleidspakket VNL, gemiddeld per jaar over 2018-2021⁵⁹

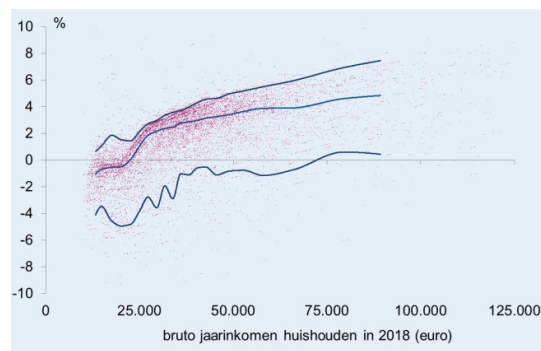
Werkende tweeverdiener

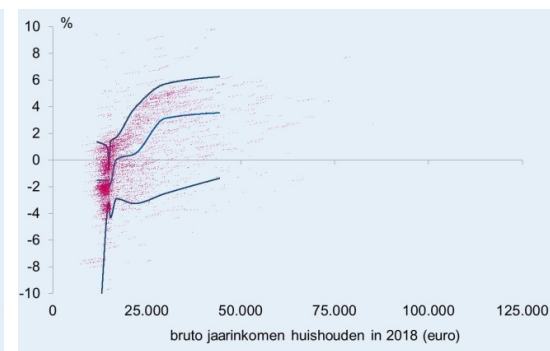
Werkende alleenverdiener

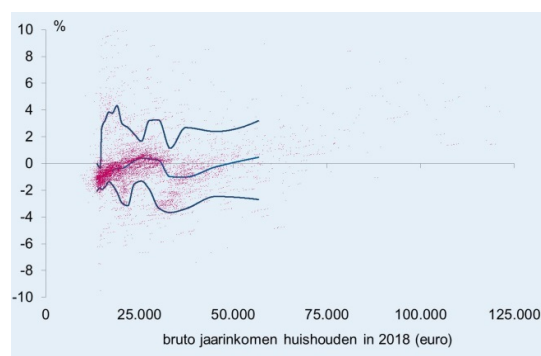
Werkende alleenstaande

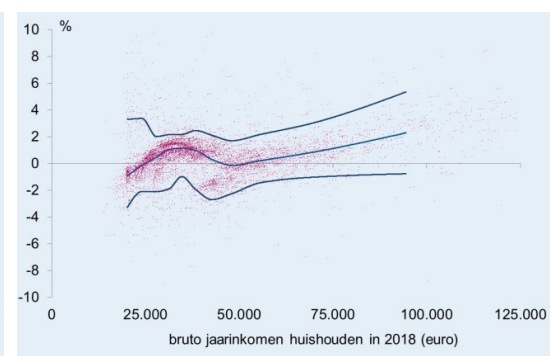
Uitkeringsgerechtigde alleenstaande

Gepensioneerde alleenstaande

Gepensioneerde tweeverdiener

⁵⁹ Koopkracht naar huishoudtype, inkomensbron en huishoudinkomen, mutaties in %, gemiddeld per jaar. Per inkomensniveau ligt de koopkrachtontwikkeling van 90% van de huishoudens tussen de bovenste en onderste lijn. De middelste lijn geeft de mediaan weer.

12.6 Langetermijnbeleideffecten op inkomens en inkomensverdeling

Het beleidspakket leidt per saldo tot een hogere inkomensongelijkheid op de lange termijn. Ten opzichte van het basispad ligt de Gini-coëfficiënt 12,6% hoger.

Maatregelen met een Gini-verhogend effect:

- Invoeren van een vlaktaks van 27% in box 1
- Verlagen van de arbeidskorting
- Afschaffen van de heffingskortingen, uitgezonderd de arbeidskorting, de inkomensafhankelijke combinatiekorting en de ouderenkorting
- Afschaffen van de zorgtoeslag
- Fiscaliseren van de AOW-premie
- Afschaffen van de inkomensondersteuning AOW
- Afschaffen van de kinderbijslag
- Ombuigingen op de huurtoeslag
- Verlagen van de bijstand
- Verlagen van het tarief in box 3 naar het vlaktakstarief
- Afschaffen van de verschillende aftrekposten
- Verhogen van het eigenwoningforfait (na afschaffing hypotheekrenteaftrek en 'wet Hillen')
- Lagere pensioenuitkeringen door het afschaffen van de aftrekbaarheid van pensioenpremies.

Maatregelen met een Gini-verlagend effect:

- Invoeren van een nieuwe belastingvrije voet
- Verhogen van het kindgebonden budget
- Verhogen van de ouderenkorting voor lagere inkomens (met invoering geleidelijke afbouw)
- Afschaffen van ondernemersaftrek
- Verlagen van de nominale premie in de Zvw
- Verlagen van het verplicht eigen risico in de Zvw
- Invoeren van een vermogensaanwasbelasting in box 3
- Afschaffen van de belastingvrije reiskostenvergoeding auto en OV.

Belangrijke maatregelen die de Gini-coëfficiënt verhogen, zijn het invoeren van de vlaktaks, het afschaffen van de algemene heffingskorting, het afschaffen van de zorgtoeslag, het fiscaliseren van de AOW-premie, de ombuiging op de huurtoeslag, het verlagen van de bijstand, en het afschaffen van de kinderbijslag. Daartegenover staat onder andere dat het invoeren van een belastingvrije voet, het verhogen van het kindgebonden budget en de aanpassing van de ouderenkorting een afname van de Gini-coëfficiënt veroorzaken.

Tabel 12.8 Langetermijneffecten op de inkomensverdeling van beleidspakket VNL

+ = grotere inkomensongelijkheid	Basispad	Basispad inclusief pakket (a)	Effect pakket (b)
	%		
Relatieve mutatie in de Gini-coëfficiënt (c)	2,9	15,9	12,6
(a) Basispad en basispad inclusief pakket geven de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt waarbij doorlopend beleid is afgekapt in 2060.			
(b) Effect pakket geeft de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt door het beleidspakket in de structurele situatie waarbij doorlopend beleid is afgekapt in 2060.			
(c) In formule: (verandering in de Gini-coëfficiënt) / (Gini-coëfficiënt in het basispad)			

Naast effecten van beleid op de langetermijninkomensverdeling zijn er effecten op het inkomensniveau als gevolg van milieumaatregelen die niet elders zichtbaar worden. Het gaat hierbij om de verhoging van de ODE-heffing ter financiering van de SDE+-uitgaven en om niet-EMU-relevante lastenverzwaringen (bijvoorbeeld de verplichting tot het energiezuiniger maken van woningen). Deze lastenverzwaringen worden verondersteld relevant te zijn voor gezinnen, omdat deze op de lange termijn op hen zullen worden afgewenteld.⁶⁰ Bij VNL is er na 2021 sprake van een lastenverlichting van 2,5 mld euro per jaar. Dit wordt veroorzaakt door het afschaffen van de SDE+, waardoor ook de ODE-heffing verdwijnt.

12.7 Structurele werkgelegenheidseffecten

Tabel 12.9 Effecten van beleidspakket VNL op de structurele werkgelegenheid in uren

	Effect pakket
Werkgelegenheid (a,b)	0,9
w.v. fiscaal	0,4
sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid	0,5
AOW-leeftijd	0,0
(a) Procentuele verandering ten opzichte van het basispad. Door afronding kan het totaal afwijken van de som van de onderdelen.	
(b) 0,1% staat ongeveer gelijk aan 7000 fulltime banen.	

De maatregelen van VNL verhogen in totaal de structurele werkgelegenheid in uren met 0,9%. Deze stijging is het gevolg van fiscale maatregelen en maatregelen op het terrein van de sociale zekerheid. VNL neemt geen maatregelen op het gebied van de AOW-leeftijd die de structurele werkgelegenheid veranderen.

Per saldo verhogen fiscale maatregelen de structurele werkgelegenheid met 0,4%. VNL verlaagt de inkomstenbelasting via de introductie van een vlaktaks van 27%. Deze

⁶⁰ De bedragen zijn berekend voor het jaar 2030 en in prijzen van het jaar 2017. De bedragen zijn niet incidenteel maar structureel en zijn berekend ten opzichte van de lastenmutaties in het basispad (NEV 2016). De cijfers betreffen de lastenverzwaring als gevolg van de SDE+/ODE en de niet-EMU-relevante lastenverzwaringen (milieu).

lastenverlichting leidt samen met het afschaffen van de algemene heffingskorting, het afschaffen van de zorgtoeslag en het verlagen van de huurtoeslag tot een hogere structurele werkgelegenheid. De verlaging van de arbeidskorting en de invoering van een nieuwe belastingvrije voet van tienduizend euro doen dit deels teniet.

Kindgerelateerde maatregelen verminderen per saldo de werkgelegenheid: het neerwaartse effect van het verhogen van het kindgebonden budget is groter dan het opwaartse effect van het afschaffen van de kinderbijslag.

Maatregelen op het terrein van de sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid zorgen samen voor een stijging van de structurele werkgelegenheid met 0,5%. Het verlagen van de bijstand, het verantwoordelijk maken van werkgevers voor het eerste half jaar WW, het aanscherpen van de claimbeoordeling bij arbeidsongeschiktheid en het afschaffen van de tegemoetkoming voor arbeidsongeschikten en de jonggehandicaptenkorting vergroten de structurele werkgelegenheid. Het arbeidsmarktbeleid doet dit deels teniet door de beperking van loonkostensubsidies en de ombuiging bij re-integratie van gemeenten.

De kostenverschillen voor werkgevers tussen vaste en flexibele werknemers worden met de maatregelen van VNL kleiner, doordat werkgevers verantwoordelijk worden voor het eerste half jaar WW. De kostenverschillen tussen werknemers en zelfstandigen worden eveneens verkleind. Dit gebeurt door het afschaffen van regelingen voor IB-ondernemers, zoals de zelfstandigen-, starters-, meewerkaftrek en de mkb-winstvrijstelling. Door versobering van arbeidsongeschiktheidsregelingen komen werknemers en zelfstandigen dicht bij elkaar. Door werkgevers te laten betalen voor het eerste half jaar WW worden de verschillen tussen werknemers en ingehuurde zelfstandigen juist vergroot.

12.8 Houdbaarheid overheidsfinanciën

Het beleidspakket van VNL resulteert in een negatief houdbaarheidssaldo van 0,6% bbp. Het houdbaarheidseffect ten opzichte van het basispad is ook negatief: -1,0% bbp. Het negatieve houdbaarheidssaldo indiceert dat er op enig moment in de toekomst uitgavenverlagingen dan wel inkomstenverhogingen nodig zijn. De uitgavendaling is op lange termijn met 2,9% bbp kleiner dan de inkomstendaling die gelijk is aan 3,9% bbp. De uitgavendaling betreft vooral de afschaffing van de kinderbijslag en de zorgtoeslag en verlaging van zorguitgaven (onder andere voortzetting Hoofdlijnenakkoord) en een ombuiging op ontwikkelingssamenwerking. De inkomsten dalen door de invoering van een vlaktaks van 27% en van een belastingvrije voet van 10.000 euro. Hier tegenover staan (lagere) extra belastinginkomsten door een forse verlaging van de arbeidskorting, het afschaffen van met name de algemene heffingskorting en van de aftrekbaarheid van pensioenpremies en de hypotheekrente. Ook de verlaging van het tarief bij de vennootschapsbelasting draagt bij aan de daling van inkomsten.

De negatieve houdbaarheidseffecten worden vooral bereikt door budgettaire ontwikkelingen binnen de volgende kabinetsperiode.

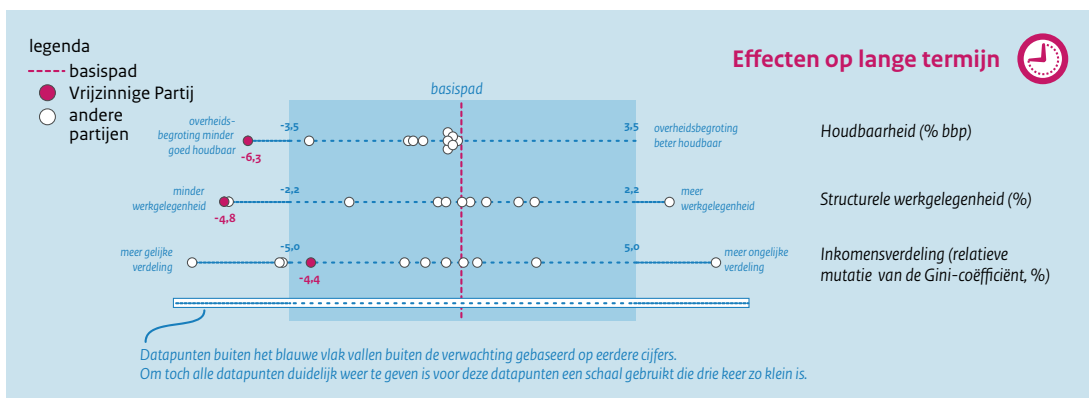
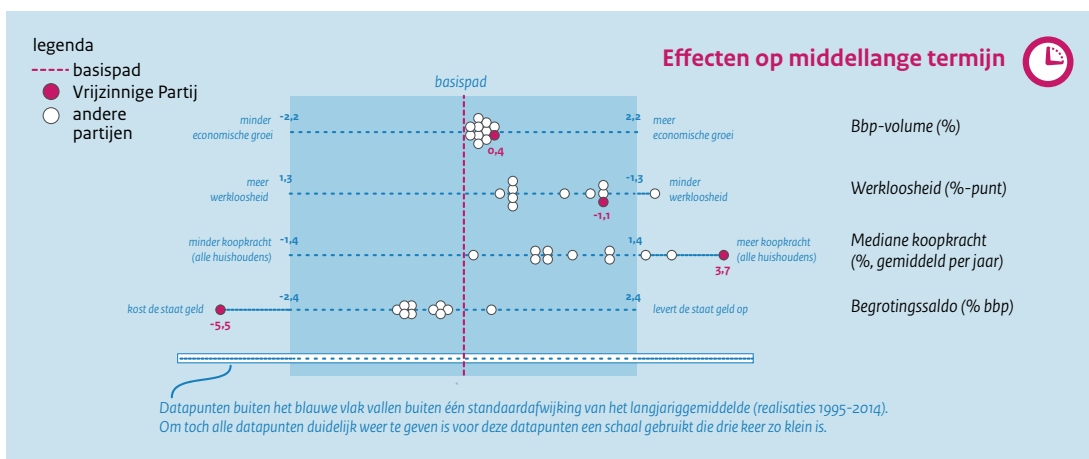
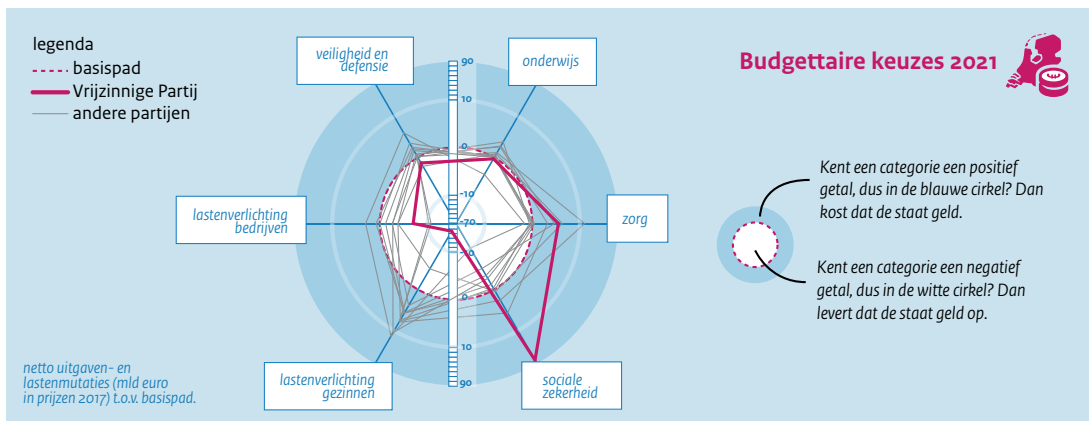
Op het gebied van de AOW en pensioenen verbetert de houdbaarheid met 1,3% bbp door de fiscalisering van de AOW-premie en afschaffing van de aftrekbaarheid van de pensioenpremies. Op het gebied van wonen wordt een houdbaarheidsverhoging van 1,3% bbp gerealiseerd die vooral het gevolg is van het afschaffen van de hypotheekrenteaftrek. Bij de zorg neemt de houdbaarheid toe door het afschaffen van de zorgtoeslag en de werkgelegenheidseffecten daarvan. Deze positieve effecten worden echter meer dan teniet gedaan door het negatieve effect van de belastingverlaging (zie boven).

Het werkgelegenheidseffect van het VNL-pakket van 0,9%, dat het gevolg is van fiscale maatregelen en maatregelen op het terrein van de sociale zekerheid, heeft een positieve bijdrage aan de houdbaarheid van 0,2% bbp.

Tabel 12.10 Effecten op houdbaarheid overheidsfinanciën van beleidspakket VNL

	% bbp	mld euro
Houdbaarheid basispad	0,4	3
Effect beleidspakket	-1,0	-7
Houdbaarheid inclusief beleidspakket	-0,6	-5
Effect op houdbaarheid, binnen de kabinetsperiode en daarna		
Effect op EMU-saldo in 2021	-0,8	-6
Effecten na 2021	-0,2	-1
Effect op houdbaarheid, selectie van beleidsdossiers (a)		
AOW en pensioenen	1,3	10
Wonen	1,3	10
Zorg	1,2	9
Overig	-4,7	-36
(a) Onder AOW en pensioen vallen maatregelen betreffende AOW-premie, AOW-uitkering, pensioenpremie, pensioenuitkering en ouderenkorting. Onder Wonen vallen maatregelen betreffende huurtoeslag, hypotheekrenteaftrek, eigenwoningforfait, overdrachtsbelasting, verhuurderheffing en ozb voor gebruikers. Onder Zorg vallen maatregelen betreffende zorguitgaven, zorgpremies, eigen bijdragen en zorgtoeslag. We onderscheiden deze maatregelen vanwege de gevoeligheid voor vergrijzing en de mate van doorwerking na de kabinetsperiode.		

13 Vrijzinnige Partij

Het basispad

Het basispad is de economische ontwikkeling die het CPB verwacht als er geen aanvullende maatregelen worden genomen. De waarden van alle basispaden staan in tabel 2.1. Een voorbeeld: voor de houdbaarheid van de overheidsbegroting is het basispad 0,4. Is het effect van het beleidspakket -0,7, dan betekent dat dus een houdbaarheidscijfer van -0,3.

13.1 Overheidsbegroting

Het beleidspakket van de Vrijzinnige Partij verhoogt de overheidsuitgaven met 83,7 mld euro en verzwaart de collectieve lasten met 58,4 mld euro. Het pakket bevat de invoering van een onvoorwaardelijk basisinkomen. Dit is een ingrijpende maatregel: de budgettaire en economische effecten ervan zijn met meer dan de gebruikelijke onzekerheden omringd. Het beleidspakket van de Vrijzinnige Partij verslechtert het **EMU-saldo** in 2021 per saldo met 25,2 mld euro ten opzichte van het basispad.⁶¹ Dit is de ex-ante mutatie, dat wil zeggen ongerekend de macro-economische doorwerking.

In 2021 verhoogt de Vrijzinnige Partij de **overheidsuitgaven** per saldo met 83,7 mld euro. De netto intensivering betreft voornamelijk sociale zekerheid als gevolg van de introductie van een onvoorwaardelijk basisinkomen. Per saldo wordt het meest omgebogen bij openbaar bestuur en defensie. In de periode 2018-2021 stijgen de overheidsuitgaven in het pad inclusief het beleidspakket met 7,4% per jaar.

De Vrijzinnige Partij buigt 1,2 mld euro om op **openbaar bestuur**. Dit is het gevolg van een beperking van de apparaatsuitgaven bij het Rijk, zbo's en de lokale overheden via een apparaatskorting. De Vrijzinnige Partij wil per saldo 0,1 mld euro minder uitgeven aan **veiligheid**. Dit komt vooral door de eerder genoemde apparaatskorting. De Vrijzinnige Partij verlaagt de **defensie-uitgaven** met 1,2 mld euro. Op het terrein van **bereikbaarheid** komt de Vrijzinnige Partij tot een netto intensivering van 0,1 mld euro. Deze intensivering bestaat uit exploitatiekosten als gevolg van het invoeren van een kilometerheffing voor bestel- en personenauto's en vrachtwagens.

De Vrijzinnige Partij wil in 2021 0,2 mld euro op **milieu** intensiveren. Deze intensivering bestaat uit extra subsidies voor zonnepanelen. **Op onderwijs** wordt voor 0,3 mld euro omgebogen in 2021. De ombuiging bestaat onder andere uit een taakstelling op subsidies uitgegeven door het ministerie van OCW. Ook schaft de partij het studievoorschot en de aanvullende beurs voor het mbo en het hoger onderwijs af en vervalt de basisbeurs voor mbo studenten. De maatregelen op het gebied van studiefinanciering zijn gekoppeld aan de introductie van het basisinkomen vanaf 2021 waar ook studenten recht op hebben.

In de **zorg** intensificeert de Vrijzinnige Partij per saldo 5,5 mld euro. Zie paragraaf 13.2. De Vrijzinnige Partij intensificeert per saldo 81,5 mld euro in de **sociale zekerheid**. Deze intensivering bestaat vooral uit de introductie van een onvoorwaardelijk basisinkomen van 10.000 euro per meerderjarige. Dit basisinkomen komt in de plaats van regelingen zoals de AOW, bijstand en studiebeurzen. Ook arbeidsongeschiktheids-, WW- en ZW-uitkeringen komen gedeeltelijk te vervallen.

⁶¹ Alle in deze paragraaf genoemde getallen zijn ten opzichte van het basispad, tenzij anders aangegeven.

Aan **overdrachten aan bedrijven** wordt in 2021 per saldo 0,6 mld euro minder besteed. Deze besparing komt onder andere door het afschaffen van het loonkostenvoordeel (LKV) voor werkgevers die oudere werknemers in dienst nemen. De Vrijzinnige Partij buigt 0,2 mld euro om op **internationale samenwerking**. Op de **overige uitgaven** buigt de Vrijzinnige Partij netto 0,1 mld euro om door een taakstellende ombuiging op subsidies op de VWS-begroting.

Het beleidspakket van de Vrijzinnige Partij leidt tot een daling van de **werkgelegenheid in de sector overheid** van 0,6% per jaar. Als gevolg van het beleidspakket vindt in de **zorgsector** een stijging van de werkgelegenheid plaats van 0,3% per jaar.

Tabel 13.1 Effecten op de overheidsuitgaven van beleidspakket Vrijzinnige Partij

	2017	Basispad 2021	Netto intensivering	Basispad inclusief pakket	Basispad	Basispad inclusief pakket
	mld euro			% per jaar		
Openbaar bestuur	62,0	64,2	-1,2	63,0	0,9	0,4
Veiligheid	11,1	12,1	-0,1	12,0	2,3	2,1
Defensie	7,8	8,0	-1,2	6,8	0,6	-3,2
Bereikbaarheid	9,6	10,1	0,1	10,3	1,3	1,5
Milieu			0,2	0,2		
Onderwijs	37,6	38,1	-0,3	37,8	0,3	0,1
Zorg	67,3	76,2	5,5	81,7	3,2	5,0
Sociale zekerheid	88,9	91,0	81,5	172,5	0,6	18,0
Overdrachten aan bedrijven	9,9	10,4	-0,6	9,8	1,3	-0,2
Internationale samenwerking	12,1	13,0	-0,2	12,8	1,7	1,3
Overig			-0,1	-0,1		
Totaal EMU-relevante uitgaven	306,3	323,1	83,7	406,8	1,3	7,4
In het basispad van de MEV/MLT zijn de functies milieu en overig niet gespecificeerd.						

Tabel 13.2 Werkgelegenheidseffecten bij de overheid en zorg van beleidspakket Vrijzinnige Partij

	Basispad	Effect pakket	Basispad inclusief pakket	Basispad	Effect pakket	Basispad inclusief pakket
	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021	2018-2021
	miljoenen gewerkte uren			% per jaar		
Sector overheid	-5	-40	-45	-0,1	-0,6	-0,7
Zorg	145	20	165	2,2	0,3	2,5
Overheid en zorg	135	-15	120	1,1	-0,1	1,0
De optelling van de cijfers kan door afronding afwijken van de gerapporteerde totalen.						

De Vrijzinnige Partij verzwaart de collectieve lasten in 2021 per saldo met 58,4 mld euro. Gezinnen betalen 51,4 mld euro meer belastingen en premies. Voor bedrijven stijgen de collectieve lasten met 7,0 mld euro.

De **lasten op inkomen en arbeid** worden netto met 48,6 mld euro verhoogd. Deze lastenverzwaring komt vooral door het afschaffen van heffingskortingen zoals de algemene heffingskorting en de introductie van een nieuwe tariefstructuur met vijf belastingschijven in verband met de introductie van het basisinkomen. Ook stijgen de zorgpremies ter dekking van het afschaffen van het eigen risico in de Zvw en beperkt de Vrijzinnige Partij de hypotheekrenteaftrek. De **lasten op vermogen en winst** worden verzwaard (3,1 mld euro). Zo worden de tarieven in de eerste en tweede schijf van de vennootschapsbelasting met 2%-punt verhoogd en voert de partij unilateraal een financiële transactiebelasting in.

De **belastingen op milieu** worden door de Vrijzinnige Partij verzwaard (2,0 mld euro). Deze lastenverzwaring wordt vooral veroorzaakt door een verhoging van de hoogste schijven in de energiebelasting. Daarnaast wordt een kilometerheffing voor bestel- en personenauto's en vrachtverkeer geïntroduceerd. Daar staat tegenover dat de motorrijtuigenbelasting op personen- en bestelauto's, de bpm en het eurovignet worden afgeschaft. De Vrijzinnige Partij verhoogt per saldo de **overige belastingen** met 4,6 mld euro. Deze lastenverzwaring is vooral het gevolg van een verhoging van het algemene btw-tarief van 21% naar 23% en het lage btw-tarief van 6% naar 7%.

Tabel 13.3 Effecten op belastingen en sociale premies van beleidspakket Vrijzinnige Partij

	Basispad	Netto lastenverzwaring	Basispad inclusief pakket
	mld euro		
Inkomen en arbeid	5,6	48,6	54,2
Vermogen en winst	0,0	3,1	3,1
Milieu	2,3	2,0	4,3
Overig	-0,8	4,6	3,9
Totaal beleidsmatige lasten	7,1	58,4	65,6
w.v. gezinnen	3,7	51,4	55,1
bedrijven	3,4	7,0	10,4
buitenland	0,0	0,0	0,0

13.2 Zorg

De Vrijzinnige Partij verhoogt de collectieve zorguitgaven per saldo met 5,5 mld euro in 2021. Dit is opgebouwd uit een verhoging van de collectieve Zvw-uitgaven met 5,1 mld euro, gelijkblijvende collectieve Wlz-uitgaven en een verhoging van de overige zorguitgaven met 0,4 mld euro.

In de **curatieve zorg** voert de Vrijzinnige Partij binnen het huidige stelsel van gereguleerde concurrentie een aantal wijzigingen door. Zo schaft de Vrijzinnige Partij het verplicht **eigen risico** af. Dit betekent een intensivering van 4,5 mld euro. De gemiddelde eigen betalingen in de Zvw nemen hierdoor af met 270 euro per persoon.

Verder breidt de Vrijzinnige Partij het **verzekerde pakket** uit op het gebied van alternatieve zorg. Dit betekent een intensivering van 0,7 mld euro, terwijl de zorguitgaven buiten het basispakket afnemen.

Ten aanzien van de intramurale **langdurige zorg** neemt de Vrijzinnige Partij geen maatregelen.

Bij de **overige zorg** verhoogt de Vrijzinnige Partij de Rijksbijdrage aan gemeenten met 0,4 mld euro.

Tabel 13.4 Effecten op belangrijkste indicatoren zorg van beleidspakket Vrijzinnige Partij

	Basis	Effect in 2021 t.o.v. het basispad	Basispad inclusief pakket
	mld euro		
Curatieve zorg (Zvw)			
Collectieve uitgaven (netto)	46,5	5,1	51,6
a.g.v. (budget-)maatregelen		0,0	
eigen betalingen		4,5	
aanpassing basispakket		0,7	
overig		0,0	
Eigen betalingen (euro p.p., a)	270	-270	0
Langdurige zorg (Wlz)			
Collectieve uitgaven (netto)	20,6	0,0	20,6
a.g.v. (budget-)maatregelen		0,0	
eigen betalingen		0,0	
overig		0,0	
Overig (o.a. Wmo/jeugd)	9,1	0,4	9,4
Collectieve uitgaven (netto)	76,2	5,5	81,7
(a) Dit betreft zowel de eigen betalingen onder het eigen risico als eigen bijdragen voor verzekerde curatieve zorg. In het basispad is het eigen risico 430 euro per persoon in 2021 (in prijzen 2017); in lopende prijzen is dit 450 euro. Merk daarbij op dat niet iedereen het eigen risico vol maakt.			

13.3 Macro-economische effecten

De Vrijzinnige Partij introduceert een basisinkomen in 2021, waardoor de overheidsuitgaven met 83,7 mld euro toenemen en de collectieve lasten met 58,4 mld euro stijgen. Vooral het besteedbaar inkomen van werkenden stijgt door het basisinkomen dat zij ontvangen, ondanks de lastenverzwaring en de inflatie die zorgt voor een reële loondaling. De omvang van deze hervorming is dusdanig groot dat de economische effecten hiervan met meer dan de gebruikelijke onzekerheid zijn omgeven. Een deel van de effecten wordt pas zichtbaar na de periode 2018-2021 (zie indicatoren voor de lange termijn).

Het bbp groeit gemiddeld 0,4%-punt per jaar harder dan in het basispad. Huishoudens gaan vooral in 2021 meer consumeren als gevolg van het hogere besteedbare inkomen, dat leidt gemiddeld over de periode 2018-2021 tot een 1,4%-punt hogere consumptie per jaar. De overheidsbestedingen nemen toe door intensivering in de zorg. Door de hogere bestedingen gaan bedrijven extra investeren. Door hogere prijzen stijgt de uitvoer minder dan in het basispad.

Tabel 13.5 Macro-economische effecten van beleidspakket Vrijzinnige Partij

	Basis	Effect pakket	Basispad incl. pakket
% per jaar			
Volume bestedingen en productie			
Bruto binnenlands product	1,7	0,4	2,1
Consumptie huishoudens	1,1	1,4	2,5
Overheidsbestedingen	1,3	0,4	1,7
Investeringsbedrijven	2,3	0,5	2,8
Uitvoer goederen en diensten	4,0	-0,1	3,9
Lonen en prijzen			
Contractloon marktsector	1,6	-0,1	1,5
Consumentenprijsindex	1,3	0,4	1,7
Reële arbeidskosten marktsector	-0,9	0,0	-0,9
Arbeidsmarkt			
Werkgelegenheid (gewerkte uren)	0,7	0,1	0,8
w.v. marktsector	0,5	0,2	0,7
effect op niveau 2021 in %-punten			
Werkloze beroepsbevolking	5,5	-1,1	4,4
Arbeidsinkomensquote marktsector	77,9	-1,0	76,9

De werkloosheid daalt met 1,1%-punt in 2021 ten opzichte van het basispad. Het arbeidsaanbod neemt in 2021 af door de invoering van het basisinkomen, tegelijkertijd neemt de werkgelegenheid in dat jaar toe door de groei van de bestedingen. Gemiddeld neemt de werkgelegenheid met 0,1%-punt extra toe ten opzichte van het basispad, de extra

banen komen met name in de marktsector terecht. De extra banen in de zorg en de afname van de werkgelegenheid bij de overheid door apparaatskortingen vallen tegen elkaar weg.

De inflatie neemt gemiddeld met 0,4%-punt per jaar toe ten opzichte van het basispad, de contractloonstijging blijft hierbij achter. De inflatie stijgt vooral door de verhoging van de btw-tarieven. De gemiddelde werknemerslasten nemen af, net als de verhouding tussen het beschikbaar inkomen van uitkeringsgerechtigden en werkenden (vervangingsratio). Dit effect dempt de loonstijging, ondanks de hogere inflatie en de werkloosheidsdaling. De arbeidsinkomensquote daalt vooral als gevolg van een toename van de productiviteit.

13.4 Overheidssaldo en overheidsschuld

Het EMU-saldo in 2021 bedraagt -4,6% bbp door het pakket van de Vrijzinnige Partij. Dat is 5,5% bbp lager dan in het basispad. Door de maatregelen neemt het saldo initieel af met 3,3% bbp. De omzetting van belaste uitkeringen in een onbelast basisinkomen zorgt voor lagere belastingopbrengsten en daarmee een verdere verslechtering van het saldo. De toename van de consumptie zorgt voor extra btw-opbrengsten. Omdat het basisinkomen de werkloosheidsuitkeringen grotendeels vervangt, is de toename van het EMU-saldo als gevolg van de werkloosheidsdaling beperkt.⁶²

De schuldquote stijgt in 2021 ten opzichte van het basispad, doordat de afname van het EMU-saldo in verhouding groter is dan de toename van het nominale bbp (de noemer van de schuldquote). De toename van het nominale bbp wordt veroorzaakt door zowel grotere economische groei als hogere bbp-prijzen. Het structurele saldo ligt in 2021 ruim onder de grens conform de MTO regelgeving van -0,5% bbp.

Tabel 13.6 Effecten op overheidstekort en overheidsschuld van beleidspakket Vrijzinnige Partij

	2018	2019	2020	2021
EMU-saldo (% bbp, basispad)	-0,3	0,4	0,7	0,9
Initieel effect pakket (% bbp)	0,1	0,1	0,1	-3,3
Doorwerkingseffect pakket (% bbp)	-0,1	0,0	0,0	-2,2
EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-0,3	0,5	0,8	-4,6
Structureel EMU-saldo (% bbp, basispad)	-0,5	0,1	0,5	0,6
Effect pakket	0,0	0,3	0,5	-5,8
Structureel EMU-saldo inclusief effect pakket (% bbp)	-0,4	0,4	1,0	-5,2
EMU-schuld (% bbp, basispad)	59,9	57,5	55,1	52,3
Effect pakket	0,0	-0,3	-0,6	3,6
EMU-schuld inclusief effect pakket (% bbp)	59,8	57,2	54,5	55,9

⁶² De analyse houdt geen rekening met de mogelijke verhoging van de rente die de overheid op haar schulden betaalt als gevolg van de verslechtering van het EMU-saldo.

13.5 Koopkrachteffecten

De volgende maatregelen zijn gunstig voor de koopkracht:

- Introductie van een onvoorwaardelijk basisinkomen
- Introductie van kopjes op het basisinkomen voor alleenstaande gepensioneerden en alleenstaanden onder AOW-leeftijd zonder inkomen
- Invoeren van een inkomensafhankelijke arbeidskorting
- Hogere pensioenuitkering door vaste rekenrente van 3%
- Verhogen van de ouderenkorting voor lagere inkomens
- Afschaffen van het verplicht eigen risico in de Zvw
- Hogere zorgtoeslag door verhoging nominale premie Zvw.

De volgende maatregelen zijn nadelig voor de koopkracht:

- Afschaffen van de bijstand en toeslagenwet
- Afschaffen van de AOW en inkomensondersteuning AOW
- Invoeren van vijschijvenstelsel met toptarief in box 1
- Vervallen van leeftijdsonderscheid in belastingheffing
- Afschaffen van kortingen zoals algemene heffingskorting, arbeidskorting en inkomensafhankelijke combinatiekorting.
- Afschaffen van de zelfstandigenaftrek en de startersaftrek
- Afschaffen van de aftrek voor specifieke zorgkosten
- Verrekenen van het basisinkomen met de WW en WIA
- Beperken van de hypotheekrenteaftrek
- Bijtellen van basisinkomen bij verzamelinkomen voor toeslagen
- Afschaffen van de ouderenkorting voor hogere inkomens
- Invoeren van een vermogensaanwasbelasting in (het vijschijvenstelsel in) box 1
- Harmoniseren van de vermogenstoetsen in de toeslagen
- Verhogen nominale premie Zvw door afschaffen verplicht eigen risico in de Zvw.

Door het beleidspakket van de Vrijzinnige Partij nemen de reële contractlonen in de marktsector 0,5% per jaar minder toe dan in het basispad (zie paragraaf macro-economische effecten voor een meer gedetailleerde bespreking).

Als gevolg van het beleidspakket van de Vrijzinnige Partij verbetert de totale mediane koopkracht van alle huishoudens gemiddeld met 3,7% per jaar ten opzichte van het basispad. De belangrijkste maatregel die deze stijging veroorzaakt is de introductie van een basisinkomen met daarbovenop kopjes voor alleenstaanden. Over het basisinkomen en de kopjes hoeft geen belasting betaald te worden. Met de introductie van het basisinkomen komen ook de bijstand en de AOW te vervallen. Daarnaast introduceert de Vrijzinnige Partij een vijschijvenstelsel met een toptarief waarbij het leeftijdsonderscheid in de eerste twee schijftarieven is komen te vervallen. Ook worden allerlei kortingen afgeschaft en wordt de

hypotheekrenteaftrek beperkt. Deze maatregelen doen het positieve effect van het basisinkomen deels teniet.

Huishoudens met een inkomen van 175 tot 500% wml gaan er met ruim 4% het meeste op vooruit ten opzichte van het basispad. Huishoudens met een inkomen van minder dan 175% wml gaan er in doorsnee met 1,7% op vooruit. Voor deze groep wordt het positieve effect van het basisinkomen gedrukt door het vervallen van de AOW en de bijstand. Voor huishoudens met een inkomen boven 500% wml verbetert de mediane koopkracht met 2,7%. Voor deze groep wordt het positieve effect van het basisinkomen gedrukt door het beperken van de hypotheekrenteaftrek en door een vermogensaanwasbelasting in het vijschijvenstelsel in box 1.

Werkenden gaan er in doorsnee met 4,8% relatief sterk op vooruit ten opzichte van het basispad. Voor werkenden wordt het positieve effect van het basisinkomen beperkt door het afschaffen van de bovengenoemde kortingen, het nieuwe vijschijvenstelsel in box 1 en de beperking van de hypotheekrenteaftrek. Uitkeringsgerechtigden gaan erop vooruit ten opzichte van het basispad. Voor deze groep wordt de bijstand vervangen door het basisinkomen. De WW en de WIA worden ook verrekend met het basisinkomen. Het afschaffen van de kortingen en het laten meetellen van het basisinkomen in de bepaling van de toeslagen heeft een negatief effect hebben op de koopkracht van deze groep. Daarnaast heeft het afschaffen van de algemene heffingskorting een drukkend effect op de mediane koopkracht van de groep uitkeringsgerechtigden die een andere uitkering dan de bijstand ontvangt. Gepensioneerden gaan er met 0,5% op vooruit ten opzichte van het basispad. Voor deze groep wordt de AOW vervangen door het basisinkomen. De mediane koopkracht van gepensioneerden neemt toe door een verhoging van de ouderenkorting voor lagere inkomens. Ook heeft deze groep baat van de hogere pensioenen door een vaste rekenrente. Het afschaffen van de bovengenoemde kortingen, het nieuwe vijschijvenstelsel in box 1 en het laten meetellen van het basisinkomen in de bepaling van de toeslagen hebben een negatief effect op de koopkracht van deze groep.

Alleenverdieners hebben het meeste voordeel van het basisinkomen. Dit komt doordat de partners van alleenverdieners, die hiervoor geen inkomen hadden, nu een basisinkomen ontvangen.

Tabel 13.7 Mediane koopkrachteffecten van beleidspakket Vrijzinnige Partij, gemiddeld per jaar over 2018-2021

	Omvang (a)	Basispad inclusief beleidspakket (b)	Effect beleidspakket (c)
	% totaal	% per jaar	
Inkomensniveau (d)			
<175% wml	36	1,6	1,7
175-350% wml	38	4,7	4,6
350-500% wml	15	4,4	4,3
>500% wml	11	3,0	2,7
Inkomensbron (e)			
Werkenden (f)	63	4,9	4,8
Uitkeringsgerechtigden	9	1,2	1,1
Gepensioneerden	26	0,2	0,5
Huishoudtype			
Tweeverdieners	52	4,2	4,2
Alleenstaanden	43	2,0	2,0
Alleenverdieners	5	7,6	7,9
Gezinssamenstelling (g)			
Met kinderen	26	4,1	4,0
Zonder kinderen	49	5,0	4,9
Alle huishoudens	100	3,7	3,7

(a) Percentage van totaal aantal huishoudens in 2018.

(b) Mediane statische koopkrachtmutaties exclusief incidentele inkomensmutaties. Het betreft het gemiddelde van de koopkrachtmutaties in 2018, 2019, 2020 en 2021.

(c) Effect beleidspakket als mediaan van de koopkrachtveranderingen op individueel niveau. Deze kan afwijken van het verschil van de medianen omdat medianen niet bij elkaar opgeteld of afgetrokken mogen worden. In deze tabel ontbreekt het basispad om verwarring op dit punt te voorkomen.

(d) Bruto inkomen uit arbeid of uitkering op huishoudniveau; bruto minimumloon (wml) is in 2018 ongeveer 20.500 euro.

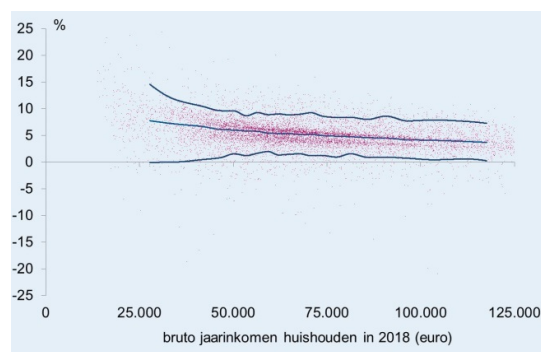
(e) De indeling naar inkomensbron is op basis van de hoogste inkomensbron op huishoudniveau, waarbij een huishouden waarvan hoofd of partner winstinkomen heeft, bij werkenden wordt ingedeeld. Huishoudens met vroegpensioen of studiefinanciering als hoogste inkomensbron zijn uitgezonderd.

(f) Bij de koopkrachtmutatie van werkenden wordt geen rekening gehouden met incidentele mutaties van het loon, zoals het ontvangen of wegvallen van bonussen.

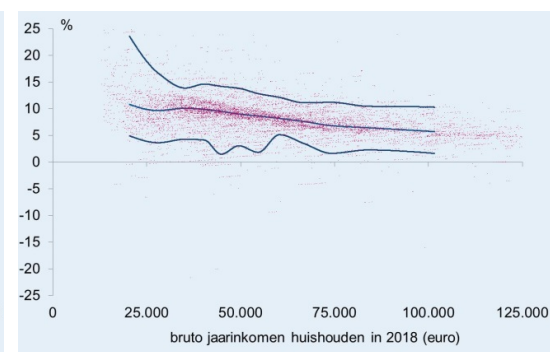
(g) De indeling naar gezinssamenstelling is op basis van aanwezigheid van kinderen tot 18 jaar en is exclusief huishoudens van gepensioneerden.

Figuur 13.1 Spreiding koopkracht basispad inclusief beleidspakket Vrijzinnige Partij, gemiddeld per jaar over 2018-2021⁶³

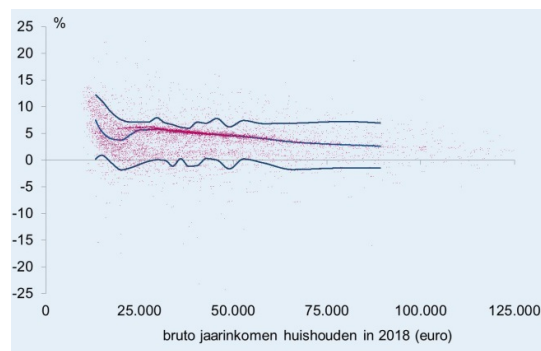
Werkende tweeverdiener

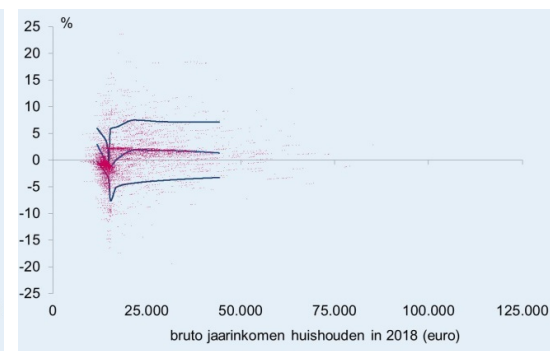
Werkende alleenverdiener

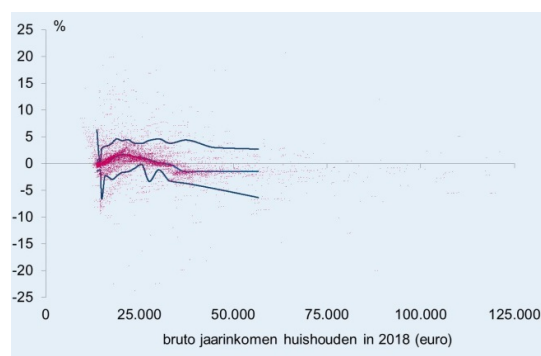
Werkende alleenstaande

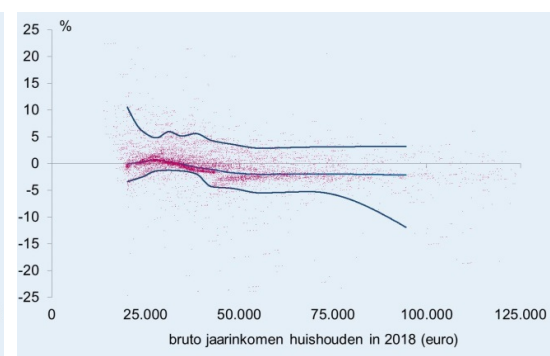
Uitkeringsgerechtigde alleenstaande

Gepensioneerde alleenstaande

Gepensioneerde tweeverdiener

⁶³ Koopkracht naar huishoudtype, inkomensbron en huishoudinkomen, mutaties in %, gemiddeld per jaar. Per inkomensniveau ligt de koopkrachtontwikkeling van 90% van de huishoudens tussen de bovenste en onderste lijn. De middelste lijn geeft de mediaan weer.

13.6 Langetermijnbeleidseffecten op inkomens en inkomensverdeling

Het beleidspakket leidt per saldo tot een lagere inkomensongelijkheid op de lange termijn dan in het basispad. Ten opzichte van het basispad ligt de Gini-coëfficiënt 4,4% lager.

Belangrijkste maatregelen met een Gini-verhogend effect:

- Afschaffen van de bijstand en toeslagenwet
- Afschaffen van de AOW en inkomensondersteuning AOW
- Vervallen van leeftijdsonderscheid in belastingheffing
- Invoeren van een inkomensafhankelijke arbeidskorting
- Afschaffen van kortingen zoals algemene heffingskorting, arbeidskorting en inkomensafhankelijke combinatiekorting
- Verrekenen van het basisinkomen met de WW en WIA
- Bijtellen van basisinkomen bij verzamelinkomen voor toeslagen
- Harmoniseren van de vermogenstoetsen in de toeslagen
- Invoeren van een vermogensaanwasbelasting in (het vijfschijvenstelsel in) box 1
- Lagere pensioenuitkering door een vaste rekenrente van 3%
- Afschaffen van de zelfstandigenaftrek en de startersaftrek
- Afschaffen van de aftrek voor specifieke zorgkosten
- Verhogen nominale premie Zvw door afschaffen verplicht eigen risico in de Zvw.

Belangrijkste maatregelen met een Gini-verlagend effect:

- Introductie van een onvoorwaardelijk basisinkomen
- Introductie van kopjes op het basisinkomen voor alleenstaande gepensioneerden en alleenstaanden onder AOW-leeftijd zonder inkomen
- Verhogen van de ouderenkorting voor lagere inkomens
- Afschaffen van de ouderenkorting voor hogere inkomens
- Invoeren van een vijfschijvenstelsel met een toptarief in box 1
- Beperken van de hypotheekrenteaftrek
- Afschaffen van het verplicht eigen risico in de Zvw
- Hogere zorgtoeslag door verhoging nominale premie Zvw.

Belangrijke maatregelen die de Gini-coëfficiënt verlagen, zijn de invoering van het basisinkomen en de kopjes hierop voor alleenstaanden, het verhogen van de ouderenkorting voor lagere inkomens en de introductie van een vijfschijvenstelsel met een toptarief. Daartegenover staat onder andere dat het afschaffen van de AOW, bijstand, de algemene heffingskorting en het vervallen van leeftijdsonderscheid in de belastingheffing een toename van de Gini-coëfficiënt veroorzaken.

Tabel 13.8 Langetermijneffecten op de inkomensverdeling van beleidspakket Vrijzinnige Partij

+ = grotere inkomensongelijkheid	Basispad	Basispad inclusief pakket (a)	Effect pakket (b)
	%		
Relatieve mutatie in de Gini-coëfficiënt (c)	2,9	-1,6	-4,4

(a) Basispad en basispad inclusief pakket geven de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt waarbij doorlopend beleid is afgekap in 2060.

(b) Effect pakket geeft de relatieve mutatie van de Gini-coëfficiënt door het beleidspakket in de structurele situatie waarbij doorlopend beleid is afgekap in 2060.

(c) In formule: (verandering in de Gini-coëfficiënt) / (Gini-coëfficiënt in het basispad)

13.7 Structurele werkgelegenheidseffecten

Tabel 13.9 Effecten van beleidspakket Vrijzinnige Partij op de structurele werkgelegenheid in uren

	Effect pakket
Werkgelegenheid (a,b)	-4,8
w.v. fiscaal	-0,6
sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid	-4,2
AOW-leeftijd	0,0

(a) Procentuele verandering ten opzichte van het basispad. Door afronding kan het totaal afwijken van de som van de onderdelen.

(b) 0,1% staat ongeveer gelijk aan 7000 fulltime banen.

Het beleidspakket van de Vrijzinnige Partij verlaagt de structurele werkgelegenheid in uren met 4,8%. Deze werkgelegenheidsdaling is vooral het gevolg van de introductie van een onvoorwaardelijk basisinkomen. Iedere Nederlander ontvangt tienduizend euro, waarover geen belasting afgedragen hoeft te worden. Dit bedrag ontvangen mensen ongeacht of ze betaald werk verrichten of niet. Dit vermindert de prikkel om (betaald) te werken, omdat mensen minder hoeven te werken voor hetzelfde besteedbare inkomen. Tweede verdieners in een huishouden reageren relatief sterk op dergelijke financiële prikkels, waardoor vooral onder die groep de structurele werkgelegenheid daalt.

Het neerwaartse werkgelegenheidseffect van het basisinkomen wordt tot op zekere hoogte gecompenseerd doordat de bijstand wordt vervangen door het basisinkomen, wat de armoedeval verkleint. Mensen hoeven bij het accepteren van werk immers geen uitkering in te leveren. De introductie van progressieve pensioenpremies naar leeftijd leidt tot een lichte verlaging van de structurele werkgelegenheid.

De belastingingrepen die de partij doorvoert om dit basisinkomen te financieren, verlagen de structurele werkgelegenheid eveneens. Vooral de introductie van een vijf schijvenstelsel, met hogere belastingtarieven dan in het basispad, het afschaffen van de inkomensafhankelijke combinatiekorting en de verlaging van de arbeidskorting dragen hieraan bij. Ook de belastingverhoging voor bedrijven drukt de structurele werkgelegenheid licht. De afschaffing

van de algemene heffingskorting, de bijtelling van het basisinkomen in het bepalen van de toeslagen en het harmoniseren van de vermogenstoets voor de toeslagen compenseren dit neerwaartse effect voor de helft.

Het arbeidsmarktbeleid verlaagt de structurele werkgelegenheid, doordat de Vrijzinnige Partij alle re-integratiedienstverlening van gemeenten en van het UWV afschaft, evenals een deel van de loonkostensubsidies. Ook de uitbreiding van het betaald geboorteverlof verlaagt het aantal gewerkt uren.

De Vrijzinnige Partij verkleint het verschil in kosten voor bedrijven tussen het in dienst hebben van werknemers en het inhuren van zelfstandigen door het afschaffen van de zelfstandigenaftrek, starters- en meewerkaftrek. Het verschil in kosten voor bedrijven tussen vaste en flexibele werknemers worden door de maatregelen van de Vrijzinnige Partij niet beïnvloed.

13.8 Houdbaarheid overheidsfinanciën

Het beleidspakket van de Vrijzinnige Partij resulteert in een negatief houdbaarheidssaldo van 5,9% bbp. Het houdbaarheidseffect ten opzichte van het basispad is ook negatief: -6,3% bbp. Het negatieve houdbaarheidssaldo indiceert dat er op enig moment in de toekomst uitgavenverlagingen dan wel inkomstenverhogingen nodig zijn. De uitgaven stijgen op lange termijn met 11,9% bbp en de inkomsten met 5,7% bbp. De uitgavenverhoging betreft vooral de invoering van een basisinkomen dat ca. 20% bbp kost en daarmee veel groter is dan de verlaging van de overige SZ-uitgaven (van ca. 7% bbp). De stijging van de inkomsten is vooral het gevolg van het afschaffen van de algemene heffingskorting en het verlagen van de arbeidskorting.

Het houdbaarheidseffect wordt hoofdzakelijk gerealiseerd binnen de kabinetsperiode en is een gevolg van de introductie van het basisinkomen in 2021. Ook het effect erna is echter negatief.

Het effect van de specifieke beleidsdossiers AOW en pensioenen (door verhoging ouderenkorting), wonen (beperking hypotheekrenteaftrek en afschaffen verhuurderheffing) en zorg, door afschaffen eigen risico en verhoging zorgpremies, op de houdbaarheid is relatief beperkt. Het negatieve houdbaarheidseffect wordt vooral buiten deze dossiers bereikt.⁶⁴

De sterke verlaging van structurele werkgelegenheid met uiteindelijk 4,8%, vooral door de invoering van het basisinkomen, heeft een negatief effect op de houdbaarheid van 1,3% bbp.

⁶⁴ Bij de Vrijzinnige Partij vallen de afschaffing van de AOW en invoering van het basisinkomen min of meer tegen elkaar weg, zodat gepensioneerden dit niet als een versobering ervaren. Om dit compenserende effect inzichtelijk te maken zijn de afschaffing van de AOW en de invoering van het basisinkomen allebei bij overig geboekt.

Tabel 13.10 Effecten op houdbaarheid overheidsfinanciën van beleidspakket Vrijzinnige Partij

	% bbp	mld euro
Houdbaarheid basispad	0,4	3
Effect beleidspakket	-6,3	-48
Houdbaarheid inclusief beleidspakket	-5,9	-45
Effect op houdbaarheid, binnen de kabinetsperiode en daarna		
Effect op EMU-saldo in 2021	-5,5	-42
Effecten na 2021	-0,8	-6
Effect op houdbaarheid, selectie van beleidsdossiers (a)		
AOW en pensioenen	-0,3	-2
Wonen	0,0	0
Zorg	-0,3	-2
Overig	-5,7	-43
(a) Onder AOW en pensioen vallen maatregelen betreffende AOW-premie, AOW-uitkering, pensioenpremie, pensioenuitkering en ouderenkorting. Onder Wonen vallen maatregelen betreffende huurtoeslag, hypotheekrenteaftrek, eigenwoningforfait, overdrachtsbelasting, verhuurderheffing en ozb voor gebruikers. Onder Zorg vallen maatregelen betreffende zorguitgaven, zorgpremies, eigen bijdragen en zorgtoeslag. We onderscheiden deze maatregelen vanwege de gevoeligheid voor vergrijzing en de mate van doorwerking na de kabinetsperiode.		

14 Bijlagen per partij

14.1 VVD

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van de door de VVD voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2017 en betreffen afwijkingen ten opzichte van de middellangetermijnverkenning zoals weergegeven in hoofdstuk 4 van de *Macro Economische Verkenning 2017*.

14.1.1 Uitgaven

De VVD buigt per saldo 4,3 mld euro in 2021 om op de collectieve uitgaven. Na een opsomming volgt een tabel met de uitgavenmaatregelen.

Openbaar bestuur

- De VVD verlaagt de uitgaven aan het Gemeente- en Provinciefonds taakstellend via een apparaatskorting. Dit is een besparing van 0,7 mld euro in 2021 en 0,9 mld euro structureel. (VVD_102)
- De VVD beperkt taakstellend de apparaatsuitgaven bij het Rijk en zondert bereikbaarheid, veiligheid en defensie uit van deze korting. Dit betekent een ombuiging van 0,4 mld euro in 2021 en 0,5 mld euro structureel op het openbaar bestuur. (VVD_101_a, 101_b)

Veiligheid

- De VVD verhoogt de uitgaven aan veiligheid en justitie met 0,7 mld euro onder meer voor wijkagenten en rechercheurs, contraterrorisme en bestrijding cybercriminaliteit. (VVD_219)

Defensie

- De VVD verhoogt het defensiebudget, oplopend tot 1 mld euro in 2021 met het oog op vernieuwing krijgsmacht, versterking operationele gevechtsonderdelen en verbetering cyber- en informatiedomein. (VVD_215)

Bereikbaarheid

- De VVD verhoogt de uitgaven aan weginfrastructuur jaarlijks met 0,4 mld euro in 2021, oplopend tot 0,5 mld euro structureel. (VVD_204)
- De VVD trekt 0,1 mld euro extra uit voor overige infrastructuur. (VVD_208)

Onderwijs

- De VVD intensificeert 0,3 mld euro in onderwijs met als doel het bevorderen van de kwaliteit van leraren via extra begeleiding voor beginnende leraren, meer vakdocenten gymles, een prestatiebeloning voor leraren en het versterken van de Onderwijscoöperatie. (VVD_177, 178, 179, 180)

- De VVD intensificeert 0,1 mld euro om de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt te bevorderen. De partij doet dit via het stimuleren van BBL-plekken, decentrale accreditatie in het mbo, een landelijk steunpunt erkenning EVC's (eerder verworven competenties) en het vergroten van het (v)mbo-investeringsfonds. (VVD_182, 181, 184, 185)
- De VVD intensificeert 0,1 mld euro in de lerarenbeurs. (VVD_176)
- De VVD intensificeert 0,1 mld euro in scholingsvouchers van 555 euro voor laagopgeleiden. (VVD_183)
- De VVD verhoogt de onderwijsbekostiging met 0,1 mld euro ten behoeve van extra banen voor leraren en onderwijsondersteunend personeel. (VVD_263)
- De VVD buigt generiek taakstellend 0,3 mld euro om op subsidies uitgegeven door het ministerie van OCW. (VVD_261_b)
- De VVD buigt 0,2 mld euro om op onderwijsbekostiging, met als doel het afkomen van de stijging van de productiviteit in onderwijs en onderzoek. De structurele ombuiging is 0,3 mld euro. (VVD_191)
- De VVD buigt 0,1 mld euro om op onderwijs via het verminderen van de instroom in kunstopleidingen met meer dan 50%. (VVD_200)

Zorg

- De VVD intensificeert 1,9 mld euro in 2021 ten behoeve van een nog nader uit te werken bezettingsnorm voor de verpleeghuiszorg. De structurele intensivering bedraagt 2,0 mld euro. Het kost namelijk tijd om het aantal medewerkers voldoende te laten toenemen om de norm te halen. (VVD_164)
- De VVD schaft de vermogensinkomensbijtelling (VIB) van 8% in de Wlz af. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro in 2021. Het gaat deels om een verschuiving van private naar collectieve zorguitgaven. (VVD_165_a)
- De VVD heeft de intentie om een hoofdlijnenakkoord af te sluiten in combinatie met het macrobeheersinstrument. In 2021 resulteert dit in ombuigingen van 0,9 mld euro in de ziekenhuiszorg, 0,1 mld euro in de geestelijke gezondheidszorg en 0,1 mld euro in de wijkverpleging. Voor ombuigingen geldt dat lagere zorguitgaven leiden tot minder zorg of lagere kwaliteit van zorg. (VVD_142)
- De VVD neemt in de curatieve zorg diverse maatregelen uit *Zorgkeuzes in Kaart* op het gebied van geneesmiddelen: aanpassing van Wet geneesmiddelenprijzen (ZiK_065), herberekening van limieten geneesmiddelenvergoedingssysteem (ZiK_066), overhevelen medisch specialistische geneesmiddelen naar ziekenhuisbudget (ZiK_067), verplichten uniforme barcodering genees- en hulpmiddelen (ZiK_073). Bij de herberekening van limieten geneesmiddelenvergoedingssysteem gaat het deels om een verschuiving van collectieve naar private zorguitgaven. Samen betreft dit een ombuiging van 0,3 mld euro. (VVD_144_a, 156_a, 157_a, 158)
- De VVD beperkt het verzekerde pakket op basis van lage ziektelast. Deze maatregel kent een geleidelijke ingroei. Dit betekent een verlaging van de collectieve zorguitgaven met 0,3 mld euro in 2021 en 0,6 mld euro structureel. Het gaat deels om een verschuiving van collectieve naar private zorguitgaven. Zie ook maatregel ZiK_011 uit *Zorgkeuzes in Kaart*. (VVD_143_a)

- De VVD neemt in de curatieve zorg diverse kleine maatregelen uit *Zorgkeuzes in Kaart*: capaciteitsplan spoedeisende hulp (ZiK_042), substitutie eenvoudige tweedelijnszorg (ZiK_051), integraal tarief geboortezorg voor alle regio's en aanbieders (variant ZiK_053), palliatieve zorg van ziekenhuis naar thuissetting (ZiK_055), belonen van infectiepreventie in ziekenhuizen (ZiK_059), verminderen vermijdbare heropnames (ZiK_060) en een bestuurlijk akkoord mondzorg (ZiK_061). Tezamen is dit een ombuiging van 0,2 mld euro. (VVD_149_a, 150_a, 151_a, 152_a, 153, 154_a, 155)
- De VVD voert in de Wlz een verplichting in voor zorgkantoren om meerjarige contracten met budgetafspraken af te sluiten met zorgaanbieders. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_085). Het is een ombuiging van 0,1 mld euro in 2021. Door de combinatie met een objectief verdeelmodel kan de maatregel pas in 2021 ingaan. (VVD_166)
- De overheid verplicht zorgkantoren om bij de zorginkoop in de Wlz gedifferentieerde tarieven te hanteren die afhangen van het overheadpercentage en het ziekteverzuim van de aanbieder. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_002). Het is een ombuiging van 0,1 mld euro in 2021. (VVD_168)
- De VVD stimuleert integrale dementiezorg door de introductie van een landelijke subsidieregeling ter bekostiging van casemanagers dementiezorg. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_091). De beperkte ombuiging door de grotere inzet van casemanagers dementiezorg in 2021 loopt op tot 0,1 mld euro structureel. (VVD_169)
- De VVD introduceert een verdeelmodel in de Wlz dat de regionale contracteerruimte van de zorgkantoren bepaalt op basis van objectieve criteria. Het macrobudget wordt gekort op basis van de afwijking tussen de huidige en door het nieuwe model toegestane uitgaven voor de 25% slechtst presterende regio's. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_089b). De beperkte ombuiging in 2021 loopt op tot 0,1 mld euro structureel. (VVD_170)

Sociale zekerheid

- De VVD verhoogt de kinderopvangtoeslag via de vergoedingspercentages in de eerstekindtabel. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro in 2021. (VVD_141)
- De VVD introduceert een collectieve verzekering voor het tweede jaar loondoorbetaling bij ziekte voor bedrijven tot 25 werknemers. De overheidsuitgaven nemen met 0,3 mld euro toe. Hier staat een verhoging van de werkgeverspremies tegenover (zie VVD_113_b). (VVD_113_a)
- De VVD stelt een geoormerkt budget beschikbaar voor meer face-to-face gesprekken in de dienstverlening van het UWV. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in 2021. (VVD_120)
- De VVD intensificeert 0,1 mld euro in bijzondere bijstand. (VVD_135)
- De VVD breidt het aantal beschutte werkplekken uit met 20.000 plekken. De ingroei van deze extra werkplekken sluit aan bij het ingroeipad van de oorspronkelijke plekken. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in 2021 en een structurele intensivering van 0,5 mld euro. (VVD_112)
- De VVD ontkoppelt het minimumloon en de socialezekerheidsuitkeringen, met uitzondering van de AOW, gedurende vier achtereenvolgende jaren. Dit is een ombuiging van 1,1 mld euro in 2021. (VVD_106)

- De VVD buigt 0,7 mld euro om op het budget van de huurtoeslag. De kan-bepaling wordt geschrapt, de huurgrenzen worden bevroren en studenten worden uitgesloten van de huurtoeslag. (VVD_172)
- De VVD beperkt de kinderbijslag en het kindgebonden budget tot maximaal 2 kinderen. Dit is een ombuiging van 0,4 mld euro. (VVD_139)
- De VVD beperkt de duur van de WW-uitkering naar maximaal achttien maanden waarvan de laatste zes maanden op bijstandsniveau zonder inkomens- en partnertoetsen. De partij verhoogt de uitkering naar 80% in de eerste drie maanden en beperkt de opbouw van de uitkering naar een halve maand per gewerkt jaar. De maatregelen leveren een besparing op van 0,3 mld euro in 2021 en dat loopt op tot 0,5 mld euro structureel. (VVD_115)
- De VVD biedt de mogelijkheid om, actuariel neutraal, de AOW maximaal drie jaar later te laten ingaan. In de jaren 2019-2021 zijn de AOW-uitgaven lager omdat een deel van de 'nieuwe' AOW-gerechtigden opteert voor latere opname. In 2021 is dit effect 0,3 mld euro. Omdat dit vanwege de actuariële neutraliteit leidt tot hogere uitkeringen zijn de AOW-uitgaven op lange termijn echter hoger (0,3 mld euro). De actuariële neutraliteit leidt er bij later opnemen namelijk toe dat de (procentuele) stijging van de uitkeringen groter is dan de (procentuele) daling van het aantal uitkeringsjaren. (VVD_138_a)
- Om de maximale zorgtoeslag te verlagen, verhoogt de VVD het normpercentage van een alleenstaande met 0,25%-punt en het normpercentage van een stel met 0,5%-punt. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro in 2021. (VVD_145)
- De VVD schaft de tegemoetkoming arbeidsongeschikten af. De besparing is 0,2 mld euro. (VVD_109)
- De VVD schaft de kinderopvangtoeslag af voor doelgroepouders. De zogenoemde doelgroepouders werken niet, maar hebben bij uitzondering toch recht op kinderopvangtoeslag. Dit is een ombuiging van 0,1 mld euro. (VVD_140)
- De VVD voert een langdurigheidskorting in voor bijstandsgerechtigden. De bezuiniging is 0,1 mld euro in 2021. (VVD_132)
- De VVD schaft de vakantietoeslag in de bijstand af. Dit is een verlaging van de uitkering met 5%. De ombuiging is 0,1 mld euro in 2021 en 0,4 mld euro structureel. (VVD_131)
- De VVD verrekent de ZW-periode voor zieke werklozen en werknemers van wie de dienstbetrekking eindigt bij ziekte (uitzendkrachten en einddienstverbanders) met het recht op WW. De maatregel levert een structurele besparing op van 0,1 mld euro. (VVD_118)
- De VVD vervangt de loonkostensubsidie in de Participatiewet door loondispensatie. Dit levert een besparing op van 0,1 mld euro in 2021 en 0,5 mld euro structureel. (VVD_130)
- De VVD past het Schattingsbesluit aan zodat het arbeidsongeschiktheidspercentage voortaan wordt gebaseerd op het loon dat men nog kan verdienen in minimaal twee functies. Dit levert een beperkte besparing in 2021 en 0,2 mld euro structureel doordat minder mensen volledig arbeidsongeschikt zullen worden verklaard. (VVD_110)
- De VVD beperkt de duur van de ANW tot maximaal één jaar. Nabestaanden met onvoldoende inkomen en vermogen komen daarna in aanmerking voor de bijstand. De besparing is 0,1 mld euro structureel. (VVD_137)

- De VVD verlaagt de WIA-uitkering na de transitieperiode naar 70% minimumloon. De maatregel geldt voor nieuwe gevallen en daardoor is de besparing 0,0 mld euro in 2021 en 1,3 mld euro structureel. (VVD_107)
- De VVD vervangt het loongerelateerde gedeelte in de WIA door een zogenoemde transitieperiode die afhankelijk is van de benodigde re-integratie-inspanningen (voor nieuwe ziektegevallen). De structurele besparing is 0,4 mld euro. (VVD_108)

Overdrachten aan bedrijven

- De VVD vergroot het budget voor het lage-inkomensvoordeel (LIV) voor werkgevers die werknemers in dienst nemen met een salaris tot 120% wml. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro in 2021. (VVD_245)
- De VVD kort 0,1 mld euro in 2021 en 0,2 mld euro structureel op subsidies op overdrachten aan bedrijven. (VVD_261_c)

Internationale samenwerking

- De VVD verhoogt de uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking ten behoeve van asielopvang in de regio met 0,2 mld euro. (VVD_226)
- De VVD buigt 2,8 mld euro op ontwikkelingssamenwerking om, door ODA te beperken tot noodhulp, verplichte bijdragen en toerekeningen. (VVD_224)
- De VVD buigt 0,1 mld euro om op internationale samenwerking (HGIS non-ODA), door vrijwillige bijdragen aan internationale organisaties stop te zetten. (VVD_225)

Overig

- De VVD intensificeert in totaal 0,1 mld euro in sport, Koninklijke Marechaussee/grensbewaking, startups en om lichten op snelwegen aan te doen in de nacht. (VVD_262)
- De VVD buigt in 2021 0,3 mld euro om door het beperken van de taken van de publieke omroep. (VVD_203)

Tabel 14.1 Netto ombuigingen in 2021, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(-) betekent EMU-saldo verslechterend, (+) betekent EMU-saldo verbeterend.	2021
Openbaar bestuur	1,2
Apparaatskorting lokale overheden (VVD_102)	0,7
Apparaatskorting Rijk: openbaar bestuur Rijk (VVD_101_a, 101_b)	0,4
Veiligheid	-0,7
Intensivering veiligheid en justitie (VVD_219)	-0,7
Defensie	-1,0
Verhogen defensie-uitgaven (VVD_215)	-1,0
Bereikbaarheid	-0,5
Intensiveren in weginfrastructuur (VVD_204)	-0,4
Intensivering overige infrastructuur (VVD_208)	-0,1

Onderwijs	-0,1
Verhoging lumpsum ter bevordering van kwaliteit leraren (VVD_177, 178, 179, 180)	-0,3
Bevorderen aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt (VVD_182, 181, 184, 185)	-0,1
Uitbreiden lerarenbeurs (VVD_176)	-0,1
Scholingsvouchers t.w.v. 555 euro voor laagopgeleiden (VVD_183)	-0,1
Intensivering onderwijs (VVD_263)	-0,1
Subsidietaakstelling: Onderwijs (VVD_261_b)	0,3
Generieke korting onderwijs en onderzoek (VVD_191)	0,2
Verminderen instroom met meer dan 50% in kunstopleidingen (VVD_200)	0,1
Zorg	0,2
Taakstellende intensivering t.b.v. bezettingsnorm verpleeghuiszorg (VVD_164)	-1,9
Afschaffen vermogensinkomensbijtelling Wlz (VVD_165_a)	-0,2
Hoofdlijnenakkoord i.c.m. MBI (VVD_142)	1,2
Diverse maatregelen op het gebied van geneesmiddelen. (VVD_144_a, 156_a, 157_a, 158)	0,3
Pakketmaatregel lage ziektelast (VVD_143_a)	0,3
Diverse maatregelen curatieve zorg (VVD_149_a, 150_a, 151_a, 152_a, 153, 154_a, 155)	0,2
Verplichten meerjarige contracten in de Wet langdurige zorg (VVD_166)	0,1
Overhead- en ziekteverzuimnormen in de Wlz (VVD_168)	0,1
Stimuleren integrale dementiezorg (subsidieregeling casemanager dementiezorg) (VVD_169)	0,0
Objectief verdeelmodel Wet langdurige zorg (correctie slechtst presterende kwartiel) (VVD_170)	0,0
Sociale zekerheid	2,7
Verhogen kinderopvangtoeslag (VVD_141)	-0,5
Loondoorbetaling bij ziekte: collectief tweede jaar kleine werkgevers (VVD_113_a)	-0,3
Meer face-to-face gesprekken in dienstverlening UWV (VVD_120)	-0,1
Intensivering bijzondere bijstand (VVD_135)	-0,1
Uitbreiding beschutte werkplekken (VVD_112)	-0,1
Minimumloon ontkoppelen (excl. doorwerking AOW) (VVD_106)	1,1
Ombuiging huurtoeslag (VVD_172)	0,7
Kinderbijslag en kindgebonden budget voor maximaal twee kinderen (VVD_139)	0,4
Duurverkorting WW, eerste maanden hoger en langzamere opbouw (VVD_115)	0,3
Flexibele AOW-leeftijd: maximaal drie jaar later (VVD_138_a)	0,3
Aanpassen normpercentages (verlagen maximale zorgtoeslag) (VVD_145)	0,3
Afschaffen AO-tegemoetkoming (VVD_109)	0,2
Afschaffen kinderopvangtoeslag voor niet-werkende ouders (doelgroepouders) (VVD_140)	0,1
Langdurigheidskorting bijstand (VVD_132)	0,1
Afschaffen vakantietoeslag bijstand (VVD_131)	0,1
Anti-cumulatie WW (VVD_118)	0,1
Loondispensatie Participatiewet (VVD_130)	0,1
Aanscherpen claimbeoordeling (VVD_110)	0,0
ANW beperken tot één jaar (VVD_137)	0,0
WIA-transitieperiode: vervolgitkering 70% wml (VVD_107)	0,0
WIA transitieperiode: afhankelijk van re-integratie (VVD_108)	0,0
Overdrachten aan bedrijven	-0,4
Uitbreiding LIV (VVD_245)	-0,5
Subsidietaakstelling: Overdrachten aan bedrijven (VVD_261_c)	0,1
Internationale samenwerking	2,7
Intensivering ontwikkelingssamenwerking voor opvang in de regio (VVD_226)	-0,2
Ombuiging ontwikkelingssamenwerking ODA (VVD_224)	2,8
Beëindigen vrijwillige bijdragen internationale organisaties (non ODA) (VVD_225)	0,1

Overig	0,2
Overige intensiveringen (VVD_262)	-0,1
Beperken taak Publieke Omroep (VVD_203)	0,3
Totaal	4,3

14.1.2 Lasten

De VVD verlaagt de collectieve lasten met per saldo 12,0 mld euro in 2021. Een opsomming van de lastenmaatregelen wordt gevolgd door een tabel. Het gaat hier om de beleidsmatige lastenontwikkeling op EMU-basis (blo). De verlaging van 12,0 mld euro is opgebouwd uit een verlaging van 14,7 mld euro voor gezinnen en een verhoging van 2,7 mld euro voor bedrijven.

Inkomen en arbeid

- De VVD verhoogt het maximale bedrag in de arbeidskorting met in totaal 1734 euro. Daarnaast wordt het afbouwpunt verhoogd met 17.618 euro en wordt het afbouwpercentage verhoogd naar 9%. Per saldo is sprake van een lastenverlichting van 8,8 mld euro in 2021 en 11,3 mld euro structureel. (VVD_237_a, 237_b, 237_c, 237_e)
- De VVD verhoogt het inkomensafhankelijke deel van de IACK met 4900 euro en verhoogt het opbouwpercentage naar 27%. Dit kost 2,9 mld euro in 2021. (VVD_238)
- De VVD verlaagt de tarieven van de tweede en derde schijf met 1,1%-punt. Daardoor worden deze tarieven in de structurele situatie gelijk aan het tarief van de eerste schijf. Door deze verlaging ontstaat een lastenverlichting van in totaal 1,7 mld euro in 2021. (VVD_234, 235)
- De VVD verhoogt de ouderenkorting voor lagere inkomens met 770 euro. Dit is een lastenverlichting van 1,1 mld euro in 2021. (VVD_241)
- De VVD verlaagt de Aof-premie voor werkgevers. Dit is een lastenverlichting van 0,3 mld euro in 2021. (VVD_246)
- De VVD verhoogt de algemene heffingskorting met 22 euro. Dit kost 0,2 mld euro in 2021. (VVD_240)
- De VVD schaft de aftrek specifieke zorgkosten af (inclusief de tegemoetkoming). Dit is een lastenverzwaring van 0,4 mld euro. (VVD_256)
- De VVD introduceert een collectieve verzekering voor het tweede jaar loondoorbetaling bij ziekte voor bedrijven tot 25 werknemers. De toename van overheidsuitgaven (VVD_113_a) wordt betaald uit een verhoging van werkgeverspremies. Dit is een EMU-relevante lastenverzwaring van 0,3 mld euro. De lastenverzwaring is gedeeltelijk een schuif van private loondoorbetaling naar de collectieve verzekering. (VVD_113_b)
- De VVD voert in de WW een individueel gedifferentieerde premie in, waardoor werkgevers die weinig mensen de WW laten instromen een lagere premie betalen. Dit wordt budgetneutraal vormgegeven. (VVD_121)

Vermogen en winst

- De VVD verlaagt het tarief in de eerste schijf van de vennootschapsbelasting van 20% naar 17%, waardoor de lasten voor bedrijven met 0,7 mld euro worden verlicht. (VVD_243)

- De VVD verhoogt het heffingsvrije vermogen in box 3 van 25 duizend euro naar 35 duizend euro per persoon. Dit is een lastenverlichting van 0,3 mld euro in 2021. (VVD_250)
- De VVD verhoogt de verhuurderheffing met 2,7 mld euro en verlaagt de liberalisatiegrens naar 600 euro. De VVD handhaaft de huursombenadering zodat corporaties de heffing niet door huurverhogingen kunnen financieren maar genoodzaakt zijn jaarlijks een deel van hun bezit te verkopen. (VVD_247)
- De VVD beperkt de renteaftrek voor bedrijven door middel van implementatie van de ATAD-richtlijn zoals beschreven in bouwsteen 0 van de werkgroep fiscaliteit van de Studiegroep Duurzame Groei. Dit betekent dat de aftrekbaarheid van rente wordt beperkt tot maximaal 30% van de winst voor rente, belastingen, afschrijvingen en amortisatie (EBITDA) met een drempel van 3 mln euro en een groepsvrijstelling. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,7 mld euro. (VVD_244)

Milieu

- De VVD verlaagt de opbrengst van de bpm taakstellend 0,1 mld euro. (VVD_254)
- De VVD verlaagt de opbrengst van de motorrijtuigenbelasting taakstellend met 0,1 mld euro. (VVD_255)

Tabel 14.2 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2021, ex ante, mld euro

(-) betekent EMU-saldo verslechterend, (+) betekent EMU-saldo verbeterend.	2021
Inkomen en arbeid	-14,2
Verhogen arbeidskorting (VVD_237_a, 237_b, 237_c, 237_e)	-8,8
Verhogen inkomensafhankelijke combinatiekorting (VVD_238)	-2,9
Verlagen tarief tweede schijf met 1,1%-punt in box 1 (VVD_234, 235)	-1,7
Verhogen ouderenkorting onder de inkomensgrens (VVD_241)	-1,1
Verlaging Aof-premie (VVD_246)	-0,3
Verhogen algemene heffingskorting (VVD_240)	-0,2
Afschaffen aftrek specifieke zorgkosten (VVD_256)	0,4
Loondoorbetaling bij ziekte: premie tweede jaar kleine werkgevers (VVD_113_b)	0,3
Premiedifferentiatie WW (VVD_121)	0,0
Vermogen en winst	2,4
Verlagen eerste schijf vennootschapsbelasting (VVD_243)	-0,7
Verhoging heffingsvrije vermogen in box 3 van 25.000 euro naar 35.000 euro (VVD_250)	-0,3
Verhogen verhuurderheffing (VVD_247)	2,7
Beperken renteaftrek bedrijven (VVD_244)	0,7
Milieu	-0,2
Verlagen bpm (VVD_254)	-0,1
Verlagen motorrijtuigenbelasting (VVD_255)	-0,1
Totaal beleidsmatige lasten	-12,0
w.v. gezinnen	-14,7
bedrijven	2,7

14.2 PvdA

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van de door de PvdA voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2017 en betreffen afwijkingen ten opzichte van de middellangetermijnverkenning zoals weergegeven in hoofdstuk 4 van de *Macro Economische Verkenning 2017*.

14.2.1 Uitgaven

De PvdA intensificeert per saldo 22,2 mld euro in 2021 op de collectieve uitgaven. Na een opsomming volgt een tabel met de uitgavenmaatregelen.

Openbaar bestuur

- De PvdA creëert structureel 100.000 publieke banen, waarvan een deel bij de overheid terechtkomt (PvdA_106_b) en een deel bij het onderwijs (PvdA_106_a). In 2021 zijn 40.000 van de structurele 100.000 plekken gerealiseerd. Het totale budgettaire beslag (inclusief het deel dat bij het onderwijs terechtkomt) is 1,5 mld euro in 2021 en structureel 3,8 mld euro. (PvdA_106_b)
- De PvdA intensificeert 0,5 mld euro in de Belastingdienst. De daardoor gegenereerde extra belastingopbrengst is gelijk aan dit bedrag (zie PvdA_215_b). (PvdA_215_a)

Veiligheid

- De PvdA verhoogt de uitgaven aan politie met 0,3 mld euro ten behoeve opleidingen, innovatie, cyberdreiging, bestrijding mensensmokkel en projecten tegen radicalisering. (PvdA_180)
- De PvdA trekt 0,1 mld euro ter vergroting van het aantal wijkagenten tot een norm van 1 wijkagent per 5000 inwoners. (PvdA_181)
- De PvdA kort op subsidies. Deze generieke subsidietaakstelling leidt tot een beperkte besparing op veiligheid. (PvdA_276_c)

Defensie

- De PvdA verhoogt de defensie-uitgaven, met 0,4 mld euro in 2021. (PvdA_186)
- De PvdA kort op subsidies. Deze generieke subsidietaakstelling leidt tot een beperkte besparing bij defensie. (PvdA_276_e)

Bereikbaarheid

- De PvdA trekt 0,2 mld euro extra uit voor het openbaar vervoer. (PvdA_195)
- Het invoeren van de kilometerheffing op vrachtwagens (Maut) leidt tot exploitatiekosten. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro. (PvdA_222_c)
- Het invoeren van de kilometerheffing op bestel- en personenauto's leidt tot exploitatiekosten. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro. (PvdA_223_c)
- De PvdA trekt 0,1 mld euro extra uit voor aanleg van fiets- en wandelpaden. (PvdA_202_a)

Milieu

- De PvdA introduceert een investeringsfonds duurzame energie. Dit is een intensivering van 0,3 mld euro. (PvdA_212)
- De PvdA besteedt tijdens de kabinetsperiode jaarlijks 0,2 mld euro aan woningisolatie. (PvdA_201)
- Bij de PvdA nemen de SDE+-uitgaven toe met 0,2 mld euro in 2021 (geen structureel effect). Het gaat hierbij om het naar voren halen van uitgaven aan zon-pv. (PvdA_282_a)
- Om de gaswinning in Groningen met 5 mld Nm³ te kunnen verlagen (PvdA_213_a) zijn investeringen in de infrastructuur nodig. Dit is een jaarlijkse intensivering van 0,1 mld euro tijdens de kabinetsperiode. Het structurele effect is 0. (PvdA_213_b)
- De PvdA trekt 0,1 mld euro uit voor de verbetering van de ecologische structuur. (PvdA_196)
- De PvdA kort op subsidies. Deze generieke subsidietaakstelling leidt tot een beperkte besparing op milieusubsidies. (PvdA_276_f)

Onderwijs

- De PvdA creëert structureel 100.000 publieke banen, waarvan een deel bij het onderwijs terechtkomt (PvdA_106_a) en een deel bij de overheid (PvdA_106_b). In 2021 zijn 40.000 van de structurele 100.000 plekken gerealiseerd. Het totale budgettaire beslag (inclusief het deel dat bij de overheid terechtkomt) is 1,5 mld euro in 2021 en structureel 3,8 mld euro. (PvdA_106_a)
- De PvdA verhoogt de lumpsum van het primair en voortgezet onderwijs samen met 0,5 mld euro met als doel verlaging van de lestaak van leraren op achterstandsscholen met 120 klokuren per fte per jaar. (PvdA_169_a)
- De PvdA verhoogt de lumpsum van het primair onderwijs met 0,4 mld euro met als doel 3,25% salarisverhoging voor docenten. (PvdA_170_a)
- De PvdA verhoogt de lumpsum van het voortgezet onderwijs met 0,4 mld euro, waarvan 0,3 mld euro met als doel 3,5% salarisverhoging voor docenten en 0,1 mld euro met als doel het stimuleren van een brede brugklas. (PvdA_170_b, 172)
- De PvdA intensificeert 0,3 mld euro in scholingsvouchers van 415 euro voor laag- en middelbaar opgeleide werkenden. (PvdA_168)
- De PvdA verhoogt de uitgaven voor fundamenteel onderzoek en wetenschap met 0,2 mld euro. (PvdA_174)
- De PvdA intensificeert 0,2 mld euro om vroeg- en voorschoolse educatie uit te breiden van tien naar zestien uur. (PvdA_156_a)
- De PvdA verlaagt het collegegeld voor de tweede bachelor- en tweede masterstudie naar de hoogte van het wettelijk collegegeld. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro. (PvdA_167_b)
- De PvdA verhoogt de lumpsum van het voortgezet onderwijs en mbo met in totaal 0,1 mld euro met als doel het verminderen van achterstanden en het stimuleren van taalonderwijs voor vluchtelingen. (PvdA_160)
- De PvdA intensificeert 0,1 mld euro in scholingsvouchers van 555 euro voor laagopgeleiden. (PvdA_167_a)

- De PvdA verlengt het vmbo met één jaar, wat een intensivering van 0,1 mld euro in 2021 betekent en een structurele intensivering van 0,6 mld euro. (PvdA_159)
- De PvdA buigt generiek taakstellend 0,4 mld euro in 2021 en 0,5 mld euro structureel om op subsidies uitgegeven door het ministerie van OCW. (PvdA_276_d)

Zorg

- De PvdA schaft het verplicht eigen risico af. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_021d). Door interactie met het hoofdlijnenakkoord (PvdA_149_a) zijn de eigen betalingen onder het eigen risico lager. Het afschaffen van het eigen risico resulteert hierdoor in een verhoging van de collectieve zorguitgaven van 4,3 mld euro. Het gaat deels om een verschuiving van private naar collectieve zorguitgaven. (PvdA_133_a, 133_d)
- De PvdA intensificeert 0,5 mld euro in 2021 in de verpleeghuiszorg. (PvdA_155)
- De PvdA intensificeert voor 0,3 mld euro in 2021 in de wijkverpleging. (PvdA_139)
- De PvdA intensificeert taakstellend 0,1 mld euro in 2021 voor verschillende doeleinden op het gebied van zorg, welzijn en sport (zowel breedtesport als topsport). (PvdA_143)
- De PvdA verhoogt de Rijksbijdrage Wmo aan gemeenten in 2021 met 0,1 mld euro met het oog op betere arbeidsvoorwaarden in de thuiszorg. (PvdA_277)
- De PvdA heeft de intentie om in de ziekenhuiszorg en de geestelijke gezondheidszorg een hoofdlijnenakkoord af te sluiten in combinatie met het macrobeheersinstrument. Per saldo resulteren ombuigingen van 0,9 mld euro in de ziekenhuiszorg en 0,1 mld euro in de geestelijke gezondheidszorg. Voor ombuigingen geldt dat lagere zorguitgaven leiden tot minder zorg of lagere kwaliteit van zorg. (PvdA_149_a)
- De PvdA neemt in de curatieve zorg drie maatregelen uit *Zorgkeuzes in Kaart* op het gebied van geneesmiddelen: herberekening van limieten geneesmiddelenvergoedingssysteem (ZiK_066), uitbreiding centrale inkoop genees- en hulpmiddelen door de Rijksoverheid (ZiK_071), en aanpassing Wet geneesmiddelenprijzen (ZiK_065). Bij de herberekening van limieten geneesmiddelenvergoedingssysteem gaat het deels om een verschuiving van collectieve naar private zorguitgaven. Samen betreft dit een ombuiging van 0,4 mld euro. (PvdA_266_a, 267_a, 268_a)
- De PvdA voert in de Wlz een verplichting in voor zorgkantoren (Wlz-uitvoerders) om meerjarige contracten met budgetafspraken af te sluiten met zorgaanbieders. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_085). Het is een ombuiging van 0,2 mld euro in 2021. De structurele ombuiging is 0,1 mld euro. De concurrentie tussen aanbieders neemt namelijk op den duur af. (PvdA_150)
- De PvdA neemt in de curatieve zorg diverse kleine maatregelen uit *Zorgkeuzes in Kaart*: capaciteitsregulering dure infrastructuur (ZiK_041), capaciteitsplan spoedeisende hulp (ZiK_042), substitutie eenvoudige tweedelijnszorg (ZiK_051) en verminderen vermijdbare heropnames (ZiK_060). Tezamen is dit een ombuiging van 0,1 mld euro. (PvdA_269, 140, 142, 270)
- De overheid verplicht zorgkantoren om bij de zorginkoop in de Wlz gedifferentieerde tarieven te hanteren die afhangen van het overheadpercentage en het ziekteverzuim van de aanbieder. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_002). Het is een ombuiging van 0,1 mld euro in 2021. (PvdA_151)

- De PvdA zet in op gepast gebruik van zorg. Deze maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_014) betekent een ombuiging van 0,1 mld euro. (PvdA_136)
- De PvdA beperkt de voorwaardelijke toelating tot een subsidieregeling. Deze maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_013a) betekent een ombuiging van 0,1 mld euro. (PvdA_135)
- Medisch specialisten in loondienst komen onder de Wet normering topinkomens (WNT). Het maximale salaris dat een medisch specialist in loondienst mag ontvangen wordt zo genormeerd. Dit betreft een structurele ombuiging van 0,1 mld euro. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_007). (PvdA_138)

Sociale zekerheid

- De PvdA verhoogt de kinderopvangtoeslag voor alle inkomensniveaus, door een verlaging van de ouderbijdrage. Dit is een intensivering van 2,0 mld euro. (PvdA_120)
- De PvdA verhoogt de AOW-uitkering met (netto) 4%. Dit is een intensivering van 1,6 mld euro in 2021. (PvdA_128)
- Als gevolg van de afschaffing van het eigen risico door de PvdA daalt de standaardpremie voor de zorgtoeslag met 281 euro in 2021. Dit zou een ombuiging zijn van 1,5 mld euro in 2021. De partij kiest er voor om de zorgtoeslag niet te verlagen en daar bovenop een verhoging door te voeren. Dit is een intensivering van 1,0 mld euro in 2021. (PvdA_133_c)
- De PvdA verhoogt de inkomensondersteuning AOW voor ouderen met een inkomen tot 30.000 euro. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro in 2021. (PvdA_249)
- De PvdA biedt de mogelijkheid om de AOW maximaal 3 jaar eerder of later te laten ingaan. Bij latere opname is dit geheel actuariel neutraal. Bij eerdere opname wordt van de actuariële neutraliteit afgeweken: voor de laagste een-derde qua inkomenshoogte is bij eerdere opname de korting 4,5%, voor de middelste groep 6,5% en voor de hoogste een-derde is de korting 8,5%. Ook geldt bij eerdere opname de restrictie dat de leeftijd van 65 moet zijn bereikt. In de jaren tot 2021 leidt de overwegend vervroegde opname tot hogere AOW-uitgaven. In 2021 is dit 0,4 mld euro. Op lange termijn leidt het grote aandeel vervroegde opnemers met een korting die kleiner is dan actuariel neutraal tot lagere uitkeringsniveaus. Omdat uitkeringen naar voren worden gehaald valt het totaal aan AOW-uitkeringen later uiteindelijk 0,6 mld euro lager uit. Dit is een gevolg van het gegeven dat bij vervroegde opname de actuariële neutraliteit het noodzakelijk maakt dat de (procentuele) korting op de uitkeringshoogte groter is dan de (procentuele) stijging van het aantal jaren waarover de uitkering wordt versterkt. (PvdA_124_a)
- De PvdA breidt het betaald geboorteverlof voor de partner uit met twaalf weken tegen 70% van het loon. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro. (PvdA_119)
- De PvdA verhoogt de kinderbijslag. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro. (PvdA_279)
- De PvdA introduceert een collectieve verzekering voor het tweede jaar loondoorbetaling bij ziekte voor bedrijven tot tien werknemers. De overheidsuitgaven nemen met 0,2 mld euro toe. Hier staat een verhoging van de werkgeverspremies tegenover (zie PvdA_105_b). (PvdA_105_a)
- Niet-werkende ouders met kinderen van twee tot vier jaar krijgen recht op kinderopvangtoeslag voor maximaal 16 uur per week. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro. (PvdA_156_b)

- De PvdA vertraagt de afbouw van de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting in het referentieminimumloon naar 2,5% per jaar. De intensivering van de bijstandsuitgaven is 0,1 mld euro in 2021. Er is geen structureel effect. (PvdA_281)
- De PvdA stelt 0,1 mld euro beschikbaar voor de bestrijding van armoede. (PvdA_117)
- De PvdA stelt een geormerkt budget beschikbaar voor meer face-to-face gesprekken in de dienstverlening van het UWV. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in 2021. (PvdA_126)
- De PvdA verhoogt de bijstandsuitkering naar 71% minimumloon voor alleenstaanden en 101% minimumloon voor paren. De intensivering is 0,1 mld euro. (PvdA_280)
- De PvdA breidt het aantal beschutte werkplekken uit met 20.000 plekken. De ingroei van deze extra werkplekken sluit aan bij het ingroeipad van de oorspronkelijke plekken. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in 2021 en een structurele intensivering van 0,5 mld euro. (PvdA_111)
- De PvdA schaft het jeugdminimumloon af vanaf 18 jaar. Dit betekent een verhoging van de Wajonguitkeringen voor achttien- tot en met twintigjarigen met structureel 0,1 mld euro. (PvdA_116_a)
- De PvdA introduceert een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen, met een uitkering van maximaal 70% van het minimumloon. De premies zijn kostendekkend en worden betaald uit het winstinkomen, conform de variant in het IBO Zelfstandigen zonder personeel. Deze maatregel groeit langzaam in vanaf 2021, in dat jaar zijn zowel premielasten als uitgaven nog verwaarloosbaar. Uiteindelijk leiden de uitkeringen tot een structurele intensivering van 1,3 mld euro. (PvdA_230_b)
- De PvdA maakt werkgevers verantwoordelijk voor het eerste half jaar WW met een uitzondering voor bedrijven met minder dan 10 werknemers. De maatregel levert een structurele besparing op van 0,7 mld euro. De maatregel impliceert een niet-EMU relevante lastenverzwaring voor bedrijven. (PvdA_130_a)
- De PvdA schaft vanaf 2020 de huurtoeslag af in twintig jaar en introduceert in de plaats hiervan een inkomensafhankelijke woonquote. De opbrengst van het afschaffen van de huurtoeslag wordt volledig gebruikt voor compensatie aan verhuurders (zie PvdA_190). Het vervallen van de huurtoeslag is een ombuiging van 0,4 mld euro in 2021 en 3,7 mld euro structureel. (PvdA_189)
- De PvdA behoudt de IOW-uitkering voor oudere werklozen, vanaf 60 jaar tot de pensioenleeftijd. Dit heeft alleen een structureel effect (0,2 mld euro). (PvdA_129)

Overdrachten aan bedrijven

- De PvdA vergroot het budget voor het lage-inkomensvoordeel (LIV) en breidt de doelgroep uit. De LIV gaat gelden voor werkgevers die werknemers in dienst nemen met een salaris tot 130% wml. Dit is een intensivering van 2,5 mld euro in 2021. (PvdA_108)
- De PvdA vergroot het budget voor het loonkostenvoordeel (LKV) voor werkgevers die oudere werknemers of mensen met een arbeidsbeperking in dienst nemen. Dit is een intensivering van 1,5 mld euro in 2021. (PvdA_109)
- De PvdA compenseert verhuurders via een compensatiefonds voor de daling van de huurinkomsten als gevolg van de invoering van de woonquote. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro in 2021. De structurele intensivering is 3,8 mld euro. Het

compensatiefonds wordt daarnaast deels gevuld door verhuurders die als gevolg van de invoering van de woonquote meer huurinkomsten ontvangen. (PvdA_190)

- De PvdA stimuleert via een investeringsfonds de nieuwbouw van sociale huurwoningen. Dit is een intensivering van 0,3 mld euro in 2021. (PvdA_187)
- De PvdA kort in totaal 0,9 mld euro in 2021 en 1,0 mld euro structureel op subsidies. Deze generieke subsidietaakstelling leidt tot een besparing van 0,1 mld euro in 2021 en 0,2 mld euro structureel op overdrachten aan bedrijven. (PvdA_276_g)

Internationale samenwerking

- De PvdA verhoogt de uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking naar 0,7% bni, een intensivering van 2,0 mld euro. (PvdA_206)

Overig

- De PvdA trekt 0,3 mld euro uit voor een investeringsfonds voor de provincie Groningen. (PvdA_211)
- De PvdA trekt 0,1 mld euro uit voor versterking van de wijkvoorzieningen in gemengde wijken. (PvdA_101)
- De PvdA verhoogt het budget voor kunst en cultuur met 0,1 mld euro. (PvdA_173)
- De PvdA trekt 0,1 mld euro uit ter versterking van de nationale publieke omroep en de regionale en lokale omroep. (PvdA_175)
- De PvdA trekt 0,1 mld euro uit ter vergroting van de toegankelijkheid van de rechtsbijstand. (PvdA_184)
- De PvdA trekt 0,1 mld euro uit gericht op behoud van voorzieningen voor onder andere onderwijs en zorg in krimpgebieden. (PvdA_192)
- De PvdA trekt 0,1 mld euro uit voor uitbreiding van de personele bezetting van de NVWA met 1000 fte. (PvdA_203)
- De PvdA kort 0,2 mld euro op subsidies op de VWS-begroting. (PvdA_276_b, 276_a)
- De extra boeteopbrengsten van de NVWA als gevolg van de formatieve-uitbreiding (zie PvdA_203) zijn gelijk aan de kosten daarvan, namelijk 0,1 mld euro. (PvdA_204)

Tabel 14.3 Netto ombuigingen in 2021, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(-) betekent EMU-saldo verslechterend, (+) betekent EMU-saldo verbeterend.	2021
Openbaar bestuur	-1,3
Publieke banen (deel openbaar bestuur) (PvdA_106_b)	-0,8
Intensivering belastingdienst (PvdA_215_a)	-0,5
Veiligheid	-0,4
Intensivering politie overig (PvdA_180)	-0,3
Intensivering politie, wijkagenten (PvdA_181)	-0,1
Subsidietaakstelling: Veiligheid (PvdA_276_c)	0,0
Defensie	-0,4
Verhoging defensie-uitgaven (PvdA_186)	-0,4
Subsidietaakstelling: Defensie (PvdA_276_e)	0,0

Bereikbaarheid	-0,6
Intensivering openbaar vervoer (PvdA_195)	-0,2
Invoeren kilometerheffing vrachtwagens (exploitatiekosten) (PvdA_222_c)	-0,2
Invoeren kilometerheffing bestel- en personenauto's (exploitatiekosten) (PvdA_223_c)	-0,2
Intensivering fiets- en wandelpaden (PvdA_202_a)	-0,1
Milieu	-1,0
Investeringsfonds duurzame energie (PvdA_212)	-0,3
Intensivering woningsisolatie (PvdA_201)	-0,2
Verruimen SDE+ (zon-pv) (PvdA_282_a)	-0,2
Verlagen gaswinning in Groningen (investeringskosten) (PvdA_213_b)	-0,1
Intensivering ecologische structuur (PvdA_196)	-0,1
Subsidietaakstelling: Milieu (PvdA_276_f)	0,0
Onderwijs	-2,6
Publieke banen (deel onderwijs) (PvdA_106_a)	-0,8
Verhogen lumpsum achterstandsscholen po en vo (PvdA_169_a)	-0,5
Verhogen lumpsum po (PvdA_170_a)	-0,4
Verhogen lumpsum vo (PvdA_170_b, 172)	-0,4
Scholingsvouchers t.w.v. 415 euro voor laag- en middelbaar opgeleide werkenden (PvdA_168)	-0,3
Wetenschapsagenda (PvdA_174)	-0,2
Intensivering VVE (naar 16 uur) (PvdA_156_a)	-0,2
Publiek bekostigen tweede bachelor en master (en stapelen) (PvdA_167_b)	-0,2
Verhogen lumpsum vo en mbo (PvdA_160)	-0,1
Scholingsvouchers t.w.v. 555 euro voor laagopgeleiden (PvdA_167_a)	-0,1
VMBO met één jaar verlengen (PvdA_159)	-0,1
Subsidietaakstelling: Onderwijs (PvdA_276_d)	0,4
Zorg	-3,2
Afschaffen van het verplicht eigen risico (PvdA_133_a, 133_d)	-4,3
Taakstellende intensivering verpleeghuiszorg (PvdA_155)	-0,5
Intensivering wijkverpleging (PvdA_139)	-0,3
Sport en diverse intensiveringen zorg (PvdA_143)	-0,1
Verhoging Rijksbijdrage Wmo (PvdA_277)	-0,1
Hoofdlijnenakkoord ziekenhuiszorg en ggz i.c.m. MBI (PvdA_149_a)	1,0
Diverse maatregelen op het gebied van geneesmiddelen. (PvdA_266_a, 267_a, 268_a)	0,4
Verplichten meerjarige contracten in de Wet langdurige zorg (PvdA_150)	0,2
Capaciteitsregulering dure infrastructuur (PvdA_269, 140, 142, 270)	0,1
Overhead- en ziekteverzuimnormen in de Wet langdurige zorg (PvdA_151)	0,1
Gepast gebruik (PvdA_136)	0,1
Aanpassen voorwaardelijke toelating (als subsidie) (PvdA_135)	0,1
Medisch specialisten in loondienst onder de WNT (PvdA_138)	0,0
Sociale zekerheid	-5,7
Verhoging kinderopvangtoeslag (PvdA_120)	-2,0
Verhogen AOW-uitkering (PvdA_128)	-1,6
Afschaffen eigen risico: effect zorgtoeslag (PvdA_133_c)	-1,0
Inkomensafhankelijke inkomensondersteuning AOW (PvdA_249)	-0,5
Flexibilisering AOW tot drie jaar eerder of later (PvdA_124_a)	-0,4
Uitbreiding betaald geboorteverlof (PvdA_119)	-0,2
Verhoging kinderbijslag (PvdA_279)	-0,2
Loondoorbetaling bij ziekte: collectief tweede jaar kleine werkgevers (PvdA_105_a)	-0,2
Kinderopvangtoeslag voor niet-werkende ouders met kinderen van twee tot vier jaar (PvdA_156_b)	-0,2

Vertragen afbouw overdraagbaarheid AHK in het referentieminimumloon (PvdA_281)	-0,1
Intensivering armoedebeleid (PvdA_117)	-0,1
Meer face-to-face gesprekken in dienstverlening UWV (PvdA_126)	-0,1
Verhoging bijstand met 1%-punt (PvdA_280)	-0,1
Uitbreiding beschutte werkplekken (PvdA_111)	-0,1
Jeugdminimumloon vanaf 18 jaar afschaffen (PvdA_116_a)	0,0
Verplichte AOV voor zelfstandigen op wml-niveau (uitgaven) (PvdA_230_b)	0,0
Werkgevers eerste half jaar verantwoordelijk voor WW, uitzondering voor kleine bedrijven (PvdA_130_a)	0,7
Geleidelijke afschaffing huurtoeslag en invoering woonquote (PvdA_189)	0,4
Structurele IOW (PvdA_129)	0,0
Overdrachten aan bedrijven	-4,5
Uitbreiding LIV (PvdA_108)	-2,5
Uitbreiding LKV (PvdA_109)	-1,5
Compensatiefonds verhuurders (PvdA_190)	-0,4
Investeringsfonds sociale woningbouw (PvdA_187)	-0,3
Subsidietaakstelling: Overdrachten aan bedrijven (PvdA_276_g)	0,1
Internationale samenwerking	-2,0
Intensivering ontwikkelingssamenwerking: ODA naar 0,7% bni (PvdA_206)	-2,0
Overig	-0,6
Investeringsfonds voor de provincie Groningen (PvdA_211)	-0,3
Extra geld voor gemengde wijken (PvdA_101)	-0,1
Intensivering kunst en cultuur (PvdA_173)	-0,1
Budget NPO en regionale omroep (PvdA_175)	-0,1
Intensivering gesubsidieerde rechtsbijstand (PvdA_184)	-0,1
Steun aan krimpgebieden (PvdA_192)	-0,1
Intensivering NVWA (PvdA_203)	-0,1
Subsidietaakstelling: VWS-begroting (PvdA_276_b, 276_a)	0,2
Boeteopbrengsten NVWA door handhaving (PvdA_204)	0,1
Totaal	-22,2

14.2.2 Lasten

De PvdA verhoogt de collectieve lasten met per saldo 10,0 mld euro in 2021. Een opsomming van de lastenmaatregelen wordt gevolgd door een tabel. Het gaat hier om de beleidsmatige lastenontwikkeling op EMU-basis (blo). De verhoging van 10,0 mld euro is opgebouwd uit een verlaging van 7,9 mld euro voor gezinnen, een verhoging van 17,4 mld euro voor bedrijven en een verhoging van 0,5 mld euro voor het buitenland.

Inkomen en arbeid

- De PvdA vervangt de arbeidskorting en zelfstandigenaftrek door een werknemers- en zelfstandigenvoordeel. Het maximale bedrag in het werknemersvoordeel wordt verhoogd met 1365 euro. De omzetting voor zelfstandigen is neutraal. Per saldo is sprake van een lastenverlichting van 8,1 mld euro in 2021 (8,0 mld euro structureel). (PvdA_102_a, 102_b, 102_c, 125_a, 125_c, 232)
- De PvdA intensificeert 4,5 mld euro in de inkomensafhankelijke combinatiekorting door het maximale bedrag met 8980 euro en het opbouwpercentage met 27,07%-punt te verhogen. (PvdA_242)

- De PvdA verhoogt de algemene heffingskorting met 284 euro. Dit is een lastenverlichting van 2,5 mld euro in 2021. (PvdA_241_a)
- De PvdA verhoogt de ouderenkorting voor lagere inkomens met 650 euro. De intensivering is 1,0 mld euro. (PvdA_247)
- De PvdA verplicht zelfstandigen tot pensioenopbouw tot het niveau van de socialepremieregrens. De hogere aftrek van pensioenpremies kost 0,7 mld euro in 2021. Op lange termijn zijn belastbare pensioenuitkeringen hoger door de hogere pensioenpremies. (PvdA_121_j, 121_c, 121_d)
- De PvdA verplicht werknemers die nog geen verplicht pensioen opbouwen tot pensioenopbouw tot het niveau van de socialepremieregrens. De hogere aftrek van pensioenpremies kost 0,1 mld euro in 2021. Op lange termijn zijn belastbare pensioenuitkeringen hoger door de hogere pensioenpremies. (PvdA_121_f, 121_h, 121_i)
- De PvdA verhoogt de WW-premie voor werkgevers, een lastenverzwaring van 8 mld euro in 2021. (PvdA_231)
- De PvdA verhoogt de eerste drie schijftarieven met 1%-punt, ter dekking van het afschaffen van het eigen risico in de Zvw. Dit is een lastenverzwaring van 3,4 mld euro in 2021. (PvdA_134)
- de PvdA schaft de 30%-regeling voor ingekomen werknemers en de regeling extraterritoriale kosten af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,8 mld euro. (PvdA_236)
- De PvdA laat de lengte van de derde schijf in box 1 alleen indexeren met de tabelcorrectiefactor en schaft verdere verhogingen vanaf 2018 af. Dit is een lastenverzwaring van 0,7 mld euro in 2021. Structureel is dit een lastenverzwaring van 2,3 mld euro. (PvdA_245)
- De PvdA verkleint de marge in de gebruikelijkloonregeling in box 2 tot 5%, waardoor een groter deel van het inkomen van de DGA onder de progressieve heffing van box 1 valt. Dit is een lastenverzwaring van 0,6 mld euro in 2021 en 0,2 mld euro structureel. (PvdA_260)
- Vanaf 2019 voert de PvdA in dat premies worden geheven over het verzamelinkomen. Dit is een lastenverzwaring van 0,5 mld euro in 2021. (PvdA_234)
- De PvdA introduceert een toptarief ('vijfde schijf'): voor inkomsten boven 150.000 euro geldt een belastingtarief van 60%. Dat betekent een lastenverzwaring van 0,3 mld euro in 2021. Omdat het hoogste schijftarief bij ongewijzigd beleid zou afnemen, is het structurele effect iets groter, namelijk 0,4 mld euro. (PvdA_246)
- De PvdA schaft geleidelijk in tien jaar de aftrek wegens geen of geringe eigenwoningschuld ('wet Hillen') af. Dit is een lastenverzwaring van 0,3 mld euro in 2021 en 1,4 mld euro structureel. (PvdA_252)
- De PvdA laat het inkomen uit box 2 en box 3 meetellen bij het bepalen van de algemene heffingskorting. De lastenverzwaring is 0,2 mld euro. (PvdA_243)
- De PvdA beperkt de mkb-winstaftrek tot de balkenendenorm (179 duizend euro). Dat leidt tot een lastenverzwaring van 0,2 mld euro in 2021. (PvdA_255)
- De PvdA topt de hypotheekrenteaftrek in tien jaar af tot de rente over een eigenwoningschuld van 500.000 euro. Dit is een lastenverzwaring van 0,2 mld euro in 2021. (PvdA_235)

- De PvdA verlaagt de verplichtstelling voor pensioenpremies naar twee keer modaal. Daarboven mag ook (fiscaal gefaciliteerd tot de huidige aftoppingsgrens van ruim 100.000 euro) worden opgebouwd, maar dan vrijwillig. De lagere benutting van premieaftrek leidt tot een lastenverzwaring van 0,2 mld euro in 2021. Op lange termijn zijn belastbare pensioenuitkeringen lager door een lagere premie-inleg. (PvdA_122)
- De PvdA introduceert een collectieve verzekering voor het tweede jaar loondoorbetaling bij ziekte voor bedrijven tot tien werknemers. De toename van de overheidsuitgaven (PvdA_105_a) wordt betaald uit een verhoging van werkgeverspremies. Dit is een EMU-relevante lastenverzwaring van 0,2 mld euro. De lastenverzwaring is gedeeltelijk een schuif van private loondoorbetaling naar de collectieve verzekering. (PvdA_105_b)
- De PvdA verhoogt het tarief in de vierde schijf naar 53%. Dat betekent een lastenverzwaring van 0,2 mld euro in 2021. Omdat het schijftarief bij ongewijzigd beleid zou afnemen, is het structurele effect iets groter, namelijk 0,5 mld euro. (PvdA_244)
- Voor nieuwe gevallen schaft de PvdA de huidige startersaftrek af, inclusief de extra verliesverrekening. Deze aftrekpost wordt vervangen door een aannamebonus van maximaal 10.000 euro, als zij in de eerste drie jaar werknemers in dienst nemen. Per saldo is sprake van een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (PvdA_112_a, 112_b)
- De PvdA introduceert een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen, met een uitkering van maximaal 70% van het minimumloon. De premies zijn kostendekkend en worden betaald uit het winstinkomen, conform de variant in het IBO Zelfstandigen zonder personeel. Deze maatregel groeit langzaam in vanaf 2021, in dat jaar zijn zowel premielasten als uitgaven nog verwaarloosbaar. Structureel leidt de premieheffing tot een lastenverzwaring van 0,7 mld euro. (PvdA_230_a, 230_c)
- De PvdA voert in de WW een individueel gedifferentieerde premie in, waardoor werkgevers die weinig mensen de WW laten instromen een lagere premie betalen. Dit wordt budgetneutraal vormgegeven. (PvdA_104)

Vermogen en winst

- De PvdA verlaagt de verhuurderheffing voor woningcorporaties die bovengemiddeld veel investeren. Dit is een taakstellende lastenverlichting van 0,2 mld euro. (PvdA_191)
- De PvdA beperkt de aftrekbaarheid van rente voor bedrijven tot maximaal 30% van de winst voor rente, belastingen, afschrijvingen en amortisatie (EBITDA) met een drempel van 1 mln euro zonder groepsvrijstelling, conform de bouwstenen 0 en 1 van de werkgroep fiscaliteit van de Studiegroep Duurzame Groei. Dit betekent een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,2 mld euro. Daarnaast beperkt de partij belastingontwijking door bedrijven via Nederland door de introductie van een bronbelasting op uitgaande rente en royalty's naar landen met een vpb-tarief lager dan 10%, conform de bouwstenen 11 en 12 van eerder genoemde werkgroep. In dat kader wordt ook de switch- overbepaling in de vennootschapsbelasting aangescherpt zodat er bijheffing plaatsvindt over inkomende dividenden uit zowel passieve als actieve structuren uit landen met een vpb-tarief lager dan 10%. Dit laatste voorstel heeft een beperkte budgettaire opbrengst in 2021, waardoor het totale pakket aan maatregelen leidt tot een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,3 mld euro. (PvdA_259_a, 259_b, 259_c)

- De PvdA verhoogt het tarief van de tweede schijf van de vennootschapsbelasting van 25% naar 27% en verzwaart zo de lasten voor bedrijven met 1,0 mld euro. (PvdA_264_b)
- De PvdA introduceert een voorheffing van jaarlijks 4% in box 2. Dat is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,8 mld euro in 2021. Structureel is dit lastenneutraal. (PvdA_272)
- De PvdA verhoogt de bankenbelasting taakstellend met 0,6 mld euro. (PvdA_256)
- De PvdA voert een vermogensaanwasbelasting met progressief tarief in per 2021. Voor een vermogensaanwas tot 9250 euro geldt een tarief van 30% en voor vermogensaanwas vanaf 9250 euro geldt een tarief van 40%. Dit is een lastenverzwaring van 0,5 mld euro. Structureel is er sprake van een lastenverzwaring van 0,6 mld euro. (PvdA_237, 238)
- De PvdA schaft de aftrek over de vergoeding op zogenoemde additionele Tier-1 instrumenten (coco's) voor banken en vergelijkbare instrumenten voor verzekeraars af, conform bouwsteen 7 van de werkgroep fiscaliteit van de Studiegroep Duurzame Groei. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro. (PvdA_257)
- De PvdA verhoogt het effectieve tarief van de innovatiebox van 5% naar 10%. Dat is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro. (PvdA_262)
- De PvdA kort de eerste schijf in de vennootschapsbelasting in van 350.000 euro naar 200.000 euro. Dat is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro. (PvdA_264_a)
- De PvdA schaft de aftrekbaarheid van bijdragen van banken aan het Depositogarantiestelsel en Single Resolution Fund af, waardoor de lasten voor bedrijven met 0,2 mld euro worden verzwaard. (PvdA_263)
- De PvdA introduceert twee schijven in box 2 met een tarief van 25% voor de eerste 50.000 euro en een tarief van 30% voor hetgeen de 50.000 euro te boven gaat. Dat betekent een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,1 mld euro in 2021 en 0,3 mld euro structureel. (PvdA_239)

Milieu

- De PvdA verlaagt de motorrijtuigenbelasting voor bestel- en personenauto's. Dit is een lastenverlichting van 3,3 mld euro. Deze maatregel is gekoppeld aan de introductie van de kilometerheffing op bestel- en personenauto's (PvdA_223_a). (PvdA_273)
- Het invoeren van de kilometerheffing op bestel- en personenauto's leidt tot accijnsderving. Dit vermindert de belastingontvangsten met 0,4 mld euro. (PvdA_223_b)
- De PvdA breidt de salderingsregeling uit. Dit is een lastenverlichting van 0,3 mld euro. (PvdA_218)
- De PvdA schaft het eurovignet af. Dit is een lastenverlichting van 0,2 mld euro. (PvdA_222_b)
- Het invoeren van de kilometerheffing op vrachtwagens (Maut) leidt tot accijnsderving. Dit vermindert de belastingontvangsten met 0,1 mld euro. (PvdA_222_d)
- De PvdA introduceert een kilometerheffing voor bestel- en personenauto's met een opbrengst van 3,7 mld euro. Deze lastenverzwaring is gekoppeld aan een verlaging van de motorrijtuigenbelasting op personen- en bestelauto's (PvdA_273) en gaat gepaard

met exploitatiekosten (PvdA_223_c) en accijnsderving (PvdA_223_b). (PvdA_223_a, 223_d)

- De PvdA introduceert een kilometerheffing op vrachtwagens (Maut) met een opbrengst van 1,3 mld euro. Deze heffing verhoogt de lasten voor bedrijven en het buitenland en gaat gepaard met exploitatiekosten (PvdA_222_c) en accijnsderving (PvdA_222_d). (PvdA_222_a, 222_e)
- De PvdA voert een verpakkingenbelasting in met een opbrengst van 1,2 mld euro. (PvdA_228)
- De PvdA voert een minimumprijs CO₂ in. De grondslag van deze lastenverzwaring wordt gevormd door de ETS-bedrijven exclusief de industrieën die blootgesteld staan aan internationale handel. Dit is een lastenverzwaring van 0,8 mld euro in 2021 en 1,6 mld euro structureel. (PvdA_217)
- De PvdA verhoogt de tarieven in de energiebelasting. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen en bedrijven van 0,7 mld euro. Op lange termijn wordt de opbrengst van deze maatregel 1,1 mld euro, vanwege verder oplopende tarieven, ondanks een structureel lagere grondslag. (PvdA_220, 221)
- De PvdA introduceert een openruimteheffing. Dit verhoogt de lasten met 0,5 mld euro. (PvdA_225)
- De PvdA voert een belasting in op vliegtickets met een opbrengst van 0,5 mld euro. (PvdA_226)
- De PvdA introduceert een belasting op restwarmte. De opbrengst van deze belasting is 0,4 mld euro. (PvdA_219)
- De PvdA verhoogt de Opslag Duurzame Energie (ODE) op de energierekening om de SDE+ (PvdA_282_a) te financieren. Dit is een lastenverzwaring van 0,2 mld euro in 2021, die structureel gelijk is aan 0. (PvdA_282_b, 282_c)

Overig

- De formatieve uitbreiding door intensivering in de Belastingdienst (PvdA_215_a) gaat samen met hogere belastingopbrengsten van 0,5 mld euro. (PvdA_215_b)
- De PvdA reguleert het telen, verkopen en gebruiken van softdrugs. Dit genereert een opbrengst voor de overheid van 0,2 mld euro door het veilen van vergunningen, een nationale verbruiksbelasting of dividenduitkeringen door een staatsbedrijf. (PvdA_265)

Gasbaten

- De PvdA verlaagt de gaswinning in Groningen met 5 mld Nm³. Dit verlaagt de overheidsontvangsten met 0,7 mld euro. Er is geen structureel effect op de overheidsbegroting. Om de gaswinning in Groningen met 5 mld Nm³ te kunnen verlagen zijn investeringen in de gasinfrastructuur nodig (zie PvdA_213_b). (PvdA_213_a)

14.2.3 Maatregelen met een direct EMU-schuldeffect

De volgende maatregelen hebben geen effect op het EMU-saldo maar wel een direct effect op de EMU-schuld.

EMU-schuld direct

- De PvdA richt een groene investeringsbank op. Dit verhoogt de EMU-schuld met 2,5 mld euro per jaar in de kabinetsperiode. (PvdA_207)
- De PvdA intensificeert in 2018 eenmalig 1 mld euro in regionale investeringsmaatschappijen. (PvdA_210)

Tabel 14.4 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2021, ex ante, mld euro

(-) betekent EMU-saldo verslechterend, (+) betekent EMU-saldo verbeterend.	2021
Inkomen en arbeid	-1,0
Arbeidskorting en zelfstandigenaftrek wordt werknemers- en zelfstandigenvoordeel en verhoging werknemersvoordeel (PvdA_102_a, 102_b, 102_c, 125_a, 125_c, 232)	-8,1
Verhogen inkomensafhankelijke combinatiekorting (PvdA_242)	-4,5
Verhoging algemene heffingskorting (PvdA_241_a)	-2,5
Verhoging ouderenkorting onder de inkomensgrens (PvdA_247)	-1,0
Verplichte pensioenopbouw voor zelfstandigen (PvdA_121_j, 121_c, 121_d)	-0,7
Verplichte pensioenopbouw werknemers (PvdA_121_f, 121_h, 121_i)	-0,1
Verhoging WW-premie (PvdA_231)	8,0
Verhogen tarieven in box 1 schijven 1, 2 en 3 met 1%-punt (PvdA_134)	3,4
Afschaffen 30%-regeling en regeling extraterritoriale kosten (PvdA_236)	0,8
Verkorten derde schijf box 1 (PvdA_245)	0,7
Verkleinen marge gebruikelijk loon in box 2 (PvdA_260)	0,6
Premies volksverzekeringen ook over inkomen uit box 2 en box 3 (PvdA_234)	0,5
Nieuwe schijf in box 1 van 60% voor inkomens vanaf 150.000 euro (PvdA_246)	0,3
Uitfaseren wet Hillen (PvdA_252)	0,3
Afbouw algemene heffingskorting ook over inkomen uit box 2 en box 3 (PvdA_243)	0,2
Mkb-winstvrijstelling aftoppen op balkenendenorm (PvdA_255)	0,2
Aftoppen hypotheekrenteafrek op een eigenwoningsschuld van 500.000 euro (PvdA_235)	0,2
Pensioenplicht tot twee keer modaal (PvdA_122)	0,2
Loondoorbetaling bij ziekte: premie tweede jaar kleine werkgevers (PvdA_105_b)	0,2
Verhoging tarief vierde schijf naar 53% (PvdA_244)	0,2
Startersaftrek (en verliesverrekening) geleidelijk afschaffen en vervangen door aannamebonus (PvdA_112_a, 112_b)	0,1
Verplichte AOV voor zelfstandigen op wml-niveau (premies) (PvdA_230_a, 230_c)	0,0
Premiedifferentiatie WW (PvdA_104)	0,0
Vermogen en winst	5,3
Verlagen verhuurderheffing en introductie investeringsprikkels (PvdA_191)	-0,2
Beperken renteaftrek bedrijven (PvdA_259_a, 259_b, 259_c)	1,3
Verhogen tarief tweede schijf vennootschapsbelasting (PvdA_264_b)	1,0
Introductie voorheffing box 2 (PvdA_272)	0,8
Verhogen bankenbelasting (PvdA_256)	0,6
Vermogensaanwasbelasting met progressief tarief in box 3 (PvdA_237, 238)	0,5
Afschaffen aftrek vergoeding over additioneel Tier-1 instrumenten (PvdA_257)	0,5
Verhogen effectief tarief innovatiebox (PvdA_262)	0,3
Inkorten eerste schijf vennootschapsbelasting (PvdA_264_a)	0,2
Afschaffen aftrekbaarheid bijdragen Depositogarantiestelsel en Single Resolution Fund (PvdA_263)	0,2

Introductie twee schijven in box 2 (PvdA_239)	0,1
Milieu	5,0
Verlagen motorrijtuigenbelasting (PvdA_273)	-3,3
Invoeren kilometerheffing bestel- en personenauto's (accijnsderving) (PvdA_223_b)	-0,4
Uitbreiding salderingsregeling (PvdA_218)	-0,3
Afschaffen eurovignet (PvdA_222_b)	-0,2
Invoeren kilometerheffing vrachtwagens (accijnsderving) (PvdA_222_d)	-0,1
Invoeren kilometerheffing bestel- en personenauto's (PvdA_223_a, 223_d)	3,7
Invoeren kilometerheffing vrachtwagens (PvdA_222_a, 222_e)	1,3
Invoeren verpakkingenbelasting (PvdA_228)	1,2
Invoeren minimumprijs CO ₂ (PvdA_217)	0,8
Verhogen energiebelasting op gas (PvdA_220, 221)	0,7
Invoeren openruimteheffing (PvdA_225)	0,5
Invoeren vliegbelasting (PvdA_226)	0,5
Invoeren heffing op lozen restwarmte (PvdA_219)	0,4
Verhogen ODE-heffing (PvdA_282_b, 282_c)	0,2
Overig	0,7
Hogere belastingopbrengsten door intensivering belastingdienst (PvdA_215_b)	0,5
Reguleren softdrugs (PvdA_265)	0,2
Totaal beleidsmatige lasten	10,0
w.v. gezinnen	-7,9
bedrijven	17,4
buitenland	0,5
Gasbaten	
Verlagen gaswinning in Groningen (PvdA_213_a)	-0,7

14.3 SP

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van de door de SP voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2017 en betreffen afwijkingen ten opzichte van de middellangetermijnverkenning zoals weergegeven in hoofdstuk 4 van de *Macro Economische Verkenning 2017*.

14.3.1 Uitgaven

De SP intensiveert per saldo 15,7 mld euro in 2021 op de collectieve uitgaven. Na een opsomming volgt een tabel met de uitgavenmaatregelen.

Openbaar bestuur

- De SP intensiveert 0,1 mld euro in openbaar bestuur ten behoeve van het uitbreiden van inspecties. (SP_125)
- De SP beperkt taakstellend de apparaatsuitgaven bij het Rijk en zondert de Belastingdienst en veiligheid uit van een apparaatskorting. De partij wil deze ombuiging bereiken door onder andere te besparen op communicatiepersoneel en externe inhuur. Dit betekent een totale ombuiging van 0,4 mld euro in 2021 en een structurele ombuiging van 0,5 mld euro. Deze besparing slaat grotendeels neer bij het openbaar bestuur (0,3 mld euro in 2021 en 0,4 mld euro structureel) en deels bij defensie en bereikbaarheid. (SP_145_a, 145_b)

Veiligheid

- De SP verhoogt de uitgaven aan veiligheid en justitie met 0,9 mld euro. Daarvan is 0,6 mld euro bestemd voor het verhogen van het aantal wijkagenten, extra opleiding en scholing van politiepersoneel en versterking van gevangeniswezen en reclassering. De overige 0,3 mld euro zijn bestemd voor het versterken van justitie, onder andere voor rechtspraak en fraudebestrijding. (SP_126)
- De SP verlaagt de doorberekende kosten van de beveiliging op Schiphol. Dit betekent een intensivering van 0,2 mld euro. (SP_136)
- De SP trekt 0,1 mld euro uit voor het versterken van de Koninklijke Marechaussee. (SP_143)
- De SP trekt 0,1 mld euro uit voor het bestrijden van fraude en afpakken misdaadgeld. (SP_160)

Defensie

- De SP bezuinigt taakstellend 0,5 mld euro op defensie met nadruk op afschaf van wapensystemen en bijbehorend personeel. (SP_164)
- De SP stopt met het JSF-programma en least vervangende toestellen. Dit betreft een ombuiging van 0,5 mld euro in 2021 en van 0,2 mld euro structureel. (SP_165)
- De apparaatskorting leidt tot een beperkte besparing op defensie. (SP_145_c)

Bereikbaarheid

- De SP trekt 0,3 mld euro extra uit voor de verbetering van het spoor. (SP_135)

- De SP trekt 0,2 mld euro extra uit voor verbetering van de vaarwegen. (SP_137)
- Het invoeren van de kilometerheffing op bestel- en personenauto's leidt tot exploitatiekosten (Smart Vignet). Dit is een intensivering van 0,2 mld euro. (SP_188_c)
- De SP trekt 0,1 mld euro uit ten behoeve van openbaar vervoer voor ouderen in stads- en streekvervoer buiten de spits. (SP_261)
- Het invoeren van de kilometerheffing voor vrachtwagens (Maut) leidt tot exploitatiekosten (Smart Vignet). Dit is een intensivering van 0,1 mld euro. (SP_189_b)
- De SP verlaagt de aanlegbudgetten voor nieuwe wegen uit het Infrastructuurfonds met 0,5 mld euro. (SP_162)
- De apparaatskorting leidt tot een besparing van 0,1 mld euro op bereikbaarheid. (SP_145_d)
- De SP trekt eenmalig in 2018 0,1 mld euro uit voor sloopvergoedingen van oude milieuonvriendelijke snor- en bromscooters. (SP_139)
- De SP trekt eenmalig in 2019 0,1 mld euro uit voor een sloopregeling van oude jachten. (SP_141)

Milieu

- De SP sluit twee kolencentrales in de komende kabinetsperiode. Dit is een kostenpost voor de overheid van 0,5 mld euro in 2019, 2020 en 2021. (SP_132)
- Om de gaswinning in Groningen met 12 mld Nm³ te kunnen verlagen (SP_133_a) zijn investeringen in de infrastructuur en in nieuwe stikstofinstallaties nodig. Dit is een jaarlijkse intensivering van 0,3 mld euro tijdens de kabinetsperiode. Het structurele effect is 0. (SP_133_b)
- De SP intensificeert 0,2 mld euro op het gebied van natuur. (SP_134)
- De SP stelt tot en met 2021 jaarlijks 0,2 mld euro beschikbaar om de motoren van onder Nederlandse vlag varende schepen te vergroenen. (SP_138)
- De SP buigt 0,1 mld euro om binnen het agrodomein. (SP_161)
- De SP verhoogt de SDE+-uitgaven met 4,5 mld euro structureel. Deze verplichting wordt aangegaan tijdens de komende kabinetsperiode. Door een lange aanlooptijd bij implementatie van deze maatregel is er tot en met 2021 geen budgettair effect. (SP_249_a)
- De SP intensificeert in 2019 eenmalig 0,1 mld euro in een demonstratie CCS. (SP_259)

Onderwijs

- De SP verhoogt de lumpsum van het primair onderwijs met 0,6 mld euro met als doel het verlagen van de maximum klassenomvang naar 25 leerlingen. (SP_121)
- De SP verhoogt de lumpsum van het speciaal onderwijs met 0,2 mld euro. (SP_122)
- De SP trekt 0,2 mld euro extra uit voor onderzoek. (SP_123)
- De SP intensificeert 0,2 mld euro in taal- en inburgeringsonderwijs. (SP_124)
- De SP voert de basisbeurs voor bachelor en master opnieuw in. Dit betekent een intensivering van 0,2 mld euro in 2021 en 0,9 mld euro structureel. (SP_120_a)
- De SP verhoogt de lumpsum van het primair onderwijs met 0,2 mld euro met als doel drie uur gymles gegeven door een vakdocent. (SP_129)

- De SP verhoogt de maximale aanvullende beurs met 200 euro per maand. Dit is een structurele intensivering van 0,2 mld euro. (SP_120_b)
- De SP verlaagt de lumpsum van het hoger onderwijs met 0,3 mld euro met als doel het verlagen van overheadkosten. (SP_158)

Zorg

- De SP schaft het verplicht eigen risico af en introduceert een verbod op het vrijwillig eigen risico. Door interactie met het hoofdlijnenakkoord (SP_152) zijn de eigen betalingen onder het eigen risico lager. De maatregelen resulteren hierdoor in een verhoging van de collectieve zorguitgaven van 4,4 mld euro. Het gaat deels om een verschuiving van private naar collectieve zorguitgaven. (SP_103_a, 103_d, 241_a)
- De SP breidt het verzekerde pakket uit met mondzorg, fysiotherapie en geestelijke gezondheidszorg. Dit is een verhoging van de collectieve zorguitgaven met 4,0 mld euro. Het gaat deels om een verschuiving van private naar collectieve zorguitgaven. Zo wordt de aanspraak voor mondzorg voor verzekerden van 18 jaar en ouder conform de huidige aanspraak voor verzekerden tot 18 jaar en wordt fysiotherapie bij verwijzing door de huisarts vergoed vanaf de eerste behandeling. (SP_219_a, 220_a, 221_a)
- De SP voert een bezettingsnorm in voor de verpleeghuiszorg (zorgzwaartepakketten verpleging & verzorging 4 en hoger) van twee gekwalificeerde zorg- of welzijnsmedewerkers op een groep van acht bewoners gedurende de dag- en avonduren (16 van de 24 uur). Dit is een intensivering van 1,9 mld euro in 2021. De structurele intensivering is 2,3 mld euro. Het kost namelijk tijd om het aantal medewerkers voldoende te laten toenemen om de norm te halen. (SP_250)
- De SP richt een knelpuntenfonds op voor de maatschappelijke ondersteuning en jeugdzorg waar gemeenten een beroep op kunnen doen als zij (buiten hun eigen invloed om) tegen een tekort aanlopen. Dit is een intensivering van 0,9 mld euro in 2021. Er worden verplichtende landelijke regels opgesteld rondom de indicatiestelling en inkoop van maatschappelijke ondersteuning en jeugdzorg. Het effect van de landelijke regels is een beperkte ombuiging in 2021. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_095). (SP_104)
- De SP voert in de curatieve zorg een publiek stelsel in met centrale aansturing en regionale uitvoerders (ZiK_099). Curatieve zorg wordt een voorziening in plaats van een recht. De Rijksoverheid neemt de centrale regie over het stelsel en introduceert het buurtzorgconcept. De overgang naar een publiek stelsel duurt minstens zes, en mogelijk acht tot tien jaar. Met deze stelselherziening zijn gedurende een periode van acht jaar transitiekosten gemoeid van 0,8 mld euro per jaar. Het structurele effect is nul. Een onzekere factor bij de overgang zijn de waardeoverdrachten (-3,4 tot +23,1 mld euro) van de overheid naar verzekeraars voor het afnemen van de markt. Deze zijn op PM gezet. (SP_101, 239, 240)
- Zorgaanbieders indiceren zelf in de Wlz. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_087). Het is een intensivering van 0,4 mld euro in 2021. De structurele intensivering is 0,7 mld euro. (SP_106)
- De SP wil alle medisch specialisten verplichten tot loondienst en ze onder de Wet Normering Topinkomens (WNT) brengen (ZiK_008). Dit betreft een intensivering van 0,3 mld euro in 2021 en een structurele ombuiging van 0,6 mld euro. Een onzekere factor bij

de overgang zijn de waardeoverdrachten (tot maximaal 2 mld euro) van de overheid naar de medisch specialisten voor de financiële claims op grond van eigendomsontneming (verlies aan goodwill). Deze kosten voor de overheid zijn op PM gezet. (SP_223)

- De SP maakt verzorgingshuishouding opnieuw beschikbaar voor ouderen met een lichtere zorgindicatie (lage zorgzwaartepakketten, zzp's) die graag intramurale zorg willen gebruiken. Dit is per saldo een intensivering van 0,3 mld euro in 2021. Daarnaast vindt er een financieringsschuif plaats van de Zvw en de Wmo naar de Wlz. Mensen met lage zzp's kunnen een Wlz-indicatie alleen verzilveren via intramurale zorg in natura. (SP_105)
- De SP verhoogt de Rijksbijdrage Wmo aan gemeenten met 0,3 mld euro in 2021 met het oog op jeugdzorg. (SP_130)
- De SP stelt jaarlijks taakstellend 0,1 mld euro beschikbaar voor de vorming van een letselschadefonds. (SP_107)
- De SP heeft de intentie om een hoofdlijnenakkoord af te sluiten in combinatie met het macrobeheersinstrument. In 2021 resulteert dit in ombuigingen van 0,9 mld euro in de ziekenhuishouding, 0,1 mld euro in de geestelijke gezondheidszorg en 0,1 mld euro in de wijkverpleging. Voor ombuigingen geldt dat lagere zorguitgaven leiden tot minder zorg of lagere kwaliteit van zorg. (SP_152)
- De SP neemt in de curatieve zorg diverse maatregelen uit *Zorgkeuzes in Kaart* op het gebied van geneesmiddelen: aanpassing van de Wet geneesmiddelenprijzen (ZiK_065), herberekening van limieten geneesmiddelenvergoedingssysteem (ZiK_066), uitbreiding centrale inkoop genees- en hulpmiddelen door de Rijksoverheid (ZiK_071) en verplichten uniforme barcodering genees- en hulpmiddelen (ZiK_073). Bij de herberekening van limieten geneesmiddelenvergoedingssysteem gaat het deels om een verschuiving van collectieve naar private zorguitgaven. Samen betreft dit een ombuiging van 0,4 mld euro in 2021 en een structurele ombuiging van 0,5 mld euro. (SP_233_a, 234_a, 235, 237_a)
- De SP kiest ervoor het vermogen van de eigen woning mee te nemen in de vermogensinkomensbijtelling (VIB) in de berekening van de eigen bijdrage in de Wlz. Het vermogen van de eigen woning wordt voortaan hetzelfde behandeld als het vermogen in box 3. Er is een vrijstelling op overwaarde van 50.000 euro. De opbrengst van de maatregel is 0,3 mld euro in 2021. Het gaat deels om een verschuiving van collectieve naar private zorguitgaven. Deze maatregel is een variant op een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_019). (SP_148_a)
- De SP voert in de Wlz een verplichting in voor zorgkantoren om meerjarige contracten met budgetafspraken af te sluiten met zorgaanbieders. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_085). Het is een ombuiging van 0,2 mld euro in 2021. De structurele ombuiging is 0,1 mld euro. De concurrentie tussen aanbieders neemt namelijk op den duur af. (SP_153)
- De overheid verplicht zorgkantoren om bij de zorginkoop in de Wlz gedifferentieerde tarieven te hanteren die afhangen van het overheadpercentage en het ziekteverzuim van de aanbieder. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_002). Het is een ombuiging van 0,1 mld euro in 2021. (SP_222)
- De SP neemt in de curatieve zorg diverse kleine maatregelen uit *Zorgkeuzes in Kaart*: substitutie eenvoudige tweedelijnszorg (ZiK_051), palliatieve zorg van ziekenhuis naar

thuissetting (ZiK_055), verminderen vermijdbare heropnames (ZiK_060) en een bestuurlijk akkoord mondzorg (ZiK_061). Tezamen is dit een ombuiging van 0,1 mld euro. (SP_229, 230, 231, 232)

- De SP zet in op gepast gebruik van zorg. Deze maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_014) betekent een ombuiging van 0,1 mld euro. (SP_228)
- De SP beperkt de voorwaardelijke toelating tot een subsidieregeling. Deze maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_013a) betekent een ombuiging van 0,1 mld euro. (SP_227)

Sociale zekerheid

- De SP brengt de AOW-leeftijd in 2020 terug tot 65 jaar en handhaaft deze erna op deze leeftijd. Dit is een intensivering van 5,3 mld euro in 2021. Op lange termijn loopt dit op naar 15,5 mld euro. (SP_260_a)
- De SP verhoogt het minimumloon met 10%. Als gevolg stijgen de socialezekerheidsuitgaven met 4,5 mld euro in 2021. (SP_108)
- De SP reserveert taakstellend 0,5 mld euro voor een AOW-overbruggingsregeling. (SP_112)
- Huishoudens met kinderen van twee tot vier jaar (werkend en niet-werkend) krijgen recht op zestien uur gratis kinderopvang. Dit is een intensivering van 0,3 mld euro in 2021 en 0,9 mld euro structureel. (SP_128_a)
- De SP breidt het betaald geboorteverlof uit met zes weken tegen 70% van het loon. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro. (SP_115)
- De SP schaft de kostendelersnorm in de bijstand af. De intensivering is 0,1 mld euro in 2021. (SP_113)
- De SP stelt 0,1 mld euro beschikbaar voor de bestrijding van armoede. (SP_114)
- De SP breidt het aantal plekken op sociale werkplaatsen uit. Dit is een beperkte intensivering in 2021 en een structurele intensivering van 0,3 mld euro. (SP_116)
- De SP schaft het jeugdminimumloon af vanaf 18 jaar. Dit betekent een verhoging van de Wajonguitkeringen voor achttien- tot en met twintigjarigen met structureel 0,1 mld euro. (SP_109)
- De SP voert een quotum voor arbeidsgehandicapten in. Dit leidt tot heffingsinkomsten (zie SP_157_a). Daarnaast is sprake van een beperkte besparing op uitkeringslasten en uitgaven aan uitvoeringskosten. (SP_157_b, 157_c)
- Per 2019 schaft de SP de zorgtoeslag af. Dit is een ombuiging van 5,5 mld euro in 2021. (SP_156)
- Door de verlaging van de AOW-leeftijd naar 65 jaar bij de SP daalt het beroep op arbeidsongeschiktheids-, WW- en bijstandsuitkeringen. Dit is een ombuiging van 2,2 mld euro in 2021. Structureel dalen de uitgaven met 6,1 mld euro. (SP_260_b)
- De SP voert een inkomensafhankelijke kinderbijslag in. Bij een inkomen van twee keer modaal komt de kinderbijslag te vervallen. Dit is een ombuiging van 0,9 mld euro. (SP_187)

Overdrachten aan bedrijven

- De SP intensificeert 0,1 mld euro in de BMKB-regeling. (SP_119)
- De SP schaft het lage-inkomensvoordeel (LIV) voor werkgevers die werknemers in dienst nemen met een salaris tot 120% wml af. Dit is een ombuiging van 0,6 mld euro in 2021. (SP_182)
- De SP schaft het loonkostenvoordeel (LKV) voor werkgevers die oudere werknemers of mensen met een arbeidsbeperking in dienst nemen af. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro in 2021. (SP_183)
- De SP buigt 0,2 mld euro om op de financiering van TO2-instituten geoormerkt voor topsectoren en innovatiefonds. (SP_166)

Internationale samenwerking

- De SP verhoogt de uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking met 0,5 mld euro. (SP_142)

Overig

- De SP verhoogt het budget voor cultuur met 0,1 mld euro. (SP_131)

Tabel 14.5 Netto ombuigingen in 2021, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(-) betekent EMU-saldo verslechterend, (+) betekent EMU-saldo verbeterend.	2021
Openbaar bestuur	0,2
Intensivering inspecties (SP_125)	-0,1
Apparaatskorting Rijk: openbaar bestuur (SP_145_a, 145_b)	0,3
Veiligheid	-1,3
Intensivering veiligheid en justitie (SP_126)	-0,9
Verlagen doorberekening veiligheidskosten Schiphol (SP_136)	-0,2
Versterken Koninklijke Marechaussee (SP_143)	-0,1
Fraudebestrijding (SP_160)	-0,1
Defensie	1,0
Ombuiging defensie (SP_164)	0,5
Stoppen JSF programma (SP_165)	0,5
Apparaatskorting Rijk: defensie (SP_145_c)	0,0
Bereikbaarheid	-0,2
Intensivering in spoorwegen (SP_135)	-0,3
Intensivering vaarwegen (SP_137)	-0,2
Invoeren kilometerheffing bestel- en personenauto's (exploitatiekosten) (SP_188_c)	-0,2
Openbaar vervoer voor ouderen (SP_261)	-0,1
Invoeren kilometerheffing vrachtwagens (exploitatiekosten) (SP_189_b)	-0,1
Verlagen aanlegbudgetten voor wegen (SP_162)	0,5
Apparaatskorting Rijk: bereikbaarheid (SP_145_d)	0,1
Sloopregeling scooters (SP_139)	0,0
Sloopregeling oude jachten (SP_141)	0,0
Milieu	-1,0
Sluiten twee kolencentrales (SP_132)	-0,5
Verlagen gaswinning in Groningen (investeringskosten) (SP_133_b)	-0,3

Intensivering natuur (SP_134)	-0,2
Invoeren subsidie vergroenen motoren binnenvaart (SP_138)	-0,2
Ombuiging binnen het agro domein (SP_161)	0,1
Verhogen SDE+-uitgaven (SP_249_a)	0,0
Eenmalige intensivering demonstratie CCS (SP_259)	0,0
Onderwijs	-1,2
Verhogen lumpsum po (SP_121)	-0,6
Verhoging lumpsum speciaal onderwijs (SP_122)	-0,2
Intensivering onderzoek (SP_123)	-0,2
Intensivering taal- en inburgeringsonderwijs (SP_124)	-0,2
Herinvoering basisbeurs voor bachelor en master (SP_120_a)	-0,2
Verhogen lumpsum po (SP_129)	-0,2
Verhogen aanvullende studiebeurs met 200 euro (SP_120_b)	0,0
Verlagen lumpsum ho (SP_158)	0,3
Zorg	-11,0
Afschaffen van het verplicht eigen risico (SP_103_a, 103_d, 241_a)	-4,4
Pakketmaatregel mondzorg, fysiotherapie en GGZ (SP_219_a, 220_a, 221_a)	-4,0
Bezettingnorm zorg en welzijn van twee medewerkers per acht bewoners in 2022 (SP_250)	-1,9
Knelpuntenfonds decentralisaties plus uniformeren indicatie en inkoop (SP_104)	-0,9
Nationaal zorgfonds (SP_101, 239, 240)	-0,8
Zorgaanbieders indiceren zelf in de Wlz (SP_106)	-0,4
Medisch specialisten verplicht in loondienst en onder Wet normering topinkomens (SP_223)	-0,3
Uitbreiding van de Wlz met intramurale verzorgingshuiszorg in natura (SP_105)	-0,3
Taakstellende intensivering Gemeentefonds met oog op jeugdzorg (SP_130)	-0,3
Letselschadefonds (SP_107)	-0,1
Hoofdpijnenakkoord i.c.m. MBI (SP_152)	1,2
Diverse maatregelen op het gebied van geneesmiddelen. (SP_233_a, 234_a, 235, 237_a)	0,4
Vermogen eigen woning gelijk behandelen in vermogensinkomensbijtelling (SP_148_a)	0,3
Verplichten meerjarige contracten in de Wet langdurige zorg (SP_153)	0,2
Overhead- en ziekteverzuimnormen in de wet langdurige zorg (SP_222)	0,1
Diverse maatregelen curatieve zorg (SP_229, 230, 231, 232)	0,1
Gepast gebruik (SP_228)	0,1
Voorwaardelijke toelating als subsidie (SP_227)	0,1
Sociale zekerheid	-2,6
AOW-leeftijd naar 65 jaar, deel AOW-uitkeringen (SP_260_a)	-5,3
Minimumloon 10% omhoog (SP_108)	-4,5
Nieuwe overbruggingsregeling AOW (SP_112)	-0,5
Gratis kinderopvang voor huishoudens met kinderen van twee tot vier jaar (SP_128_a)	-0,3
Uitbreiding betaald geboorteverlof (SP_115)	-0,2
Afschaffen kostendelersnorm bijstand (SP_113)	-0,1
Intensivering armoedebestrijding (SP_114)	-0,1
Uitbreiding sociale werkplaatsen (SP_116)	0,0
Jeugdminimumloon vanaf 18 jaar afschaffen (SP_109)	0,0
Quotum arbeidsgehandicapten: uitkeringslasten (SP_157_b, 157_c)	0,0
Afschaffen zorgtoeslag (SP_156)	5,5
AOW-leeftijd naar 65 jaar, deel weglek andere uitkeringen (SP_260_b)	2,2
Inkomensafhankelijke kinderbijslag (SP_187)	0,9
Overdrachten aan bedrijven	1,0
Intensivering BMKB regeling (SP_119)	-0,1

Afschaffen LIV (SP_182)	0,6
Afschaffen LKV (SP_183)	0,3
Ombuiging financiering TO2-instituten geormerkt voor topsectoren en innovatiefonds (SP_166)	0,2
Internationale samenwerking	-0,5
Intensivering ontwikkelingssamenwerking (SP_142)	-0,5
Overig	-0,1
Intensivering cultuur (SP_131)	-0,1
Totaal	-15,7

14.3.2 Lasten

De SP verhoogt de collectieve lasten met per saldo 5,6 mld euro in 2021. Een opsomming van de lastenmaatregelen wordt gevolgd door een tabel. Het gaat hier om de beleidsmatige lastenontwikkeling op EMU-basis (blo). De verhoging van 5,6 mld euro is opgebouwd uit een verlaging van 7,6 mld euro voor gezinnen, een verhoging van 12,6 mld euro voor bedrijven en een verhoging van 0,6 mld euro voor het buitenland.

Inkomen en arbeid

- De SP verlaagt het tarief van de eerste schijf met 2,9%-punt, zodat de lasten voor gezinnen verlicht worden met 5,8 mld euro in 2021. (SP_215)
- De SP verlaagt de nominale premie tot 150 euro. De rest van de nominale premie wordt omgezet in een inkomensafhankelijke premie. Hierbij wordt het budget van de afgeschafte zorgtoeslag ingezet. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 5,5 mld euro in 2021. (SP_206)
- De SP verhoogt het maximale bedrag in de arbeidskorting met 600 euro. Dit is een lastenverlichting van 3,6 mld euro in 2021. (SP_218)
- De SP verhoogt de algemene heffingskorting met 200 euro. Dit kost 1,8 mld euro in 2021. (SP_217)
- De verlaging van de AOW-leeftijd naar 65 jaar leidt bij de SP tot 1,2 mld euro lagere lasten in 2021 doordat men eerder AOW ontvangt en daardoor geen AOW-premie meer betaalt. Op termijn loopt dit bedrag op tot 3,5 mld euro structureel. (SP_260_c)
- De SP verhoogt de ouderenkorting voor lagere inkomens met 180 euro. Dit kost 0,3 mld euro in 2021. (SP_216)
- De SP verkort de derde schijf in box 1 in 2021 naar het nominale niveau van 2015. Dit is een lastenverzwaring van 4,0 mld euro in 2021. De structurele lastenverzwaring is 6,1 mld euro. (SP_177)
- De SP voert in dat pensioenpremies maximaal tegen 40,4% afgetrokken kunnen worden. Dit is een lastenverzwaring van 2,0 mld euro in 2021. Op lange termijn zijn de belastinginkomsten op pensioenuitkeringen lager door aftopping op 40,4% van het belastingtarief op pensioenuitkeringen. (SP_181)
- De SP topt de hypotheekrenteaftrek af tot de rente over een eigenwoningschuld van 350.000 euro. Dit is een lastenverzwaring van 1,0 mld euro in 2021 en 0,4 mld euro structureel. (SP_184_a)

- De SP schaft de aftrek wegens geen of geringe eigenwoningschuld ('wet Hillen') af. Dit is een lastenverzwaring van 0,9 mld euro in 2021. De structurele lastenverzwaring is 1,4 mld euro. (SP_186)
- De SP schaft de 30%-regeling voor ingekomen werknemers en de regeling extraterritoriale kosten af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,8 mld euro. (SP_180)
- De SP verhoogt het belastingtarief in de vierde schijf met 3%-punt. Dat betekent een lastenverzwaring van 0,7 mld euro in 2021. (SP_178)
- De SP introduceert een toptarief ('vijfde schijf'): voor inkomsten boven 150 duizend euro geldt een belastingtarief van 65%. Dat betekent een lastenverzwaring van 0,5 mld euro in 2021. Omdat het hoogste schijftarief bij ongewijzigd beleid zou afnemen, is het structurele effect iets groter, namelijk 0,6 mld euro. (SP_176)
- De SP versnelt de afbouw van het maximale aftrekpercentage van de hypotheekrenteaftrek naar 1%-punt per jaar (is nu 0,5% per jaar). Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro in 2021. Structureel is deze maatregel lastenneutraal. (SP_184_b)

Vermogen en winst

- De verhuurderheffing wordt door de SP afgeschaft. Dit verlaagt de overheidsinkomsten met 2 mld euro. (SP_210)
- De SP verlaagt het tarief in de eerste schijf van de vennootschapsbelasting van 20% naar 19%. Dit is een lastenverlichting van 0,2 mld euro voor bedrijven. (SP_209)
- De SP verhoogt het tarief van de tweede schijf van de vennootschapsbelasting van 25% naar 30%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 2,4 mld euro. (SP_167)
- De SP voert per 2021 een vermogensaanwasbelasting in met een heffingsvrije voet van 200 euro en een tarief van 40%. Dit is een lastenverzwaring van 1,9 mld euro in 2021. (SP_174)
- De SP beperkt de aftrekbaarheid van rente voor bedrijven tot maximaal 20% van de winst voor rente, belastingen, afschrijvingen en amortisatie (EBITDA) met een drempel van 1 mln euro zonder groepsvrijstelling. Dit betekent een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,7 mld euro. (SP_168_a, 168_b, 168_c)
- De SP voert een vermogensbelasting in van 1% voor huishoudvermogens tussen de één en twee miljoen euro, en voor huishoudvermogens vanaf twee miljoen euro geldt een tarief van 2%. Dit is een lastenverzwaring van 1,2 mld euro in 2021. (SP_173)
- De SP verhoogt de bankenbelasting taakstellend met 1 mld euro. (SP_170)
- De SP verhoogt de tarieven van de erf- en schenkbelasting naar 30% en 40% en bevriest de schijfgrenzen. Daar staat tegenover dat de vrijstelling voor kinderen wordt verhoogd. De maatregelen leiden per saldo tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 1,0 mld euro. (SP_175, 211)
- De SP schaft de innovatiebox af. Dat betekent een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro. (SP_169)
- De SP schaft de aftrek over de vergoeding op zogenoemde additionele Tier-1 instrumenten (coco's) voor banken en vergelijkbare instrumenten voor verzekeraars af,

conform bouwsteen 7 van de werkgroep fiscaliteit van de Studiegroep Duurzame Groei. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro. (SP_172)

- De SP schaft de kleinschaligheidsaftrek af, waardoor de lasten voor bedrijven met 0,4 mld euro worden verzwaaard. (SP_208)
- De SP kort de eerste schijf in de vennootschapsbelasting in van 350.000 euro naar 200.000 euro. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro. (SP_179)
- De SP voert unilateraal een financiële transactiebelasting in met een taakstellende opbrengst van 0,1 mld euro. (SP_171)

Milieu

- De SP schaft de motorrijtuigenbelasting af voor bestel- en personenauto's. Dit is een lastenverlichting van 4,4 mld euro. Deze maatregel is gekoppeld aan de introductie van de kilometerheffing op bestel- en personenauto's (SP_188_a). Het deel van de motorrijtuigenbelasting dat wordt geheven door provincies blijft bestaan. (SP_212)
- Het invoeren van kilometerheffing op bestel- en personenauto's leidt tot accijnsderving. Dit vermindert de belastingontvangsten met 0,4 mld euro. (SP_188_d)
- De SP verhoogt het budget voor de energie-investeringsaftrek (EIA), de willekeurige afschrijving milieu-investeringen (VAMIL) en de milieu-investeringsaftrek (MIA) met 0,3 mld euro. Dit is een lastenverlichting voor met name grootverbruikers en is gericht op het stimuleren van groene investeringen. (SP_214)
- De SP schaft het eurovignet af. Dit is een lastenverlichting van 0,2 mld euro. (SP_189_e)
- Het invoeren van de kilometerheffing voor vrachtwagens (Maut) leidt tot accijnsderving. Dit vermindert de belastingontvangsten met 0,1 mld euro. (SP_189_c)
- De SP introduceert een kilometerheffing voor bestel- en personenauto's met een opbrengst van 4,4 mld euro. Deze lastenverzwaring is gekoppeld aan de afschaffing van de motorrijtuigenbelasting op personen- en bestelauto's (SP_212) en gaat gepaard met exploitatiekosten (SP_188_c) en accijnsderving (SP_188_d). (SP_188_a, 188_b)
- De SP introduceert een belasting op CO₂ voor bedrijven ETS en voor niet-ETS, met uitzondering van huishoudens en transport. Dit is een lastenverzwaring van 2,9 mld euro in 2021, die afloopt tot 1,9 mld euro structureel. (SP_191)
- De SP voert een verpakkingenbelasting in met een opbrengst van 2,1 mld euro. (SP_203)
- De SP introduceert een kilometerheffing voor vrachtwagens (Maut) met een opbrengst van 1,0 mld euro. Deze heffing verhoogt de lasten voor bedrijven en het buitenland en gaat gepaard met exploitatiekosten (SP_189_b) en accijnsderving (SP_189_c). (SP_189_a, 189_d)
- De SP introduceert een openruimteheffing. Dit verhoogt de lasten met 0,7 mld euro. (SP_199)
- De SP verhoogt de tarieven in de energiebelasting. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen en bedrijven van 0,5 mld euro. Op lange termijn wordt de opbrengst van deze maatregel 0 mld euro vanwege een structureel lagere grondslag. (SP_252, 190)
- De SP introduceert een heffing op de winning van koolwaterstoffen. Dit is een lastenverzwaring van 0,5 mld euro. (SP_197)
- De SP introduceert een belasting op restwarmte. De opbrengst van deze belasting is 0,4 mld euro. (SP_195)

- De SP introduceert een heffing op het gebruik van niet-duurzaam hout. Dit is een lastenverzwaring van 0,2 mld euro. (SP_196)
- De SP introduceert een heffing op niet-afbreekbare smeermiddelen. Dit is een lastenverzwaring van 0,2 mld euro. (SP_202)
- De SP introduceert een heffing op verouderde en vervuilende vliegtuigen. Dit is een lastenverzwaring van 0,2 mld euro. (SP_204)
- De SP verhoogt de verbrandingsbelasting. Deze maatregel heeft een positief effect op het EMU-saldo van 0,2 mld euro. (SP_194)
- De SP schaft het verlaagd tarief voor de glastuinbouw in de energiebelasting af. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (SP_193)
- De SP schaft de vrijstelling kolenbelasting energiecentrales af. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. Er is samenloop met het sluiten van twee kolencentrales (SP_132). (SP_198)
- De SP introduceert een belasting op bestrijdingsmiddelen. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (SP_200)
- De SP introduceert een heffing op kunstmest. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (SP_201)
- De SP schaft de landbouwwijziging af. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro in 2021, oplopend tot 0,5 mld euro structureel. (SP_192)
- De SP verhoogt de Opslag Duurzame Energie (ODE) op de energierekening om de SDE+ (SP_249_a) te financieren. Dit is een structurele lastenverzwaring van 4,5 mld euro. (SP_249_b, 249_c)

Overig

- De SP verlaagt het algemene btw-tarief met 2%-punt naar 19%. Dat betekent een lastenverlichting voor gezinnen en bedrijven van 4,1 mld euro. (SP_251)
- De SP voert een quotum voor arbeidsgehandicapten in. De opbrengst als gevolg van heffingsinkomsten is 0,4 mld euro in 2021 en 1,0 mld euro structureel. (SP_157_a)
- De SP reguleert het telen, verkopen en gebruiken van softdrugs. Dit genereert een opbrengst voor de overheid van 0,2 mld euro door het veilen van vergunningen, een nationale verbruiksbelasting of dividenduitkeringen door een staatsbedrijf. (SP_205)

Gasbaten

- De SP verlaagt de gaswinning in Groningen met 12 mld Nm³. Dit verlaagt de overheidsontvangsten met 1,7 mld euro. Er is geen structureel effect op de overheidsbegroting. Om de gaswinning in Groningen met 12 mld Nm³ te kunnen verlagen zijn investeringen in de infrastructuur en in nieuwe stikstofinstallaties nodig (SP_133_b). (SP_133_a)

14.3.3 Maatregelen met een direct EMU-schuldeffect

De volgende maatregelen hebben geen effect op het EMU-saldo maar wel een direct effect op de EMU-schuld.

EMU-schuld direct

- De SP trekt eenmalig in 2018 0,2 mld euro uit ten behoeve van een nationale investeringsbank. (SP_118)

Tabel 14.6 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2021, ex ante, mld euro

(-) betekent EMU-saldo verslechterend, (+) betekent EMU-saldo verbeterend.	2021
Inkomen en arbeid	-8,2
Verlagen tarief eerste schijf met 2,9%-punt (SP_215)	-5,8
Inkomensafhankelijke zorgpremie (SP_206)	-5,5
Verhoging arbeidskorting (SP_218)	-3,6
Verhogen algemene heffingskorting (SP_217)	-1,8
AOW-leeftijd naar 65 jaar, deel AOW-premies (SP_260_c)	-1,2
Verhoging ouderenkorting onder de inkomensgrens (SP_216)	-0,3
Verkorten derde schijf box 1 naar niveau 2015 (SP_177)	4,0
Aftoppen pensioenpremieaftrek op 40,4% (SP_181)	2,0
Aftoppen hypotheekrenteaftrek op een eigenwoningschuld van 350.000 euro (SP_184_a)	1,0
Afschaffen wet Hillen (SP_186)	0,9
Afschaffen 30%-regeling (SP_180)	0,8
Verhogen tarief vierde schijf met 3%-punt (SP_178)	0,7
Nieuwe schijf in box 1 van 65% voor inkomens vanaf 150.000 euro (SP_176)	0,5
Versnelde afbouw maximale aftrekpercentage hypotheekrenteaftrek (SP_184_b)	0,1
Vermogen en winst	8,8
Afschaffen verhuurderheffing (SP_210)	-2,0
Verlagen tarief eerste schijf vennootschapsbelasting (SP_209)	-0,2
Verhogen tarief tweede schijf vennootschapsbelasting (SP_167)	2,4
Vermogensaanwasbelasting in box 3 (SP_174)	1,9
Beperken renteaftrek bedrijven (SP_168_a, 168_b, 168_c)	1,7
Vermogensbelasting in box 3 (SP_173)	1,2
Verhogen bankenbelasting (SP_170)	1,0
Verhogen erf- en schenkbelasting (SP_175, 211)	1,0
Afschaffen innovatiebox (SP_169)	0,5
Afschaffen aftrek vergoeding over additioneel Tier-1 instrumenten (SP_172)	0,5
Afschaffen kleinschaligheidsaftrek (SP_208)	0,4
Inkorten eerste schijf vennootschapsbelasting (SP_179)	0,2
Invoeren financiële transactiebelasting (SP_171)	0,1
Milieu	8,5
Afschaffen motorrijtuigenbelasting bestel- en personenauto's (SP_212)	-4,4
Invoeren kilometerheffing bestel- en personenauto's (accijnsderving) (SP_188_d)	-0,4
Verhogen EIA, VAMIL en MIA (SP_214)	-0,3
Afschaffen eurovignet (SP_189_e)	-0,2
Invoeren kilometerheffing vrachtwagens (accijnsderving) (SP_189_c)	-0,1
Invoeren kilometerheffing bestel- en personenauto's (SP_188_a, 188_b)	4,4
Invoeren CO ₂ -belasting (SP_191)	2,9
Invoeren verpakkingenbelasting (SP_203)	2,1
Invoeren kilometerheffing vrachtwagens (SP_189_a, 189_d)	1,0
Invoeren openruimteheffing (SP_199)	0,7
Verhogen energiebelasting (SP_252, 190)	0,5
Invoeren heffing op winning koolwaterstoffen (SP_197)	0,5
Invoeren heffing op lozen restwarmte (SP_195)	0,4

Invoeren heffing op het gebruik van niet-duurzaam hout (SP_196)	0,2
Invoeren heffing op niet-afbreekbare smeermiddelen (SP_202)	0,2
Invoeren heffing op verouderde vliegtuigen (SP_204)	0,2
Verhogen verbrandingsbelasting (SP_194)	0,2
Afschaffen verlaagd tarief energiebelasting glastuinbouw (SP_193)	0,1
Intrekking vrijstellen kolenbelasting centrales (SP_198)	0,1
Invoeren belasting op bestrijdingsmiddelen (SP_200)	0,1
Invoeren heffing op kunstmest (SP_201)	0,1
Afschaffen landbouwvrijstelling (SP_192)	0,1
Verhogen ODE (SP_249_b, 249_c)	0,0
Overig	-3,5
Verlagen algemeen btw-tarief (SP_251)	-4,1
Quotum arbeidsgehandicapten: heffingen (SP_157_a)	0,4
Reguleren softdrugs (SP_205)	0,2
Totaal beleidsmatige lasten	5,6
w.v. gezinnen	-7,6
bedrijven	12,6
buitenland	0,6
Gasbaten	
Verlagen gaswinning in Groningen (SP_133_a)	-1,7

14.4 CDA

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van de door het CDA voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2017 en betreffen afwijkingen ten opzichte van de middellangetermijnverkenning zoals weergegeven in hoofdstuk 4 van de *Macro Economische Verkenning 2017*.

14.4.1 Uitgaven

Het CDA intensificeert per saldo 3,9 mld euro in 2021 op de collectieve uitgaven. Na een opsomming volgt een tabel met de uitgavenmaatregelen.

Openbaar bestuur

- Het CDA verlaagt de uitgaven aan het Gemeente- en Provinciefonds taakstellend via een apparaatskorting. Dit is een besparing van 0,7 mld euro in 2021 en 0,9 mld euro structureel. (CDA_135)
- Het CDA beperkt taakstellend de apparaatsuitgaven bij het Rijk en zondert veiligheid en defensie uit van deze korting. Dit betekent een totale ombuiging van 0,5 mld euro in 2021 en een structurele ombuiging van 0,6 mld euro. Deze besparing slaat grotendeels neer bij het openbaar bestuur (0,4 mld euro in 2021 en 0,5 mld euro structureel) en deels bij bereikbaarheid. (CDA_131_a, 131_b)

Veiligheid

- Het CDA intensificeert 0,4 mld euro ten behoeve van extra capaciteit en deskundigheid bij de politie en justitie. (CDA_160)
- Het CDA kort op subsidies. Deze generieke subsidietaakstelling leidt tot een beperkte besparing op veiligheid. (CDA_132_a)

Defensie

- Het CDA verhoogt het defensiebudget, oplopend tot 2,1 mld euro in 2021. (CDA_162)

Bereikbaarheid

- Het CDA trekt 0,3 mld euro uit voor maatregelen ter verbetering van de benutting en uitbreiding van de huidige infrastructuur. (CDA_163)
- Het CDA beperkt de nationale ambities van het European Railway Traffic Management System (ERTMS) tot het strikt noodzakelijke. Dit resulteert in een ombuiging van 0,1 mld euro. (CDA_130)
- De apparaatskorting leidt tot een besparing van 0,1 mld euro op bereikbaarheid. (CDA_131_c)

Milieu

- Het CDA intensificeert tijdens de kabinetsperiode 0,4 mld euro aan CO₂-reductie via subsidies aan de nieuw op te richten nationale investeringsbank (zie CDA_157_a). (CDA_157_b)

- Het CDA intensificeert 0,1 mld euro in energiebesparing en duurzame veehouderij. (CDA_200_d)
- Het CDA kort op subsidies. Deze generieke subsidietaakstelling leidt tot een beperkte besparing op milieusubsidies. (CDA_132_d)

Onderwijs

- Het CDA verhoogt de lumpsum van het mbo met 0,2 mld euro met als doel een intensieve begeleiding van risicojongeren om voortijdig schoolverlaten te voorkomen. (CDA_151)
- Het CDA trekt 0,2 mld euro extra uit ten behoeve van fundamenteel onderzoek. (CDA_159_c)
- Het CDA verhoogt de lumpsum van het primair onderwijs met 0,2 mld euro met als doel meer ondersteuning van docenten, bijvoorbeeld via klassenassistenten of conciërges, en structureel een half jaar intensieve coaching van docenten. (CDA_201, 152)
- Het CDA intensificeert 0,2 mld euro om vroeg- en voorschoolse educatie uit te breiden van tien naar zestien uur. (CDA_150)
- Het CDA voert de basisbeurs voor de bachelor opnieuw in. Dit betekent een intensivering van 0,1 mld euro in 2021 en 0,8 mld euro structureel. (CDA_153)
- Het CDA voert een doubleerverbod in voor het voortgezet onderwijs en bespaart daarmee op onderwijsuitgaven. Daarnaast verhoogt het CDA de lumpsum omdat zwakke leerlingen worden verplicht een zomerschool van honderd uur te volgen in hun tekortvak(ken). De netto-ombuiging is 0,3 mld euro in 2021. (CDA_123)
- Het CDA introduceert een integrale vmbo-mbo leergang, verkort hiermee de lestijd met 12% en bespaart hiermee 0,2 mld euro, omdat er minder docenten worden ingezet. (CDA_124)
- Het CDA verlaagt de lumpsum van het hoger onderwijs met 0,2 mld euro met als doel het verminderen van kleine opleidingen en het verlagen van overheadkosten. (CDA_125, 126, 147_c)
- Het CDA draait de verhoging van de aanvullende studiebeurs deels terug en de versoepeling van de terugbetaalvoorwaarden geheel terug. Dit levert samen structureel 0,1 mld euro op. De besparing in 2021 is slechts beperkt. (CDA_129_b)
- Het CDA kort op subsidies. Deze generieke subsidietaakstelling leidt tot een beperkte besparing op onderwijs. (CDA_132_b)
- Het CDA verhoogt de rente op studieleningen van de 5-jaars naar de 10-jaarsobligatie rente. Dit heeft nog geen budgettair effect in 2021 en leidt structureel tot een ombuiging van 0,2 mld euro. (CDA_129_a)

Zorg

- Het CDA verlaagt het eigen risico met 105 euro. Dit is een verhoging van de collectieve zorguitgaven van 1,2 mld euro. Het gaat deels om een verschuiving van private naar collectieve zorguitgaven. (CDA_136_a)
- Het CDA intensificeert 0,6 mld euro in 2021 ten behoeve van een nog nader uit te werken bezettingsnorm voor de verpleeghuiszorg. (CDA_191)
- Het CDA verhoogt de Rijksbijdrage Wmo aan gemeenten met 0,3 mld euro in 2021 onder meer met het oog op respijtzorg. (CDA_194, 137_a)

- Het CDA legt gemeenten een verplichting op om de eigen bijdragen in de Wmo voor maatwerkvoorzieningen te verlagen voor mensen die mantelzorg ontvangen. Het CDA verhoogt hiervoor de Rijksbijdrage aan het Gemeentefonds. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in 2021. (CDA_137_c)
- Het CDA intensiveert per saldo 0,1 mld euro op het gebied van meer bewegen en sporten. (CDA_168, 133, 140)
- Het CDA intensiveert in 2021 voor 0,1 mld euro in de wijkverpleging. (CDA_138)
- Het CDA heeft de intentie om in de ziekenhuiszorg en de geestelijke gezondheidszorg een hoofdlijnenakkoord af te sluiten in combinatie met het macrobeheersinstrument. Per saldo resulteert dit in ombuigingen van 0,9 mld euro in de ziekenhuiszorg en 0,1 mld euro in de geestelijke gezondheidszorg. Voor ombuigingen geldt dat lagere zorguitgaven leiden tot minder zorg of lagere kwaliteit van zorg. (CDA_101_a)
- Het CDA neemt in de curatieve zorg diverse maatregelen uit *Zorgkeuzes in Kaart* op het gebied van geneesmiddelen: aanpassing van Wet geneesmiddelenprijzen (ZiK_065), herberekening van limieten geneesmiddelenvergoedingssysteem (ZiK_066), overhevelen medisch specialistische geneesmiddelen naar ziekenhuisbudget (ZiK_067), uitbreiding centrale inkoop genees- en hulpmiddelen door de Rijksoverheid (ZiK_071), verplichten uniforme barcodering genees- en hulpmiddelen (ZiK_073). Bij de herberekening van limieten geneesmiddelenvergoedingssysteem gaat het deels om een verschuiving van collectieve naar private zorguitgaven. Samen betreft dit een ombuiging van 0,4 mld euro in 2021 en een structurele ombuiging van 0,5 mld euro. (CDA_104_a, 105_a, 106_a, 107_a, 108)
- Het CDA voert in de Wlz een verplichting in voor zorgkantoren om meerjarige contracten met budgetafspraken af te sluiten met zorgaanbieders. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_085). Het is een ombuiging van 0,2 mld euro in 2021. De structurele ombuiging is 0,1 mld euro. De concurrentie tussen aanbieders neemt namelijk op den duur af. (CDA_110)
- De overheid verplicht zorgkantoren om bij de zorginkoop in de Wlz gedifferentieerde tarieven te hanteren die afhangen van het overheadpercentage en het ziekteverzuim van de aanbieder. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_002). Het is een ombuiging van 0,1 mld euro in 2021. (CDA_102)
- Het CDA zet in op het verminderen van vermijdbare heropnames. Deze maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_060) betekent een beperkte ombuiging. (CDA_111)

Sociale zekerheid

- Het CDA introduceert een extra uitkering van 1,5% van de bruto AOW-uitkering op jaarbasis. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro. (CDA_143)
- Het CDA breidt de mogelijkheid tot geboorteverlof tegen 70% van het loon uit tot drie maanden voor beide partners gezamenlijk. Dit is een intensivering van 0,3 mld euro. (CDA_145)
- Het CDA verhoogt het kindgebonden budget door alle kindbedragen te verhogen. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro. (CDA_148_b)
- Het CDA verhoogt de kinderbijslag. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro. (CDA_148_a)

- Het CDA reserveert taakstellend 0,1 mld euro in 2021 als overbrugging voor mensen met een AOW-gat. (CDA_169)
- Als gevolg van de verlaging van het eigen risico door het CDA daalt de zorgtoeslag. Dit is een ombuiging van 0,4 mld euro in 2021. (CDA_136_c)
- Het CDA verlaagt de zorgtoeslag voor alleenstaanden. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro in 2021. (CDA_121)
- Het CDA houdt in het inkomensbegrip voor de kinderopvangtoeslag en het kindgebonden budget nog beperkt (voor 33%) rekening met aftrekposten. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro in 2021 en 0,3 mld euro structureel. (CDA_115)
- Het CDA kort het re-integratiebudget van gemeenten. Deze middelen zullen worden ingezet voor de maatschappelijke dienstplicht. Dit is een ombuiging van 0,1 mld euro in 2021. (CDA_114)
- Het CDA vervangt de loonkostensubsidie in de Participatiewet voor loondispensatie. Dit levert een besparing van 0,1 mld euro in 2021 en 0,5 mld euro structureel. (CDA_112)
- Het CDA past het Schattingsbesluit aan zodat het arbeidsongeschiktheidspercentage voortaan wordt gebaseerd op het loon dat men nog kan verdienen in minimaal twee functies. Dit levert een beperkte besparing in 2021 en 0,2 mld euro structureel doordat minder mensen volledig arbeidsongeschikt zullen worden verklaard. (CDA_117)

Overdrachten aan bedrijven

- Het CDA intensificeert 0,2 mld euro in innovatie met name gericht op het MKB. (CDA_159_a)
- Het CDA intensificeert 0,1 mld euro in topsectorenbeleid en verruimen TKI toeslag. (CDA_159_b)
- Het CDA kort in totaal 0,1 mld euro op subsidies. Deze generieke subsidietaakstelling leidt tot een beperkte besparing op overdrachten aan bedrijven. (CDA_132_e)

Internationale samenwerking

- Het CDA verhoogt de uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking ten behoeve van asielopvang in de regio met 0,2 mld euro. (CDA_164)

Overig

- Het CDA maakt een begin met de invoering van een algemeen maatschappelijke dienstplicht. In 2021 zullen er 40.000 dienstplichtigen worden opgeroepen. De opzet is dat daarvan ruwweg 40% wordt ingezet bij defensie en bij onderwijs, zorg en veiligheid elk 20%. De dienstplicht zal 6 maanden duren en elke dienstplichtige ontvangt een vergoeding van 70% van het wettelijk minimum loon. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro. (CDA_161)
- Het CDA trekt 0,1 mld euro uit voor krimpregio's. (CDA_156)
- Het CDA intensificeert 0,1 mld euro als Rijksbijdrage aan gemeentelijke startersfondsen. (CDA_166)
- Het CDA voert een beperkte korting door op subsidies op de VWS-begroting. (CDA_132_f)

Tabel 14.7 Netto ombuigingen in 2021, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(-) betekent EMU-saldo verslechterend, (+) betekent EMU-saldo verbeterend.		2021
Openbaar bestuur		1,2
Apparaatskorting lokale overheden (CDA_135)		0,7
Apparaatskorting Rijk: openbaar bestuur (CDA_131_a, 131_b)		0,4
Veiligheid		-0,4
Intensivering veiligheid (CDA_160)		-0,4
Subsidietaakstelling: Veiligheid (CDA_132_a)		0,0
Defensie		-2,1
Verhoging defensie-uitgaven (CDA_162)		-2,1
Bereikbaarheid		0,0
Benutting bestaande infrastructuur (CDA_163)		-0,3
Afschaffen nationale kop op het ERTMS (CDA_130)		0,1
Apparaatskorting Rijk: bereikbaarheid (CDA_131_c)		0,1
Milieu		-0,5
Intensivering CO ₂ -reductie (CDA_157_b)		-0,4
Intensivering energiebesparing en duurzame veehouderij (CDA_200_d)		-0,1
Subsidietaakstelling: Milieu (CDA_132_d)		0,0
Onderwijs		-0,2
Verhogen lumpsum mbo (CDA_151)		-0,2
Intensiveren fundamenteel onderzoek (CDA_159_c)		-0,2
Verhogen lumpsum po (CDA_201, 152)		-0,2
Intensivering VVE (naar 16 uur) (CDA_150)		-0,2
Herinvoering basisbeurs bachelor (CDA_153)		-0,1
Doubleleerverbod vo + verhoging lumpsum vo (CDA_123)		0,3
Introductie integrale vmbo-mbo leergang (CDA_124)		0,2
Verlagen lumpsum ho (CDA_125, 126, 147_c)		0,2
Ombuigingen aanvullende studiebeurs en aanpassen voorwaarden terugbetalen studielening (CDA_129_b)		0,0
Subsidietaakstelling: Onderwijs (CDA_132_b)		0,0
Verhogen rente studielening (5-jaars- naar 10-jaarsobligatie) (CDA_129_a)		0,0
Zorg		-0,5
Verlagen van het verplicht eigen risico met 105 euro (CDA_136_a)		-1,2
Taakstellende intensivering t.b.v. bezettingsnorm verpleeghuiszorg (CDA_191)		-0,6
Verhoging Rijksbijdrage Wmo (CDA_194, 137_a)		-0,3
Korting eigen bijdrage Wmo (CDA_137_c)		-0,1
Meer sporten en bewegen (CDA_168, 133, 140)		-0,1
Intensivering wijkverpleging (CDA_138)		-0,1
Hoofdlijnenakkoord ziekenhuiszorg en ggz i.c.m. MBI (CDA_101_a)		1,0
Diverse maatregelen op het gebied van geneesmiddelen. (CDA_104_a, 105_a, 106_a, 107_a, 108)		0,4
Verplichten meerjarige contracten in de Wet langdurige zorg (CDA_110)		0,2
Overhead- en ziekteverzuimnormen in de Wet langdurige zorg (CDA_102)		0,1
Verminderen vermijdbare heropnames (CDA_111)		0,0
Sociale zekerheid		-0,2
Extra AOW-uitkering AOW'ers (CDA_143)		-0,5

Uitbreiding betaald geboorteverlof (CDA_145)	-0,3
Verhoging kindgebonden budget (CDA_148_b)	-0,2
Verhoging kinderbijslag (CDA_148_a)	-0,1
Nieuwe overbruggingsregeling AOW (CDA_169)	-0,1
Verlagen eigen risico met 105 euro: effect zorgtoeslag (CDA_136_c)	0,4
Beperken zorgtoeslag alleenstaanden (CDA_121)	0,3
Aftrekposten (deels) buiten inkomensbegrip kinderopvangtoeslag en kindgebonden budget (CDA_115)	0,2
Ombuigen re-integratiebudget gemeenten (CDA_114)	0,1
Loondispensatie Participatiewet (CDA_112)	0,1
Aanscherpen claimbeoordeling (CDA_117)	0,0
Overdrachten aan bedrijven	-0,3
Intensiveren innovatie (CDA_159_a)	-0,2
Intensivering topsectorenbeleid (CDA_159_b)	-0,1
Subsidietaakstelling: Overdrachten aan bedrijven (CDA_132_e)	0,0
Internationale samenwerking	-0,2
Intensivering ontwikkelingssamenwerking voor opvang in de regio (CDA_164)	-0,2
Overig	-0,7
Invoering maatschappelijke dienstplicht (CDA_161)	-0,5
Extra geld voor krimpregio's (CDA_156)	-0,1
Fonds voor startersleningen (CDA_166)	-0,1
Subsidietaakstelling: VWS-begroting (CDA_132_f)	0,0
Totaal	-3,9

14.4.2 Lasten

Het CDA verlaagt de collectieve lasten met per saldo 6,5 mld euro in 2021. Een opsomming van de lastenmaatregelen wordt gevolgd door een tabel. Het gaat hier om de beleidsmatige lastenontwikkeling op EMU-basis (blo). De verlaging van 6,5 mld euro is opgebouwd uit een verlaging van 5,7 mld euro voor gezinnen en een verlaging van 0,8 mld euro voor bedrijven.

Inkomen en arbeid

- Het CDA verlaagt de tarieven van de tweede en derde schijf naar 36,55% in 2021. Daardoor worden deze tarieven gelijk aan het tarief van de eerste schijf. Door deze verlaging ontstaat een lastenverlichting van in totaal 6,7 mld euro in 2021. Omdat de schijftarieven ook bij ongewijzigd beleid zouden afnemen, is het structurele effect kleiner, namelijk 1,7 mld euro. (CDA_178_b)
- Het CDA verlaagt het tarief van de vierde schijf naar 49,05%. Daardoor ontstaat een lastenverlichting van 0,6 mld euro in 2021. Omdat het schijftarief ook bij ongewijzigd beleid zou afnemen, is het structurele effect kleiner, namelijk 0,1 mld euro. (CDA_178_a)
- Het CDA verhoogt de ouderenkorting voor lagere inkomens met 116 euro. Dit is een lastenverlichting van 0,2 mld euro in 2021. (CDA_204)
- Het CDA introduceert een uitzondering op de afbouw van de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting voor gezinnen met kinderen tot en met twaalf jaar. Deze gezinnen kunnen de helft van de overdraagbare heffingskorting overdragen. Deze maatregel kost 0,2 mld euro in 2021. (CDA_195)

- Het CDA verplicht zelfstandigen om zich privaat te verzekeren voor loondoorbetaling bij ziekte, op het niveau van 70% van het minimumloon na een eigen risicoperiode van acht weken. De aftrekbaarheid van de premies leidt tot een lastenverlichting van 0,1 mld euro in 2021. (CDA_146_c)
- Het CDA introduceert een fiscaal aftrekbaar scholingsbudget. Dit is een lastenverlichting van 0,1 mld euro. Het budget bedraagt 85 euro per werkende. (CDA_147_b)
- Het CDA introduceert een mantelzorgvergoeding in de vorm van een heffingskorting. Men komt in aanmerking voor deze heffingskorting als de werknemer recht heeft op langdurig zorgverlof en dit ook benut. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,1 mld euro in 2021. (CDA_172)
- Het CDA beoogt de pensioendeelname van zelfstandigen te bevorderen door de zelfstandigenaftrek inkomensafhankelijk te maken tenzij men vrijwillig pensioen opbouwt bij een pensioenfonds, verzekeraar of bank. Daarbij geldt een franchise van 20.000 euro. De aftrekbaarheid van de premies leidt tot een lastenverlichting van 0,1 mld euro in 2021. (CDA_182)
- Het CDA beperkt de aftrek van een aantal posten tot het tarief van de eerste schijf. Dit betreft alle ondernemersaftrekposten, de mkb-winstvrijstelling, de persoonsgebonden aftrek, de aftrek vanwege geringe eigenwoningschuld ('wet Hillen') en de hypotheekrenteaftrek. Dit is voor gezinnen een lastenverzwaring van in totaal 1,0 mld euro in 2021. Het structurele effect is kleiner omdat de hypotheekrenteaftrek en de zelfstandigenaftrek ook bij ongewijzigd beleid al worden afgebouwd. (CDA_178_c)
- Het CDA schaft de 30%-regeling voor ingekomen werknemers en de regeling extraterritoriale kosten af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,8 mld euro. (CDA_177_b)
- Het CDA beperkt de overdraagbaarheid van inkomensafhankelijke combinatiekorting en arbeidskorting tot op het niveau van de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting. Dit brengt 0,1 mld euro op in 2021. (CDA_196)
- Het CDA versnelt de afbouw van de algemene heffingskorting. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro in 2021. (CDA_184_b)

Vermogen en winst

- Het CDA verlaagt het tarief in de tweede schijf van de vennootschapsbelasting van 25% naar 23,25%, waardoor de lasten voor bedrijven met 0,7 mld euro worden verlicht. (CDA_179)
- Het CDA verlaagt het tarief in de eerste schijf van de vennootschapsbelasting van 20% naar 19%, waardoor de lasten voor bedrijven met 0,3 mld euro worden verlicht. (CDA_202)
- Het CDA verhoogt het heffingsvrije vermogen in box 3 naar 30.000 euro in 2021. Dit is een lastenverlichting van 0,2 mld euro in 2021. (CDA_181)
- Het CDA verlengt de eerste schijf van de vennootschapsbelasting van 350.000 euro naar 500.000 euro. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 0,2 mld euro. (CDA_189)
- Het CDA beperkt de renteaftrek voor bedrijven door middel van implementatie van de ATAD-richtlijn zoals beschreven in bouwsteen 0 van de werkgroep fiscaliteit van de Studiegroep Duurzame Groei. Dit betekent dat de aftrekbaarheid van rente wordt beperkt tot maximaal 30% van de winst voor rente, belastingen, afschrijvingen en

amortisatie (EBITDA) met een drempel van 3 mln euro en een groepsvrijstelling. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,7 mld euro. (CDA_180)

Milieu

- Het CDA verlaagt de verhuurderheffing voor woningcorporaties die energiezuiniger gaan bouwen. Dit is een lastenverlichting van 0,5 mld euro. (CDA_165)
- Het CDA verlaagt de energiebelasting op elektriciteit. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen en bedrijven van 0,3 mld euro. (CDA_200_b, 200_e)
- Het CDA verlaagt de accijns op diesel en lpg met 0,2 mld euro. Dit is een taakstellende lastenverlichting voor gezinnen en bedrijven. (CDA_175)
- Het CDA verhoogt de CO₂-heffing op energiecentrales. Dit is een taakstellende lastenverzwaring van 0,4 mld euro. (CDA_200_a)
- Het CDA verhoogt de opbrengst van de bijtellingsregeling en beperkt de milieudifferentiatie met een totaal budgettair effect van 0,1 mld euro. Dit is een lastenverzwaring. (CDA_187)

Overig

- Het CDA verhoogt de opbrengst van de tabaksaccijns taakstellend met 0,6 mld euro. (CDA_171)
- Het CDA verhoogt de kansspelbelasting taakstellend met 0,1 mld euro. (CDA_183)

14.4.3 Maatregelen met een direct EMU-schuldeffect

De volgende maatregelen hebben geen effect op het EMU-saldo maar wel een direct effect op de EMU-schuld.

EMU-schuld direct

- Het CDA richt een nationale investeringsbank op. De bank wordt in de eerste twee jaar van de kabinetsperiode gevuld met een kapitaalinjectie van 2 mld euro. Dit verhoogt de EMU-schuld. (CDA_157_a)

Tabel 14.8 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2021, ex ante, mld euro

(-) betekent EMU-saldo verslechterend, (+) betekent EMU-saldo verbeterend.	2021
Inkomen en arbeid	-6,1
Verlaging tarief tweede en derde schijf naar 36,55% (CDA_178_b)	-6,7
Verlaging tarief vierde schijf naar 49,05% (CDA_178_a)	-0,6
Verhoging ouderenkorting onder de inkomensgrens (CDA_204)	-0,2
Introductie uitzondering op afbouw overdraagbaarheid algemene heffingskorting (CDA_195)	-0,2
Verplichte (private) loonverzekering ZW zelfstandigen (aftrekbaarheid premie-inleg) (CDA_146_c)	-0,1
Fiscaal aftrekbaar scholingsbudget (CDA_147_b)	-0,1
Mantelzorgvergoeding (CDA_172)	-0,1
Zelfstandigenaftrek inkomensafhankelijk en gekoppeld aan pensioenopbouw (CDA_182)	-0,1
Aftrekposten box 1 beperken tot tarief eerste schijf (CDA_178_c)	1,0
Afschaffen 30%-regeling en de regeling extraterritoriale kosten (CDA_177_b)	0,8
Beperking overdraagbaarheid van de inkomensafhankelijke combinatiekorting en arbeidskorting (CDA_196)	0,1
De algemene heffingskorting wordt sneller afgebouwd (CDA_184_b)	0,1

Vermogen en winst	-0,6
Verlagen tarief tweede schijf vennootschapsbelasting (CDA_179)	-0,7
Verlagen tarief eerste schijf vennootschapsbelasting (CDA_202)	-0,3
Heffingsvrij vermogen naar 30.000 euro in box 3 (CDA_181)	-0,2
Verlengen eerste schijf vennootschapsbelasting (CDA_189)	-0,2
Beperken renteaftrek bedrijven (CDA_180)	0,7
Milieu	-0,5
Verlaging verhuurderheffing voor energiezuinig bouwen (CDA_165)	-0,5
Verlagen energiebelasting (CDA_200_b, 200_e)	-0,3
Verlagen accijns op diesel en lpg (CDA_175)	-0,2
Invoeren belasting op CO ₂ -uitstoot energiecentrales (CDA_200_a)	0,4
Verhogen bijtelling en beperken milieudifferentiatie (CDA_187)	0,1
Overig	0,7
Verhogen tabaksaccijns (CDA_171)	0,6
Verhogen kansspelbelasting (CDA_183)	0,1
Totaal beleidsmatige lasten	-6,5
w.v. gezinnen	-5,7
bedrijven	-0,8

14.5 D66

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van de door D66 voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2017 en betreffen afwijkingen ten opzichte van de middellangetermijnverkenning zoals weergegeven in hoofdstuk 4 van de *Macro Economische Verkenning 2017*.

14.5.1 Uitgaven

D66 intensificeert per saldo 5,4 mld euro in 2021 op de collectieve uitgaven. Na een opsomming volgt een tabel met de uitgavenmaatregelen.

Openbaar bestuur

- D66 verlaagt de uitgaven aan het Gemeente- en Provinciefonds taakstellend via een apparaatskorting. Dit is een besparing van 0,7 mld euro in 2021 en 0,9 mld euro structureel. (D66_102)
- D66 beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en zbo's via een apparaatskorting. Dit betekent een totale ombuiging van 0,7 mld euro in 2021 en een structurele ombuiging van 0,9 mld euro. Deze besparing slaat grotendeels neer bij het openbaar bestuur (0,4 mld euro in 2021 en 0,5 mld euro structureel) en deels bij defensie, veiligheid en bereikbaarheid. (D66_101_a, 101_b)

Veiligheid

- D66 trekt 0,3 mld euro extra uit voor uitbreiding van de capaciteit van de Nationale politie. (D66_104)
- D66 trekt 0,2 mld euro uit voor uitbreiding van de capaciteit van het Openbaar Ministerie en de Rechtspraak. (D66_103)
- De apparaatskorting leidt tot een besparing van 0,2 mld euro op veiligheid. (D66_101_d)
- D66 kort op subsidies. Deze generieke subsidietaakstelling leidt tot een beperkte besparing op veiligheid. (D66_193_a)

Defensie

- D66 verhoogt het defensiebudget, oplopend tot 0,5 mld euro in 2021. (D66_105)
- De apparaatskorting leidt tot een beperkte besparing op defensie. (D66_101_c)

Bereikbaarheid

- Het invoeren van de kilometer- en congestieheffing leidt tot exploitatiekosten. Dit is een intensivering van 0,3 mld euro. (D66_199_e)
- Het invoeren van de kilometerheffing op vrachtwagens (Maut) leidt tot exploitatiekosten. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro. (D66_198_d)
- D66 beperkt de nationale ambities van het European Railway Traffic Management System (ERTMS) tot het strikt noodzakelijke. Dit resulteert in een ombuiging van 0,1 mld euro. (D66_115)
- De apparaatskorting leidt tot een besparing van 0,1 mld euro op bereikbaarheid. (D66_101_e)

Milieu

- D66 laat de overheid rechten uit het emissiehandelssysteem opkopen. Dit gaat om een intensivering van 0,3 mld euro. (D66_276)
- D66 intensificeert 0,2 mld euro in natuur om de biodiversiteit te vergroten en de EHS te versterken. (D66_118)
- D66 stelt 0,2 mld euro ter beschikking aan provincies met als doel om verlies van natuur te compenseren. (D66_119)
- D66 intensificeert 0,1 mld euro in geothermie. (D66_121_b)
- D66 buigt 0,1 mld euro om binnen het agrodomein. (D66_120)
- D66 kort op subsidies. Deze generieke subsidietaakstelling leidt tot een beperkte besparing op milieusubsidies. (D66_193_d)
- D66 verhoogt de SDE+-uitgaven met 4,4 mld euro structureel. Deze verplichting wordt aangegaan tijdens de komende kabinetsperiode. Door een lange aanlooptijd bij implementatie van deze maatregel is er tot en met 2021 geen budgettair effect. (D66_117_e)

Onderwijs

- D66 verhoogt de lumpsum van het primair onderwijs met 1,1 mld euro, waarvan 0,8 mld euro met als doel het verlagen van de maximum klassenomvang naar 24 leerlingen en 0,3 mld euro met als doel meer klassenassistenten en conciërges. (D66_126, 130)
- D66 verhoogt de lumpsum van het primair en voortgezet onderwijs samen met 1,0 mld euro met als doel verlaging van de lestaak van leraren met 67,5 klokuren per fte per jaar. (D66_129)
- D66 trekt 0,4 mld euro extra uit voor fundamenteel onderzoek, waarvan 0,3 mld euro via de OCW-begroting en 0,1 mld euro via de KNAW/NWO. (D66_137)
- D66 verhoogt de lumpsum van het mbo met 0,2 mld euro met als doel een intensieve begeleiding van risicjongeren om voortijdig schoolverlaten te voorkomen. (D66_128)
- D66 verhoogt de lumpsum van het primair en voortgezet onderwijs samen met 0,2 mld euro met als doel salarisverhoging voor docenten (ter waarde van 7,5%) op scholen met 15% of meer leerlingen met zeer laagopgeleide ouders (een kwart van alle scholen). (D66_131)
- D66 breidt de ov-studentenkaart voor alle studenten uit naar 7 dagen per week. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro. (D66_278)
- D66 intensificeert 0,2 mld euro om vroeg- en voorschoolse educatie uit te breiden van tien naar zestien uur. (D66_125)
- D66 verlaagt het collegegeld voor de tweede bachelor- en tweede masterstudie naar de hoogte van het wettelijk collegegeld. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro. (D66_134)
- D66 verhoogt de lumpsum van het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en mbo met in totaal 0,1 mld euro met als doel het bevorderen van maatwerk. (D66_133)
- D66 intensificeert 0,1 mld euro in onderwijs om leerachterstanden tegen te gaan via het onderwijsachterstandenbudget, zomerscholen, pilots laaggeletterdheid en stimuleringsprogramma voorlezen. (D66_132)

- D66 versoepelt de cascadereregeling in het mbo. Dit betekent dat de bekostiging voor het vijfde en zesde leerjaar mbo verhoogd wordt. De intensivering is 0,1 mld euro in 2021. (D66_127)
- D66 trekt 0,1 mld euro uit voor onderzoek naar concrete maatschappelijke uitdagingen. (D66_139)
- D66 intensiveert 0,1 mld euro in scholingsvouchers van 625 euro voor laagopgeleide werkenden. (D66_141_a)
- D66 intensiveert 0,1 mld euro in taallessen voor vluchtelingen. (D66_142)
- D66 schaft de regeling voor gratis schoolboeken af, met compensatie voor lage inkomens. Dit betekent een netto besparing van 0,2 mld euro. (D66_135)
- D66 draait de bij de afschaffing van de scholingsaftrek horende intensivering terug. Dit betekent een ombuiging van 0,1 mld euro. (D66_141_c)

Zorg

- D66 wil alle medisch specialisten verplichten tot loondienst en ze onder de Wet Normering Topinkomens (WNT) brengen (ZiK_008). Dit betreft een intensivering van 0,3 mld euro in 2021 en een structurele ombuiging van 0,6 mld euro. Een onzekere factor bij de overgang zijn de waardeoverdrachten (tot maximaal 2 mld euro) van de overheid naar de medisch specialisten voor de financiële claims op grond van eigendomsontnemning (verlies aan goodwill). Deze kosten voor de overheid zijn op PM gezet. (D66_156)
- D66 intensiveert in 2021 voor 0,3 mld euro in de verpleeghuiszorg. (D66_144)
- D66 verhoogt de Rijksbijdrage Wmo aan gemeenten in 2021 met 0,2 mld euro met het oog op een verlaging van de eigen bijdragen in de Wmo en compensatie Wmo-vervoer. (D66_149, 146_a, 275_b)
- D66 schaft de vermogensinkomensbijtelling (VIB) van 8% in de Wlz af. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro in 2021. Het gaat deels om een verschuiving van private naar collectieve zorguitgaven. (D66_147_a)
- D66 versoepelt het preferentiebeleid voor geneesmiddelen wanneer er sprake is van tekorten van bepaalde geneesmiddelen. Dit betreft een intensivering van 0,1 mld euro. (D66_159_a)
- D66 scheidt wonen en zorg in de Wlz met compensatie voor financieel minder draagkrachtigen. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_077b). Voor de zorg levert dit structureel een ombuiging op van 2,3 mld euro. Vanwege transitie- en uitvoeringskosten is het in 2021 een intensivering van 0,1 mld euro. Zie D66_153_b voor de inkomensondersteuning. (D66_153_a, 153_c)
- D66 heeft de intentie om een hoofdlijnenakkoord af te sluiten in combinatie met het macrobeheersinstrument. Tevens intensiveert D66 in de wijkverpleging. Per saldo resulteren deze maatregelen in 2021 in ombuigingen van 0,9 mld euro in de ziekenhuiszorg, 0,1 mld euro in de geestelijke gezondheidszorg en een beperkte ombuiging in de wijkverpleging. Voor ombuigingen geldt dat lagere zorguitgaven leiden tot minder zorg of lagere kwaliteit van zorg. (D66_154, 143)
- D66 neemt in de curatieve zorg twee maatregelen uit *Zorgkeuzes in Kaart* op het gebied van geneesmiddelen: herberekening van limieten geneesmiddelenvergoedingssysteem

(ZiK_066) en uitbreiding centrale inkoop genees- en hulpmiddelen door de Rijksoverheid (ZiK_071). Bij de herberekening van limieten geneesmiddelenvergoedingssysteem gaat het deels om een verschuiving van collectieve naar private zorguitgaven. Samen betreft dit een ombuiging van 0,4 mld euro. (D66_157_a, 158_a)

- D66 voert in de Wlz een verplichting in voor zorgkantoren (Wlz-uitvoerders) om meerjarige contracten met budgetafspraken af te sluiten met zorgaanbieders. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_085). Het is een ombuiging van 0,2 mld euro in 2021. De structurele ombuiging is 0,1 mld euro. De concurrentie tussen aanbieders neemt namelijk op den duur af. (D66_279)
- D66 neemt in de curatieve zorg diverse kleine maatregelen uit *Zorgkeuzes in Kaart*: capaciteitsregulering dure infrastructuur (ZiK_041), capaciteitsplan spoedeisende hulp (ZiK_042), palliatieve zorg van ziekenhuis naar thuissetting (ZiK_055) en verminderen vermijdbare heropnames (ZiK_060). Tezamen is dit een ombuiging van 0,1 mld euro. (D66_268, 266, 267, 269)

Sociale zekerheid

- D66 verhoogt de kinderopvangtoeslag door de eigen bijdrage met 30% te verlagen voor alle inkomens. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro. (D66_165)
- D66 introduceert een collectieve verzekering voor het tweede jaar loondoorbetaling bij ziekte voor bedrijven tot 25 werknemers. De overheidsuitgaven nemen 0,3 mld euro toe. Hier staat een verhoging van de werkgeverspremies tegenover (zie D66_172_b). (D66_172_a)
- D66 breidt het betaald geboorteverlof voor de partner uit met twaalf weken tegen 70% van het loon. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro. (D66_164)
- D66 geeft niet-werkende ouders met kinderen van twee tot vier jaar recht op kinderopvangtoeslag voor maximaal 16 uur per week. De intensivering is 0,2 mld euro in 2021. (D66_124)
- D66 introduceert een geormerkt budget voor scholing in de WW gericht op langdurig werklozen. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in 2021. (D66_140)
- D66 stelt 0,1 mld euro beschikbaar voor de bestrijding van armoede onder kinderen. (D66_167)
- D66 stelt een geormerkt budget beschikbaar voor meer face-to-face gesprekken in de dienstverlening van het UWV. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in 2021. (D66_168)
- D66 verhoogt de huurtoeslag via een verlaging van de normhuur. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro. (D66_175)
- D66 breidt het aantal beschutte werkplekken uit met 20.000 plekken. De ingroei van deze extra werkplekken sluit aan bij het ingroeipad van de oorspronkelijke plekken. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in 2021 en een structurele intensivering van 0,5 mld euro. (D66_178)
- D66 wil de vrijwillige verzekering tegen ziekte en arbeidsongeschiktheid voor zelfstandigen aantrekkelijker maken door de premie te maximeren en het tekort te dekken via een Rijksbijdrage. Deze maatregel is conform de variant uit IBO Zelfstandigen zonder personeel en de Studiegroep Duurzame Groei. De extra uitgaven aan uitkeringen leiden structureel tot een intensivering van 0,2 mld euro. (D66_182_b)

- D66 maakt werkgevers verantwoordelijk voor het eerste half jaar WW. De maatregel levert een structurele besparing op van 0,8 mld euro. De maatregel impliceert een niet-EMU relevante lastenverzwaring voor bedrijven. (D66_170_b)
- De nominale premie wordt met negentig euro verlaagd om een lastenverlichting van 1,2 mld euro te realiseren. Als een gevolg daarvan dalen de uitgaven aan de zorgtoeslag met 0,5 mld euro. (D66_261_b)
- D66 maakt de kinderbijslag inkomensafhankelijk. Vanaf een inkomen van 80.000 euro wordt de kinderbijslag met 3% afgebouwd. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro in 2021 en 0,2 mld euro structureel. (D66_173)
- D66 maakt het kindgebonden budget leeftijdsonafhankelijk. Dit is een ombuiging van 0,1 mld euro. (D66_180)
- D66 verhoogt het afbouwpercentage in het kindgebonden budget naar 8,3%. Dit is een ombuiging van 0,1 mld euro. (D66_179)
- D66 maakt de hoogte van de kinderbijslag leeftijdsonafhankelijk op het niveau van de hoogte voor kinderen tot vijf jaar. Voor kinderen die reeds een leeftijd van zes jaar of ouder hebben bereikt, wordt de kinderbijslag niet verlaagd. Dit is ombuiging van 0,1 mld euro in 2021 en 0,6 mld euro structureel. (D66_174)
- D66 vervangt de loonkostensubsidie in de Participatiewet door loondispensatie. Dit levert een besparing van 0,1 mld euro in 2021 en 0,5 mld euro structureel. (D66_177)
- D66 scheidt wonen en zorg in de Wlz. Cliënten die hun woon- en verblijfslasten niet zelf kunnen dragen worden gecompenseerd. Dit betreft structureel 2,2 mld euro. (D66_153_b)
- D66 biedt de mogelijkheid om, actuariael neutraal, de AOW maximaal één jaar eerder of vijf jaar later te laten ingaan. In 2021 is het budgettaire effect neutraal: het grotere aandeel van de AOW-gerechtigden dat vervroegd opneemt weegt op tegen de ruimere mogelijkheid tot latere opname. Op lange termijn resulteert een uitgavenverhoging van 0,1 mld euro. Dit komt door het grote aantal jaren dat men de AOW-opname kan uitstellen. Dit leidt tot een aanzienlijk hogere uitkeringshoogte bij het later opnemende deel van de AOW-gerechtigden. De verhoging van de uitkering is, door de actuariële neutraliteit, groter dan het daling van het aantal uitkeringsjaren. (D66_166_a)

Overdrachten aan bedrijven

- D66 vergroot het budget voor het lage-inkomensvoordeel (LIV) voor werkgevers die werknemers in dienst nemen met een salaris tot 120% wml. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro in 2021. (D66_232)
- D66 intensiveert 0,2 mld euro in de TKI-toeslag met als doel privaat-publieke samenwerking tussen onderzoeksorganisaties en bedrijven. (D66_187)
- D66 intensiveert 0,1 mld euro in de SBIR-regeling. (D66_188)
- D66 intensiveert 0,1 mld euro in de MIT-regeling. (D66_189)
- D66 intensiveert 0,1 mld euro in innovatie, via uitbreiding van de DEI-regeling en de groeifaciliteit. (D66_190)
- D66 verruimt de afdrachtvermindering werkgevers WBSO taakstellend met 0,1 mld euro. (D66_249)

- D66 kort in totaal 0,2 mld euro op subsidies. Deze generieke subsidietaakstelling slaat voor 0,1 mld euro neer bij de overdrachten aan bedrijven. (D66_193_e)
- D66 schrapt de afdrachtvermindering werkgevers in de scheepvaart, een ombuiging van 0,1 mld euro. (D66_257)

Internationale samenwerking

- D66 verhoogt de uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking met 0,8 mld euro. (D66_192)
- D66 intensificeert tijdens de kabinetsperiode jaarlijks 0,3 mld euro in ontwikkelingssamenwerking (Noodhulpfonds ODA) ten behoeve van noodhulp en opvang in de regio. De structurele intensivering is 0. (D66_286)

Overig

- D66 verhoogt de uitgaven aan cultuur, inclusief het terugdraaien van de bezuiniging op de monumentenaf trek, met 0,1 mld euro. (D66_197)

Tabel 14.9 Netto ombuigingen in 2021, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(-) betekent EMU-saldo verslechterend, (+) betekent EMU-saldo verbeterend.	2021
Openbaar bestuur	1,2
Apparaatskorting lokale overheden (D66_102)	0,7
Apparaatskorting Rijk: openbaar bestuur (D66_101_a, 101_b)	0,4
Veiligheid	-0,3
Intensivering politie (D66_104)	-0,3
Intensivering veiligheid en justitie (D66_103)	-0,2
Apparaatskorting Rijk: veiligheid (D66_101_d)	0,2
Subsidietaakstelling: Veiligheid (D66_193_a)	0,0
Defensie	-0,5
Verhoging defensie-uitgaven (D66_105)	-0,5
Apparaatskorting Rijk: defensie (D66_101_c)	0,0
Bereikbaarheid	-0,3
Invoeren kilometer- en congestieheffing (exploitatiekosten) (D66_199_e)	-0,3
Invoeren kilometerheffing vrachtwagens (exploitatiekosten) (D66_198_d)	-0,2
Afschaffen nationale kop op het ERTMS (D66_115)	0,1
Apparaatskorting Rijk: bereikbaarheid (D66_101_e)	0,1
Milieu	-0,6
Opkopen ETS-rechten (D66_276)	-0,3
Vergroting biodiversiteit (D66_118)	-0,2
Intensiveren in natuur (D66_119)	-0,2
Intensivering geothermie (D66_121_b)	-0,1
Ombuiging binnen het agrodomein (D66_120)	0,1
Subsidietaakstelling: Milieu (D66_193_d)	0,0
Verhogen SDE+ (D66_117_e)	0,0
Onderwijs	-3,8
Verhogen lumpsum po (D66_126, 130)	-1,1
Verhogen lumpsum po en vo (D66_129)	-1,0

Intensivering fundamenteel onderzoek (D66_137)	-0,4
Verhogen lumpsum mbo (D66_128)	-0,2
Verhogen lumpsum po en vo gewichtenscholen (D66_131)	-0,2
Uitbreiden ov-studentenkaart (D66_278)	-0,2
Intensivering VVE (naar 16 uur) (D66_125)	-0,2
Publiek bekostigen tweede bachelor en master (en stapelen) (D66_134)	-0,2
Verhogen lumpsum po, vo, mbo (D66_133)	-0,1
Intensivering onderwijs: tegengaan leerachterstanden (D66_132)	-0,1
Verhoging bekostiging voor vijfde- en zesdejaars mbo'ers (D66_127)	-0,1
Verhogen NWO-budget onderzoek maatschappelijke uitdagingen (D66_139)	-0,1
Scholingsvouchers t.w.v. 625 euro voor laagopgeleide werkenden (D66_141_a)	-0,1
Taallessen voor vluchtelingen (D66_142)	-0,1
Afschaffen gratis schoolboeken met compensatie voor lage inkomens (D66_135)	0,2
Terugdraaien intensivering scholingsuitgaven (D66_141_c)	0,1
Zorg	0,6
Medisch specialisten verplicht in loondienst en onder de Wet normering topinkomens (D66_156)	-0,3
Taakstellende intensivering verpleeghuiszorg (D66_144)	-0,3
Verhoging Rijksbijdrage Wmo (D66_149, 146_a, 275_b)	-0,2
Afschaffen vermogensinkomensbijtelling Wlz (D66_147_a)	-0,2
Versoepelen preferentiebeleid (D66_159_a)	-0,1
Volledig scheiden van wonen en zorg in de Wlz, structurele besparing in de Wlz (D66_153_a, 153_c)	-0,1
Hoofdlijnenakkoord i.c.m. MBI (D66_154, 143)	1,1
Diverse maatregelen op het gebied van geneesmiddelen (D66_157_a, 158_a)	0,4
Verplichten meerjarige contracten in de Wet langdurige zorg (D66_279)	0,2
Diverse maatregelen curatieve zorg (D66_268, 266, 267, 269)	0,1
Sociale zekerheid	0,3
Verhoging kinderopvangtoeslag (D66_165)	-0,5
Loondoorbetaling bij ziekte: collectief tweede jaar kleine werkgevers (D66_172_a)	-0,3
Uitbreiding betaald geboorteverlof (D66_164)	-0,2
Kinderopvangtoeslag voor niet-werkende ouders met kinderen van twee tot vier jaar (D66_124)	-0,2
Scholing in de WW (D66_140)	-0,1
Intensivering armoedebestrijding (D66_167)	-0,1
Meer face-to-face gesprekken in dienstverlening UWV (D66_168)	-0,1
Verhogen huurtoeslag (D66_175)	-0,1
Uitbreiding beschutte werkplekken (D66_178)	-0,1
Vrijwillige AOV zelfstandigen stimuleren (extra uitgaven) (D66_182_b)	0,0
Werkgevers eerste half jaar verantwoordelijk voor WW (D66_170_b)	0,8
Verlagen nominale Zvw-premies: effect zorgtoeslag (D66_261_b)	0,5
Inkomensafhankelijke kinderbijslag (D66_173)	0,3
Kindgebonden budget: bedragen per kind leeftijdsonafhankelijk (D66_180)	0,1
Kindgebonden budget: afbouwpercentage verhogen naar 8,3% (D66_179)	0,1
Kinderbijslag: bedragen gefaseerd naar jongste leeftijdscategorie (D66_174)	0,1
Loondispensatie Participatiewet (D66_177)	0,1
Volledig scheiden van wonen en zorg in de Wlz, compensatie (D66_153_b)	0,0
Flexibele AOW-leeftijd: tot één jaar eerder en vijf jaar later (D66_166_a)	0,0
Overdrachten aan bedrijven	-0,9
Uitbreiding LIV (D66_232)	-0,5
Intensivering TKI-toeslag (D66_187)	-0,2
Intensivering innovatie: SBIR-regeling (D66_188)	-0,1
Intensivering MIT-regeling (D66_189)	-0,1

Intensivering innovatie: DEI-regeling en de groeifaciliteit (D66_190)	-0,1
Intensivering afdrachtvermindering WBSO (D66_249)	-0,1
Subsidietaakstelling: Overdrachten aan bedrijven (D66_193_e)	0,1
Afschaffen afdrachtvermindering scheepvaart (D66_257)	0,1
Internationale samenwerking	-1,1
Intensivering ontwikkelingssamenwerking (D66_192)	-0,8
Incidentele intensivering in ontwikkelingssamenwerking (ODA) (D66_286)	-0,3
Overig	-0,1
Intensivering cultuur (D66_197)	-0,1
Totaal	-5,4

14.5.2 Lasten

D66 verlaagt de collectieve lasten met per saldo 3,4 mld euro in 2021. Een opsomming van de lastenmaatregelen wordt gevolgd door een tabel. Het gaat hier om de beleidsmatige lastenontwikkeling op EMU-basis (blo). De verlaging van 3,4 mld euro is opgebouwd uit een verlaging van 7,4 mld euro voor gezinnen, een verhoging van 3,8 mld euro voor bedrijven en een verhoging van 0,2 mld euro voor het buitenland.

Inkomen en arbeid

- D66 voert een werknemerskorting in van 500 euro. De korting komt bovenop de arbeidskorting, maar wordt in tegenstelling tot de arbeidskorting niet afgebouwd en geldt voor alle werkenden zonder recht op de zelfstandigenaftrek. Dit is een lastenverlichting van 3,0 mld euro. (D66_221)
- Bovenop de verlaging van de tarieven in de tweede en derde schijf (met resp. 1,1%-punt en 0,22%-punt, zie D66_231) verlaagt D66 ook de tarieven in de eerste schijf met 1,044% en de tarieven in de tweede schijf met 1,044% extra. Deze maatregel betekent een extra lastenverlichting van 3 mld euro in 2021 en wordt gedekt door de invoering van het ozb-gebruikersdeel. (D66_236_a)
- D66 verhoogt de ouderenkorting voor lagere inkomens met 1010 euro en de ouderenkorting voor hogere inkomens met 300 euro. Dit is een lastenverlichting van 1,4 mld euro in 2021. (D66_228)
- D66 verlaagt de tarieven van de tweede schijf met 1,1%-punt, en in de derde schijf met 0,22%-punt. Daardoor wordt in de structurele situatie (in 2042) het tarief van de tweede schijf gelijk aan het tarief van de eerste schijf. Door deze verlaging ontstaat een lastenverlichting van in totaal 1,2 mld euro in 2021. (D66_231)
- D66 zet meer collectieve middelen in om de vereveningsbijdrage aan zorgverzekeraars te verhogen. Zorgverzekeraars kunnen daardoor op jaarbasis een negentig euro lagere nominale premie vragen aan verzekerden. Dit levert een lastenverlichting op van 1,2 mld euro. (D66_261_a)
- D66 verlaagt de WW-premie voor werkgevers. Dit is een lastenverlichting van 0,9 mld euro in 2021. (D66_233)
- D66 verhoogt de algemene heffingskorting structureel met honderd euro. Dit kost 0,9 mld euro in 2021. (D66_227)

- D66 verhoogt de arbeidskorting met 112 euro. Dit is een lastenverlichting van 0,7 mld euro in 2021. (D66_223)
- D66 verhoogt het maximale bedrag in de inkomensafhankelijke combinatiekorting met 1269 euro en het opbouwpercentage met 3,4%-punt. Dit kost 0,7 mld euro in 2021. (D66_225)
- D66 verhoogt het maximale bedrag in de arbeidskorting met 215 euro en vervroegt het afbouwpunt in de arbeidskorting met 5972 euro. Dit kost 0,5 mld euro in 2021. (D66_224)
- D66 maakt het niet-verzilverbare deel van de verhoogde arbeidskorting en inkomensafhankelijke combinatiekorting uitkeerbaar. Dit kost 0,4 mld euro in 2021. (D66_222)
- D66 verlaagt het tarief van de vierde schijf naar 49,5%. Dat leidt in 2021 tot een lastenverlichting van 0,4 mld euro. Het structurele effect is nihil, omdat bij ongewijzigd beleid het tarief wordt afgebouwd naar hetzelfde niveau. (D66_230)
- D66 verlaagt het tarief van het eigenwoningforfait. Dit is een lastenverlichting van 0,1 mld euro. (D66_237)
- D66 schaft de doorsneesystematiek af. De hogere pensioenpremie in de transitieperiode leidt tot een lastenverlichting van 0,1 mld euro in 2021. Op lange termijn zijn pensioenpremies lager door de langere beleggingshorizon. (D66_239)
- D66 voert de mogelijkheid in om op de pensioendatum 10% van de pensioenaanspraken ineens op te nemen. Deze maatregel levert 0,1 mld euro op in 2021. De vervroegde belastingheffing op deze opname levert namelijk 0,2 mld euro op bij vermogen en winst. Daarnaast stijgt door een selectie-effect de premie, wat 0,1 mld euro kost bij inkomen en arbeid. Op lange termijn zijn de belastbare pensioenuitkeringen lager door vervroegde opname van pensioenaanspraken. (D66_241_g, 241_d, 241_e)
- D66 wil de vrijwillige verzekering tegen ziekte en arbeidsongeschiktheid voor zelfstandiger aantrekkelijker maken, door de premie te maximeren en het tekort te dekken via een Rijksbijdrage. Deze maatregel is conform de variant uit het IBO Zelfstandigen zonder personeel en de Studiegroep Duurzame Groei. De premiekorting leidt tot een beperkte lastenverlichting in 2021 en 0,1 mld euro structureel. (D66_182_a)
- D66 verkort de derde schijf in box 1 naar 68.158 euro om 1 mld euro lastenverzwaring te realiseren in 2021. Structureel is dit een lastenverzwaring van 0,8 mld euro. (D66_229)
- D66 verlaagt de verplichtstelling voor pensioenpremies naar het maximumdagloon. Daarboven mag ook (fiscaal gefaciliteerd tot de huidige aftoppingsgrens van ruim 100.000 euro) worden opgebouwd, maar dan vrijwillig. De lagere benutting van premieaftrek leidt tot een lastenverzwaring van 0,7 mld euro in 2021. Op lange termijn zijn de belastbare pensioenuitkeringen lager door een lagere premie-inleg. (D66_242)
- D66 beperkt de 30%-regeling voor ingekomen werknemers en de regeling extraterritoriale kosten taakstellend met 0,5 mld euro. (D66_245)
- D66 verkleint de marge in de gebruikelijkloonregeling tot 10%, waardoor een groter deel van het inkomen van de DGA onder de progressieve heffing van box 1 valt. Dit is een lastenverzwaring van 0,4 mld euro in 2021 en 0,1 mld euro structureel. (D66_246)
- D66 versnelt de afbouw van het maximale aftrekpercentage van de hypotheekrenteaftrek naar 2% per jaar. Dit is een lastenverzwaring van 0,4 mld euro in

2021. Het uiteindelijke aftrekpercentage bedraagt 30%, onder het tarief van de eerste schijf. (D66_243)

- D66 introduceert een collectieve verzekering voor het tweede jaar loondoorbetaling bij ziekte voor bedrijven tot 25 werknemers. De toename van overheidsuitgaven (D66L_172_a) wordt betaald uit een verhoging van werkgeverspremies. Dit is een EMU-relevante lastenverzwaring van 0,3 mld euro. De lastenverzwaring is gedeeltelijk een schuif van private loondoorbetaling naar de collectieve verzekering. (D66_172_b)
- D66 voert in de pensioenopbouw de mogelijkheid in van een premievakantie met een maximale duur van vijf jaar. De lagere aftrek van pensioenpremies geeft een lastenverzwaring van 0,3 mld euro in 2021. Op lange termijn zijn de belastbare pensioenuitkeringen lager door een lagere premie-inleg. (D66_240)
- D66 faseert de aftrek wegens geen of geringe eigenwoningschuld ('wet Hillen') uit in twintig jaar, in twintig gelijke stappen. In 2021 is dit een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. Structureel is dit een lastenverzwaring van 1,4 mld euro. (D66_244)
- D66 voert in de WW een individueel gedifferentieerde premie in, waardoor werkgevers die weinig mensen de WW laten instromen een lagere premie betalen. Dit wordt budgetneutraal vormgegeven. (D66_171)

Vermogen en winst

- D66 introduceert een aftrek voor eigen vermogen voor bedrijven van taakstellend 0,5 mld euro. Voor dit bedrag kan een vermogensaftrek van naar verwachting circa 0,5% worden ingevoerd. (D66_251)
- D66 verlaagt de overdrachtsbelasting voor woningoverdrachten met 0,5%-punt. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,4 mld euro. (D66_262)
- D66 verhoogt het heffingsvrije vermogen naar 35.000 euro. In 2021, als D66 een variant op de vermogensaanwasbelasting introduceert, vertaalt deze verhoging zich in een hogere heffingsvrije voet. In de variant op de vermogensaanwasbelasting van D66 worden voor de berekening van de vermogensaanwas uit aandelen en obligaties niet de werkelijke, maar de forfaitaire rendementen uit de huidige vermogensrendementsheffing gebruikt. Voor de berekening van de aanwas uit overige vermogensbestanddelen (voornamelijk bank- en spaartegoeden) wordt wel het werkelijk rendement gebruikt. Tezamen resulteren deze wijzigingen in box 3 in een lastenverlichting van 0,2 mld euro in 2021. Structureel is er sprake van een lastenverlichting van 0,3 mld euro. (D66_259)
- D66 biedt alleenstaanden zonder kinderen de mogelijkheid om twee personen aan te wijzen, op wie het lage tarief van de erfbelasting van toepassing is. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,2 mld euro. (D66_260)
- D66 introduceert de ozb voor gebruikers als extra belastinggebied voor gemeenten. Dit is een lastenverzwaring van 3 mld euro. D66 roemt deze lastenverzwaring af via het Gemeentefonds, zodat de lasten op inkomen en arbeid landelijk kunnen worden verlaagd. (D66_236_b)
- D66 beperkt de aftrekbaarheid van rente voor bedrijven tot maximaal 30% van de winst voor rente, belastingen, afschrijvingen en amortisatie (EBITDA) met een drempel van 1 mln euro zonder groepsvrijstelling, conform de bouwstenen 0 en 1 van de werkgroep fiscaliteit van de Studiegroep Duurzame Groei. Naast deze zogenoemde earnings-

stripping maatregel voert de partij een generieke renteaftrekbeperking in, waardoor slechts 75% van de netto-rente aftrekbaar is, conform bouwsteen 2 van eerder genoemde werkgroep. Aandachtspunt is dat een samenloopregeling moet worden geïntroduceerd waarbij de hoogste renteaftrekbeperking geldt. Dat verhoogt de complexiteit. Deze maatregelen leiden tot een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,4 mld euro. Daarnaast beperkt de partij belastingontwijking door bedrijven via Nederland door een bronbelasting in te voeren op uitgaande rente en royalty's naar landen met een vpb-tarief lager dan 10%, conform de bouwstenen 11 en 12 van eerder genoemde werkgroep. (D66_253, 250, 256)

- D66 schaft de aftrek over de vergoeding op zogenoemde additionele Tier-1 instrumenten (coco's) voor banken en vergelijkbare instrumenten voor verzekeraars af, conform bouwsteen 7 van de werkgroep fiscaliteit van de Studiegroep Duurzame Groei. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro. (D66_255)
- D66 verhoogt het effectieve tarief van de innovatiebox van 5% naar 10%. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro. (D66_254)
- D66 voert de mogelijkheid in om op de pensioendatum 10% van de pensioenaanspraken ineens op te nemen. Deze maatregel levert 0,1 mld euro op in 2021. De vervroegde belastingheffing op deze opname levert namelijk 0,2 mld euro op bij vermogen en winst. Daarnaast stijgt door een selectie-effect de premie, wat 0,1 mld euro kost bij inkomen en arbeid. Op lange termijn zijn de belastbare pensioenuitkeringen lager door vervroegde opname van pensioenaanspraken. (D66_241_f, 241_a)
- D66 schaft het keuzeregime voor winst uit zeescheepvaart (tonnageregeling) af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,1 mld euro. (D66_258)

Milieu

- D66 schaft de motorrijtuigenbelasting af voor bestel- en personenauto's. Dit is een lastenverlichting van 4,4 mld euro. Deze maatregel hangt samen met de introductie van de kilometerheffing (D66_199_a) en de congestieheffing (D66_208). Het deel van de motorrijtuigenbelasting dat wordt geheven door provincies blijft bestaan. (D66_270)
- D66 verlaagt de opbrengst van de bpm met 0,4 mld euro. Deze lastenverlichting hangt samen met de introductie van de kilometerheffing (199_a). (D66_199_c, 199_g)
- Het invoeren van de kilometer- en congestieheffing leidt tot accijnsderving. Dit vermindert de belastingontvangsten met 0,4 mld euro. (D66_199_f)
- D66 verhoogt het budget voor de (willekeurige afschrijving milieu-investeringen) VAMIL en de milieu-investeringsaftrek (MIA) met in totaal 0,2 mld euro. Dit is een lastenverlichting voor het bedrijfsleven. (D66_213)
- D66 schaft het eurovignet af. Dit is een lastenverlichting van 0,2 mld euro. (D66_198_c)
- Het invoeren van de kilometerheffing op vrachtwagens (Maut) leidt tot accijnsderving. Dit vermindert de belastingontvangsten met 0,1 mld euro. (D66_198_e)
- D66 verlaagt de brandstofaccijnzen. Dit is een taakstellende lastenverlichting van 0,1 mld euro. (D66_273)
- D66 introduceert een kilometerheffing voor bestel- en personenauto's met een opbrengst van 4,2 mld euro. Deze lastenverzwaring is gekoppeld aan de afschaffing van de motorrijtuigenbelasting op personen- en bestelauto's (D66_270), de verlaging van de

bpm (D66_199c) en de verlaging van de brandstofaccijnzen (D66_273) en gaat gepaard met exploitatiekosten (D66_199_e) en accijnsderving (D66_199_f). (D66_199_a, 199_d)

- D66 verhoogt de tarieven in de energiebelasting. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen en bedrijven van 1,4 mld euro. Op lange termijn wordt de opbrengst van deze maatregel 0,7 mld euro, vanwege een structureel lagere grondslag. (D66_202, 203)
- D66 introduceert een kilometerheffing op vrachtwagens (Maut) met een opbrengst van 1,2 mld euro. Deze heffing verhoogt de lasten voor bedrijven en het buitenland en gaat gepaard met exploitatiekosten (D66_198d) en accijnsderving (D66_198_e). (D66_198_a, 198_f)
- D66 schaft de bpm-vrijstelling bestelauto's af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro. (D66_272)
- D66 voert een congestieheffing in. De opbrengst van deze heffing bedraagt 0,2 mld euro. (D66_208)
- D66 voert een belasting in op bestrijdingsmiddelen en kunstmest. De opbrengst van deze belasting bedraagt 0,2 mld euro. (D66_212)
- D66 introduceert een openruimteheffing. Dit verhoogt de lasten met 0,2 mld euro. (D66_214)
- D66 schaft deels de vrijstelling energiebelasting gebruik gas in wkk-installaties af. Het gaat om een lastenverzwaring voor het bedrijfsleven van 0,2 mld euro. (D66_274)
- D66 voert een jaarlijks stijgende minimumprijs voor CO₂ in voor de energiesector. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro in 2021, oplopend tot 0,3 mld euro structureel. (D66_201)
- D66 schaft het verlaagd tarief voor de glastuinbouw in de energiebelasting af. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (D66_121_a)
- D66 introduceert een brede afvalstoffenbelasting. Deze belasting geldt voor alle afvalstoffen die worden verbrand of gestort in Nederland, inclusief buitenlands afval, afval verbrand in biomassa-energiecentrales en zuiveringsslib. De taakstellende opbrengst van de heffing is gelijk aan 0,1 mld euro. (D66_210)
- D66 introduceert een belasting op niet-afbreekbare smeermiddelen met een opbrengst van 0,1 mld euro. (D66_211)
- D66 schaft de belastinguitgaven voor taxi's in de bpm en de mrb af. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (D66_275)
- D66 schaft de landbouvvrijstelling af. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro in 2021, oplopend tot 0,5 mld euro structureel. (D66_216)
- D66 verhoogt de Opslag Duurzame Energie (ODE) op de energierekening om de SDE+ (D66_117_e) te financieren. Dit heeft geen budgettair effect in 2021 en is een structurele lastenverzwaring van 4,4 mld euro. (D66_117_a, 117_b)

Overig

- D66 draait de afschaffing van de scholingsaftrek terug. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,2 mld euro. (D66_141_b)
- D66 verhoogt de accijnzen op tabak. Dit is een taakstellende lastenverzwaring van 0,5 mld euro. (D66_263)

- D66 reguleert het telen, verkopen en gebruiken van softdrugs. Dit genereert een opbrengst voor de overheid van 0,2 mld euro door het veilen van vergunningen, een nationale verbruiksbelasting of dividenduitkeringen door een staatsbedrijf. (D66_264)

Gasbaten

- D66 vermindert de gaswinning in Groningen met 3 mld Nm³. Dit verlaagt de opbrengsten voor de overheid met 0,4 mld euro. Op lange termijn is er geen effect op de overheidsbegroting. (D66_277)

14.5.3 Maatregelen met een direct EMU-schuldeffect

De volgende maatregelen hebben geen effect op het EMU-saldo maar wel een direct effect op de EMU-schuld.

EMU-schuld direct

- D66 trekt in 2018 en 2019 0,5 mld euro uit als bijdrage aan het eigen vermogen van een nationale investeringsbank. (D66_191)

Tabel 14.10 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2021, ex ante, mld euro

(-) betekent EMU-saldo verslechterend, (+) betekent EMU-saldo verbeterend.	2021
Inkomen en arbeid	-10,8
Invoering werknemerskorting (D66_221)	-3,0
Verlagen tarief laagste schijven (D66_236_a)	-3,0
Verhoging ouderenkorting (D66_228)	-1,4
Verlaging tarief tweede schijf met 1,1%-punt en derde schijf met 0,22%-punt. (D66_231)	-1,2
Verlagen nominale Zvw-premies (D66_261_a)	-1,2
Verlaging WW-premie (D66_233)	-0,9
Verhoging algemene heffingskorting (D66_227)	-0,9
Verhoging arbeidskorting (D66_223)	-0,7
Verhoging inkomensafhankelijke combinatiekorting (D66_225)	-0,7
Verhoging maximale arbeidskorting en evenredige vervroeging afbouwpunt (D66_224)	-0,5
Uitkeerbaar maken verhoogde arbeidskorting en inkomensafhankelijke combinatiekorting (D66_222)	-0,4
Verlagen tarief vierde schijf naar structurele niveau van 49,5% (D66_230)	-0,4
Verlagen eigenwoningforfait (D66_237)	-0,1
Afschaffen doorsneesystematiek (D66_239)	-0,1
Mogelijkheid lumpsum (10%) bij bereiken pensioenleeftijd (D66_241_g, 241_d, 241_e)	-0,1
Vrijwillige AOV zelfstandigen stimuleren (premies maximeren) (D66_182_a)	0,0
Verkorten derde schijf box 1 (D66_229)	1,0
Verplichte opbouw beperken tot maximumdagloon (D66_242)	0,7
Beperken 30%-regeling en de regeling extraterritoriale kosten (D66_245)	0,5
Verkleinen marge gebruikelijk loon box 2 (D66_246)	0,4
Versnelde en verdere afbouw maximale aftrekpercentage hypotheekrenteaftrek (D66_243)	0,4
Loondoorbetaling bij ziekte: premie tweede jaar kleine werkgevers (D66_172_b)	0,3
Maximaal vijf jaar premievakantie (D66_240)	0,3
Uitfaseren wet Hillen (D66_244)	0,1
Premiedifferentiatie WW (D66_171)	0,0
Vermogen en winst	4,1
Introductie vermogensaftrek voor bedrijven (D66_251)	-0,5

Verlagen overdrachtsbelasting woningen (D66_262)	-0,4
Verhogen heffingsvrije vermogen, invoeren hybride vermogensaanwasbelasting in box 3 (D66_259)	-0,2
Verlagen erfbelasting voor alleenstaanden (D66_260)	-0,2
Invoeren ozb-gebruikersdeel (D66_236_b)	3,0
Beperken renteaftrek bedrijven (D66_253, 250, 256)	1,4
Afschaffen aftrek vergoeding over additioneel Tier-1 instrumenten (D66_255)	0,5
Verhogen effectief tarief innovatiebox (D66_254)	0,3
Mogelijkheid lumpsum (10%) bij bereiken pensioenleeftijd (D66_241_f, 241_a)	0,2
Afschaffen keuzeregime winst uit zeescheepvaart (D66_258)	0,1
Milieu	2,8
Afschaffen motorrijtuigenbelasting bestel- en personenauto's (D66_270)	-4,4
Verlagen bpm (D66_199_c, 199_g)	-0,4
Invoeren kilometerheffing personen- en bestelauto's (accijnsderving) (D66_199_f)	-0,4
Verhogen budget VAMIL/MIA (D66_213)	-0,2
Afschaffen eurovignet (D66_198_c)	-0,2
Invoeren kilometerheffing vrachtwagens (accijnsderving) (D66_198_e)	-0,1
Verlagen accijns brandstof (D66_273)	-0,1
Invoeren kilometerheffing personen- en bestelauto's (D66_199_a, 199_d)	4,2
Verhogen energiebelasting op gas (D66_202, 203)	1,4
Invoeren kilometerheffing vrachtwagens (D66_198_a, 198_f)	1,2
Afschaffen bpm-vrijstelling bestelauto's (D66_272)	0,4
Invoeren congestieheffing (D66_208)	0,2
Invoeren heffing op bestrijdingsmiddelen en kunstmest (D66_212)	0,2
Invoeren openruimteheffing (D66_214)	0,2
Deels afschaffen vrijstelling energiebelasting gebruik gas in wkk-installaties (D66_274)	0,2
Invoeren minimumprijs CO ₂ (D66_201)	0,1
Afschaffen verlaagd tarief glastuinbouw energiebelasting (D66_121_a)	0,1
Invoeren brede afvalstoffenbelasting (D66_210)	0,1
Invoeren belasting op niet-afbreekbare smeermiddelen (D66_211)	0,1
Afschaffen belastinguitgaven taxi's (D66_275)	0,1
Afschaffen landbouwvrijstelling (D66_216)	0,1
Verhogen ODE-heffing (D66_117_a, 117_b)	0,0
Overig	0,5
Terugdraaien afschaffen scholingsaftrek (D66_141_b)	-0,2
Verhogen tabaksaccijns (D66_263)	0,5
Reguleren softdrugs (D66_264)	0,2
Totaal beleidsmatige lasten	-3,4
w.v. gezinnen	-7,4
bedrijven	3,8
buitenland	0,2
Gasbaten	
Verlagen gaswinning in Groningen (D66_277)	-0,4

14.6 ChristenUnie

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van de door de ChristenUnie voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2017 en betreffen afwijkingen ten opzichte van de middellangetermijnverkenning zoals weergegeven in hoofdstuk 4 van de *Macro Economische Verkenning 2017*.

14.6.1 Uitgaven

De ChristenUnie intensificeert per saldo 0,6 mld euro in 2021 op de collectieve uitgaven. Na een opsomming volgt een tabel met de uitgavenmaatregelen.

Openbaar bestuur

- De ChristenUnie verlaagt de uitgaven aan het Gemeente- en Provinciefonds taakstellend via een apparaatskorting. Dit is een besparing van 0,6 mld euro in 2021 en een structurele besparing van 0,7 mld euro. (CU_231)
- De ChristenUnie beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en zbo's via een apparaatskorting. Dit is een totale ombuiging van 0,6 mld euro in 2021 en 0,7 mld euro structureel. Deze besparing slaat grotendeels neer bij het openbaar bestuur (0,4 mld euro in 2021 en 0,5 mld euro structureel) en deels bij defensie, veiligheid en bereikbaarheid. (CU_230_a, 230_b)

Veiligheid

- De ChristenUnie trekt 0,2 mld euro uit voor extra wijkagenten en meer rechnercapaciteit. (CU_222)
- De apparaatskorting leidt tot een besparing van 0,1 mld euro op veiligheid. (CU_230_d)
- De ChristenUnie kort op subsidies. Deze generieke subsidietaakstelling leidt tot een beperkte besparing op veiligheid. (CU_232_a)

Defensie

- De ChristenUnie verhoogt het defensiebudget olopend tot 2 mld euro in 2021. (CU_225)
- De apparaatskorting leidt tot een beperkte besparing op defensie. (CU_230_c)
- De ChristenUnie kort op subsidies. Deze generieke subsidietaakstelling leidt tot een beperkte besparing bij defensie. (CU_232_d)

Bereikbaarheid

- De ChristenUnie trekt 0,4 mld euro extra uit voor infrastructuur, te verdelen over openbaar vervoer, regionale wegen, fietsgebruik, waterveiligheid en ruimtelijke adaptatie voor natuur. (CU_223)
- Het invoeren van de congestie- en de cordonheffing leidt tot exploitatiekosten. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro. (CU_200_c)
- Het invoeren van de kilometerheffing voor vracht- en bestelauto's (Maut) leidt tot exploitatiekosten. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro. (CU_198_b)
- De ChristenUnie verlaagt de aanlegbudgetten voor hoofdwegen uit het Infrastructuurfonds met 0,3 mld euro. (CU_234)

- De apparaatskorting leidt tot een besparing van 0,1 mld euro op bereikbaarheid. (CU_230_e)

Milieu

- De ChristenUnie voert een tender in voor CO₂-reductie door grootverbruikers. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro in 2021, die oploopt tot 1,2 mld euro structureel. (CU_196)
- Bij de ChristenUnie nemen de SDE+-uitgaven toe met 0,2 mld euro in 2021. Het gaat hierbij om het naar voren halen van uitgaven aan zon-pv. Daarnaast verhoogt de ChristenUnie de SDE+-uitgaven met 4,9 mld euro structureel voor andere duurzame energieprojecten. Deze verplichting wordt aangegaan tijdens de komende kabinetsperiode. Door een lange aanlooptijd bij implementatie van deze 4,9 mld euro is er tot en met 2021 hiervan geen budgettair effect. (CU_188_c)
- De ChristenUnie intensificeert in de kabinetsperiode jaarlijks 0,1 mld euro in innovatie en verduurzaming van de energievoorziening. (CU_185)
- De ChristenUnie verstrekt een subsidie aan woningcorporaties voor nul-op-de-meter-woningen. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in 2021. (CU_181_d)
- De ChristenUnie kort op subsidies. Deze generieke subsidietaakstelling leidt tot een beperkte besparing op milieusubsidies. (CU_232_e)

Onderwijs

- De ChristenUnie intensificeert 0,4 mld euro in scholingsvouchers van 500 euro voor laag- en middelbaar opgeleide werkenden. (CU_206)
- De ChristenUnie verhoogt de lumpsum van het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en mbo met in totaal 0,3 mld euro met als doel structureel drie maanden intensieve coaching van docenten. (CU_204)
- De ChristenUnie verhoogt de uitgaven aan toepassingsgerichte wetenschap en toegepast en programmatisch onderzoek met 0,3 mld euro. (CU_209)
- De ChristenUnie voert de basisbeurs voor bachelor en master opnieuw in. Dit betekent een intensivering van 0,2 mld euro in 2021 en 0,9 mld euro structureel in 2060. (CU_205)
- De ChristenUnie verhoogt de lumpsum van het voortgezet onderwijs en het mbo met in totaal 0,1 mld euro met als doel meer technisch vakmanschap en kleinschalig vakonderwijs. (CU_207)
- De ChristenUnie verhoogt de lumpsum van het primair en voortgezet onderwijs voor scholen in krimpregio's met 0,1 mld euro met als doel het tegengaan van kwaliteitsdaling, meer passend onderwijs en behoud van keuzevrijheid. (CU_208)
- De ChristenUnie buigt generiek taakstellend 0,3 mld euro om op subsidies uitgegeven door het ministerie van OCW. (CU_232_c)
- De ChristenUnie buigt 0,2 mld euro om op het mbo door het resultaatafhankelijk budget in de kwaliteitsafspraken stop te zetten. (CU_211)
- De ChristenUnie schaft de functiemix/salarismix Randstad af in vo en mbo, wat betekent dat onderwijsinstellingen in de Randstad geen middelen voor aanvullende beloning meer zullen ontvangen. De besparing in 2021 is 0,1 mld euro. (CU_213)

- De ChristenUnie buigt 0,1 mld euro om op onderwijs via het verminderen van de instroom in kunstopleidingen met meer dan 50%. (CU_214)
- De ChristenUnie buigt 0,1 mld euro in 2021 en 0,3 mld euro structureel om, door het flankerend beleid van de wet studievoorschot terug te draaien, een vermogenstoets voor de aanvullende beurs in te stellen en geen aanvullende beurs uit te keren bij weigering ouders of onvindbare ouders. Het terugdraaien van het flankerend beleid bestaat onder andere uit het terugdraaien van de versoepeling van de terugbetaalvoorwaarden op studieleningen en het terugdraaien van de verhoging van de aanvullende beurs. (CU_216)
- De ChristenUnie beperkt de duur van de ov-studentenkaart tot de nominale studieduur en schaft de ov-vergoeding af voor studenten, die in het buitenland studeren. Dit heeft nog geen budgettair effect in 2021 en leidt structureel tot een ombuiging van 0,1 mld euro. (CU_212)
- De ChristenUnie verhoogt de rente op studieleningen van de 5-jaars naar de 15-jaarsobligatie rente. Dit heeft nog geen budgettair effect in 2021 en leidt structureel tot een ombuiging van 0,3 mld euro. (CU_215)

Zorg

- De ChristenUnie verlaagt het eigen risico met honderd euro. Dit is een verhoging van de collectieve zorguitgaven van 1,1 mld euro. Het gaat deels om een verschuiving van private naar collectieve zorguitgaven. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_021b). (CU_101_a)
- De ChristenUnie intensificeert in de verpleeghuiszorg voor een bedrag van 0,5 mld euro in 2021. (CU_262)
- De ChristenUnie wil alle medisch specialisten verplichten tot loondienst en ze onder de Wet Normering Topinkomens (WNT) brengen (ZiK_008). Dit betreft een intensivering van 0,3 mld euro in 2021 en een structurele ombuiging van 0,6 mld euro. Een onzekere factor bij de overgang zijn de waardeoverdrachten (tot maximaal 2 mld euro) van de overheid naar de medisch specialisten voor de financiële claims op grond van eigendomsontneming (verlies aan goodwill). Deze zijn op PM gezet. (CU_112)
- De ChristenUnie wil een gezamenlijk door gemeenten en verzekeraars te beheren preventiefonds oprichten. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro. Deze maatregel is een variant op een maatregel uit *Zorgkeuze in Kaart* (ZiK_036). (CU_102)
- De ChristenUnie verhoogt de Rijksbijdrage Wmo aan gemeenten met 0,1 mld euro met het oog op beschermd wonen. (CU_103)
- De ChristenUnie scheidt wonen en zorg in de Wlz met compensatie voor financieel minder draagkrachtigen. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_077b). Voor de zorg levert dit structureel een ombuiging op van 2,3 mld euro. Vanwege transitie- en uitvoeringskosten is het in 2021 een intensivering van 0,1 mld euro. Zie CU_127_b voor de inkomensondersteuning. (CU_127_a, 127_c)
- De ChristenUnie heeft de intentie om een hoofdlijnenakkoord af te sluiten in combinatie met het macrobeheersinstrument. Deze maatregel leidt in 2021 tot ombuigingen van 0,9 mld euro in de ziekenhuiszorg, 0,1 mld euro in de geestelijke gezondheidszorg en 0,1 mld euro in de wijkverpleging. Voor ombuigingen geldt dat lagere zorguitgaven leiden tot minder zorg of lagere kwaliteit van zorg. (CU_105)

- De ChristenUnie neemt in de curatieve zorg diverse maatregelen uit *Zorgkeuzes in Kaart* op het gebied van geneesmiddelen: aanpassing van Wet geneesmiddelenprijzen (ZiK_065), herberekening van limieten geneesmiddelenvergoedingssysteem (ZiK_066), uitbreiding centrale inkoop genees- en hulpmiddelen door de Rijksoverheid (ZiK_071), verplichten uniforme barcodering genees- en hulpmiddelen (ZiK_073). Bij de herberekening van limieten geneesmiddelenvergoedingssysteem gaat het deels om een verschuiving van collectieve naar private zorguitgaven. Samen betreft dit een ombuiging van 0,4 mld euro in 2021 en een structurele ombuiging van 0,5 mld euro. (CU_110_a, 111_a, 121_a, 122)
- De ChristenUnie neemt diverse kleine maatregelen uit *Zorgkeuzes in Kaart*: capaciteitsregulering dure infrastructuur (ZiK_041), capaciteitsplan spoedeisende hulp (ZiK_042), substitutie eenvoudige tweedelijnszorg (ZiK_051), integraal tarief geboortezorg voor alle regio's en aanbieders (variant ZiK_053), palliatieve zorg van ziekenhuis naar thuissetting (ZiK_055), verminderen vermijdbare heropnames (ZiK_060) en een bestuurlijk akkoord mondzorg (ZiK_061). Tezamen is dit een ombuiging van 0,2 mld euro. (CU_114, 109, 113, 115, 116, 117, 118)
- De ChristenUnie beperkt het verzekerde pakket op het gebied van hulpmiddelen. Dit is een verlaging van de collectieve zorguitgaven met 0,1 mld euro. Het gaat deels om een verschuiving van collectieve naar private zorguitgaven. (CU_107_a)
- De ChristenUnie voert in de Wlz een verplichting in voor zorgkantoren (Wlz-uitvoerders) om meerjarige contracten met budgetafspraken af te sluiten met zorgaanbieders. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_085). Het is een ombuiging van 0,1 mld euro in 2021. Door de combinatie met een objectief verdeelmodel kan de maatregel pas in 2021 ingaan. (CU_129)
- De ChristenUnie introduceert een eigen bijdrage van 20% voor logopedie, ergotherapie, oefentherapie Mensendieck en Cesar, dieetadvisering en fysiotherapie. De eigen bijdrage geldt niet voor mensen jonger dan 18 jaar. Dit is een ombuiging van 0,1 mld euro. Het gaat deels om een verschuiving van collectieve naar private zorguitgaven. (CU_106_a)
- De ChristenUnie zet in op gepast gebruik van zorg. Deze maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_014) betekent een ombuiging van 0,1 mld euro. (CU_120)
- De ChristenUnie beperkt de voorwaardelijke toelating tot een subsidieregeling. Deze maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_013a) betekent een ombuiging van 0,1 mld euro. (CU_119)
- De ChristenUnie introduceert een verdeelmodel in de Wlz dat de regionale contracteerruimte van de zorgkantoren bepaalt op basis van objectieve criteria. Het macrobudget wordt gekort op basis van de afwijking tussen de huidige en de door het nieuwe model toegestane uitgaven voor de 50% slechtst presterende regio's. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_089c). De beperkte ombuiging in 2021 loopt op tot 0,2 mld euro structureel. (CU_128)

Sociale zekerheid

- De ChristenUnie maakt de kinderbijslag leeftijdsonafhankelijk, door uit te gaan van de bedragen voor de middelste leeftijdscategorie. De (leeftijdsonafhankelijke) kinderbijslag wordt verhoogd met 0,6 mld euro. (CU_132)

- De ChristenUnie breidt het zwangerschapsverlof uit met vier weken. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro. (CU_134)
- De ChristenUnie verplicht zelfstandigen om zich te verzekeren tegen loondoorbetaling bij ziekte, na een eigen risicoperiode van 8 weken. Gezinnen gaan extra premie betalen, en ontvangen tegelijkertijd extra uitkeringen. De uitkeringen leiden tot een intensivering van 0,4 mld euro in 2021 en 0,5 mld euro structureel. (CU_154_e)
- De ChristenUnie maakt het kindgebonden budget leeftijdsonafhankelijk. De verhogingen voor kinderen ouder dan twaalf jaar komen te vervallen. Daarnaast wordt het afbouwpercentage verlaagd met 1,4%-punt. Ook worden de bedragen voor het tweede kind en verder verhoogd. De intensivering is 0,2 mld euro in 2021. (CU_133)
- De ChristenUnie introduceert een collectieve verzekering voor het tweede jaar loondoorbetaling bij ziekte voor bedrijven tot tien werknemers. De overheidsuitgaven nemen 0,2 mld euro toe. Hier staat een verhoging van de werkgeverspremies tegenover (zie CU_159_b). (CU_159_a)
- De ChristenUnie beperkt de premiedifferentiatie in de WGA tot vijf jaar in plaats van tien jaar. Het wegnemen van deze financiële prikkel leidt tot 0,1 mld euro hogere WIA-uitgaven in 2021 (0,2 mld euro structureel) en per saldo ook tot hogere WGA-premies (CU_137_b). (CU_137_a)
- De ChristenUnie breidt de periode van betaald zorgverlof uit met twee weken tegen 70% van het loon. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro. (CU_104_c)
- De ChristenUnie breidt de mogelijkheid tot verlof voor de partner uit met vijf dagen. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro. (CU_146_b)
- De huurtoeslag voor huurders in de private sector wordt onafhankelijk gemaakt van de huur. Daarnaast komen de maximuminkomensgrenzen te vervallen voor deze groep en wordt de huurtoeslag dus geleidelijker afgebouwd. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro. (CU_181_c)
- De ChristenUnie breidt het aantal beschutte werkplekken uit. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro. (CU_135)
- De ChristenUnie introduceert een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen, met een uitkering van maximaal 70% van het minimumloon. De premies zijn kostendekkend en worden betaald uit het winstinkomen. Deze maatregel groeit langzaam in vanaf 2021, in dat jaar zijn zowel premielasten als uitgaven nog verwaarloosbaar. Uiteindelijk leiden de uitkeringen tot een structurele intensivering van 1,3 mld euro. (CU_154_b)
- De ChristenUnie schaft de huurtoeslag voor huishoudens in een sociale huurwoning af. In plaats daarvan wordt de huurtoeslag door de woningcorporaties verrekend in de huren. De woningcorporaties worden hiervoor volledig gecompenseerd (zie CU_181_a en CU_183). Het vervallen van de huurtoeslag voor deze groep is een ombuiging van 2,9 mld euro. (CU_181_b)
- In het inkomensbegrip voor toeslagen wordt door de ChristenUnie geen rekening meer gehouden met aftrekposten. Hierdoor ontvangen gezinnen minder zorgtoeslag, kindgebonden budget, kinderopvangtoeslag en individuele huursubsidie. Dit leidt tot een besparing van in totaal 0,9 mld euro in 2021. Het structurele effect is kleiner, 0,6 mld euro. (CU_172)

- De ChristenUnie harmoniseert de vermogenstoets voor de huurtoeslag, zorgtoeslag, kindgebonden budget en kinderopvangtoeslag. Voor alle toeslagen geldt dezelfde vermogensgrens van 50.000 euro. Dit is een ombuiging van 0,6 mld euro in 2021. (CU_247)
- De ChristenUnie buigt 0,5 mld euro om op de kinderopvangtoeslag via de vergoedingspercentages in de eerstekindtabel. (CU_140)
- De ChristenUnie verlaagt het maximumdagloon voor de WW naar 40.000 euro per jaar. Daarnaast verlaagt de partij de uitkeringshoogte naar 70% in de eerste twee maanden. De maatregelen leveren een besparing op van 0,3 mld euro in 2021 en structureel. (CU_143_a)
- Als gevolg van de verlaging van het eigen risico door de ChristenUnie daalt de zorgtoeslag met 0,3 mld euro in 2021. De partij kiest ervoor om de zorgtoeslag extra te verhogen met 0,1 mld euro in 2021 en deze in te zetten voor een meer geleidelijke afbouw van deze toeslag. Per saldo is dit een ombuiging van 0,2 mld euro in 2021. (CU_101_c)
- De ChristenUnie verlaagt het maximumdagloon in de werknemersverzekeringen naar 40.000 euro. Dit gedeelte betreft de WIA, ZW en WAZO. De besparing is 0,1 mld euro in 2021 en 0,4 mld euro structureel. (CU_143_b)
- De ChristenUnie beperkt de uitkering van samenwonende WIA'ers en Wajongers tot maximaal 150%, dus elk 75% van hun (loongerelateerde) uitkering. Dit bespaart 0,1 mld euro. (CU_141)
- De ChristenUnie past het Schattingsbesluit aan zodat het arbeidsongeschiktheidspercentage voortaan wordt gebaseerd op het loon dat men nog kan verdienen in minimaal twee functies. Dit levert een beperkte besparing in 2021 en 0,2 mld euro structureel doordat minder mensen volledig arbeidsongeschikt zullen worden verklaard. (CU_142)
- De ChristenUnie scheidt wonen en zorg in de Wlz. Cliënten die hun woon- en verblijfslasten niet zelf kunnen dragen worden gecompenseerd. Dit betreft structureel 2,2 mld euro. (CU_127_b)

Overdrachten aan bedrijven

- De ChristenUnie compenseert woningcorporaties voor het uitvoeren van de huurtoeslag. Dit is een intensivering van 1,0 mld euro in 2021. (CU_181_a)
- De ChristenUnie vergroot het budget voor het lage-inkomensvoordeel (LIV) voor werkgevers die werknemers in dienst nemen met een salaris tot 120% wml. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in 2021. (CU_148_a)
- De ChristenUnie vergroot het budget voor het loonkostenvoordeel (LKV) voor werkgevers die oudere werknemers of mensen met een arbeidsbeperking in dienst nemen. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in 2021. (CU_148_b)
- De ChristenUnie bezuinigt taakstellend 0,5 mld euro op de afdrachtvermindering werkgevers WBSO door de eisen aan te scherpen. (CU_179_a)
- De ChristenUnie kort in totaal 0,6 mld euro in 2021 en 0,7 mld euro structureel op subsidies. Deze generieke subsidietaakstelling leidt tot een besparing van 0,1 mld euro in 2021 en 0,2 mld euro structureel op overdrachten aan bedrijven. (CU_232_f)

- De ChristenUnie buigt maximaal om op topsectorenbeleid, wat een besparing van 0,1 mld euro oplevert. (CU_235)
- De ChristenUnie breidt eenmalig in 2018 het innovatiekrediet voor het mkb uit met 0,3 mld euro. De structurele intensivering is 0. (CU_228)

Internationale samenwerking

- De ChristenUnie verhoogt de uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking met 1,0 mld euro, onder andere voor asielopvang in de regio en armoedebestrijding. (CU_224)

Overig

- De ChristenUnie kort 0,2 mld euro op subsidies op de VWS-begroting. (CU_232_g, 232_b)
- De ChristenUnie reserveert eenmalig in 2018 0,1 mld euro voor behoud van het nationaal cultureel erfgoed. (CU_227)

Tabel 14.11 Netto ombuigingen in 2021, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(-) betekent EMU-saldo verslechterend, (+) betekent EMU-saldo verbeterend.	2021
Openbaar bestuur	1,0
Apparaatskorting lokale overheden (CU_231)	0,6
Apparaatskorting Rijk: openbaar bestuur (CU_230_a, 230_b)	0,4
Veiligheid	-0,1
Intensivering veiligheid (CU_222)	-0,2
Apparaatskorting Rijk: veiligheid (CU_230_d)	0,1
Subsidietaakstelling: Veiligheid (CU_232_a)	0,0
Defensie	-2,0
Verhoging defensie-uitgaven (CU_225)	-2,0
Apparaatskorting Rijk: defensie (CU_230_c)	0,0
Subsidietaakstelling: Defensie (CU_232_d)	0,0
Bereikbaarheid	-0,4
Intensiveren infrastructuur (CU_223)	-0,4
Invoeren congestie- en cordonheffing (exploitatiekosten) (CU_200_c)	-0,2
Invoeren kilometerheffing vracht- en bestelauto's (exploitatiekosten) (CU_198_b)	-0,2
Ombuiging aanlegbudgetten van hoofdwegen (CU_234)	0,3
Apparaatskorting Rijk: bereikbaarheid (CU_230_e)	0,1
Milieu	-0,8
Tender CO ₂ -reductie grootverbruikers (CU_196)	-0,4
Verhogen SDE+ (CU_188_c)	-0,2
Innovatie- en verduurzaming energievoorziening (CU_185)	-0,1
Subsidie woningcorporaties voor nul-op-de-meter-woningen (CU_181_d)	-0,1
Subsidietaakstelling: Milieu (CU_232_e)	0,0
Onderwijs	-0,6
Scholingsvouchers t.w.v. 500 euro voor laag- en middelbaar opgeleide werkenden (CU_206)	-0,4
Verhogen lumpsum po, vo en mbo (CU_204)	-0,3
Intensivering onderzoek en wetenschap (CU_209)	-0,3
Herinvoering basisbeurs bachelor en master (CU_205)	-0,2

Verhoging lumpsum vo en mbo (CU_207)	-0,1
Verhoging lumpsum po en vo in krimpregio's (CU_208)	-0,1
Subsidietaakstelling: Onderwijs (CU_232_c)	0,3
Stopzetten resultaatafhankelijk budget in de kwaliteitsafspraken mbo (CU_211)	0,2
Beëindigen functiemix/salarismix Randstad in vo en mbo (CU_213)	0,1
Verminderen instroom met meer dan 50% in kunstopleidingen (CU_214)	0,1
Terugdraaien flankerend beleid van wet studievoorschot en ombuiging aanvullende beurs (CU_216)	0,1
Versoberen ov-studentenkaart (CU_212)	0,0
Verhogen rente studielening (5-jaars- naar 15-jaarsobligatie) (CU_215)	0,0
Zorg	0,0
Verlagen van het verplicht eigen risico met 100 euro (CU_101_a)	-1,1
Intensivering verpleeghuiszorg (CU_262)	-0,5
Medisch specialisten verplicht in loondienst en onder de Wet normering topinkomens (CU_112)	-0,3
Oprichten preventiefonds (CU_102)	-0,2
Verhoging Rijksbijdrage Wmo (CU_103)	-0,1
Volledig scheiden van wonen en zorg in de Wlz (variant ZIK_077), structurele besparing in de Wlz (CU_127_a, 127_c)	-0,1
Hoofdlijnenakkoord i.c.m. MBI (CU_105)	1,2
Diverse maatregelen op het gebied van geneesmiddelen. (CU_110_a, 111_a, 121_a, 122)	0,4
Diverse maatregelen curatieve zorg (CU_114, 109, 113, 115, 116, 117, 118)	0,2
Pakketmaatregel hulpmiddelen (CU_107_a)	0,1
Verplichten meerjarige contracten in de Wet langdurige zorg (CU_129)	0,1
Eigen betalingen paramedische zorg en dieetadvisering voor 18+ (CU_106_a)	0,1
Gepast gebruik (CU_120)	0,1
Aanpassen voorwaardelijke toelating (als subsidie) (CU_119)	0,1
Introduceren objectief verdeelmodel Wet langdurige zorg (CU_128)	0,0
Sociale zekerheid	3,4
Kinderbijslag (CU_132)	-0,6
Uitbreiding zwangerschapsverlof (CU_134)	-0,4
Verplichte loonverzekering ZW zelfstandigen (uitkeringen) (CU_154_e)	-0,4
Kindgebonden budget (CU_133)	-0,2
Loondoorbetaling bij ziekte: collectief tweede jaar kleine werkgevers (CU_159_a)	-0,2
Premiëdifferentiatie WGA beperken tot vijf jaar: uitgaven (CU_137_a)	-0,1
Uitbreiding betaald zorgverlof (CU_104_c)	-0,1
Uitbreiding betaald geboorteverlof (CU_146_b)	-0,1
Huurtoeslag private sector zuiver inkomensafhankelijk (CU_181_c)	-0,1
Uitbreiding beschutte werkplekken (CU_135)	-0,1
Verplichte AOV voor zelfstandigen op wml-niveau (uitgaven) (CU_154_b)	0,0
Huurtoeslag sociale sector door woningcorporaties (CU_181_b)	2,9
Aftrekposten box 1 niet meer meetellen voor toeslagen (CU_172)	0,9
Harmoniseren vermogenstoets toeslagen en omvormen tot vermogensinkomensbijtelling (CU_247)	0,6
Ombuiging kinderopvangtoeslag (CU_140)	0,5
Verlagen maximumdagloon WW en verlagen uitkering naar 70% in eerste twee maanden (CU_143_a)	0,3
Verlagen van het eigen risico met 100 euro: effect zorgtoeslag (CU_101_c)	0,2
Verlagen maximumdagloon arbeidsongeschiktheid (CU_143_b)	0,1
Samenwonende arbeidsongeschikten maximaal 150% uitkering (CU_141)	0,1
Aanscherpen claimbeoordeling (CU_142)	0,0
Volledig scheiden van wonen en zorg in de Wlz, compensatie (CU_127_b)	0,0
Overdrachten aan bedrijven	-0,4
Compensatie woningcorporaties (CU_181_a)	-1,0

Uitbreiding LIV (CU_148_a)	-0,1
Uitbreiding LKV (CU_148_b)	-0,1
Ombuiging afdrachtvermindering werkgevers WBSO (CU_179_a)	0,5
Subsidietaakstelling: Overdrachten aan bedrijven (CU_232_f)	0,1
Ombuiging topsectorenbeleid (CU_235)	0,1
Eenmalige uitbreiding innovatiekrediet voor mkb (2018) (CU_228)	0,0
Internationale samenwerking	-1,0
Intensivering ontwikkelingssamenwerking (CU_224)	-1,0
Overig	0,2
Subsidietaakstelling: VWS-begroting (CU_232_g, 232_b)	0,2
Cultureel erfgoed (CU_227)	0,0
Totaal	-0,6

14.6.2 Lasten

De ChristenUnie verlaagt de collectieve lasten met per saldo 3,8 mld euro in 2021. Een opsomming van de lastenmaatregelen wordt gevolgd door een tabel. Het gaat hier om de beleidsmatige lastenontwikkeling op EMU-basis (blo). De verlaging van 3,8 mld euro is opgebouwd uit een verlaging van 5,6 mld euro voor gezinnen, een verhoging van 1,2 mld euro voor bedrijven en een verhoging van 0,5 mld euro voor het buitenland.

Inkomen en arbeid

- De ChristenUnie verlaagt de tarieven van de tweede en derde schijf naar 34% in 2021. Daardoor worden deze tarieven gelijk aan het tarief van de eerste schijf en ontstaat een tweeschijvenstelsel in box 1. Door deze verlaging ontstaat een lastenverlichting van in totaal 10,6 mld euro in 2021. Structureel daalt het tarief verder met 1,2%-punt, zodat de omvang van de lastenverlichting gelijk blijft. (CU_162, 163)
- De ChristenUnie verlaagt het tarief van de eerste schijf naar 34% in 2021, zodat de lasten voor gezinnen verlicht worden met 5,1 mld euro in 2021. Structureel daalt het tarief verder met 1,2%-punt, zodat de omvang van de lastenverlichting gelijk blijft. (CU_161)
- De ChristenUnie verhoogt de algemene heffingskorting, inclusief uitzondering in de overdraagbaarheid voor gezinnen met kinderen tot zes jaar, met 115 euro. Dit is een lastenverlichting van 1,0 mld euro in 2021. (CU_165)
- De ChristenUnie verlaagt de werkgeverspremies Aof. Dit is een lastenverlichting van 0,9 mld euro in 2021. (CU_151)
- De ChristenUnie integreert de ouderenkorting met de algemene heffingskorting (AHK) en verhoogt deze. Dit is een lastenverlichting van 0,8 mld euro in 2021. (CU_147)
- De ChristenUnie verlaagt het tarief van de vierde schijf naar 49%. Daardoor ontstaat een lastenverlichting van 0,5 mld euro in 2021. Omdat het schijftarief ook bij ongewijzigd beleid zou afnemen, is het structurele effect kleiner, namelijk 0,1 mld euro. (CU_164)
- In verband met de verlaging van het maximum dagloon verlaagt de ChristenUnie de Aof-premie voor werkgevers. Dit is een lastenverlichting van 0,5 mld euro. (CU_150_b)
- De ChristenUnie verlaagt de WW-premie voor werkgevers. Dit is een lastenverlichting van 0,3 mld euro. (CU_150_a)

- De ChristenUnie voert de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting voor gezinnen met jonge kinderen tot en met vijf jaar weer in. Dit kost 0,2 mld euro in 2021. (CU_166)
- De ChristenUnie verhoogt de aftrek specifieke zorgkosten, door de vermenigvuldigingsfactoren te verhogen, zowel voor mensen onder als boven de AOW-leeftijd. Dit is een lastenverlichting van 0,1 mld euro. (CU_131)
- De ChristenUnie herintroduceert de ouderschapsverlofkorting. Dit is een lastenverlichting van 0,1 mld euro in 2021. (CU_146_a)
- De ChristenUnie schaft de doorsneesystematiek af. De hogere pensioenpremie in de transitieperiode leidt tot een lastenverlichting van 0,1 mld euro in 2021. Op lange termijn zijn pensioenpremies lager door de langere beleggingshorizon. (CU_258)
- De ChristenUnie beperkt de aftrekposten in box 1 tot het nieuwe tarief van de eerste schijf. Dit betreft alle ondernemersaftrekposten, de mkb-winstvrijstelling, de persoonsgebonden aftrek, de aftrek vrijwillige lijfrente en arbeidsongeschiktheid, de aftrek vanwege geringe eigenwoningschuld ('wet Hillen') en de hypotheekrenteaftrek. Het is voor gezinnen een lastenverzwaring van in totaal 1,7 mld euro in 2021. Het structurele effect is kleiner omdat de hypotheekrenteaftrek en de zelfstandigenaftrek ook bij ongewijzigd beleid al worden afgebouwd. (CU_171, 155, 184)
- De ChristenUnie verlaagt de aftoppingsgrens voor pensioenpremies naar anderhalf keer modaal. De lagere aftrek van pensioenpremies leidt tot een lastenverzwaring van 1,7 mld euro in 2021. Op lange termijn zijn de belastbare pensioenuitkeringen lager door een lagere premie-inleg. (CU_156)
- De ChristenUnie verkort de derde schijf in box 1 naar 70.000 euro in 2021. Dit is een lastenverzwaring van 0,6 mld euro in 2021. Het structurele effect is een lastenverzwaring van 0,4 mld euro. (CU_170)
- De ChristenUnie verkleint de marge in de gebruikelijkloonregeling tot 10%, waardoor een groter deel van het inkomen van de DGA onder de progressieve heffing van box 1 valt. Dit is een lastenverzwaring van 0,4 mld euro in 2021 en 0,1 mld euro structureel. (CU_250)
- De ChristenUnie verhoogt de Aof-premie als gevolg van de uitbreiding van het door de overheid betaalde zwangerschapsverlof (CU_134). Dit is een lastenverzwaring van 0,4 mld euro. (CU_158)
- De ChristenUnie beperkt de 30%-regeling voor ingekomen werknemers en de regeling extraterritoriale kosten tot de balkenendenorm. Ook wordt de duur beperkt van tien naar vijf jaar. Dit betekent een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,3 mld euro. (CU_174)
- De ChristenUnie verplicht zelfstandigen om zich te verzekeren tegen loondoorbetaling bij ziekte, na een eigen risicoperiode van acht weken. Gezinnen gaan extra premie betalen, en ontvangen tegelijkertijd extra uitkeringen. De premies leiden tot een lastenverzwaring van 0,3 mld euro. (CU_154_d, 154_f)
- De ChristenUnie fiscaliseert de AOW-premie in 18 jaar, te beginnen in 2018. Dit is een lastenverzwaring van 1,1 mld euro in 2021. Dit bedrag loopt op naar 4,1 mld euro structureel. AOW-gerechtigden met een aanvullend pensioen tot 12.000 euro worden gecompenseerd via een met de algemene heffingskorting (AHK) geïntegreerde

ouderenkorting. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,8 mld euro in 2021. Op de lange termijn loopt dit bedrag op tot 2,8 mld euro. Per saldo resulteert dit in een lastenverzwaring van 0,2 mld euro in 2021 en 1,3 mld euro structureel. (CU_160)

- De ChristenUnie introduceert een collectieve verzekering voor het tweede jaar loondoorbetaling bij ziekte voor bedrijven tot tien werknemers. De toename van de overheidsuitgaven (CU_159_a) wordt betaald uit een verhoging van werkgeverspremies. Dit is een EMU-relevante lastenverzwaring van 0,2 mld euro. De lastenverzwaring is gedeeltelijk een schuif van private loondoorbetaling naar de collectieve verzekering. (CU_159_b)
- De ChristenUnie beperkt de overdraagbaarheid van de inkomensafhankelijke combinatiekorting en de arbeidskorting conform die van de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting. Dit brengt 0,2 mld euro op in 2021. (CU_249)
- De ChristenUnie topt de hypotheekrenteaftrek geleidelijk af op een eigenwoningschuld van 750.000 euro in 2021 en 500.000 euro structureel. Dit is een lastenverzwaring van 0,2 mld euro in 2021 en 0,1 mld euro structureel. (CU_263)
- De ChristenUnie beperkt de premiedifferentiatie in de WGA tot vijf jaar in plaats van tien jaar. Het wegnemen van deze financiële prikkel leidt tot hogere WIA-uitgaven (CU_137_a) en per saldo ook tot 0,1 mld euro hogere WGA-premies in 2021 (0,2 mld euro structureel). (CU_137_b)
- De ChristenUnie schaft de aftrekbaarheid van de eigen bijdrage van de werknemer voor een duurdere leaseauto af. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (CU_157)
- De ChristenUnie introduceert een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen, met een uitkering van maximaal 70% van het minimumloon. De premies zijn kostendekkend en worden betaald uit het winstinkomen. Deze maatregel groeit langzaam in vanaf 2021, in dat jaar zijn zowel premielasten als uitgaven nog verwaarloosbaar. Structureel leidt de premieheffing tot een lastenverzwaring van 0,7 mld euro. (CU_154_a, 154_c)

Vermogen en winst

- De ChristenUnie schaft de verhuurderheffing af. Dit verlaagt de overheidsinkomsten met 2 mld euro. (CU_183)
- De ChristenUnie introduceert een aftrek voor eigen vermogen voor bedrijven van taakstellend 2 mld euro. Voor dit bedrag kan een vermogensaftrek van naar verwachting circa 2% worden ingevoerd. (CU_243)
- De ChristenUnie verlaagt het tarief in de tweede schijf van de vennootschapsbelasting van 25% naar 22,5%. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 1,2 mld euro. (CU_178_j)
- De ChristenUnie verlaagt het tarief in de eerste schijf van de vennootschapsbelasting van 20% naar 17,5%, waardoor de lasten voor bedrijven met 0,5 mld euro worden verlicht. (CU_178_i)
- De ChristenUnie introduceert een vrijstelling in de overdrachtsbelasting voor starters op de woningmarkt. Dit is een lastenverlichting van 0,4 mld euro voor gezinnen. (CU_182)
- De ChristenUnie verhoogt het heffingsvrije vermogen naar 30.000 euro in 2021. In 2021, als de ChristenUnie een vermogensaanwasbelasting in box 3 invoert, vertaalt dit zich in een hogere heffingsvrije voet. De vermogensaanwasbelasting vervangt de huidige

vermogensrendementsheffing in box 3. Dit is een lastenverlichting van 0,1 mld euro. Structureel is er sprake van een lastenverlichting van 0,2 mld euro. (CU_169)

- De ChristenUnie introduceert de ozb voor gebruikers als extra belastinggebied voor gemeenten. Dit is een lastenverzwaring van 4 mld euro. De ChristenUnie roomt deze lastenverzwaring af via het Gemeentefonds, zodat de lasten op inkomen en arbeid landelijk kunnen worden verlaagd. (CU_255)
- De ChristenUnie beperkt de aftrekbaarheid van rente voor bedrijven tot maximaal 30% van de winst voor rente, belastingen, afschrijvingen en amortisatie (EBITDA) met een drempel van 1 mln euro zonder groepsvrijstelling, conform de bouwstenen 0 en 1 van de werkgroep fiscaliteit van de Studiegroep Duurzame Groei. Dit betekent een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,2 mld euro. Daarnaast beperkt de partij belastingontwijking door bedrijven via Nederland door een bronbelasting in te voeren op uitgaande rente en royalty's naar landen met een vpb-tarief lager dan 10%, conform de bouwstenen 11 en 12 van eerder genoemde werkgroep. (CU_178_a, 178_b)
- De ChristenUnie verhoogt de tarieven in de erf- en schenkbelasting met 10% en verkort de eerste schijf tot 100.000 euro, waardoor de lasten voor gezinnen met 0,8 mld euro worden verzwaard. (CU_177)
- De ChristenUnie schaft de aftrek over de vergoeding op zogenoemde additionele Tier-1 instrumenten (coco's) voor banken en vergelijkbare instrumenten voor verzekeraars af, conform bouwsteen 7 van de werkgroep fiscaliteit van de Studiegroep Duurzame Groei. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro. (CU_178_f)
- De ChristenUnie schaft de kleinschaligheidsaftrek (KIA) af, waardoor de lasten voor bedrijven worden verzwaard met 0,4 mld euro. (CU_178_d)
- De ChristenUnie versobert de verliesverrekening in de vennootschapsbelasting, door de carry-back af te schaffen en de carry forward te beperken tot zes jaar. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro in 2021 en 1,0 mld euro structureel. (CU_178_e)
- De ChristenUnie verhoogt het effectieve tarief van de innovatiebox van 5% naar 10%. Daarnaast worden de voorwaarden aangescherpt zodat de innovatiebox voor taakstellend 0,1 mld euro wordt beperkt. Deze maatregelen leiden tot een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro. (CU_178_c, 179_b)
- De ChristenUnie voert een generieke minimum-kapitaalregel (thin cap rule) in conform bouwsteen 8 van de werkgroep fiscaliteit van de Studiegroep Duurzame Groei. Dat betekent een beperking van de renteaftrek over vreemd vermogen vanaf 92% van het commerciële balanstotaal. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro die vooral effect heeft op banken. (CU_178_g)
- De ChristenUnie kort de lengte van de eerste schijf van de vennootschapsbelasting in van 350.000 euro naar 200.000 euro. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro. (CU_178_h)
- De ChristenUnie introduceert twee schijven in box 2 met een tarief van 20% voor de eerste 70.000 euro en een tarief van 30% voor hetgeen de 70.000 euro te boven gaat. Dat betekent een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,1 mld euro in 2021 en 0,2 mld euro structureel. (CU_248)

Milieu

- De ChristenUnie verlaagt de motorrijtuigenbelasting voor personen- en bestelauto's. Dit is een lastenverlichting van 0,6 mld euro. Deze maatregel is gekoppeld aan de invoering van de congestie- en de cordonheffing (CU_200_d en CU_200_a). (CU_252)
- Het invoeren van de kilometerheffing voor vracht- en bestelauto's (Maut) leidt tot accijnsderving. Dit vermindert de belastingontvangsten met 0,2 mld euro. (CU_198_c)
- De ChristenUnie schaft het eurovignet af. Dit is een lastenverlichting van 0,2 mld euro. (CU_198_e)
- De ChristenUnie introduceert een energiebesparingsaftrek in de loon- en inkomstenheffing. Dit is een lastenverlichting van 0,1 mld euro voor gezinnen. (CU_193)
- De ChristenUnie introduceert een kilometerheffing voor vracht- en bestelauto's (Maut) met een opbrengst van 2,7 mld euro. Deze heffing verhoogt de lasten voor bedrijven en het buitenland en gaat gepaard met exploitatiekosten (CU_198b) en accijnsderving (CU_198_c). (CU_198_a, 198_d)
- De ChristenUnie verhoogt de tarieven in de energiebelasting. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen en bedrijven van 1,1 mld euro. Op lange termijn wordt de opbrengst van deze maatregel, ondanks verdere oploep van de tarieven, 0,9 mld euro, vanwege een structureel lagere grondslag. (CU_195)
- De ChristenUnie voert een jaarlijks stijgende minimumprijs voor CO₂ in voor energie en industrie. Dit is een lastenverzwaring van 0,8 mld euro in 2021, oplopend tot 1,1 mld euro structureel. (CU_190_a)
- De ChristenUnie voert een congestieheffing in. De opbrengst van deze heffing bedraagt 0,4 mld euro. Deze heffing gaat gepaard met exploitatiekosten (CU_200_c). (CU_200_a, 200_b)
- De ChristenUnie introduceert een belasting op restwarmte. De opbrengst van deze belasting is 0,4 mld euro. (CU_256)
- De ChristenUnie voert een cordonheffing in. De opbrengst van deze heffing bedraagt 0,3 mld euro. Deze heffing gaat gepaard met exploitatiekosten (CU_200_c). (CU_200_d, 200_e)
- De ChristenUnie verhoogt de Opslag Duurzame Energie (ODE) op de energierekening om de SDE+ (CU_188_c) te financieren. Dit is een lastenverzwaring van 0,2 mld euro in 2021, die oploopt tot 4,9 mld euro structureel. (CU_188_a, 188_b)
- De ChristenUnie verhoogt de verbrandingsbelasting met 0,1 mld euro. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven. (CU_201)

Overig

- De ChristenUnie harmoniseert de btw-tarieven. Het nieuwe geharmoniseerde tarief wordt 19,5%. Uitzondering betreft voedingsmiddelen en voedingsmiddelen verstrekt in de horeca. Alleen voor deze productcategorieën blijft het lage btw-tarief van 6% in stand. Dit betekent een lastenverzwaring voor gezinnen en bedrijven van 2,0 mld euro. (CU_251)
- De ChristenUnie verhoogt taakstellend de tabaksaccijns, met een opbrengst van 0,3 mld euro. (CU_175_a)
- De ChristenUnie verhoogt taakstellend de alcoholaccijns, met een opbrengst van 0,1 mld euro. (CU_175_b)

- De ChristenUnie verhoogt de kansspelbelasting taakstellend met 0,1 mld euro. (CU_176)

Gasbaten

- De ChristenUnie verlaagt de gaswinning in Groningen met 3 mld Nm³. Dit verlaagt de overheidsontvangsten met 0,4 mld euro. Er is geen structureel effect op de overheidsbegroting. (CU_187)

Tabel 14.12 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2021, ex ante, mld euro

(-) betekent EMU-saldo verslechterend, (+) betekent EMU-saldo verbeterend.	2021
Inkomen en arbeid	-13,6
Verlaging tarief tweede en derde schijf naar tarief eerste schijf (CU_162, 163)	-10,6
Verlagen tarief eerste schijf naar 34% (CU_161)	-5,1
Verhoging algemene heffingskorting (CU_165)	-1,0
Verdere verlaging sociale premies werkgevers (CU_151)	-0,9
Verhogen en geleidelijke afbouw ouderenkorting (CU_147)	-0,8
Verlagen tarief vierde schijf naar 49% (CU_164)	-0,5
Verlagen Aof-premie werkgevers (CU_150_b)	-0,5
Verlagen WW-premie (CU_150_a)	-0,3
Herinvoering overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting voor gezinnen met jonge kinderen (CU_166)	-0,2
Verhoging aftrek specifieke zorgkosten (CU_131)	-0,1
Herintroductie ouderschapsverlofkorting (CU_146_a)	-0,1
Afschaffing doorsneesystematiek (CU_258)	-0,1
Aftrekkosten box 1 beperken tot tarief eerste schijf (CU_171, 155, 184)	1,7
Aftoppingsgrens pensioenpremies naar anderhalf keer modaal (CU_156)	1,7
Verkorten derde schijf in box 1 (CU_170)	0,6
Verkleinen marge gebruikelijk loon box 2 (CU_250)	0,4
Verhogen Aof-premie i.v.m. uitbreiden zwangerschapsverlof (CU_158)	0,4
Beperken 30%-regeling en de regeling extraterritoriale kosten (CU_174)	0,3
Verplichte loonverzekering ZW zelfstandigen (premies) (CU_154_d, 154_f)	0,3
AOW-premie verder fiscaliseren (CU_160)	0,2
Loondoorbetaling bij ziekte: premie tweede jaar kleine werkgevers (CU_159_b)	0,2
Beperken overdraagbaarheid van de inkomensafhankelijke combinatiekorting en arbeidskorting conform de algemene heffingskorting (CU_249)	0,2
Aftoppen hypotheekrenteafrek op een eigenwoningschuld van 500.000 euro (CU_263)	0,2
Premiedifferentiatie WGA beperken tot vijf jaar: lasten (CU_137_b)	0,1
Afschaffen aftrekbaarheid eigen bijdrage werknemer voor een duurdere leaseauto (CU_157)	0,1
Verplichte AOV voor zelfstandigen op wml-niveau (premies) (CU_154_a, 154_c)	0,0
Vermogen en winst	2,3
Afschaffen verhuurderheffing (CU_183)	-2,0
Introductie vermogensaftrek voor bedrijven (CU_243)	-2,0
Verlagen tarief tweede schijf vennootschapsbelasting (CU_178_j)	-1,2
Verlagen tarief eerste schijf vennootschapsbelasting (CU_178_i)	-0,5
Vrijstelling overdrachtsbelasting voor starters (CU_182)	-0,4
Hoger heffingsvrij vermogen en vermogensaanwasbelasting in box 3 (CU_169)	-0,1
Invoeren ozb-gebruikersdeel (CU_255)	4,0
Beperken renteaftrek bedrijven (CU_178_a, 178_b)	1,2
Verhogen tarieven erf- en schenkbelasting (CU_177)	0,8
Afschaffen aftrek vergoeding over additioneel Tier-1 instrumenten (CU_178_f)	0,5
Afschaffen kleinschaligheidsaftrek (KIA) (CU_178_d)	0,4

Versoberen verliesverrekening (CU_178_e)	0,4
Verhogen effectief tarief en beperken Innovatiebox (CU_178_c, 179_b)	0,4
Invoeren generieke minimum kapitaalregel (thin cap rule) (CU_178_g)	0,3
Inkorten eerste schijf vennootschapsbelasting (CU_178_h)	0,2
Introductie twee schijven in box 2 (CU_248)	0,1
Milieu	4,9
Verlagen motorrijtuigenbelasting (CU_252)	-0,6
Invoeren kilometerheffing vracht- en bestelauto's (accijnsderving) (CU_198_c)	-0,2
Afschaffen eurovignet (CU_198_e)	-0,2
Introductie energiebesparingsaftrek voor particulieren (CU_193)	-0,1
Invoeren kilometerheffing vracht- en bestelauto's (CU_198_a, 198_d)	2,7
Verhogen energiebelasting (CU_195)	1,1
Invoeren minimumprijs CO ₂ (CU_190_a)	0,8
Invoeren congestieheffing (CU_200_a, 200_b)	0,4
Invoeren heffing op lozen restwarmte (CU_256)	0,4
Invoeren cordonheffing (CU_200_d, 200_e)	0,3
Verhogen ODE (CU_188_a, 188_b)	0,2
Verhogen verbrandingsbelasting (CU_201)	0,1
Overig	2,5
Harmoniseren btw-tarieven op 19,5% (CU_251)	2,0
Verhogen tabaksaccijns (CU_175_a)	0,3
Verhogen alcoholaccijns (CU_175_b)	0,1
Verhogen kansspelbelasting (CU_176)	0,1
Totaal beleidsmatige lasten	-3,8
w.v. gezinnen	-5,6
bedrijven	1,2
buitenland	0,5
Gasbaten	
Verlagen gaswinning in Groningen (CU_187)	-0,4

14.7 GroenLinks

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van de door GroenLinks voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2017 en betreffen afwijkingen ten opzichte van de middellangetermijnverkenning zoals weergegeven in hoofdstuk 4 van de *Macro Economische Verkenning 2017*.

14.7.1 Uitgaven

GroenLinks intensiveert per saldo 10,0 mld euro in 2021 op de collectieve uitgaven. Na een opsomming volgt een tabel met de uitgavenmaatregelen.

Veiligheid

- GroenLinks trekt 0,4 mld euro uit voor uitbreiding van het aantal wijkagenten en voor rechtsbijstand, begeleiding en reclassering. (GL_143)
- GroenLinks schaft detentie korter dan een maand af, voert elektronische detentie in en stopt opsporing, vervolging, berechting en tenuitvoerlegging van criminaliteit m.b.t. softdrugs. Dit leidt tot een ombuiging van 0,1 mld euro en structureel 0,2 mld euro. (GL_181)

Defensie

- GroenLinks verhoogt het defensiebudget met 0,2 mld euro gericht op verbetering van de inzetbaarheid en verhoging van cybersecurity. (GL_144)
- GroenLinks buigt 0,2 mld euro om op defensie onder andere door samenvoegen van landmacht en van marine met omringende landen en door efficiencyverbetering van wapensystemen. (GL_152)

Bereikbaarheid

- GroenLinks trekt 0,9 mld euro extra uit voor aanleg en gebruik van het openbaar vervoer. (GL_140)
- Het invoeren van een kilometerheffing en een congestieheffing leidt tot exploitatiekosten. Dit is een intensivering van 0,3 mld euro. (GL_182_c)
- Het invoeren van de kilometerheffing voor vracht- en bestelauto's (Maut) leidt tot exploitatiekosten. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro. (GL_186_b)
- GroenLinks trekt 0,2 mld euro extra uit voor infrastructuur voor fietsgebruik en infrastructuur voor elektrische auto's. (GL_141)
- GroenLinks verlaagt de uitgaven aan de aanleg van wegen in het Infrastructuurfonds met 0,6 mld euro. (GL_151)

Milieu

- GroenLinks wil een tender voor energiebesparing (stimulans innovatie t.b.v. de toekomstige energietransitie). Het gaat hier om een structurele intensivering van 0,5 mld euro. (GL_135)
- GroenLinks intensiveert in groene innovatie. Het gaat om een intensivering van 0,5 mld euro. (GL_150)

- GroenLinks intensificeert 0,4 mld euro op het gebied van natuur en natuurbeheer. (GL_136)
- Om de gaswinning in Groningen met 12 mld Nm³ te kunnen verlagen (GL_138_a) zijn investeringen in de infrastructuur en in nieuwe stikstofinstallaties nodig. Dit is een jaarlijkse intensivering van 0,3 mld euro tijdens de kabinetsperiode. Het structurele effect is 0. (GL_138_b)
- Bij GroenLinks nemen de SDE+-uitgaven toe met 0,2 mld euro in 2021. Het gaat hierbij om het naar voren halen van uitgaven aan zon-pv. Daarnaast verhoogt GroenLinks de SDE+-uitgaven met 8 mld euro structureel voor andere duurzame energieprojecten. Deze verplichting wordt aangegaan tijdens de komende kabinetsperiode. Door een lange aanlooptijd bij implementatie hebben deze projecten tot en met 2021 geen budgettair effect. (GL_132_c)
- GroenLinks intensificeert 0,2 mld euro in geothermie. (GL_268)
- De overheid koopt alleen nog emissieloze auto's. Dit betekent een verhoging van de uitgaven van 0,1 mld euro. (GL_259)
- GroenLinks intensificeert 0,1 mld euro op het gebied van landbouw. (GL_137)
- GroenLinks intensificeert 0,1 mld euro in de energie-investeringsaftrek (EIA), de VAMIL en circulaire inkoop. (GL_263)

Onderwijs

- GroenLinks verhoogt de lumpsum van het voortgezet onderwijs met 0,8 mld euro voor verschillende doelen: klassenverkleining in het vmbo, lesprogramma's voor achterstandsleerlingen, meer passend onderwijs, preventie vroegtijdig schoolverlaten, het stimuleren van een brede brugklas, coaching van beginnende leraren, het verlagen van de lestaak van leraren in het vo met 22,5 klokuren per fte per jaar en salarisverhoging voor vmbo-docenten (ter waarde van 2%). (GL_116, 117, 118, 119, 120, 121, 122)
- GroenLinks verhoogt de lumpsum van het primair onderwijs voor scholen met een positief schoolgewicht met 0,4 mld euro met als doel het verlagen van de maximum klassenomvang naar 21 leerlingen. (GL_112)
- GroenLinks verlaagt het wettelijk collegegeld in het hoger onderwijs en het lesgeld in het mbo met een kwart, waarbij instellingen volledig gecompenseerd worden voor misgelopen ontvangsten. Dit betekent een intensivering van 0,4 mld euro. (GL_265)
- GroenLinks verhoogt de lumpsum van het primair onderwijs met 0,3 mld euro voor verschillende doelen: intensieve (non)cognitieve steunlessen voor leerlingen met grote leerachterstanden, een jaar coaching voor beginnende leraren en een maximale klassengrootte voor beginnende leraren van 21 leerlingen, meer passend onderwijs en hogere salarissen voor leraren (ter waarde van 0,19%). (GL_113, 114, 115)
- GroenLinks verhoogt de lumpsum van het mbo met 0,2 mld euro met als doel een intensieve begeleiding van risicojongeren om voortijdig schoolverlaten te voorkomen. (GL_123)
- GroenLinks intensificeert 0,2 mld euro in hoger onderwijs, met als doel publieke bekostiging van de tweede bachelor en master (en stapelen) en het bevorderen van doorstroming (schakelklassen, begeleiding en voorlichting). (GL_125, 124)

- GroenLinks intensificeert 0,2 mld euro in scholingsvouchers van 1000 euro voor laagopgeleide werkenden. (GL_128_a)
- GroenLinks intensificeert 0,1 mld euro in het post-initieel onderwijs met als doel kwaliteitsverbetering en het opzetten van een EVC-structuur (eerder verworven competenties). (GL_128_b)
- GroenLinks verhoogt de uitgaven voor fundamenteel onderzoek met 0,1 mld euro. (GL_127_b)
- GroenLinks intensificeert 0,1 mld euro in begeleiding en scholing voor asielzoekers en vergunninghouders (incl. kinderen). (GL_131)
- GroenLinks verhoogt de aanvullende beurs met 125 euro per maand. Dit is een structurele intensivering van 0,1 mld euro. (GL_126)
- GroenLinks buigt 0,1 mld euro om door verminderen van het budget van de NWO. (GL_180)

Zorg

- GroenLinks schaft het verplicht eigen risico af en introduceert een verbod op het vrijwillig eigen risico. Door interactie met het hoofdlijnenakkoord (GL_154) zijn de eigen betalingen onder het eigen risico lager. De maatregelen resulteren hierdoor in een verhoging van de collectieve zorguitgaven met 4,4 mld euro. Het gaat deels om een verschuiving van private naar collectieve zorguitgaven. (GL_111_a, 111_d, 251_a)
- GroenLinks intensificeert 1,7 mld euro in 2021 ten behoeve van een nog nader uit te werken bezettingsnorm voor de verpleeghuiszorg. (GL_273)
- GroenLinks voert een intensivering door in de gehandicaptenzorg van 0,4 mld euro in 2021. (GL_271)
- GroenLinks wil alle medisch specialisten verplichten tot loondienst en ze onder de Wet Normering Topinkomens (WNT) brengen (ZiK_008). Dit betreft een intensivering van 0,3 mld euro in 2021 en een structurele ombuiging van 0,6 mld euro. Een onzekere factor bij de overgang zijn de waardeoverdrachten (tot maximaal 2 mld euro) van de overheid naar de medisch specialisten voor de financiële claims op grond van eigendomsontneming (verlies aan goodwill). Deze zijn op PM gezet. (GL_156)
- GroenLinks scheidt wonen en zorg in de Wlz met compensatie voor financieel minder draagkrachtigen. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_077b). Voor de zorg levert dit structureel een ombuiging op van 2,3 mld euro. Vanwege transitie- en uitvoeringskosten is het in 2021 een intensivering van 0,1 mld euro. Zie GL_167_b voor de inkomensondersteuning. (GL_167_a, 167_c)
- GroenLinks heeft de intentie om in de ziekenhuiszorg en de geestelijke gezondheidszorg een hoofdlijnenakkoord af te sluiten in combinatie met het macrobeheersinstrument. Per saldo resulteren ombuigingen van 0,9 mld euro in de ziekenhuiszorg en 0,1 mld euro in de geestelijke gezondheidszorg. Voor ombuigingen geldt dat lagere zorguitgaven leiden tot minder zorg of lagere kwaliteit van zorg. (GL_154)
- GroenLinks neemt in de curatieve zorg diverse maatregelen uit *Zorgkeuzes in Kaart* op het gebied van geneesmiddelen: aanpassing van Wet geneesmiddelenprijzen (ZiK_065), herberekening van limieten geneesmiddelenvergoedingssysteem (ZiK_066), overhevelen medisch specialistische geneesmiddelen naar ziekenhuisbudget (ZiK_067), uitbreiding centrale inkoop genees- en hulpmiddelen door de Rijksoverheid (ZiK_071), verplichten

uniforme barcodering genees- en hulpmiddelen (ZiK_073). Bij de herberekening van limieten geneesmiddelenvergoedingssysteem gaat het deels om een verschuiving van collectieve naar private zorguitgaven. Samen betreft dit een ombuiging van 0,4 mld euro in 2021 en een structurele ombuiging van 0,5 mld euro. (GL_239_a, 240_a, 245_a, 247)

- GroenLinks voert in de Wlz een verplichting in voor zorgkantoren (Wlz-uitvoerders) om meerjarige contracten met budgetafspraken af te sluiten met zorgaanbieders. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_085). Het is een ombuiging van 0,2 mld euro in 2021. De structurele ombuiging is 0,1 mld euro. De concurrentie tussen aanbieders neemt namelijk op den duur af. (GL_169)
- GroenLinks neemt in de curatieve zorg diverse kleine maatregelen uit *Zorgkeuzes in Kaart*: capaciteitsregulering dure infrastructuur (ZiK_041), capaciteitsplan spoedeisende hulp (ZiK_042), substitutie eenvoudige tweedelijnszorg (ZiK_051), palliatieve zorg van ziekenhuis naar thuissetting (ZiK_055), belonen van infectiepreventie in ziekenhuizen (ZiK_059), verminderen vermijdbare heropnames (ZiK_060) en een bestuurlijk akkoord mondzorg (ZiK_061). Tezamen is dit een ombuiging van 0,2 mld euro. (GL_159, 160, 161, 162, 163, 164, 165)
- GroenLinks introduceert een vermogenstoets in de Wlz en de Wmo. Dit is feitelijk een verhoging van de vermogensinkomensbijtelling van 8% naar 100%. De maatregel leidt tot een ombuiging van 0,1 mld euro. Het gaat deels om een verschuiving van collectieve naar private zorguitgaven. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_018). (GL_158_a)
- De overheid verplicht zorgkantoren om bij de zorginkoop in de Wlz gedifferentieerde tarieven te hanteren die afhangen van het overheadpercentage en het ziekteverzuim van de aanbieder. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_002). Het is een ombuiging van 0,1 mld euro in 2021. (GL_155)
- GroenLinks zet in op gepast gebruik van zorg. Deze maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_014) betekent een ombuiging van 0,1 mld euro. (GL_157)
- GroenLinks brengt de geestelijke gezondheidszorg onder in een apart wettelijk kader met instellingsbudgettering (ZiK_100). In 2021 resulteert dit in een beperkte ombuiging. Structureel is de ombuiging 0,1 mld euro. (GL_171)
- GroenLinks stimuleert integrale dementiezorg door de introductie van een landelijke subsidieregeling ter bekostiging van casemanagers dementiezorg. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_091). De beperkte ombuiging door de grotere inzet van casemanagers dementiezorg in 2021 loopt op tot 0,1 mld euro structureel. (GL_170)

Sociale zekerheid

- GroenLinks verhoogt de kindbedragen (eerste t/m zesde kind) in het kindgebonden budget en de kopjes voor kinderen ouder dan twaalf jaar. Daarnaast wordt een kopje geïntroduceerd voor kinderen tussen zes en twaalf jaar. Het kindgebonden budget wordt voor ieder huishouden afgebouwd tot nul bij een inkomen van ca. 80 duizend euro. Dit is een intensivering van 1,5 mld euro. (GL_175_b)
- GroenLinks verhoogt de AOW-uitkering in twintig jaar met 15%. Dit is een intensivering van 1,2 mld euro in 2021 en 6,7 mld euro structureel. (GL_101)

- GroenLinks introduceert drie dagen gratis kinderopvang voor kinderen van een half tot en met drie jaar. Dit is een intensivering van 0,7 mld euro in 2021 (jaar van invoering) en 2,1 mld euro structureel. (GL_108)
- GroenLinks verhoogt de bijstandsuitkering naar 74,5% minimumloon voor alleenstaanden en 104,5% minimumloon voor paren. De intensivering is 0,4 mld euro in 2021 en 0,5 mld euro structureel. (GL_272)
- GroenLinks breidt het betaald geboorteverlof uit tot zeven weken per partner tegen 70% van het loon. Dit is een intensivering van 0,3 mld euro. (GL_109)
- GroenLinks breidt het geboorteverlof voor de partner uit met vijftien dagen. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro. (GL_110)
- GroenLinks introduceert een collectieve verzekering voor het tweede jaar loondoorbetaling bij ziekte voor bedrijven tot tien werknemers. De overheidsuitgaven nemen 0,2 mld euro toe. (GL_106_a)
- GroenLinks stelt een geoormerkt budget beschikbaar voor meer face-to-face gesprekken in de dienstverlening van het UWV. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in 2021. (GL_105)
- GroenLinks breidt het aantal beschutte werkplekken uit met 20.000 plekken. De ingroei van deze extra werkplekken sluit aan bij het ingroeipad van de oorspronkelijke plekken. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in 2021 en een structurele intensivering van 0,5 mld euro. (GL_103)
- GroenLinks schaft het jeugdminimumloon af vanaf 18 jaar. Dit betekent een verhoging van de Wajonguitkeringen voor achttien- tot en met twintigjarigen met structureel 0,1 mld euro. (GL_104_a)
- GroenLinks introduceert een arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen, waarbij de premie wordt betaald uit de algemene middelen. De uitkering bedraagt maximaal 70% van het minimumloon. Deze maatregel groeit langzaam in vanaf 2021, en leidt uiteindelijk tot een structurele intensivering van 1,3 mld euro. (GL_102)
- GroenLinks voert een quotum voor arbeidsgehandicapten in. Dit leidt tot heffingsinkomsten (zie GL_276_a). Daarnaast is sprake van een beperkte besparing op uitkeringslasten en uitgaven aan uitvoeringskosten. (GL_276_b, 276_c)
- GroenLinks schaft de zorgtoeslag af. De ombuiging is 5,5 mld euro in 2021. (GL_153)
- GroenLinks schaft de kinderbijslag af. Dit is een ombuiging van 3,2 mld euro. (GL_175_a)
- GroenLinks maakt werkgevers verantwoordelijk voor het eerste half jaar WW. De maatregel levert een structurele besparing op van 0,8 mld euro. De maatregel impliceert een niet-EMU relevante lastenverzwaring voor bedrijven. (GL_176_a)
- GroenLinks biedt de mogelijkheid om, actuariel neutraal, de AOW maximaal drie jaar later te laten ingaan. Latere opname wordt, in termen van contante waarden, exact gecompenseerd door een verhoging van de AOW-uitkering. In de jaren 2019-2021 zijn de AOW-uitgaven lager omdat een deel van de 'nieuwe' AOW-gerechtigden opteert voor latere opname. In 2021 is dit effect 0,3 mld euro. Omdat dit vanwege de actuariële neutraliteit leidt tot hogere uitkeringen zijn de AOW-uitgaven op lange termijn echter hoger (0,3 mld euro). De actuariële neutraliteit leidt er bij later opnemen namelijk toe dat de (procentuele) stijging van de uitkeringen groter is dan de (procentuele) daling van het aantal uitkeringsjaren. (GL_264)

- GroenLinks scheidt wonen en zorg in de Wlz. Cliënten die hun woon- en verblijfslasten niet zelf kunnen dragen worden gecompenseerd. Dit betreft structureel 2,2 mld euro. (GL_167_b)

Overdrachten aan bedrijven

- GroenLinks intensificeert 1,5 mld euro in een loonkostensubsidie ten behoeve van de onderkant van de arbeidsmarkt. (GL_228)
- GroenLinks intensificeert 0,3 mld euro in innovatie via budget voor het mkb. (GL_148)
- GroenLinks beperkt de afdrachtsvermindering werkgevers WBSO tot innovaties die nieuw zijn voor de wereld. Dit betekent een ombuiging van 0,6 mld euro. (GL_177)
- GroenLinks buigt maximaal om op topsectorenbeleid, wat een besparing van 0,1 mld euro oplevert. (GL_178)

Internationale samenwerking

- GroenLinks verhoogt de uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking met 2,1 mld euro, onder andere voor extra opvang in de regio. (GL_142)

Overig

- GroenLinks intensificeert 0,2 mld euro in het Gemeentefonds, met als doel extra voorzieningen in wijken met vooral sociale huurwoningen. (GL_145)
- GroenLinks verhoogt het budget voor kunst en cultuur met 0,2 mld euro. (GL_146)
- GroenLinks intensificeert 0,2 mld euro in asielopvang in Nederland met als doel kleinschaligere opvang door gemeenten en het verbeteren en versnellen van procedures. (GL_147_a)
- GroenLinks intensificeert 0,2 mld euro in inburgering en het bevorderen van sociale cohesie. (GL_147_b)

Tabel 14.13 Netto ombuigingen in 2021, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(-) betekent EMU-saldo verslechterend, (+) betekent EMU-saldo verbeterend.	2021
Veiligheid	-0,2
Intensivering veiligheid en justitie (GL_143)	-0,4
Ombuiging veiligheid (GL_181)	0,1
Defensie	0,0
Verhogen van defensie-uitgaven (GL_144)	-0,2
Ombuiging defensie (GL_152)	0,2
Bereikbaarheid	-0,9
Intensivering openbaar vervoer (GL_140)	-0,9
Invoeren kilometer- en congestieheffing (exploitatiekosten) (GL_182_c)	-0,3
Invoeren kilometerheffing vracht- en bestelauto's (exploitatiekosten) (GL_186_b)	-0,2
Intensivering infrastructuur voor fietsgebruik en elektrische auto's (GL_141)	-0,2
Verlagen aanlegbudget wegen (GL_151)	0,6
Milieu	-2,4
Tender energiebesparing (GL_135)	-0,5

Intensivering groene innovatie (GL_150)	-0,5
Intensivering natuur en natuurbeheer (GL_136)	-0,4
Verlagen gaswinning in Groningen (investeringskosten) (GL_138_b)	-0,3
Verhogen SDE+ (GL_132_c)	-0,2
Intensivering geothermie (GL_268)	-0,2
Overgaan op emissieloze auto's door de overheid (GL_259)	-0,1
Intensivering landbouw (GL_137)	-0,1
Intensivering in EIA, VAMIL en circulaire inkoop (GL_263)	-0,1
Onderwijs	-2,8
Verhogen lumpsum vo (GL_116, 117, 118, 119, 120, 121, 122)	-0,8
Verhogen lumpsum po (voor scholen met een positief schoolgewicht) (GL_112)	-0,4
Verlagen wettelijk collegegeld ho en lesgeld mbo met een kwart (GL_265)	-0,4
Verhogen lumpsum po (GL_113, 114, 115)	-0,3
Verhogen lumpsum mbo (GL_123)	-0,2
Intensiveringen ho (GL_125, 124)	-0,2
Scholingsvouchers t.w.v. 1000 euro voor laagopgeleide werkenden (GL_128_a)	-0,2
Intensivering post-initieel onderwijs en opzetten EVC (GL_128_b)	-0,1
Fundamenteel onderzoek (GL_127_b)	-0,1
Intensivering onderwijs voor vluchtelingen (GL_131)	-0,1
Verhogen aanvullende studiebeurs met 125 euro (GL_126)	0,0
Ombuiging NWO (GL_180)	0,1
Zorg	-4,7
Afschaffen van het verplicht eigen risico (GL_111_a, 111_d, 251_a)	-4,4
Taakstellende intensivering t.b.v. bezettingsnorm verpleeghuiszorg (GL_273)	-1,7
Intensivering gehandicaptenzorg (GL_271)	-0,4
Medisch specialisten verplicht in loondienst en onder de Wet Normering Topinkomens (GL_156)	-0,3
Volledig scheiden van wonen en zorg in de Wlz, structurele besparing in de Wlz (GL_167_a, 167_c)	-0,1
Hoofdlijnenakkoord ziekenhuiszorg en ggz i.c.m. MBI (GL_154)	1,0
Diverse maatregelen op het gebied van geneesmiddelen (GL_239_a, 240_a, 245_a, 247)	0,4
Verplichten meerjarige contracten in de Wet langdurige zorg (GL_169)	0,2
Diverse maatregelen curatieve zorg (GL_159, 160, 161, 162, 163, 164, 165)	0,2
Vermogenstoets in Wlz en Wmo (GL_158_a)	0,1
Overhead- en ziekteverzuimnormen in Wlz (GL_155)	0,1
Gepast gebruik (GL_157)	0,1
Wettelijk kader met instellingsbudgettering voor de geestelijke gezondheidszorg (GL_171)	0,0
Stimuleren integrale dementiezorg (GL_170)	0,0
Sociale zekerheid	5,1
Aanpassing en intensivering kindgebonden budget (GL_175_b)	-1,5
Verhoging AOW-uitkering (GL_101)	-1,2
Kinderopvang: drie dagen gratis voor kinderen van een half tot en met drie jaar (GL_108)	-0,7
Verhogen bijstand (GL_272)	-0,4
Uitbreiding betaald geboorteverlof (GL_109)	-0,3
Uitbreiding betaald geboorteverlof met 15 dagen (GL_110)	-0,2
Loondoorbetaling bij ziekte: collectief tweede jaar kleine werkgevers (GL_106_a)	-0,2
Meer face-to-face gesprekken in dienstverlening UWV (GL_105)	-0,1
Uitbreiding beschutte werkplekken (GL_103)	-0,1
Jeugdminimumloon vanaf 18 jaar afschaffen (GL_104_a)	0,0
Premievrije AOV voor zelfstandigen op wml-niveau (uitgaven) (GL_102)	0,0
Quotum arbeidsgehandicapten: uitkeringslasten (GL_276_b, 276_c)	0,0
Afschaffen zorgtoeslag (GL_153)	5,5

Afschaffen kinderbijslag (GL_175_a)	3,2
Werkgevers eerste half jaar verantwoordelijk voor WW (GL_176_a)	0,8
Flexibele AOW-leeftijd: maximaal drie jaar later (GL_264)	0,3
Volledig scheiden van wonen en zorg in de Wlz, compensatie (GL_167_b)	0,0
Overdrachten aan bedrijven	-1,1
Loonkostensubsidie onderkant arbeidsmarkt (GL_228)	-1,5
Intensivering innovatie via budget mkb (GL_148)	-0,3
Ombuiging WBSO (GL_177)	0,6
Ombuiging topsectorenbeleid (GL_178)	0,1
Internationale samenwerking	-2,1
Intensivering ontwikkelingssamenwerking (GL_142)	-2,1
Overig	-0,8
Intensivering Gemeentefonds: voorzieningen in wijken met vooral sociale huurwoningen (GL_145)	-0,2
Intensivering kunst en cultuur (GL_146)	-0,2
Intensivering asielopvang in Nederland (GL_147_a)	-0,2
Intensivering inburgering en sociale cohesie (GL_147_b)	-0,2
Totaal	-10,0

14.7.2 Lasten

GroenLinks verlaagt de collectieve lasten met per saldo 0,0 mld euro in 2021. Een opsomming van de lastenmaatregelen wordt gevolgd door een tabel. Het gaat hier om de beleidsmatige lastenontwikkeling op EMU-basis (blo). De verlaging van 0,0 mld euro is opgebouwd uit een verlaging van 3,9 mld euro voor gezinnen, een verhoging van 2,6 mld euro voor bedrijven en een verhoging van 1,3 mld euro voor het buitenland.

Inkomen en arbeid

- GroenLinks voegt de werkgeverspremies arbeidsongeschiktheid, WW en Zvw samen tot een werkgeversheffing collectieve voorzieningen. Daarin komt een franchise ter hoogte van 79% van het wettelijk minimumloon en vervalt de premiegrens. Hierdoor verschuiven werkgeverslasten van lage naar hoge inkomens. Het tarief voor de nieuwe premie is de som van de huidige tarieven voor de premies arbeidsongeschiktheid, WW en Zvw (19,8% in 2021). Per saldo resulteert dit in een lastenverlichting voor werkgevers van 15,6 mld euro in 2021. (GL_227)
- GroenLinks zet meer collectieve middelen in om de vereveningsbijdrage aan zorgverzekeraars te verhogen. Zorgverzekeraars kunnen daardoor op jaarbasis een 1000 euro lagere nominale premie vragen aan verzekerden. Dit levert een lastenverlichting op van 13,5 mld euro. Een lagere nominale premie heeft geen negatieve gevolgen voor de premieconcurrentie tussen verzekeraars. Omdat GroenLinks de bijdrage uit de collectieve middelen verhoogt zonder de private verzekeringsmarkt te wijzigen, bestaat het risico dat de Europese Commissie dit zal beoordelen als staatssteun. (GL_226)
- GroenLinks verhoogt de arbeidskorting. Het afbouwpercentage wordt versneld. Daarnaast wordt de maximale arbeidskorting verhoogd. Ook wordt het niet-verzilverbare deel uitkeerbaar. De lastenverlichting is per saldo 4,4 mld euro. (GL_234)

- GroenLinks verhoogt het maximale bedrag van de algemene heffingskorting om 2,5 mld euro lastenverlichting te realiseren in 2021. (GL_233)
- GroenLinks verhoogt de inkomensafhankelijke combinatiekorting (IACK). De IACK bouwt af voor inkomens vanaf 40.000 euro. Het bedrag dat met de afbouw wordt opgehaald, gaat naar een hoger maximaal bedrag. Daarnaast wordt het niet-verzilverbare deel uitkeerbaar. Het opbouwpercentage wordt 14,65% en het afbouwpercentage 18,17%. Dit is per saldo een lastenverlichting van 1,0 mld euro. (GL_235)
- GroenLinks verhoogt de alleenstaande-ouderenkorting met 475 euro. Dit is een lastenverlichting van 0,6 mld euro in 2021. (GL_218_f)
- GroenLinks maakt de ouderenkorting voor lagere inkomens volledig uitkeerbaar. Dit kost 0,3 mld euro in 2021. (GL_215)
- GroenLinks zet het tarief derde schijf terug naar 42%. Ook draait GroenLinks de verlenging van de derde schijf van de loon- en inkomstenbelasting uit het Belastingplan 2016 en verdere verlengingen in het basispad terug. Hierdoor wordt de algemene heffingskorting ook eerder afgebouwd. Daarnaast wordt de verlaging van het tarief van de vierde belastingschijf teruggedraaid: in 2021 is dit tarief weer 52%. De lastenverzwaring is 3,6 mld euro in 2021 en 6,3 mld euro structureel. (GL_213)
- GroenLinks schaft de mkb-winstvrijstelling voor zelfstandigen af. Dat betekent een lastenverzwaring van 1,8 mld euro. (GL_222)
- GroenLinks defiscaliseert de eigen woning vanaf 2019 in 24 jaar. Het eigenwoningforfait en de hypotheekrenteaftrek komen geleidelijk te vervallen. Dit is een lastenverzwaring van 1,0 mld euro in 2021 en 4,0 mld euro structureel. (GL_220_a)
- GroenLinks fiscaliseert de AOW-premie geleidelijk tot 2040. Dit is een lastenverzwaring van 0,9 mld euro in 2021. Dit bedrag loopt op naar 3,8 mld euro structureel. (GL_218_a)
- GroenLinks schaft de belastingvrije reiskostenvergoeding auto voor woon-werkverkeer af. Dit is een lastenverzwaring van 0,9 mld euro. Als flankerend beleid worden de mogelijkheden voor leaserijders om op kosten van de werkgever te tanken beperkt. (GL_185)
- GroenLinks schaft de 30%-regeling voor ingekomen werknemers en de regeling extraterritoriale kosten af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,8 mld euro. (GL_221)
- GroenLinks verkleint de marge in de gebruikelijkloonregeling tot 0%, waardoor een groter deel van het inkomen van de DGA onder de progressieve heffing van box 1 valt. Dit is een lastenverzwaring van 0,7 mld euro in 2021 en 0,2 mld euro structureel. (GL_209)
- GroenLinks introduceert een werkgeversheffing op topinkomens van 14% over het loon boven 150.000 euro. Dit is een lastenverzwaring voor werkgevers van 0,6 mld euro in 2021. (GL_217)
- GroenLinks verlaagt de aftoppingsgrens voor pensioenpremies naar twee keer modaal. De lagere aftrek van pensioenpremies leidt tot een lastenverzwaring van 0,5 mld euro in 2021. Op lange termijn zijn de belastbare pensioenuitkeringen lager door een lagere premie-inleg. (GL_219)
- GroenLinks verhoogt de bijtelling in de inkomstenbelasting, met name voor onzuinige auto's. Dit is een lastenverzwaring van 0,3 mld euro. (GL_184)

- GroenLinks schaft de ouderenkorting voor hogere inkomens af en halveert de ouderenkorting voor lagere inkomens in stappen richting 2040. Dit is een lastenverzwaring van 0,3 mld euro in 2021 en 1,3 mld euro structureel in 2040. (GL_218_e, 218_d)
- GroenLinks introduceert een collectieve verzekering voor het tweede jaar loondoorbetaling bij ziekte voor bedrijven tot tien werknemers. De toename van de overheidsuitgaven (GL_106_a) wordt betaald uit een verhoging van werkgeverspremies. Dit is een EMU-relevante lastenverzwaring van 0,2 mld euro. De lastenverzwaring is gedeeltelijk een schuif van private loondoorbetaling naar de collectieve verzekering. (GL_106_c)

Vermogen en winst

- GroenLinks verhoogt de korting op de verhuurderheffing voor woningbouw in gebieden met woningschaarste. Dit is een lastenverlichting van 0,4 mld euro. (GL_212)
- GroenLinks beperkt de aftrekbaarheid van rente voor bedrijven tot maximaal 30% van de winst voor rente, belastingen, afschrijvingen en amortisatie (EBITDA) met een drempel van 1 mln euro zonder groepsvrijstelling, conform de bouwstenen 0 en 1 van de werkgroep fiscaliteit van de Studiegroep Duurzame Groei. Dit betekent een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,2 mld euro. Daarnaast beperkt de partij belastingontwijking door bedrijven via Nederland door een bronbelasting in te voeren op uitgaande rente en royalties naar landen met een vpb-tarief lager dan 10%, conform de bouwstenen 11 en 12 van eerder genoemde werkgroep. (GL_201_a, 201_b, 201_c)
- GroenLinks verhoogt de bankenbelasting taakstellend met 1 mld euro. (GL_205)
- GroenLinks verhoogt het tarief in de tweede schijf van de vennootschapsbelasting van 25% naar 27% en verzwaart zo de lasten voor bedrijven met 0,9 mld euro. (GL_269)
- GroenLinks vervangt de huidige vermogensrendementsheffing in box 3 door een vermogensaanwasbelasting en kiest daarbij voor een heffingsvrije voet van 1000 euro. Daarnaast introduceert GroenLinks een progressief tarief in box 3. Voor een vermogensaanwas van 1000 tot en met 20.000 euro geldt een tarief van 35%; voor een aanwas van 20.000 tot en met 60.000 euro geldt een tarief van 42% en voor een aanwas van meer dan 60.000 geldt een tarief van 52%. Tezamen resulteren deze maatregelen in een lastenverzwaring van 0,7 mld euro in 2021. (GL_204)
- GroenLinks schaft de Innovatiebox af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro. (GL_202)
- GroenLinks harmoniseert en verhoogt de tarieven in de erf- en schenkbelasting. Daar staat tegenover dat de vrijstelling van de eigen woning bij overdracht aan de partner wordt verruimd. Per saldo leiden deze maatregelen tot een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,5 mld euro. (GL_203)
- GroenLinks schaft de aftrek over de vergoeding op zogenoemde additionele Tier-1 instrumenten (coco's) voor banken en vergelijkbare instrumenten voor verzekeraars af, conform bouwsteen 7 van de werkgroep fiscaliteit van de Studiegroep Duurzame Groei. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro. (GL_206)
- GroenLinks versobert de verliesverrekening in de vennootschapsbelasting door de carry-back af te schaffen en de carry forward te beperken tot zes jaar. Dit is een

lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro in 2021 en 1,0 mld euro structureel. (GL_262)

- GroenLinks voert een generieke minimum-kapitaalregel (thin cap rule) in conform bouwsteen 8 van de werkgroep fiscaliteit van de Studiegroep Duurzame Groei. Dat betekent een beperking van de renteaftrek over vreemd vermogen vanaf 92% van het commerciële balanstotaal. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro die vooral effect heeft op banken. (GL_261)
- GroenLinks schaft het doorschuiven van stakingswinst af, waardoor bij de overgang van een onderneming belasting betaald dient te worden over de stakingswinst, ofwel het verschil tussen de boekwaarde van de onderneming en de overnamesom. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro. (GL_267)
- GroenLinks kort de eerste schijf van de vennootschapsbelasting in van 350.000 euro naar 200.000 euro. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,2 mld euro. (GL_210)
- GroenLinks schaft de bedrijfsopvolgingsregeling (BOR) in de erf- en schenkbelasting af, en verzwaart zo de lasten voor bedrijven met 0,1 mld euro in 2021 en 0,4 mld euro structureel. (GL_266_b)
- GroenLinks verhoogt het tarief in box 2 naar 30%, waardoor de lasten voor bedrijven worden verzwaard met 0,1 mld euro in 2021 en 0,4 mld euro structureel. (GL_208)
- GroenLinks schaft de doorschuiffaciliteiten in box 2 af, waardoor 'oneindig' uitstel van belastingheffing in box 2 niet meer mogelijk is. Dat verzwaart de lasten voor bedrijven met 0,1 mld euro. (GL_266_a)
- GroenLinks gaat bij de verkoop van koopwoningen die gekocht zijn na invoering van de maatregel de winst na correctie voor de landelijke trend in huizenprijzen belasten in box 3. Gedurende de bezitsperiode uitgevoerde verbouw- en herstelwerkzaamheden mogen worden afgetrokken. Voor zowel de investeringsaftrek als de belastinggrondslag gelden drempels van 50.000 euro. Dit is een structurele lastenverzwaring van 0,3 mld euro. (GL_220_b)

Milieu

- GroenLinks introduceert een belastingkorting voor het bedrijfsleven, mits bespaard wordt op energie. Het gaat om een lastenverlichting van 1 mld euro. (GL_196)
- Het invoeren van een kilometerheffing en een congestieheffing en de verhoging van de bpm leidt tot accijnsderving. Dit vermindert de belastingontvangsten met 0,6 mld euro. (GL_182_d)
- GroenLinks verlaagt de motorrijtuigenbelasting op bestelauto's. Dit is een lastenverlichting van 0,5 mld euro. (GL_186_f)
- GroenLinks introduceert een belastingaftrek voor duurzame woninginvesteringen. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,4 mld euro. (GL_198)
- Het invoeren van de kilometerheffing voor vracht- en bestelauto's (Maut) leidt tot accijnsderving. Dit vermindert de belastingontvangsten met 0,3 mld euro. (GL_186_c)
- GroenLinks schaft het eurovignet af. Dit is een lastenverlichting van 0,2 mld euro. (GL_186_e)

- GroenLinks introduceert een kilometerheffing voor vracht- en bestelauto's (Maut) met een opbrengst van 3,8 mld euro. Deze heffing verhoogt de lasten voor bedrijven en het buitenland en gaat gepaard met exploitatiekosten (GL_186_b) en accijnsderving (GL_186_c). (GL_186_a, 186_d)
- GroenLinks voert een minimumprijs voor CO₂ in. De grondslag van deze lastenverzwaring wordt gevormd door alle emissies. De grondslag wordt kleiner over de tijd, doordat de CO₂-emissies ook door ander beleid omlaag gaan. In totaal gaat het om een lastenverzwaring van 3,4 mld euro in 2021 en 2,4 mld euro structureel. (GL_189)
- GroenLinks introduceert een kilometerheffing en een congestieheffing op het weggebruik van personenauto's. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen en bedrijven van 3,2 mld euro. Deze heffingen gaan gepaard met exploitatiekosten (GL_182_c) en accijnsderving (GL_186_d). (GL_182_a, 182_b)
- GroenLinks voert een verpakkingenbelasting in met een opbrengst van 2,1 mld euro. (GL_191)
- GroenLinks introduceert een heffing op bestaande bebouwing van 2 euro per vierkante meter. De opbrengst van deze heffing bedraagt 1,8 mld euro. (GL_200)
- GroenLinks verhoogt het tarief voor gas in de eerste schijf van de energiebelasting en verhoogt de heffingsvermindering. Samen vormen deze een lastenverzwaring voor gezinnen en bedrijven van 1,7 mld euro. Op lange termijn is de opbrengst van deze maatregel negatief (-0,4 mld euro) vanwege een structureel lagere grondslag. (GL_188)
- GroenLinks schaft de belastinguitgaven voor bestelauto's in de mrb en de bpm af. Ook worden de belastingfaciliteiten voor taxi's, kampeerauto's, politievoertuigen, ambulances en defensievoertuigen afgeschaft. Totaal is dat een lastenverzwaring van 1,5 mld euro. (GL_195_b, 195_c)
- GroenLinks verhoogt de bpm, met een taakstellende extra opbrengst van 1,1 mld euro. (GL_183)
- GroenLinks voert een belasting in op vliegtickets met een opbrengst van 1 mld euro. (GL_187)
- GroenLinks introduceert een openruimteheffing. Dit verhoogt de lasten met 0,5 mld euro. (GL_194)
- GroenLinks verhoogt de verbrandingsbelasting. Dit is een lastenverzwaring van 0,4 mld euro. (GL_193)
- GroenLinks verhoogt de Opslag Duurzame Energie (ODE) op de energierekening om de SDE+ (GL_132_c) te financieren. Dit is een lastenverzwaring van 0,2 mld euro in 2021, die oploopt tot 8 mld euro structureel. (GL_132_a, 132_b)
- GroenLinks schaft de vrijstellingen in de overdrachtsbelasting voor cultuurgrond en landinrichting af. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (GL_195_f)
- GroenLinks schaft het verlaagd tarief voor de glastuinbouw in de energiebelasting af. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (GL_195_a)
- GroenLinks schaft de landbouwvrijstelling af. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro in 2021, oplopend tot 0,5 mld euro structureel. (GL_211)

Overig

- GroenLinks brengt vlees en vis onder het algemene btw-tarief van 21%. Dat is een lastenverzwaring voor gezinnen en bedrijven van 1,1 mld euro. Aandachtspunt bij deze maatregel zijn problemen met afbakening van de begrippen vlees en vis. Daardoor leidt de maatregel tot uitvoeringsproblematiek voor de Belastingdienst. (GL_192)
- GroenLinks verhoogt het tarief van de assurantiebelasting van 21% naar 25%, waardoor de lasten voor gezinnen en bedrijven worden verzwaard met 0,5 mld euro. (GL_207)
- GroenLinks brengt sierteelt over van het lage naar het algemene btw-tarief van 21%, waardoor de lasten voor gezinnen en bedrijven met 0,2 mld euro worden verzwaard. (GL_195_e, 195_h)
- GroenLinks voert een quotum voor arbeidsgehandicapten in. De opbrengst als gevolg van heffingsinkomsten is 0,1 mld euro in 2021 en 0,2 mld euro structureel. (GL_276_a)

Gasbaten

- GroenLinks verlaagt de gaswinning in Groningen met 12 mld Nm³. Dit verlaagt de overheidsontvangsten met 1,7 mld euro. Er is geen structureel effect op de overheidsbegroting. (GL_138_a)

14.7.3 Maatregelen met een direct EMU-schuldeffect

De volgende maatregelen hebben geen effect op het EMU-saldo maar wel een direct effect op de EMU-schuld.

EMU-schuld direct

- GroenLinks richt een groene investeringsbank op. Dit verhoogt de EMU-schuld met 0,2 mld euro. (GL_258)

Tabel 14.14 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2021, ex ante, mld euro

(-) betekent EMU-saldo verslechterend, (+) betekent EMU-saldo verbeterend.	2021
Inkomen en arbeid	-26,4
Werkgeversheffing collectieve voorzieningen (GL_227)	-15,6
Zorgfinanciering collectiviseren: verlaging nominale premie (GL_226)	-13,5
Wijzigingen in de arbeidskorting (GL_234)	-4,4
Verhoging algemene heffingskorting (GL_233)	-2,5
Wijzigingen in de inkomensafhankelijke combinatiekorting (GL_235)	-1,0
Verhoging alleenstaande-ouderenkorting (GL_218_f)	-0,6
Uitkering van niet-verzilverbare ouderenkorting onder de inkomensgrens (GL_215)	-0,3
Belastingplan 2016 m.b.t. box 1 terugdraaien (GL_213)	3,6
Afschaffen mkb-winstaftrek (GL_222)	1,8
Defiscaliseren eigen woning (GL_220_a)	1,0
Fiscaliseren AOW-premie (GL_218_a)	0,9
Afschaffen belastingvrije reiskostenvergoeding auto (woon-werk) (GL_185)	0,9
Afschaffen 30%-regeling en regeling extraterritoriale kosten (GL_221)	0,8
Verlagen marge gebruikelijk loon in box 2 (GL_209)	0,7
Werkgeversheffing topinkomens (GL_217)	0,6
Fiscaal aftoppen pensioenopbouw op twee keer modaal (GL_219)	0,5
Verhogen bijtelling onzuinige auto's (GL_184)	0,3
Halvering ouderenkorting onder de inkomensgrens, afschaffen ouderenkorting boven de inkomensgrens (GL_218_e, 218_d)	0,3
Loondoorbetaling bij ziekte: premie tweede jaar kleine werkgevers (GL_106_c)	0,2

Vermogen en winst	6,5
Verhogen korting verhuurderheffing bij woningbouw in gebieden met woningschaarste (GL_212)	-0,4
Beperken renteaftrek bedrijven (GL_201_a, 201_b, 201_c)	1,2
Verhogen bankenbelasting (GL_205)	1,0
Verhogen tarief tweede schijf vennootschapsbelasting (GL_269)	0,9
Vermogensaanwasbelasting met progressief tarief in box 3 (GL_204)	0,7
Afschaffen innovatiebox (GL_202)	0,5
Verhogen tarieven erf- en schenkbelasting (GL_203)	0,5
Afschaffen aftrek vergoeding over additioneel Tier-1 instrumenten (GL_206)	0,5
Versoberen verliesverrekening vennootschapsbelasting (GL_262)	0,4
Invoeren generieke minimum kapitaalregel (thin cap rule) (GL_261)	0,3
Afschaffen doorschuif stakingswinst (GL_267)	0,3
Inkorten eerste schijf vennootschapsbelasting (GL_210)	0,2
Afschaffen bedrijfsopvolgingsregeling (BOR) (GL_266_b)	0,1
Verhogen tarief box 2 (GL_208)	0,1
Afschaffen doorschuiffaciliteiten in box 2 (GL_266_a)	0,1
Belasting op overwinst eigen woning in box 3 (GL_220_b)	0,0
Milieu	18,0
Invoeren belastingkorting bedrijfsleven energiebesparing (GL_196)	-1,0
Invoeren kilometer- en congestieheffing, verhogen bpm (accijnsderving) (GL_182_d)	-0,6
Verlagen motorrijtuigenbelasting bestelauto's (GL_186_f)	-0,5
Introductie belastingaftrek voor duurzame woninginvesteringen (GL_198)	-0,4
Invoeren kilometerheffing vracht- en bestelauto's (accijnsderving) (GL_186_c)	-0,3
Afschaffen eurovignet (GL_186_e)	-0,2
Invoeren kilometerheffing vracht- en bestelauto's (GL_186_a, 186_d)	3,8
Invoeren minimumprijs CO ₂ (GL_189)	3,4
Invoeren kilometer- en congestieheffing (GL_182_a, 182_b)	3,2
Invoeren verpakkingenbelasting (GL_191)	2,1
Invoeren heffing op bestaande bebouwing (GL_200)	1,8
Verhogen energiebelasting op gas (GL_188)	1,7
Afschaffen belastinguitgaven mrb en bpm (GL_195_b, 195_c)	1,5
Verhogen bpm (GL_183)	1,1
Invoeren vliegbelasting (GL_187)	1,0
Invoeren openruimteheffing (GL_194)	0,5
Verhogen verbrandingsbelasting (GL_193)	0,4
Verhogen ODE-heffing (GL_132_a, 132_b)	0,2
Afschaffen belastinguitgaven overdrachtsbelasting (GL_195_f)	0,1
Afschaffen verlaagd tarief energiebelasting glastuinbouw (GL_195_a)	0,1
Afschaffen landbouwvrijstelling (GL_211)	0,1
Overig	1,9
Vlees en vis naar het algemene btw-tarief (GL_192)	1,1
Verhogen assurantiebelasting (GL_207)	0,5
Siertelst naar het algemene btw-tarief (GL_195_e, 195_h)	0,2
Quotum arbeidsgehandicapten: heffingen (GL_276_a)	0,1
Totaal beleidsmatige lasten	0,0
w.v. gezinnen	-3,9
bedrijven	2,6
buitenland	1,3
Gasbaten	
Verlagen gaswinning in Groningen (GL_138_a)	-1,7

14.8 SGP

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van de door de SGP voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2017 en betreffen afwijkingen ten opzichte van de middellangetermijnverkenning zoals weergegeven in hoofdstuk 4 van de *Macro Economische Verkenning 2017*.

14.8.1 Uitgaven

De SGP intensiveert per saldo 1,4 mld euro in 2021 op de collectieve uitgaven. Na een opsomming volgt een tabel met de uitgavenmaatregelen.

Openbaar bestuur

- De SGP verlaagt de uitgaven aan het Gemeente- en Provinciefonds taakstellend via een apparaatskorting. Dit is een besparing van 0,7 mld euro in 2021 en 0,9 mld euro structureel. (SGP_206)
- De SGP beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en zbo's via een apparaatskorting. Dit betekent een totale ombuiging van 0,7 mld euro in 2021 en een structurele ombuiging van 0,9 mld euro. Deze besparing slaat grotendeels neer bij het openbaar bestuur (0,4 mld euro in 2021 en 0,5 mld euro structureel) en deels bij defensie, veiligheid en bereikbaarheid. (SGP_205_a, 205_b)

Veiligheid

- De SGP trekt 0,9 mld euro uit voor veiligheid en terrorismebestrijding en voor het aanstellen van extra wijkagenten en het versterken van het OM, de rechtspraak en de veiligheidsdiensten. (SGP_102)
- De SGP verdubbelt de tarieven van de griffierechten met compensatie voor lage inkomens. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro. (SGP_118)
- De apparaatskorting leidt tot een besparing van 0,2 mld euro op veiligheid. (SGP_205_c)

Defensie

- De SGP verhoogt het defensiebudget, oplopend tot 3 mld euro in 2021. (SGP_101)
- De apparaatskorting leidt tot een beperkte besparing op defensie. (SGP_205_d)

Bereikbaarheid

- Het invoeren van de kilometerheffing voor vrachtwagens (Maut) leidt tot exploitatiekosten. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro. (SGP_151_b)
- Het invoeren van de spitsheffing leidt tot exploitatiekosten. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro. (SGP_154_c)
- De SGP trekt 0,1 mld euro extra uit voor verbetering van de regionale aansluiting op openbaar vervoer, onder andere met ov-fiets aansluitingen. (SGP_105)
- De SGP verlaagt de aanlegbudgetten op het Infrastructuurfonds met 10%. Dit betekent een ombuiging van 0,2 mld euro. (SGP_123)
- De SGP beperkt de nationale ambities van het European Railway Traffic Management System (ERTMS). Dit leidt tot een ombuiging van 0,1 mld euro. (SGP_122)

- De apparaatskorting leidt tot een besparing van 0,1 mld euro op bereikbaarheid. (SGP_205_e)

Milieu

- De SGP intensificeert 0,3 mld euro in energiebesparing en -innovatie. (SGP_109)

Onderwijs

- De SGP verhoogt de lumpsum van het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en mbo met in totaal 0,2 mld euro. (SGP_103_d)
- De SGP verhoogt de lumpsum van het hoger onderwijs met 0,2 mld euro met als doel onder andere het invoeren van tweejarige masters. (SGP_103_c, 103_e)
- De SGP intensificeert 0,1 mld euro in onderwijs, met als doel het uitbreiden van de lerarenbeurs en opleidingsscholen. (SGP_103_a, 103_b)
- De SGP buigt 0,2 mld euro om op het onderwijsachterstandenbeleid. (SGP_120)

Zorg

- De SGP verlaagt het eigen risico met honderd euro. Dit is een verhoging van de collectieve zorguitgaven van 1,1 mld euro. Het gaat deels om een verschuiving van private naar collectieve zorguitgaven. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_021b). (SGP_114_a)
- De SGP voert meer persoonsvolgende bekostiging in de Wlz in zonder de mogelijkheid van bijbetalen voor extra kwaliteit. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_080a). Het is een intensivering van 0,3 mld euro in 2021. (SGP_113)
- De SGP intensificeert taakstellend 0,2 mld euro in 2021 in de Wlz. (SGP_207_b)
- De SGP stelt 0,1 mld euro beschikbaar om huishoudens met opgroeiende kinderen tegemoet te komen in de eigen bijdrage voor de Wlz en de Wmo. (SGP_115_a)
- De SGP intensificeert 0,1 mld euro in onder meer palliatieve zorg. (SGP_207_a)
- De SGP verhoogt de Rijksbijdrage Wmo aan gemeenten met 0,1 mld euro onder andere met het oog op ongewenst zwangeren. (SGP_207_c)
- De SGP heeft de intentie om een hoofdlijnenakkoord af te sluiten in combinatie met het macrobeheersinstrument. In 2021 resulteert dit in ombuigingen van 0,9 mld euro in de ziekenhuiszorg, 0,1 mld euro in de geestelijke gezondheidszorg en 0,1 mld euro in de wijkverpleging. Voor ombuigingen geldt dat lagere zorguitgaven leiden tot minder zorg of lagere kwaliteit van zorg. (SGP_139)
- De SGP neemt in de curatieve zorg diverse maatregelen uit *Zorgkeuzes in Kaart* op het gebied van geneesmiddelen: herberekening van limieten geneesmiddelenvergoedingssysteem (ZiK_066), uitbreiding centrale inkoop genees- en hulpmiddelen door de Rijksoverheid (ZiK_071), verplichten uniforme barcodering genees- en hulpmiddelen (ZiK_073). Bij de herberekening van limieten geneesmiddelenvergoedingssysteem gaat het deels om een verschuiving van collectieve naar private zorguitgaven. Samen betreft dit een ombuiging van 0,4 mld euro in 2021 en een structurele ombuiging van 0,5 mld euro. (SGP_137_a, 134_a, 143)
- De SGP neemt in de curatieve zorg diverse kleine maatregelen uit *Zorgkeuzes in Kaart*: palliatieve zorg van ziekenhuis naar thuissetting (ZiK_055), belonen van infectiepreventie in ziekenhuizen (ZiK_059), verminderen vermijdbare heropnames

(ZiK_060) en een bestuurlijk akkoord mondzorg (ZiK_061). Tezamen is dit een ombuiging van 0,1 mld euro. (SGP_136, 140, 141, 142)

- Medisch specialisten in loondienst komen onder de Wet normering topinkomens (WNT). Het maximale salaris dat een medisch specialist in loondienst mag ontvangen wordt zo genormeerd. Dit betreft een structurele ombuiging van 0,1 mld euro. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_007). (SGP_138)

Sociale zekerheid

- De SGP introduceert een eenmalige extra kinderbijslag van 1000 euro voor de geboorte van het eerste kind. De (maximale) kinderbijslag wordt verder verhoogd met vijftig euro per kind per kwartaal. Dit is een intensivering van 0,6 mld euro in 2021. (SGP_110)
- De SGP introduceert een toets na één jaar ziekte in de loondoorbetaling. Werknemers zonder perspectief op werkhervatting bij de eigen werkgever krijgen recht op een WIA-uitkering. De werknemer ontvangt in het eerste jaar in de WIA inkomenscompensatie indien het niveau van de uitkering lager ligt dan het doorbetaalde loon. Verder wordt voor bedrijven tot vijftig werknemers het tweede jaar loondoorbetaling bij ziekte collectief verzekerd. De maatregel zorgt voor een toename van de WIA-uitgaven met 0,6 mld euro. Hier staat een verhoging van de werkgeverspremies tegenover (zie SGP_111_b). (SGP_111_a)
- De SGP halveert de alleenstaande-ouderkop in de WKB. Dit is een ombuiging van 0,5 mld euro. (SGP_129)
- De SGP verlaagt de vergoedingspercentages in de tweedekindtabel van de kinderopvangtoeslag naar de vergoedingspercentages in de eerste kindtabel. Dit is een ombuiging van 0,4 mld euro. (SGP_127_b)
- De SGP kort 0,4 mld euro op de kinderopvangtoeslag en beoogt daarmee efficiëntiewinst (lagere kosten) te boeken in de kinderopvangsector. (SGP_128)
- Als gevolg van de verlaging van het eigen risico door de SGP daalt de zorgtoeslag. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro in 2021. (SGP_114_c)
- De SGP biedt de mogelijkheid om, actuariëel neutraal, de AOW maximaal drie jaar later te laten ingaan. In de jaren 2019-2021 zijn de AOW-uitgaven lager omdat een deel van de 'nieuwe' AOW-gerechtigden opteert voor latere opname. In 2021 is dit effect 0,3 mld euro. Omdat dit vanwege de actuariële neutraliteit leidt tot hogere uitkeringen zijn de AOW-uitgaven op lange termijn echter 0,3 mld euro hoger. De actuariële neutraliteit leidt er bij later opnemen namelijk toe dat de (procentuele) stijging van de uitkeringen groter is dan de (procentuele) daling van het aantal uitkeringsjaren. (SGP_133_a)
- De SGP verlaagt de WW-uitkering in het tweede jaar in twaalf maandelijkse stappen tot het niveau van de bijstand. Bij herhaalwerkloosheid wordt eerder gebruik in mindering gebracht op de WW-rechten. Het eerste onderdeel van de maatregel is niet gemakkelijk inpasbaar in het huidige stelsel (gebaseerd op een percentage van het laatstverdiende loon) en zal extra invoeringskosten met zich meebrengen. De maatregelen leveren een besparing op van 0,3 mld euro in 2021 en dat loopt op tot 0,6 mld euro structureel. (SGP_132)
- De SGP laat de kinderopvangtoeslag vervallen voor inkomens boven de 100.000 euro. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro. (SGP_127_c)

Overdrachten aan bedrijven

- De SGP intensiveert 0,1 mld euro in NVWA ten behoeve van lagere keuringstarieven en een hogere capaciteit. (SGP_106)
- De SGP intensiveert 0,1 mld euro in innovatie. (SGP_108)
- De SGP introduceert een korting op werkgeverlasten van 2500 euro voor de eerste werknemer van startende bedrijven om risico's te compenseren bij het in dienst nemen van personeel. Hiervoor is een gelimiteerd budget beschikbaar (op is op). Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in 2021. (SGP_193)
- De SGP vergroot het budget voor het loonkostenvoordeel (LKV) voor werkgevers die oudere werknemers of mensen met een arbeidsbeperking in dienst nemen. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in 2021. (SGP_194)
- De SGP scherpt de eisen van de afdrachtvermindering werkgevers WBSO aan zodat 0,3 mld euro op de regeling wordt bezuinigd. (SGP_126)
- De SGP kort 0,1 mld euro in 2021 en 0,2 mld euro structureel op subsidies op overdrachten aan bedrijven. (SGP_145_e)

Internationale samenwerking

- De SGP intensiveert per saldo 0,2 mld euro in 2021 en 0,1 mld euro structureel in ontwikkelingssamenwerking. Tegenover een intensivering van 0,3 mld euro staat een ombuiging op de vrijwillige bijdragen aan minder goed functionerende multilaterale instellingen en aan grote internationale organisaties. (SGP_117, 144)

Overig

- De SGP trekt 0,1 mld euro uit voor innovatie en sanering van de visserij en het bevorderen van groen onderwijs. (SGP_107)
- De SGP besteedt 0,1 mld euro aan renovatie en monumentenzorg van kerken. (SGP_116)
- De SGP verlaagt de subsidies aan de publieke omroep met 0,5 mld euro. (SGP_121)
- De SGP kort 0,2 mld euro op subsidies op de VWS-begroting. (SGP_145_g, 145_f)

Tabel 14.15 Netto ombuigingen in 2021, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(-) betekent EMU-saldo verslechterend, (+) betekent EMU-saldo verbeterend.	2021
Openbaar bestuur	1,2
Apparaatskorting lokale overheden (SGP_206)	0,7
Apparaatskorting Rijk: Openbaar bestuur (SGP_205_a, 205_b)	0,4
Veiligheid	-0,5
Intensivering veiligheid en justitie (SGP_102)	-0,9
Verhoging griffierechten (SGP_118)	0,3
Apparaatskorting Rijk: Veiligheid (SGP_205_c)	0,2
Defensie	-3,0
Verhoging defensie-uitgaven (SGP_101)	-3,0
Apparaatskorting Rijk: Defensie (SGP_205_d)	0,0
Bereikbaarheid	0,0
Invoeren kilometerheffing vrachtwagens (exploitatiekosten) (SGP_151_b)	-0,2
Invoeren spitsheffing (exploitatiekosten) (SGP_154_c)	-0,2

Intensivering regionale aansluiting op openbaar vervoer (SGP_105)	-0,1
Verlagen aanlegbudgetten Infrastructuurfonds met 10% (SGP_123)	0,2
Beperking nationale kop op het ERTMS (SGP_122)	0,1
Apparaatskorting Rijk: bereikbaarheid (SGP_205_e)	0,1
Milieu	-0,3
Intensivering energiebesparing en -innovatie (SGP_109)	-0,3
Onderwijs	-0,2
Verhoging lumpsum po, vo en mbo (SGP_103_d)	-0,2
Verhogen lumpsum ho (SGP_103_c, 103_e)	-0,2
Overige intensiveringen (SGP_103_a, 103_b)	-0,1
Ombuiging onderwijsachterstandenbeleid (SGP_120)	0,2
Zorg	-0,2
Verlagen van het verplicht eigen risico met 100 euro (SGP_114_a)	-1,1
Meer persoonsvolgende bekostiging in de Wet langdurige zorg (SGP_113)	-0,3
Intensivering Wlz (SGP_207_b)	-0,2
Compensatie eigen bijdragen voor huishoudens in Wmo en Wlz met opgroeiende kinderen (SGP_115_a)	-0,1
Intensivering subsidies VWS (SGP_207_a)	-0,1
Verhoging Rijksbijdrage Wmo (SGP_207_c)	-0,1
Hoofddijnenakkoord i.c.m. MBI (SGP_139)	1,2
Diverse maatregelen op het gebied van geneesmiddelen. (SGP_137_a, 134_a, 143)	0,4
Diverse maatregelen curatieve zorg (SGP_136, 140, 141, 142)	0,1
Medisch specialisten in loondienst onder wet normering topinkomens (SGP_138)	0,0
Sociale zekerheid	1,2
Intensiveringen kinderbijslag (SGP_110)	-0,6
Loondoorbetaling bij ziekte: collectief tweede jaar kleine werkgevers (SGP_111_a)	-0,6
Halveren alleenstaande-ouderkop kindgebonden budget (WKB) (SGP_129)	0,5
Kinderopvangtoeslag: tweedekindtabel gelijk aan eerste kindtabel (SGP_127_b)	0,4
Ombuiging kinderopvangtoeslag (SGP_128)	0,4
Verlaging eigen risico 100 euro: effect zorgtoeslag (SGP_114_c)	0,3
Flexibele AOW-leeftijd: maximaal drie jaar later (SGP_133_a)	0,3
Afbouw WW-uitkering in tweede jaar en beperken herhaal-WW (SGP_132)	0,3
Kinderopvangtoeslag: vervalt voor huishoudens boven de 100.000 euro (SGP_127_c)	0,2
Overdrachten aan bedrijven	0,0
Intensivering NVWA (SGP_106)	-0,1
Intensivering innovatie (SGP_108)	-0,1
Introductie bonus eerste werknemer (SGP_193)	-0,1
Intensivering LKV (SGP_194)	-0,1
Ombuiging afdrachtvermindering werkgevers WBSO (SGP_126)	0,3
Subsidietaakstelling: overdrachten aan bedrijven (SGP_145_e)	0,1
Internationale samenwerking	-0,2
Intensivering ontwikkelingssamenwerking (SGP_117, 144)	-0,2
Overig	0,5
Innovatie en sanering visserij (SGP_107)	-0,1
Renovatie en monumentenzorg kerken (SGP_116)	-0,1
Verlagen subsidies publieke omroep (SGP_121)	0,5
Subsidietaakstelling: VWS-begroting (SGP_145_g, 145_f)	0,2
Totaal	-1,4

14.8.2 Lasten

De SGP verlaagt de collectieve lasten met per saldo 5,1 mld euro in 2021. Een opsomming van de lastenmaatregelen wordt gevolgd door een tabel. Het gaat hier om de beleidsmatige lastenontwikkeling op EMU-basis (blo). De verlaging van 5,1 mld euro is opgebouwd uit een verlaging van 5,8 mld euro voor gezinnen, een verhoging van 0,0 mld euro voor bedrijven en een verhoging van 0,7 mld euro voor het buitenland.

Inkomen en arbeid

- De SGP introduceert een draagkrachtkorting van ongeveer 4400 euro voor paren onder de AOW-leeftijd en ongeveer 2400 euro voor paren boven de AOW-leeftijd. Alleenstaanden krijgen 70% van dit bedrag. Personen in alleenverdienershuishoudens ontvangen 500 euro extra korting. De draagkrachtkorting bouwt af bij een huishoudinkomen tussen 40.000 en 100.000 euro met een percentage van 4,38% en 2,19% voor respectievelijk personen onder en personen boven de AOW-gerechtigde leeftijd. Dit is een lastenverlichting van 18,5 mld euro. (SGP_186, 184)
- De SGP introduceert een tweeschijvenstelsel met een algemeen tarief van 36,5% en een topheffing van 49% voor gezinnen met een huishoudinkomen van meer dan 100.000 euro. Dit is een lastenverlichting van 7,7 mld euro. (SGP_188)
- De SGP verlaagt de Aof-premie voor werkgevers. Dit is een lastenverlichting van 4,0 mld euro in 2021. (SGP_189)
- De SGP introduceert een splitsingsstelsel waarin de belastingheffing voortaan plaatsvindt op basis van huishoudinkomen. Dit is een lastenverlichting van 4,0 mld euro. (SGP_187)
- De SGP voert de mogelijkheid in om pensioenaanspraken vervroegd op te nemen. Deze maatregel levert 0,5 mld euro op in 2021. De vervroegde belastingheffing op deze opname levert namelijk 0,7 mld euro op bij vermogen en winst. Daarnaast stijgt door een selectie-effect de premie, wat 0,2 mld euro kost bij inkomen en arbeid. Op lange termijn zijn de belastbare pensioenuitkeringen lager door vervroegde opname van pensioenaanspraken. (SGP_181_h, 181_a, 181_e)
- De SGP verhoogt de startersaftrek met 2000 euro. Dit leidt tot een lastenverlichting van 0,1 mld euro in 2021. Omdat de startersaftrek nominaal is bevroren, is het structurele effect kleiner. (SGP_163)
- SGP schaft de doorsneesystematiek af. De hogere pensioenpremie in de transitieperiode leidt tot een lastenverlichting van 0,1 mld euro in 2021. Op lange termijn zijn pensioenpremies lager door de langere beleggingshorizon. (SGP_208)
- De SGP schaft de algemene heffingskorting af, zonder doorwerking in de WWB en AOW. Dit is (zonder doorwerking in WWB en AOW) een lastenverzwaring van 15,1 mld euro. (SGP_179)
- De SGP verlaagt de aftoppingsgrens voor pensioenpremies naar anderhalf keer modaal. De lagere aftrek van pensioenpremies leidt tot een lastenverzwaring van 1,7 mld euro in 2021. Op lange termijn zijn de belastbare pensioenuitkeringen lager door een lagere premie-inleg. (SGP_178)
- De SGP introduceert een collectieve verzekering voor het tweede jaar loondoorbetaling bij ziekte voor bedrijven tot vijftig werknemers. Daarbij wordt na één jaar ziekte getoetst

of de werknemer perspectief op werkhervatting heeft bij de eigen werkgever. De toename van overheidsuitgaven (SGP_111_a) wordt betaald uit een verhoging van werkgeverspremies. Dit is een EMU-relevante lastenverzwaring van 0,6 mld euro. De lastenverzwaring is gedeeltelijk een schuif van private loondoorbetaling naar de collectieve verzekering. (SGP_111_b)

- De SGP verlaagt de zelfstandigenaftrek met 2000 euro. Dit leidt tot een lastenverzwaring van 0,4 mld euro in 2021 en 0,2 mld euro structureel. (SGP_164)
- Het tarief van de mkb-winstvrijstelling wordt door de SGP verlaagd van 14% naar 12%. Dit leidt tot een lastenverzwaring van 0,2 mld euro in 2021. Dit bedrag bevat ook de interactie met de verlaging van de zelfstandigenaftrek. (SGP_165)
- De SGP beperkt de 30%-regeling voor ingekomen werknemers en de regeling extraterritoriale kosten tot de balkenendenorm. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro. (SGP_172)
- De SGP schaft de regeling Fiscale Oudedagsreserve (FOR) voor IB-ondernemers af. Dit betekent een lastenverzwaring van 0,2 mld euro in 2021. Structureel is dit lastenneutraal. (SGP_162)
- De SGP introduceert een eigen bijdrage van vijftig euro per huishouden per maand voor de kinderopvang. Dit is een lastenverzwaring van 0,2 mld euro. (SGP_127_a)
- De SGP defiscaliseert de partneralimentatie, zowel aan de betalende als ontvangende kant. Dit is een lastenverzwaring van (per saldo) 0,1 mld euro. (SGP_180)
- De SGP fiscaliseert de AOW-premie in 18 jaar, te beginnen in 2021. Dit is een lastenverzwaring van 0,2 mld euro in 2021. Dit bedrag loopt op naar 4,1 mld euro structureel. AOW-gerechtigden met een aanvullend pensioen tot 10.000 euro worden gecompenseerd via een inkomensafhankelijke ouderenkorting. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 0,2 mld euro in 2021. Op de lange termijn loopt dit bedrag op tot 2,7 mld euro. (SGP_182)

Vermogen en winst

- De SGP verlaagt tarieven in de eerste en tweede schijf van de vennootschapsbelasting naar 17%. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 4,2 mld euro. (SGP_191)
- De SGP verhoogt het heffingsvrije vermogen in box 3 naar 50.000 euro. Dit is een lastenverlichting van 0,7 mld euro in 2021. (SGP_199)
- De SGP past de verliesverrekening in de vennootschapsbelasting aan naar drie jaar terug en zes jaar vooruit. Door de verruiming van de carry-back betekent dit een lastenverlichting van 0,5 mld euro in 2021. Nadat die verliezen weggewerkt zijn, begint de beperking naar zes jaar te werken, waardoor er sprake is van een lastenverzwaring van structureel 0,3 mld euro omdat het aantal jaren dat er verlies verrekend kan worden kleiner is. (SGP_192)
- De SGP introduceert de ozb voor gebruikers als extra belastinggebied voor gemeenten. Dit is een lastenverzwaring van 3 mld euro. De SGP roomt deze lastenverzwaring af via het Gemeentefonds, zodat de lasten op inkomen en arbeid landelijk kunnen worden verlaagd. (SGP_147)
- De SGP beperkt de aftrekbaarheid van de rente voor bedrijven tot 30% van de winst voor belasting met een drempel van 1 mln euro zonder groepsvrijstelling, conform de

bouwstenen 0 en 1 van de werkgroep fiscaliteit van de Studiegroep Duurzame Groei. Dit betekent een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,2 mld euro. (SGP_171_g, 171_b)

- De SGP voert de mogelijkheid in om pensioenaanspraken vervroegd op te nemen. Deze maatregel levert 0,5 mld euro op in 2021. De vervroegde belastingheffing op deze opname levert namelijk 0,7 mld euro op bij vermogen en winst. Daarnaast stijgt door een selectie-effect de premie, wat 0,2 mld euro kost bij inkomen en arbeid. Op lange termijn zijn de belastbare pensioenuitkeringen lager door vervroegde opname van pensioenaanspraken. (SGP_181_g, 181_b)
- De SGP schaft de innovatiebox af, waardoor de lasten voor bedrijven worden verzwaaard met 0,5 mld euro. (SGP_161, 171_d)
- De SGP schaft de aftrek over de vergoeding op zogenoemde additionele Tier-1 instrumenten (coco's) voor banken en vergelijkbare instrumenten voor verzekeraars af, conform bouwsteen 7 van de werkgroep fiscaliteit van de Studiegroep Duurzame Groei. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro. (SGP_171_f)
- De SGP schaft de kleinschaligheidsaftrek (KIA) af, wat de lasten voor bedrijven verzwaart met 0,4 mld euro. (SGP_171_e)
- De SGP voert een generieke minimum-kapitaalregel (thin cap rule) in conform bouwsteen 8 van de werkgroep fiscaliteit van de Studiegroep Duurzame Groei. Dat betekent een beperking van de renteaftrek over vreemd vermogen vanaf 92% van het commerciële balanstotaal. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro die vooral effect heeft op banken. (SGP_171_c)
- De SGP schaft het kwartttarief voor kampeerauto's in de mrb af. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (SGP_152)

Milieu

- Ter compensatie van de introductie van het tolvignet (SGP_150_a) wordt de motorrijtuigenbelasting voor personenauto's verlaagd met 3,5 mld euro. (SGP_150_d, 150_e)
- De SGP schaft de motorrijtuigenbelasting voor bestelauto's af. Dit is een lastenverlichting van 0,5 mld euro. (SGP_151_d)
- De SGP voert een belastingvoordeel in voor rode diesel. Dit is een lastenverlichting van 0,2 mld euro. (SGP_197)
- De SGP schaft het eurovignet af. Dit is een lastenverlichting van 0,2 mld euro. (SGP_151_c)
- Het invoeren van de kilometerheffing voor vrachtwagens (Maut) leidt tot accijnsderving. Dit vermindert de belastingontvangsten met 0,1 mld euro. (SGP_151_e)
- Het invoeren van de spitsheffing leidt tot accijnsderving. Dit vermindert de belastingontvangsten met 0,1 mld euro. (SGP_154_d)
- De SGP introduceert een tolvignet naar Duits model, met een opbrengst van 3,7 mld euro. De opbrengst van deze maatregel wordt voor gezinnen en bedrijven teruggesluisd via de motorrijtuigenbelasting (SGP_150_d). De lastenverzwaring voor het buitenland wordt niet teruggesluisd en bedraagt 0,2 mld euro. (SGP_150_a, 150_b, 150_c)
- De SGP voert een verpakkingenbelasting in met een opbrengst van 1,8 mld euro. (SGP_148)

- De SGP introduceert een kilometerheffing voor vrachtwagens (Maut) met een opbrengst van 1,1 mld euro. Deze heffing verhoogt de lasten voor bedrijven en het buitenland en gaat gepaard met exploitatiekosten (SGP_151_b) en accijnsderving (SGP_151_e). (SGP_151_a, 151_f)
- De SGP voert een minimumprijs CO₂ in voor ETS. Dit is een lastenverzwaring van 1,0 mld euro in 2021. (SGP_159)
- De SGP introduceert een belasting op restwarmte. De opbrengst van deze belasting is 0,9 mld euro. (SGP_156)
- De SGP voert een belasting in op vliegtickets met een opbrengst van 0,5 mld euro. (SGP_155)
- De SGP introduceert een spitsheffing met een opbrengst van 0,5 mld euro. Deze lastenverzwaring gaat gepaard met exploitatiekosten (SGP_154_c) en accijnsderving (SGP_154_d). (SGP_154_a, 154_b)
- De SGP schaft deels de vrijstelling energiebelasting gebruik gas in warmte-kracht-koppeling (wkk)-installaties af. Het gaat om een lastenverzwaring voor het bedrijfsleven van 0,2 mld euro. (SGP_157)
- De SGP schaft de vrijstelling kolenbelasting energiecentrales af. Dit is een lastenverzwaring van 0,2 mld euro. (SGP_158)
- De SGP introduceert een belasting op vuurwerk met een opbrengst van 0,1 mld euro. (SGP_149)

Overig

- De SGP schaft het verlaagd btw-tarief af op kunst- en verzamelvoorwerpen, voedingsmiddelen horeca, kermessen, attractieparken, sportwedstrijden en -accommodatie, circussen, bioscopen, theaters en concerten. Dit betekent een lastenverzwaring voor gezinnen en bedrijven van 2,8 mld euro. (SGP_166, 167, 168, 169)
- De SGP verhoogt het lage btw-tarief van 6% naar 7% en verzwaart zo de lasten voor gezinnen en bedrijven met 0,6 mld euro. (SGP_160)
- De SGP verhoogt de opbrengst van de kansspelbelasting met 0,2 mld euro. (SGP_177)
- De SGP verhoogt de accijns op tabak met dertig eurocent per pakje sigaretten. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,1 mld euro. (SGP_174)
- De SGP verhoogt de alcoholaccijnzen met 10%. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,1 mld euro. (SGP_175)

Tabel 14.16 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2021, ex ante, mld euro

(-) betekent EMU-saldo verslechterend, (+) betekent EMU-saldo verbeterend.	2021
Inkomen en arbeid	-15,9
Introdactie draagkrachtkorting (SGP_186, 184)	-18,5
Tweeschijvenstelsel in box 1 (SGP_188)	-7,7
Verlaging werkgeverspremies (SGP_189)	-4,0
Introdactie splitsingsstelsel (belastingheffing op huishoudinkomen) (SGP_187)	-4,0
Vervroegde opname pensioen (SGP_181_h, 181_a, 181_e)	-0,2
Startersaftrek verhogen met 2000 euro (SGP_163)	-0,1
Afschaffing doorsneesystematiek (SGP_208)	-0,1

Afschaffen algemene heffingskorting (zonder doorwerking WWB en AOW) (SGP_179)	15,1
Verlagen aftoppingsgrens pensioen naar anderhalf keer modaal (SGP_178)	1,7
Loondoorbetaling bij ziekte: premie tweede jaar kleine werkgevers (SGP_111_b)	0,6
Zelfstandigenaftrek verlagen met 2000 euro (SGP_164)	0,4
Mkb-winstvrijstelling verlagen naar 12% (SGP_165)	0,2
Beperken 30%-regeling (SGP_172)	0,2
Afschaffen fiscale oudedagsreserve (FOR) (SGP_162)	0,2
Introductie eigen bijdrage kinderopvang (SGP_127_a)	0,2
Defiscaliseren partneralimentatie (SGP_180)	0,1
Fiscaliseren AOW-premie met compensatie tot 10.000 euro pensioen (SGP_182)	0,1
Vermogen en winst	1,6
Verlagen eerste en tweede schijf vennootschapsbelasting (SGP_191)	-4,2
Heffingsvrij vermogen box 3 naar 50.000 euro (SGP_199)	-0,7
Aanpassen verliesverrekening vennootschapsbelasting (SGP_192)	-0,5
Invoeren ozb-gebruikersdeel (SGP_147)	3,0
Beperken renteaftrek bedrijven (SGP_171_g, 171_b)	1,2
Vervroegde opname pensioen (SGP_181_g, 181_b)	0,7
Afschaffen Innovatiebox (SGP_161, 171_d)	0,5
Afschaffen aftrek Tier-1 instrumenten banken/verzekeraars (SGP_171_f)	0,5
Afschaffen Kleinschaligheidsaftrek (KIA) (SGP_171_e)	0,4
Invoeren generieke minimum-kapitaalregel (thin cap rule) (SGP_171_c)	0,3
Afschaffen kwarttarief kampeerauto's mrb (SGP_152)	0,1
Milieu	5,3
Verlagen motorrijtuigenbelasting (SGP_150_d, 150_e)	-3,5
Afschaffen motorrijtuigenbelasting bestelauto's (SGP_151_d)	-0,5
Invoeren belastingvoordeel rode diesel (SGP_197)	-0,2
Afschaffen eurovignet (SGP_151_c)	-0,2
Invoeren kilometerheffing vrachtwagens (accijnsderving) (SGP_151_e)	-0,1
Invoeren spitsheffing (accijnsderving) (SGP_154_d)	-0,1
Invoeren tolvignet (SGP_150_a, 150_b, 150_c)	3,7
Invoeren verpakkingenbelasting (SGP_148)	1,8
Invoeren kilometerheffing vrachtwagens (SGP_151_a, 151_f)	1,1
Invoeren minimumprijs CO ₂ (SGP_159)	1,0
Invoeren heffing op lozen restwarmte (SGP_156)	0,9
Invoeren vliegbelasting (SGP_155)	0,5
Invoeren spitsheffing (SGP_154_a, 154_b)	0,5
Deels afschaffen vrijstelling energiebelasting gebruik gas in wkk-installaties (SGP_157)	0,2
Afschaffing vrijstelling kolenbelasting centrales (SGP_158)	0,2
Invoeren belasting op vuurwerk (SGP_149)	0,1
Overig	3,9
Beperken verlaagd btw-tarief (SGP_166, 167, 168, 169)	2,8
Verhogen lage btw-tarief (SGP_160)	0,6
Verhogen kansspelbelasting (SGP_177)	0,2
Verhogen tabaksaccijns (SGP_174)	0,1
Verhogen alcoholaccijns (SGP_175)	0,1
Totaal beleidsmatige lasten	-5,1
w.v. gezinnen	-5,8
bedrijven	0,0
buitenland	0,7

14.9 DENK

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van de door DENK voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2017 en betreffen afwijkingen ten opzichte van de middellangetermijnverkenning zoals weergegeven in hoofdstuk 4 van de *Macro Economische Verkenning 2017*.

14.9.1 Uitgaven

DENK intensiveert per saldo 8,2 mld euro in 2021 op de collectieve uitgaven. Na een opsomming volgt een tabel met de uitgavenmaatregelen.

Openbaar bestuur

- DENK verlaagt de uitgaven aan het Gemeente- en Provinciefonds taakstellend via een apparaatskorting. De partij wil deze ombuiging onder andere bereiken door medebewindstaken te beperken en de waterschappen onder te brengen bij de provincies. De besparing is 0,7 mld euro in 2021 en 0,9 mld euro structureel. (DENK_138)
- DENK beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en zbo's via een apparaatskorting. Dit betekent een totale ombuiging van 0,7 mld euro in 2021 en een structurele ombuiging van 0,9 mld euro. Deze besparing slaat grotendeels neer bij het openbaar bestuur (0,4 mld euro in 2021 en 0,5 mld euro structureel) en deels bij defensie, veiligheid en bereikbaarheid. (DENK_140_a, 140_b)

Veiligheid

- DENK verlaagt de griffierechten taakstellend met 0,1 mld euro. (DENK_160)
- DENK draait de recente intensivering van veiligheid en justitie ter versterking van de Nationale Politie, de rechtstaat en het oplossen van knelpunten terug en vergroot daarvoor in de plaats alleen het aantal wijkagenten. Dit betekent een ombuiging van 0,4 mld euro. (DENK_162, 182)
- De apparaatskorting leidt tot een besparing van 0,2 mld euro op veiligheid. (DENK_140_d)

Defensie

- DENK beperkt de mogelijkheden voor de krijgsmacht tot internationale interventies. Dit leidt tot een ombuiging van 0,8 mld euro. (DENK_154)
- DENK stopt met het JSF-programma en least vervangende toestellen. Dit betreft een ombuiging van 0,5 mld euro in 2021 en van 0,2 mld euro structureel. (DENK_151)
- DENK verlaagt de norm voor inzetbaarheid van de krijgsmacht. Dit betekent een ombuiging van 0,2 mld euro. (DENK_152)
- DENK draait de intensivering op defensie uit de Miljoenennota 2017 zoveel mogelijk terug. Dit betekent een ombuiging van 0,2 mld euro. (DENK_153)
- De apparaatskorting leidt tot een beperkte besparing op defensie. (DENK_140_c)

Bereikbaarheid

- DENK introduceert gratis openbaar vervoer voor AOW-gerechtigden met een inkomen van maximaal 120% van het wml en voor iedereen met een bijstandsuitkering. Dit betekent een intensivering van 2 mld euro. (DENK_156)
- DENK verlaagt de uitgaven aan de aanleg van wegen in het Infrastructuurfonds met 0,6 mld euro. (DENK_157)
- DENK verlengt de looptijd van het Infrastructuurfonds met een jaar en verlaagt de aanlegbudgetten met 5%. Dit levert een ombuiging op van 0,3 mld euro. (DENK_155)
- De apparaatskorting leidt tot een besparing van 0,1 mld euro op bereikbaarheid. (DENK_140_e)

Onderwijs

- DENK verhoogt de lumpsum van het primair onderwijs met 0,6 mld euro met als doel het verlagen van de maximum klassenomvang naar 25 leerlingen. (DENK_166_a)
- DENK verhoogt de lumpsum van het voortgezet onderwijs met 0,3 mld euro, waarvan 0,2 mld euro met als doel het verlagen van de maximum klassenomvang naar 25 leerlingen en 0,1 mld euro met als doel meer talenonderwijs. (DENK_166_b, 183)
- DENK voert een inkomensafhankelijke basisbeurs voor bachelor en master in, waarbij alleen studenten met een ouderlijk bruto jaarlijks huishoudinkomen van minder dan 75.000 euro een beurs krijgen. Dit betekent een intensivering van 0,1 mld euro in 2021 en 0,8 mld euro structureel. (DENK_163)
- DENK schaft de regeling voor gratis schoolboeken af, met compensatie voor lage inkomens. Dit betekent een netto besparing van 0,2 mld euro. (DENK_164)

Zorg

- DENK schaft het verplicht eigen risico af. Dit is een verhoging van de collectieve zorguitgaven van 4,5 mld euro. Het gaat deels om een verschuiving van private naar collectieve zorguitgaven. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_021d). (DENK_146_a)
- DENK voert een bezettingsnorm in voor de verpleeghuiszorg (zorgzwaartepakketten verpleging & verzorging 4 en hoger) van twee gekwalificeerde zorgmedewerkers op een groep van acht bewoners gedurende de dag- en avonduren (16 van de 24 uur). Dit is een intensivering van 1,9 mld euro in 2021. De structurele intensivering is 3,1 mld euro. Het kost namelijk tijd om het aantal zorgmedewerkers voldoende te laten toenemen om de norm te halen. (DENK_149)
- DENK wil een gezamenlijk door gemeenten en verzekeraars te beheren preventiefonds oprichten. De partij trekt hiervoor jaarlijks een bedrag uit van 0,5 mld euro. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuze in Kaart* (ZiK_036). (DENK_147)
- DENK neemt in de curatieve zorg twee maatregelen uit *Zorgkeuzes in Kaart* op het gebied van geneesmiddelen: herberekening van limieten geneesmiddelenvergoedingssysteem (ZiK_066) en uitbreiding centrale inkoop genees- en hulpmiddelen door de Rijksoverheid (ZiK_071). Bij de herberekening van limieten geneesmiddelenvergoedingssysteem gaat het deels om een verschuiving van collectieve naar private zorguitgaven. Samen betreft dit een ombuiging van 0,4 mld euro. (DENK_142_a, 143_a)

- DENK voert in de Wlz een verplichting in voor zorgkantoren (Wlz-uitvoerders) om meerjarige contracten met budgetafspraken af te sluiten met zorgaanbieders. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_085). Het is een ombuiging van 0,2 mld euro in 2021. De structurele ombuiging is 0,1 mld euro. De concurrentie tussen aanbieders neemt namelijk op den duur af. (DENK_144)

Sociale zekerheid

- DENK draait de versnelling van de AOW-leeftijdsverhoging terug. De leeftijd van 67 wordt dan niet al in 2021 bereikt maar pas in 2023. De kleinere leeftijdsverhoging leidt in de periode tot 2021 tot hogere AOW-uitgaven. In 2021 is dit 1,1 mld euro. Na 2023 is er geen effect meer omdat de AOW-leeftijd dan weer gelijk is aan die bij het huidige beleid. (DENK_128_a)
- DENK verhoogt de grens van de vermogenstoets in de AIO en de bijstand naar 30.000 euro. Dit is een intensivering van 0,7 mld euro in 2021 en 0,9 mld euro structureel. (DENK_130)
- DENK verhoogt de kinderopvangtoeslag door de eigen bijdrage met ca. 23% te verlagen, waarbij voor de laagste inkomens het eerste kind gratis naar de opvang gaat. Dit is een intensivering van 0,5 mld euro. (DENK_133)
- DENK breidt het zorgverlof uit naar twaalf weken tegen 70% van het loon. Dit is een intensivering van 0,4 mld euro. (DENK_136)
- DENK introduceert een collectieve verzekering voor het tweede jaar loondoorbetaling bij ziekte voor bedrijven tot tien werknemers. De overheidsuitgaven nemen 0,2 mld euro toe. Hier staat een verhoging van de werkgeverspremies tegenover (zie DENK_131_b). (DENK_131_a)
- DENK breidt de mogelijkheid tot verlof voor de partner uit met vijf dagen. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro. (DENK_137)
- DENK stelt 0,1 mld euro beschikbaar voor de bestrijding van armoede onder kinderen. (DENK_180)
- DENK stelt een geoormerkt budget beschikbaar voor meer face-to-face gesprekken in de dienstverlening van het UWV. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in 2021. (DENK_187)
- DENK breidt het aantal beschutte werkplekken uit met 20.000 plekken. De ingroei van deze extra werkplekken sluit aan bij het ingroeipad van de oorspronkelijke plekken. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro in 2021 en een structurele intensivering van 0,5 mld euro. (DENK_186)
- DENK introduceert een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen, met een uitkering van maximaal 70% van het minimumloon. De premies zijn kostendekkend en worden betaald uit het winstinkomen. Deze maatregel groeit langzaam in vanaf 2021, in dat jaar zijn zowel premielasten als uitgaven nog verwaarloosbaar. Uiteindelijk leiden de uitkeringen tot een structurele intensivering van 1,3 mld euro. (DENK_135_b)
- Als gevolg van de afschaffing van het eigen risico door DENK daalt de zorgtoeslag. Dit is een ombuiging van 1,5 mld euro in 2021. (DENK_146_c)
- DENK voert een vermogenstoets in de AOW in. Bij een vermogen van 80.000 euro in box 3 vervalt de AOW-uitkering. Dit is een ombuiging van 0,5 mld euro in 2021 en 1,5 mld

euro structureel. Er is een juridisch risico dat deze maatregel in strijd is met het internationaal (eigendoms-)recht. (DENK_132)

- Als gevolg van de langzamere verhoging van de AOW-leeftijd bij DENK daalt het beroep op arbeidsongeschiktheids-, WW- en bijstandsuitkeringen. Dit is een besparing van 0,4 mld euro in 2021. Op langere termijn is er geen verschil met de huidige situatie. (DENK_128_b)
- DENK biedt de mogelijkheid om, actuariel neutraal, de AOW maximaal drie jaar later te laten ingaan. In de jaren 2019-2021 zijn de AOW-uitgaven lager omdat een deel van de 'nieuwe' AOW-gerechtigden opteert voor latere opname. In 2021 is dit effect 0,3 mld euro. Omdat dit vanwege de actuariële neutraliteit leidt tot hogere uitkeringen zijn de AOW-uitgaven op lange termijn echter hoger (0,3 mld euro). De actuariële neutraliteit leidt er bij later opnemen namelijk toe dat de (procentuele) stijging van de uitkeringen groter is dan de (procentuele) daling van het aantal uitkeringsjaren. (DENK_185)
- DENK introduceert inkomensafhankelijkheid in de kinderbijslag, waarbij voor hogere inkomens (verzamelinkomen boven 75.000 euro) de kinderbijslag komt te vervallen. Dit bedrag wordt gebruikt voor een algemene verhoging van de kinderbijslag. Per saldo heeft de maatregel geen budgettair effect. (DENK_125, 126)

Overdrachten aan bedrijven

- DENK intensificeert 0,4 mld euro in vouchers van 750 euro voor start-upbedrijven. (DENK_172)
- DENK buigt maximaal om op de oormerking voor topsectoren aan TO2-instituten, NWO en KNAW. Dit betekent een besparing van 0,3 mld euro in 2021 en een structurele besparing van 0,5 mld euro. (DENK_176_b)
- DENK buigt maximaal om op topsectorenbeleid, wat een besparing van 0,1 mld euro oplevert. (DENK_176_a)

Internationale samenwerking

- DENK verhoogt de uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking met 2,1 mld euro. (DENK_167)

Overig

- Ter compensatie van de verhoging van de gaswinning in Groningen voorziet DENK in een fonds dat jaarlijks gevuld wordt met 0,5 mld euro. Structureel is er geen effect op de overheidsbegroting, omdat met het opraken van de Groningse gasvoorraad ook het fonds wordt afgebouwd. (DENK_175_b)
- DENK trekt taakstellend in de periode 2018-2021 in totaal 1,0 mld euro (0,3 mld euro per jaar) uit voor de aanleg van toegangspunten gericht op gratis wifi met buitenshuis dekking voor ongeveer 80% van de bevolking. (DENK_173)
- DENK trekt 0,1 mld euro uit voor tegemoetkoming aan (nakomelingen van) slachtoffers van Nederlands oorlogsgeweld en benadeelden van de Indische Kwestie. (DENK_169)

Tabel 14.17 Netto ombuigingen in 2021, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(-) betekent EMU-saldo verslechterend, (+) betekent EMU-saldo verbeterend.		2021
Openbaar bestuur		1,2
Apparaatskorting lokale overheden (DENK_138)		0,7
Apparaatskorting Rijk: openbaar bestuur (DENK_140_a, 140_b)		0,4
Veiligheid		0,4
Verlaging griffierechten (DENK_160)		-0,1
Gedeeltelijk terugdraaien intensivering veiligheid en justitie (DENK_162, 182)		0,4
Apparaatskorting Rijk: veiligheid (DENK_140_d)		0,2
Defensie		1,7
Beperken internationale interventies (DENK_154)		0,8
Stoppen JSF programma (DENK_151)		0,5
Lagere norm inzetbaarheid krijgsmacht (DENK_152)		0,2
Terugdraaien intensivering defensie (DENK_153)		0,2
Apparaatskorting Rijk: defensie (DENK_140_c)		0,0
Bereikbaarheid		-1,0
Gratis openbaar vervoer voor ouderen met een laag inkomen en voor bijstandsgerechtigden (DENK_156)		-2,0
Verlaging aanlegbudget wegen (DENK_157)		0,6
Infrastructuurfonds verlengen met een jaar en verlagen met 5% (DENK_155)		0,3
Apparaatskorting Rijk: bereikbaarheid (DENK_140_e)		0,1
Onderwijs		-0,9
Verhogen lumpsum po (DENK_166_a)		-0,6
Verhogen lumpsum vo (DENK_166_b, 183)		-0,3
Invoering van een inkomensafhankelijke basisbeurs voor bachelor en master (DENK_163)		-0,1
Afschaffen gratis schoolboeken met compensatie voor lage inkomens (DENK_164)		0,2
Zorg		-6,3
Afschaffen van het verplicht eigen risico (DENK_146_a)		-4,5
Bezettingnorm zorg per 2023 met twee gekwalificeerde zorgverleners per groep van acht (DENK_149)		-1,9
Oprichten preventiefonds (DENK_147)		-0,5
Diverse maatregelen op het gebied van geneesmiddelen. (DENK_142_a, 143_a)		0,4
Verplichten meerjarige contracten in de Wet langdurige zorg (DENK_144)		0,2
Sociale zekerheid		-0,5
Terugdraaien versnelde verhoging AOW-leeftijd, deel AOW-uitkeringen (DENK_128_a)		-1,1
Verhoging grens vermogenstoets AIO en bijstand (DENK_130)		-0,7
Intensivering kinderopvangtoeslag (DENK_133)		-0,5
Uitbreiding betaald zorgverlof (DENK_136)		-0,4
Loondoorbetaling bij ziekte: collectief tweede jaar kleine werkgevers (DENK_131_a)		-0,2
Uitbreiding betaald geboorteverlof (DENK_137)		-0,1
Intensivering armoedebeleid (DENK_180)		-0,1
Meer face-to-face gesprekken in dienstverlening UWV (DENK_187)		-0,1
Uitbreiding beschutte werkplekken (DENK_186)		-0,1
Verplichte AOV voor zelfstandigen op WML-niveau (uitgaven) (DENK_135_b)		0,0
Afschaffen eigen risico: effect zorgtoeslag (DENK_146_c)		1,5
Invoeren vermogenstoets AOW (DENK_132)		0,5

Terugdraaien versnelde verhoging AOW-leeftijd, deel weglek uitkeringen (DENK_128_b)	0,4
Flexibele AOW-leeftijd: maximaal drie jaar later (DENK_185)	0,3
Inkomensafhankelijke kinderbijslag (DENK_125, 126)	0,0
Overdrachten aan bedrijven	0,1
Intensivering innovatie: Start-up vouchers (DENK_172)	-0,4
Ombuiging oormerking voor topsectoren: TO2, NWO en KNAW (DENK_176_b)	0,3
Ombuiging topsectorenbeleid (DENK_176_a)	0,1
Internationale samenwerking	-2,1
Intensivering ontwikkelingssamenwerking (DENK_167)	-2,1
Overig	-0,9
Schadecompensatie gaswinning Groningen (DENK_175_b)	-0,5
Toegankelijkheid wifi (DENK_173)	-0,3
Tegemoetkoming oorlogsslachtoffers (DENK_169)	-0,1
Totaal	-8,2

14.9.2 Lasten

DENK verhoogt de collectieve lasten met per saldo 9,3 mld euro in 2021. Een opsomming van de lastenmaatregelen wordt gevolgd door een tabel. Het gaat hier om de beleidsmatige lastenontwikkeling op EMU-basis (blo). De verhoging van 9,3 mld euro is opgebouwd uit een verhoging van 5,0 mld euro voor gezinnen, een verhoging van 3,8 mld euro voor bedrijven en een verhoging van 0,5 mld euro voor het buitenland.

Inkomen en arbeid

- DENK verhoogt de maximale arbeidskorting met 560 euro en stelt het afbouwpunt daarvan gelijk aan het opbouwpunt. Dit is een lastenverlichting van 1,5 mld euro in 2021. (DENK_179)
- DENK verhoogt het maximale bedrag in de inkomensafhankelijke combinatiekorting met 3050 euro en verhoogt het opbouwpercentage naar 9,34%. Dit is een lastenverlichting van 0,8 mld euro in 2021. (DENK_178)
- De tijdelijk lagere AOW-leeftijd bij DENK leidt ertoe dat mensen korter AOW-premie betalen. Dit is een lastenverlichting van 0,3 mld euro in 2021. Op langere termijn is er geen effect. (DENK_128_c)
- DENK vergroot de fiscale jaarruimte voor de aftrek van de pensioenpremie. In 2021 zijn de kosten van de hogere pensioenpremieaftrek 0,2 mld euro bij inkomen en arbeid en nihil bij vermogen en winst. Op lange termijn zijn de kosten lager omdat het budgettaire effect van de hogere belastbare pensioenuitkeringen sterker is dan de lagere budgettaire opbrengst in box 3. (DENK_134_f, 134_d, 134_e)
- DENK verhoogt de ouderenkorting voor lagere inkomens met honderd euro. Dit kost 0,2 mld euro in 2021. (DENK_114)
- Het tarief van de mkb-winstvrijstelling wordt door DENK verhoogd naar 14,8%. Dit leidt tot een lastenverlichting van 0,1 mld euro in 2021. (DENK_181)
- DENK draait eerdere verlengingen van de derde schijf in box 1 terug. Dit is een lastenverzwaring van 2,5 mld euro in 2021 en 3,2 mld euro structureel. (DENK_117)

- DENK draait de verlaging van het tarief van de derde schijf terug, hierdoor wordt het tarief van de derde schijf verhoogd met 1,25%-punt. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,9 mld euro in 2021. (DENK_118)
- DENK schaft de 30%-regeling voor ingekomen werknemers en de regeling extraterritoriale kosten af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,8 mld euro. (DENK_116)
- DENK introduceert een werkgeversheffing van 16% op het gedeelte van salarissen boven 150.000 euro. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,6 mld euro in 2021. (DENK_112)
- DENK topt de hypotheekrenteaftrek af tot de rente over een eigenwoningschuld van 500.000 euro. Dit is een lastenverzwaring van 0,4 mld euro in 2021 en 0,1 mld euro structureel. (DENK_101)
- DENK versnelt de afbouw van het maximale aftrekpercentage van de hypotheekrenteaftrek naar 2% per jaar. Dit is een lastenverzwaring van 0,4 mld euro in 2021. In de structurele situatie bedraagt het aftrekpercentage 40%. Dit is een lastenverlichting (0,1 mld euro). (DENK_102)
- DENK introduceert een collectieve verzekering voor het tweede jaar loondoorbetaling bij ziekte voor bedrijven tot tien werknemers. De toename van overheidsuitgaven (DENK_131_a) wordt betaald uit een verhoging van werkgeverspremies. Dit is een EMU-relevante lastenverzwaring van 0,2 mld euro. De lastenverzwaring is gedeeltelijk een schuif van private loondoorbetaling naar de collectieve verzekering. (DENK_131_b)
- DENK schaft de aftrekbaarheid van de eigen bijdrage van de werknemer voor een duurdere leaseauto af. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (DENK_127)
- DENK introduceert een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen, met een uitkering van maximaal 70% van het minimumloon. De premies zijn kostendekkend en worden betaald uit het winstinkomen. Deze maatregel groeit langzaam in vanaf 2021, in dat jaar zijn zowel premielasten als uitgaven nog verwaarloosbaar. Structureel leidt de premieheffing tot een lastenverzwaring van 0,7 mld euro. (DENK_135_a, 135_c)

Vermogen en winst

- DENK schaft de verhuurderheffing af. Dit verlaagt de lasten voor woningcorporaties met 2 mld euro. (DENK_103)
- DENK vergroot de fiscale jaarruimte voor de aftrek van de pensioenpremie. In 2021 zijn de kosten van de hogere pensioenpremieaftrek 0,2 mld euro bij inkomen en arbeid en nihil bij vermogen en winst. Op lange termijn zijn de kosten lager omdat het budgettaire effect van de hogere belastbare pensioenuitkeringen sterker is dan de lagere budgettaire opbrengst in box 3. (DENK_134_g, 134_a)
- DENK vervangt de huidige vermogensrendementsheffing in box 3 door een vermogensaanwasbelasting met een progressief tarief. DENK kiest voor een heffingsvrije voet van 500 euro. Voor een vermogensaanwas van 500 tot en met 1500 euro geldt een tarief van 30%. Voor een vermogensaanwas van 1500 tot en met 5000 euro geldt een tarief van 40%. Voor een vermogensaanwas van meer dan 5000 euro geldt een tarief van 50%. Dit is een lastenverzwaring van 1,9 mld euro. Structureel is er sprake van een lastenverzwaring van 2 mld euro. (DENK_104, 105)

- DENK beperkt de aftrekbaarheid van rente voor bedrijven tot maximaal 30% van de winst voor rente, belastingen, afschrijvingen en amortisatie (EBITDA) met een drempel van 1 mln euro zonder groepsvrijstelling, conform de bouwstenen 0 en 1 van de werkgroep fiscaliteit van de Studiegroep Duurzame Groei. Dit betekent een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,2 mld euro. (DENK_113_a, 113_b)
- DENK verhoogt de bankenbelasting taakstellend met 1 mld euro. (DENK_106)
- DENK schaft de innovatiebox af, waardoor de lasten voor bedrijven worden verzwaaard met 0,5 mld euro. (DENK_177)
- DENK voert unilateraal een financiële transactiebelasting in met een tarief van 0,1%-punt per transactie voor aandelen en schuldpapier en een tarief van 0,01%-punt per transactie voor derivaten. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro. (DENK_121)
- DENK verhoogt het tarief van de tweede schijf van de vennootschapsbelasting met 1%-punt naar 26% en verzwaaert zo de lasten voor bedrijven met 0,4 mld euro. (DENK_184)
- DENK schaft het kwarttarief voor kampeerauto's in de mrb af. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (DENK_115)

Milieu

- DENK voert een belasting in op vliegtickets met een opbrengst van 1 mld euro. (DENK_122)
- DENK verhoogt de hogere schijven in de energiebelasting. Dit is een lastenverzwaring van 0,5 mld euro. (DENK_120)
- DENK verhoogt de opbrengst van de verbrandingsbelasting met 0,2 mld euro. (DENK_124)
- DENK schaft de vrijstelling kolenbelasting energiecentrales af. Dit is een lastenverzwaring van 0,2 mld euro. (DENK_119)
- DENK schaft de landbouwvrijstelling af. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro in 2021, oplopend tot 0,5 mld euro structureel. (DENK_123)

Overig

- DENK reguleert het telen, verkopen en gebruiken van softdrugs. Dit genereert een opbrengst voor de overheid van 0,2 mld euro door het veilen van vergunningen, een nationale verbruiksbelasting of dividenduitkeringen door een staatsbedrijf. (DENK_159)
- DENK verhoogt de opbrengst van de kansspelbelasting taakstellend met 0,1 mld euro. (DENK_107)
- DENK verhoogt de accijns op bier. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,1 mld euro. (DENK_109)
- DENK verhoogt de opbrengst van de wijnaccijns met 0,1 mld euro. (DENK_110)
- DENK verhoogt de accijns op gedestilleerde drank. De taakstellende opbrengst van deze lastenverzwaring is 0,1 mld euro. (DENK_111)
- DENK verhoogt de tabaksaccijns, met een extra opbrengst van 0,1 mld euro. (DENK_108)

Gasbaten

- DENK verhoogt de gaswinning in Groningen met 12 mld Nm³. Dit verhoogt de opbrengsten voor de overheid met 1,7 mld euro. Op lange termijn is er geen effect op de

overheidsbegroting. De verhoging van de gaswinning gaat gepaard met een compensatiefonds (DENK_175_b). (DENK_175_a)

14.9.3 Maatregelen met een direct EMU-schuldeffect

De volgende maatregelen hebben geen effect op het EMU-saldo maar wel een direct effect op de EMU-schuld.

EMU-schuld direct

- DENK stelt in de jaren 2018 tot en met 2021 in totaal 1 mld euro aan kapitaal beschikbaar ten behoeve van een op te richten nationale ondernemingskredietbank. (DENK_170)

Tabel 14.18 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2021, ex ante, mld euro

(-) betekent EMU-saldo verslechterend, (+) betekent EMU-saldo verbeterend.	2021
Inkomen en arbeid	2,9
Verhoging arbeidskorting (DENK_179)	-1,5
Intensivering inkomensafhankelijke combinatiekorting (DENK_178)	-0,8
Terugdraaien versnelde verhoging AOW-leeftijd, deel AOW-premies (DENK_128_c)	-0,3
Verhoging fiscale jaarruimte (DENK_134_f, 134_d, 134_e)	-0,2
Verhoging ouderenkorting onder de inkomensgrens (DENK_114)	-0,2
Verhoging mkb-winstvrijstelling naar 14,8% (DENK_181)	-0,1
Verkorten derde schijf box 1 (DENK_117)	2,5
Verhoging tarief derde schijf met 1,25%-punt (DENK_118)	0,9
Afschaffen 30%-regeling en regeling extraterritoriale kosten (DENK_116)	0,8
Werkgeversheffing topinkomens (DENK_112)	0,6
Aftoppen hypotheekrenteafrek op een eigenwoningschuld van 500.000 euro (DENK_101)	0,4
Versnelde en kleinere afbouw maximale afrekpercentage hypotheekrenteafrek (DENK_102)	0,4
Loondoorbetaling bij ziekte: premie tweede jaar kleine werkgevers (DENK_131_b)	0,2
Afschaffen aftrekbaarheid eigen bijdrage werknemer voor een duurdere leaseauto (DENK_127)	0,1
Verplichte AOV voor zelfstandigen op WML-niveau (premies) (DENK_135_a, 135_c)	0,0
Vermogen en winst	3,8
Afschaffen verhuurderheffing (DENK_103)	-2,0
Verhoging fiscale jaarruimte (DENK_134_g, 134_a)	0,0
Vermogensaanwasbelasting met progressief tarief in box 3 (DENK_104, 105)	1,9
Beperken renteaftrek bedrijven (DENK_113_a, 113_b)	1,2
Verhogen bankenbelasting (DENK_106)	1,0
Afschaffen innovatiebox (DENK_177)	0,5
Invoeren financiële transactiebelasting (DENK_121)	0,5
Verhogen tarief tweede schijf vennootschapsbelasting (DENK_184)	0,4
Afschaffen kwarttarief kampeerauto's mrb (DENK_115)	0,1
Milieu	2,0
Invoeren vliegbelasting (DENK_122)	1,0
Verhogen hogere schijven energiebelasting (DENK_120)	0,5
Verhogen verbrandingsbelasting (DENK_124)	0,2
Afschaffen vrijstelling kolenbelasting centrales (DENK_119)	0,2
Afschaffen landbouwvrijstelling (DENK_123)	0,1

Overig	0,7
Reguleren softdrugs (DENK_159)	0,2
Verhogen kansspelbelasting (DENK_107)	0,1
Verhogen bieraccijns (DENK_109)	0,1
Verhogen wijnaccijns (DENK_110)	0,1
Verhogen accijns op gedestilleerd (DENK_111)	0,1
Verhogen tabaksaccijns (DENK_108)	0,1
Totaal beleidsmatige lasten	9,3
w.v. gezinnen	5,0
bedrijven	3,8
buitenland	0,5
Gasbaten	
Verhogen gaswinning Groningen (DENK_175_a)	1,7

14.10 VNL

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van de door VNL voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2017 en betreffen afwijkingen ten opzichte van de middellangetermijnverkenning zoals weergegeven in hoofdstuk 4 van de *Macro Economische Verkenning 2017*.

14.10.1 Uitgaven

VNL buigt per saldo 18,1 mld euro in 2021 om op de collectieve uitgaven. Na een opsomming volgt een tabel met de uitgavenmaatregelen.

Openbaar bestuur

- VNL verlaagt de uitgaven aan het Gemeente- en Provinciefonds taakstellend via een apparaatskorting. De partij wil deze ombuiging onder andere bereiken door overheidsdiensten te bundelen en het aantal bestuurslagen te beperken. Dit is een besparing van 0,7 mld euro in 2021 en 0,9 mld euro structureel. (VNL_180)
- VNL beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en zbo's via een apparaatskorting. Dit betekent een totale ombuiging van 0,7 mld euro in 2021 en een structurele ombuiging van 0,9 mld euro. Deze besparing slaat grotendeels neer bij het openbaar bestuur (0,4 mld euro in 2021 en 0,5 mld euro structureel) en deels bij defensie, veiligheid en bereikbaarheid. De partij wil deze ombuiging onder andere bereiken door lagere apparaatskosten bij de Belastingdienst, als gevolg van de introductie van de vlaktaks. (VNL_182_a, 182_b)

Veiligheid

- VNL verhoogt de uitgaven aan veiligheid en justitie met 1,2 mld euro. (VNL_142)
- De apparaatskorting leidt tot een besparing van 0,2 mld euro op veiligheid. (VNL_182_d)
- VNL kort op subsidies. Deze generieke subsidietaakstelling leidt tot een beperkte besparing op veiligheid. (VNL_188_a)

Defensie

- VNL verhoogt het defensiebudget, oplopend tot 5 mld euro in 2021. (VNL_141)
- De apparaatskorting leidt tot een beperkte besparing op defensie. (VNL_182_c)

Bereikbaarheid

- VNL trekt 0,5 mld euro extra uit voor infrastructuur en waterbeheer. (VNL_144)
- VNL beperkt de nationale ambities van het European Railway Traffic Management System (ERTMS) tot het strikt noodzakelijke. Dit resulteert in een ombuiging van 0,1 mld euro. (VNL_174)
- De apparaatskorting leidt tot een besparing van 0,1 mld euro op bereikbaarheid. (VNL_182_e)

Milieu

- VNL introduceert een investeringsfonds voor innovatie en energietransitie en vult dat vijftien jaar lang met 1 mld euro per jaar. (VNL_143)
- VNL schaft de SDE+ af. Dit is door juridische aangegane verplichtingen een ombuiging van 0,3 mld euro in 2021 en 3 mld euro structureel. (VNL_176_c)
- VNL kort op subsidies. Deze generieke subsidietaakstelling leidt tot een beperkte besparing op milieusubsidies. (VNL_188_d)

Onderwijs

- VNL trekt 0,5 mld euro extra uit voor wetenschap. (VNL_145)
- VNL verlaagt de lumpsum van het hoger onderwijs met 1,2 mld euro in 2021 en 1,7 mld euro structureel. (VNL_171)
- VNL verlaagt de lumpsum van het primair onderwijs met 0,7 mld euro. (VNL_168)
- VNL buigt 0,7 mld euro om op onderwijs en onderzoek over alle sectoren. (VNL_167)
- VNL verlaagt de lumpsum van het voortgezet onderwijs met 0,6 mld euro. (VNL_169)
- VNL buigt in totaal 0,6 mld euro om op lerarenbeleid in po, vo en mbo. (VNL_170)
- VNL buigt generiek taakstellend 0,4 mld euro in 2021 en 0,5 mld euro structureel om op subsidies uitgegeven door het ministerie van OCW. (VNL_188_b)
- VNL buigt 0,4 mld euro om op studiefinanciering in 2021 en 1,0 mld euro structureel. (VNL_166)

Zorg

- VNL verlaagt het verplicht eigen risico met vijftig euro. Dit is een verhoging van de collectieve zorguitgaven van 0,5 mld euro. Het gaat deels om een verschuiving van private naar collectieve zorguitgaven. (VNL_148_a)
- VNL doet een taakstellende intensivering van 0,5 mld euro in 2021 ten behoeve van de verpleeghuiszorg. (VNL_240)
- VNL verhoogt de Rijksbijdrage Wmo aan gemeenten in 2021 met 0,2 mld euro met het oog op inkomensondersteuning chronisch zieken en gehandicapten. (VNL_147, 189_c)
- VNL heeft de intentie om een hoofdlijnenakkoord af te sluiten in combinatie met het macrobeheersinstrument. In 2021 resulteert dit in ombuigingen van 0,9 mld euro in de ziekenhuiszorg, 0,1 mld euro in de geestelijke gezondheidszorg en 0,1 mld euro in de wijkverpleging. Voor ombuigingen geldt dat lagere zorguitgaven leiden tot minder zorg of lagere kwaliteit van zorg. (VNL_189_a)
- VNL beperkt het verzekerde pakket op het gebied van geneesmiddelen en ouderdomsgerelateerde zorg. Dit is een verlaging van de collectieve zorguitgaven met 0,5 mld euro. Het gaat deels om een verschuiving van collectieve naar private zorguitgaven. De maatregel ouderdomsgerelateerde zorg is conform maatregel ZiK_015 uit *Zorgkeuzes in Kaart*. (VNL_210_a, 212_a)
- VNL neemt in de curatieve zorg diverse maatregelen uit *Zorgkeuzes in Kaart* op het gebied van geneesmiddelen: aanpassing van Wet geneesmiddelenprijzen (ZiK_065), herberekening van limieten geneesmiddelenvergoedingssysteem (ZiK_066), uitbreiding centrale inkoop genees- en hulpmiddelen door de Rijksoverheid (ZiK_071), verplichten uniforme barcodering genees- en hulpmiddelen (ZiK_073). Bij de herberekening van limieten geneesmiddelenvergoedingssysteem gaat het deels om een verschuiving van

collectieve naar private zorguitgaven. Samen betreft dit een ombuiging van 0,4 mld euro in 2021 en een structurele ombuiging van 0,5 mld euro. (VNL_213_a, 214_a, 215_a, 216)

- VNL voert in de Wlz een verplichting in voor zorgkantoren (Wlz-uitvoerders) om meerjarige contracten met budgetafspraken af te sluiten met zorgaanbieders. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_085). Het is een ombuiging van 0,2 mld euro in 2021. De structurele ombuiging is 0,1 mld euro. De concurrentie tussen aanbieders neemt namelijk op den duur af. (VNL_219)
- VNL kort het beschikbare budget huishoudelijke hulp van gemeenten netto met 0,2 mld euro in 2021. Hiertoe wordt binnen de Wmo huishoudelijke hulp als een aparte voorziening gedefinieerd. Vervolgens wordt het gemeentelijk instrumentarium uitgebreid, zodat gemeenten de toegang tot huishoudelijke hulp kunnen inperken. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_096a). (VNL_224)
- VNL introduceert een eigen bijdrage van 20% voor logopedie, ergotherapie, oefentherapie Mensendieck en Cesar, dieetadvisering en fysiotherapie. De eigen bijdrage geldt ook voor mensen jonger dan 18 jaar. Dit is een ombuiging van 0,2 mld euro. Het gaat deels om een verschuiving van collectieve naar private zorguitgaven. (VNL_197_a)
- VNL zet in op gepast gebruik van zorg. Deze maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_014) betekent een ombuiging van 0,1 mld euro. (VNL_206)
- VNL beperkt de voorwaardelijke toelating tot een subsidieregeling. Deze maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_013a) betekent een ombuiging van 0,1 mld euro. (VNL_205)
- VNL neemt in de curatieve zorg diverse kleine maatregelen uit *Zorgkeuzes in Kaart*: palliatieve zorg van ziekenhuis naar thuissetting (ZiK_055) en verminderen vermijdbare heropnames (ZiK_060). Tezamen is dit een beperkte ombuiging. (VNL_203, 204)

Sociale zekerheid

- VNL verhoogt het kindgebonden budget. De alleenstaande-ouderkop wordt verhoogd met circa 400 euro. Daarnaast worden de basisbedragen (bedragen voor het eerste tot derde kind en de kopjes voor kinderen ouder dan twaalf jaar) verhoogd (iets meer dan een verdubbeling van de bedragen). Het kindgebonden budget wordt daarbij beperkt tot drie kinderen. Per saldo is de intensivering 2,2 mld euro. (VNL_146_c, 146_a, 146_b)
- VNL schaft per 2021 de zorgtoeslag af. Dit is een ombuiging van 5,5 mld euro. (VNL_149)
- VNL schaft de kinderbijslag af. Dit is een ombuiging van 3,2 mld euro. (VNL_150)
- VNL schaft de inkomensondersteuning AOW af. De ombuiging bedraagt 0,9 mld euro. (VNL_159)
- VNL verlaagt de huurtoeslag door aanpassing van de kwaliteitskorting en door het verhogen van het kopje op de normhuur. Dit is een ombuiging van 0,9 mld euro. (VNL_151)
- VNL maakt werkgevers verantwoordelijk voor het eerste half jaar WW. De maatregel levert een structurele besparing op van 0,8 mld euro. De maatregel impliceert een niet-EMU relevante lastenverzwaring voor bedrijven. (VNL_154_a)
- VNL verlaagt de bijstandsuitkering naar 64% minimumloon voor alleenstaanden en 94% minimumloon voor paren. De besparing is 0,6 mld euro in 2021 en 0,7 mld euro structureel. (VNL_156)

- VNL schaft de tegemoetkoming arbeidsongeschikten af. De besparing is 0,2 mld euro. (VNL_160_a)
- VNL schaft de kinderopvangtoeslag af voor doelgroepouders. De zogenoemde doelgroepouders werken niet, maar hebben bij uitzondering toch recht op kinderopvangtoeslag. Dit is een ombuiging van 0,1 mld euro. (VNL_152)
- VNL kort het re-integratiebudget van gemeenten en UWV. Dit is een ombuiging van 0,1 mld euro in 2021. (VNL_161)
- VNL vervangt de loonkostensubsidie in de Participatiewet door loondispensatie. Dit levert een besparing van 0,1 mld euro in 2021 en 0,5 mld euro structureel. (VNL_157)
- VNL past het Schattingsbesluit aan zodat het arbeidsongeschiktheidspercentage voortaan wordt gebaseerd op het loon dat men nog kan verdienen in minimaal twee functies. Dit levert een beperkte besparing in 2021 en 0,2 mld euro structureel doordat minder mensen volledig arbeidsongeschikt zullen worden verklaard. (VNL_160_b)

Overdrachten aan bedrijven

- VNL schaft de afdrachtvermindering werkgevers WBSO af. Dit is een ombuiging van 1,2 mld euro. (VNL_126_j)
- VNL schaft het lage-inkomensvoordeel (LIV) voor werkgevers die werknemers in dienst nemen met een salaris tot 120% wml af. Dit is een ombuiging van 0,6 mld euro in 2021. (VNL_162_b)
- VNL schaft het loonkostenvoordeel (LKV) voor werkgevers die oudere werknemers of mensen met een arbeidsbeperking in dienst nemen af. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro in 2021. (VNL_162_a)
- VNL kort in totaal 0,7 mld euro in 2021 en 0,9 mld euro structureel op subsidies. Deze generieke subsidietaakstelling leidt tot een besparing van 0,1 mld euro in 2021 en 0,2 mld euro structureel op overdrachten aan bedrijven. (VNL_188_e)
- VNL schrapt de afdrachtsvermindering werkgevers in de scheepvaart, een ombuiging van 0,1 mld euro. (VNL_126_i)
- VNL buigt maximaal om op topsectorenbeleid, wat een besparing van 0,1 mld euro oplevert. (VNL_177)

Internationale samenwerking

- VNL buigt 3,7 mld euro op ontwikkelingssamenwerking om door ODA te beperken tot noodhulp. (VNL_178)
- VNL buigt 0,6 mld euro om op internationale samenwerking (HGIS non-ODA). (VNL_179)

Overig

- VNL vermindert de uitgaven aan cultuur en media met 0,7 mld euro, door beperken taak publieke omroep, taakstelling Rijksmediabijdrage, verdere beperking cultuursubsidies en beëindigen emancipatiebeleid. (VNL_172)
- VNL buigt 0,3 mld euro om op de uitgaven op het gebied van agro-, visserij en voedselketens. (VNL_175)
- VNL kort 0,1 mld euro op subsidies op de VWS-begroting. (VNL_188_g, 188_f)

Tabel 14.19 Netto ombuigingen in 2021, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(-) betekent EMU-saldo verslechterend, (+) betekent EMU-saldo verbeterend.		2021
Openbaar bestuur		1,2
Apparaatskorting lokale overheden (VNL_180)		0,7
Apparaatskorting Rijk: openbaar bestuur (VNL_182_a, 182_b)		0,4
Veiligheid		-1,0
Intensivering veiligheid en justitie (VNL_142)		-1,2
Apparaatskorting Rijk: veiligheid (VNL_182_d)		0,2
Subsidietaakstelling: Veiligheid (VNL_188_a)		0,0
Defensie		-5,0
Verhoging defensie-uitgaven (VNL_141)		-5,0
Apparaatskorting Rijk: defensie (VNL_182_c)		0,0
Bereikbaarheid		-0,3
Intensivering infrastructuur en waterbeheer (VNL_144)		-0,5
Afschaffen nationale kop op het ERTMS (VNL_174)		0,1
Apparaatskorting Rijk: bereikbaarheid (VNL_182_e)		0,1
Milieu		-0,7
Investeringsfonds innovatie en energietransitie (VNL_143)		-1,0
Verlagen SDE+ (VNL_176_c)		0,3
Subsidietaakstelling: Milieu (VNL_188_d)		0,0
Onderwijs		4,1
Uitgaven Wetenschapsagenda (VNL_145)		-0,5
Verlagen lumpsum ho (VNL_171)		1,2
Verlagen lumpsum po (VNL_168)		0,7
Ombuiging onderwijs en onderzoek algemeen (VNL_167)		0,7
Verlagen lumpsum vo (VNL_169)		0,6
Ombuiging lerarenbeleid (VNL_170)		0,6
Subsidietaakstelling: Onderwijs (VNL_188_b)		0,4
Ombuigingen studiefinanciering (VNL_166)		0,4
Zorg		1,6
Verlagen van het verplicht eigen risico met 50 euro (VNL_148_a)		-0,5
Taakstellende intensivering verpleeghuiszorg (VNL_240)		-0,5
Taakstellende intensivering Gemeentefonds met oog op maatwerk inkomensondersteuning chronisch zieken en gehandicapten (VNL_147, 189_c)		-0,2
Hoofdlijnenakkoord i.c.m. MBI (VNL_189_a)		1,2
Pakketmaatregel geneesmiddelen, ouderdomsgerelateerde zorg (VNL_210_a, 212_a)		0,5
Diverse maatregelen op het gebied van geneesmiddelen. (VNL_213_a, 214_a, 215_a, 216)		0,4
Verplichten meerjarige contracten in de Wet langdurige zorg (VNL_219)		0,2
Beperken budget huishoudelijke hulp (VNL_224)		0,2
Eigen bijdrage paramedische zorg en dieetadvisering (inclusief 18-) (VNL_197_a)		0,2
Gepast gebruik (VNL_206)		0,1
Aanpassen voorwaardelijke toelating (als subsidie) (VNL_205)		0,1
Diverse maatregelen curatieve zorg (VNL_203, 204)		0,0
Sociale zekerheid		10,3
Verhogen basisbedragen WKB (VNL_146_c, 146_a, 146_b)		-2,2

Afschaffen zorgtoeslag (VNL_149)	5,5
Afschaffen kinderbijslag (VNL_150)	3,2
Afschaffen AOW-tegemoetkoming (VNL_159)	0,9
Verlagen huurtoeslag (VNL_151)	0,9
Werkgevers eerste half jaar verantwoordelijk voor WW (VNL_154_a)	0,8
Verlaging bijstand met 6%-punt (VNL_156)	0,6
Afschaffen AO-tegemoetkoming (VNL_160_a)	0,2
Afschaffen kinderopvangtoeslag voor niet-werkende ouders (doelgroepouders) (VNL_152)	0,1
Ombuiging re-integratie gemeenten en UWV (VNL_161)	0,1
Loondispensatie Participatiewet (VNL_157)	0,1
Aanscherpen claimbeoordeling (VNL_160_b)	0,0
Overdrachten aan bedrijven	2,5
Ombuiging afdrachtvermindering werkgevers WBSO (VNL_126_j)	1,2
Afschaffen LIV (VNL_162_b)	0,6
Afschaffen LKV (VNL_162_a)	0,3
Subsidietaakstelling: Overdrachten aan bedrijven (VNL_188_e)	0,1
Afschaffen afdrachtvermindering zeevaart (VNL_126_i)	0,1
Ombuiging Topsectorenbeleid (VNL_177)	0,1
Internationale samenwerking	4,2
Ombuiging ontwikkelingssamenwerking ODA (VNL_178)	3,7
Ombuiging HGIS non-ODA (VNL_179)	0,6
Overig	1,1
Ombuiging cultuur en media (VNL_172)	0,7
Ombuiging EZ (VNL_175)	0,3
Subsidietaakstelling: VWS-begroting (VNL_188_g, 188_f)	0,1
Totaal	18,1

14.10.2 Lasten

VNL verlaagt de collectieve lasten met per saldo 26,5 mld euro in 2021. Een opsomming van de lastenmaatregelen wordt gevolgd door een tabel. Het gaat hier om de beleidsmatige lastenontwikkeling op EMU-basis (blo). De verlaging van 26,5 mld euro is opgebouwd uit een verlaging van 23,5 mld euro voor gezinnen en een verlaging van 3,0 mld euro voor bedrijven.

Inkomen en arbeid

- VNL introduceert een vlaktaks van 27% voor alle inkomens en alle leeftijdsgroepen. Dit is een lastenverlichting van 62,3 mld euro in 2021 en 55 mld euro structureel. (VNL_122)
- VNL voert een nieuwe belastingvrije voet in ter hoogte van 10.000 euro. Deze voet telt niet mee in het verzamelinkomen bij de bepaling van toeslagen. Dit is een lastenverlichting van 30 mld euro. (VNL_123)
- VNL verhoogt de ouderenkorting voor lagere inkomens naar 2900 euro en introduceert een afbouwtraject vanaf 15.000 euro met een afbouwpercentage van 10%. De ouderenkorting voor hogere inkomens vervalt. De volledige ouderenkorting wordt uitkeerbaar. Dit is een lastenverlichting van 2,0 mld euro in 2021. (VNL_124)
- VNL zet meer collectieve middelen in om de vereveningsbijdrage aan zorgverzekeraars te verhogen. Zorgverzekeraars kunnen daardoor op jaarbasis een 8,50 euro lagere

nominale premie vragen aan verzekerden. Dit levert een lastenverlichting op van 0,1 mld euro. (VNL_140_a)

- VNL schaft de algemene heffingskorting af (inclusief doorwerking bijstand en AOW). Dit brengt 19,6 mld euro op. (VNL_101)
- VNL schaft de fiscale aftrekbaarheid van pensioenpremies af in 2021 en voegt pensioenpremies toe aan brutolonen. Dit geeft een lastenverzwaring van 17,5 mld euro in 2021. Daarnaast zijn op lange termijn de lasten in box 3 hoger, doordat pensioenbesparingen niet langer vrijgesteld zijn. De latere pensioenuitkeringen zijn echter onbelast. Aangenomen is dat netto evenveel premie wordt ingelegd. Afschaffing van de verplichtstelling blijft buiten de analyse. Er was onvoldoende tijd om deze beleidswijziging mee te nemen. (VNL_110_g, 110_a, 110_e, 110_f)
- VNL schaft de hypotheekrenteaftrek af (het eigenwoningforfait blijft bestaan). Dit is een lastenverzwaring van 10,6 mld euro in 2021 en 7,2 mld euro structureel. (VNL_109_a)
- VNL verlaagt de maximale arbeidskorting naar 1898 euro en verlaagt het afbouwpercentage naar 2,05%. De opbouw en afbouwpunten blijven gelijk. Dit is een lastenverzwaring van 7,9 mld euro in 2021. (VNL_102)
- VNL fiscaliseert de AOW-premie in 2021. Dit is een lastenverzwaring van 7,5 mld euro in 2021. Dit bedrag loopt terug naar 6,4 mld euro structureel. (VNL_111)
- VNL schaft de mkb-winstvrijstelling af, en ook alle posten van de ondernemersaftrek (zelfstandigen-, starters-, meewerk-, stakings- en speur- & ontwikkelingsaftrek). Daarnaast schaft VNL ook de regeling Fiscale Oudedagsreserve (FOR) af. Dit levert een lastenverzwaring op van in totaal 4,4 mld euro in 2021. Omdat de meeste bedragen van de ondernemersaftrek nominaal zijn bevroren, is de structurele opbrengst lager, namelijk 3,1 mld euro. (VNL_118)
- VNL verhoogt het EWF. Dit is een lastenverzwaring van 1,6 mld euro. (VNL_239)
- VNL schaft de aftrek wegens geen of geringe eigenwoningschuld ('wet Hillen') af. Dit is een lastenverzwaring van 0,9 mld euro in 2021 en 1,4 mld euro structureel. (VNL_113)
- VNL schaft de 30%-regeling voor ingekomen werknemers en de regeling extraterritoriale kosten af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,8 mld euro. (VNL_119_a)
- VNL schaft de alleenstaande-ouderenkorting af. Dit brengt 0,6 mld euro op. (VNL_105)
- VNL schaft de aftrek van premies voor inkomensvoorziening invaliditeit, ziekte of ongeval af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,6 mld euro in 2021. (VNL_116)
- VNL beperkt de werkkostenregeling tot honderd euro per werknemer. Dit leidt tot een verbetering van het EMU-saldo met 0,5 mld euro. (VNL_119_c)
- VNL schaft de aftrek voor lijfrentepolissen e.d. af. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,5 mld euro in 2021. (VNL_115)
- VNL schaft de aftrek specifieke zorgkosten af (inclusief de tegemoetkoming). Dit is een lastenverzwaring van 0,4 mld euro. (VNL_114)
- VNL schaft de giftenaftrek in de inkomstenbelasting en vennootschapsbelasting af. Dat betekent een lastenverzwaring van 0,4 mld euro. (VNL_112)
- VNL schaft de jonggehandicaptenkorting af; een lastenverzwaring van 0,2 mld euro. (VNL_106)

Vermogen en winst

- VNL verlaagt het tarief in de tweede schijf van de vennootschapsbelasting van 25% naar 15%. Dit is een lastenverlichting voor bedrijven van 4,4 mld euro. (VNL_133)
- VNL schaft de erf- en schenkbelasting af, en daarmee ook de bedrijfsopvolgingsregeling (BOR). Dit is een lastenverlichting voor gezinnen van 1,8 mld euro. (VNL_135, 126_m)
- VNL verlaagt het tarief in de eerste schijf van de vennootschapsbelasting van 20% naar 15%, waardoor de lasten voor bedrijven met 1,1 mld euro worden verlicht. (VNL_132)
- VNL vervangt de huidige vermogensrendementsheffing in box 3 (met een tarief van 30%) door een vermogensaanwasbelasting met een tarief van 27%. Dit is een lastenverlichting van 0,4 mld euro. (VNL_236, 131)
- VNL schaft de verhuurderheffing af voor particuliere verhuurders. Dit is een lastenverlichting van 0,1 mld euro. (VNL_138)
- VNL beperkt de aftrekbaarheid van rente voor bedrijven tot maximaal 30% van de winst voor rente, belastingen, afschrijvingen en amortisatie (EBITDA) met een drempel van 1 mln euro zonder groepsvrijstelling, conform de bouwstenen 0 en 1 van de werkgroep fiscaliteit van de Studiegroep Duurzame Groei. Dit betekent een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,2 mld euro. Daarnaast beperkt de partij belastingontwijking door bedrijven via Nederland door een bronbelasting in te voeren op uitgaande rente en royalty's naar landen met een vpb-tarief lager dan 10%, conform de bouwstenen 11 en 12 van eerder genoemde werkgroep. (VNL_237_a, 238)
- VNL schaft de volgende belastinguitgaven in box 3 af: vrijstellingen bos- en natuurterreinen, voorwerpen van kunst en wetenschap, groen beleggen, rechten op kapitaalsuitkering bij overlijden en rechten op bepaalde kapitaalsuitkeringen. Dit is een lastenverzwaring van 1 mld euro. (VNL_125)
- VNL schaft de kleinschaligheidsaftrek (KIA) af, wat de lasten voor bedrijven verzwart met 0,4 mld euro. (VNL_126_f)
- VNL schaft de faciliteiten in de overdrachtsbelasting af. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (VNL_126_e)
- VNL schaft het kwarttarief voor kampeerauto's in de mrb af. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (VNL_127_b)
- VNL schaft het keuzeregime voor winst uit zeescheepvaart (tonnageregeling) af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,1 mld euro. (VNL_126_g)
- VNL schaft de doorschuiffaciliteiten in box 2 af, waardoor 'oneindig' uitstel van belastingheffing in box 2 niet meer mogelijk is. Dat verzwart de lasten voor bedrijven met 0,1 mld euro. (VNL_127_f)
- VNL schaft de fiscale aftrekbaarheid van pensioenpremies af in 2021 en voegt pensioenpremies toe aan brutolonen. Dit geeft een lastenverzwaring van 17,5 mld euro in 2021 (zie inkomen en arbeid). Daarnaast zijn op lange termijn de lasten in box 3 hoger, doordat pensioenbesparingen niet langer vrijgesteld zijn. De latere pensioenuitkeringen zijn echter onbelast. Aangenomen is dat netto evenveel premie wordt ingelegd. Afschaffing van de verplichtstelling blijft buiten de analyse van het CPB. Er was onvoldoende tijd om deze beleidswijziging mee te nemen in KiK. (VNL_110_h, 110_d)

Milieu

- VNL verlaagt de accijnzen op diesel, benzine en LPG. Dit is een lastenverlichting van 0,4 mld euro. (VNL_136_a, 136_b)
- Met de afschaffing van de SDE+ (VNL_176_c) schaft VNL ook de Opslag Duurzame Energie (ODE) op de energierekening af. Dit is een lastenverlichting van 0,3 mld euro in 2021 en 3 mld euro structureel. (VNL_176_a, 176_b)
- VNL schaft de belastingvrije reiskostenvergoeding af voor zowel zakelijk als woon-werkverkeer en voor zowel ov- als autokilometers. Dit is een lastenverzwaring van 1,9 mld euro. (VNL_119_b)
- VNL schaft het verlaagd tarief voor bestelauto's in de mrb af. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,8 mld euro. (VNL_126_a)
- VNL schaft de salderingsregeling in de energiebelasting af. Dit is een lastenverzwaring van 0,5 mld euro aan het eind van de kabinetsperiode. Structureel is het budgettaire effect 2 mld euro. (VNL_126_l)
- VNL schaft de Energie-Investeringsaftrek (EIA), Milieu-investeringsaftrek (MIA) en Willekeurige afschrijving milieu-investeringen (VAMIL) af, en verzwaart zo de lasten voor bedrijven met 0,3 mld euro. (VNL_126_h)
- VNL schaft de vrijstelling voor het gebruik van gas in wkk-installaties in de energiebelasting af. Dit is een lastenverzwaring van 0,2 mld euro. (VNL_127_d)
- VNL schaft het verlaagd tarief voor de glastuinbouw in de energiebelasting af. Ook wordt de teruggaaf kerkgebouwen en non-profit instellingen afgeschaft. Samen vormen deze een lastenverzwaring van 0,2 mld euro. (VNL_126_c)
- VNL schaft de belastingfaciliteiten voor taxi's in de bpm en de mrb af. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (VNL_127_a)
- VNL schaft de verlaagde bijtelling zuinige auto's af. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro. (VNL_119_d)

Overig

- VNL harmoniseert de btw-tarieven op 15%, waardoor de lasten voor gezinnen en bedrijven worden verlicht met 5,1 mld euro. (VNL_129)
- VNL verlaagt de accijns op tabak. Dit is een lastenverlichting van 0,1 mld euro. (VNL_136_d)
- VNL verlaagt de opbrengst van de accijns op alcohol met 0,1 mld euro door aanpassing van de tarieven. Dit is een lastenverlichting voor gezinnen. (VNL_136_c)
- VNL schaft de speciale regelingen en vrijstellingen in de btw af. Het betreft onder andere de vrijstellingen voor sportclubs, post, vakbonden, werkgeversorganisaties, politieke partijen, kerken, fondswerving en de kleine ondernemersregeling. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen en bedrijven van 0,4 mld euro. (VNL_128)
- VNL reguleert het telen, verkopen en gebruiken van softdrugs. Dit genereert een opbrengst voor de overheid van 0,2 mld euro door het veilen van vergunningen, een nationale verbruiksbelasting of dividenduitkeringen door een staatsbedrijf. (VNL_139)

Tabel 14.20 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2021, ex ante, mld euro

(-) betekent EMU-saldo verslechterend, (+) betekent EMU-saldo verbeterend.		2021
Inkomen en arbeid		-20,6
Invoeren box 1 vlak tarief 27% (VNL_122)		-62,3
Invoeren nieuwe belastingvrije voet 10.000 euro, niet overdraagbaar (VNL_123)		-30,0
Verhogen en geleidelijke afbouw ouderenkorting (VNL_124)		-2,0
Verlaging nominale Zvw-premie (VNL_140_a)		-0,1
Afschaffen algemene heffingskorting (VNL_101)		19,6
Afschaffen aftrekbaarheid pensioenpremies (VNL_110_g, 110_a, 110_e, 110_f)		17,5
Afschaffen hypotheekrenteaftrek (VNL_109_a)		10,6
Verlaging arbeidskorting (VNL_102)		7,9
Fiscaliseren AOW-premie (VNL_111)		7,5
Afschaffen regelingen voor IB-ondernemers (VNL_118)		4,4
Verhoging eigenwoningforfait (VNL_239)		1,6
Afschaffen Wet Hillen (VNL_113)		0,9
Afschaffen 30%-regeling en de regeling extraterritoriale kosten (VNL_119_a)		0,8
Afschaffen alleenstaande-ouderenkorting (VNL_105)		0,6
Afschaffen aftrek premies inkomensvoorziening invaliditeit, ziekte of ongeval (VNL_116)		0,6
Beperken werkkostenregeling (VNL_119_c)		0,5
Afschaffen aftrek lijfrente (VNL_115)		0,5
Afschaffen aftrek zorgkosten (VNL_114)		0,4
Afschaffen giftenaftrek (VNL_112)		0,4
Afschaffen jonggehandicaptenkorting (VNL_106)		0,2
Vermogen en winst		-4,7
Verlagen tarief tweede schijf vennootschapsbelasting (VNL_133)		-4,4
Afschaffen erf- en schenkbelasting (VNL_135, 126_m)		-1,8
Verlagen tarief eerste schijf vennootschapsbelasting (VNL_132)		-1,1
Vermogensaanwasbelasting met een tarief van 27% in box 3 (VNL_236, 131)		-0,4
Afschaffen verhuurderheffing voor particuliere verhuurders (VNL_138)		-0,1
Beperken renteaftrek bedrijven (VNL_237_a, 238)		1,2
Afschaffen belastinguitgaven box 3 (VNL_125)		1,0
Afschaffen kleinschaligheidsaftrek (VNL_126_f)		0,4
Afschaffen belastinguitgaven overdrachtsbelasting (VNL_126_e)		0,1
Afschaffen kwarttarief kampeerauto's mrb (VNL_127_b)		0,1
Afschaffen keuzeregime winst uit zeescheepvaart (VNL_126_g)		0,1
Afschaffen doorschuiffaciliteiten in box 2 (VNL_127_f)		0,1
Afschaffen aftrekbaarheid pensioenpremies (VNL_110_h, 110_d)		0,0
Milieu		3,4
Verlagen accijns brandstof (VNL_136_a, 136_b)		-0,4
Verlagen ODE (VNL_176_a, 176_b)		-0,3
Afschaffen belastingvrije reiskostenvergoeding (VNL_119_b)		1,9
Afschaffen verlaagd tarief bestelauto's mrb (VNL_126_a)		0,8
Afschaffen salderingsregeling (VNL_126_l)		0,5
Afschaffen EIA/MIA/VAMIL (VNL_126_h)		0,3
Deels afschaffen vrijstelling energiebelasting gebruik gas in wkk-installaties (VNL_127_d)		0,2
Afschaffen verlaagd tarief energiebelasting glastuinbouw en teruggaaf kerkgebouwen en non-profit (VNL_126_c)		0,2
Afschaffen belastingfaciliteiten taxi's (VNL_127_a)		0,1
Afschaffen verlaagde bijtelling zuinige auto's (VNL_119_d)		0,1

Overig	-4,7
Harmoniseren btw tarief (VNL_129)	-5,1
Verlagen tabaksaccijns (VNL_136_d)	-0,1
Verlagen alcoholaccijns (VNL_136_c)	-0,1
Afschaffen speciale regelingen en vrijstellingen omzetbelasting (VNL_128)	0,4
Reguleren softdrugs (VNL_139)	0,2
Totaal beleidsmatige lasten	-26,5
w.v. gezinnen	-23,5
bedrijven	-3,0

14.11 Vrijzinnige Partij

Deze paragraaf geeft een gedetailleerd overzicht van de door de Vrijzinnige Partij voorgestelde maatregelen en hun effecten op de overheidsfinanciën. De bedragen zijn ex ante, in prijzen 2017 en betreffen afwijkingen ten opzichte van de middellangetermijnverkenning zoals weergegeven in hoofdstuk 4 van de *Macro Economische Verkenning 2017*.

14.11.1 Uitgaven

De Vrijzinnige Partij intensificeert per saldo 83,7 mld euro in 2021 op de collectieve uitgaven. Na een opsomming volgt een tabel met de uitgavenmaatregelen.

Openbaar bestuur

- De Vrijzinnige Partij verlaagt de uitgaven aan het Gemeente- en Provinciefonds taakstellend via een apparaatskorting. De partij wil deze ombuiging onder andere bereiken door het aantal bestuurlijke lagen te beperken. Dit is een besparing van 0,7 mld euro in 2021 en 0,9 mld euro structureel. (VP_149)
- De Vrijzinnige Partij beperkt taakstellend de uitgaven bij het Rijk en zbo's via een apparaatskorting. De partij wil deze ombuiging onder andere bereiken door lagere apparaatskosten bij de Belastingdienst, UWV en SVB als gevolg van de introductie van het basisinkomen in 2021. Dit betekent een totale ombuiging van 0,7 mld euro in 2021 en een structurele ombuiging van 0,9 mld euro. Deze besparing slaat grotendeels neer bij het openbaar bestuur (0,4 mld euro in 2021 en 0,5 mld euro structureel) en deels bij defensie, veiligheid en bereikbaarheid. (VP_146_a, 146_b)

Veiligheid

- De Vrijzinnige Partij verhoogt de uitgaven aan veiligheid en justitie met 0,1 mld euro. (VP_177)
- De apparaatskorting leidt tot een besparing van 0,2 mld euro op veiligheid. (VP_146_c)

Defensie

- De Vrijzinnige Partij verlaagt de defensie-uitgaven door te stoppen met het JSF-programma, verlaging van de norm voor inzetbaarheid van de krijgsmacht, meer internationale samenwerking, taakspecialisatie en efficiencyverbetering van de wapensystemen. Dit betekent een ombuiging van 1,1 mld euro in 2021 en van structureel 0,8 mld euro. (VP_142)
- De apparaatskorting leidt tot een beperkte besparing op defensie. (VP_146_d)
- De Vrijzinnige Partij kort op subsidies. Deze generieke subsidietaakstelling leidt tot een beperkte besparing op defensie. (VP_147_c)

Bereikbaarheid

- Het invoeren van de kilometerheffing voor vrachtwagens (Maut) leidt tot exploitatiekosten. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro. (VP_173_k)

- Het invoeren van de kilometerheffing op bestel- en personenauto's leidt tot exploitatiekosten. Dit is een intensivering van 0,2 mld euro. (VP_173_g)
- De Vrijzinnige Partij beperkt de nationale ambities van het European Railway Traffic Management System (ERTMS) tot het strikt noodzakelijke. Dit resulteert in een ombuiging van 0,1 mld euro. (VP_144)
- De apparaatskorting leidt tot een besparing van 0,1 mld euro op bereikbaarheid. (VP_146_e)

Milieu

- Bij de Vrijzinnige Partij nemen de SDE+ uitgaven toe met 0,2 mld euro in 2021 (geen structureel effect). Het gaat hierbij om het naar voren halen van uitgaven aan zon-pv. (VP_200_a)
- De Vrijzinnige Partij kort op subsidies. Deze generieke subsidietaakstelling leidt tot een beperkte besparing op milieusubsidies. (VP_147_d)

Onderwijs

- De Vrijzinnige Partij buigt generiek taakstellend 0,2 mld euro in 2021 en 0,3 mld euro structureel om op subsidies uitgegeven door het ministerie van OCW. (VP_147_b)
- De Vrijzinnige Partij schaft het studievoorschot en de aanvullende beurs af voor het mbo en hoger onderwijs per 2021. Deze maatregel is gekoppeld aan de introductie van het basisinkomen in 2021 waar ook studenten recht op hebben. Dit betekent een besparing van 0,1 mld euro in 2021 en een structurele besparing van 1,3 mld euro. (VP_198)
- De Vrijzinnige Partij schaft de basisbeurs voor mbo-leerlingen af per 2021. Deze maatregel is gekoppeld aan de introductie van het basisinkomen in 2021 waar ook studenten recht op hebben. Dit heeft nog geen budgettair effect in 2021 en leidt structureel tot een ombuiging van 0,3 mld euro. (VP_107)
- De Vrijzinnige Partij verlaagt het wettelijk collegegeld en het instellingsgeld voor het hoger onderwijs en het lesgeld en cursusgeld voor het mbo naar 0 euro tot het basisinkomen is ingevoerd, waarbij instellingen volledig gecompenseerd worden voor misgelopen ontvangsten. Dit betekent een intensivering van 2,1 mld euro in 2020 en van 0 mld euro in 2021. (VP_162)
- De Vrijzinnige Partij voert een prestatie-onafhankelijke studiebeurs in voor ho-studenten van 1000 euro per jaar tot 2020. Dit betekent een intensivering van 0,7 mld euro in 2020 en van 0 mld euro in 2021. (VP_163)
- De Vrijzinnige Partij schaft de ov-studentenkaart af voor het mbo en hoger onderwijs per 2021. Deze maatregel is gekoppeld aan de introductie van het basisinkomen in 2021 waar ook studenten recht op hebben. Dit betekent een structurele besparing van 0,8 mld euro. (VP_199)

Zorg

- De Vrijzinnige Partij schaft het verplicht eigen risico af. Dit is een verhoging van de collectieve zorguitgaven van 4,5 mld euro. Het gaat deels om een verschuiving van private naar collectieve zorguitgaven. Dit is een maatregel uit *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK_021d). (VP_180_a)

- De Vrijzinnige Partij breidt het verzekerde pakket uit met alternatieve zorg. Dit is een verhoging van de collectieve zorguitgaven met 0,7 mld euro. Het gaat deels om een verschuiving van private naar collectieve zorguitgaven. Bij bepaling van het budgettaire effect is uitgegaan van dezelfde grondslag als de btw-plicht op geneeskunde van aanbieders zonder BIG-registratie in 2012, zoals acupunctuur, chiropraxie en homeopathie. Het bedrag van de intensivering is taakstellend omdat de afbakening vooralsnog niet helder omschreven is. Een duidelijke afbakening van de aanspraken is van belang bij de uitvoerbaarheid en budgettaire beheersbaarheid van deze maatregel. (VP_168_a)
- De Vrijzinnige Partij verhoogt de Rijksbijdrage Wmo aan gemeenten in 2021 met 0,4 mld euro met het oog op huishoudelijke hulp en persoonlijke verzorging. (VP_170)

Sociale zekerheid

- De Vrijzinnige Partij introduceert in 2021 een onvoorwaardelijk basisinkomen van 10.000 euro per meerderjarige. Over het basisinkomen hoeft geen belasting te worden betaald. Dit is een intensivering van 134,5 mld euro. Dit bedrag is gebaseerd op het aantal meerderjarigen in Nederland. Er is daarbij geen rekening gehouden met personen die grensoverschrijdend werken (personen die in Nederland werken, maar in een ander land wonen), of eventuele gedragseffecten zoals mensen uit andere EU-lidstaten die in Nederland zouden kunnen komen wonen en werken om recht te krijgen op het basisinkomen. (VP_101)
- De Vrijzinnige Partij introduceert kopjes bovenop het basisinkomen voor alleenstaanden. Evenals over het basisinkomen hoeft hierover geen belasting te worden betaald. Alle personen boven de AOW-gerechtigde leeftijd (in het huidige stelsel) krijgen een bedrag van 4500 euro. Personen onder de AOW-gerechtigde leeftijd ontvangen een bedrag van 1950 euro. Voor 65-minners geldt dat dit kopje verrekend wordt met eventueel ander inkomen. Dit is een intensivering van 7,1 mld euro. (VP_103_b)
- De Vrijzinnige Partij verhoogt de nominale premie Zvw ter dekking van het af te schaffen eigen risico. De hogere nominale premie leidt tot een hogere zorgtoeslag, dat is een intensivering van 1,0 mld euro in 2021. (VP_193_b)
- De Vrijzinnige Partij wil het geboorteverlof voor partners uitbreiden met twaalf weken, waarbij het basisloon wordt aangevuld tot het verdiende loon. Dit is een intensivering van 0,3 mld euro. (VP_172_b)
- De Vrijzinnige Partij breidt het zwangerschapsverlof uit met één week, waarbij het basisinkomen wordt aangevuld tot het verdiende loon. Dit is een intensivering van 0,1 mld euro. (VP_172_a)
- De Vrijzinnige Partij vervangt de AOW door het basisinkomen. Het afschaffen van de AOW en de inkomensondersteuning AOW is een ombuiging van 39,5 mld euro. (VP_103_a, 103_c)
- De Vrijzinnige Partij vervangt de AO- en ZW-uitkeringen gedeeltelijk door het basisinkomen. De uitgaven aan uitkeringen verminderen met 7,6 mld euro in 2021 en 7,0 mld euro structureel. (VP_105)
- Doordat de Vrijzinnige Partij een basisinkomen invoert, komen de bijstand, IOAW, Toeslagenwet en AO-tegemoetkoming te vervallen. Dit betreft 7,1 mld euro in 2021 en 8,7 mld euro structureel. (VP_102)

- De Vrijzinnige Partij brengt het basisinkomen in mindering op de WW-uitkering. De maatregel levert een besparing op van 2,5 mld euro in 2021 en 2,1 mld euro structureel. (VP_106)
- De Vrijzinnige Partij gaat uit van de huidige inkomensgrenzen en parameters voor de verschillende toeslagen. Het basisinkomen en de kopjes voor alleenstaanden tellen mee bij de bepaling van de hoogte van de toeslagen. Dit is een ombuiging van 2,0 mld euro. (VP_192)
- Als gevolg van de afschaffing van het eigen risico door de Vrijzinnige Partij daalt de zorgtoeslag. Dit is een ombuiging van 1,5 mld euro in 2021. (VP_180_c)
- De Vrijzinnige Partij schaft de re-integratie bij gemeenten en UWV af. Dit is een ombuiging van 0,9 mld euro in 2021 en een structurele ombuiging van 1,3 mld euro. (VP_134)
- De Vrijzinnige Partij vervangt de ANW gedeeltelijk door het basisinkomen. De ANW-uitgaven verminderen met 0,2 mld euro. (VP_104)
- De Vrijzinnige Partij harmoniseert de vermogenstoetsen voor alle toeslagen. De ombuiging is 0,2 mld euro in 2021. (VP_116)
- De Vrijzinnige Partij houdt het basisinkomen van gedetineerden in als eigen bijdrage. Dit betekent een uitgavenvermindering van 0,1 mld euro. (VP_108)
- De Vrijzinnige Partij biedt de mogelijkheid om maximaal vijf jaar eerder of later, actuariael neutraal, de AOW-opname te laten ingaan. In de jaren 2019 en 2020 zijn de uitgaven respectievelijk 1,0 en 0,9 mld euro hoger doordat een deel van de aanstaande AOW-gerechtigden vervroegd pensioen zal opnemen. Vanaf 2021 is het effect van de flexibilisering 0 omdat in dat jaar de AOW wordt vervangen door het basisinkomen. (VP_152_a)

Overdrachten aan bedrijven

- De Vrijzinnige Partij schaft het loonkostenvoordeel (LKV) voor werkgevers die oudere werknemers of mensen met een arbeidsbeperking in dienst nemen af. Dit is een ombuiging van 0,3 mld euro in 2021. (VP_128)
- De Vrijzinnige Partij buigt taakstellend voor een bedrag van 0,2 mld euro om op de afdrachtvermindering werkgevers WBSO. (VP_126_b)
- De Vrijzinnige Partij kort in totaal 0,5 mld euro in 2021 en 0,6 mld euro structureel op subsidies. Deze generieke subsidietaakstelling leidt tot een besparing van 0,1 mld euro in 2021 en 0,2 mld euro structureel op overdrachten aan bedrijven. (VP_147_e)

Internationale samenwerking

- De Vrijzinnige Partij buigt 0,2 mld euro om op ontwikkelingssamenwerking. (VP_135)

Overig

- De Vrijzinnige Partij kort 0,1 mld euro op subsidies op de VWS-begroting. (VP_147_f, 147_g)
- De Vrijzinnige Partij maakt de toegang tot musea gratis voor alle personen tot 25 jaar en verstrekt een gratis museumjaarkaart aan iedereen vanaf 25 jaar totdat in 2021 het onvoorwaardelijk basisinkomen wordt ingevoerd. Dit betekent een intensivering van 0,3 mld euro in 2020. (VP_165)

Tabel 14.21 Netto ombuigingen in 2021, t.o.v. basispad ex ante, mld euro

(-) betekent EMU-saldo verslechterend, (+) betekent EMU-saldo verbeterend.		2021
Openbaar bestuur		1,2
Apparaatskorting lokale overheden (VP_149)		0,7
Apparaatskorting Rijk: openbaar bestuur (VP_146_a, 146_b)		0,4
Veiligheid		0,1
Intensivering veiligheid en justitie (VP_177)		-0,1
Apparaatskorting Rijk: Veiligheid (VP_146_c)		0,2
Defensie		1,2
Ombuiging defensie (VP_142)		1,1
Apparaatskorting Rijk: Defensie (VP_146_d)		0,0
Subsidietaakstelling: Defensie (VP_147_c)		0,0
Bereikbaarheid		-0,1
Invoeren kilometerheffing vrachtwagens (exploitatiekosten) (VP_173_k)		-0,2
Invoeren kilometerheffing bestel- en personenauto's (exploitatiekosten) (VP_173_g)		-0,2
Afschaffen nationale kop op het ERTMS (VP_144)		0,1
Apparaatskorting Rijk: Bereikbaarheid (VP_146_e)		0,1
Milieu		-0,2
Verruimen SDE+ (zon-pv) (VP_200_a)		-0,2
Subsidietaakstelling: Milieu (VP_147_d)		0,0
Onderwijs		0,3
Subsidietaakstelling: Onderwijs (VP_147_b)		0,2
Afschaffen studievoorschot en aanvullende beurs (mbo + ho) (VP_198)		0,1
Afschaffen basisbeurs mbo-leerling (VP_107)		0,0
Verlagen wettelijk collegegeld en les/cursusgeld voor studenten naar 0 euro (VP_162)		0,0
Invoering prestatie-onafhankelijke studiebeurs van 1000 euro (VP_163)		0,0
Afschaffen ov-studentenkaart (mbo + ho) (VP_199)		0,0
Zorg		-5,5
Afschaffen van het verplicht eigen risico (VP_180_a)		-4,5
Pakketmaatregel alternatieve zorg (VP_168_a)		-0,7
Verhoging Rijksbijdrage Wmo (VP_170)		-0,4
Sociale zekerheid		-81,5
Invoeren onvoorwaardelijk basisinkomen (VP_101)		-134,5
Introductie kopje op basisinkomen voor alleenstaanden (VP_103_b)		-7,1
Verhogen zorgpremies ter dekking afschaffen eigen risico: effect zorgtoeslag (VP_193_b)		-1,0
Uitbreiding geboorteverlof (VP_172_b)		-0,3
Uitbreiding zwangerschapsverlof (VP_172_a)		-0,1
Afschaffen AOW (VP_103_a, 103_c)		39,5
AO gedeeltelijk vervangen door basisinkomen (VP_105)		7,6
Bijstand vervangen door basisinkomen (VP_102)		7,1
WW: besparing op WW uitgaven door basisinkomen (VP_106)		2,5
Bijtellings basisinkomen voor toeslagen (VP_192)		2,0
Afschaffen verplicht eigen risico: effect zorgtoeslag (VP_180_c)		1,5
Afschaffen re-integratie gemeenten en UWV (VP_134)		0,9

ANW gedeeltelijk vervangen door basisinkomen (VP_104)	0,2
Harmoniseren vermogenstoets toeslagen (VP_116)	0,2
Inhouden basisinkomen van gedetineerden als eigen bijdrage (VP_108)	0,1
Invoering flexibele AOW-leeftijd (VP_152_a)	0,0
Overdrachten aan bedrijven	0,6
Afschaffen loonkostenvoordeel LKV (VP_128)	0,3
Ombuiging afdrachtvermindering werkgevers WBSO (VP_126_b)	0,2
Subsidietaakstelling: Overdrachten aan bedrijven (VP_147_e)	0,1
Internationale samenwerking	0,2
Ombuiging ontwikkelingssamenwerking (VP_135)	0,2
Overig	0,1
Subsidietaakstelling: VWS-overig (VP_147_f, 147_g)	0,1
Museumtoegang (VP_165)	0,0
Totaal	-83,7

14.11.2 Lasten

De Vrijzinnige Partij verhoogt de collectieve lasten met per saldo 58,4 mld euro in 2021. Een opsomming van de lastenmaatregelen wordt gevolgd door een tabel. Het gaat hier om de beleidsmatige lastenontwikkeling op EMU-basis (blo). De verhoging van 58,4 mld euro is opgebouwd uit een verhoging van 51,4 mld euro voor gezinnen en een verhoging van 7,0 mld euro voor bedrijven.

Inkomen en arbeid

- De Vrijzinnige Partij verhoogt de ouderenkorting voor lagere inkomens met 1764 euro. Dit is een lastenverlichting van 2,5 mld euro in 2021. (VP_188)
- De Vrijzinnige Partij schaft de algemene heffingskorting af (na afschaffen bijstand en AOW). Dit is een lastenverzwaring van 18,0 mld euro. (VP_185)
- De Vrijzinnige Partij introduceert een vijftarievenstelsel in box 1. Dit is een lastenverzwaring van 13,4 mld euro in 2021. (VP_109)
- De Vrijzinnige Partij verhoogt de nominale premie Zvw ter dekking van het af te schaffen eigen risico. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 4,5 mld euro in 2021. (VP_193_a)
- De Vrijzinnige Partij beperkt de hypotheekrenteaftrek. De rente kan nog voor 65% worden afgetrokken. Dit is een lastenverzwaring van 3,2 mld euro in 2021 en 2,0 mld euro structureel. (VP_115)
- De Vrijzinnige Partij verlaagt de maximale arbeidskorting tot 2400 euro en schrapt de inkomensafhankelijke afbouw. Dit is lastenverzwaring van 2,9 mld euro. (VP_191, 186)
- De vermogensrendementsheffing in box 3 wordt in 2021 afgeschaft en vervangen door een vermogensaanwasbelasting in box 1, waarbij de heffingsvrije voet gelijk is aan 1067 euro in 2021. Doordat de tarieven van box 1 nu geheven worden over de vermogensaanwas leidt de overheveling van deze heffing naar box 1 tot een lastenverzwaring van 2,7 mld euro in 2021. (VP_154)

- De Vrijzinnige Partij schaft de inkomensafhankelijke combinatiekorting af. Dit is een lastenverzwaring van 2,1 mld euro. (VP_187)
- De Vrijzinnige Partij schaft de diverse posten van de ondernemersaftrek af (zelfstandigen-, starters-, meewerk- en stakingsaftrek). Dit levert een lastenverzwaring op van in totaal 2,0 mld euro in 2021. Omdat de meeste bedragen van de ondernemersaftrek nominaal zijn bevroren, is de structurele opbrengst lager: 0,9 mld euro. (VP_120)
- De Vrijzinnige Partij voert een vaste rekenrente van 3% in. Dit verhoogt de dekkingsgraad wat resulteert in een hogere indexatie. Hierdoor is de belasting op pensioenuitkeringen 1,1 mld euro hoger in 2021. Op lange termijn zijn belastbare pensioenuitkeringen lager. Daarnaast schaft de partij de doorsneesystematiek af door invoering van een progressieve pensioenpremie naar leeftijd. (VP_153)
- De Vrijzinnige Partij schaft de aftrek specifieke zorgkosten af. Dit is een lastenverzwaring van 0,4 mld euro. (VP_119)
- De Vrijzinnige Partij schaft de giftenaftrek in de inkomstenbelasting en vennootschapsbelasting af. Dat betekent een lastenverzwaring van 0,4 mld euro. (VP_117_a)
- De Vrijzinnige Partij beperkt de 30%-regeling voor ingekomen werknemers en de regeling extraterritoriale kosten tot de balkenendenorm. Dit is een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,2 mld euro. (VP_122)
- De Vrijzinnige Partij schaft de alleenstaande-ouderenkorting af. Dit is een lastenverzwaring van 0,2 mld euro. (VP_189)
- De Vrijzinnige Partij schaft de jonggehandicaptenkorting af. Dit is een lastenverzwaring van 0,2 mld euro. (VP_190)
- De Vrijzinnige Partij maakt de hypotheekrenteaftrek voor nieuwe gevallen en voor mensen die verhuizen afhankelijk van de woon-werkafstand. De rente is niet meer aftrekbaar van inkomen dat is verdiend met arbeid buiten een straal van tien kilometer van de woning. De partij beoogt hiermee woon-werkverkeer te verminderen. Dit is een structurele lastenverzwaring van 0,5 mld euro. Hierbij is rekening gehouden met de maatregel die de aftrekbaar rente beperkt tot 65% (VP_115). De uitvoering van de maatregel is complex doordat de belastingdienst per inkomensbron de woon-werkafstand zal moeten vaststellen. (VP_155, 181)

Vermogen en winst

- De Vrijzinnige Partij schaft de verhuurderheffing af. Dit is een lastenverlichting voor woningcorporaties van 2 mld euro. (VP_176)
- De Vrijzinnige Partij past de erf- en schenkbelasting aan zodat eerstelijns erfgenamen volledig worden vrijgesteld van belasting tot 1 mln euro. Dit betekent een lastenverlichting van 0,6 mld euro. (VP_158)
- De Vrijzinnige Partij beperkt de aftrekbaarheid van rente voor bedrijven tot maximaal 30% van de winst voor rente, belastingen, afschrijvingen en amortisatie (EBITDA) met een drempel van 1 mln euro zonder groepsvrijstelling, conform de bouwstenen 0 en 1 van de werkgroep fiscaliteit van de Studiegroep Duurzame Groei. Naast deze zogenoemde earnings-stripping maatregel voert de partij een generieke renteaftrekbeperking in, waardoor slechts 75% van de netto-rente aftrekbaar is,

conform bouwsteen 2 van eerder genoemde werkgroep. Aandachtspunt is dat een samenloopregeling moet worden geïntroduceerd waarbij de hoogste renteaftrekbeperking geldt. Dat verhoogt de complexiteit. Deze maatregelen leiden tot een lastenverzwaring voor bedrijven van 1,4 mld euro. Daarnaast beperkt de partij belastingontwijking door bedrijven via Nederland door een bronbelasting in te voeren op uitgaande rente en royalty's naar landen met een vpb-tarief lager dan 10%, conform de bouwstenen 11 en 12 van eerder genoemde werkgroep. (VP_184, 160, 194)

- De Vrijzinnige Partij verhoogt de tarieven in de eerste en tweede schijf van de vennootschapsbelasting van 20% naar 22% en van 25% naar 27%, waardoor de lasten voor bedrijven met 1,3 mld euro worden verzwaaard. (VP_131)
- De Vrijzinnige Partij voert unilateraal een financiële transactiebelasting in met een taakstellende opbrengst van 1,0 mld euro. (VP_124)
- De Vrijzinnige Partij schaft de aftrek over de vergoeding op zogenoemde additionele Tier-1 instrumenten (coco's) voor banken en vergelijkbare instrumenten voor verzekeraars af, conform bouwsteen 7 van de werkgroep fiscaliteit van de Studiegroep Duurzame Groei. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,5 mld euro. (VP_196)
- De Vrijzinnige Partij voert een zogenoemde 'automatiseringsbelasting' in voor bedrijven met een taakstellende opbrengst van 0,5 mld euro. De neerwaartse mutatie van de loonsom ten opzichte van het basisjaar 2015 wordt belast. Aandachtspunt zijn ontwijkmogelijkheden waardoor de maatregel leidt tot uitvoeringsproblematiek voor de Belastingdienst. (VP_132)
- De Vrijzinnige Partij versobert de verliesverrekening in de vennootschapsbelasting, door de carry-back af te schaffen en de carry forward te beperken tot zes jaar. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,4 mld euro in 2021 en 1,0 mld euro structureel. (VP_195)
- De Vrijzinnige Partij voert een generieke minimum-kapitaalregel (thin cap rule) in conform bouwsteen 8 van de werkgroep fiscaliteit van de Studiegroep Duurzame Groei. Dat betekent een beperking van de renteaftrek over vreemd vermogen vanaf 92% van het commerciële balanstotaal. Dit is een lastenverzwaring voor bedrijven van 0,3 mld euro die vooral effect heeft op banken. (VP_197)
- De Vrijzinnige Partij beperkt de innovatiebox taakstellend met 0,3 mld euro. (VP_126_a)
- De Vrijzinnige Partij draait de verruiming van de eenmalige schenkingsvrijstelling in de erf- en schenkbelasting uit het Belastingplan 2016 terug. Dat betekent dat de eenmalige schenkingsvrijstelling wordt verlaagd naar circa 50.000 euro, de groep begunstigten wordt beperkt tot alleen kinderen en de spreidingsmogelijkheid over drie aansluitende kalenderjaren vervalt. Dat betekent een lastenverzwaring voor gezinnen van 0,1 mld euro. (VP_157)

Milieu

- De Vrijzinnige Partij schaft de motorrijtuigenbelasting af voor bestel- en personenauto's. Dit is een lastenverlichting van 4,4 mld euro. Deze maatregel is gekoppeld aan de introductie van de kilometerheffing op bestel- en personenauto's (VP_173_e). Het deel van de motorrijtuigenbelasting dat wordt geheven door provincies blijft bestaan. (VP_173_a, 173_b)

- De Vrijzinnige Partij schaft de bpm af. Dit is een lastenverlichting van 1,4 mld euro. Deze maatregel hangt samen met de introductie van de kilometerheffing op bestel- en personenauto's (VP_173_e) en de heffing fossiele brandstoffen (VP_173_m). (VP_173_c, 173_d)
- Het invoeren van de kilometerheffing op bestel- en personenauto's leidt tot accijnsderving. Dit vermindert de belastingontvangsten met 0,7 mld euro. (VP_173_h)
- De Vrijzinnige Partij schaft het eurovignet af. Dit is een lastenverlichting van 0,2 mld euro. (VP_173_l)
- De Vrijzinnige Partij introduceert een kilometerheffing voor bestel- en personenauto's met een opbrengst van 6,3 mld euro. Deze lastenverzwaring is gekoppeld aan de afschaffing van de motorrijtuigenbelasting op personen- en bestelauto's (VP_173_a) en de bpm (VP_173_c) en gaat gepaard met exploitatiekosten (VP_173_g) en accijnsderving (VP_173_h). (VP_173_e, 173_f)
- De Vrijzinnige Partij verhoogt de tarieven in de energiebelasting. Dit is een lastenverzwaring van 1,2 mld euro in 2021, die verder oploopt na de kabinetsperiode. Ondanks een afnemende grondslag komt de structurele lastenverzwaring uit op 3,4 mld euro. (VP_183)
- De Vrijzinnige Partij introduceert een heffing bij aankoop van een auto met een motor die draait op fossiele brandstoffen. De heffing wordt gebaseerd op het rijkgewicht (1 euro per kilogram). Dit is een lastenverzwaring van 0,5 mld euro in 2021. (VP_173_m, 173_n)
- De Vrijzinnige Partij schaft deels de vrijstelling energiebelasting gebruik gas in wkk-installaties af. Het gaat om een lastenverzwaring voor het bedrijfsleven van 0,2 mld euro. (VP_125)
- De Vrijzinnige Partij verhoogt de Opslag Duurzame Energie (ODE) op de energierekening om de SDE+ (VP_200_a) te financieren. Dit is een lastenverzwaring van 0,2 mld euro in 2021, die structureel gelijk is aan 0. (VP_200_b, 200_c)
- De Vrijzinnige Partij introduceert een kilometerheffing voor vrachtwagens (Maut) met een opbrengst van 0,2 mld euro. Deze heffing verhoogt de lasten voor bedrijven en het buitenland en gaat gepaard met exploitatiekosten (VP_173_k). (VP_173_i, 173_j)
- De Vrijzinnige Partij schaft de landbouvvrijstelling af. Dit is een lastenverzwaring van 0,1 mld euro in 2021, oplopend tot 0,5 mld euro structureel. (VP_127)

Overig

- De Vrijzinnige Partij verlaagt de tabaksaccijns, met een lagere opbrengst van 0,2 mld euro. (VP_169_a)
- De opbrengst van de alcoholaccijns wordt door de Vrijzinnige Partij taakstellend verlaagd met 0,1 mld euro. (VP_169_b)
- De Vrijzinnige Partij verhoogt het algemene btw-tarief van 21% naar 23% en verzwaart zo de lasten voor gezinnen en bedrijven met 4,1 mld euro. (VP_111)
- De Vrijzinnige Partij verhoogt het lage btw-tarief van 6% naar 7% en verzwaart zo de lasten voor gezinnen en bedrijven met 0,8 mld euro. (VP_112)

Tabel 14.22 Lastenmutaties t.o.v. basispad in 2021, ex ante, mld euro

(-) betekent EMU-saldo verslechterend, (+) betekent EMU-saldo verbeterend.	2021
Inkomen en arbeid	48,6
Verhogen ouderenkorting onder de inkomensgrens (VP_188)	-2,5
Afschaffen algemene heffingskorting (VP_185)	18,0
Verhogen belastingtarieven en introductie toptarief (VP_109)	13,4
Verhogen zorgpremies ter dekking afschaffen eigen risico (VP_193_a)	4,5
Beperking hypotheekrenteaftrek (VP_115)	3,2
Verlagen arbeidskorting (VP_191, 186)	2,9
Vermogensaanwasbelasting in box 1 (VP_154)	2,7
Afschaffen Inkomensafhankelijke Combinatiekorting (VP_187)	2,1
Afschaffen zelfstandigenaftrek en kleinere ondernemersaftrek (VP_120)	2,0
Vaste rekenrente van 3% en leeftijdsprogressieve pensioenpremie (VP_153)	1,1
Afschaffen aftrek specifieke zorgkosten (VP_119)	0,4
Afschaffen giftenaftrek (VP_117_a)	0,4
Beperken 30%-regeling en de regeling extraterritoriale kosten (VP_122)	0,2
Afschaffen alleenstaande-ouderenkorting (VP_189)	0,2
Afschaffen jonggehandicaptenkorting (VP_190)	0,2
Hypotheekrenteaftrek nieuwe gevallen afhankelijk van woon-werkafstand (VP_155, 181)	0,0
Vermogen en winst	3,1
Afschaffen verhuurderheffing (VP_176)	-2,0
Verlagen erf- en schenkbelasting: (VP_158)	-0,6
Beperken renteaftrek bedrijven (VP_184, 160, 194)	1,4
Verhogen tarieven eerste en tweede schijf vennootschapsbelasting (VP_131)	1,3
Introductie financiële transactiebelasting (VP_124)	1,0
Afschaffen aftrek vergoeding over additioneel Tier-1 instrumenten (VP_196)	0,5
Invoeren automatiseringsbelasting (VP_132)	0,5
Versoberen verliesverrekening vennootschapsbelasting (VP_195)	0,4
Invoeren generieke minimum kapitaalregel (thin cap rule) (VP_197)	0,3
Beperken innovatiebox (VP_126_a)	0,3
Terugdraaien verruiming eenmalige schenkingsvrijstelling uit Belastingplan 2016 (VP_157)	0,1
Milieu	2,0
Afschaffen motorrijtuigenbelasting bestel- en personenauto's (VP_173_a, 173_b)	-4,4
Afschaffen bpm (VP_173_c, 173_d)	-1,4
Invoeren kilometerheffing bestel- en personenauto's (accijnsderving) (VP_173_h)	-0,7
Afschaffen eurovignet (VP_173_i)	-0,2
Invoeren kilometerheffing bestel- en personenauto's (VP_173_e, 173_f)	6,3
Verhogen energiebelasting (VP_183)	1,2
Invoeren heffing fossiele brandstoffen (VP_173_m, 173_n)	0,5
Deels afschaffen vrijstelling energiebelasting gebruik gas in wkk-installaties (VP_125)	0,2
Verhogen ODE (gezinnen) (VP_200_b, 200_c)	0,2
Invoeren kilometerheffing vrachtwagens (bedrijven) (VP_173_i, 173_j)	0,2
Afschaffen landbouwwijziging (VP_127)	0,1
Overig	4,6
Verlagen tabaksaccijns (VP_169_a)	-0,2
Verlagen alcoholaccijns (VP_169_b)	-0,1
Verhogen algemene btw-tarief (VP_111)	4,1
Verhogen lage btw-tarief (VP_112)	0,8
Totaal beleidsmatige lasten	58,4
w.v. gezinnen	51,4
bedrijven	7,0
buitenland	0,0

15 Bijlage over enkele specifieke onderwerpen

15.1 Het basispad van Keuzes in Kaart

De effecten van de verkiezingsprogramma's zijn in deze publicatie gepresenteerd ten opzichte van het basispad zoals beschreven in hoofdstuk 4 van de *Macro Economische Verkenning 2017*.⁶⁵ Het basispad geeft de economische ontwikkeling weer in de komende kabinetsperiode 2018-2021 die het CPB verwacht als er geen nieuwe beleidsmaatregelen zullen worden genomen. De economische en budgettaire ontwikkelingen worden daarbij wel beïnvloed door eerder genomen maatregelen die pas op termijn hun volledige beslag krijgen.

Wat betreft de overheidsbegroting is voor de middellangetermijnverkenning gebruik gemaakt van de meerjarencijfers uit de Miljoenennota 2016. Daarop bestaan drie uitzonderingen. Zo wijkt het meerjarenbeeld voor de medeoverheden af, omdat de Miljoenennota een voortzetting van de opschalingskorting veronderstelt zonder enige wettelijke of bestuurlijke basis. Daarnaast wijkt de reeks voor de zorgtoeslag af, omdat het kabinet de voorgenomen bezuiniging via de normpercentages heeft uitgesteld tot 2018. Tot slot is de voorgestelde kostendelersnorm in de AOW niet verwerkt, nu het kabinet de implementatie van dit onderdeel in de wet weer heeft uitgesteld, nu tot 2019.

Voor de zorg is gebruik gemaakt van de methodiek die is aanbevolen door de technische werkgroep '*Zorgkeuzes in Kaart*'.⁶⁶

15.2 Ex ante

In *Keuzes in Kaart* zijn onder andere de ex-ante budgettaire effecten van de maatregelen van het verkiezingsprogramma gepresenteerd. De ex-ante effecten zijn exclusief de budgettaire effecten als gevolg van de macro-economische doorwerking, maar inclusief de eerste-ordegedragseffecten bij belastingen en premies (zie voor details 15.11). In de vorige *Keuzes in Kaart* waren de ex-ante effecten nog exclusief de eerste-ordegedragseffecten. Deze aanpassing sluit aan bij het recente advies van de Studiegroep Begrotingsruimte over de budgettaire omgang met gedragseffecten.⁶⁷

⁶⁵ CPB, 2016, *Macro-Economische Verkenning 2017* ([link](#)).

⁶⁶ Mot, E. e.a., 2016, Een raming van de zorguitgaven 2018-2021, CPB Achtergronddocument ([link](#)).

⁶⁷ Studiegroep Begrotingsruimte, 2016, Van saldsturing naar stabilisatie, Rapport van de 15e Studiegroep Begrotingsruimte, 1 juli ([link](#)).

Aan de uitgavenkant gaat het om de directe budgettaire effecten, waarbij voor maatregelen met betrekking tot de sociale zekerheid de budgettaire doorwerking op toeslagen is inbegrepen.

In de doorrekening zijn alleen maatregelen meegenomen en gerapporteerd met een ex-ante budgettair effect van ten minste 100 mln euro of een substantieel werkgelegenheidseffect⁶⁸. Daarbij was het wel mogelijk om maatregelen uit *Zorgkeuzes in Kaart* van individueel minder dan 100 mln euro, te clusteren per zorgcategorie.

Maatregelen leveren soms in combinatie andere resultaten op dan de som der geraamde totalen, als gevolg van onderlinge interactie. Omdat bij de gepresenteerde getallen de volgorde van het doorvoeren van de individuele maatregelen een rol speelt, is bij de inkomstenbelasting waar mogelijk een vaste volgorde gehanteerd.

15.3 Ingroeien van maatregelen

Het CPB is er bij de doorrekening van uitgegaan dat de maatregelen in de verkiezingsprogramma's geleidelijk tijdens de kabinetsperiode worden ingevoerd vanaf het moment dat dit uitvoeringstechnisch mogelijk is. Voor sommige maatregelen zal dit dus niet in het eerste jaar van de kabinetsperiode zijn. Dit geldt met name voor stelselwijzigingen bij de belastingen en zorg, maar ook voor maatregelen op het gebied van de sociale zekerheid die majeure wetgeving vereisen. Maatregelen die samenhangen met een stelselwijziging, zijn qua ingangsjaar gekoppeld aan het ingangsjaar van de stelselwijziging.

Voor beperktere maatregelen, of maatregelen waarvan een geleidelijke ingroei niet voor de hand ligt, is uitgegaan van het eerst mogelijke moment.

Sommige maatregelen zijn dusdanig ingrijpend dat ze een geleidelijk ingroeipad vergen dat doorloopt na de kabinetsperiode (zoals de vermindering van de hypotheekrenteaftrek, of de beperking van de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting). Dergelijke maatregelen zijn alleen meegenomen als zij in de komende kabinetsperiode ingaan en in deze periode een substantiële eerste stap wordt gezet.

15.4 Ombuigingen op het overheidsapparaat

Het overheidsapparaat bestaat voornamelijk uit uitvoerders; slechts een klein deel van het ambtenarenapparaat is werkzaam in de beleidsvoorbereiding.⁶⁹ Het CPB heeft in deze publicatie, net als in voorgaande doorrekeningen, maxima gehanteerd voor de bezuinigingen op het overheidsapparaat van het Rijk en van de lokale overheden. Op basis van de

⁶⁸ Daarbij was er de mogelijkheid van een verzamelpost van 100 mln euro aan taakstellende intensiveringen. Zo'n post kan worden geboekt bij overige uitgaven, of bij een van de functies als alle intensiveringen op deze functie betrekking hebben.

⁶⁹ Zie tekstkader 'Rijksambtenaren zijn vooral uitvoerders' in CPB, 2016, *Centraal Economisch Plan 2016* ([link](#)).

internationale literatuur is de maximale ombuiging gezet op 1,5% per jaar.⁷⁰ Voor het Rijk komt dit maximum neer op een ombuiging van 0,7 mld euro in 2021 en 0,9 mld euro structureel.

Voor de lokale overheid komt dit maximum neer op een ombuiging van 0,7 mld euro in 2021 en 0,9 mld euro structureel. Dit zijn ombuigingen ten opzichte van het basispad. In dit basispad zijn de budgettaire meerjarencijfers voor de lokale overheden gecorrigeerd voor de opschalingskorting, omdat deze geen wettelijke basis heeft.⁷¹ Eventuele voortzetting van de opschalingskorting ziet het CPB als een invulling van de maximale mogelijke korting van 1,5% per jaar. De benadering voor het apparaat lokale overheid betekent dat het reguliere trap-op-trap-af-mechanisme voor het Gemeente- en Provinciefonds uitstaat. Partijen hadden echter wel de mogelijkheid om bij intensiveringen bij het Rijk dit conform de trap-op-trap-af-aanpak door te laten werken op het Gemeente- en Provinciefonds.

Maatregelen bovenop deze maximale ombuigingen op het overheidsapparaat (bijvoorbeeld koude uitnames) zijn niet gehonoreerd.

Uitvoeringskosten van een maatregel op het gebied van sociale zekerheid of belastingen zijn niet meegenomen, tenzij er een nieuwe organisatiestructuur moet worden opgericht. Als uitzondering is ook bij de premie van een arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zzp'ers rekening gehouden met uitvoeringskosten.

Op basis van ervaringen uit het verleden zijn grote ombuigingen op het overheidsapparaat ambitieus. De maximale ombuigingen zijn alleen onder strikte voorwaarden ten aanzien van politieke en ambtelijke sturing haalbaar en zullen ook dan leiden tot kwaliteitsverlies en minder dienstverlening. Mogelijk negatieve effecten van ombuiging op het overheidsapparaat op bijvoorbeeld de kwaliteit van de dienstverlening van bijvoorbeeld de belastingdienst of de veiligheid zijn in de doorrekening niet in beeld gebracht.

15.5 Publieke banen en maatschappelijke dienstplicht

De loonsom voor publieke banen is 25.000 euro per baan, tegen circa 60.000 euro van reguliere ambtenaren bij het Rijk. De loonsom voor maatschappelijke dienstplicht is 12.500 euro per baan.

Voor maatregelen met betrekking tot publieke banen en maatschappelijke dienstplicht is naast loonbetalingen rekening gehouden met de werkgeverslasten. Verder is rekening gehouden met de materiële overheidsconsumptie die samenhangt met deze banen. De gemiddelde verhouding bij de overheid tussen materiële consumptie en loonbetalingen is toegepast.

⁷⁰ Zie onder andere blz. 81-86 in OECD, 2010, Public Administration after "New Public Management", Value for Money and Government ([link](#)).

⁷¹ Zie voetnoot 46 in CPB, 2016, Middellangeterminverkenning 2018-2021 ([link](#)).

15.6 Ambtenarensalarissen en lonen in de zorgsector

Voor ambtenaren gold een nullijn in 2011, 2012, 2013 en 2014, waardoor de contractlonen bij de overheid achterbleven bij die in de marktsector. In deze jaren bleek een deel van de nullijn bij de overheid direct weg te lekken door een relatief forse stijging van de incidentele lonen (gemiddeld 0,7% in de jaren 2011-2014 tegen 0% in de marktsector). In 2015 en 2016 stegen de contractlonen bij de overheid iets meer dan in de marktsector door het in 2015 afgesloten loonakkoord. De werkloosheid daalt sinds 2014; in de middellangetermijnverkenning⁷² verbetert de situatie op de arbeidsmarkt verder tijdens de komende kabinetsperiode. Gegeven deze recente ervaring met nullijnen en de verder verbeterende arbeidsmarktsituatie is het CPB voor de periode 2018-2021 bij de doorrekening van ingrepen in de ambtenarensalarissen (contractloonstijging) uitgegaan van een directe evenredige compensatie via de incidentele loonstijging van ambtenaren (zoals deels ook in de periode 2011-2014 zichtbaar was). Deze maatregelen hebben hierdoor geen effect op de loonkosten van ambtenaren en daarmee geen effect op het EMU-saldo.

Ingrijpen in de loonontwikkeling in de zorgsector kan ex artikel 10 van de Wet op de Loonvorming alleen middels een Loonwet. Om aan de criteria van de wet te voldoen moet sprake zijn van bijzondere budgettaire omstandigheden en moet de Loonwet van toepassing zijn op meer sectoren dan alleen de zorg. Gegeven de verbeterende arbeidsmarkt en de budgettaire situatie wordt aan deze criteria niet voldaan en is een ingreep in de contractloonontwikkeling in de zorg niet mogelijk. Eventueel voorgestelde maatregelen met betrekking tot de looncomponent van budgetten in de zorg komen in de volgende paragraaf (budgetmaatregelen) aan de orde.

15.7 Budgettaire effecten van zorgmaatregelen

Voor de inschatting van de budgettaire effecten van zorgmaatregelen is gebruik gemaakt van *Zorgkeuzes in Kaart*⁷³. De budgettaire effecten van maatregelen in *Zorgkeuzes in Kaart* (ZiK) zijn aangepast aan het basispad voor *Keuzes in Kaart*. Dit basispad is de MLT-update bij de *Macro Economische Verkenning 2017*. De budgettaire effecten worden getoond voor het jaar 2021 (in prijzen 2017). Bij ZiK zijn voor de grondslagen de niveaus van de zorguitgaven in 2017 (stand VWS-begroting 2015) gehanteerd. Deze aanpassing betekent dat de getoonde budgettaire effecten groter zijn.

Deze aanpassing illustreren we aan de hand van maatregel 021d uit ZiK: afschaffen van het eigen risico. In ZiK leidde deze maatregel tot 3,7 mld euro hogere netto collectieve zorguitgaven. Bij deze KiK leidt deze maatregel echter tot 4,5 mld euro hogere netto

⁷² CPB, 2016, *Macro Economische Verkenning 2017* ([link](#)).

⁷³ Maatregelen uit ZiK die individueel minder dan 100 mln euro bedragen, kunnen geclusterd worden per zorgcategorie. Andere zorgmaatregelen met een budgettair beslag van minder dan 100 mln euro zijn niet meegenomen.

collectieve zorguitgaven in 2021 (in prijzen 2017).⁷⁴ Het budgettaire effect voor 2017 is eerst geschaald van ZiK naar de recente raming in de *Macro Economische Verkenning 2017*. Vervolgens groeit de opbrengst uit 2017 mee naar 2021 op basis van de MLT-update. Belangrijke determinanten voor het grotere budgettaire effect zijn daarmee het hogere eigen risico per persoon (450 euro per persoon in 2021), de hogere zorguitgaven per persoon en de toename van het aantal verzekerden.

Nieuwe informatie sinds de publicatie van *Zorgkeuzes in Kaart* kan hebben geleid tot aanpassing van de budgettaire effecten van maatregelen.⁷⁵

Zonder corresponderende beperking van de aanspraken zijn kortingen op budgetten in de zorg mogelijk strijdig met het recht op zorg. Het CPB hanteert daarom maxima voor budgetkortingen in de zorg.

Voor respectievelijk de Wlz en de Rijksbijdrage Wmo/jeugd hanteert het CPB in *Keuzes in Kaart* kortingen van maximaal 0,5% en 1% per jaar zonder corresponderende beperking van de aanspraken.⁷⁶ Over de gehele kabinetsperiode 2018-2021 levert dit een besparing op van respectievelijk 0,4 en 0,3 mld euro. Dit type maatregelen leidt tot (kwalitatief) mindere zorg en vermindert de werkgelegenheid in de zorg. De maximale budgetkorting voor de Wlz is lager, omdat de groei van de Wlz voor een relatief groot deel door demografische ontwikkelingen wordt gedreven.

In de Zvw hanteert het CPB voor de sectoren ziekenhuiszorg, geestelijke gezondheidszorg en wijkverpleging een korting van maximaal 1% per jaar ten opzichte van het basispad als partijen voornemens zijn opnieuw een hoofdlijnenakkoord af te sluiten, met een generiek macrobeheersingsinstrument (MBI) als stok achter de deur. Over de gehele kabinetsperiode 2018-2021 levert een korting van 1% per jaar een besparing op van 1,2 mld euro. Dit gaat gepaard met minder werkgelegenheid in de zorg.

Omdat een korting op zichzelf niet de doelmatigheid in de zorg verbetert, leidt dit tot minder zorg en/of kwaliteitsverlies. Zonder corresponderende beperking van de aanspraken of maatregelen die de doelmatigheid verbeteren, hanteert het CPB een maximum van 1% voor de bovengenoemde sectoren. Een verbetering van de doelmatigheid in de zorg is mogelijk als partijen erin slagen hierop gerichte afspraken te maken, bijvoorbeeld in het kader van een hoofdlijnenakkoord. Hierdoor kan de besparing in de Zvw verder toenemen.

Verder bepalen eerder afgesloten akkoorden de handelingsvrijheid van de overheid. Zo wordt in *Keuzes in Kaart 2018-2021* aan het opschorten of opzeggen van het ova-convenant,

⁷⁴ Wanneer bij afschaffing of verlaging van het eigen risico de nominale premie niet automatisch stijgt (zie paragraaf 3.1.1), leidt dit tot een lagere zorgtoeslag. Deze daling is hier niet meegerekend.

⁷⁵ Bijvoorbeeld CBS-informatie over ontwikkeling van de zorguitgaven ([link](#)), nieuw CPB-onderzoek op het gebied van decentrale overheden ([link](#), [link](#)), en verdere signalen dat het afspreken van een groeipercentage met de hele sector kan werken als een richtlijn bij de onderhandelingen tussen zorgverzekeraars en zorgaanbieders: zie ook Ruwaard, S., R. Douven, J. Struijs en J. Polder, 2014, Hoe kopen zorgverzekeraars in bij ziekenhuizen, TPEdigitaal 8(2), 98-117 ([link](#)) en de NZa marktscan en beleidsbrief GGZ B (2015) ([link](#)).

⁷⁶ De normeringssystematiek voor de indexatie van de Rijksbijdrage voor de Wmo/jeugd is nog niet bekend voor de jaren van de Middellangetermijnverkenning.

om te kunnen korten op de looncomponent, geen opbrengst toegekend, omdat er geen sprake is van uitzonderlijke (budgettaire) omstandigheden (zie ook *ZiK*⁷⁷ en de voorgaande paragraaf van deze bijlage). Afspraken over een verlaging van de incidentele looncomponent binnen het ova-convenant zien wij als een invulling van bovengenoemde maximaal mogelijke kortingen, deze werken in de praktijk uit als een generieke korting.

Bovenstaande budgetkortingen en hoofdlijnenakkoorden kunnen niet worden gecombineerd met andere mogelijke generieke tariefsmaatregelen en budgetkortingen, omdat deze maatregelen vergelijkbaar zijn en onder hetzelfde maximum vallen. Verder wordt aan het inzetten van een gedifferentieerd MBI geen effect toegekend, omdat de voordelen van een gedifferentieerd MBI nu niet goed kunnen worden ingeschat.⁷⁸

15.8 Bezettingsnormen voor de verpleeghuiszorg

Deze paragraaf geeft toelichting op de CPB-berekening van de intensiveringen die nodig zijn om een bezettingsnorm in de verpleeghuiszorg te halen van twee gekwalificeerde medewerkers op een groep van acht bewoners. De maatregel waarmee is gerekend, houdt in dat er dagelijks gedurende de dag- en avonduren (16 van de 24 uur) twee gekwalificeerde medewerkers werkzaam zijn op een groep van acht bewoners. Deze maatregel geldt voor de zorgzwaartepakketten verpleging en verzorging (VV) vanaf niveau 4.⁷⁹ Er is met twee varianten van deze maatregel gerekend:

1. Bezettingsnorm zorg: alleen medewerkers met een zorgkwalificatie (zorghulpen, helpenden, verzorgenden IG, verpleegkundigen MBO en verpleegkundigen HBO) tellen mee;
2. Bezettingsnorm zorg en welzijn: ook activiteitenbegeleiders met een creatieve, sociaal-culturele of maatschappelijke kwalificatie tellen mee.

Bovendien is berekend welke structurele intensivering nodig is om de bezetting in de nacht te verhogen voor enkele waarden van die bezetting.

Achtergrond

Op het ogenblik geldt er geen verplichte norm voor de personeelsbezetting per groep van gebruikers van verpleeghuiszorg. De afgelopen periode is er veel discussie geweest over de personeelsomvang en -samenstelling in de verpleeghuiszorg.⁸⁰ Een van de besproken opties is om (al dan niet tijdelijk) een norm te hanteren van minimaal twee bevoegde en bekwame zorgmedewerkers op een groep van maximaal acht personen. Vergelijking van een dergelijke norm met de situatie bij ongewijzigd beleid geeft een indruk van de benodigde intensivering om zo'n norm te halen. Uitgaande van de hieronder beschreven veronderstellingen kan de gemiddelde bezetting overdag bij ongewijzigd beleid in 2021 worden berekend. Deze is

⁷⁷ Zie ook maatregel 005 in Technische werkgroep Zorgkeuzes in Kaart, 2015, *Zorgkeuzes in Kaart*, Technische uitwerking van alle afzonderlijke beleidsopties ([link](#)).

⁷⁸ Zie maatregelen 062 en 063 in Technische werkgroep Zorgkeuzes in Kaart, 2015, *Zorgkeuzes in Kaart*, Technische uitwerking van alle afzonderlijke beleidsopties ([link](#)).

⁷⁹ Mensen met nieuwe indicaties voor een lager niveau komen niet meer in aanmerking voor intramurale zorg uit de Wlz.

⁸⁰ Zie onder andere het manifest 'Scherp op ouderenzorg' van 25 oktober 2016 ([link](#)).

ongeveer 1,3 medewerkers per groep van acht bewoners voor de bezettingsnorm zorg en ongeveer 1,5 voor de bezettingsnorm zorg en welzijn.

Partijen in de verpleeghuiszorg konden het niet eens worden over een nieuwe kwaliteitsstandaard. Het Zorginstituut Nederland geeft daarom in een nieuwsbericht van 5 oktober 2016 aan dat het zijn doorzettingsmacht inzet en de regie neemt op de verdere ontwikkeling van het Kwaliteitskader en de Leidraad Personeelssamenstelling Verpleeghuiszorg.⁸¹ Op 13 januari 2017 is het Kwaliteitskader Verpleegzorg vastgesteld door het Zorginstituut Nederland, inclusief een hoofdstuk over de personeelssamenstelling. Hierin wordt geen landelijke kwantitatieve norm geformuleerd voor de bezetting.

Uitvoering

De maatregel is juridisch en technisch uitvoerbaar. De benodigde uitbreiding van het aantal gekwalificeerde medewerkers in de verpleeghuiszorg zal tijd kosten. Er is mee gerekend dat vanaf 2019 een extra toename van 10.000 voltijdsmedewerkers per jaar haalbaar is. De bezettingsnorm zorg kan onder die veronderstelling in 2023 worden bereikt en de bezettingsnorm zorg en welzijn in 2022.

Gedrag- en neveneffecten

De hogere bezetting in de verpleeghuiszorg heeft een aanzuigende werking: we rekenen ermee dat 2% meer mensen een Wlz-indicatie aanvraagt en 5% van de mensen extra hun indicatie gaat verzilveren.

Budgettaire effecten

Het effect van de bezettingsnormen is berekend in prijzen van 2017 onder de volgende veronderstellingen:

- Het aantal bewoners van verpleeg- en verzorgingshuizen en de werkgelegenheid in 2015 worden op basis van lopend beleid, demografische factoren en ruimte voor toenemen van kwaliteit in het basispad opgehoogd tot 2021. Verder wordt rekening gehouden met het feit dat mensen met nieuwe lichtere zorgindicaties niet meer in aanmerking komen voor intramurale zorg uit de Wlz (de extramuralisering van lage zorgzwaartepakketten, VV 1-3).
- Op jaarbasis kunnen gekwalificeerde zorgverleners van de niveaus 1 t/m 4 en activiteitenbegeleiders 75% van de uren besteden aan directe zorg. De overige 25% is gereserveerd voor vakantie, ziekte en indirecte werkzaamheden.
- Voltijdswerken houdt 36 uur per week in voor de medewerkers in verzorgings- en verpleeghuizen.
- De verhouding tussen de niveaus 1 t/m 5 binnen de groep medewerkers in de verzorgings- en verpleeghuizen blijft gelijk bij de nieuwe bezettingsnorm.
- Er wordt voor beide bezettingsnormen gerekend met de gemiddelde loonsom in de Wlz, 54.000 euro in 2021. Dit bedrag bevat ook kosten voor onregelmatigheidstoelagen en werkgeverslasten zoals (pensioen-)premies.

⁸¹ Zie [\(link\)](#), geraadpleegd op 5 januari 2017.

- Bovenop de loonsom voor cliëntgebonden medewerkers wordt 15% overhead meegenomen.
- De bezetting in de nacht blijft onveranderd in de basisvarianten van de bezettingsnorm, waarbij wordt gerekend met een huidige bezetting van 0,25 medewerker per groep van acht bewoners.

De bezettingsnorm in de zorg vergt structureel een intensivering van 3,1 mld euro. Voor de bezettingsnorm zorg en welzijn bedraagt de structurele intensivering 2,3 mld euro. Deze laatste intensivering is lager, omdat meer medewerkers van verzorgings- en verpleeghuizen worden meegeteld bij het halen van de bezettingsnorm. Omdat uitbreiding van het aantal medewerkers tijd kost, is de maximale intensivering in 2021 voor zowel de bezettingsnorm zorg als de bezettingsnorm zorg en welzijn 1,9 mld euro.

Het is ook mogelijk om extra te intensiveren om een hogere bezetting in de nacht in de maatregel op te nemen. De bijbehorende structurele bedragen worden in onderstaande tabel weergegeven voor enkele waarden van de bezetting per groep van acht in de nacht.

Tabel 15.1 Structurele intensivering (mld euro)

Bezetting per groep in de nacht	Bezettingsnorm zorg	Bezettingsnorm zorg en welzijn
Onveranderd (0,25)	3,1	2,3
0,5	3,7	2,9
1	4,8	3,9
2	6,9	6,1

Alternatieve bezettingsnormen

Sommige politieke partijen willen de bezetting in de verpleeghuiszorg wel verhogen, maar niet via een algemene norm van twee gekwalificeerde medewerkers op een groep van acht bewoners. Zij hebben alternatieve ideeën ontwikkeld die lagere intensiveringen met zich meebrengen. Als partijen voor een alternatieve bezettingsnorm kiezen, is dit in de analyse opgenomen als een taakstellende bezettingsnorm die nog nader uitgewerkt zal worden. In dit geval wordt de intensivering, net zoals bij een volledige bezettingsnorm, voor een groter deel besteed aan een toename van de werkgelegenheid dan als er geen sprake is van een norm.⁸² Deze alternatieve (taakstellende) normen zijn niet doorgerekend.⁸³

Om de bezettingsnorm zorg te halen is een structurele intensivering nodig van 3,1 mld euro. Het afzetten van intensiveringen voor alternatieve bezettingsnormen tegen dit bedrag geeft een eerste indruk van de mogelijkheden die zulke intensiveringen bieden. De toename van de gemiddelde bezetting is echter niet evenredig met de intensivering. Het valt niet te verwachten dat instellingen die boven de norm zitten, hun bezetting gaan verlagen bij het

⁸² Bij een intensivering zonder norm zijn zorgaanbieders immers vrij om de middelen naar eigen inzicht te besteden.

⁸³ Niet alle alternatieve normen waren gespecificeerd. Waar dit wel het geval was, was er geen tijd om deze alternatieven door te rekenen.

invoeren van een norm, terwijl instellingen die eronder zitten, wel de bezetting moeten verhogen.⁸⁴

15.9 Subsidies

In deze *Keuzes in Kaart* is net als bij voorgaande edities besloten een generieke subsidietaakstelling te hanteren, wat het mogelijk maakt kleine maatregelen samen te voegen. Het maximum van deze ombuiging (0,9 mld euro in 2021 en 1,0 mld euro structureel) is bepaald aan de hand van informatie van het ministerie van Financiën over het budgettaire beslag van subsidies op de begrotingen van ministeries en de eventuele juridische verplichtingen die reeds zijn aangegaan. De maximale subsidietaakstelling is verdeeld over de verschillende functies (onderwijs, veiligheid, defensie, milieu, overdrachten aan bedrijven, zorg en overig). Het is voor partijen mogelijk om (een deel van) deze taakstelling in te zetten als maatregel en bepaalde functies uit te sluiten.

15.10 Energie en Klimaat

Het CPB presenteert in *Keuzes in Kaart* de ex-ante budgettaire effecten van energie- en klimaatregelen voor de kabinetsperiode. Indien een partij deelneemt aan zowel de doorrekening van het CPB als aan die van het PBL zijn deze budgettaire effecten in veel gevallen berekend door het PBL. Het CPB doet in *Keuzes in Kaart* geen uitspraken over de uitkomsten van het beleid op milieudoelen. Conform de Nationale Energieverkenning 2016⁸⁵ is uitgegaan van continuering van de SDE+-regeling.⁸⁶

Eerste-ordegedragseffecten maken onderdeel uit van de inschatting van het ex-ante budgettaire effect. Zo zal bij een verhoging van de energiebelasting op grootverbruikers een deel van de extra belastingopbrengst weglekken, omdat een aantal grootverbruikers de activiteiten zal verplaatsen naar het buitenland. Dit kan – zeker voor zeer energie-intensieve sectoren – om een zeer groot deel van de belastingbasis gaan.

Bij veel maatregelen op het gebied van energie en klimaat is sprake van oplopende budgettaire effecten na de kabinetsperiode. Deze budgettaire effecten worden zichtbaar gemaakt in de berekening van de houdbaarheid van de overheidsfinanciën.

Omdat een verhoging van de SDE+-uitgaven wordt gedekt door een verhoging van de ODE, is deze maatregel niet zichtbaar in de houdbaarheidsberekeningen. Het CPB benoemt de verhoging van de ODE als gevolg van de toenemende SDE+-uitgaven in de paragraaf die ingaat op het inkomensniveau en de inkomensverdeling op lange termijn. Ook verplichtingen

⁸⁴ Bij een bezettingsnorm van twee per acht speelt dit probleem niet, omdat we ervan uitgaan dat er niet of nauwelijks instellingen zijn die die norm overtreffen.

⁸⁵ ECN, PBL, CBS en RVO, 2016, *Nationale Energieverkenning 2016*, 14 oktober ([link](#)).

⁸⁶ Er is nog niet besloten tot voortzetting van de SDE+-regeling na het aflopen van het Energieakkoord.

voor gezinnen en bedrijven (bijvoorbeeld met betrekking tot energiezuinigheid van woningen) die tot omvangrijke – niet EMU-relevante – lastenverzwaring leiden, zijn kwantitatief meegenomen in deze paragraaf.

15.11 Belastingen

Voor aanpassingen van bestaande belastingen corrigeert het CPB de ex-ante bedragen voor eerste-ordegedragseffecten zoals recentelijk geadviseerd door de Studiegroep Begrotingsruimte. Dit is in afwijking van de aanpak bij de doorrekening in 2012 toen eerste-ordegedragseffecten niet in de ex-ante budgettaire gegevens tot uitdrukking kwamen.

De eerste paragraaf hieronder gaat voor een aantal belastingsoorten in op de omvang van die correctie. In de daaropvolgende paragrafen wordt ingegaan op mogelijke nieuwe belastingen: belasting op vliegverkeer, prijsbeleid wegverkeer, een financiële-transactiebelasting, een bankenbelasting, een vermogensheffing en een vermogenswinstbelasting.

Anders dan in voorgaande doorrekeningen zijn geen niet-EMU-relevante lastenontwikkelingen in de kabinetsperiode gepresenteerd. De lastenbeleving van burgers wordt weergegeven in de koopkrachtplaatjes.

Bij inschatting van belastingmaatregelen is ook gebruik gemaakt van de bijlages van de Studiegroep Duurzame Groei.

15.11.1 Gedragseffecten

Eerste-ordegedragseffecten maken onderdeel uit van de ex-ante budgettaire doorrekening, zoals geadviseerd door de Studiegroep Begrotingsruimte.⁸⁷ Het gaat hierbij om het directe effect van een belastingmaatregel op de desbetreffende grondslag. Een verhoging van de accijns op sigaretten met 1 euro heeft een statisch effect van 0,5 mld euro. Na correctie voor het eerste-ordegedragseffect komt het ex-ante budgettaire effect in 2021 uit op 0,3 mld euro.

Het CPB veronderstelt in beginsel een eerste-ordegedragseffect bij aanpassing van de accijnzen, de vennootschapsbelasting (vpb), box 3, het toptarief in box 1 en de kansspelbelasting (zie tabel 15.2). In de tabel zijn alleen gedragseffecten opgenomen van relatief eenvoudige aanpassingen van een aantal standaardtarieven. Bij meer specifieke maatregelen (bijvoorbeeld in de vpb, ten aanzien van innovatiebox of de invoering van een bronbelasting op rente en royalty's), of zeer omvangrijke wijziging van de tarieven kunnen gedragseffecten aanzienlijk groter zijn en hangen zij af van de vormgeving van de maatregel. Bij taakstellende maatregelen veronderstellen we dat het gedragseffect onderdeel uitmaakt

⁸⁷ Studiegroep Begrotingsruimte, 2016, Van salдостuring naar stabilisatie ([link](#)). Alleen de eerste-ordegedragseffecten zijn onderdeel van de ex-ante budgettaire doorrekening. De macro-economische effecten zoals berekend door Saffier zijn geen onderdeel van het ex-ante begrip.

van het ex-ante budgettaire effect. Getoetst wordt of het budgettaire effect, gegeven de gedragseffecten, realistisch is.⁸⁸

Tabel 15.2 Eerste-ordegedragseffecten belastingen

Belasting	Eerste-ordegedragseffect
Dieselaccijns	-20% (standaard) en- 50% (bij substantiële grenseffecten)
Benzineaccijns	-20%
Tabaksaccijns (a)	-40%
Bier- en wijnaccijns	-20%
Alcoholaccijns	-30%
Kansspelbelasting	-30%
Vennootschapsbelasting (algemeen tarief)	-20%
Box 3 (bij hoge vermogens)	-20%
Toptarief box 1	-50%

(a) Een tabaksaccijnsverhoging leidt vaak tot kaseffecten tussen jaren als gevolg van hamsteren. Om die reden gaat het CPB voor het eerste jaar van de verhoging uit van een gedragseffect van -60%.

15.11.2 Belasting op vliegverkeer

Op dit moment wordt in Nederland geen belasting geheven op het vliegverkeer. Van 1 juli 2008 tot 1 juli 2009 was er wel een vliegbelasting voor vertrekkende passagiers uit Nederland van kracht (deze belasting gold niet voor transferpassagiers en luchtvracht). De maximale jaarlijkse opbrengst van een nieuwe en optimaal gedifferentieerde vliegbelasting voor zowel herkomst- en bestemmingspassagiers, transferpassagiers, als luchtvracht wordt door het CPB geschat op 1 mld euro.⁸⁹ Het substantiële eerste-ordegedragseffect maakt deel uit van deze inschatting.

15.11.3 Prijsbeleid wegverkeer

Momenteel is er geen sprake van prijsbeleid voor auto's en vrachtwagens op de Nederlandse wegen. De invoering van deze maatregel kan op verschillende manieren, die elk verschillende budgettaire gevolgen kennen. Daarbij valt te denken aan: (1) een congestieheffing op drukke wegvakken in de spits, (2) een vlakke heffing voor alle (hoofd)wegen en momenten van de dag, (3) een spitsheffing op (hoofd-)wegen in Midden-Nederland, (4) een combinatie van de vlakke en de congestieheffingen, of (5) een zogeheten kilometerheffing voor het vrachtverkeer (Maut) in Nederland. Uiteraard zijn er andere vormen van prijsbeleid mogelijk. Voor alle varianten geldt dat ze in meer of mindere mate effecten hebben op economie en leefomgeving (zie ook de CPB/PBL-publicatie *Kansrijk Mobiliteitsbeleid* van mei 2016 [\(link\)](#)).

Aangenomen wordt verder dat prijsbeleidsmaatregelen, waartoe in 2017 wordt besloten, geheel kunnen zijn ingevoerd in de komende kabinetsperiode. Tot 2021 worden de jaarlijkse investerings- en aanloopkosten begroot op 0,1 mld euro. Vanaf 2021 komen de exploitatie-

⁸⁸ Bij een taakstellende verhoging van de energiebelasting voor grootverbruikers met 0,3 mld euro gaan we er bijvoorbeeld van uit dat dit gegeven de gedragseffecten een realistische opbrengst is.

⁸⁹ Deze inschatting is in lijn met de maximale jaarlijkse opbrengst van een vliegbelasting die *tijdens Keuzes in Kaart 2013-2017* werd gehanteerd (zie ook CPB, 2012, Aanvullende informatie voor de doorrekening van de verkiezingsprogramma's, CPB Notitie [\(link\)](#)). Voor de overige effecten van belasting op vliegverkeer zie CPB, 2016, *Kansrijk mobiliteitsbeleid*, CPB Boek 23 [\(link\)](#).

en vervangingskosten uit op 0,2 à 0,3 mld euro per jaar, afhankelijk van de desbetreffende heffingsvariant. De opbrengsten van prijsbeleidsmaatregelen variëren met de exacte tariefstelling en de bijbehorende eerste-ordegedragseffecten.

15.11.4 Bankenbelasting

Een bankenbelasting beïnvloedt de kosten van het aantrekken van nieuwe financiering voor het verstrekken van nieuwe leningen aan de marge. Voor elke nieuwe lening zal een bank, bij gelijkblijvende kapitaalstructuur, voor een deel gebruik maken van schuldfinanciering op de kapitaalmarkt. Dit betekent dat ook de af te dragen bankenbelasting aan de marge een kostenpost vormt, die banken onder normale omstandigheden zullen doorberekenen in de rentetarieven.⁹⁰

Uitgaande van de in 2012 geïntroduceerde bankenbelasting bestaat de grondslag uit de totale verplichtingen van in Nederland actieve banken, minus de door de overheid gegarandeerde spaartegoeden en het zogenaamde toetsingsvermogen (zie het Voorstel van Wet voor nader detail). Met de huidige tarieven van 2,2 basispunten (ofwel 0,022%) voor kortlopende financiering en 1,1 basispunten (ofwel 0,011%) voor langlopende financiering wordt een opbrengst van 0,6 mld euro gegenereerd.

De opbrengsten (en ook de economische effecten) hangen uiteraard af van de keuze van de tarieven. Bij een opbrengst van 0,6 mld euro gaan we uit van een opslag op de leenrente voor bedrijven met 3,3 basispunten. Een hogere bankenbelasting leidt tot een evenredig hogere renteopslag. In het MLT-basispad is al een bankenbelasting van 0,6 mld euro opgenomen. Een verdere verhoging van de bankenbelasting met 1 mld euro verhoogt het EMU-saldo in 2021 met 0,8 mld euro en verlaagt het bbp met 0,05%.⁹¹

Varianten van de bankenbelasting waarbij hybride vermogen (bv coco's) ook worden belast, of waarbij een generieke minimumkapitaalregel (thin cap rule) wordt ingevoerd, behandelen we op dezelfde manier.⁹² Immers, prudentiële regelgeving schrijft de minimale ratio's van hybride vermogen voor, waardoor een belasting hierop niet verstorend zal werken.

15.12 Zvw- premies

In het basispad is gerekend met lastendekkende Zvw-premies. Zowel de nominale Zvw-premie als de inkomensafhankelijke bijdrage Zvw stijgen in de jaren 2018-2021 om de stijgende zorguitgaven te dekken. Bijgevolg stijgt ook de zorgtoeslag in het basispad.

Bij de analyse van verkiezingsprogramma's wordt vastgehouden aan dit premiebeeld. Uitgavenmaatregelen Zvw in verkiezingsprogramma's hebben daarmee geen automatisch

⁹⁰ Zie DNB, 2012, Effecten van bankenbelasting op kredietverlening, brief aan de Tweede Kamer ([link](#)).

⁹¹ In 2012 rekenden we een groter uitverdieneffect toe omdat de kredietverlening aan bedrijven terugliep door enerzijds een afnemende kredietvraag van bedrijven en anderzijds aanbodfactoren als gevolg van een strenger kredietbeleid van banken.

⁹² Het belasten van coco's betekent dat het toetsingsvermogen wordt aangepast.

effect op de Zvw-premies en de zorgtoeslag. Ze hebben wel een effect op het exploitatiesaldo Zvf (zorgverzekeringsfonds), en bij definitie dus op het EMU-saldo.

15.13 Aardgasproductie

Een politieke partij kan besluiten tot aanpassing van de aardgasproductie, met gevolgen voor de aardgasbaten en vennootschapsbelasting op de aardgasproductie. Een verlaging van het plafond voor de gasproductie in het Groningenveld met 3 mld Nm³ kost bij de in het basispad gehanteerde gasprijzen ex ante 420 mln euro en vermindert het bbp met 0,1%. Een substantiële verlaging van het productieplafond kan gevolgen hebben voor de leveringszekerheid, kan aanvullende investeringen in infrastructuur (stikstofinstallatie) nodig maken en kan leiden tot claims van de gasproducenten. We zijn uitgegaan van extra investeringskosten vanaf een winningsvermindering van 4 mld Nm³, van 0,1 mld euro. Bij een verlaging van de gaswinning met 12 mld Nm³ lopen deze kosten op tot jaarlijks 0,3 mld euro in de kabinetsperiode.

15.14 Structureel EMU-saldo

Begrotingsbeleid wordt vaak afgemeten aan het structurele begrotingssaldo. Dit is begrijpelijk omdat deze indicator het overheidsbudget schoont voor de stand van de economie en incidentele factoren. Het structurele saldo wordt berekend door het feitelijke saldo te corrigeren voor incidentele factoren en de conjuncturele component. De correctie voor de conjuncturele component wordt bepaald door de geschatte afwijking tussen het feitelijke en het potentiële bbp (de output gap) te vermenigvuldigen met de gevoeligheid van het EMU-saldo voor mutaties van het bbp (de begrotingselasticiteit). Voor de berekening van het potentiële bbp wordt een methode gebruikt die de Europese Commissie daarvoor heeft ontwikkeld.⁹³

15.15 Investeringsbank

Het verschaffen van kapitaal door de overheid aan een nieuwe investeringsbank heeft een direct effect op de overheidsschuld zonder een effect op het EMU-saldo. Wanneer het geld wordt uitgeleend aan de overheid (bv een gemeente), tellen de uitgaven aan het project als overheidsuitgaven en komen ze ten laste van het EMU-saldo. Wanneer het geld wordt uitgeleend aan een private partij, kan dit tegen een lagere dan marktconforme rente vanwege het ontbreken van een winstoogmerk bij de nationale investeringsbank. Het uiteindelijke bbp-effect is gering.

⁹³ Zie Mourre, G. et al, 2014, Adjusting the budget balance for the business cycle: the EU methodology, European Economy, Economic Papers 536 ([link](#)). En zie Havik, K., e.a., 2014, The Production Function Methodology for Calculating Potential Growth Rates & Output Gaps, European Economy, Economic Papers 535 ([link](#)).

Voorstellen voor de oprichting van een nationale investeringsbank via fusie van FMO, NWB, BNG en de financieringsregelingen van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RvO) zijn niet gehonoreerd omdat het Rijk niet eenzijdig tot samenvoeging kan beslissen.

15.16 Koopkracht op middellange termijn

De koopkrachteffecten op middellange termijn zijn berekend met het microsimulatiemodel Mimosi.⁹⁴ De manier van berekenen is gelijk aan de koopkrachtberekening voor de reguliere CEP- en MEV-ramingen: wij berekenen de statische koopkracht voor een steekproef van huishoudens.⁹⁵

De presentatie is vergelijkbaar met die in CEP en MEV. Per partij wordt de medianentabel opgenomen met de gemiddelde statische koopkracht over de periode 2018-2021. Deze tabel bevat het gemiddelde effect per jaar van het pakket van de partij. Daarnaast wordt in de tabel de koopkracht van het basispad inclusief het effect van het pakket van de partij getoond.

Om de spreiding van de koopkracht te laten zien, worden de puntenwolken opgenomen van de gemiddelde koopkracht voor het basispad inclusief de maatregelen van de partij over de periode 2018-2021. Er worden net als bij CEP en MEV zes puntenwolken opgenomen: voor werkende alleenverdieners, tweeverdieners en alleenstaanden, voor alleenstaande uitkeringsgerechtigden, alleenstaande gepensioneerden en gepensioneerde tweeverdieners.

15.17 Inkomensongelijkheid op lange termijn

Om de langetermijneffecten van beleidsmaatregelen op het inkomen van huishoudens te berekenen, hanteren we sinds de *Macro Economische Verkenning 2016* de mutatie van de Gini-coëfficiënt. Soms is er sprake van beleidsmaatregelen die een geleidelijke transitie vergen, waardoor niet alleen effecten optreden op de korte of middellange termijn, maar ook effecten na de middellange termijn. Om de verschillende langetermijneffecten evenwichtig in kaart te brengen, kijken we niet alleen naar de effecten op werkgelegenheid en overheidsfinanciën, maar ook naar de effecten op de inkomensverdeling. Als maatstaf hanteren we de toe- of afname van de Gini-coëfficiënt als gevolg van beleid.

Wat is de Gini-coëfficiënt?

De Gini-coëfficiënt is een veel gebruikte indicator voor (inkomens-)ongelijkheid, waarmee de mate van ongelijkheid wordt uitgedrukt in een getal tussen 0 (volledig gelijke verdeling) en 1 (volledig ongelijke verdeling). De Gini-coëfficiënt van het gestandaardiseerde besteedbaar

⁹⁴ Koot, P., e.a. ,2016, MIMOSI: Microsimulatiemodel voor belastingen, sociale zekerheid, loonkosten en koopkracht, CPB Achtergronddocument ([link](#)).

⁹⁵ Zie ook Gielen, M. en M. Wilkens, 2014, Koopkracht, een kwestie van kwartjes, CPB Policy Brief 2014/11 ([link](#)).

inkomen in Nederland tussen 2000 en 2014 is redelijk stabiel, met een Gini-coëfficiënt van tussen de 0,275 en 0,285.

Toepassing van de Gini-coëfficiënt bij het CPB

Voor de huishoudens die meelopen in de reguliere koopkrachtberekeningen van het CPB, berekent het CPB ook een Gini-coëfficiënt.⁹⁶ Deze wordt in de doorrekening gehanteerd als indicator voor de (ex-ante) effecten van beleid op de inkomensverdeling op langere termijn. We rapporteren daartoe de procentuele mutatie van de Gini-coëfficiënt. Dat is de Gini-coëfficiënt van een beleidsvariant ten opzichte van die in de basissituatie.

In formulevorm:

Procentuele mutatie Gini-coëfficiënt =
(Gini-coëfficiënt variant – Gini-coëfficiënt basis)/(Gini-coëfficiënt basis)

Langetermijneffecten van doorlopend beleid op de Gini-coëfficiënt

Als gevolg van reeds ingezette veranderingen in het beleid neemt de Gini-coëfficiënt op de lange termijn toe, met 2,9% na 2021.⁹⁷ Deze toename is onder andere toe te schrijven aan de verlaging van de belastingtarieven in de tweede, derde en vierde schijf (als compensatie voor de beperking van de hypotheekrenteaftrek), de (verdere) beperking van de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting en de (verdere) verlaging van de bijstand, alle gezien vanaf 2021. De beperking van de hypotheekrenteaftrek verlaagt de Gini-coëfficiënt juist.

15.18 Structurele werkgelegenheid

De invloed van verkiezingsprogramma's op de arbeidsmarkt op de lange termijn is weergegeven door de invloed op de structurele werkgelegenheid. Dit is het aantal gewerkte uren op de lange termijn, wanneer mensen hun gedrag volledig hebben aangepast aan het nieuwe beleid. Het wordt bepaald door het aantal uren dat mensen (betaald) willen werken, verminderd met de evenwichtswerkloosheid. De invloed van de verkiezingsprogramma's op de structurele werkloosheid en de structurele arbeidsproductiviteit is niet gerapporteerd.

De gepresenteerde langetermijneffecten worden meestal binnen tien jaar gerealiseerd. Extra arbeidsaanbod komt geleidelijk in de eerste acht jaar na invoering van een beleidswijziging tot stand, en kan in die periode leiden tot een toename van de werkloosheid. Uitzondering in dit opzicht zijn maatregelen met een lang ingroeipad, zoals aanpassingen in de AOW-leeftijd, of maatregelen die alleen gelden voor de nieuwe instroom.

⁹⁶ Het CPB kan een aantal groepen niet meenemen in de koopkrachtberekeningen. Het gaat onder andere om zeer lage of zelfs negatieve inkomens en intramurale huishoudens. Zie voor meer toelichting het MIMOSI-achtergronddocument van Koot et al. (2016) ([link](#)). Hierdoor ligt de Gini-coëfficiënt van de koopkrachthuishoudens lager dan de Gini-coëfficiënt van het CBS.

⁹⁷ Voor een volledig overzicht van maatregelen die meelopen in deze berekening, verwijzen we naar de middellangetermijnverkenning van het CPB ([link](#)). Voor deze berekening wordt het langetermijnbeleid geprojecteerd op de stand van het belastingstelsel en de demografie in 2021. Doorlopend beleid wordt afgekapt bij de stand in 2060.

De structurele werkgelegenheidseffecten zijn zoveel mogelijk berekend met het microsimulatiemodel MICSIM.⁹⁸ In 2015 is een aantal beleidsvarianten met dit model gepubliceerd.⁹⁹ Maatregelen die niet met MICSIM kunnen worden doorgerekend, worden gebaseerd op inzichten uit wetenschappelijke literatuur en eerdere CPB-studies.¹⁰⁰ De publicaties *Kansrijk Arbeidsmarktbeleid* 1 en 2 bevatten voorbeelden van doorrekeningen van effecten van maatregelen op de structurele werkgelegenheid. Alle maatregelen zijn conform *Kansrijk Arbeidsmarktbeleid* berekend, op basis van het huidige basispad. Doordat de arbeidsparticipatie in het huidige basispad hoger ligt dan ten tijde van *Kansrijk Arbeidsmarktbeleid*, zijn de effecten van sommige maatregelen iets kleiner. De afzonderlijke maatregelen van partijen zijn gestapeld berekend, rekening houdend met interacties tussen maatregelen en met afnemende meeropbrengsten.

Maatregelen die geen budgettair effect hebben maar wel effect op de structurele werkgelegenheid, zijn meegenomen in de berekeningen. Premiedifferentiatie in de WW is hiervan een voorbeeld, evenals aanpassingen van het wettelijk minimum (jeugd)loon. Maatregelen op het terrein van ontslagbescherming zijn, in afwijking van KiK 2013-2017, niet doorgerekend. In *Kansrijk Arbeidsmarktbeleid* is beargumenteerd dat de effecten van beleid op dit terrein op het niveau van de werkgelegenheid en productiviteit daarvoor te onzeker zijn. Ingrepen in de ontslagbescherming beïnvloeden vooral de stromen op de arbeidsmarkt en niet zozeer het structurele niveau van de werkgelegenheid. Ook zaken als de arbeidsproductiviteit (als gevolg van een betere match tussen vraag en aanbod), en de ongelijkheid tussen groepen werknemers, de kansen van outsiders en dergelijke worden beïnvloed. In de publicaties *Kansrijk Arbeidsmarktbeleid* hebben we aangegeven wat kansrijke mogelijkheden zijn om het ontslagbeschermingsbeleid in Nederland te hervormen vanuit deze optiek.

De effecten van de verkiezingsprogramma's op de verdeling van de werkgelegenheid over zelfstandigen en (vaste en flexibele) werknemers worden kwalitatief geduid. Over dit onderwerp is in 2016 een Policy Brief verschenen.¹⁰¹

⁹⁸ Jongen, E., H-W de Boer en P. Dekker, 2015, De effectiviteit van fiscaal participatiebeleid, CPB Policy Brief 2015-02 ([link](#)); Jongen, E., H-W de Boer en P. Dekker, 2014, MICSIM: A behavioural microsimulation model for the analysis of tax-benefit reform in the Netherlands, CPB Achtergronddocument ([link](#)).

⁹⁹ CPB, 2015, De effectiviteit van fiscaal participatiebeleid, CPB Policy Brief 2015-02 ([link](#)) en CPB, 2015, *Kansrijk Arbeidsmarktbeleid* ([link](#)).

¹⁰⁰ Zie de hierboven genoemde publicaties en CPB, 2016, *Kansrijk Arbeidsmarktbeleid deel 2* ([link](#)).

¹⁰¹ Euwals, R., M. de Graaf-Zijl en D. van Vuuren, 2016, Flexibiliteit op de arbeidsmarkt, CPB Policy Brief 2016/14, 17 november 2016 ([link](#)).

15.19 Houdbaarheid en pensioenen

Bij ongewijzigd beleid is er geen houdbaarheidsopgave. Het houdbaarheidssaldo is recentelijk geschat op +0,4% bbp.¹⁰² Dit betekent dat de overheidsfinanciën nog houdbaar zijn als de overheidsuitgaven vanaf 2017 met 0,4% bbp verhoogd zouden worden.¹⁰³ In een eerdere studie zijn diverse gevoeligheidsanalyses voor de houdbaarheid gepresenteerd.¹⁰⁴

De systematiek rondom houdbaarheidsmaatregelen is onveranderd gebleven ten opzichte van de doorrekening van 2012:

- Alleen maatregelen die in de komende kabinetsperiode ingaan en waarbij een substantiële eerste stap in deze periode wordt gezet, worden meegenomen in de berekening. Bij aanpassing van maatregelen die al in het basispad zitten, geldt ook de eis van een substantiële (vervolg-)stap tijdens de kabinetsperiode en een consistent tijdpad daarna.
- In de regel worden maatregelen alleen meegenomen voor zover ze in de komende kabinetsperiode tot verandering in beleid leiden; vanaf 2021 wordt de dan gerealiseerde beleidsverandering constant verondersteld. Bij deze regel geven we ter illustratie vier toepassingen. Een eerste voorbeeld is een ontkoppeling van de uitkeringen; deze worden na 2021 opnieuw gekoppeld aan de lonen. Een tweede voorbeeld is een lastenverzwaring in de loon- en inkomstenbelasting door het niet of gedeeltelijk indexeren van de tariefschijven; na 2021 wordt de belastingdruk constant gehouden via indexatie met de loongroei. Een derde voorbeeld is een ombuiging in de zorg; deze groeit na 2021 mee met de demografie (conform de groei in het basispad). En als vierde voorbeeld bezuinigingen bij de algemene publieke uitgaven (openbaar bestuur, defensie e.d.): de effecten ervan worden verondersteld na 2021 constant te blijven als aandeel van het potentiële bbp.
- Uitzondering vormen die maatregelen waarvan het in de aard van het beleid ligt om ze geleidelijk in te voeren of af te bouwen. Voorbeelden hiervan zijn maatregelen met betrekking tot de AOW-leeftijd, de afbouw van de hypotheekrenteaftrek en de geleidelijke afbouw van de overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting. Ook voor deze maatregelen geldt echter dat ze alleen worden meegenomen als een eerste substantiële stap in de komende kabinetsperiode wordt gezet.
- Het is mogelijk om de opbrengst van een dergelijke maatregel die geleidelijk oploopt in de tijd, in hetzelfde tempo terug te sluisen door middel van een gekoppelde maatregel (bv.: de opbrengst van een versnelling van de afbouw van de hypotheekrenteaftrek kan teruggesluisd worden met een gekoppelde IB-verlaging).
- Deze geleidelijke invoer of afbouw van maatregelen wordt voor de berekening van de houdbaarheid gehonoreerd tot 2060, waarna de dan gerealiseerde beleidsverandering constant verondersteld wordt; het budgettaire effect na 2060 wordt wel meegenomen.

¹⁰² CPB, 2016, MEV 2017, hoofdstuk 4 ([link](#)).

¹⁰³ Smid, B., e.a., 2014, Minder zorg om vergrijzing ([link](#)).

¹⁰⁴ Smid, B., e.a., 2014, Minder zorg om vergrijzing, hoofdstuk 5 ([link](#)).

16 Begrippen en afkortingen

Begrippen

Alleenstaandeouderkop	Extra kindgebonden budget voor alleenstaande ouders.
Apparaatskorting	Bezuiniging op de uitgaven voor personeel en materieel die nodig zijn om Rijk en medeoverheden te doen functioneren (salarisuitgaven, (onderhouds-)uitgaven voor de huisvesting, ICT, overheaduitgaven). De andere uitgaven die het Rijk en medeoverheden doen, zijn programma-uitgaven.
Arbeidsinkomensquote	Het aandeel van de beloning van arbeid (van werknemers en zelfstandigen) in het totale verdiende inkomen van een land. Het totale verdiende inkomen in een land bestaat uit de som van de beloning van werknemers, het netto exploitatieoverschot van bedrijven en het netto gemengd inkomen van zelfstandigen. Het netto gemengd inkomen bevat de totale inkomsten die zelfstandigen verdienen met de inzet van arbeid, kapitaal en ondernemerschap. De beloning van arbeid bestaat uit de beloning van werknemers en de beloning voor de arbeid van zelfstandigen en meewerkende gezinsleden.
Basispad	De economische ontwikkeling die het CPB verwacht als er geen aanvullende maatregelen worden genomen. Zie hoofdstuk 4 over de middellange termijn van de <i>Macro Economische Verkenning 2017</i> .
Bezuiniging	Bruto bezuiniging: vermindering van overheidsuitgaven ten opzichte van ontwikkeling bij ongewijzigd beleid; Netto bezuiniging: het saldo van vermindering en toename van de overheidsuitgaven ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid.
Bruto Binnenlands Product (bbp)	De som van de toegevoegde waarde van in Nederland producerende bedrijven en de overheid. Als in de hoofdstuk gebruik wordt gemaakt van het begrip bbp, dan wordt hiermee bedoeld het bbp in constante prijzen, met 2017 als prijsbasis.
Bruto nationaal inkomen (bni)	Bbp plus het saldo van de primaire inkomensstromen van en naar het buitenland (beloning van werknemers, inkomens uit vermogen, uit buitenland ontvangen subsidies, aan het buitenland betaalde belastingen op productie en invoer).
Collectieve lasten	Het totaal van belastingen en sociale premies (volksverzekeringen, werknemersverzekeringen en ziektekostenverzekeringen).
Collectivisering	Uitgaven worden niet langer betaald door huishoudens en bedrijven maar door de overheid.
Constance arrangementen	Standaard aanname in de berekening van houdbaarheid: toekomstige inkomsten en uitgaven groeien, gecorrigeerd voor de ontwikkelingen in de demografie, mee met de arbeidsproductiviteit. Dit impliceert dat toekomstige generaties dezelfde voorzieningen hebben als de huidige generaties.
Contracteerruimte	Het maximale bedrag voor regionale zorgkantoren bij het contracteren van zorg.
Contractloon	Het loon dat voortvloeit uit de collectieve arbeidsovereenkomsten (cao).
Doelgroepouders	Ouders die studeren of deelnemen aan een traject om weer aan het werk te komen. Zij komen naast werkende ouders in aanmerking voor kinderopvangtoeslag.
Doorwerkingseffect	In- en uitverdieneffecten plus het macro-economische effect via de gevolgen van een maatregel op de structurele werkgelegenheidsgroei. Samen met de initiële impuls (ex ante) zorgt het doorwerkingseffect voor de uiteindelijke verandering van het EMU-saldo (ex post).
Earned income tax credit (EITC)	Een arbeidskorting (belastingteruggaaf aan werkenden) die afhangt van de loonhoogte.
Eigen betalingen zorg	Dit betreft zowel de eigen betalingen onder het eigen risico als eigen bijdragen voor zorg. Merk daarbij op dat niet iedereen het eigen risico vol maakt.

Eigen risico zorg	Het wettelijk verplicht eigen risico in de Zorgverzekeringswet (Zvw) is in het basispad 430 euro per persoon in 2021 (in prijzen 2017); in lopende prijzen is dit 450 euro. Op dit moment kunnen verzekerden ook kiezen voor een vrijwillig eigen risico.
EMU-saldo	Het saldo van de inkomsten en uitgaven van de collectieve sector (overheid plus sociale fondsen). Financiële transacties, zoals de verkoop van aandelen of het verstrekken van leningen, hebben geen invloed op het EMU-saldo.
Ex ante en ex post	Het ex-ante effect van een maatregel is de verandering van het EMU-saldo die direct het gevolg is van de maatregel. Bij de bepaling van het ex-post effect wordt ook rekening gehouden met de macro-economische doorwerking van een maatregel.
GFPP	Het Gemeentefonds en het Provinciefonds; algemene overdrachten van het Rijk naar de medeoverheden
Gini-coëfficiënt	Maatstaf van inkomensongelijkheid. De Gini-coëfficiënt ligt tussen 0 en 1. Bij 0 heeft iedereen hetzelfde inkomen bij 1 heeft één persoon al het inkomen en de rest geen inkomen.
Houdbaarheid (begroting)	De overheidsbegroting is houdbaar als het houdbaarheidssaldo 0 is.
Houdbaarheidssaldo	Ruimte in de begroting om permanent uitgaven te verhogen en/of lasten te verlagen zonder dat de staatsschuld op lange termijn explodeert.
Ingroei	De geleidelijke invoering van een maatregel. Deze geleidelijke invoering kan doorlopen na de komende kabinetsperiode; in dat geval zijn dergelijke maatregelen alleen meegenomen als zij in de komende kabinetsperiode ingaan en in deze periode een substantiële eerste stap wordt gezet.
Intensivering	Bruto intensivering: toename van overheidsuitgaven ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid; Netto intensivering: het saldo van toename en vermindering van de overheidsuitgaven ten opzichte van de ontwikkeling bij ongewijzigd beleid.
Intramurale zorg	Zorg in een instelling, zoals een verpleeghuis, verzorgingshuis of ziekenhuis.
Inverdieneffecten	In- en uitverdieneffecten zijn de veranderingen van het EMU-saldo die het gevolg zijn van de macro-economische doorwerking van een maatregel. Bij een inverdieneffect is het ex-post EMU-saldo beter dan het ex-ante saldo, bij een uitverdieneffect is sprake van een verslechtering. In- en uitverdieneffecten zijn exclusief de doorwerking van maatregelen via het effect op de structurele werkgelegenheid. Deze laatste zijn wel onderdeel van de doorwerkingseffecten.
Koopkracht	De koopkrachtontwikkeling is gelijk aan de ontwikkeling van het nominaal beschikbaar inkomen op huishoudniveau, geschoond voor de ontwikkeling van de consumentenprijzen. De ontwikkeling wordt weergegeven op basis van de medianen. De mediaan wil zeggen dat de helft van de huishoudens in de groep een grotere koopkrachtontwikkeling heeft en de andere helft een kleinere koopkrachtontwikkeling. De statische koopkrachtdefinitie is gehanteerd. Dat wil zeggen dat de 'toestand' van een persoon niet kan veranderen, ofwel de persoon verandert niet van baan, krijgt geen promotie, wordt niet werkloos of arbeidsongeschikt, gaat niet trouwen of scheiden en wordt zelfs niet ouder (zie CPB Policy Brief 2014/11).
Kostendelersnorm	De hoogte van de bijstandsuitkering is afhankelijk van het aantal volwassenen dat een huishouden deelt.
Lasten	Zie collectieve lasten.
Macrobeheersinstrument	Een generiek macrobeheersinstrument (mbi) kan ingezet worden om overschrijdingen van (macro-)budgetten in de zorg terug te halen bij zorgaanbieders door hen te korten naar rato van hun marktaandeel.
Maximumdagloon	Maximale dagloon in de berekening van de uitkeringshoogte in de WW, WAO, WIA, Ziektewet en WAZO.

Mediaan	Middelste niveau of mutatie; voor 50% van de gegevensverzameling is het niveau/mutatie hoger en voor 50% lager. De mediaan wordt gebruikt voor de koopkrachtontwikkeling.
Netto-netto koppeling	Dit betreft de koppeling van AOW en bijstand aan het minimumloon. De bruto AOW en bruto bijstand worden zodanig vastgesteld dat de netto AOW en netto bijstand gelijk zijn aan de wettelijk vastgestelde percentages van het netto minimumloon.
Nm ³	Normaal kubieke meter: volume dat aardgas inneemt in m ³ , bij een 'normale' temperatuur van 273,15 K en 'normale' atmosferische druk van 101,324 kPa. Bij een andere temperatuur of atmosferische druk is het volume van aardgas in m ³ anders.
Ombuiging	Zie bezuiniging.
Prijzen 2017	Veel (budgettaire) bedragen in 2021 worden uitgedrukt in "prijzen 2017". Hiermee wordt bedoeld dat de waardebedragen in 2021 worden gecorrigeerd voor veranderingen in de prijscomponent van het bbp in de jaren 2018-2021.
Reële groei overheidsuitgaven	De waardeontwikkeling van de overheidsuitgaven gecorrigeerd voor veranderingen in de prijscomponent van het bbp. De aldus gedefinieerde groei wijkt af van de volumegroei van de overheidsuitgaven voor zover de prijsontwikkeling van die uitgaven afwijkt van de verandering in de prijscomponent van het bbp.
Remgeldeffect	Remmend effect op de zorguitgaven door een eigen bijdrage in de kosten.
Schattingsbesluit	De regels aan de hand waarvan iemands mate van arbeidsongeschiktheid wordt vastgesteld.
Statische koopkracht	Zie koopkracht.
Structureel EMU-saldo	Het begrotingssaldo (EMU-saldo) geschoond voor de stand van de conjunctuur en voor incidentele factoren.
Structurele groei	De toename van het bbp op termijn, wanneer alle aanpassingsprocessen voltooid zijn.
Structurele werkgelegenheid	Structurele werkgelegenheid, ofwel het macro-economische effect van beleid op de werkgelegenheid op de lange termijn. Voor veel maatregelen duurt het lang voordat het volledige effect is bereikt, zeker wanneer de vraag naar arbeid onder druk staat door de conjunctuur. De structurele werkgelegenheid wordt berekend als het effect op het structurele arbeidsaanbod minus de structurele werkloosheid. Dus als het structurele arbeidsaanbod stijgt, of de structurele werkloosheid daalt, dan neemt de structurele werkgelegenheid toe. Op lange termijn ontstaat er immers altijd werkgelegenheid zolang bedrijven winst kunnen maken door het beschikbare arbeidsaanbod in dienst te nemen, of wanneer mensen als zelfstandige een eigen bedrijf starten.
Taakstellend	Een taakstellende maatregel is een maatregel waarvan het ex-ante budgettaire effect bepalend is en de exacte vormgeving nog niet gegeven is.
Tekortreducerende maatregelen	Som van netto bezuinigingen en netto lastenverhogingen.
Uitverdieneffect	Zie inverdieneffect.
Vermogensaanwasbelasting	Een heffing op werkelijk rendement op vermogen in box 3. Bij een vermogensaanwasbelasting worden de werkelijke (in plaats van de forfaitaire) waardestijgingen van de verschillende vormen van vermogen (bank- en spaartegoeden, obligaties, aandelen, onroerend goed en dergelijke) belast
Vermogensbelasting	Een belasting op het vermogen (niet te verwarren met een belasting op het rendement op vermogen zoals de huidige vermogensrendementsheffing in box 3). In Nederland bestaat deze heffing momenteel niet.
Vervangingsratio	De verhouding tussen het loon en de uitkering die de werknemer ontvangt als hij werkloos wordt (uitkering in procenten van het eerder ontvangen loon); de vervangingsratio (replacement rate) beïnvloedt het arbeidsaanbod en de contractloonstijging.
Werkgeverswig	Werkgeverswig: Het verschil tussen de loonkosten en het bruto loon van een werknemer als percentage van de loonkosten.

Werknemerswig	Het verschil tussen het bruto loon en het netto beschikbaar inkomen van een werknemer als percentage van de loonkosten. Het netto beschikbaar inkomen is inclusief zorgtoeslag en kinderbijslag
Wig	Totale wig: Het verschil tussen de loonkosten en het netto beschikbaar inkomen van een werknemer als percentage van de loonkosten. Zie ook werknemerswig en werkgeverswig

Gebruikte afkortingen

AHK	Algemene heffingskorting
AIO	Aanvullende Inkomensvoorziening Ouderen
ANW	Algemene nabestaandenwet
AO	Arbeidsongeschiktheid
Aof	Arbeidsongeschiktheidsfonds
AOV	Arbeidsongeschiktheidsverzekering
AOW	Algemene Ouderdomswet
BBL	Beroepsbegeleidende leerweg
BIG	Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg
BMKB	Borgstelling MKB Kredieten
BNG	Bank Nederlandse Gemeenten
bni	Bruto nationaal inkomen
BOR	Bedrijfsopvolgingsregeling in de erf- en schenkbelasting
btw	Omzetbelasting volgens het stelsel van heffing over de toegevoegde waarde
CCS	Carbon capture and storage
CIZ	Centrum indicatiestelling zorg
CO ₂	Koolstofdioxide
coco	Contingent convertible bond; een achtergestelde lening die kan worden omgezet in aandelen
CPB	Centraal Planbureau
DEI	Demonstratieregeling Energie-innovatie
DGA	Directeur-grootaandeelhouder
EBITDA	Earnings Before Interest, Taxes, Depreciation and Amortization; maatstaf voor de brutowinst voor aftrek van overheadkosten
EHS	Ecologische hoofdstructuur
EIA	Energie- Investeringsaftrek
EMU	Economische en Monetaire Unie
ERTMS	European Railway Traffic Management System
ETS	Emission Trading Scheme/System
EU	Europese Unie
EVC	Eerder verworven competenties
EWf	Eigenwoningforfait
EZ	Ministerie van Economische Zaken
FMO	Nederlandse Financierings-Maatschappij voor Ontwikkelingslanden
FOR	Fiscale Oudedagsreserve
fte	Full time equivalent; arbeidsjaar
GGZ	Geestelijke gezondheidszorg en verslavingszorg
HGIS	Homogene Groep Internationale Samenwerking
IACK	Inkomensafhankelijke combinatiekorting
IB	Inkomstenbelasting
IBO	Interdepartementaal Beleidsonderzoek
IOAW	Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers
IOW	Inkomensvoorziening oudere werklozen

JSF	Joint Strike Fighter
KIA	Kleinschaligheidsaftrek
KNAW	Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen
LIV	Lage-inkomensvoordeel; tegemoetkoming aan werkgever voor werknemer met laag uurloon
LKV	Loonkostenvoordeel
Maut	Kilometerheffing voor vrachtwagens
MBI	Macrobeheersinstrument; een middel voor de minister van VWS als de zorgkosten het macrobudget overschrijden
mbo	Middelbaar beroepsonderwijs
MIA	Milieu-investeringsaftrek
MIT	Mkb-innovatiestimulering Regio en Topsectoren
mkb	Midden- en kleinbedrijf
mld	Miljard
mln	Miljoen
mrk	motorrijtuigenbelasting
NEV	Nationale Energieverkenning (door PBL)
NPO	Nederlandse Publieke Omroep
NVWA	Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit
NWB	Nederlandse Waterschapsbank N.V.
NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
ODA	Official Development Assistance; ontwikkelingshulp conform OESO-definitie
ODE	Opslag Duurzame Energie
OM	Openbaar ministerie
ova	Overheidsbijdrage in de arbeidskostenontwikkeling voor het VWS-veld
ozb	Onroerendezaakbelasting
po	Primair onderwijs
RvO	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
SBIR	Small Business Innovation Research programma
SDE+	Stimulering duurzame energieproductie
SVB	Sociale Verzekeringsbank
TKI	Topconsortia voor Kennis en Innovatie
TO2	Federatief verband van TNO en de zes Grote Technologische instituten
UWV	Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen
VAMIL	Regeling Vervroegde Afschrijving Milieu-investeringen
VIB	Vermogensinkomensbijtelling in de Wlz
vmbo	Vorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
vo	Voortgezet onderwijs
vpb	Vennootschapsbelasting
VVE	Voorschoolse en voerschoolse educatie
VWS	Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport

WAZO	Wet arbeid en zorg
WBSO	Wet Bevordering Speur- & Ontwikkelingswerk
WGA	Werkhervatting gedeeltelijk arbeidsongeschikten
WIA	Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen
WKB	Wet op het kindgebonden budget
wkk	Warmte-krachtkoppeling
Wlz	Wet langdurige zorg
wml	Wet minimumloon en minimumvakantiebijslag
Wmo	Wet maatschappelijke ondersteuning
WNT	Wet normering topinkomens
WW	Werkloosheidswet
WWB	Wet werk en bijstand
ZiK	Zorgkeuzes in kaart
Zvw	Zorgverzekeringswet
ZW	Ziektewet
zzp	1. Zelfstandige zonder personeel. 2, Zorg-zwaartepakket

Nederland gaat maart 2017 naar de stembus. Er valt genoeg te kiezen. Partijen maken uiteenlopende financieel-economische afwegingen, zo blijkt uit de verkiezingsprogramma's. Wat is het speerpunt voor de aanstaande kabinetsperiode?

De arbeidsmarkt, het belastingstelsel, het klimaat, het onderwijs, het pensioenstelsel, veiligheid, de woningmarkt, de zorg? Wat krijgt prioriteit: de werkgelegenheid, de koopkracht of het overheidssaldo, meer publieke goederen en diensten of juist meer lastenverlichting? En hoe worden deze doelen onderling gewogen? Elf partijen (VVD, PvdA, SP, CDA, D66, ChristenUnie, GroenLinks, SGP, DENK, VNL, Vrijzinnige Partij) hebben van het aanbod gebruik gemaakt hun verkiezingsprogramma door het Centraal Planbureau van een financieel-economische doorrekening te laten voorzien. 'Keuzes in Kaart' beschrijft welke maatregelen partijen voor ogen staan, welke economische effecten ze daarmee hopen te bereiken en hoe partijen zich van elkaar onderscheiden.

Dit is een uitgave van:

Centraal Planbureau (CPB)
Postbus 80510 | 2508 GM Den Haag
(088) 984 60 00 | www.cpb.nl | info@cpb.nl

Gedrukt door:

Xerox/OBT
Kerketuinenweg 8 | 2544 CW Den Haag
(070) 2800 800 | info@opmeerbv.nl

Foto omslag: Tweede Kamer | Peter Hilz

Februari 2017 | ISBN 978-90-5833-756-6

